UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE DREPT
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE JURIDICE

Cu titlu de manuscris
CZU: 343.222:343.61

BERDILO Rodica

RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU OMORUL SĂVÂRȘIT ÎN STARE DE AFECT

Teză de doctorat în drept

Specialitatea 554.01 – Drept penal și execuțional penal

Autor: _____

Conducător de doctorat: _____ STATI Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar

Comisia de îndrumare: _____ MORARU Victor, doctor în drept, profesor universitar

_____ COPEȚCHI Stanislav, doctor în drept, conferențiar universitar

_____ GÎRLA Lilia, doctor în drept, conferențiar universitar

CHIȘINĂU, 2021

© BERDILO Rodica, 2021

CUPRINSUL

ADNOTARE **5**

LISTA ABREVIERILOR **8**

INTRODUCERE **10**

1. ANALIZA SITUAȚIEI PRIVIND RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU OMORUL SĂVÂRȘIT ÎN STARE DE AFECT ÎN ȘTIINȚA DREPTULUI PENAL **24**

1.1. Analiza materialelor științifice privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect, publicate în Republica Moldova 24

1.2. Analiza materialelor științifice privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect, publicate peste hotare 36

1.3. Concluzii la Capitolul 1 46

2. ABORDĂRI CONCEPTUALE ȘI NORMATIVE PRIVIND RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU OMORUL SĂVÂRȘIT ÎN STARE DE AFECT **49**

2.1. Noțiunea de omor 49

2.2. Temeiul atenuării răspunderii penale în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM ..67

2.3. Analiza istorică a reglementărilor privind omorul săvârșit în stare de afect 75

2.4. Analiza de drept comparat a reglementărilor privind omorul săvârșit în stare de afect 83

2.5. Concluzii la Capitolul 2 106

3. OBIECTUL INFRACȚIUNII DE OMOR SĂVÂRȘIT ÎN STARE DE AFECT **108**

3.1. Obiectul juridic al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM 108

3.2. Obiectul material al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM 124

3.3. Victima infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM 129

3.4. Concluzii la Capitolul 3 140

4. LATURA OBIECTIVĂ A INFRACȚIUNII DE OMOR SĂVÂRȘIT ÎN STARE DE AFECT **143**

4.1. Fapta prejudiciabilă din cadrul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM 143

4.2. Urmările prejudiciabile din cadrul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM 160

4.3. Legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile din cadrul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM 171

4.4. Circumstanţele săvârşirii infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM 180

4.5. Concluzii la Capitolul 4 219

5. ELEMENTELE SUBIECTIVE ALE INFRACȚIUNII DE OMOR SĂVÂRȘIT ÎN STARE DE AFECT 223
5.1. Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM 223
5.1.1. Vinovăția în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM 223
5.1.2. Motivul și scopul în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM 233
5.1.3. Starea emoțională a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM 243
5.1.4. Eroarea de fapt în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM 269
5.2. Subiectul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM 281
5.3. Concluzii la Capitolul 5 299

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI 304
BIBLIOGRAFIE 308
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII 340
CV-UL AUTORULUI 341

ADNOTARE

Berdilo Rodica, „Răspunderea penală pentru omorul săvârşit în stare de afect". Teză de doctorat în drept. Școala Doctorală de Științe Juridice a Universității de Stat din Moldova. Chișinău, 2021

Structura tezei: introducere, cinci capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografie din 628 titluri, 307 pagini de text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 25 lucrări științifice.

Cuvintele-cheie: omor; stare de afect; mod subit; acte de violență; insulte grave; acte ilegale; acte imorale; atenuarea răspunderii penale.

Domeniul de studiu. Lucrarea face parte din domeniul dreptului penal, partea specială.

Scopul şi obiectivele lucrării. *Scopul* tezei constă în efectuarea unei cercetări aprofundate a răspunderii penale pentru omorul săvârșit în stare de afect, în identificarea vulnerabilităților legate de interpretarea și aplicarea art. 146 CP RM, urmând a fi elaborate şi propuse măsuri concrete privind perfecționarea cadrului normativ în materie. În vederea atingerii scopului propus, au fost formulate următoarele *obiective*: stabilirea semnelor constitutive ale noțiunii de omor; studierea modelelor de elevaţie juridică străine în vederea identificării similitudinilor şi deosebirilor în raport cu modelul de reglementare a răspunderii pentru omorul, săvârșit în stare de afect, din legea penală autohtonă; analiza istorică a reglementărilor privind omorul săvârșit în stare de afect; argumentarea clară, completă şi convingătoare a oportunității atenuării răspunderii în cazul acestei infracțiuni; relevarea conţinutului obiectului juridic special al infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM; identificarea caracteristicilor victimei infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM; stabilirea conţinutului faptei prejudiciabile din cadrul infracţiunii analizate; caracterizarea urmărilor prejudiciabile şi a legăturii cauzale în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM; stabilirea conţinutului vinovăţiei pe care făptuitorul o manifestă la comiterea infracţiunii analizate; caracterizarea stării de afect a subiectului infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM etc.

Noutatea şi originalitatea științifică a tezei sunt determinate de faptul că prezenta lucrare se numără printre primele încercări de a examina aprofundat problemele răspunderii penale pentru infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM. Este prima lucrare în care se examinează practica judiciară în materie, în paralel fiind stabilite carențele tehnico-juridice ale art. 146 CP RM. Mai mult, au fost formulate propuneri concrete de perfecționare a cadrului incriminator și a celui adiacent.

Semnificația teoretică a tezei constă în: definirea bazelor conceptuale ale studiului de drept penal al răspunderii pentru infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM; sistematizarea abordărilor teoretice referitoare la stabilirea elementelor constitutive ale infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM; acumularea unui vast material teoretic şi practic pentru dezvoltarea unor direcţii actuale şi complexe de investigare a infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM; trasarea unor noi perspective asupra cadrului teoretico-metodologic al temeiului real şi al temeiului juridic ale răspunderii penale pentru infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în: interpretarea noțiunilor ce apar în art. 146 CP RM este importantă pentru aplicarea corectă și unitară a acestui articol în practica judiciară și pentru dezvoltarea ulterioară a concepțiilor științifice; interpretarea celor mai controversate aspecte, ce caracterizează infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, va avea un impact cert asupra dezvoltării polemicii ştiinţifice; concluziile și recomandările formulate în teză pot fi aplicate în activitatea practică a organelor de urmărire penală, a procuraturii și a instanțelor judecătorești, precum și în procesul de instruire în cadrul instituțiilor de învățământ cu profil juridic; analiza critică a carențelor și hiaturilor depistate în art. 146 CP RM poate fi luată în considerare de către legislator în vederea îmbunătățirii calitative a textului acestui articol.

АННОТАЦИЯ

Бердило Родика, «Уголовная ответственность за убийство, совершенное в состоянии аффекта». Диссертация на соискание научной степени доктора права. Докторальная школа юридических наук Государственного университета Молдовы. Кишинэу, 2021

Структура диссертации: введение, пять глав, выводы и рекомендации, библиография из 628 названий, 307 страниц составляют основную часть диссертации. Достигнутые результаты опубликованы в 25 научных работах.

Ключевые слова: убийство; состояние аффекта; внезапность; насильственные действия; тяжкое оскорбление; иные противозаконные действия; иные аморальные действия; смягчение уголовной ответственности.

Предмет исследования. Работа относится к сфере особенной части уголовного право.

Цель и задачи диссертации. *Целью* диссертации является проведение тщательного исследования уголовной ответственности за убийство, совершенное в состоянии аффекта, в выявлении уязвимостей, связанных с толкованием и применением ст. 146 УК РМ, в связи с чем намечено разработать и предложить конкретные меры по совершенствованию соответствующей нормативной базы. Для достижения поставленной цели были сформулированы следующие *задачи*: установление конститутивных признаков понятия убийства; изучение моделей правового регулирования, предложенных законодателями других государств, с целью выявления сходств и отличий в отношении модели регулирования молдавским законодателем ответственности за убийство, совершенное в состоянии аффекта; исторический анализ норм об убийстве, совершенном в состоянии аффекта; четкая, полная и убедительная аргументация возможности смягчения ответственности в случае совершения данного преступления; раскрытие содержания непосредственного объекта преступления, предусмотренного ст. 146 УК РМ; характеристика состояния аффекта субъекта данного преступления и др.

Научная новизна и оригинальность диссертации определяется тем, что данная работа является одной из первых попыток углубленного изучения вопросов уголовной ответственности за преступление, предусмотренное ст. 146 УК РМ. Это первая работа, в которой рассматривается судебная практика по такой тематике, и, в то же время, параллельно устанавливаются технико-правовые недостатки ст. 146 УК РМ. Более того, были внесены конкретные предложения по усовершенствованию инкриминирующей и сопутствующей нормативной базы.

Теоретическое значение диссертации состоит в: определении концептуальных основ изучения уголовно-правовых вопросов ответственности за преступление, предусмотренное ст. 146 УК РМ; систематизация теоретических подходов к установлению состава преступления, предусмотренного ст. 146 УК РМ; накопление обширного теоретического и практического материала для разработки некоторых современных и сложных направлений исследования преступления, предусмотренного ст. 146 УК РМ; предложение нового взгляда на теоретико-методологические основы реального основания и юридического основания уголовной ответственности за преступление, предусмотренное ст. 146 УК РМ.

Прикладное значение диссертации заключается в следующем: толкование понятий, используемых в ст. 146 УК РМ, важно для правильного и единообразного применения данной статьи в судебной практике, а также для дальнейшего развития научных представлений; исследование наиболее противоречивых аспектов, характеризующих преступление, предусмотренное ст. 146 УК РМ, внесет определенный вклад в развитие научной полемики; выводы и рекомендации, сформулированные в диссертации, могут быть использованы в деятельности органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций, а также в учебном процессе в высших учебных заведений юридического профиля; критический анализ выявленных недостатков и пробелов в ст. 146 УК РМ может быть учтен законодателем с целью улучшения качества текста данной статьи.

ANNOTATION

Berdilo Rodica, „Criminal liability for the murder in the heat of passion". PhD in Law thesis. Doctoral School of Legal Sciences of the State University of Moldova. Chișinău, 2021

The structure of the thesis: introduction, five chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 628 titles, 307 pages of basic text. The obtained results are published in 25 scientific papers.

Key-words: murder; the heat of passion; suddenness; acts of violence; gross insults; other unlawful acts; other immoral acts; mitigation of criminal liability.

Field of the thesis. This research refers to the field of criminal law, special part.

The purpose and the objectives of the thesis. *The purpose* of the thesis is to conduct a thorough investigation of criminal liability for murder committed in the heat of passion, in identifying vulnerabilities related to the interpretation and application of the art. 146 CC RM, concrete measures will be elaborated and proposed regarding the improvement of the normative framework in the matter. In order to achieve the proposed goal, the following *objectives* were formulated: establishing the constitutive signs of the notion of murder; studying the models of foreign legal elevation in order to identify the similarities and differences in relation to the model of regulating the liability for murder, committed in the heat of passion, from the criminal law of the Republic of Moldova; historical analysis of regulations on murder committed in the heat of passion; clear, complete and convincing argumentation of the opportunity to mitigate liability in the case of this crime; revealing the content of the special juridical object of the crime provided by the art. 146 CC RM; identification of the characteristics of the victim of the crime provided by the art. 146 CC RM; establishing the content of the prejudicial act within the analyzed crime; characterization of the prejudicial consequences and of the causal link in the case of the crime provided by the art. 146 CC RM; characterization of the heat of passion of the subject of the analyzed crime etc.

The novelty and the scientific originality of the thesis is determined by the fact that this work is one of the first attempts to in-depth study of the issues of criminal liability for the crime provided by the art. 146 CC RM. This is the first work in which judicial practice on such a subject is examined, and, at the same time, the technical and legal shortcomings of the art. 146 CC RM. Moreover, specific proposals were made to improve the incriminating and related regulatory framework.

The theoretical significance of the thesis consists in: defining the conceptual bases of the study of criminal law issues of liability for a crime provided by the art. 146 CC RM; systematization of the theoretical approaches regarding the establishment of the constitutive elements of the crime provided by the art. 146 CC RM; the accumulation of a vast theoretical and practical material for the development of some current and complex directions of investigation of the crime provided by the art. 146 CC RM; drawing new perspectives on the theoretical-methodological framework of the real basis and the legal basis of criminal liability for the offense provided by the art. 146 CC RM.

The applicative value of the thesis can be summarized as follows: the interpretation of the concepts used in the art. 146 CC RM is important for the correct and uniform application of this article in judicial practice, as well as for the further development of scientific ideas; study of the most controversial aspects characterizing the crime provided by the art. 146 CC RM will make a certain contribution to the development of scientific polemics; the conclusions and recommendations formulated in the dissertation can be used in the activities of the criminal prosecution authorities, prosecutors and courts and in the educational process in higher educational institutions of the legal profile; a critical analysis of the identified shortcomings and gaps in the art. 146 CC RM can be taken into account by the legislator in order to improve the quality of the text of this article.

LISTA ABREVIERILOR

alin.	– alineat
art.	– articol
CEDO	– Convenția Europeană a Drepturilor Omului
CP CE	– Codul penal al Confederației Elvețiene
CP FR	– Codul penal al Federației Ruse
CPM	– Codul penal al Mongoliei
CP MDL	– Codul penal al Marelui Ducat de Luxemburg
CPM SUA	– Codul penal model al Statelor Unite ale Americii
CPMu	– Codul penal al Muntenegrului
CPP RM	– Codul de procedură penală al Republicii Moldova
CP RA	– Codul penal al Republicii Armenia
CP RAl	– Codul penal al Republicii Albania
CP RAr	– Codul penal al Republicii Argentina
CP RAu	– Codul penal al Republicii Austria
CP RAz	– Codul penal al Republicii Azerbaidjan
CP RB	– Codul penal al Republicii Belarus
CP RBu	– Codul penal al Republicii Bulgaria
CP RC	– Codul penal al Republicii Cehe
CP RCC	– Codul penal al Republicii Costa Rica
CP RCr	– Codul penal al Republicii Croația
CPR din 1864	– Codul penal al României din 30.10.1864
CPR din 1936	– Codul penal al României din 17.03.1936
CPR din 1968	– Codul penal al României din 21.06.1968
CPR din 2009	– Codul penal al României din 17.07.2009
CP RE	– Codul penal al Republicii Estonia
CP RF	– Codul penal al Republicii Finlanda
CP RFB	– Codul penal al Republicii Federative a Braziliei
CP RFG	– Codul penal al Republicii Federale Germania
CP RFr	– Codul penal al Republicii Franceze
CP RG	– Codul penal al Republicii Georgia
CP RI	– Codul penal al Republicii Italia
CP RK	– Codul penal al Republicii Kazahstan

CP RKâ	– Codul penal al Republicii Kârgâze
CP RL	– Codul penal al Republicii Letonia
CP RLi	– Codul penal al Republicii Lituania
CP RM	– Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002
CP RM din 1961	– Codul penal al Republicii Moldova din 24.03.1961
CP RMN	– Codul penal al Republicii Macedonia de Nord
CP RP	– Codul penal al Republicii Polone
CP RS	– Codul penal al Republicii Serbia
CP RSl	– Codul penal al Republicii Slovenia
CP SI	– Codul penal al Statului Israel
CPU	– Codul penal al Ucrainei
CPUn	– Codul penal al Ungariei
CSJ	– Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova
CtEDO	– Curtea Europeană a Drepturilor Omului
evid. ns.	– evidențierea noastră
Hotărârea Plenului CSJ nr. 11/2012	– Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM)
Legea nr. 277/2008	– Legea nr. 277 din 18.12.2008 pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova
lit.	– literă
ONU	– Organizația Națiunilor Unite
n.a.	– nota autorului
nr.	– numărul
p.	– pagină
parag.	– paragraf
pct.	– punct
secț.	– secțiune
vol.	– volum
т.	– том
ч.	– часть

INTRODUCERE

Actualitatea şi importanța problemei propuse spre cercetare se datorează unor circumstanțe de ordin teoretic și practic.

Atât pe teritoriul actual al Republicii Moldova, cât și în străinătate, atingerile aduse vieții persoanei au început a fi considerate cele mai periculoase infracțiuni odată cu dezvoltarea societății și evoluarea culturii relațiilor interumane, atunci când s-a conștientizat că efectele unor astfel de atingeri sunt ireversibile, iar viața persoanei nu are un contraechivalent pe măsură. Percepția axiologică a vieții este determinată nu numai și nu atât de faptul că ea îi este dată persoanei de natură, cât mai ales de faptul că activitatea umană își poate exprima esența doar în contextul vieții sociale. Viața persoanei comportă semnificație socială doar datorită faptului că persoana, înzestrată cu viață, devine subiectul anumitor relații sociale. În același timp, ca orice valoare socială, viața persoanei are un caracter orientativ. În raport cu subiectul (persoana), viața persoanei acționează ca obiect al intereselor sale. În același timp, pentru conștiința persoanei, viața ei joacă rolul unui punct de referință în realitatea obiectivă și socială, exprimând atitudinea persoanei față de fenomenele înconjurătoare.

Într-un raport al Organizației Mondiale a Sănătății „Violența – problemă globală de sănătate" se constată că incidența faptelor de omor, înregistrate la nivel mondial în anul 2000, a fost de 520 mii persoane sau 8,8 omoruri la 100 mii de populație.[1] Într-un document elaborat de Oficiul ONU pentru Droguri și Crimă (UNODC) „Studiu global cu privire la omoruri – 2019", se menționează că, în ciuda scăderii incidenței faptelor de omor înregistrate la nivel mondial (464 mii persoane sau 6,1 omoruri la 100 mii de populație în 2017), numărul victimelor este în creștere (în perioada 2015-2017 cu 4%). În același timp, UNODC avertizează că, dacă comunitatea internațională nu va întreprinde măsuri hotărâte, atunci obiectivele de dezvoltare durabilă care vizează reducerea semnificativă a tuturor formelor de violență și a mortalității asociate nu vor fi atinse până în 2030.[2] Așadar, societatea nu poate progresa atunci când membrii societății nu au siguranța că viața le este apărată eficient.

Concepția statului de drept este întotdeauna asociată, în primul rând, cu drepturile naturale inalienabile ale omului, cu recunoașterea, respectarea și protecția lor de către stat. De aceea, este firesc ca lipsirea ilegală intenționată de viață a unei alte persoane să determine aplicarea celei mai severe răspunderi. Lipsirea ilegală intenționată de viață a unei alte persoane este o formă de comportament inacceptabil în societatea modernă, în care orice viață, chiar și a celui care are o

[1] *Violence – a global public health problem.* Disponibil: https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/chap1.pdf

[2] *The Global Study on Homicide 2019. Executive Summary. Vienna: The United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2019. P. 1.* Disponibil: https://dataunodc.un.org/GSH_app

conduită provocatoare, este valoroasă și se află sub ocrotirea legii. Prin urmare, oricare precedent de omor al unei persoane de către alta este supus condamnării din partea societății.

Sarcina primordială a oricărui stat o constituie ocrotirea vieții persoanei. Astăzi, viața persoanei este considerată una dintre cele mai importante valori sociale. În același timp, percepția valorică a vieții persoanei presupune că aceasta reprezintă o stare aparte, o proprietate, dar nu numai și nu atât fiziologică, cât mai ales socială. Totodată, dreptul la viață constituie facultatea naturală, inalienabilă și garantată de normele dreptului național și internațional, de protejare a vieții persoanei. În comparație cu constituțiile din perioada sovietică, în Constituția Republicii Moldova[3] a fost revizuită cardinal poziționarea locului persoanei în triada „persoană – societate – stat". În perioada sovietică, în această triadă, rolul principal era atribuit statului.

În conformitate cu alin. (1) art. 16 al Constituției Republicii Moldova, „respectarea şi ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului". Potrivit alin. (1) art. 24 al Legii Supreme, „statul garantează fiecărui om dreptul la viaţă [...]". Aceste precepte se fundamentează pe normele din cele mai importante acte cu vocație internațională. Astfel, Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217A(III) din 10.12.1948[4], prevede, printre altele: „Orice fiinţă umană are dreptul la viaţă [...]" (art. 3); „Fiecare persoană are dreptul să beneficieze, pe plan social şi internaţional, de existenţa unei ordini care să permită ca drepturile şi libertăţile enunţate în prezenta Declaraţie să-şi poată găsi o realizare deplină" (art. 28). În parag. 1 art. 6 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile şi politice, adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a ONU la 16.12.1966, se prevede: „Dreptul la viaţă este inerent persoanei umane. Acest drept trebuie ocrotit prin lege. Nimeni nu poate fi privat de viaţa sa în mod arbitrar".[5] Art. 2 al Convenţiei Europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, adoptate la Roma la 04.11.1950[6] (în continuare – CEDO) prevede: „Dreptul la viaţă al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenţionat, decât în executarea unei sentinţe capitale pronunţate de un tribunal când infracţiunea este sancţionată cu această pedeapsă prin lege" (parag. 1); „Moartea nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea acestui articol în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forţă: a. pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenţei ilegale; b. pentru a efectua o arestare legală sau a

[3] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
[4] *Universal Declaration of Human Rights*. Disponibil: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights
[5] *International Covenant on Civil and Political Rights*. Disponibil: https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx
[6] *Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf

împiedica evadarea unei persoane legal deţinute; c. pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecţie" (parag. 2).[7] Nu în ultimul rând, conform parag. (1) art. 2 al Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (2010/C 83/02), proclamate la Nisa de către Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene la 07.12.2000, „orice persoană are dreptul la viață".[8]

Garantarea, în corespundere cu alin. (1) art. 24 al Constituției Republicii Moldova a dreptului la viață, trebuie privită prin prisma art. 4 al Legii Supreme: „Dispoziţiile constituţionale privind drepturile şi libertăţile omului se interpretează şi se aplică în concordanţă cu Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte" (alin. (1)); „Dacă există neconcordanţe între pactele şi tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte şi legile ei interne, prioritate au reglementările internaţionale" (alin. (2)).

Totodată, conform alin. (3) art. 1 CP RM, „prezentul cod se aplică în conformitate cu prevederile Constituţiei Republicii Moldova şi ale actelor internaţionale la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanţe cu actele internaţionale privind drepturile fundamentale ale omului, au prioritate şi se aplică direct reglementările internaţionale". Astfel, Codul penal al Republicii Moldova nu poate să nu respecte spiritul și litera Legii Supreme, precum și ale actelor internaţionale privind drepturile fundamentale ale omului. În contextul scopului legii penale, proclamat în alin. (1) art. 2 CP RM, primul loc îl ocupă apărarea persoanei împotriva infracțiunilor. În aceeași ordine de idei, în partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, Capitolul II „Infracţiuni contra vieţii şi sănătăţii persoanei" urmează după Capitolul I „Infracţiuni contra păcii şi securităţii omenirii, infracţiuni de război". Aceasta confirmă faptul că, în opinia legislatorului autohton, apărarea penală a vieții persoanei este a doua, ca prioritate, după apărarea penală a ordinii internaționale.

Atitudinea față de persoană, ca față de o valoare socială de maximă importanță, implică recunoașterea omorului ca faptă cu potențial socialmente periculos extrem de ridicat. Omorul agravat (alin. (2) art. 145 CP RM) și alte infracțiuni care aduc atingere vieții persoanei (lit. a) art. 135, alin. (3) art. 142, alin. (4) art. 278, art. 342 sau altele din CP RM) sunt cele mai periculoase infracțiuni prevăzute de Codul penal al Republicii Moldova. Chiar și un omor „simplu" (alin. (1) art. 145 CP RM), săvârșit în lipsa circumstanțelor agravante prevăzute de alin. (2) al acestui

[7] *Convenţia europeană a Drepturilor Omului*. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
[8] *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF

articol, este atât de periculos socialmente, încât este catalogat de legislator ca fiind o infracțiune deosebit de gravă.

În același timp, legislatorul face excepții de la această regulă, stabilind o răspundere semnificativ atenuată pentru unele infracțiuni săvârșite prin omor: omorul săvârşit în stare de afect (art. 146 CP RM); pruncucidere (art. 147 CP RM); lipsirea de viaţă la dorinţa persoanei (eutanasia) (art. 148 CP RM).

Din perspectiva prezentei teze, un loc aparte printre asemenea infracțiuni, săvârșite prin omor, îl ocupă fapta incriminată la art. 146 CP RM. Conform acestui articol, „omorul săvârşit în stare de afect survenită în mod subit, provocată de acte de violenţă sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei, se pedepseşte cu închisoare de până la 5 ani". În cazul acestei infracţiuni, atenuarea răspunderii penale este determinată de factori ca: a) infracțiunea este săvârșită atunci când făptuitorul se află în stare de afect; b) starea dată este provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei; c) starea de afect a făptuitorului survine în mod subit; d) săvârșirea infracțiunii în stare de afect este precedată de actele ilegale sau imorale provocatoare ale victimei.

Numai în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 146 și 156 CP RM, acești patru factori determină atenuarea răspunderii penale. În cazul altor infracțiuni, factorii respectivi pot condiționa, eventual, atenuarea pedepsei penale în corespundere cu alin. (2) art. 76 CP RM. Diferența dintre o circumstanță, care atenuează răspunderea penală, și o circumstanță, care atenuează pedeapsa penală, este următoarea: prima este luată în considerare la construirea componenței de infracțiune în calitate de condiție pentru existența acestei componențe, iar prezența acestei circumstanțe este reflectată în sancțiunea dispoziției incriminatoare; a doua este luată în considerare numai la aplicarea pedepsei și nu are niciun impact asupra calificării infracțiunii.

În ceea ce privește calificarea unei fapte ca omor săvârșit în stare de afect și distingerea acestei fapte de infracțiunile conexe, există o serie de probleme nerezolvate și controversate care necesită soluționare. Art. 146 CP RM este aplicat relativ rar în practică. Deși nu are o aplicare frecventă, articolul dat se numără printre cele mai dificile de interpretat. Influența afectului asupra comportamentului uman constituie una dintre cele mai dificile probleme ale dreptului penal. Din acest punct de vedere, nu poate fi pusă la îndoială importanța interpretării cât mai precise a dispoziției art. 146 CP RM, a aplicării acestei dispoziții în conformitate cu principiul legalității, precum și a perfecționării dispoziției art. 146 CP RM în corespundere cu necesitățile teoriei și practicii dreptului penal.

Unele sintagme, utilizate de legislator în art. 146 CP RM („stare de afect", „survenită în mod subit", „insulte grave", „alte acte imorale ale victimei"), oferă prea multă discreție pentru interpretarea lor. Aceste sintagme sunt de natură estimativă și, astfel, conținutul lor trebuie stabilit în fiecare caz aparte, în funcție de circumstanțele concrete ale celor săvârșite. În acest mod, aplicarea sau neaplicarea art. 146 CP RM depinde de subiectivismul celor abilitați cu aplicarea legii penale. Pe lângă aceasta, nu întotdeauna este ușor de determinat prezența stării de afect fiziologic a făptuitorului și/sau deosebirea acesteia de starea de afect patologic. Din aceste cauze, o parte dintre infracțiunile de omor, săvârșite în stare de afect, nu-și găsește calificarea în conformitate cu principiul legalității. Este mare probabilitatea ca, în unele cazuri, omorul, săvârșit în stare de afect, să fie calificat în baza art. 145 CP RM; sau viceversa – este mare probabilitatea ca omorul, care nu este săvârșit în stare de afect, să fie calificat în baza art. 146 CP RM. Compararea sancțiunilor, stabilite în cele două articole, arată că o astfel de confuzie poate avea grave repercusiuni juridico-sociale, subminând autoritatea statului.

În acest mod, actualitatea şi importanța problemei propuse spre cercetare are o dublă valență: semnificația sporită a unei astfel de valori sociale cum este viața persoanei, care se află în vârful ierarhiei valorilor sociale apărate de legea penală; imperfecțiunea dispoziției art. 146 CP RM și a procesului de interpretare și aplicare a acesteia, ceea ce impune îmbunătățirea dispoziției date și a eficientizării procesului respectiv.

Scopul și obiectivele tezei. ***Scopul*** tezei constă în efectuarea unei cercetări aprofundate a răspunderii penale pentru omorul săvârșit în stare de afect, în identificarea vulnerabilităților legate de interpretarea și aplicarea art. 146 CP RM, urmând a fi elaborate şi propuse măsuri concrete privind perfecționarea cadrului normativ în materie.

În vederea atingerii scopului propus, au fost formulate următoarele ***obiective***:

– stabilirea semnelor constitutive ale noțiunii de omor;

– studierea modelelor de elevaţie juridică străine în vederea identificării similitudinilor şi deosebirilor în raport cu modelul de reglementare a răspunderii pentru omorul, săvârșit în stare de afect, din legea penală autohtonă;

– analiza istorică a reglementărilor privind omorul săvârșit în stare de afect;

– argumentarea clară, completă şi convingătoare a oportunității atenuării răspunderii în cazul acestei infracțiuni;

– relevarea conţinutului obiectului juridic special al infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM;

– identificarea caracteristicilor victimei infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM;

– stabilirea conţinutului faptei prejudiciabile din cadrul infracţiunii analizate;

– caracterizarea urmărilor prejudiciabile şi a legăturii cauzale în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM;

– stabilirea conţinutului vinovăţiei pe care făptuitorul o manifestă la comiterea infracţiunii analizate;

– identificarea trăsăturilor caracteristice ale semnelor secundare ale laturii subiective a infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM;

– caracterizarea stării de afect a subiectului infracțiunii analizate;

– analiza deficienţelor tehnico-juridice de care suferă dispoziţia art. 146 CP RM;

– formularea de recomandări menite să contribuie la perfecţionarea acestei dispoziții.

Prezentarea metodologiei de cercetare. În calitate de metode la realizarea scopului şi obiectivelor propuse au servit metoda logică, metoda comparativă, metoda istorică etc.

Astfel, cât privește metoda logică, se recurge la raționamentele logice „per a contrario", „a pari", „a fortiori", „ad absurdum" etc. Se utilizează frecvent argumentarea, demonstraţia, combaterea, discursul retoric.

Metoda istorică este folosită pentru a face o comparație dintre art. 146 CP RM și precedentele legislative ale acestui articol, care se conțin în: Pravila lui Vasile Lupu; Codul de pedepse criminale și corecționale al Imperiului Rus din 1845; Condica criminalicească a Moldovei; Codul de pedepse al Imperiului Rus din 1905; Codul penal „Alexandru Ioan Cuza"; Codul penal al R.S.S. Ucrainene din 1922; Codul penal al R.S.S. Ucrainene din 1927; Codul penal „Carol al II-lea"; Codul penal al Republicii Moldova din 1961; Codul penal în vigoare al Republicii Moldova.

Metoda comparativă presupune stabilirea similitudinilor și a deosebirilor dintre art. 146 CP RM și normele corespondente din legile penale ale: Canadei; Confederației Elvețiene; Federației Malaeziei; Federației Ruse; Mongoliei; Marelui Ducat de Luxemburg; Muntenegrului; Republicii Armenia; Republicii Albania; Republicii Argentina; Republicii Austria; Republicii Azerbaidjan; Republicii Belarus; Republicii Bulgaria; Republicii Cehe; Republicii Costa Rica; Republicii Croația; Republicii Estonia; Republicii Finlanda; Republicii Federative a Braziliei; Republicii Federale Germania; Republicii Federale Nigeria; Republicii Franceze; Republicii Georgia; Republicii Ghana; Republicii India; Republicii Islamice Pakistan; Republicii Italia; Republicii Kazahstan; Republicii Kârgâze; Republicii Letonia; Republicii Lituania; Republicii Macedonia de Nord; Republicii Polone; Republicii Populare Bangladesh; Republicii Serbia; Republicii Singapore; Republicii Slovenia; României; Statelor Unite ale Americii; Statului Israel; Ucrainei; Ungariei etc.

Cercetările efectuate se bazează pe studierea doctrinei, a legislației și a practicii instanțelor judecătorești din Republica Moldova (circa 40 de decizii și sentințe). A fost luată în considerare jurisprudența relevantă a Curții Constituționale a Republicii Moldova și a Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare – CtEDO).

Descrierea situației în domeniul de cercetare. Printre oamenii de ştiinţă autohtoni şi străini, care şi-au adus aportul proeminent la elaborarea concepţiei teoretice de soluţionare a problemelor legate de aplicarea răspunderii pentru omorul săvârșit în stare de afect, se numără: A. Ailoaiei, I. Arhiliuc, A. Barbăneagră, A. Borodac, I. Botezatu, S. Brînza, V. Bujor, D. Buliga, R. Cojocaru, S. Crudu, L. Gîrla, Gh. Gladchi, V. Guțuleac, V. Holban, C. Josanu, V. Nour, I. Odagiu, A. Pareniuc, D. Popescu, V. Stati, Iu. Tabarcea, Gh. Ulianovschi etc. (Republica Moldova), Gh. Alecu, G. Antoniu, B.N. Bulai, C. Bulai, V. Cioclei, Gh. Diaconescu, V. Dobrinoiu, L.-D. Hărătău, M.A. Hotca, C. Mitrache, A.T. Moldovan, I. Molnar, R. Moroșanu, V. Păvăleanu, R.M. Stănoiu, F. Streteanu, I. Tanoviceanu, T. Toader, A. Ungureanu etc. (România), F.M. Abubakirov, A.S. Amiraslanov, I.R. Atalikova, I.H. Babadjanov, A.G. Babicev, G.R. Bagomedov, S.V. Borodin, V.A. Cerepahin, A.A. Ciugunov, A.G. Djafarov, P.I. Ivahov, A.A. Jijilenko, E.A. Koreakina, A.N. Krasikov, V.I. Kuznețov, I.M. Muhaceva, O.S. Parnițâna, N.P. Pecinikov, I.A. Petin, T.A. Plaksina, V.A. Poleanskaia, A.N. Popov, V.O. Potapova, S.V. Poznâșev, E.V. Puleaeva, S.V. Rastoropov, L.S. Reznik, E.A. Rudko, K.A. Sapojnikova, T.V. Sâsoeva, D.A. Semenova, E.L. Sidorenko, B.V. Sidorov, D.V. Sirojidinov, A.V. Starodubțeva, S.F. Starostina, E.A. Suvorova, S.V. Tasakov, V.I. Tkacenko, L.A. Zimireva etc. (Federația Rusă); O.V. Avramenko, A.V. Bailov, K.S. Berejnâi, S.D. Berejnâi, V.M. Burdin, R.S. Iujeka, A.I. Kuntii, N.E. Makovețka, L.A. Ostapenko, M.V. Senatorov, O.S. Sotula, V.A. Tuleakov etc. (Ucraina); I.O. Gruntov, D.Iu. Lukiancik, A.M. Markova, E.A. Sarkisova, I.V. Sâs etc. (Republica Belarus) etc.

Lucrările acestor autori constituie fundamentul teoretic al investigaţiei. Prezentul studiu vine să întregească studiile întreprinse anterior în domeniu, evidenţiind unele tendinţe şi aspecte noi, specifice pentru etapa actuală de dezvoltare a societăţii.

Noutatea științifică. Caracterul novator al rezultatelor obţinute este determinat de faptul că prezenta teză se numără printre primele încercări de a examina aprofundat problemele răspunderii penale pentru infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM. Pe acest fundament, au fost formulate concluzii şi recomandări teoretice în vederea perfecționării continue a legislaţiei. Aportul nostru la ridicarea gradului de investigaţie a celor mai controversate aspecte ale ştiinţei şi practicii dreptului penal vizând infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, rezidă în: circumstanțierea calității speciale a victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; stabilirea

deosebirilor și asemănărilor dintre ipoteza prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 și ipoteza prevăzută la art. 146 CP RM; examinarea condițiilor în care inacțiunea apare ca formă a faptei prejudiciabile prevăzute la art. 146 CP RM; analiza coraportului dintre responsabilitatea redusă și starea emoțională a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; efectuarea delimitării omorului, săvârșit în stare de afect, de infracțiunile conexe (omorul intenționat, pruncucidere, eutanasie, vătămarea gravă ori medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii în stare de afect, lăsarea în primejdie, neacordarea de ajutor unui bolnav etc.); stabilirea efectelor erorii de fapt în cazul omorului săvârșit în stare de afect etc.

În scopul îmbunătățirii calitative a legislaţiei, au fost formulate următoarele recomandări *de lege ferenda*: 1) modificarea dispoziției art. 146 CP RM după cum urmează: „Omorul săvârşit în stare de afect survenită în mod subit, provocată de acțiunile sau inacțiunile ilegale ale victimei”; 2) completarea dispoziției de la alin. (1) art. 23^1 CP RM: după cuvintele „unei tulburări psihice” să fie introduse cuvintele „sau a stării de afect ori a stării de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naştere”; 3) completarea Codului penal cu art. 23^2 „Răspunderea pentru infracțiunea săvârșită în stare de afect”, ce ar avea următoarea dispoziție: „(1) Prin „stare de afect” trebuie să se înțeleagă starea emoțională de scurtă durată, survenită în mod subit, provocată de acțiunile sau inacțiunile ilegale ale victimei, care determină afectarea parțială a conștiinței și a voinței făptuitorului. (2) Se aplică art. 146 din prezentul cod dacă omorul este săvârșit în stare de afect. Se aplică art. 156 din prezentul cod dacă vătămarea gravă ori medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii este săvârșită în stare de afect. În cazul altor infracțiuni, starea de afect a făptuitorului se ia în considerare la individualizarea pedepsei. (3) La stabilirea pedepsei pentru infracțiunile prevăzute la art. 146 și 156 din prezentul cod, instanţa de judecată ţine cont de gradul de afectate a conștiinței și a voinței făptuitorului”; 4) completarea alin. (1) art. 76 CP RM cu litera g^1) ce ar avea următoarea dispoziție: „starea de afect a făptuitorului, care îndeplinește condițiile prevăzute de alin. (1) art. 23^2 din prezentul cod”; 5) completarea alin. (1) art. 143 CPP RM cu punctul 3^2) ce ar avea următoarea dispoziție: „stării de afect a bănuitului, învinuitului, inculpatului – în cazurile în care conduita acestuia din timpul săvârșirii infracțiunii corespunde condițiilor stabilite în alin. (1) art. 23^2 din Codul penal”.

Rezultatele ştiinţifice principale înaintate spre susţinere se exprimă în următoarele: 1) stabilirea corelației dintre dispoziția lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM și dispoziția art. 146 CP RM; 2) identificarea *ratio legis* și *mens legis* ale textelor incriminatoare cu privire la omorul, săvârșit în stare de afect, aplicate de-a lungul istoriei pe teritoriul actual al Republicii Moldova; 3) analiza recepționabilității modelelor de elevație juridică din legile penale străine în vederea posibilei perfecționări a art. 146 CP RM; 4) stabilirea componentelor relațiilor sociale apărate de

art. 146 CP RM; 5) determinarea cazurilor în care infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, are obiect material; 6) identificarea efectelor supravenirii intenției în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; 7) demonstrarea imposibilității etapei de pregătire și a posibilității etapei de tentativă în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; 8) stabilirea soluției de calificare în ipoteza faptei, care duce la stoparea respirației, a ritmului cardiac și a metabolismului în cazul celui a cărui creier a decedat; 9) relevarea condițiilor, ce trebuie îndeplinite de legătura cauzală, pentru ca inacțiunea prejudiciabilă să reprezinte cauza producerii morții victimei; 10) determinarea particularităților ce caracterizează legătura cauzală în ipoteza săvârșirii în participație a omorului în stare de afect; 11) identificarea elementului constitutiv al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, la care trebuie raportate actele provocatoare ale victimei; 12) determinarea gradului de conștientizare de către făptuitor a motivului și a scopului în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; 13) relevarea interdependenței dintre semnele laturii subiective a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; 14) stabilirea efectelor pe care ipoteza *aberratio ictus* le produce în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; 15) demonstrarea faptului că omorul, săvârșit în stare de afect, nu este o infracțiune săvârșită *in persona propria*; 16) determinarea condițiilor în care așa-numitul „lot de făptuitori" se atestă în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM etc.

Importanţa teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării

Importanţa teoretică a tezei de faţă se exprimă în: a) definirea bazelor conceptuale ale studiului de drept penal al răspunderii pentru infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM; b) sistematizarea abordărilor teoretice referitoare la stabilirea elementelor constitutive ale infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM; c) acumularea unui vast material teoretic şi practic pentru dezvoltarea unor direcţii actuale şi complexe de investigare a infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM; d) trasarea unor noi perspective asupra cadrului teoretico-metodologic al temeiului real şi al temeiului juridic ale răspunderii penale pentru infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în următoarele: a) interpretarea noțiunilor ce apar în art. 146 CP RM este importantă pentru aplicarea corectă și unitară a acestui articol în practica judiciară, precum și pentru dezvoltarea ulterioară a concepțiilor științifice; b) interpretarea celor mai controversate aspecte, ce caracterizează infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, va avea o contribuţie certă la dezvoltarea polemicii ştiinţifice; c) concluziile și recomandările formulate în teză sunt susceptibile de aplicare în activitatea practică a organelor de urmărire penală, a procuraturii și a instanțelor judecătorești, precum și în procesul de instruire în cadrul instituțiilor de învățământ cu profil juridic; d) analiza critică a carențelor și hiaturilor depistate în art. 146 CP

RM poate fi luată în considerare de către legislator în vederea îmbunătățirii calitative a textelor acestor articole.

Aprobarea rezultatelor. Rezultatele obținute în urma studiului efectuat au fost prezentate și aprobate la mai multe foruri științifice, după cum urmează:

✓ Conferința științifică internațională „Provocări și tendințe științifice moderne", ediția a III-a, din 20 iunie 2018 (Varșovia, Polonia);

✓ Conferința științifică internațională „Studiile științifice actuale în lumea modernă", ediția a XXXVIII-a, din 26-27 iunie 2018 (Pereiaslav-Hmelnițki, Ucraina);

✓ Conferința științifică internațională „Provocări și tendințe științifice moderne", ediția a V-a, din 20 august 2018 (Varșovia, Polonia);

✓ Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare" din 9-10 noiembrie 2018 (Chișinău, Republica Moldova);

✓ Conferința științifică internațională „Studiile științifice actuale în lumea modernă", ediția a XLV-a, din 26-27 ianuarie 2019 (Pereiaslav-Hmelnițki, Ucraina);

✓ Conferința științifică internațională „Provocări și tendințe științifice moderne", ediția a XII-a, din 20 februarie 2019 (Varșovia, Polonia);

✓ Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare" din 9-10 noiembrie 2019 (Chișinău, Republica Moldova);

✓ Conferința științifică internațională „Provocări și tendințe științifice moderne", ediția a XXVI-a, din 30 iulie 2020 (Varșovia, Polonia);

✓ Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare" din 10-11 noiembrie 2020 (Chișinău, Republica Moldova);

✓ Conferința științifică internațională „Contribuția tinerilor cercetători la dezvoltarea administrației publice" din 26 februarie 2021 (Chișinău, Republica Moldova);

✓ Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Infracţiunea – Răspunderea penală – Pedeapsa. Drept şi Criminologie" din 25-26 martie 2021 (Chișinău, Republica Moldova).

De asemenea, rezultatele obținute în teză au fost publicate în reviste științifice cu factor de impact (*i.e. Studia Universitatis Moldaviae, Revista Institutului Național al Justiției*).

Sumarul capitolelor tezei. Teza este alcătuită din cinci capitole, douăzeci de subcapitole și patru secțiuni. Fiecare capitol se încheie cu un subcapitol de sinteză (concluzii) a problematicii tratate și a rezultatelor obținute.

În *Capitolul 1* – „Analiza situației privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect în știința dreptului penal" – este efectuată analiza materialelor științifice axate pe

tema tezei publicate în Republica Moldova, precum și în alte state. Analiza a fost efectuată în succesiune cronologică. Astfel, au fost investigate lucrările următorilor autori: I. Arhiliuc, A. Barbăneagră, A. Borodac, S. Brînza, L. Gîrla, C. Josanu, V. Holban, V. Stati, Iu. Tabarcea, Gh. Ulianovschi (Republica Moldova); A.A. Ciugunov, I.M. Muhaceva, O.S. Parnițâna, A.N. Popov, B.V. Sidorov, V.I. Tkacenko (Federaţia Rusă); V.M. Burdin, L.A. Ostapenko, O.S. Sotula (Ucraina); B.N. Bulai, C. Bulai, M.A. Hotca (România) etc. Lucrările acestor autori reprezintă baza teoretică a investigaţiei. Prezenta lucrare vine să întregească studiile întreprinse anterior în domeniu, evidenţiind unele tendinţe şi aspecte noi, specifice pentru etapa actuală de dezvoltare a societăţii.

Au fost stabilite problemele privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect, cărora li se acordă o atenţie insuficientă în doctrina penală. A fost determinată problema de cercetare și direcţiile de soluţionare a acesteia. Nu în ultimul rând, au fost punctate scopul și obiectivele tezei.

În *Capitolul 2* – „Abordări conceptuale și normative privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect" – se examinează: noțiunea de omor; temeiul atenuării răspunderii penale în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM; evoluția istorică a reglementărilor privind omorul săvârșit în stare de afect; asemănările și deosebirile dintre art. 146 CP RM și reglementările privind omorul, săvârșit în stare de afect, din legislația altor state.

Printre altele, se arată că definiția noțiunii de omor este comună pentru toate infracțiunile săvârșite prin omor, prevăzute de partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. Indiferent de particularitățile ce caracterizează semnele constitutive ale acestor infracțiuni, „ingredientul" comun al acestor infracțiuni – omorul – rămâne neschimbat. Se argumentează că semnele constitutive ale noțiunii de omor pot fi desemnate prin următoarele sintagme / următorii termeni: 1) „lipsirea de viață"; 2) „ilegală"; 3) „intenționată"; 4) „a unei alte persoane". Se explică argumentat că omuciderea, nu omorul, este fapta care poate fi săvârșită cu intenție sau din imprudență. Se demonstrează că, odată ce omorul presupune lipsirea de viață, ar fi excesiv a indica persoană vie sau copilul născut viu ca victime ale omorului. Se aduc argumente în susținerea ideii că, indiferent de motivele, calitățile sau deprinderile personale ale persoanei care săvârșește omorul în stare de afect, precum și de particularitățile circumstanței agravante care însoțește săvârșirea omorului în stare de afect, este obligatorie aplicarea art. 146 CP RM. Se constată că niciuna din dispozițiile din legile penale ale altor state, similare cu art. 146 CP RM, pe care le-am supus analizei, nu este recepționabilă de către legislatorul din Republica Moldova. Cu toate acestea, studiul pe care l-am efectuat și-a realizat scopul. În baza acestui studiu legislatorul din Republica Moldova poate înțelege mai bine care cale n-ar trebui urmată în cazul

în care s-ar dori perfecționarea art. 146 CP RM. De asemenea, se demonstrează că circumstanța atenuantă prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 nu este un element obligatoriu al calificării, de aceea lipsa sau prezența ei nu poate influența asupra consumării infracțiunii. Din acest punct de vedere, circumstanța atenuantă prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 se deosebește de infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM.

În *Capitolul 3* – „Obiectul infracțiunii de omor săvârșit în stare de afect" – se investighează: obiectul juridic al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; obiectul material al acestei infracțiuni; victima infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Printre altele, sunt determinate cele cinci categorii ce reprezintă valorile sociale și relațiile sociale aferente, apărate împotriva infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Se stabilesc: subiectele relațiilor sociale apărate de art. 146 CP RM; conținutul acestor relații sociale; obiectul relațiilor sociale apărate de art. 146 CP RM. Se argumentează că, în cazurile când victima infracțiunii reprezintă semnul constitutiv al cărui absență are ca efect lipsa componenței de infracțiune (așa cum este, de exemplu, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM), nu se poate afirma că victima infracțiunii este un semn facultativ al obiectului acestei infracțiuni. Se arată că victima infracțiunii este un semn ce caracterizează obiectul infracțiunii. Acest semn nu poate avea un caracter de sine stătător, deoarece victima infracțiunii este nu altceva decât unul dintre subiectele relațiilor sociale apărate împotriva acelei infracțiuni. Se explică de ce calitatea specială a victimei infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, nu are un caracter stabil. Se relevă că, chiar și în cazul pluralității de victime, victimă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM trebuie să fie cel care posedă calitatea de persoană ce provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale. Se demonstrează că, dacă starea de afect i-a fost provocată făptuitorului nu de persoana pe care o lipsește de viață, fapta se va califica în baza art. 145 CP RM. În virtutea alin. (2) art. 76 CP RM, starea de afect a făptuitorului poate fi luată în considerare la atenuarea pedepsei prevăzute la art. 145 CP RM.

În *Capitolul 4* – „Latura obiectivă a infracțiunii de omor săvârșit în stare de afect" – se analizează: fapta prejudiciabilă din cadrul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; urmările prejudiciabile din cadrul acestei infracțiuni; legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile din cadrul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; circumstanţele săvârşirii infracţiunii date.

Printre altele, este determinat criteriul de delimitare dintre infracțiuniea prevăzută la art. 146 CP RM și infracțiunile prevăzute la art. 162 sau 163 CP RM. Se determină asemănările și deosebirile dintre noțiunile „urmări prejudiciabile" și „atingere infracțională" în contextul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Se demonstrează că menținerea artificială a funcţiei

cardiorespiratorii în cazul celui, a cărui creier a decedat, arată că ne găsim în fața unui cadavru, nu a unei persoane. Se argumentează că, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, fapta prejudiciabilă de lipsire ilegală de viață a unei alte persoane trebuie să fie cauza necesară a morții cerebrale a persoanei respective. Dacă moartea cerebrală a victimei ar fi survenit chiar dacă fapta prejudiciabilă respectivă nu ar fi fost săvârșită, atunci fapta dată nu reprezintă cauza necesară a morții cerebrale a victimei. Într-un asemenea caz există o altă cauză necesară – o faptă a unei alte persoane decât făptuitorul sau un anumit fenomen – a producerii morții cerebrale a victimei.

Se relevă că, pentru a fi considerat coautor al infracțiunii date, participantul trebuie să aducă o contribuție necesară și suficientă, în lipsa căreia acțiunea sau inacțiunea altui participant nu ar putea cauza moartea cerebrală a victimei. Fiecare dintre contribuțiile participanților – creatoare sau combative – alcătuiesc cauza comună necesară a producerii morții cerebrale a victimei. În cazul în care contribuția participantului este necesară, însă insuficientă, acesta ar putea răspunde ca organizator, instigator sau complice la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM. Se explică argumentat că actele de violență, insultele grave, alte acte ilegale sau imorale ale victimei constituie cauzele apariției stării de afect a făptuitorului, privite în contextul circumstanțelor săvârșirii infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Se stabilește că, în contextul unei infracțiuni concrete, cauzele apariției stării de afect a subiectului infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, sunt, de asemenea, concrete. De aceea, nu este admisibilă descrierea lor într-o manieră generalizatoare. De fiecare dată, trebuie să se stabilească care anume act ilegal sau imoral al victimei reprezintă cauza apariției stării de afect a celui care a săvârșit infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM. Cu atât mai mult, nu este acceptabilă lipsa descrierii în spețele din practica judiciară a cauzelor apariției stării de afect a făptuitorului.

În *Capitolul 5* – „Elementele subiective ale infracțiunii de omor săvârșit în stare de afect" – se cercetează: latura subiectivă (vinovăția; motivul și scopul; starea emoțională a subiectului) a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; eroarea de fapt în cazul acestei infracțiuni; subiectul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Printre altele, se arată că, în cazul infracțiunii prevăzute la 146 CP RM, subiectul, care se află în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei, își dă seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale de lipsire ilegală de viață a victimei, prevede producerea morții cerebrale a acesteia, și dorește sau admite, în mod conştient, survenirea acestor urmări. Se stabilește: expresia „survenită în mod subit" din art. 146 CP RM arată că, la momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul trebuie să manifeste nu pur și simplu o intenție subită. Este necesar ca această intenție să fie, de asemenea, afectizată. Se prezintă argumente în susținerea ideii că

tentativa de omor, săvârșit în stare de afect, poate fi săvârșită numai cu intenție directă. Dacă făptuitorul se mulțumește cu orice urmare prejudiciabilă, acesta manifestă intenție indirectă. În acest caz, dacă se produce vătămarea gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății, iar fapta a fost comisă în stare de afect, se aplică art. 156 CP RM. Se argumentează că, în procesul de calificare a unei infracțiuni săvârșite în stare de afect, toate dubiile legate de circumstanțele, ce ajută la stabilirea formei de vinovăție față de moartea victimei, trebuie interpretate în favoarea făptuitorului. În acest caz se consideră că făptuitorul a manifestat imprudență față de moartea victimei, iar calificarea trebuie făcută potrivit art. 156 CP RM.

Se explică de ce lipsirea de viață din imprudenţă, săvârşită în stare de afect, trebuie calificată conform art. 149 CP RM. Se relevă că, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, lipsesc motivul și scopul special, care influențează asupra calificării. Aceasta nu înseamnă că lipsesc în genere motivul și scopul infracțiunii. În cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, acestea trebuie luate în considerare la individualizarea pedepsei. Se arată că, indiferent de motivele care-l ghidează pe făptuitor, dacă este prezentă starea de afect, devine obligatorie aplicarea art. 146 CP RM. Chiar în prezența unora dintre motivele prevăzute la alin. (2) art. 145 CP RM (de exemplu, a motivelor sadice), dacă este prezentă starea de afect, trebuie aplicat art. 146 CP RM. Se demonstrează că emoțiile constituie partea integrantă a oricărei infracțiuni săvârșite cu intenție. Alături de vinovăție, motiv și scop, emoțiile trebuie incluse în structura laturii subiective a unei asemenea infracțiuni. Se constată că emoțiile influențează asupra factorului intelectiv și a celui volitiv ale psihicului făptuitorului. În cele mai frecvente cazuri, acestea dezorganizează voința și fac mai dificilă evaluarea realității. În rezultat, făptuitorul ia cu mai multă ușurință decizia de a săvârși o infracțiune. Se argumentează că subiectul infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, păstrează capacitatea de a-și da seama de caracterul acțiunii sau inacțiunii sale și de a le dirija. Însă, această capacitate este într-o anumită măsură limitată datorită impactului exercitat de starea de afect asupra percepției, gândirii și voinței subiectului dat. Se relevă că eroarea de fapt esențială, manifestată în cazul omorului săvârșit în stare de afect, impune aplicarea art. 27 și 146 CP RM. Se stabilește că responsabilitatea redusă, ca și responsabilitatea și iresponsabilitatea, este un tip aparte de măsură a capacității persoanei de a-şi da seama de acţiunea sau inacţiunea sa ori de a o dirija. Se explică argumentat că atât starea de afect (art. 146 și 156 CP RM), cât și starea de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naştere (art. 147 CP RM) constituie cazuri speciale de responsabilitate redusă.

1. ANALIZA SITUAȚIEI PRIVIND RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU OMORUL SĂVÂRȘIT ÎN STARE DE AFECT ÎN ȘTIINȚA DREPTULUI PENAL

În pct. 29 al Deciziei nr. 67 din 15.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 27g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 171 din Codul penal (alte urmări grave ale infracțiunii de viol) se arată că doctrina juridică poate constitui „un reper obiectiv în funcție de care să poată fi apreciat conținutul unei norme penale și care poate contribui la aplicarea previzibilă a acesteia”.[9] Aceasta demonstrează că analiza materialelor științifice privind răspunderea penală pentru omorul, săvârșit în stare de afect, poate contribui la stabilirea conținutului elementelor constitutive ale infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. În continuare, respectând succesiunea cronologică, vom analiza aceste materiale.

1.1. Analiza materialelor științifice privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect, publicate în Republica Moldova

Într-un articol științific publicat în 2001[10], *S. Brînza* și *Gh. Ulianovschi* examinează art. 141 „Omorul săvârșit în stare de afect” din proiectul actualului Cod penal[11] (în continuare – Proiectul). Conform acestui articol, „omorul intenționat săvârșit în stare de afect survenit în mod subit în urma actelor de violență sau a insultei grave din partea victimei, sau în urma altor acțiuni ilegale ori amorale ale victimei, dacă aceste acțiuni au provocat sau ar fi putut provoca urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui, se pedepsește cu închisoare până la cinci ani”.[12]

S. Brînza și Gh. Ulianovschi critică just folosirea termenului „amorale” în articolul proiectat sus-menționat. Acești autori susțin că „termenul „amorale” din expresia „acțiuni ilegale ori amorale ale victimei” trebuie substituit cu „imorale”. Această înlocuire este dictată de incompatibilitatea termenului „amorale” cu sensul general al frazei, deoarece „amoral” înseamnă ceva care nu are noțiunea moralității, indiferent față de morală[13], pe când „imoral” – care este contrar moralei, care calcă principiile ei, care nu are nici un principiu moral[14]”.[15] De asemenea,

---

[9] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr. 212-220.
[10] Brînza S., Ulianovschi Gh. Consideraţii vizând prevederile Capitolului II „Infracţiuni contra vieţii şi sănătăţii persoanei” din Proiectul noului Cod penal al Republicii Moldova. În: *Revista Naţională de Drept*, 2001, nr. 11, p. 11-26.
[11] *Codul penal al Republicii Moldova. Proiect*. Chișinău: Garuda-Art, 1999, p. 71. 175 p.
[12] Ibidem, p. 71.
[13] *Dicționarul explicativ al limbii române* / Sub red. lui I. Coteanu, L. Seche, M. Seche. București: Univers enciclopedic, 1996, p. 36. 1192 p.
[14] Ibidem, p. 476.
[15] Brînza S., Ulianovschi Gh. Consideraţii vizând prevederile Capitolului II „Infracţiuni contra vieţii şi sănătăţii persoanei” din Proiectul noului Cod penal al Republicii Moldova. În: *Revista Naţională de Drept*, 2001, nr. 11, p. 11-26.

S. Brînza și Gh. Ulianovschi afirmă: „Este necesar de a se exclude din art. 141 al Proiectului cuvintele „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui". În primul rând, aceasta ar avea drept efect lărgirea limitelor de aplicare a art. 141, iar, în al doilea rând, ar vorbi despre faptul că legislatorul acordă o mai mare însemnătate anume stării de afect a făptuitorului, indiferent de gravitatea urmărilor survenite în urma faptelor subiectului și anume de persoana care ar putea suferi din cauza acestora".[16]

Trebuie de menționat că aceste observații au avut efect, întrucât în art. 146 CP RM se folosește termenul „imorale", nu „amorale". De asemenea, prin Legea nr. 277 din 18.12.2008 pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova[17] (în continuare – Legea nr. 277/2008), din articolul dat a fost exclusă sintagma „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui".

În 2004 a văzut lumina tiparului un manual elaborat de *A. Borodac*.[18]

Potrivit părerii acestui autor, obiectul juridic generic al infracțiunilor, prevăzute de Capitolul II al părții speciale a Codului penal, „este persoana ca o totalitate de relații sociale ale căror existență și desfășurare normală sunt determinate de ocrotirea celor mai importante valori ale fiecărui individ".[19] Remarcăm că această părere corespunde nu legii penale în vigoare, ci CP RM 1961. În cadrul acestuia din urmă, infracțiunile contra persoanei erau prevăzute de normele Capitolului al doilea din partea specială, întitulat „Infracţiuni contra vieţii, sănătăţii, libertăţii şi demnităţii persoanei".

În legătură cu obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, A. Borodac consideră că acesta îl formează viața persoanei.[20] Este cunoscut că obiectul juridic special privește o singură infracțiune, nu un subgrup de infracțiuni. De aceea, considerăm prea largă această opinie, care nu permite deosebirea obiectului juridic special al infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, de obiectul juridic special al celorlalte infracțiuni de omor.

În alt context, A. Borodac menționează: „Insulta gravă presupune cuvinte și acțiuni ale victimei, care, din punct de vedere moral, se consideră deosebit de grave și care au provocat ucigașului o stare de afect, ca rezultat al umilirii grosolane a onoarei și demnității vinovatului sau a rudelor acestuia".[21] Așa cum putem vedea, A. Borodac enumeră caracteristicile ce permit deosebirea insultelor grave de insulte oarecare: cuvinte şi acţiuni deosebit de insultătoare ale victimei / cuvinte și acțiuni deosebit de grave ale victimei; înjosirea cu adevărat grosolană a

[16] Ibidem.
[17] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 41-44.
[18] Borodac A. *Manual de drept penal. Partea specială*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 622 p.
[19] Ibidem, p. 44.
[20] Ibidem, p. 44.
[21] Ibidem, p. 65.

cinstei şi demnităţii / umilirea grosolană a onoarei și demnității. Cu certitudine, această interpretare ajută la stabilirea esenței juridice a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Din 2005 datează un manual elaborat în coautorat de *S. Brînza, X. Ulianovschi, V. Stati* etc.[22] În cadrul acestei lucrări, analiza infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, este efectuată de S. Brînza.

Printre altele, acest autor afirmă că „atenuarea răspunderii penale în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM este justificată dacă luăm în considerare doi factori importanţi: a) fapta dată reprezintă un „răspuns" la comportamentul provocator – ilegal sau imoral – al victimei, fiind deci condiţionată de „vina" victimei; b) făptuitorul se află într-o stare fiziologică aparte care-i îngustează aptitudinea de a percepe ceea ce este şi ce nu este infracţional".[23] Luarea în considerare a acestor factori ne permite să stabilim deosebirea de esență a infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, de infracțiunea prevăzută la art. 145 CP RM. De asemenea, cei doi factori, evidențiați de S. Brînza, contribuie la delimitarea temeiului de atenuare, stabilit în art. 146 CP RM, de temeiurile de atenuare stabilite în art. 147 și 148 CP RM.

În alt context, S. Brînza menționează că „dacă vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii, săvârşită în stare de afect, a provocat decesul victimei, atunci decesul victimei nu se încadrează în limitele prevăzute de art. 156 CP RM. Decesul victimei se ia în considerare la individualizarea pedepsei, nu şi la calificarea infracţiunii. Astfel în baza prevederilor de la lit. a) art. 117 CP RM, concurenţa dintre alin. (4) art. 151 CP RM şi art. 156 CP RM este soluţionată de asemenea în favoarea art. 156 CP RM".[24] Deci, vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită în stare de afect, care a provocat decesul victimei din imprudență, se califică în baza art. 156 CP RM. Prin aceasta se sugerează că, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, făptuitorul poate manifesta doar intenție față de moartea victimei.

De asemenea, S. Brînza afirmă că „vătămarea gravă ori medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii în stare de afect, săvârşită din imprudenţă, trebuie calificată conform art. 157 CP RM. Reieşind din prevederea de la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM, în astfel de cazuri provocarea infracţiunii de actele ilegale sau imorale ale victimei poate fi luată în considerare ca circumstanţă care ar atenua pedeapsa".[25] Făcând analogie, putem spune că lipsirea de viață din imprudenţă, săvârşită în stare de afect, trebuie calificată conform art. 149 CP RM. Reieşind din prevederile de

[22] Brînza S., Ulianovschi X., Stati V. et al. *Drept penal. Partea specială. Vol. II.* Chișinău: Cartier, 2005. 804 p.
[23] Ibidem, p. 71.
[24] Ibidem, p. 111.
[25] Ibidem, p. 112.

la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM, în astfel de cazuri provocarea infracţiunii de actele ilegale sau imorale ale victimei poate fi luată în considerare ca circumstanţă care atenuează pedeapsa.

În 2005 a fost elaborată o altă lucrare, avându-i ca autori pe *A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi* etc.[26] În cadrul acestei lucrări, comentariul la art. 146 CP RM îi aparține lui V. Holban.

Nu poate fi acceptată definiția noțiunii de omor, propusă de V. Holban: „Omor este privarea ilegală, intenționată sau imprudentă, de viață a unei alte persoane".[27] Probabil, această definiție are ca fundament normativ art. 93 din Codul penal al Republicii Moldova din 1961 (în continuare – CP RM din 1961), care prevedea răspunderea pentru „omorul din imprudenţă".[28] Această formulare din legea penală anterioară a fost moștenită din perioada sovietică. Această caracterizare a atitudinii psihice a făptuitorului este formulată în termeni prea generali. Din ea ar rezulta că, în cazul omorului, nu contează forma de vinovăție – intenția sau imprudența – manifestată de făptuitor.

Prezintă interes definiția noțiunii de afect, formulată de V. Holban: „Stare de afect este o stare emoțională a psihicului omului care nu depășește limitele normalității, caracterizată printr-o apariție subită, prin intensitate mare și durată scurtă și în esență reprezintă o reacție emoțională care decurge exploziv, fiind însoțită de modificări spontane (dar nu psihotice) ale activității psihice, în mod special observându-se îngustarea conștiinței".[29] Această definiție conține toate caracteristicile necesare cunoașterii naturii juridice a afectului fiziologic și a delimitării acestuia de afectul patologic. Prin formularea unor asemenea definiții se formează și se dezvoltă tezaurul doctrinar care ajută la stabilirea temeiului de aplicare a art. 146 CP RM.

În cele ce urmează, vom acorda atenție unei lucrări care datează din 2009, elaborară de *A. Barbăneagră, Gh. Alecu, V. Berliba* etc.[30] În cadrul acestei lucrări, comentariul la art. 146 CP RM îi aparține lui A. Barbăneagră.

După părerea acestui autor, prin „omor" se înțelege „lipsirea ilicită şi intenţionată de viaţă a unei persoane".[31] Din această definiție rezultă că omor trebuie considerată lipsirea de viață doar a unei persoane, nu a unei alte ființe. Lipsirea ilegală intenționată de viață a animalelor poate fi calificată conform art. 197, 222[1], 233 sau 234 CP RM.

---

[26] Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. et al. *Codul penal comentat și adnotat*. Chișinău: Cartier, 2005. 656 p.
[27] Ibidem, p. 210.
[28] *Вештиле Совєтулуй Супрем ал РССМ*, 1961, nr. 10.
[29] Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. et al. *Codul penal comentat şi adnotat*. Chișinău: Cartier, 2005, p. 210. 656 p.
[30] Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu (Legea nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudenţa CEDO şi a instanţelor naţionale.)*. Chișinău: Sarmis, 2009. 860 p.
[31] Ibidem, p. 289.

Din punctul de vedere a lui A. Barbăneagră, „sintagma „insulte grave” înseamnă cuvinte sau fapte injurioase la adresa unei persoane cu scopul de a o jigni, ofensa şi a-i provoca suferinţe”.[32] Considerăm că această definiție se referă, mai curând, la noțiunea de insulte. Or, din ea nu se poate deduce care sunt criteriile ce permit delimitarea unor insulte grave de insulte oarecare. Este important de reținut că nu oricare insulte pot provoca starea de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Același autor afirmă că „sintagma „alte acte ilegale” exprimă sensul de orice alte acţiuni nepermise de lege, care au provocat starea de afect a făptuitorului. Prin sintagma „acte imorale” se înţeleg acţiunile întreprinse de victimă în raport cu făptuitorul, acţiuni contrare moralei societăţii şi care încalcă principiile şi normele de convieţuire socială”.[33] Astfel de definiții pot fi puse la baza cunoașterii naturii juridice a circumstanţelor săvârşirii infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Datorită unor asemenea definiții se reduce probabilitatea încălcării principiului legalității la aplicarea art. 146 CP RM.

În 2010 a fost elaborat un manual care îi are ca autori pe *L. Gîrla* și *Iu. Tabarcea*.[34]

Acești autori propun următoarea definiție pentru noțiunea de omor, utilizată, printre altele, în art. 146 CP RM: „Omorul intenționat (sau pur și simplu omorul) este lipsirea ilegală și intenționată de viață a unei alte persoane.[35] Din această definiție rezultă că omor nu poate fi considerată: lipsirea legală de viață a unei alte persoane; lipsirea din imprudență de viață a unei alte persoane; lipsirea intenționată de viață a propriei persoane.

Caracterizând latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, L. Gîrla și Iu. Tabarcea propun definiții pentru următoarele acte ilegale sau imorale ale victimei: a) acte de violenţă; b) insulte grave; c) alte acte ilegale; d) alte acte imorale”.[36] Aceste definiții contribuie la perceperea înțelesului noțiunilor utilizate în art. 146 CP RM, lărgind arsenalul de mijloace de interpretare doctrinară a acestui articol.

Îndeosebi, este important aportul adus de L. Gîrla și I. Tabarcea la interpretarea doctrinară a noțiunii „insulte grave”, folosită în art. 146 CP RM: „Prin insultă gravă, care poate provoca starea de afect, se înțelege lezarea gravă, cinică și profundă a onoarei și demnității persoanei, exprimată într-o formă indecentă. Chestiunea privind considerarea unei insulte ca fiind gravă constituie o problemă factologică, care trebuie soluționată în fiecare situație concretă, ținându-se seama de toate circumstanțele specifice ale cazului. De exemplu, este gravă insultarea

[32] Ibidem, p. 312.
[33] Ibidem, p. 295.
[34] Гырла Л.Г., Табарча Ю.М. *Уголовное право Республики Молдова. Часть особенная. Том 1*. Кишинэу: Cartdidact, 2010. 712 p.
[35] Ibidem, p. 83.
[36] Ibidem, p. 209-210.

sentimentelor legate de rudenie, de etnie sau de religie. La evaluarea gravității insultei, se iau în considerare și caracteristicile individuale ale făptuitorului (starea fizică și psihică, graviditatea etc.)".[37] În acest fel, devine clar că nu oricare insultă poate constitui cauza apariției stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Totodată, „din definiția noțiunii „insulte grave" rezultă că legislatorul nu ar trebui să utilizeze noțiuni care afectează negativ previzibilitatea art. 146 CP RM".[38]

În 2011 a fost publicată o lucrare a lui *S. Brînza* și *V. Stati*.[39]

Acești autori evidențiază obiectul juridic suprageneric în calitate de categorie intermediară între obiectul juridic general și obiectul juridic generic al acelor infracțiuni din care face parte infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM: „Deja nu mai putem susţine, aşa cum s-a făcut sub legea penală anterioară, că obiectul juridic generic al acestui grup de infracţiuni îl constituie relaţiile sociale cu privire la persoană. Potrivit legii penale în vigoare, persoana („fiinţa umană considerată din momentul naşterii şi până la încetarea ei din viaţă"[40]) trebuie privită ca valoare socială fundamentală, reprezentând obiectul juridic suprageneric comun pentru toate infracţiunile prevăzute în Capitolele II, III, IV şi VII din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova"[41].

Cei doi autori stabilesc calitatea specială a victimei infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM: „Nu o persoană oarecare, dar numai persoana care provoacă starea de afect a făptuitorului prin actele sale de violenţă, insultele sale grave ori alte acte ilegale sau imorale ale sale. De aceea, în ipoteza erorii privind această calitate specială a victimei, atunci când făptuitorul consideră eronat că lipseşte de viaţă persoana care i-a provocat starea de afect prin actele sale de violenţă, insultele sale grave ori alte acte ilegale sau imorale ale sale, răspunderea se va aplica în baza art. 27 şi 146 CP RM"[42]. Prin această calitate specială, omorul, săvârșit în stare de afect, se deosebește de alte infracțiuni de omor. În același timp, punctul de vedere al lui S. Brînza și V. Stati demonstrează că eroarea cu privire la calitatea specială a victimei este posibilă în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Atrage atenția interpretarea de către cei doi autori a expresiei „survenită în mod subit", utilizate în dispoziţia art. 146 CP RM: „Nu este obligatoriu să lipsească sau să fie foarte mică distanţa în timp între cauza de apariţie a stării de afect şi omorul săvârşit în stare de afect.

[37] Ibidem, p. 110-111.
[38] Berdilo R. Analiza situației privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect în știința dreptului penal. În: *Revista Științifică a USM „Studia Universitatis", Seria „Științe sociale"*, 2021, nr. 8, p. 154-167.
[39] Brînza S., Stati V. *Drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1062 p.
[40] Popescu T. Definirea persoanei în Codul penal. În: *Revista de drept penal*, 1998, nr. 3, p. 41.
[41] Brînza S., Stati V. *Drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p. 124. 1062 p.
[42] Ibidem, p. 205.

Uneori, această distanţă în timp poate fi mai mare. Or, starea de afect poate surveni nu doar în urma perceperii nemijlocite a actelor ilegale sau imorale ale victimei. Ea poate surveni şi în urma reflectării asupra unor factori derivaţi vizând aceste acte ale victimei, reflectare care se prezintă în una din formele următoare: a) depanarea în memorie a amintirilor legate de actele ilegale sau imorale ale victimei; b) conştientizarea tardivă a rezultatelor actelor ilegale sau imorale ale victimei; c) aflarea tardivă a informaţiei despre actele ilegale sau imorale ale victimei”[43]. Prin aceasta se arată că starea de afect poate reapărea în conștiința făptuitorului după trecerea mai multor luni sau chiar ani de la prima sa apariție. Este important ca, atunci când reapare, starea de afect să fie cauzată de actele ilegale sau imorale ale victimei.

În altă privință, S. Brînza și V. Stati afirmă: „În contextul analizei intenţiei de a săvârşi pruncuciderea, este oportună examinarea problemei privind delimitarea acestei fapte infracţionale de lăsarea în primejdie (art. 163 CP RM). Criteriul de delimitare este următorul: în cazul lăsării în primejdie, făptuitoarea doreşte ca cineva să-i poarte de grijă copilului ei nou-născut; în situaţia pruncuciderii, ea doreşte sau admite moartea victimei. Orientarea intenţiei este apreciată în funcţie de timpul şi locul abandonării nou-născutului, de starea ei fizică la momentul abandonării lui, de probabilitatea salvării lui, de faptul cât de repede după abandonare copilul va putea fi descoperit etc. De exemplu, lăsarea nou-născutului în pădure sau în câmp, departe de locurile animate şi căile de circulaţie, vorbeşte clar despre prezenţa intenţiei de pruncucidere. În contrast, lăsarea nou-născutului într-un cărucior, în timpul verii, la uşa maternităţii, mărturiseşte cel mai probabil despre intenţia de a comite fapta de lăsare în primejdie”.[44] Interpretarea prin analogie ne obligă să deducem următoarele: se califică în baza art. 146 CP RM lipsirea ilegală intenționată de viață, pe calea inacțiunii, săvârşită în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei care se află într-o stare periculoasă pentru viaţă şi este lipsită de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinţei, dacă făptuitorul ştia despre primejdie şi a avut posibilitatea de a acorda ajutor victimei fie că el însuşi a pus-o într-o situaţie periculoasă pentru viaţă.

Din 2013 datează o lucrare elaborată în coautorat de către *M. Poalelungi, I. Dolea, T. Vîzdoagă* etc.[45] În cadrul acestei lucrări, investigarea infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, a fost efectuată de I. Arhiliuc și S. Brînza.

[43] Ibidem, p. 208.
[44] Ibidem, p. 218.
[45] Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. et al. *Manualul judecătorului pentru cauze penale.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.

Referitor la eroarea privind calitatea specială a victimei infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, acești autori fac următoarea afirmație: „Atunci când făptuitorul consideră eronat că lipsește de viaţă persoana care i-a provocat starea de afect prin actele sale de violenţă, insultele sale grave ori alte acte ilegale sau imorale ale sale, răspunderea se va aplica în baza art. 27 şi 146 CP RM”.[46] Această soluție corespunde art. 27 CP RM, fiindcă acţiunea sau inacţiunea intenționată a făptuitorului, îndreptată nemijlocit spre săvârşirea omorului în stare de afect, nu-şi produce efectul din cauze independente de voinţa făptuitorului. În cazul dat efectul, care a fost dorit de făptuitor dar nu s-a produs, constă în omorul celui care a provocat starea de afect prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale. Oricare alt efect mărturisește că intenția făptuitorului nu a fost realizată în totalitate, deci infracțiunea nu s-a consumat.

Suntem de acord cu I. Arhiliuc și S. Brînza care menționează: „Este estimativă catalogarea insultelor ca fiind grave. Această catalogare se face în funcţie de circumstanţele concrete ale cazului, care, privite cumulativ, pot ajuta la determinarea gravităţii insultelor. Printre aceste circumstanţe se numără: 1) nivelul de moralitate a mediului social de care aparţine subiectul omorului săvârşit în stare de afect (aparţine oare acesta de un mediu social degradat, marginal, demoralizat sau de un mediu social în care onoarea şi demnitatea persoanei sunt valori cultivate şi respectate); 2) particularităţile situaţionale şi de personalitate care caracterizează subiectul omorului săvârşit în stare de afect (caracterul şi temperamentul acestuia, aptitudinile lui de a soluţiona situaţii conflictuale sau critice, reacţia la anumiţi factori iritanţi, cunoaşterea expresiilor de argou etc.); 3) statutul social al subiectului omorului săvârşit în stare de afect; 4) ambianţa în care au fost proferate insultele (în public, în mass-media, în prezenţa unor persoane apropiate subiectului omorului săvârşit în stare de afect) etc. Numai după analiza tuturor acestor circumstanţe se va putea răspunde la întrebarea dacă făptuitorul a perceput ca fiind grave insultele proferate în adresa lui”.[47] Din cauza caracterului estimativ al catalogării insultelor ca fiind grave, există riscul ca noțiunea „insulte grave” din art. 146 CP RM să fie interpretată extensiv și defavorabil. Aceasta confirmă încă o dată justețea propunerii noastre de a exclude noțiunea dată din art. 146 CP RM și de a pune accentul pe caracterul ilegal al acțiunilor sau inacțiunilor victimei, care îi provoacă făptuitorului starea de afect.

După părerea lui I. Arhiliuc și S. Brînza, „prin „alte acte ilegale” se înţelege faptele (acţiunile sau inacţiunile) interzise de normele de drept (inclusiv de normele penale), altele decât actele de violenţă şi insultele grave, săvârşite cu intenţie sau din imprudenţă, pe calea acţiunii sau a inacţiunii (de exemplu, samavolnicia, profanarea mormintelor, distrugerea sau deteriorarea

[46] Ibidem, p. 469.
[47] Ibidem, p. 471.

bunurilor, furtul, pungăşia, contaminarea cu maladia SIDA, lăsarea în primejdie, neacordarea de ajutor unui bolnav, ameninţarea cu violenţă, calomnia, practicarea prostituţiei, încălcarea termenelor de plată a salariilor, refuzul achitării unei datorii băneşti, plagiatul, abandonul de familie, adulterul etc.). Prin „alte acte imorale" se înţelege faptele (acţiunile sau inacţiunile) care contravin normelor morale dominante la moment în societate (de exemplu, trădarea, infidelitatea, înşelarea, lipsa de scrupule, abjurarea, sacrilegiul, încălcarea unui jurământ etc.)".[48] După cum se vede, aceste noțiuni sunt definite prin exemplificare. În contextul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, exemplele de alte acte ilegale și de alte acte imorale sunt diverse și multiple. Contează ca acestea să aibă potențialitatea de a provoca starea de afect a făptuitorului.

În 2014, *S. Brînza* a publicat un articol științific care se axează pe problematica omorului, săvârșit în stare de afect, și a pruncuciderii.[49]

S. Brînză este printre puținii autori care descrie concret modalitățile faptice ale acțiunii prejudiciabile din cadrul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM: „Acţiunea are un caracter fizico-mecanic, chimic, biologic, psihic sau de altă natură (tăiere, înjunghiere, împuşcare, înecare, strivire, aruncare de la înălţime, strangulare, lovire (cu mâinile, cu picioarele, cu un corp contondent etc.), electrocutare, ardere, refrigerare, otrăvire, administrarea unei supradoze de substanţe narcotice sau psihotrope, provocarea de arsuri prin folosire de acizi sau baze, inocularea de agenţi patogeni, transfuzia de sânge incompatibil, constrângerea psihică a victimei să se arunce de la înălţime sau dintr-un mijloc de transport aflat în mişcare etc.)".[50]

Totodată, S. Brînza argumentează că, în ipoteza infracțiunii analizate, fapta prejudiciabilă se poate exprima nu doar în acțiune: „Într-adevăr, nu există nicio piedică în calea calificării celor comise ca omor săvârşit în stare de afect, chiar dacă fapta prejudiciabilă s-a exprimat în inacţiune. Infracţiunea prevăzută la art. 146 CP RM se comite prin inacţiune atunci când există obligaţia legală, contractuală sau naturală de a împiedica producerea morţii victimei. Evaluând posibilitatea săvârşirii de către făptuitor a unor acţiuni prin care s-ar împiedica ori s-ar înlătura desfăşurarea unor procese de natură să provoace moartea victimei, trebuie să se reiasă din calităţile fizice şi psihice ce-i sunt caracteristice, din starea în care aceasta se găsea la momentul săvârşirii infracţiunii, din nivelul calificării şi cunoştinţelor pe care le are făptuitorul, precum şi din ansamblul tuturor împrejurărilor exterioare în care s-a manifestat conduita făptuitorului".[51]

[48] Ibidem, p. 471.
[49] Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 147 CP RM: aspecte teoretice şi practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale"*, 2014, nr. 3, p. 86-104.
[50] Ibidem.
[51] Ibidem.

Spărgând stereotipurile, autorul precitat reușește să ne convingă că inacțiunea este posibilă în cazul omorului săvârșit în stare de afect.

De asemenea, considerăm valoroase reflecțiile lui S. Brînza cu privire la actele de violență ale victimei, privite drept cauze ale apariției stării de afect a făptuitorului: „După gradul de intensitate, actele de violenţă pot evolua de la violenţa nepericuloasă pentru viaţa sau sănătatea persoanei până la omorul intenţionat.[52] Dezvoltând această idee, considerăm că sub incidența noțiunii „acte de violență" din art. 146 CP RM intră următoarele forme de violență: 1) cauzarea intenționată a leziunilor corporale (care nu implică un prejudiciu adus sănătății) *sau* violența îndreptată spre cauzarea unor astfel de urmări; 2) vătămarea intenționată ușoară, medie sau gravă a integrității corporale sau a sănătății *ori* violența îndreptată spre cauzarea unor asemenea urmări; 3) cauzarea intenționată a morții victimei *sau* violența îndreptată spre cauzarea unei astfel de urmări.

În același timp, S. Brînza consideră de prisos utilizarea în art. 146 CP RM a noţiunii „acte de violenţă". Actele de violenţă reprezintă nu altceva decât un exemplu de acte ilegale ale victimei. De aceea, ele nu merită a fi specificate în art. 146 CP RM, urmând a fi eliminată noţiunea, care le desemnează, din textul legii penale.[53] Ca urmare, considerăm că dispoziția art. 146 CP RM ar trebui să conțină mențiunea cu privire la actele victimei, ce provoacă starea de afect a făptuitorului, care au un caracter exclusiv ilegal. Totodată, ar trebui să se renunțe la exemplificarea unora dintre aceste acte în dispoziția art. 146 CP RM.

În 2015 a văzut lumina tiparului lucrarea elaborată de *S. Brînza* și *V. Stati*.[54]

După părerea acestor autori, potrivit legii penale în vigoare, „pentru calificarea faptei conform art. 146 CP RM nu are importanţă dacă actele ilegale sau imorale ale victimei au sau pot avea urmări grave pentru făptuitor sau pentru persoanele apropiate lui. O astfel de împrejurare poate fi luată în considerare numai la individualizarea pedepsei pentru omorul săvârşit în stare de afect".[55] Totuși, acest enunț trebuie privit prin prisma dispoziției art. 146 CP RM dinaintea intrării în vigoare a Legii nr. 277/2008. Or, înainte de acest moment, în art. 146 CP RM se utiliza sintagma „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui".

Este de interes o altă opinie a lui S. Brînza și V. Stati: „În situația concurenței dintre art. 146 CP RM și lit. c) alin. (3) art. 201^1 CP RM, urmează a fi aplicat numai art. 146 CP RM. În

[52] Ibidem.
[53] Ibidem.
[54] Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p.
[55] Ibidem, p. 308, 309.

astfel de cazuri, se exclude aplicarea răspunderii în baza lit. c) alin. (3) art. 201[1] CP RM".[56] În acest fel este pusă în aplicare regula stabilită la lit. a) art. 117 CP RM: „Concurenţa dintre două norme speciale are următoarele varietăţi: [...] dintre componenţa de infracţiune cu circumstanţe atenuante şi alta cu circumstanţe agravante – infracţiunea se califică în baza celei cu circumstanţe atenuante; [...]". Totuși, afirmația lui S. Brînza și V. Stati a fost făcută înaintea modificărilor operate în art. 201[1] CP RM prin Legea nr. 196 din 28.07.2016 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative[57]. Luând în considerare aceste modificări, afirmația dată ar trebui să fie formulată în felul următor: în situația concurenței dintre art. 146 CP RM și lit. e[1]) alin. (2) art. 145 CP RM, urmează a fi aplicat numai art. 146 CP RM. În astfel de cazuri, se exclude aplicarea răspunderii în baza lit. e[1]) alin. (2) art. 145 CP RM.

Suntem de acord cu S. Brînza, V. Stati[58], care admit posibilitatea tentativei în cazul omorului săvârșit în stare de afect. Posibilitatea existenței tentativei depinde nu de lipsa sau prezența stării de afect, ci de alți factori. De aceea, dacă moartea biologică a victimei nu survine din cauze independente de voința făptuitorului, omorul, săvârșit în stare de afect, se poate întrerupe la etapa de tentativă de infracţiune. Ca o paranteză, menționăm că, în cazul tentativei la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, neproducerea efectului infracțiunii nu se reduce nici pe departe la neproducerea urmărilor prejudiciabile. În Secțiunea 5.1.4 a prezentei teze se va putea vedea că tentativa la această infracțiune presupune mai multe varietăți.

Nu putem trece cu vederea nici poziția următoare a lui S. Brînza și V. Stati: „Cerinţa ca fapta subiectului să se îndrepte contra unui om viu ridică problema dacă poate fi sancţionată sau nu, de exemplu, fapta persoanei care, fără a-şi da seama că ţinta atacului său este o persoană care decedase cu puţin timp înainte, efectuează o împuşcătură ochită în capul acesteia. În cazul dat, cele săvârşite reprezintă tentativa de omor. Această soluţie de calificare îşi desprinde argumentele din necesitatea protejării eficiente şi oportune a ordinii de drept, precum şi din latura subiectivă a infracţiunii, din atitudinea deosebit de periculoasă a făptuitorului pentru societate. Numai din cauze independente de voinţa făptuitorului nu şi-a produs efectul acţiunea acestuia, îndreptată nemijlocit spre lipsirea de viaţă a victimei"[59]. Susținem pozițiile exprimate de S. Brînza și V. Stati. În cazul erorii cu privire la obiectul material al infracțiunii, fapta trebuie calificată drept tentativă la infracțiunea care era cuprinsă de intenția făptuitorului. Această concluzie decurge din art. 27 CP RM.

---

[56] Ibidem, p. 390.
[57] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 306-313.
[58] Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 317. 1328 p.
[59] Ibidem, p. 157.

Încheiem analiza materialelor științifice privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect, publicate în Republica Moldova, cu articolul științific elaborat în 2016 de *C. Josanu*.[60]

Susținem părerea acestei autoare, conform căreia „în cazul pluralităţii de victime, care împreună au provocat apariţia stării de afect, calificarea se va face potrivit art. 146 Cod penal o singură dată, dacă lipsirea de viaţă a tuturor victimelor este cuprinsă de intenţia unică a făptuitorului. Alta trebuie să fie calificarea dacă, de rând cu persoanele care au provocat afectul, a fost lipsită de viaţă o persoană care nu are nicio legătură cu provocarea afectului, iar făptuitorul este conştient de aceasta. În aşa caz, cele săvârşite se califică potrivit regulilor concursului de infracţiuni, conform art. 145 şi art. 146 din Codul penal”.[61] Această părere se întemeiază pe faptul că în art. 146 CP RM lipsește o circumstanță agravantă cum este cea prevăzută la lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM – „asupra a două sau mai multor persoane”. În afară de aceasta, părerea lui C. Josanu se bazează pe regula stabilită la lit. a) art. 117 CP RM: „Concurenţa dintre două norme speciale are următoarele varietăţi: [...] dintre componenţa de infracţiune cu circumstanţe atenuante şi alta cu circumstanţe agravante – infracţiunea se califică în baza celei cu circumstanţe atenuante; [...]”.

Ajută la cunoașterea laturii subiective a infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, următorul punct de vedere al lui C. Josanu: „Omorul se consideră săvârşit în stare de afect numai dacă starea de afect, cât şi intenţia de a săvârşi omorul au survenit într-un timp foarte scurt sau pe neaşteptate. Expresia „survenită în mod subit”, utilizată în dispoziţia art. 146 Cod penal, presupune că nu este obligatoriu să lipsească sau să fie foarte scurtă distanţa în timp dintre cauza de apariţie a stării de afect şi omorul săvârşit în stare de afect. Această stare poate surveni şi în urma reflectării făptuitorului asupra unor factori derivaţi vizând aceste acte ale victimei, reflectare care se prezintă în una din formele următoare: 1) depănarea în memorie a amintirilor legate de actele ilegale sau imorale ale victimei; 2) conştientizarea tardivă a rezultatelor actelor ilegale sau imorale ale victimei; 3) aflarea tardivă a informaţiei despre actele ilegale sau imorale ale victimei”.[62] Prin aceasta se confirmă că intenția de săvârșire a omorului în stare de afect este afectizată. Intenția de a săvârși această infracțiune apare și se realizează în perioada scurtă de timp în care făptuitorul este sub imperiul stării de afect. Având o apariție impetuoasă, repentină,

[60] Josanu C. Omorul săvârşit în stare de afect. În: *Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare” (28-29 septembrie 2016)*. Rezumate ale comunicărilor. Ştiinţe juridice. Vol. I. Chişinău: CEP USM, 2016, p. 131-136.
[61] Ibidem.
[62] Ibidem.

starea de afect nu poate fi premeditată, programată, pregătită. Totodată, este posibil ca starea de afect să reapară după o perioadă lungă de timp după prima sa apariție.

1.2. Analiza materialelor științifice privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect, publicate peste hotare

Începem analiza materialelor științifice privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect, publicate peste hotare, cu o monografie a lui *B.V. Sidorov*, publicată în 1978.[63]

Acest doctrinar este de părerea că „intenția afectizată poate fi privită ca circumstanță atenuantă nu de sine stătător, ci ca parte componentă a laturii subiective a infracțiunii care este concepută și săvârșită în starea de afect „justificat". De aceea, determinant este nu atât caracterul subit al intenției de a săvârși infracțiunea, cât mai ales caracterul afectizat al acestei intenții, precum și împrejurările care au provocat-o".[64] În cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM, atenuarea răspunderii penale este determinată de factori ca: a) infracțiunea este săvârșită atunci când făptuitorul se află în stare de afect; b) starea dată este provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei; c) starea de afect a făptuitorului survine în mod subit; d) săvârșirea omorului în stare de afect este precedată de actele ilegale sau imorale provocatoare ale victimei. Ca liant al acestor patru factori, starea de afect este caracterizată reușit de către B.V. Sidorov.

Însă nu poate fi acceptată o altă părere expusă de B.V. Sidorov. Acest autor afirmă: „Afectul nu poate atenua răspunderea atunci când este cauzat de motive, calități sau deprinderi personale ce caracterizează negativ făptuitorul și care s-au manifestat în mod clar într-o situație de conflict (spiritul răzbunător pronunțat, tendința spre violență, desfrânarea morală și emoțională etc.). [...] Afectul apărut pe motiv de răzbunare, interes material, motive huliganice, gelozie etc., nu poate fi luat în considerare la calificare ca circumstanță atenuantă".[65] Din art. 146 CP RM nu rezultă o asemenea concluzie. Nu se poate deloc exclude posibilitatea ca răzbunarea, gelozia sau alte asemenea motive să determine comiterea omorului în stare de afect.

Orice pregătire de infracțiune implică intenție premeditată, iar aceasta contravine însăși naturii juridice a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. În context, este util să-l citățm pe B.V. Sidorov: „Formarea motivului și a intenției de a comite o infracțiune în stare de afect se desfășoară întotdeauna pe neașteptate și rapid, deși nu la fel de fulminant ca apariția afectului,

---

[63] Сидоров Б.В. *Аффект. Его уголовно-правовое и криминалистическое значение. Социально-психологическое и правовое исследование*. Казань: КГУ, 1978. 160 p.
[64] Ibidem, p. 80.
[65] Ibidem, p. 39-40.

însă neapărat după acțiunile ilegale sau imorale ale victimei și nemijlocit sub influența afectului apărut. Activitatea psihologică a făptuitorului (motivația, alegerea scopului comportamentului, luarea deciziei) în astfel de condiții nu poate fi în niciun caz „rezultatul gândirii reci" și nici o consecință a pregătirii".[66] Totodată, același autor consideră că, datorită caracterului său subit, afectul exclude tentativa la omorul săvârșit în prezența acestei stări.[67] Părerea noastră este că un asemenea argument s-ar potrivi etapei de pregătire de infracțiunea prevăzută la art. 145 CP RM, nu etapei de tentativă la această infracțiune.

În 1979, *V.I. Tkacenko* a elaborat o monografie în care un loc important îl ocupă analiza omorului săvârșit în stare de afect.[68]

Acest autor este de părerea că, în contextul omorului săvârșit în stare de afect, actele de violență ale victimei trebuie să fie nu pur și simplu ilegale. Este necesar ca ele să se caracterizeze prin ilegalitate penală.[69] Obiectând, menționăm că, în cazul în care în art. 146 CP RM sintagma „acte de violență" s-ar referi la acțiunea făptuitorului, nu am avea nicio obiecție. Însă, în acest articol, sintagma „acte de violență" se referă la acțiunea victimei. În consecință, nu este justificată restrângerea ilegalității actelor de violență ale victimei infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, la ilegalitatea penală.

În opinia lui V.I. Tkacenko, dacă în timpul altercației la una dintre persoanele încăierate apare starea de afect, sub a cărei influență aceasta comite omorul unuia dintre rivali, fapta urmează a fi calificată ca omor săvârșit în stare de afect.[70] *Generaliter*, dacă actele de violență *ale unuia* dintre cei care iau parte la altercație sunt *ilegale*, aceste acte provocând starea de afect al celuilalt participant (al celorlalți participanți) la altercație, atunci cel (cei) din urmă va (vor) răspunde în baza art. 146 CP RM. De asemenea, dacă actele de violență *ale ambilor* participanți (*ale tuturor* participanților) la altercație sunt *ilegale*, aceste acte provocând starea de afect al acelui participant la altercație care comite omorul, atunci cel din urmă va răspunde în baza art. 146 CP RM. Dacă însă actele de violență *ale_ambilor* participanți (*ale tuturor* participanților) la altercație sunt *ilegale*, dar aceste acte nu-i provoacă starea de afect acelui participant la altercație care comite omorul, atunci cel din urmă va răspunde în baza art. 145 CP RM. „De asemenea, dacă actele de violență ale *unuia* dintre cei care iau parte la altercație sunt *legale*, aceste acte

[66] Ibidem, p. 78.
[67] Ibidem, p. 53.
[68] Ткаченко В.И. *Ответственность за умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта*. Москва: РИО ВЮЗИ, 1979. 52 p.
[69] Ibidem, p. 10.
[70] Ibidem, p. 18.

provocând starea de afect al celuilalt participant (al celorlalți participanți) la altercație, atunci cel (cei) din urmă va (vor) răspunde în baza art. 145 CP RM".[71]

Nu numai afectul furiei cade sub incidența art. 146 CP RM. În opinia lui V.I. Tkacenko afectul temerii poate, de asemenea, să caracterizeze starea emoțională a subiectului omorului săvârșit în stare de afect.[72] O asemenea părere este întemeiată, întrucât în Subcapitolul 3.3 al prezentei teze vom argumenta că „se aplică doar art. 146 CP RM, dacă omorul cu depășirea limitelor legitimei apărări este săvârşit în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave, de alte acte ilegale sau imorale ale victimei". Afectul temerii este caracteristic, în special, pentru ipoteza depășirii limitelor legitimei apărări.

Din 2001 datează o monografie care a fost elaborată de *A.N. Popov*.[73]

Acest autor schițează un exemplu în care omorul în stare de afect este comis pe calea inacțiunii: „Este lesne de imaginat situaţia, când, în calitate de reacţie la comportamentul ilegal al victimei, la făptuitor apare starea de afect, iar el nu execută acţiunea pe care trebuia s-o execute. De exemplu, electricianul, care se află în apropiere de terminalul de comandă al reţelelor electrice, recepționează de la brigadierul care lucrează pe linie indicaţia să debranșeze reţeaua de la curent, cu precizarea că acea indicaţie a îmbrăcat o formă vexatorie. În loc să execute ce i s-a solicitat, electricianul, aflat sub influența stării de afect, abandonează locul de muncă, fără a debranșa reţeaua de la curent, manifestând în acest mod indiferenţă faţă de urmările posibile ale faptei sale. În următorul moment, brigadierul atinge linia de contact şi își pierde viața".[74] Exemplul dat este convingător și demonstrează că nu doar acțiunea poate să exprime conținutul faptei prejudiciabile în cazul omorului săvârșit în stare de afect. Este posibil ca subiectul acestei infracțiuni să aibă o obligație față de victimă, să nu o îndeplinească, deși trebuia și putea să o facă, iar aceasta să reprezinte cauza decesului victimei care, prin actele sale, a provocat starea de afect a subiectului respectiv.

Nu poate fi acceptat următorul punct de vedere exprimat de A.N. Popov: temeiul atenuării răspunderii în cazul omorului, săvârșit în stare de afect, îl reprezintă acea conduită a victimei care provoacă starea de afect a făptuitorului.[75] Considerăm că, în ipoteza omorului săvârșit în stare de afect, nu doar aceasta este temeiul de atenuare a răspunderii penale. Dacă ar fi doar

---

[71] Berdilo R. Actele de violență ale victimei în contextul infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: *Revista Științifică a USM „Studia Universitatis", Seria „Științe sociale"*, 2018, nr. 8, p. 110-120.
[72] Ткаченко В.И. *Ответственность за умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта*. Москва: РИО ВЮЗИ, 1979, p. 32-33. 52 p.
[73] Попов А.Н. *Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 465 p.
[74] Ibidem, p. 79-80.
[75] Ibidem, p. 19.

aceasta, atunci ar opera nu art. 146 CP RM, dar lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM: „ilegalitatea sau imoralitatea acţiunilor victimei, dacă ele au provocat infracţiunea”.

În viziunea lui A.N. Popov, infracțiunea trebuie calificată ca omor săvârșit în stare de afect, indiferent împotriva cui au fost îndreptate actele ilegale sau imorale ale victimei: împotriva făptuitorului, a persoanelor apropiate acestuia sau a altor persoane. Important este ca astfel de acte să provoace starea de afect a făptuitorului.[76] Sprijinim acest punct de vedere. Odată ce în art. 146 CP RM nu se specifică împotriva cui sunt îndreptate actele ilegale sau imorale ale victimei infracțiunii prevăzute la acest articol, deducem că astfel de acte pot fi îndreptate împotriva oricui. Contează ca, așa cum cere dispoziția art. 146 CP RM, asemenea acte să declanșeze apariția stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Totodată, nu putem agrea altă părere exprimată de A.N. Popov: dacă omorul este săvârșit în timpul unei altercații, nu vom fi în prezența omorului săvârșit în stare de afect.[77] O asemenea abordare este simplistă. Faptul, că omorul în stare de afect este săvârșit în timpul unei altercații, nu poate constitui de felul său un temei pentru a nu se aplica art. 146 CP RM. În cazul în care sunt întrunite toate condițiile stabilite de acest articol, omorul în stare de afect, săvârșit în timpul unei altercații, trebuie calificat în baza art. 146 CP RM.

În 2003 a fost elaborată teza de doctorat al cărei autor este *L.A. Ostapenko*.[78]

Conform părerii acestuia, „viața este o condiție a existenței persoanei ca ființă socială și, prin urmare, condiția existenței tuturor relațiilor sale. Lipsirea persoanei de viață înseamnă dispariția ei ca ființă biologică și, în același timp, încetarea tuturor relațiilor sociale în care ea a fost prezentă”[79]. Suntem de acord cu această opinie. Persoana este o ființă socială și nu poate fi caracterizată doar sub aspect biologic. Decesul persoanei are ca efect excluderea ei din toate relațiile sociale la care ar fi putut participa, dacă nu ar fi devenit victima infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Despre viața omului, privită exclusiv din perspectivă biologică, se poate vorbi în cazul unei ființe umane nenăscute, nu în cazul unei persoane. Din aceste considerente, obiectul juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei trebuie privit ca un fascicol de relații care-i oferă persoanei posibilitatea să trăiască în cadrul societății, iar nu ca un ansamblu de caracteristici biologice.

L.A. Ostapenko se contrazice, afirmând că „obiect juridic al omorului ar trebui considerată doar viața ca valoare esențială pentru persoană în general, și nu relațiile sociale sau elementele

[76] Ibidem, p. 32.
[77] Ibidem, p. 33, 34.
[78] Остапенко Л.А. *Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України)* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2003. 14 p.
[79] Ibidem, p. 12.

relațiilor sociale apărate prin lege. Or, nu se poate considera că viața persoanei, privită ca valoare naturală, inalienabilă și personală, se exprimă în relațiile obiective dintre persoane. Viața persoanei nu se referă la relațiile economice, biologice sau de alt gen și nu este reglementată în societate de diversele norme sociale (norme de drept, etice, cutumiare)"[80]. Acest autor are un punct de vedere ezitant în legătură cu caracterul relațional al obiectului juridic al infracțiunii. Nicio valoare socială apărată de legea penală, inclusiv viața persoanei, nu poate fi separată de relațiile sociale aferente unei asemenea valori. Societatea este alcătuită din membri ai societății. Fără relațiile dintre acești membri, noțiunea de societate nu ar avea sens.

În 2006 a fost publicată monografia elaborată de *V.M. Burdin*.[81]

Acest autor menționează just că, în articolul dedicat omorului săvârșit în stare de afect, termenul „violență" ar putea fi înlocuit prin sintagma „conduita ilegală", care ar urma să desemneze întreaga gamă de manifestări de conduită ilegală a făptuitorului.[82] Ca urmare, considerăm că dispoziția art. 146 CP RM ar trebui să conțină mențiunea cu privire la actele victimei, ce provoacă starea de afect a făptuitorului, care au un caracter exclusiv ilegal. Totodată, ar trebui să se renunțe la exemplificarea unora dintre aceste acte în dispoziția art. 146 CP RM.

Referitor la tipul intenției în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, V.M. Burdin arată: „Notele distinctive ale afectului denotă că faptele săvârșite într-o astfel de stare se caracterizează prin imprevizibilitate impulsivă pentru făptuitor. În legătură cu faptele comise în starea de afcet, este foarte probabil să vorbim despre intenția indirectă. Or, acționând impulsiv, făptuitorul urmărește să-i cauzeze victimei orice rău și nu poate dori survenirea urmărilor prejudiciabile concrete ale faptei sale".[83] Probabilitatea manifestării intenției indirecte în cazul omorului, săvârșit în stare de afect, nu trebuie să ducă la ideea că intenția directă este imposibilă în cazul acestei infracțiuni. Din art. 146 CP RM nu rezultă că subiectul omorului, săvârșit în stare de afect, nu poate să nu dorească survenirea morții victimei.

În legătură cu eroarea cu privire la numărul de victime, este de interes punctul de vedere al lui V.M. Burdin: „În cazul în care făptuitorul, care se află în starea de afect provocată de comportamentul ilegal sau imoral al mai multor victime, le omoară simultan, suntem în prezența unei singure infracțiuni. Într-adevăr, în acest caz, o singură intenție a făptuitorului cuprinde o singură faptă și o singură urmare prejudiciabilă – moartea mai multor persoane. În astfel de cazuri, calificarea faptei după regulile concursului de infracțiuni ar fi artificială și în esență

[80] Ibidem, p. 12.
[81] Бурдин В.М. *Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання*. Львів: ПАІС, 2006. 200 p.
[82] Ibidem, p. 93-94.
[83] Ibidem, p. 136.

incorectă”[84]. Considerăm că, în ipoteza analizată, soluția de calificare trebuie să reprezinte rezultatul raportării regulii de calificare stabilite la lit. a) art. 117 CP RM asupra ipotezei prevăzute la lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM, în coroborare cu art. 27 CP RM. În consecință, este întemeiată aplicarea art. 146 CP RM, cu referire la art. 27 CP RM. Această soluție este valabilă în cazul în care făptuitorul manifestă intenție directă determinată (concretizată) cu privire la numărul de victime. În cazul în care intenția directă de a omorî este indeterminată (neconcretizată), calificarea se face în funcție de rezultatul real survenit. În acest caz, indiferent de numărul de persoane decedate, se aplică o singură dată art. 146 CP RM.

Din 2007 datează manualul elaborat în coautorat de către *C. Bulai* și *B.N. Bulai*.[85]

Analiza acestei lucrări este relevantă în vederea delimitării infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, de circumstanța atenuantă prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 – „săvârșirea infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau printr-o altă acțiune ilicită gravă”.

Când analizează circumstanța atenuantă de la lit. b) art. 73 din CPR din 1968, care reprezintă prototipul lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009, C. Bulai și B.N. Bulai menționează că pentru existența acesteia sunt necesare următoarele condiții: „a) infracțiunea să fi fost săvârșită sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, adică într-o stare de surescitare sau încordare nervoasă, de mânie sau indignare ce cuprinde întreaga ființă a făptuitorului ori de emoție puternică. [...] b) starea de tulburare sau emoție *(perturbatio animi)* să fi avut drept cauză o provocare din partea persoanei vătămate. [...] c) provocarea să fi fost produsă de victimă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau prin altă acțiune ilicită gravă. [...] d) riposta infractorului la acțiunea provocatoare a victimei trebuie să fie îndreptată împotriva acesteia, iar nu împotriva altei persoane”.[86]

Din lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 rezultă că actul provocator se concretizează într-o acţiune ilicită gravă. C. Bulai și B.N. Bulai afirmă că „o astfel de acțiune poate avea un caracter penal (de exemplu, încercarea victimei de a avea relații homosexuale cu infractorul), dar poate fi și o faptă ilicită extrapenală (de exemplu, faptul de a avea relații intime cu soția infractorului)”.[87] Din acest punct de vedere expresia „acțiune ilicită” (lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009) nu se deosebește de expresia „acte ilegale” (art. 146 CP RM). Însă în art. 146 CP RM nu numai actele

[84] Ibidem, p. 164.
[85] Bulai C., Bulai B.N. *Manual de drept penal: partea generală*. București: Universul Juridic, 2007. 678 p.
[86] Ibidem, p. 397-398.
[87] Ibidem, p. 398.

ilegale, dar și actele imorale se consideră acte provocatoare ale victimei. Prin aceasta, art. 146 CP RM cuprinde o sferă mai vastă decât lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009.

C. Bulai și B.N. Bulai menționează că „dacă infractorul nu a avut certitudinea că victima este autorul actului provocator și a săvârșit fapta împotriva unei alte persoane, el nu beneficiază de circumstanța atenuantă a provocării”.[88] Conform art. 146 CP RM victimă este cel care a provocat starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale. Nu poate fi victimă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM persoana care nu îndeplinește condițiile date.

În 2007 a fost elaborată lucrarea al cărei autor este *M.A. Hotca*.[89]

Atunci când caracterizează gravitatea acțiunii ilicite în contextul circumstanței atenuante descrise la lit. b) art. 73 din CPR din 1968, M.A. Hotca afirmă că „ținând seama de datele și împrejurările cauzei, actele de provocare au din punct de vedere obiectiv o periculozitate substanțială. La aprecierea gravității activității de provocare se ține seama de locul săvârșirii actului provocator, existența sau nu în acest loc și a altor persoane, valoarea socială lezată, însușirile persoanei provocatului și ale provocatorului etc.”.[90] În art. 146 CP RM nu se cere ca actele ilegale sau imorale ale victimei să fie grave. Prin aceasta, art. 146 CP RM are o sferă mai largă decât lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009. Nu ar fi oportună completarea art. 146 CP RM pentru a restrânge sfera actelor ilegale sau imorale ale victimei doar la cele grave. Limita dintre ceea ce este grav și ceea ce nu este grav nu este stabilită în textul legii, de aceea trasarea subiectivă a unei astfel de limite în art. 146 CP RM ar avea repercusiuni negative, și anume – interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale.

Nu poate fi acceptată părerea lui M.A. Hotca că, în cazul circumstanței atenuante de la lit. b) art. 73 din CPR din 1968, „gravitatea activității de provocare nu este o cerință esențială a provocării”.[91] Odată ce legislatorul român a prevăzut această cerință în textul legii, ea a devenit o cerință esențială a provocării. Neluarea în seamă a cerinței date ar fi nelegală. Invocarea circumstanței atenuante prevăzute la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 în cazul săvârșirii infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă printr-o altă acțiune ilicită lipsită de gravitate, ar fi o încălcare a legii.

Este de interes faptul că M.A. Hotca recunoaște: „Pentru a se reține scuza atenuantă a provocării, instanța de judecată trebuie să examineze nu împrejurarea dacă riposta infractorului

[88] Ibidem, p. 398.
[89] Hotca M.A. *Codul penal: comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007. 1593 p.
[90] Ibidem, p. 702.
[91] Ibidem, p. 702.

este proporțională cu activitatea provocatoare, ci dacă actul provocator a produs sau nu în psihicul infractorului o tulburare”.[92] Prin aceasta autorul dat recunoaște că riposta făptuitorului poate fi disproporționată față de actul provocator. Dacă este așa, de ce ar trebui să conteze dacă la momentul săvârșirii infracțiunii tulburarea sau emoția făptuitorului este puternică sau nu? Ar trebui să conteze doar faptul că tulburarea sau emoția făptuitorului a fost determinată de actul provocator al victimei, și că făptuitorul a săvârșit infracțiunea sub stăpânirea unei tulburări sau emoții. Dacă nu ar fi existat actul provocator al victimei, nu ar fi apărut nici tulburarea sau emoția făptuitorului, și fie infracțiunea nu ar fi fost săvârșită sub stăpânirea unei tulburări sau emoții, fie infracțiunea nu ar fi fost săvârșită în genere. „Ca urmare, nu considerăm oportun ca art. 146 CP RM să fie modificat pentru a se preciza că starea de afect a făptuitorului trebuie să fie puternică”.[93]

Din 2008 datează teza de doctorat susținută de *A.A. Ciugunov*.[94]

Acest autor menționează că omorul în stare de afect poate fi săvârșit exclusiv prin acțiune. Aceasta se explică prin specificul stării psihologice a făptuitorului. Or, defularea are loc anume pe calea acțiunii”.[95] Nu putem fi de acord cu această părere. Avem tot temeiul să afirmăm că inacțiunea poate exprima conținutul faptei prejudiciabile prevăzute la art. 146 CP RM. În Subcapitolul 4.1 al prezentei teze vor fi aduse argumente care vor confirma această afirmație a noastră.

După părerea lui A.A. Ciugunov, „în calitate de element constructiv al acestei componențe de infracțiuni (se are în vedere omorul săvârşit în stare de afect – *n.a.*), afectul este legat nemijlocit de o anumită conduită negativă a victimei”.[96] Această opinie nu trebuie să ducă spre concluzii neîntemeiate. Chiar dacă victima are un comportament provocator, aceasta nu poate reprezenta un temei pentru a nu i se apăra viața prin mijloace penale.

În alt context, făcând abstracție de cele prevăzute în art. 146 CP RM, se poate susține că o inacțiune provocatoare a victimei poate declanșa starea de afect. În sprijinul acestei idei, A.A. Ciugunov consideră că o astfel de inacțiune se atestă atunci când victima omorului, săvârșit în stare de afect, nu îndeplinește solicitările legale ale făptuitorului (omite pe parcursul unei perioade îndelungate să-i achite salariul, nu acordă ajutor unui bolnav, lasă în primejdie o

---

[92] Ibidem, p. 702.
[93] Berdilo R. Deosebirile și asemănările dintre ipoteza prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 din Codul penal al României și ipoteza prevăzută la art. 146 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Modern scientific challenges and trends: a collection scientific works of the International scientific conference (20th February, 2019)*. Warsaw: Sp. z o. o. "iScience", 2019, p. 161-169.
[94] Чугунов А.А. *Ответственность за убийство, совершенное в состоянии аффекта* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008. 25 p.
[95] Ibidem, p. 16.
[96] Ibidem, p. 16.

persoană aflată în stare de neputință etc.).[97] Având în vedere o astfel de posibilitate, recomandăm ca în art. 146 CP RM – după cuvântul „alte" și înainte de cuvântul „ilegale" – termenul „acte" să fie substituit prin sintagma „acțiunile sau inacțiunile".

În 2015, *O.S. Parnițâna* a elaborat un articol științific dedicat infracțiunilor săvârșite în stare de afect.[98]

Această autoare afirmă: „Afectul trebuie să presupună o descărcare, care se exprimă în comiterea unor acțiuni ilegale îndreptate asupra sursei de apariție a afectului, adică asupra victimei".[99] Prin aceasta, O.S. Parnițâna sugerează că inacțiunea nu poate fi comisă de autorul omorului săvârșit în stare de afect. În Subcapitolul 4.1 al prezentei teze vor fi aduse argumente care vor confirma că această afirmație nu este fundamentată.

O.S. Parnițâna menționează: „Există puncte de vedere, conform cărora infracțiunile de acest gen (adică omorul săvârșit în stare de afect – *n.a.*) pot fi comise nu doar prin acțiune, ci și prin inacțiune. În calitate de exemplu, promotorii acestor puncte de vedere prezintă situația în care o persoană, care în virtutea obligațiilor trebuia să îndeplinească o anumită acțiune, nu a îndeplinit-o din cauza stării de afect provocate de actele ilegale sau imorale ale victimei, ceea ce a cauzat decesul victimei. În opinia noastră, în practică astfel de situații sunt extrem de rare și pot constitui temeiul aplicării art. 125 CP FR (care prevede răspunderea pentru lăsarea în primejdie – n.a.)".[100] Frecvența redusă a situațiilor, în care omorul în stare de afect poate fi comis prin inacțiune, nu înseamnă că acestea sunt excluse cu totul. Pe lângă aceasta, intenția de a lipsi de viață nu poate fi confundată cu intenția de a lăsa o persoană în primejdie. Confuzia, admisă de O.S. Parnițâna, este regretabilă și nu se bazează pe litera legii.

Din 2016 datează un alt articol științific, care a fost elaborat de *I.M. Muhaceva*.[101]

În opinia acestei autoare, „caracteristica principală a infracțiunilor săvârșite în stare de afect constă în îmbinarea mai multor factori: prezența stării de afect a făptuitorului la momentul săvârșirii infracțiunii; conduita ilegală sau imorală premergătoare a victimei; starea de tulburare emoțională puternică trebuie să fie provocată anume de conduita victimei; intenția de a comite infracțiunea apare și este pusă în realizare nemijlocit în momentul aflării făptuitorului în stare de afect".[102] Suntem de acord cu această poziție. Niciunul dintre acești factori nu poate să exprime natura juridică a omorului săvârșit în stare de afect, dacă nu este îmbinat cu ceilalți factori. Doar

[97] Ibidem, p. 18.
[98] Парницына О.С. Проблемы объективной стороны преступлений, предусмотренных ст. 107, 113 УК РФ. În: *Приоритетные научные направления: от теории к практике*, 2015, № 17, p. 218-224.
[99] Ibidem.
[100] Ibidem.
[101] Мухачева И.М. Уголовно-правовая и психологическая характеристика аффекта. În: *Актуальные проблемы российского права*, 2016, № 7, p. 118-126.
[102] Ibidem.

în ansamblul lor, factorii, descriși de I.M. Muhaceva, pot servi la caracterizarea temeiului de atenuare a răspunderii penale pentru infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM.

Această autoare afirmă că, „în starea de afect se modifică desfășurarea tuturor proceselor psihofiziologice. În special, scade comutabilitatea atenției, concentrarea făptuitorului se face exclusiv asupra elementului care produce iritarea (sursa emoțiilor negative), toate celelalte rămân în afara câmpului de atenție. Perturbarea (îngustarea) conștiinței duce ulterior la incapacitatea făptuitorului de reluare în memorie a unor episoade aparte ale evenimentului care a cauzat afectul. [...] Capacitatea făptuitorului de prevedere a producerii urmărilor prejudiciabile poartă un caracter general. Aspectul volitiv al intenției presupune, în primul rând, dorința făptuitorului de a opri acțiunea elementului care produce iritarea și, în al doilea rând, dorința făptuitorului de a se răzbuna, de a provoca prejudicii celui care i-a provocat emoțiile negative. Pe parcursul afectului fiziologic, făptuitorul este conștient într-o anumită măsură de ceea ce se întâmplă cu el (aspectul intelectiv al intenției), dar, în același timp, nu întotdeauna își poate stăpâni gândurile și acțiunile”.[103] Analiza, făcută de I.M. Muhaceva, contribuie la cunoașterea factorului intelectiv și a celui volitiv, care alcătuiesc intenția de a săvârși omorul în stare de afect. Starea emoțională a făptuitorului lasă o amprentă aparte asupra intenției de a comite infracțiunea dată.

Aceeași autoare menționează: „Afectul fiziologic și tulburarea psihica, care nu exclude responsabilitatea, au cauze diferite. Cauza afectului fiziologic este un iritant puternic, iar starea emoțională psihofiziologică apare ca o reacție la acest iritant. Cauzele responsabilității reduse sunt exclusiv anomaliile psihicului (de exemplu, psihopatiile, nevrozele, formele ușoare de oligofrenie), care sunt studiate de psihiatrie. [...] Prezența unei tulburări psihice care nu exclude responsabilitatea poate reprezenta un catalizator specific pentru apariția afectului”.[104] Astfel, I.M. Muhaceva sugerează că afectul fiziologic ar putea apărea pe fundalul stării de responsabilitate redusă. În aceste condiții, nu mai are atât de mare importanță deosebirea dintre cauzele responsabilității reduse și cauzele stării de afect fiziologic.

În 2016 a fost elaborată teza de doctorat susținută de *O.S. Sotula*.[105]

În opinia acestui autor, „în ceea ce privește dreptul la viață, acesta nu este viața însăși, ci o formă juridică, o facultate subiectivă cu caracteristici formal-atributive care sunt consacrate în Constituție, în actele juridice internaționale și naționale”.[106] Suntem de acord cu această părere. Dreptul la viață este doar o componentă a relațiilor sociale cu privire la viața persoanei. Din

[103] Ibidem.
[104] Ibidem.
[105] Сотула О.С. *Кримінально-правова охорона життя людини у країнах романо-германської правової сім'ї (порівняльне теоретико-правове дослідження)* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків, 2016. 34 р.
[106] Ibidem, p. 10.

această cauză, dreptul la viață nu poate să reprezinte valoarea socială în jurul căreia apar, se desfășoară și se dezvoltă anumite relații sociale.

În alt context, O.S. Sotula afirmă că „viața persoanei constituie obiectul reglementării juridice într-un domeniu foarte restrâns. Ea poate apărea doar ca obiect al apărării juridice, inclusiv prin mijloacele dreptului penal”[107]. Analiza acestui punct de vedere ne permite să afirmăm că una dintre componentele obiectului juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei nu se exprimă în viața omului privită exclusiv din perspectivă biologică. O astfel de abordare ar fi potrivită în cazul unei ființe umane nenăscute, nu în cazul unei persoane. „Din aceste considerente, obiectul juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei trebuie privit ca un fascicol de relații care-i oferă persoanei posibilitatea să trăiască în cadrul societății, iar nu ca un ansamblu de caracteristici biologice”.[108]

Nu putem agrea propunerea lui O.S. Sotula de a completa articolul, în care este incriminat omorul săvârșit în stare de afect, cu sintagma „sau de alte acte ale victimei inacceptabile pentru făptuitor”. În opinia acestui autor, gradul de inacceptabilitate a actelor victimei ar urma să-l stabilească făptuitorul în funcție de viziunea asupra lumii, de principiile și valorile morale ale acestuia.[109] O asemenea abordare s-ar baza pe stabilirea de către făptuitor (nu de către legislator) a limitelor aplicării articolului privitor la omorul săvârșit în stare de afect. Făptuitorul ar fi cel care va determina dacă conduita victimei este justă sau nu, acceptabilă sau inacceptabilă. Cu alte cuvinte, făptuitorul ar fi cel care va stabili dacă și în ce măsură va răspunde pentru cele săvârșite. Bineînțeles, nu putem spijini o astfel de delegare de către stat a funcției de înfăptuire a justiției.

1.3. Concluzii la Capitolul 1

Făcând o concluzie generală pe marginea materialelor ştiinţifice examinate în subcapitolele 1.1 şi 1.2 ale tezei de faţă, deducem:

1) printre oamenii de știință care au cercetat problema privind răspunderea penală pentru omorul, săvârșit în stare de afect, se numără: I. Arhiliuc, A. Barbăneagră, A. Borodac, S. Brînza, L. Gîrla, C. Josanu, V. Holban, V. Stati, Iu. Tabarcea, Gh. Ulianovschi (Republica Moldova); A.A. Ciugunov, I.M. Muhaceva, O.S. Parnițâna, A.N. Popov, B.V. Sidorov, V.I. Tkacenko

[107] Ibidem, p. 10.
[108] Berdilo R. Viața persoanei – valoare socială ocrotită de legea penală. În: *Conferință științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare” (7-8 noiembrie 2019). Științe juridice și economice. Rezumate ale comunicărilor*. Chișinău: CEP USM, 2020, p. 163-166.
[109] Сотула О.С. *Кримінально-правова охорона життя людини у країнах романо-германської правової сім'ї (порівняльне теоретико-правове дослідження)* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Харків, 2016, p. 18-19. 34 p.

(Federaţia Rusă); V.M. Burdin, L.A. Ostapenko, O.S. Sotula (Ucraina); B.N. Bulai, C. Bulai, M.A. Hotca (România) etc. Lucrările acestor autori reprezintă baza teoretică a investigaţiei. Prezenta lucrare vine să întregească studiile întreprinse anterior în domeniu, evidenţiind unele tendinţe şi aspecte noi, specifice pentru etapa actuală de dezvoltare a societăţii;

2) ca urmare a examinării punctelor de vedere ale oamenilor de ştiinţă expuse pe marginea materialelor ştiinţifice publicate la tema tezei atât în ţară, cât şi peste hotare, am constatat că prin interpretările doctrinare analizate este facilitat procesul de percepere a esenței juridice a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. În special, analiza viziunilor doctrinare în materia răspunderii penale pentru omorul, săvârșit în stare de afect, a contribuit la formularea următoarelor concluzii relevante: semnele constitutive ale noțiunii de omor pot fi desemnate prin următoarele sintagme / următorii termeni: 1) „lipsirea de viață"; 2) „ilegală"; 3) „intenționată"; 4) „a unei alte persoane"; recunoașterea dreptului la viață ca una dintre componentele obiectului juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei ar însemna echivalarea acestui obiect cu una dintre părțile sale; victima omorului săvârșit în stare de afect are calitatea specială de persoană care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale; expresia „survenită în mod subit" din art. 146 CP RM arată că, la momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul trebuie să manifeste nu pur și simplu o intenție subită. Este necesar ca această intenție să fie, de asemenea, afectizată etc.;

3) în literatura de specialitate autohtonă și în cea străină problemelor privind răspunderea penală pentru omorul, săvârșit în stare de afect, nu întotdeauna li s-a acordat o atenţie cuvenită, iar materialele ştiinţifice publicate la tema tezei sunt încă numeric reduse, având o conotaţie preponderent exegetică şi critică. În special, insuficient au fost abordate problemele ce vizează: calitatea specială a victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; deosebirile și asemănările dintre ipoteza prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 și ipoteza prevăzută la art. 146 CP RM; inacțiunea ca formă a faptei prejudiciabile prevăzute la art. 146 CP RM; coraportul dintre responsabilitatea redusă și starea emoțională a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; delimitarea omorului, săvârșit în stare de afect, de infracțiunile conexe; eroarea de fapt în cazul omorului săvârșit în stare de afect etc.;

4) *problema de cercetare* rezidă în fundamentarea științifică a concepției de interpretare a art. 146 CP RM, fapt care poate contribui atât la clarificarea pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului penal a condițiilor în care urmează să se aplice articolul dat, cât și la înaintarea unor propuneri *de lege ferenda*, în vederea direcţionării legislatorului spre perfecţionarea cadrului normativ în materie;

5) *direcţiile de soluţionare a problemei de cercetare* sunt orientate spre: a) stabilirea temeiului de atenuare a răspunderii în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; b) identificarea rolului victimei în contextul infracțiunii analizate; c) relevarea particularităților ce caracterizează legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile din cadrul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, precum și circumstanţele de săvârşire a acestei infracţiuni; d) stabilirea tipului de intenție, a motivului și a scopului în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; e) identificarea tipurilor de eroare de fapt care se atestă în cazul infracțiunii analizate; f) deducerea criteriilor care permit deosebirea infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, de infracțiunile conexe etc.;

6) *scopul* tezei constă în efectuarea unei cercetări aprofundate a răspunderii penale pentru omorul săvârșit în stare de afect, în identificarea vulnerabilităților legate de interpretarea și aplicarea art. 146 CP RM, urmând a fi elaborate şi propuse măsuri concrete privind eficientizarea cadrului normativ în materie;

7) în vederea atingerii scopului propus, am trasat următoarele *obiective*:

– stabilirea semnelor constitutive ale noțiunii de omor;

– studierea modelelor de elevaţie juridică străine în vederea identificării similitudinilor şi deosebirilor în raport cu modelul de reglementare a răspunderii pentru omorul, săvârșit în stare de afect, din legea penală autohtonă;

– analiza istorică a reglementărilor privind omorul săvârșit în stare de afect;

– argumentarea clară, completă şi convingătoare a oportunității atenuării răspunderii în cazul acestei infracțiuni;

– relevarea conţinutului obiectului juridic special al infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM;

– identificarea caracteristicilor victimei infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM;

– stabilirea conţinutului faptei prejudiciabile din cadrul infracţiunii analizate;

– caracterizarea urmărilor prejudiciabile şi a legăturii cauzale în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM;

– stabilirea conţinutului vinovăţiei pe care făptuitorul o manifestă la comiterea infracţiunii analizate;

– identificarea trăsăturilor caracteristice ale semnelor secundare ale laturii subiective a infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM;

– caracterizarea stării de afect a subiectului infracțiunii analizate;

– analiza deficienţelor tehnico-juridice de care suferă dispoziţia art. 146 CP RM;

– formularea de recomandări menite să contribuie la perfecţionarea acestei dispoziții.

2. ABORDĂRI CONCEPTUALE ȘI NORMATIVE PRIVIND RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU OMORUL SĂVÂRȘIT ÎN STARE DE AFECT

2.1. Noțiunea de omor

Poetul și filozoful roman Titus Lucretius Carus afirma: *„Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu”* („Viaţa nu este proprietatea nimănui, ci uzufructul tuturor”). Respectând acest reper, legislatorul a rânduit capitolele din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova în următoarea consecutivitate: „persoană – societate – stat”. Prin aceasta s-a atras atenția asupra importanței valorilor general-umane, inclusiv a vieții persoanei.

Persoana reprezintă produsul cel mai valoros al naturii. Baza existenței fiziologice a persoanei, ca produs natural suprem, o constituie viața. Viața persoanei este valoarea socială primordială, dată acesteia de natură. A aduce atingere vieții unei alte persoane înseamnă a manifesta antisocialitatea de cel mai înalt grad. Tocmai de aceea, apărarea vieţii persoanei constituie o preocupare invariabilă, comună tuturor sistemelor de drept. Această preocupare trece ca un fir roșu prin întreg Codul penal, căci, fără viața persoanei, toate celelalte valori sociale își pierd rostul.

În pofida semnificației pe care o are viața persoanei, în Codul penal al Republicii Moldova lipsește definiția noțiunii de omor. În dispoziția alin. (1) art. 145 CP RM găsim doar cuvintele „omorul unei persoane”. O asemenea concepție este promovată și de alți legislatori. De exemplu, în dispoziția alin. (1) § 113 din Codul penal al Republicii Estonia (în continuare – CP RE) este folosit numai cuvântul „omorul”.[110] În dispoziția § 1 art. 148 din Codul penal al Republicii Polone (în continuare – CP RP) se menționează doar despre „persoana care ucide un om”.[111] În dispoziția art. 131 din Codul penal al Republicii Portugheze se utilizează exclusiv sintagma „autorul omorului”.[112] În alte legi penale dispoziția cu privire la omor este nu simplă, dar descriptivă. Spre exemplu, dispoziția alin. 1 art. 115 din Codul penal al Ucrainei (în continuare – CPU) are următorul conținut: „omorul, adică pricinuirea ilegală intenționată a morții unei alte persoane”[113]. De asemenea, alin. 1 art. 105 din Codul penal al Federației Ruse (în continuare – CP FR) conține următoarea dispoziție: „omorul, adică pricinuirea intenționată a morții unei alte persoane”.[114]

---

[110] *Codul penal al Republicii Estonia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Estonia-RO.html
[111] *Codul penal al Republicii Polone*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Polonia-RO.html
[112] *Codul penal al Republicii Portugheze*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Portugalia-RO.html
[113] *Кримінальний кодекс України*. Disponibil: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page4
[114] *Уголовный кодекс Российской Федерации*. Disponibil: https://www.uk-rf.com

Prezența în legea penală a definiției noțiunii de omor nu trebuie privită drept indicator *sui generis* al faptului că răspunderea pentru infracțiunile de omor este aplicată în corespundere cu principiul legalității. Suntem de acord cu V.I. Kuznețov, care menționează: „Existența unei definiții legislative a noțiunii de omor încă nu permite să distingem în deplină măsură această infracțiune de infracțiunile conexe care sunt mai mult sau mai puțin periculoase decât omorul. Prin urmare, este stringentă introducerea în circuitul științific și în cel practic a unei definiții doctrinare a noțiunii de omor, care nu ar contrazice definiția legislativă a noțiunii de omor, ci ar completa-o, ar concretiza-o și ar ajuta la rezolvarea celor mai dificile probleme de calificare a omorului”.[115] Deci, indiferent de prezența sau lipsa definiției legislative a noțiunii de omor, nu poate fi pusă la îndoială semnificația definiției doctrinare a acestei noțiuni.

În pct. 3 al Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova (în continuare – CSJ) nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM) (în continuare – Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012), găsim următoarea explicație: „Omorul intenţionat (sau pur şi simplu omorul) este lipsirea ilegală şi intenţionată de viaţă a unei alte persoane. Această definiţie a noţiunii de omor este aplicabilă tuturor infracţiunilor săvârşite prin omor, prevăzute la art. 145-148 CP al RM”.[116] Definiția dată, cu toate că nu este legislativă, are un caracter oficial, fiind formulată de către o autoritate publică. De fapt, această definiție a fost preluată din doctrina dreptului penal. Astfel, lui S. Brînza îi aparțin cuvintele: „Omorul intenționat (sau pur și simplu omorul) este lipsirea ilegală și intenționată de viață a unei alte persoane. Această definiție a noțiunii de omor este aplicabilă tuturor infracțiunilor săvârșite prin omor, prevăzute la art. 145-148 CP RM”.[117] O opinie similară este exprimată de L. Gîrla și Iu. Tabarcea[118], precum și de A. Pareniuc.[119] Vorbind despre penaliștii ruși, menționăm că G.N. Borzenkov înțelege prin „omor”

[115] Кузнецов В.И. Понятие убийства в российском уголовном праве. În: *Сибирский юридический вестник*, 2003, № 4, p. 41-46.
[116] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318
[117] Brînza S. Infracțiunea de omor simplu în legea penală a Republicii Moldova. În: *Jurnalul de Studii Juridice*, 2010, număr special, p. 15-29.
[118] Гырла Л.Г., Табарча Ю.М. *Уголовное право Республики Молдова. Часть особенная. Том 1*. Кишинэу: Cartdidact, 2010, p. 83. 712 p.
[119] Pareniuc A. *Aspecte juridico-penale ale omorului la comandă* / Autoreferat al tezei de doctorat în drept. Chișinău, 2005. p. 6. 32 p.

„cauzarea ilegală intenționată a morții unei alte persoane”.[120] Opinii similare exprimă A.N. Krasikov[121], T.A. Plaksina[122], P.I. Ivahov[123] etc.

Din cele specificate mai sus, reținem că noțiunea de omor este utilizată, printre altele, în art. 146 CP RM. Pentru a percepe natura juridică a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, este important să cunoaștem înțelesul noțiunii de omor. Noțiunea de omor este o noțiune generică față de noțiunea de omor săvârșit în stare de afect. În același timp, noțiunea de omor exprimă chintesența infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Urmărind scopul de a percepe natura juridică a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, analizând definiția propusă de S. Brînza, L. Gîrla, Iu. Tabarcea și A. Pareniuc, deducem prezența semnelor constitutive ale noțiunii de omor, desemnate prin următoarele sintagme / următorii termeni:

1) „lipsirea de viață”;

2) „ilegală”;

3) „intenționată”;

4) „a unei alte persoane”.

Să analizăm *primul* dintre aceste semne. A.N. Krasikov este de părerea că omor constituie „privarea ilegală intenționată de viața a unei alte persoane, atunci când dreptul la viață formează obiectul juridic special al infracțiuni”.[124] Așa cum se va putea vedea în Subcapitolul 3.1 al prezentei teze, „dreptul la viață este doar una dintre componentele obiectului juridic al infracțiunilor de omor. Din acest punct de vedere, nu este întemeiat a plasa la același nivel viața persoanei (întregul) și dreptul la viață (partea)”. Cu toate acestea, nu poate fi tăgăduită semnificația ideii de bază pe care o exprimă definiția formulată de A.N. Krasikov. Or, atunci când o persoană este privată de viață, ea este lipsită de cea mai însemnată valoare de care dispune, și anume – de viața sa. Privarea de această valoare nu poate fi compensată în nici un chip. În schimbul vieții pierdute nu se poate oferi un echivalent, deoarece nimic nu poate valora atât cât valorează viața persoanei.

---

[120] *Курс уголовного права. Особенная часть. Т. 3* / Под ред. Г.Н. Борзенкова. Москва: Зерцало, 2002, p. 103. 470 p.

[121] Красиков А.Н. *Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России*. Саратов: Полиграфист, 1996, p. 9. 211 p.

[122] Плаксина Т.А. *Уголовная ответственность за убийства. Ч. 1*. Барнаул: АГУ, 1998, p. 19. 64 p.

[123] Ивахов П.И. Понятие и виды умышленного убийства. În: *Актуальные вопросы уголовного права, процесса и криминалистики. Сборник научных трудов Калининградского государственного университета*, 1998, p. 21-29.

[124] Красиков А.Н. *Преступления против права человека на жизнь: в аспектах de lege lata и de lege ferenda*. Саратов: ИСУ, 1999. p. 73. 220 p.

Faptul că persoana este lipsită de viață, specificat într-o definiție a noțiunii de omor, scoate în evidență obiectul juridic al omorului. Pe această cale, definiției în cauză i se asigură claritatea necesară. În acest mod, devine posibilă deslușirea conținutului juridic al omorului. Or, obiectul juridic al infracțiunii reprezintă antiteza în raport cu infracțiunea, întrucât obiectul juridic al infracțiunii este ceea ce suferă atingere în rezultatul săvârșirii infracțiunii.

În definiția noțiunii de omor, propusă de G.N. Borzenkov, reprodusă mai sus, accentul se pune nu pe lipsirea de viață, dar pe cauzarea morții. La fel se procedează în dispozițiile incriminatoare cu privire la omor din unele legi penale străine. De exemplu, dispoziția art. 575 din Codul penal al Republicii Italia (în continuare – CP RI) se referă la „cel care cauzează moartea unui om".[125] La rândul său, dispoziția art. 393 din Codul penal al Regatului Belgiei conține mențiunea referitoare la „fapta comisă cu intenţia de a provoca moartea".[126]

Nimeni nu pune la îndoială că omorul presupune nu doar atingerea adusă vieții altei persoane, ci și cauzarea morții acestei persoane. Tocmai survenirea morții victimei constituie temeiul obiectiv de antrenare a răspunderii penale pentru omorul consumat.

Din acest punct de vedere, este criticabilă definiția noțiunii de omor, propusă de S.V. Borodin. Acest autor înțelege prin „omor" „infracțiunea care aduce atingere vieții unei alte persoane și care cauzează moartea acesteia".[127] În mod similar, N.E. Makovețka consideră că omor reprezintă „fapta (acțiunea sau inacțiunea) ilegală intenționată care aduce atingere vieții unei alte persoane și care îi cauzează moartea".[128] Observăm că aceste definiții sunt pleonastice. Or, lipsirea de viață nu poate să nu presupună cauzarea morții.

A.G. Babicev are o părere prea categorică: „Descrierea laturii obiective a omorului prin cuvintele „cauzarea morții" pare să nu fie reușită, deoarece aceste cuvinte denotă că făptuitorul cauzează moartea victimei și, prin urmare, o lipsește de viață. Mai preferabilă, mai precisă sub aspectul stabilirii conținutului obiectului juridic al omorului, ar fi utilizarea în definiția noțiunii de omor a sintagmei „lipsirea de viață".[129] În ce ne privește, suntem de părerea că expresiile „cauzarea morții" și „lipsirea de viață" au, în principiu, aceeași semnificație. Or, dacă victimei i-a fost cauzată moartea, aceasta nu poate însemna decât faptul că ea a fost lipsită de viață. Diferența dintre cele două expresii este că ele se referă la semne constitutive diferite ale componenței de omor. Expresia „cauzarea morții" caracterizează urmările prejudiciabile ale

[125] *Codul penal al Republicii Italia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Italia-RO.html
[126] *Codul penal al Regatului Belgiei*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Belgia-RO.html
[127] Бородин С.В. *Ответственность за убийство: квалификация и наказание по российскому праву.* Москва: Юрист, 1994, p. 26. 216 p.
[128] Маковецька Н.Є. Поняття вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща. În: *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, № 1, 2009, p. 1-11.
[129] Бабичев А.Г. Понятие убийства в уголовном законодательстве России. În: *Вестник Могилевского института МВД*, 2020, № 1, p. 42-45.

omorului, în timp ce expresia „lipsirea de viață” se referă la obiectul juridic al omorului. Totuși, cele două semne constitutive sunt interdependente și intercondiționate. De aceea, este admisibil ca, în definiția noțiunii de omor, utilizarea expresiei „cauzarea morții” să reprezinte o alternativă a folosirii expresiei „lipsirea de viață”.

Al doilea semn constitutiv ale noțiunii de omor este desemnat prin termenul „ilegală”. Cu alte cuvinte, pentru a fi calificată ca omor, lipsirea de viață trebuie să fie ilegală.

Nu întotdeauna acest semn constitutiv este reflectat în definițiile noțiunii de omor. De exemplu, în alin. (1) secț. 140 din Codul penal al Republicii Cehe (în continuare – CP RC), dispoziția are următorul conținut: „fapta persoanei care ucide cu intenţie o altă persoană”.[130] În acest fel, se poate crea impresia că norma dată incriminează lipsirea de viață – ilegală sau legală – cu intenţie a unei alte persoane. O impresie similară rezultă din analiza unor viziuni doctrinare. Astfel, R.M. Stănoiu afirmă că „omorul este fapta persoanei care cu intenție ucide o altă persoană”.[131] I. Botezatu exprimă o părerea aproape identică: „Omorul este fapta persoanei care ucide cu intenție o altă persoană”.[132]

Pe de altă parte, F.M. Abubakirov și A.G. Djafarov menționează că „termenul „ilegală” ar fi redundant în definiția noțiunii de omor din alin. 1 art. 105 CP FR. Or, reieșind din art. 14 CP FR (care corespunde cu art. 14 CP RM – *n.a.*), în articolele din partea specială a CP FR sunt descrise anume faptele cu caracter ilegal”.[133] O părere asemănătoare o are A.S. Amiraslanov.[134] Într-adevăr, considerăm că definițiile de genul celor propuse de R.M. Stănoiu și I. Botezatu sunt potrivite atunci când apar în textul legii penale. În alin. (1) art. 14 CP RM se stabilește: „Infracţiunea este o faptă (acţiune sau inacţiune) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârşită cu vinovăţie şi pasibilă de pedeapsă penală”. Odată ce o faptă este prevăzută de legea penală, probabil, ar fi de prisos ca definiția legislativă a acestei infracțiunii să conțină mențiunea cu privire la ilegalitatea faptei date.

Cu toate acestea, sunt destule cazuri când ilegalitatea faptei de omor este menționată în definiția legislativă a noțiunii de omor. De exemplu, secț. 116 din Codul penal al Republicii Letonia (în continuare – CP RL) conține următoarea dispoziție: „uciderea intenţionată şi fără a

---

[130] *Codul penal al Republicii Cehe*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Cehia-RO.html

[131] Dongoroz V., Fodor I., Kahane S. et al. *Explicații teoretice ale Codului penal roman. Partea specială – vol. III*. București: Editura Academiei Române, All Beck, 2003, p. 170. 648 p.

[132] Botezatu I. Noțiuni generale referitor la conceptul infracțiunii de omor. În: *Rolul ştiinţei în reformarea sistemului juridic şi politico-administrativ, conferinţă ştiinţifică (14 decembrie 2018)*. Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, 2019, p. 30-34.

[133] Абубакиров Ф.М., Джафаров А.Г. Достаточно ли признаков, характеризующих убийство по УК РФ? În: *Законность и правопорядок в современном обществе*, 2016, № 31, p. 115-119.

[134] Амирасланов А.С. Эволюция понятия убийства в уголовном праве России. În: *Актуальные мировые тренды развития социально-гуманитарного знания. Сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции*, 2017, p. 110-113.

avea acest drept legal (omorul), a unei alte persoane".[135] În alin. 1 art. 104 din Codul penal al Republicii Armenia (în continuare – CP RA), dispoziția are următorul conținut: „omorul, adică lipsirea ilegală intenționată de viață a unei alte persoane".[136] Dispoziția alin. 1 art. 99 din Codul penal al Republicii Kazahstan (în continuare – CP RK) prevede: „omorul, adică pricinuirea ilegală intenționată a morții unei alte persoane".[137] Alin. 1 art. 139 din Codul penal al Republicii Belarus (în continuare – CP RB) are următoarea dispoziție: „lipsirea ilegală intenționată de viață a unei alte persoane (omorul)".[138]

În lipsa unei definiții a noțiunii de omor în Codul penal al Republicii Moldova, definiția noțiunii de omor, formulată de doctrina dreptului penal al Republicii Moldova, ar trebui să conțină mențiunea privind ilegalitatea faptei de omor. În susținerea acestei opinii pot fi prezentate anumite argumente.

Astfel, în primul rând, noțiunea de omor se subsumează noțiunii mai largi de violență.

Pct. 9 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012 conține următoarea explicație relevantă: „Pentru a deosebi omorul intenţionat de lipsirea de viaţă din imprudenţă (art. 149 CP al RM) urmează să se atragă atenţia asupra faptului că *omorul dă expresie unei conduite violente* (evid. ns.), reprezentând o formă de manifestare a făptuitorului care a luat hotărârea de a suprima viaţa unei persoane şi se foloseşte de mijloacele apte să realizeze acest scop, pe când *în cazul lipsirii de viaţă din imprudenţă nu avem un act de violenţă* (evid. ns.), ci o conduită greşită a făptuitorului într-o situaţie periculoasă, susceptibilă să producă, în anumite împrejurări, consecinţe sub formă de moarte cerebrală a victimei".[139] În același context, V.I. Kuznețov confirmă că omor reprezintă „privarea violentă, cu vinovăție, de viață a unei alte persoane".[140]

În continuare, atrag interesul definițiile noțiunii de violență, formulate în cadrul doctrinei dreptului penal al Republicii Moldova. Spre exemplu, D. Gurev menționează: „Violență reprezintă *acțiunea ilegală* (evid. ns.) și intenționată asupra corpului și/sau psihicului unei persoane, săvârșită contrar sau în pofida voinței acesteia, cauzându-i-se un prejudiciu considerabil sau fiind pusă în pericol de a i se cauza un astfel de prejudiciu".[141] Aproape în același făgaș, D.-C. Galan afirmă: „Violență reprezintă *acțiunea ilegală* (evid. ns.) și intenționată

---

[135] *Codul penal al Republicii Letonia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Letonia-RO.html
[136] *Уголовный кодекс Республики Армения*. Disponibil: www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show
[137] *Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі*. Disponibil: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226
[138] *Уголовный кодекс Республики Беларусь*. Disponibil: https://уголовный-кодекс.бел
[139] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318
[140] Кузнецов В.И. Понятие убийства в российском уголовном праве. În: *Сибирский юридический вестник*, 2003, № 4, p. 41-46.
[141] Gurev D. *Răspunderea penală pentru răpirea unei persoane*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2018, p. 125. 341 p.

asupra corpului și (sau) psihicul unei persoane, săvârșită contrar sau în pofida voinței victimei, cauzându-i un prejudiciu considerabil sau punând victima în pericolul de cauzare a unui astfel de prejudiciu".[142] V. Manea evidențiază următoarele „trăsături particularizante ale violenței: 1) este o *faptă ilegală* (evid. ns.), socialmente periculoasă și intenționată; 2) se aplică contrar sau în pofida voinței victimei, 3) presupune o influențare fizică sau psihică asupra victimei; 4) poate fi aplicată direct sau indirect; 5) este aplicată direct acea violență care produce nemijlocit rezultatul; 6) este aplicată indirect acea violență care presupune antrenarea altor forțe animate sau neanimate".[143]

Așadar, fiind subordonată noțiunii de violență, noțiunea de omor caracterizează o faptă ilegală.

Un alt argument, potrivit căruia definiția noțiunii de omor, formulată de doctrina dreptului penal al Republicii Moldova, ar trebui să conțină mențiunea privind ilegalitatea faptei de omor, rezultă din părerea exprimată de S. Brînza: „Sintetizând principalele trăsături ale noţiunii de omor, menţionăm că această faptă infracţională trebuie deosebită de [...] lipsirea legală de viaţă a unei alte persoane (de exemplu, lipsirea de viaţă săvârşită prin recurgerea absolut necesară la forţă, pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva unei violenţe ilegale, pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deţinute, pentru a reprima conform legii tulburări violente sau o insurecţie)".[144] Fără doar și poate, în cazurile exemplificate de S. Brînza, se cauzează moartea unei alte persoane. Însă, o astfel de faptă nu poate fi calificată ca omor, deoarece ea are un caracter legal.

În această ordine de idei, prezintă interes opiniile unor autori. De exemplu, M.M. Alașeev menționează că „în unele state din cadrul CSI, definiția legislativă a noțiunii de omor include semnul de „ilegalitate". O astfel de poziție a legislatorului permite să fie catalogată ca legală lipsirea intenționată de viață a unei alte persoane în cazurile de legitimă apărare, de aplicare a armei în scopul reținerii celui care a comis o infracțiune, sau de aplicare a armei de către militari".[145] Vorbind despre lipsirea legală de viață a unei alte persoane, S.D. Berejnâi și K.S. Berejnâi se referă la „cauzarea morții în prezența cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei

---

[142] Galan D.-C. *Interpretarea sintagmei „alte acțiuni violente" în cadrul infracțiunii de violență în familie – art. 201[1] lit. a) din Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985/2002*. Disponibil: https://juridicemoldova.md/9255/interpretarea-sintagmei-alte-actiuni-violente-in-cadrul-infractiunii-de-violenta-in-familie-art-2011-lit-a-din-codul-penal-al-republicii-moldova-nr-985-2002.html

[143] Manea V. *Răspunderea penală pentru acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor*. Chișinău: CEP USM, 2010, p. 134. 292 p.

[144] Brînza S. Infracțiunea de omor simplu în legea penală a Republicii Moldova. În: *Jurnalul de Studii Juridice*, 2010, număr special, p. 15-29.

[145] Алашеев М.М. Понятие и признаки убийства в уголовном законодательстве государств-участников Содружества Независимых Государств и Балтии. În: *Сборники конференций НИЦ Социосфера*, 2015, № 22, p. 320-322.

(o listă exhaustivă a acestor cauze este stabilită în Capitolul VIII din partea generală a CP FR (care corespunde cu Capitolul III din partea generală a CP RM – *n.a.*)). De asemenea, nu este considerată infracțiune lipsirea de viață a unui inamic în timpul unui război. Legalitatea unei astfel de fapte este prevăzută de Convențiile de la Haga din 1899 și 1907".[146]

Deci, mențiunea privind ilegalitatea faptei de omor, făcută în definiția doctrinară a noțiunii de omor, permite delimitarea omorului de toate tipurile de lipsire legală de viață a unei alte persoane. Din contra, lipsa unei asemenea mențiuni face dificilă o astfel de delimitare.

Unul dintre temeiurile normative ale interzicerii omorului îl constituie parag. 1 art. 2 „Dreptul la viaţă" al CEDO. Această normă prevede: „Dreptul la viaţă al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenţionat, decât în executarea unei sentinţe capitale pronunţate de un tribunal când infracţiunea este sancţionată cu această pedeapsă prin lege".[147] Cea de-a doua propoziție din această normă nu are relevanță în Republica Moldova, datorită intrării în vigoare a Legii nr. 272 din 29.07.2006 cu privire la ratificarea Protocolului nr. 13 la Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale privind abolirea pedepsei cu moartea în toate circumstanţele.[148] Înainte de aceasta, la 29.06.2006 a fost adoptată Legea nr. 185 pentru modificarea articolului 24 din Constituţia Republicii Moldova.[149] Conform acestei legi, din alin. (3) art. 24 al Constituției Republicii Moldova[150] au fost excluse cuvintele „decât numai pentru acte săvârşite în timp de război sau de pericol iminent de război şi numai în condiţiile legii". Astfel, varianta în vigoare a acestei norme constituționale este: „Pedeapsa cu moartea este abolită. Nimeni nu poate fi condamnat la o asemenea pedeapsă şi nici executat".

Art. 15 „Derogarea în caz de stare de urgenţă" al CEDO prevede: „1. În caz de război sau de alt pericol public ce ameninţă viaţa naţiunii, orice Înaltă Parte Contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligaţiile prevăzute de prezenta Convenţie, în măsura strictă în care situaţia o impune şi *cu condiţia ca aceste măsuri să nu fie în contradicţie cu alte obligaţii care decurg din dreptul internaţional* (evid. ns.). 2. *Dispoziţia precedentă nu permite nicio derogare de la articolul 2, cu excepţia cazului de deces rezultând din acte licite de război* (evid. ns.) [...]".

Sintagma „cu condiţia ca aceste măsuri să nu fie în contradicţie cu alte obligaţii care decurg din dreptul internaţional" din parag. 1 al articolului precitat are în vedere, în principal,

---

[146] Бережний С.Д., Бережний К.С. Основні підходи до визначення поняття «вбивства» в теорії кримінального права та за чинним Кримінальним кодексом України. În: *Університетські наукові записки*, 2011, № 3, p. 246-254.
[147] *Convenţia Europeană a Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale*. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
[148] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr. 126-130.
[149] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr. 126-130.
[150] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.

cele patru Convenţii de la Geneva (Convenţia de la Geneva (I) pentru îmbunătăţirea sorţii răniţilor şi bolnavilor din forţele armate în campanie[151]; Convenţia de la Geneva (II) pentru îmbunătăţirea sorţii răniţilor, bolnavilor şi naufragiaţilor din forţele armate maritime[152]; Convenţia de la Geneva (III) cu privire la tratamentul prizonierilor de război[153]; Convenţia de la Geneva (IV) cu privire la protecţia persoanelor civile în timp de război[154]), precum și protocoalele adiționale la aceste convenții. La rândul său, sintagma „acte licite de război" din parag. 2 art. 15 al CEDO trebuie coroborată cu anumite prevederi din legislația Republicii Moldova. Astfel, art. 1 al Legii nr. 212 din 24.06.2004 privind regimul stării de urgenţă, de asediu şi de război conține următoarea definiție: „stare de război reprezintă regimul instituit pe întreg teritoriul ţării în cazul notificării declaraţiei de război sau al unei agresiuni armate împotriva Republicii Moldova, în scopul apărării suveranităţii, independenţei, unităţii, integrităţii teritoriale şi ordinii constituţionale".[155] Războiul de apărare presupune că actele de război au un caracter licit. În legătură cu războiul de apărare, S. Brînza și V. Stati menționează: „În cazul de faţă, chiar daca îmbracă forma unui război, reacţia de răspuns individuală şi colectivă a statelor în raport cu o agresiune are întotdeauna un caracter legitim şi apare ca un drept prevăzut de Carta ONU pentru toate statele lumii".[156] Războiul de agresiune nu poate avea un caracter licit. Conform art. 2 al Legii nr. 345 din 25.07.2003 cu privire la apărarea naţională, agresiune armată înseamnă „folosirea forţei armate de către un stat împotriva suveranităţii, integrităţii teritoriale sau independenţei politice a altui stat ori în orice mod incompatibil cu Carta ONU".[157]

Un alt temei normativ al interzicerii omorului îl constituie art. 24 „Dreptul la viaţă şi la integritate fizică şi psihică" din Constituția Republicii Moldova. În special, potrivit alin. (1) al acestui articol, „statul garantează fiecărui om dreptul la viaţă şi la integritate fizică şi psihică". Totodată, art. 54 „Restrângerea exerciţiului unor drepturi sau al unor libertăţi" din Constituția Republicii Moldova conține, printre altele, prevederi care prezintă interes: „Exerciţiul drepturilor şi libertăţilor nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internaţional şi sunt necesare în interesele securităţii

[151] *Convention (I) for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field*. Disponibil: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/365?OpenDocument
[152] *Convention (II) for the amelioration of the condition of wounded, sick and shipwrecked members of armed forces at sea*. Disponibil: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/370?OpenDocument
[153] *Convention (III) relative to the treatment of prisoners of war*. Disponibil: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/375?OpenDocument
[154] *Convention (IV) relative to the protection of civilian persons in time of war*. Disponibil: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/380
[155] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2004, nr. 132-137.
[156] Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 25. 1328 p.
[157] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 200-203.

naţionale, integrităţii teritoriale, bunăstării economice a ţării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă şi infracţiunilor, protejării drepturilor, libertăţilor şi demnităţii altor persoane, împiedicării divulgării informaţiilor confidenţiale sau garantării autorităţii şi imparţialităţii justiţiei" (alin. (2)); „Prevederile alineatului (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24" (alin. (3)). Din alin. (3) art. 24 al Constituției Republicii Moldova rezultă că restrângerea dreptului la viață nu este admisă.

Pentru comparație, Constituția României[158] nu conține o normă de genul alin. (3) art. 24 al Constituției Republicii Moldova. Art. 53 „Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți" din Constituția României conține doar următoarele două alineate: „Exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea securității naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și a libertăților cetățenilor; desfășurarea instrucției penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav" (alin. (1)); „Restrângerea poate fi dispusă numai dacă este necesară într-o societate democratică. Măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o, să fie aplicată în mod nediscriminatoriu și fără a aduce atingere existenței dreptului sau a libertății" (alin. (2)). Ca urmare, autorul român Gh. Diaconescu afirmă just: „Dreptul la viață este, în principiu, un drept absolut al persoanei. Cu toate acestea, înseși dispozițiile constituționale prevăd posibilitatea restrângerii exercițiului acestuia [...]. Asemenea restrângeri (limitări) ale exercițiului dreptului la viață sunt enunțate expres în lege și ele decurg din legitima necesitate a societății de a riposta împotriva unor atitudini periculoase – de frondă la lege manifestate de unele persoane. Se poate deci afirma că această limitare este determinată tocmai și exclusiv de conduita negativă a aceluia căruia i se restrânge dreptul".[159]

Deși Constituția Republicii Moldova nu admite explicit restrângerea dreptului la viață, legislația Republicii Moldova îngăduie o astfel de restrângere. Posibilitatea lipsirii legale de viață a unei alte persoane este prevăzută de: Codul de executare al Republicii Moldova[160]; Legea nr. 619 din 31.10.1995 privind organele securităţii statului[161]; Legea nr. 753 din 23.12.1999 privind Serviciul de Informaţii şi Securitate al Republicii Moldova[162]; Legea nr. 1104 din 06.06.2002 cu privire la Centrul Naţional Anticorupţie[163]; Legea nr. 283 din 04.07.2003 privind activitatea

[158] *Monitorul Oficial al României*, 1991, nr. 233.
[159] Diaconescu Gh. *Infracțiunile în Codul penal român. Vol. I*. București: Oscar Print, 1997, p. 147-148. 480 p.
[160] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr. 34-35.
[161] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr. 10-11.
[162] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 156.
[163] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 91-94.

particulară de detectiv şi de pază[164]; Legea nr. 448 din 13.11.2003 cu privire la statutul forţei militare străine în Republica Moldova[165]; Legea nr. 402 din 02.12.2004 a Biroului de Curieri Speciali[166]; Legea nr. 162 din 22.07.2005 cu privire la statutul militarilor[167]; Legea nr. 170 din 19.07.2007 privind statutul ofiţerului de informaţii şi securitate[168]; Legea nr. 134 din 13.06.2008 cu privire la Serviciul de Protecţie şi Pază de Stat[169]; Legea nr. 215 din 04.11.2011 cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova[170]; Legea nr. 283 din 28.12.2011 cu privire la Poliţia de Frontieră[171]; Legea nr. 130 din 08.06.2012 privind regimul armelor şi al muniţiilor cu destinaţie civilă[172]; Legea nr. 143 din 21.06.2012 privind controlul spaţiului aerian[173]; Legea nr. 218 din 19.10.2012 privind modul de aplicare a forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc[174]; Legea nr. 320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea Poliţiei şi statutul poliţistului[175]; Legea nr. 147 din 14.07.2017 privind regimul armamentului şi muniţiilor convenţionale, al mijloacelor speciale şi dispozitivelor militare deţinute de Armata Naţională şi de forţele militare străine aflate legal pe teritoriul Republicii Moldova[176]; Legea nr. 120 din 21.09.2017 cu privire la prevenirea şi combaterea terorismului[177]; Legea nr. 300 din 21.12.2017 cu privire la sistemul administraţiei penitenciare[178]; Legea nr. 219 din 08.11.2018 cu privire la Inspectoratul General de Carabinieri[179]; Legea nr. 192 din 20.12.2019 privind securitatea aeronautică[180] etc.

Posibilitatea lipsirii legale de viață a unei alte persoane, prevăzută de actele legislative susmenționate, are ca suport parag. 2 art. 2 al CEDO, care prevede: „Moartea nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea acestui articol în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forţă: a. pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenţei ilegale; b. pentru a efectua o arestare legală sau a împiedica evadarea unei persoane legal deţinute; c. pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecţie". În această ordine de idei, considerăm pertinent comentariul la art. 24 al Constituției Republicii Moldova, făcut de A. Smochină: „Garantarea dreptului la viaţă înseamnă interzicerea cauzării morţii de către

[164] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 200-203.
[165] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2004, nr. 6-12.
[166] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr. 1-4.
[167] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr. 129-130.
[168] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr. 171-174.
[169] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 120-121.
[170] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 76-80.
[171] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 76-80.
[172] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 222-227.
[173] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 155-159.
[174] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 254-262.
[175] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 43-47.
[176] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 277-288.
[177] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 364-370.
[178] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 48-57.
[179] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 462-466.
[180] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 400-406.

agenţii statului, cu anumite excepţii. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenţionat de către agenţii statului, se admit cazurile morţii care nu constituie o încălcare a dreptului la viaţă. Excepţiile admisibile sunt legitima apărare, efectuarea unei arestări legale, împiedicarea evadării unei persoane legal deţinute și reprimarea tulburărilor violente sau a insurecţiilor”.[181]

Deoarece constituie o restrângere a unui drept fundamental al persoanei, recurgerea la forţă letală de către stat trebuie să se conformeze cu strictețe anumitor principii. Primul dintre acestea este principiul necesităţii, care decurge din parag. 2 art. 2 al CEDO. De exemplu, în cauza Pisari contra Republicii Moldova și a Federației Ruse, CtEDO a constatat, printre altele: „56. [...] Curtea nu este convinsă că V.K. risca să fie lovit de mașina victimei și, prin urmare, nu găsește nici un indice evident a pericolului reprezentat de șoferul dacă acestuia i-ar fi fost permis să scape. Chiar presupunând că acțiunile lui Vadim Pisari au fost potențial periculoase, Curtea nu consideră că nivelul amenințării a impus oprirea lui imediată prin focuri de armă. [...] 58. În concluzie, luând în considerare gradul de risc rezultat din utilizarea unei arme de foc pentru viața celor două persoane aflate în autovehicul și pentru soldatul de la postul de control din stânga, pericolul rezultat din eschivarea conducătorului auto și necesitatea urgentă de a-l opri, mijloacele alternative disponibile de oprire automobilului fără a recurge la forța letală, lipsa de echipament adecvat la postul de control pentru imobilizarea autoturismelor și recurgerea automată la forță letală și în absența unei investigații eficiente care ar fi putut dezvălui o alta viziune asupra acestor circumstanțe [...], Curtea nu este convinsă că uciderea lui Vadim Pisari a impus folosirea forței, care nu a fost mai mult decât absolut necesară în scopul de a efectua o arestare legală în sensul articolului 2 § 2 (b) din Convenție”.[182]

Un alt principiu nu mai puțin important, recunoscut de practica CtEDO, este principiul proporţionalităţii. De exemplu, în cauza Finoghenov și alții contra Federației Ruse, CtEDO a constatat, printre altele: „209. [...] Nu orice presupusă amenințare la adresa vieții obligă autoritățile să ia măsuri specifice pentru a evita riscul. [...] Obligația pozitivă în cauză trebuie interpretată într-un mod care să nu impună autorităților o povară imposibilă sau disproporționată, ținând seama de dificultățile implicate în controlul societăților moderne, de imprevizibilitatea comportamentului uman și de opțiunile operaționale care trebuie făcute de priorități și resurse [...]. [...] 210. [...] În consecință, forța utilizată trebuie să fie strict proporțională cu realizarea obiectivelor permise”.[183]

[181] Negru B., Osmochescu N., Smochină A. et al. *Constituţia Republicii Moldova: comentariu*. Chișinău: Arc, 2012, p. 115. 576 p.
[182] *Case of Pisari V. the Republic of Moldova and Russia*. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153925
[183] *Case of Finogenov and others v. Russia*. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108231

Nu poate fi considerată legală acea lipsire de viață care nu corespunde celor două principii specificate mai sus. Drept urmare, există posibilitatea ca lipsirea de viață respectivă să fie calificată ca omor.

Al treilea semn constitutiv ale noțiunii de omor este desemnat prin termenul „intenționată". Cu alte cuvinte, pentru a fi calificată ca omor, lipsirea ilegală de viață trebuie să fie intenționată.

Încercând să definească noțiunea de omor, S.V. Borodin menționează că omor reprezintă „fapta săvârșită cu vinovăție, prevăzută de partea specială a Codului penal, care aduce atingere vieții unei alte persoane și care îi cauzează moartea".[184] Evident, această caracterizare a atitudinii psihice a făptuitorului este formulată în termeni prea generali. Din ea ar rezulta că, în cazul omorului, nu contează forma de vinovăție – intenția sau imprudența – manifestată de făptuitor.

Din aceleași motive, nu poate fi acceptată definiția propusă de V. Holban: „Omor este privarea ilegală, intenționată sau imprudentă, de viață a unei alte persoane".[185] Probabil, această definiție are ca fundament normativ art. 93 CP RM din 1961, care prevedea răspunderea pentru „omorul din imprudenţă".[186] Această formulare din legea penală anterioară a fost moștenită din perioada sovietică. În 1971 A.A. Piontkovski definea astfel noțiunea de omor: „Omor constituie lipsirea ilegală, intenționată sau imprudentă, de viață a unei persoane".[187] Acest punct de vedere era dominant în doctrina penală sovietică. Opinia minoritară era susținută de M.D. Șargorodski: „Omor reprezintă lipsirea ilegală intenționată de viață a unei alte persoane".[188] Argumentând poziția sa, M.D. Șargorodski afirma că „expresia „omor din imprudenţă" este la fel de contrară spiritului limbii ca și expresia „incendiere din imprudenţă". A omorî și a incendia poți doar în mod intenționat. Din imprudență este posibil să cauzezi moartea sau să provoci un incendiu".[189]

Aşa stând lucrurile, împărtășim părerea lui S. Brînza, conform căreia omorul trebuie deosebit de „lipsirea ilegală de viaţă a unei alte persoane, săvârşită din imprudenţă, care constituie o infracţiune distinctă contra vieţii persoanei, prevăzută la art. 149 CP RM".[190] Într-adevăr, în art. 149 CP RM este incriminată lipsirea de viață din imprudență, nu omorul din imprudență. Astfel, legislatorul a renunțat la concepția promovată în CP RM din 1961, potrivit

---

[184] Бородин С.В. *Ответственность за убийство: квалификация и наказание по российскому праву.* Москва: Юрист, 1994, p. 16. 216 p.
[185] Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. et al. *Codul penal comentat și adnotat*. Chișinău: Cartier, 2005, p. 210. 656 p.
[186] *Вештиле Советулуй Супрем ал РССМ*, 1961, nr. 10.
[187] Кригер Г.Л., Пионтковский А.А., Ромашкин П.С. *Курс советского уголовного права. Часть особенная. Т. 5.* Москва: Наука, 1971, p. 21. 572 p.
[188] Шаргородский М.Д. *Преступления против жизни и здоровья*. Москва: ЮИ МЮ, 1947, p. 38. 511 p.
[189] *Курс советского уголовного права. Часть особенная. Т. 3* / Отв. ред. Н.А. Беляев, М.Д. Шаргородский. Ленинград: ИЛУ, 1973, p. 473. 836 p.
[190] Brînza S. Infracțiunea de omor simplu în legea penală a Republicii Moldova. În: *Jurnalul de Studii Juridice*, 2010, număr special, p. 15-29.

căreia omor se considera privarea ilegală, intenționată sau imprudentă, de viață a unei alte persoane.

Un alt argument în susținerea intenției ca unică formă posibilă a vinovăției manifestate în cazul omorului, este faptul că omorul reprezintă o faptă violentă. Or, după părerea lui D. Gurev[191], D.-C. Galan[192] și V. Manea[193], violența poate aplicată doar cu intenție. De asemenea, S. Brînza și V. Stati sunt de părerea că „violenţa poate presupune manifestarea doar a intenţiei în raport cu prejudiciile pe care le implică. Manifestarea imprudenţei faţă de aceste prejudicii nu este compatibilă cu esenţa juridică a violenţei. Prejudiciile fizice cauzate victimei, faţă de care făptuitorul manifestă imprudenţă, depăşesc limitele violenţei”.[194]

Noțiunea de omucidere, utilizată în legile penale ale unor state, dar și în doctrină, poate pune la îndoială exclusivitatea intenției ca formă a vinovăției în cazul omorului. Totuși, noțiunea de omucidere nu este echivalentă cu noțiunea de omor. Analiza opiniilor doctrinare demonstrează că prima dintre aceste noțiuni este mai largă decât cea de-a doua.

Astfel, G. Antoniu menționează că „faptele incriminate sub denumirea generică de „infracțiuni contra vieții” sau „infracțiuni de omucidere” constituie, din punct de vedere al calificării de grup, o subdiviziune în cadrul infracțiunilor contra persoanei”.[195] Observăm că acest autor asimilează omuciderea cu infracțiunile contra vieții persoanei, nu cu omorul. De asemenea, O. Loghin și T. Toader consideră că „infracțiunile contra vieții, reunite de Codul penal într-o secțiune distinctă, întitulată „Omuciderea”, sunt cele mai grave infracțiuni contra persoanei, deoarece, prin săvârșirea lor, i se răpește omului bunul cel mai de preț, care este viața”.[196] La fel, A. Boroi menționează: „Sub denumirea generică de „omucidere”, Codul nostru penal incriminează faptei care aduc atingere vieții omului, ca atribut fundamental și indispensabil al persoanei umane și de care depinde existența și ființa sa. Aceste incriminări sancționează cele mai grave atentate împotriva persoanei: omorul, omorul calificat, omorul deosebit de grav, pruncuciderea, uciderea din culpă și determinarea sau înlesnirea sinuciderii”.[197] Mai explicit este V. Cioclei, care afirmă: „În cazul omuciderii legislatorul a înțeles să incrimineze atât faptele

[191] Gurev D. *Răspunderea penală pentru răpirea unei persoane*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2018, p. 125. 341 p.
[192] Galan D.-C. *Interpretarea sintagmei „alte acțiuni violente” în cadrul infracțiunii de violență în familie – art. 201[1] lit. a) din Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985/2002*. Disponibil: https://juridicemoldova.md/9255/interpretarea-sintagmei-alte-actiuni-violente-in-cadrul-infractiunii-de-violenta-in-familie-art-2011-lit-a-din-codul-penal-al-republicii-moldova-nr-985-2002.html
[193] Manea V. *Răspunderea penală pentru acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor*. Chișinău: CEP USM, 2010, p. 134. 292 p.
[194] Brînza S., Stati V. Articolul 201[1] „Violența în familie” din Codul penal suferă de grave carențe tehnico-legislative (Partea I). În: *Revista Națională de Drept*, 2013, nr. 7, p. 3-7.
[195] Antoniu G., Brutaru V., Duvac C. et al. *Explicațiile noului Cod penal. Vol. III (Articolele 188-256)*. București: Universul Juridic, 2015, p. 31. 654 p.
[196] Loghin O., Toader T. *Drept penal român. Partea specială*. București: Șansa, 1999, p. 73. 662 p.
[197] Boroi A. *Infracțiuni contra vieții*. București: All Beck, 1999, p. 2. 249 p.

având ca formă de vinovăție intenția, în ambele sale modalități, directă sau indirectă (omorul, pruncuciderea, determinarea sau înlesnirea sinuciderii), cât și fapta având ca formă de vinovăție culpa, în ambele modalități, respectiv culpa simplă și culpa cu prevedere (uciderea din culpă)".[198]

Așadar, omuciderea, nu omorul, este fapta care poate fi săvârșită cu intenție sau din imprudență.

Aceeași concluzie se desprinde din examinarea prevederilor unor legi penale străine. Noțiunea de omucidere a fost folosită în legile penale anterioare, aplicate în România. Astfel, Secțiunea I din Capitolul I al Titlului II al părții speciale a Codului penal al României din 1968[199] (în continuare – CPR din 1968) se numea „Omuciderea". Din această secțiune făcea parte, printre altele, art. 174 „Omorul", precum și art. 178 „Uciderea din culpă". Similar, în Codul penal al României din 1936[200] (în continuare – CPR din 1936), art. 463 conținea următoarea dispoziție: „acela care ucide un om, comite crima de omor". Dispoziția art. 467 din acest cod avea următorul conținut: „Acela care, fără intenţie, cauzează din orice culpă moartea unui om, comite delictul de omucidere prin imprudenţă". În Codul penal al României din 1864[201] (în continuare – CPR din 1864), dispoziția art. 225 prevedea: „omuciderea săvârșită cu voință se numește omor"[202]. Omuciderea fără voie era incriminată în art. 248 din același cod. În aceste coduri penale se sugerează că noțiunea de omucidere este mai largă decât noțiunea de omor. Totodată, rezultă că omorul, incriminat distinct de uciderea din culpă, poate fi săvârșit doar cu intenție.

Ulterior, legislatorul român a inovat această concepție. Astfel, în Codul penal al României din 2004[203], omorul este incriminat la art. 178, în timp ce uciderea din culpă este incriminată la art. 181. În Codul penal al României din 2009[204], omorul este incriminat la art. 188, în timp ce uciderea din culpă este incriminată la art. 192. Noțiunea de omucidere nu mai este utilizată în aceste două coduri penale. Însă, ca și înainte, se sugerează că omorul, incriminat distinct de uciderea din culpă, poate fi săvârșit doar cu intenție.

Într-un mod asemănător se procedează în legile penale ale altor state. Spre exemplu, în Codul penal al Republicii Austria[205] (în continuare – CP RAu), răspunderea pentru omor este

---

[198] Cioclei V. *Drept penal. Partea specială. Infracțiuni contra persoanei*. București: C.H. Beck, 2009, p. 11. 287 p.
[199] *Buletinul Oficial*, 1968, nr. 79-79 bis.
[200] *Monitorul Oficial al României*, 1936, nr. 65.
[201] Hamangiu C. *Codul general al României. Vol. I. Codurile*. Bucureşti: Editura Librăriei Leon Alcalay, 1903, p. 1057. 1323 p.
[202] Ibidem, p. 1053.
[203] *Monitorul Oficial al României*, 2004, nr. 575.
[204] *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr. 510.
[205] *Codul penal al Republicii Austria*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Austria-RO.html

prevăzută în § 75, pe când răspunderea pentru uciderea din culpă este prevăzută în § 80. În Codul penal al Republicii Croația[206] (în continuare – CP RCr), art. 110 prevede răspunderea pentru uciderea unei persoane, în timp ce art. 113 incriminează uciderea din culpă.

Doar art. 205 din Codul penal al Republicii Cipriote prevede răspunderea pentru omucidere, adică pentru fapta persoanei „care cauzează moartea unei alte persoane printr-un comportament culpabil".[207] În acest caz nu se face diferențierea dintre lipsirea ilegală intenționată de viață a unei alte persoane și lipsirea ilegală imprudentă de viață a unei alte persoane. Însă, aceasta nu înseamnă deloc că legislatorul cipriot consideră că lipsirea ilegală intenționată de viață a unei alte persoane trebuie echivalată cu lipsirea ilegală imprudentă de viață a unei alte persoane.

În Codul penal al Republicii Moldova, o astfel de echivalare ar contraveni diferențierii formelor de vinovăție din art. 17 și 18 CP RM, coroborate cu pct. 1) alin. (1) art. 394 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (în continuare – CPP RM), conform căruia „partea descriptivă a sentinţei de condamnare trebuie să cuprindă [...] descrierea faptei criminale, considerată ca fiind dovedită, indicându-se [...] forma şi gradul de vinovăţie [...]".[208] Echivalarea omorului cu lipsirea de viață din imprudență ar fi conceptual incorectă, întrucât cele două forme de vinovăție presupun un grad diferit de pericol social.

În concluzie, omor poate fi considerată doar lipsirea ilegală intenționată de viață a unei alte persoane. Nu poate fi considerată omor fapta care presupune că făptuitorul fie își dă seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale de lipsire ilegală de viață, prevede urmările ei prejudiciabile exprimate în moartea victimei, considerând uşuratic că acestea pot fi evitate, fie nu-şi dă seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale de lipsire ilegală de viață, nu prevede posibilitatea survenirii acestor urmări prejudiciabile, deşi trebuia şi putea să o prevadă.

Ultimul, cel de-*al patrulea* semn constitutiv al noțiunii de omor, este desemnat prin sintagma „a unei alte persoane". Cu alte cuvinte, pentru a fi calificată ca omor, fapta trebuie să presupună lipsirea ilegală intenționată de viață a unei alte persoane.

După părerea lui A. Barbăneagră, prin „omor" se înțelege „lipsirea ilicită şi intenţionată de viaţă a unei persoane".[209] Din această definiție rezultă că omor trebuie considerată lipsirea de

[206] *Codul penal al Republicii Croaţia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Croatia-RO.html
[207] *Codul penal al Republicii Cipriote*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Cipru-RO.html
[208] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 104-110.
[209] Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu (Legea nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudenţa CEDO şi a instanţelor naţionale.)*. Chișinău: Sarmis, 2009, p. 289. 860 p.

viață doar a unei persoane, nu a unei alte ființe. Lipsirea ilegală intenționată de viață a animalelor poate fi calificată conform art. 197, 222[1], 233 sau 234 CP RM.

Totuși, semnele constitutive din definiția, propusă de A. Barbăneagră, nu sunt suficiente pentru a caracteriza fapta ca omor. Nu este întâmplător că în definițiile noțiunii de omor din legile penale ale unor state se menționează că omor este lipsirea de viață nu pur și simplu a persoanei, ci a unei alte persoane. Spre exemplu, art. 221-1 din Codul penal al Republicii Franceze (în continuare – CP RFr) prevede: „Uciderea voluntară a unei alte persoane constituie o crimă".[210] În art. 138 din Codul penal al Regatului Spaniei se vorbește despre fapta persoanei „care ucide o altă persoană".[211] În secț. 287 din Codul penal al Regatului Ţărilor de Jos (Olanda) se prevede că „persoana care, în mod intenţionat, ia viaţa unei alte persoane, se face vinovată de săvârşirea infracţiunii de omor".[212]

În alin. (1) art. 145 CP RM nu se face o astfel de mențiune. Cu toate acestea, S. Brînza consideră că omorul trebuie delimitat de „lipsirea intenţionată de viaţă a propriei persoane, adică sinuciderea, care nu este susceptibilă de răspundere penală".[213]

În cazul încercării de sinucidere, făptuitorul năzuiește să cauzeze moarte sieși. Poziția legii penale a Republicii Moldova față de această faptă este neutră, spre deosebire de poziția legilor penale care incriminează această faptă. Art. 309 din Codul penal al Republicii India[214], art. 325 din Codul penal al Republicii Islamice Pakistan[215], art. 306 din Codul penal al Republicii Singapore[216], art. 309 din Codul penal al Federației Malaeziei[217], art. 309 din Codul penal al Republicii Populare Bangladesh[218], alin. (2) art. 57 din Codul penal al Republicii Ghana[219], art. 327 din Codul penal al Republicii Federale Nigeria[220] etc. prevăd răspunderea pentru tentativa de sinucidere.

Întrucât nu este ilegală sub aspect penal, în Republica Moldova încercarea de sinucidere nu implică răspundere penală. În marea majoritate a cazurilor, conform Codului penal al Republicii Moldova, victima nu poate fi considerată în același timp subiect al infracțiunii. „Excepții

---

[210] *Codul penal al Republicii Franceze*. Disponibil: codexpenal.just.ro/codex.html
[211] *Codul penal al Regatului Spaniei*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Spania-RO.html
[212] *Codul penal al Regatului Ţărilor de Jos (Olanda)*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Olanda-RO.html
[213] Brînza S. Infracțiunea de omor simplu în legea penală a Republicii Moldova. În: *Jurnalul de Studii Juridice*, 2010, număr special, p. 15-29.
[214] *The Indian Penal Code*. Disponibil: https://www.iitk.ac.in/wc/data/IPC_186045.pdf
[215] *Pakistan Penal Code*. Disponibil: www.pakistani.org/pakistan/legislation/1860/actXLVof1860.html
[216] *The statutes of the Republic of Singapore. Penal Code*. Disponibil: https://sso.agc.gov.sg/Act/PC1871
[217] *Laws of Malaysia. Penal Code*. Disponibil: https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/61339/117909/F-833274986/MYS61339%202018.pdf
[218] *The Penal Code*. Disponibil: bdlaws.minlaw.gov.bd/act-11/section-3140.html
[219] *Criminal Code*. Disponibil: https://home.gis.gov.gh/wp-content/uploads/2020/05/Criminal-Offences-Act-1960-Act-29.pdf
[220] *Criminal Code Act*. Disponibil: www.commonlii.org/ng/legis/num_act/cca115/

constituie cazurile de autolezare incriminate în art. 353, 355 și 372 CP RM. Însă, în aceste cazuri, autolezarea se exprimă în automutilare, nu în încercarea de sinucidere”.[221]

În altă ordine de idei, considerăm că cele patru semne constitutive ale noțiunii de omor, analizate mai sus, sunt necesare și suficiente. Alte semne constitutive ar fi de prisos.

A.G. Babicev și B.V. Sidorov propun să completeze definiția noțiunii de omor cu semne precum „persoană vie” și „copil născut viu”.[222] F.M. Abubakirov și A.G. Djafarov critică just această propunere: „Menționarea semnului dat nu are sens, deoarece, în cazul omorului, obiectul apărării penale îl formează tocmai viața persoanei – de la momentul nașterii până la constatarea morții, indiferent de vârsta, sexul, sănătatea și alte trăsături ale acesteia”.[223] Într-adevăr, odată ce omorul presupune lipsirea de viață, ar fi excesiv a indica persoană vie sau copilul născut viu ca victime ale omorului.

La fel de improprie este propunerea lui G.R. Bagomedov de a completa definiția noțiunii de omor cu mențiunea că victimă a omorului este o persoană particulară.[224] Calitatea specială a victimei poate determina aplicarea unei norme speciale în locul art. 145 CP RM. Asemenea norme speciale sunt lit. a) art. 135, lit. a) alin. (2) art. 135^1, alin. (4) art. 137, alin. (5) art. 137^3, alin. (3) art. 142 și art. 342 CP RM. Art. 145 CP RM constituie o normă generală față de aceste norme.

Definiția noțiunii de omor este comună nu doar pentru infracțiunile prevăzute la art. 145-148 CP RM. Ea este comună pentru toate infracțiunile, săvârșite prin omor, prevăzute de partea specială a Codului penal al Republicii Moldova (inclusiv pentru acele infracțiuni care presupun lipsirea ilegală intenționată de viață a unei alte persoane care posedă o calitate specială). Indiferent de particularitățile ce caracterizează semnele constitutive ale acestor infracțiuni, „ingredientul” comun al acestor infracțiuni – omorul – rămâne neschimbat. Ținând cont de aceasta, ar fi neîntemeiat a se afirma că noțiunea de omor nu este incidentă în cazurile în care victima omorului se distinge prin anumite particularități. Noțiunea de omor este invariabilă pentru toate infracțiunile comise prin omor, odată ce această noțiune se referă la omor în general.

---

[221] Berdilo R. Noțiunea de omor în dreptul penal al Republicii Moldova. În: *Polish science journal*, 2019, Issue 3, Part 4, p. 131-138.

[222] Бабичев А.Г., Сидоров Б.В. Понятие убийства и систематизация уголовного законодательства России об ответственности за убийство: инновационные проблемы совершенствования уголовного законодательства. În: *Вестник экономики, права и социологии*, 2012, № 3, p. 167-174.

[223] Абубакиров Ф.М., Джафаров А.Г. Достаточно ли признаков, характеризующих убийство по УК РФ? În: *Законность и правопорядок в современном обществе*, 2016, № 31, p. 115-119.

[224] Багомедов Г.Р. Понятие убийства и его виды. În: *Сборник научных статей студентов СКИ ВГУЮ (РПА Минюста России)*, 2019, Вып. 81, p. 177-181.

2.2. Temeiul atenuării răspunderii penale în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM

Pe lângă omorul propriu-zis (la care ne-a referit în Subcapitolul 2.1 al tezei de față), art. 146 CP RM descrie circumstanța atenuantă a acestuia: săvârşirea omorului în stare de afect survenită în mod subit, provocată de acte de violenţă sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei. Având în vedere circumstanța dată, în prezentul subcapitol al tezei de față va fi analizat temeiul atenuării răspunderii penale în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

În una din lucrările sale, V. Stati menționează: „Sub aspect juridico-penal nu se pune la îndoială faptul că pruncuciderea reprezintă un omor săvârşit în prezenţa unei circumstanţe atenuante. Acest lucru, însă, nu este echivalent cu afirmaţia conform căreia pruncuciderea este o circumstanţă atenuantă a omorului. Sub aspect tehnico-legislativ, pruncuciderea este o infracţiune-tip. Or, infracţiunile-tip, împreună cu variantele acestora, sunt cuprinse în acelaşi articol. Iar răspunderea pentru pruncucidere nu este stabilită în art. 145 „Omorul intenţionat" al Codului penal, ci într-un articol separat".[225] La fel ca și pruncuciderea (și eutanasia), omorul săvârșit în stare de afect nu este o circumstanţă atenuantă a omorului. Infracțiunea prevăzută în art. 146 CP RM reprezintă un omor săvârşit în prezenţa unei circumstanţe atenuante.

În legile penale ale unor state (de exemplu, România, Republica Italia, Regatul Spaniei, Regatului Ţărilor de Jos (Olanda), Regatul Danemarcei, Regatul Suediei etc.) nu există norme în care să fie prevăzută răspunderea pentru omorul săvârșit în stare de afect. În astfel de legi penale omorul săvârșit în stare de afect este tratat ca un omor simplu sau ca un omor agravat. Din rațiuni de politică penală legislatorul din țara noastră a procedat în alt mod. Referitor la rațiunile de incriminare *nomen juris* a omorului săvârșit în stare de afect, este justificat să-l citățm pe A.G. Babicev: „Lipsa parțială de luciditate în conduita persoanei care comite infracțiunea într-un moment de tulburare emoțională puternică, mai ales în cazurile când această tulburare a fost provocată de un comportament ofensator sau batjocoritor, ori de actele de violență ale viitoarei victime, îi determină de multă vreme pe legislatori și pe judecători să-și pună întrebarea: „Este oare îndreptățit a-i pedepsi pe asemenea ucigași de rând cu cei care omoară cu sânge rece sau cu cei care săvârșesc omorul premeditat?". Pe de altă parte, în astfel de cazuri, era necesar ca astfel de fapte „seminecugetate", în mare măsură impulsive ale ucigașului, să fie delimitate de privarea de viață a unei alte persoane într-o stare de „necugetare" reală sau, așa cum am spune acum, într-

[225] Stati V. Probleme actuale ale apărării penale a vieţii copilului nou-născut. În: *Revista Institutului Naţional al Justiţiei*, 2007, nr. 1-3, p. 81-86.

o stare de iresponsabilitate".[226] Cu alte cuvinte, incriminarea *nomen juris* a omorului săvârșit în stare de afect a apărut din necesitatea de a diferenția această faptă atât față de omorul simplu sau agravat, cât și față de privarea de viață săvârșită de o persoană iresponsabilă. În Republica Moldova această diferențiere a fost făcută de legislator. Drept urmare nu organului de urmărire penală sau judecătorului îi revine sarcina de a decide când omorul săvârșit în stare de afect trebuie diferențiat de omorul simplu sau de omorul agravat. Din acest punct de vedere Codul penal al Republicii Moldova se deosebește de legile penale ale țărilor în care lipsesc norme care prevăd răspunderea pentru omorul săvârșit în stare de afect.

Analizând opiniile unor penaliști, înțelegem mai bine de ce legislatorul din țara noastră a mers pe o asemenea cale. S. Brînza afirmă că „atenuarea răspunderii penale în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM este justificată dacă luăm în considerare doi factori importanţi: a) fapta dată reprezintă un „răspuns" la comportamentul provocator – ilegal sau imoral – al victimei, fiind deci condiţionată de „vina" victimei; b) făptuitorul se află într-o stare fiziologică aparte care-i îngustează aptitudinea de a percepe ceea ce este şi ce nu este infracţional".[227] N.A. Babii, A.I. Rarog și V.K. Grișciuk consideră că atenuarea răspunderii penale pentru omorul săvârșit în stare de afect „își are cauza în trei factori: 1) săvârșirea faptei socialmente periculoase este provocată de violența ilegală, de umilirea sistematică sau de insultele grave din partea victimei; 2) latura subiectivă se caracterizează printr-o stare emoțională specială – tulburarea emoțională care a apărut subit; 3) intenția de privare de viață apare în rezultatul tulburării sus-menționate și se realizează imediat".[228] După părerea lui I.M. Muhaceva, „caracteristica principală a infracțiunilor săvârșite în stare de afect constă în îmbinarea mai multor factori: prezența stării de afect a făptuitorului la momentul săvârșirii infracțiunii; conduita ilegală sau imorală premergătoare a victimei; starea de tulburare emoțională puternică trebuie să fie provocată anume de conduita victimei; intenția de a comite infracțiunea apare și este pusă în realizare nemijlocit în momentul aflării făptuitorului în stare de afect".[229]

Sinteza acestor puncte de vedere, precum și analiza dispoziției art. 146 CP RM ne ajută să concluzionăm că, în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM, atenuarea răspunderii penale este determinată de factori ca: a) infracțiunea este săvârșită atunci când făptuitorul se află în stare de afect; b) starea dată este provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte

[226] Бабичев А.Г. Становление уголовного законодательства об ответственности за убийство в состоянии аффекта. În: *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*, 2015, № 2, p. 151-154.
[227] Brînza S., Ulianovschi X., Stati V. et al. *Drept penal. Partea specială. Vol. II.* Chișinău: Cartier, 2005, p. 71. 804 p.
[228] Андрушко П.А., Арямнов А.А., Бабий Н.А. и др. *Преступления против личности в уголовном праве Беларуси, России и Украины* / Отв. ред. А.И. Чучаев. Москва: Проспект, 2014, p. 492. 680 p.
[229] Мухачева И.М. Уголовно-правовая и психологическая характеристика аффекта. În: *Актуальные проблемы российского права*, 2016, № 7, p. 118-126.

ilegale sau imorale ale victimei; c) starea de afect a făptuitorului survine în mod subit; d) săvârșirea omorului în stare de afect este precedată de actele ilegale sau imorale provocatoare ale victimei.

După cum se poate observa, în mod firesc, starea de afect caracterizează într-o măsură mai mare sau mai mică fiecare din acești patru factori. (Precizăm că analiza stării de afect va fi făcută în Secțiunea 5.1.3 din teza de față) În contextul dat, este necesar să aflăm opinia lui I.M. Muhaceva. Această autoare afirmă că, „în starea de afect se modifică desfășurarea tuturor proceselor psihofiziologice. În special, scade comutabilitatea atenției, concentrarea făptuitorului se face exclusiv asupra elementului care produce iritarea (sursa emoțiilor negative), toate celelalte rămân în afara câmpului de atenție. Perturbarea (îngustarea) conștiinței duce ulterior la incapacitatea făptuitorului de reluare în memorie a unor episoade aparte ale evenimentului care a cauzat afectul. [...] Capacitatea făptuitorului de prevedere a producerii urmărilor prejudiciabile poartă un caracter general. Aspectul volitiv al intenției presupune, în primul rând, dorința făptuitorului de a opri acțiunea elementului care produce iritarea și, în al doilea rând, dorința făptuitorului de a se răzbuna, de a provoca prejudicii celui care i-a provocat emoțiile negative. Pe parcursul afectului fiziologic, făptuitorul este conștient într-o anumită măsură de ceea ce se întâmplă cu el (aspectul intelectiv al intenției), dar, în același timp, nu întotdeauna își poate stăpâni gândurile și acțiunile”.[230] Sunt utile și reflecțiile lui S.F. Starostina, care menționează: „În starea de afect de furie, impulsivitatea conduitei îngreunează procesul de motivare în alegerea comportamentului. [...] Cu toate că infracțiunea comisă în această stare nu este un rezultat al premeditării, ea nu se explică printr-o pură întâmplare, ci exprimă orientarea volitivă generală a individului, arată atitudinea lui față de sistemul de valori sociale. În acest caz comportamentul infracțional este preluat fără judiciozitate din arsenalul de paradigme comportamentale, care pot fi create în prealabil datorită proceselor volitive. [...] Afectul joacă rolul de catalizator și constituie factorul de slăbire a „frânelor sociale”, contribuind astfel la săvârșirea unei infracțiuni, nu factorul care explică comiterea unei infracțiuni. Prin urmare, afectul este recunoscut circumstanță atenuantă, fără a exclude însă răspunderea penală”.[231] Ca liant al celor patru factori ce determină atenuarea răspunderii penale în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM, starea de afect este caracterizată reușit de către B.V. Sidorov. Acest doctrinar este de părerea că „intenția afectizată poate fi privită ca circumstanță atenuantă nu de sine stătător, ci ca parte componentă a laturii subiective a infracțiunii care este concepută și săvârșită în starea de afect

[230] Ibidem.
[231] Старостина С.Ф. Уголовно-правовое значение аффекта. În: *Вестник Астраханского государственного технического университета*, 2007, № 5, p. 208-213.

„justificat". De aceea, determinant este nu atât caracterul subit al intenției de a săvârși infracțiunea, cât mai ales caracterul afectizat al acestei intenții, precum și împrejurările care au provocat-o".[232]

Însă nu poate fi acceptată o altă părere expusă de B.V. Sidorov. Acest autor afirmă: „Afectul nu poate atenua răspunderea atunci când este cauzat de motive, calități sau deprinderi personale ce caracterizează negativ făptuitorul și care s-au manifestat în mod clar într-o situație de conflict (spiritul răzbunător pronunțat, tendința spre violență, desfrânarea morală și emoțională etc.). [...] Afectul apărut pe motiv de răzbunare, interes material, motive huliganice, gelozie etc., nu poate fi luat în considerare la calificare ca circumstanță atenuantă".[233] Această limitare a sferei de aplicare a răspunderii pentru omorul săvârșit în stare de afect nu diferă mult de concepția pe care a promovat-o A.A. Jijilenko. Teoreticianul dat menționează că „în prezența provocării victimei, afectul, ca circumstanță care implică reducerea represiunii, trebuie luat în considerare nu numai în cazul omorului simplu (art. 137 (din Codul penal al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse din 22.11.1926[234] – *n.a.*)), ci și în cazul acelor tipuri de omor agravat (art. 136 (din Codul penal al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse din 22.11.1926 – *n.a.*)), calificarea cărora depinde de particularitățile obiectului sau ale subiectului infracțiunii. Aceasta se explică prin faptul că afectului îi este dat să apară într-o stare de spirit specifică a făptuitorului și în condiții specifice care l-au provocat".[235]

Codul penal al Republicii Moldova nu prevede o asemenea limitare a sferei de aplicare a răspunderii pentru omorul săvârșit în stare de afect.

În pct. 6 al Hotărârii Plenului Judecătoriei Supreme a Republicii Moldova nr. 9 din 15.11.1993 cu privire la practica judiciară în cauzele despre omorul premeditat a existat o astfel de explicație: „Omorul săvârșit în stare de afect [...] urmează să fie calificat în baza art. 90 CP [...] în cazurile în care el a fost săvârșit în circumstanțele prevăzute în p. 4, 5, 6 și 8 CP".[236] Cu alte cuvinte în această explicație se menționează că articolul cu privire la omorul săvârșit în stare de afect trebuie aplicat atunci când omorul este comis: asupra a două sau mai multe persoane; asupra unei femei despre care făptuitorul ştia cu certitudine că este gravidă; cu o deosebită cruzime sau prin mijloace periculoase pentru viaţa mai multor persoane; de un recidivist deosebit

---

[232] Сидоров Б.В. *Аффект. Его уголовно-правовое и криминалистическое значение. Социально-психологическое и правовое исследование*. Казань: КГУ, 1978, p. 80. 160 p.
[233] Ibidem, p. 39-40, 76.
[234] *Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства РСФСР. Отдел 1*, 1926, № 80.
[235] Жижиленко А.А. *Преступления против личности*. Москва: ГИЗ, 1927, p. 27. 140 p.
[236] *Hotărârea Plenului Judecătoriei Supreme a Republicii Moldova nr. 9 din 15.11.1993 cu privire la practica judiciară în cauzele despre omorul premeditat*. În: Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). Chișinău: Tipografia Centrală, 2002, p. 304-312. 435 p.

de periculos sau de o persoană care a săvârşit mai înainte o infracţiune prevăzută de art. 88 sau 89 CP RM din 1961.[237]

În actuala hotărâre explicativă a instanței supreme cu privire la infracțiunile de omor nu se mai face o selectare a circumstanțelor agravante ale omorului în prezența cărora poate fi aplicat art. 146 CP RM. În pct. 6 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012 se arată: „În unele cazuri, omorul săvârşit în stare de afect poate presupune prezenţa unor circumstanţe agravante prevăzute la art. 145 alin. (2) CP al RM. Şi în asemenea cazuri, în acord cu regula de calificare prevăzută de art. 117 lit. a) CP al RM, răspunderea se va aplica numai conform art. 146 CP al RM".[238] În felul acesta instanța supremă respectă regula care este stabilită la lit. a) art. 117 CP RM: „Concurenţa dintre două norme speciale are următoarele varietăţi: [...] dintre componenţa de infracţiune cu circumstanţe atenuante şi alta cu circumstanţe agravante – infracţiunea se califică în baza celei cu circumstanţe atenuante". Indiferent de motivele, calitățile sau deprinderile personale ale persoanei care săvârșește omorul în stare de afect, precum și de particularitățile circumstanței agravante care însoțește săvârșirea omorului în stare de afect, este obligatorie aplicarea art. 146 CP RM.

În spiritul prevederii de la lit. a) art. 117 CP RM este necesară aplicarea art. 146 CP RM atunci când acest articol se află în concurență cu normele care prevăd răspunderea pentru omorul săvârșit în anumite condiții specifice (lit. a) art. 135, lit. a) alin. (2) art. 135^1, alin. (4) art. 137, alin. (5) art. 137^3, alin. (3) art. 142, art. 342 CP RM).

De asemenea, în partea specială a Codului penal sunt menționate două cazuri în care omorul apare ca acțiune (inacțiune) adiacentă: alin. (4) art. 278 și alin. (5) art. 278^1 CP RM. În aceste norme termenul „omor" se referă la infracțiunea prevăzută la art. 145 CP RM. Această concluzie rezultă din alin. (2) art. 3 CP RM. În astfel de cazuri, dacă omorul respectiv este săvârșit în stare de afect, nu pot fi aplicate alin. (4) art. 278 sau alin. (5) art. 278^1 CP RM. Soluția de calificare este art. 146 și art. 278 (cu excepția alin. (4)) CP RM sau art. 146 și art. 278^1 (cu excepția alin. (5)) CP RM.

Regula stabilită la lit. a) art. 117 CP RM trebuie aplicată nu doar în raport cu alin. (2) art. 145 CP RM și normele concurente față de acesta, dar și în raport cu alin. (1) art. 145 CP RM. În acest caz, alegerea uneia din normele concurente speciale, care reflectă cel mai exact natura juridică a faptei prejudiciabile comise, se efectuează în spiritul prevederii de la lit. a) art. 117 CP RM.

---

[237] *Вестиле Совєтулуй Супрем ал РССМ*, 1961, nr. 10.

[238] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318

În contextul analizat, posibilitatea aplicării alin. (1) sau (2) art. 145 CP RM în coroborare cu lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM poate pune la îndoială oportunitatea incriminării *nomen juris* a omorului săvârșit în stare de afect. Dispoziția lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM prevede că la stabilirea pedepsei se consideră circumstanţă atenuantă „ilegalitatea sau imoralitatea acţiunilor victimei, dacă ele au provocat infracţiunea".

La prima vedere dispoziția dată face inutilă prezența art. 146 CP RM. Vorbind despre asemănările dintre infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM și circumstanța atenuantă prevăzută la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM, este util să reproducem părerea lui V.A. Cerepahin: „Comportamentul provocator al victimei creează un mediu favorabil, determinând făptuitorul să comită o infracțiune asupra victimei. [...] Comportamentul provocator al victimei infracțiunii săvârșite are un scop – scopul de a provoca o reacție la comportamentul său, astfel încât cel provocat să comită o infracțiune ca răspuns la comportamentul provocator".[239] Trebuie să precizăm că, atât în art. 146 CP RM, cât și în lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM, se are în vedere anume comportamentul provocator al victimei infracțiunii, nu provocarea în sensul criminologic al acestei noțiuni. D.A. Semionova afirmă că „victima infracțiunii apare în situația anteinfracțională ca purtător al unui set de anumite calități personale ce influențează negativ sau pozitiv componenta victimologică a infracțiunii. Componentele victimologice permit să acordăm atenție comportamentului provocator al victimei, atunci când, datorită anumitor calități personale, ea creează pretextul pentru săvârșirea infracțiunii. Anume din cauza calităților sale personale, persoana dată devine victimă a infracțiunii. Acest aspect permite oamenilor de știință să deosebească „provocarea infracțiunii în sens juridico-penal" și „provocarea infracțiunii în sens criminologic".[240] Atât în art. 146 CP RM, cât și în lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM, provocarea infracțiunii își are cauza nu în calitățile personale ale victimei. Aceste calități pot reprezenta cauza actelor ilegale sau imorale ale victimei, pe când cauza săvârșirii infracțiunii o constituie actele date.

Ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei este o altă trăsătură comună a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM și a circumstanței atenuante de la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM. În esență expresia „ilegalitatea sau imoralitatea acţiunilor victimei" (lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM) are același sens ca și expresia „acte de violenţă sau [...] insulte grave ori [...] alte acte ilegale sau imorale ale victimei" (art. 146 CP RM) .

[239] Черепахин В.А. Провоцирующее поведение потерпевшего и его отличие от провокации преступления. În: *Актуальные проблемы экономики и права*, 2015, № 1, p. 272-277.
[240] Семенова Д.А. Провоцирующее поведение потерпевшего как повод совершения преступления. În: *Молодой ученый*, 2015, № 18, p. 381-382.

Dacă luăm în calcul cele două asemănări specificate mai sus, devine clar punctul de vedere a lui D. Popescu: „Încă o problemă ce ţine de coraportul dintre circumstanţele atenuante şi agravante generale şi circumstanţele calificative sau privilegiate, este *folosirea în lege a diferitor mijloace lexice pentru desemnarea uneia şi aceleiaşi noţiuni* (evid. ns.). Aşa de exemplu, la art. 146 şi 156 CP al RM este prevăzută în calitate de circumstanţă atenuantă calificativă, săvârşirea infracţiunii în stare de afect. Cum rezultă din lege, starea respectivă poate fi provocată de: 1) acte de violenţă; 2) de insulte grave; 3) de alte acte ilegale sau imorale ale victimei. Însă, în lista circumstanţelor atenuante prevăzută la alin. (1) art. 76 CP, este prevăzută circumstanţa cu următorul conţinut: ilegalitatea sau imoralitatea acţiunilor victimei, dacă ele au provocat infracţiunea”.[241]

În toate celelalte privințe, infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM se deosebește de circumstanța atenuantă prevăzută la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM. Dacă analizăm factorii ce explică atenuarea răspunderii penale în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM (factori pe care i-am punctat mai sus), observăm că aceștia lipsesc în cazul circumstanței atenuante prevăzute la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM. Cauza o constituie caracterul facultativ al prezenței stării de afect în cazul acestei circumstanțe atenuante. Ca urmare, pentru prezența circumstanței atenuante prevăzute la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM, nu este obligatoriu ca, în momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul să fie în stare de afect.

Alte deosebiri dintre infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM și circumstanța atenuantă prevăzută la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM rezultă din constatările făcute de V. Nour: „Circumstanţele mai trebuiesc deosebite şi de elementele circumstanţiale ale infracţiunii, care au o strânsă legătură între ele, dar totuşi se deosebesc: [...] odată determinate într-o cauză penală devin obligatorii pentru a fi reţinute atât de organele de urmărire penală, cât şi de instanţele de judecată; fiind determinate în cadrul individualizării legale (determinate de legislator pentru fiecare infracţiune în mod special) în scopul realizării eficiente a politicii penale, iar circumstanţele atenuante sunt valorificate doar în cadrul individualizării judiciare a pedepsei; elementele circumstanţiale au un caracter univoc şi sunt susceptibile de o singură dată. Astfel reţinute o singură dată de către organele de urmărire penală ca element circumstanţial, nu pot fi reţinute totodată şi ca circumstanţe fie atenuante, fie agravante în aceeaşi cauză”.[242]

Nu poate fi acceptată opinia următoare expusă de V. Nour și S. Crudu privind circumstanța atenuantă prevăzută la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM: „În cazul dat se ia în considerare faptul că

[241] Popescu D. *Circumstanţele atenuante şi agravante în dreptul penal al Republicii Moldova* / Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015, p. 76. 170 p.
[242] Nour V. Delimitarea circumstanţelor atenuante de alte noţiuni de drept penal. În: *Analele ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare” a M.A.I. al Republicii Moldova: ştiinţe socio-umane*, 2007, nr. VII, p. 43-44.

în urma acţiunilor ilegale ale părţii vătămate are loc o disfuncţie psihică a vinovatului, care în dependenţă de particularităţile psihice ale individului şi caracterului acţiunilor ilegale ale părţii vătămate poate pe un timp determinat să ducă la pierderea controlului asupra acţiunilor de către infractor".[243] De asemenea, nu poate fi acceptată părerea lui V. Nour și I. Odagiu privind aceeași circumstanță agravantă, conform căreia „pentru a se reţine provocarea, instanţele de judecată trebuie să constate existenţa următoarelor condiţii: actul de provocare să fie produs prin violenţă, ce duce la lezarea gravă a demnităţii persoanei sau prin altă acţiune ilicită gravă; infracţiunea să fi fost săvârşită sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoţii; starea de tulburare sau emoţie *(perturbatio animi)* să fi avut drept cauză o provocare din partea persoanei vătămate".[244]

Din dispoziția lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM nu rezultă că, în momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul trebuie să se afle în stare de afect. Această stare nu poate să exprime esența juridică a circumstanței atenuante prevăzute de dispoziția dată. Esența ei juridică o exprimă provocarea infracțiunii prin acțiunile ilegale sau imorale ale victimei.

Condițiile despre care vorbesc V. Nour, S. Crudu și I. Odagiu rezultă din textul legii penale române, nu din textul lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM. În CPR din 1968 la lit. b) art. 73 se prevede: „Următoarele împrejurări constituie circumstanțe atenuante: [...] săvârșirea infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau prin altă acțiune ilicită gravă".[245] În CPR din 2009 la lit. a) alin. (1) art. 75 se prevede: „Următoarele împrejurări constituie circumstanțe atenuante legale: [...] săvârșirea infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau printr-o altă acțiune ilicită gravă".[246] Cum putem ușor vedea, conform acestor prevederi, provocarea din partea victimei se află în legătură cauzală cu tulburarea sau emoția puternică. Dacă această condiție este îndeplinită, atunci făptuitorul aflat sub stăpânirea tulburării sau emoției date, beneficiază de tratament atenuant. În cazul circumstanței atenuante prevăzute la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM, provocarea din partea victimei se află în legătură cauzală exclusiv cu infracțiunea săvârșită, nu cu starea psihofiziologică a făptuitorului. Făptuitorul beneficiază de tratament atenuant, indiferent de starea psihofiziologică în care se află.

---

[243] Nour V., Crudu S. Acţiunile de provocare din partea victimei. În: *Probleme actuale de prevenire şi combatere a criminalităţii. Anuarul Ştiinţific*. Chișinău: Acad. „Ştefan cel Mare" a M.A.I. al Rep. Moldova, 2006, p. 117-121.
[244] Nour V., Odagiu I. Provocarea din partea victimei ca circumstanţă atenuantă. În: *Analele ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare" a M.A.I. al Republicii Moldova*, 2003, nr. III, p. 217-222.
[245] *Buletinul Oficial*, 1968, nr. 79-79 bis.
[246] *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr. 510.

Rezultă că ipoteza de la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM îndeplinește o parte din condițiile stabilite pentru ipoteza prevăzută la art. 146 CP RM. Această suprapunere parțială a ipotezelor date explică rațiunea pusă la baza prevederii de la alin. (3) art. 76 CP RM: „La stabilirea pedepsei, instanţa de judecată nu consideră drept atenuantă circumstanţa care este prevăzută de lege ca element constitutiv al infracţiunii". „Din această prevedere rezultă că circumstanța de la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM poate avea efect atenuant în raport cu toate infracțiunile posibile, cu excepția infracțiunilor prevăzute la art. 146 și 156 CP RM".[247]

Suprapunerea parțială a ipotezelor de la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM și de la art. 146 CP RM presupune, de asemenea, că lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM poate fi aplicată în acele situații când, din varii motive, nu poate fi aplicat art. 146 CP RM: 1) infracțiunea de omor este săvârșită după consumarea stării de afect a făptuitorului; 2) starea de afect a făptuitorului nu a survenit în mod subit; 3) actele ilegale sau imorale ale victimei au provocat săvârșirea infracțiunii de omor, fără a provoca apariția stării de afect. În cazurile de acest fel răspunderea se aplică în baza art. 145 CP RM, cu posibila luare în considerare la stabilirea pedepsei a circumstanței atenuante prevăzute la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM.

În urma analizei pe care am realizat-o se poate ajunge la concluzia că prezența dispoziției lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM nu pune la îndoială oportunitatea incriminării *nomen juris* a omorului săvârșit în stare de afect. Dispoziția de la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM nu intră în conflict cu dispoziția art. 146 CP RM, chiar dacă este exclusă aplicarea concomitentă a acestor două dispoziții.

2.3. Analiza istorică a reglementărilor privind omorul săvârșit în stare de afect

C. Bulai afirmă că „în vederea interpretării corecte, trebuie să fie cercetate [...] precedentele legislative [...]. Cu ajutorul acestor informații de ordin istoric se pot stabili atât *ratio legis*, cât și *mens legis*".[248] Pentru a înțelege mai bine esența juridică a omorului săvârșit în stare de afect, este indicat să se analizeze evoluția istorică a prevederilor care reglementau răspunderea pentru această infracțiune. Fără această analiză nu ar fi posibilă stabilirea scopului și spiritului art. 146 CP RM.

Pravila lui Vasile Lupu se numără printre primele legiuiri aplicate pe teritoriul actual al Republicii Moldova, care conțineau reglementări penale. Capitolul 7 al pravilelor împărătești din

[247] Berdilo R. Atenuarea răspunderii penale în cazul infracţiunii prevăzute de art. 146 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Polish science journal*, 2019, Issue 11, Part 2, p. 86-93.
[248] Bulai C. *Manual de drept penal. Partea generală*. București: ALL, 1997, p. 86. 647 p.

cadrul acestei legiuiri se numește „Pentru ucidere și câte feluri de ucidere sunt”.[249] În capitolul dat se face deosebire dintre „moartea grabnică” și „moartea vajnică”: „[...] să știm încă mai cu adevărat în ce chip se cheamă moartea grabnică, când se va prilejui doi oameni să se ia a se prici din cuvinte, până-și vor aduce aminte de vor pomeni mai multe lucruri; dacă dintr-acele cuvinte se va răni unul la inimă și-l va birui mânia și într-acel ceas va sări asupra lui și-l va ucide de tot într-acel loc; iar de-și va mai îngădui firei într-acea dată și va mai socoti și, fiind biruit de vrajbă, să va apuca și-l va ucide, această ucidere mai rea-i decât cea dintâi; aceasta se cheamă moarte vajnică, pentru că o face omul cu tot dinadinsul”.

Astfel sintagma „moarte grabnică” se referă la omorul săvârșit sub imperiul unei emoții puternice, pe când sintagma „moarte vajnică” are în vedere omorul comis după consumarea emoției puternice. Aceasta dovedește că în secolul al XVII-lea deja era luată în considerare diferențierea celor două ipoteze.

În Capitolul 8 „Pentru certarea ucigătorilor de oameni, ce li se cade după deala lor”[250] găsim două prevederi care au tangențe cu subiectul pe care îl analizăm: „Cel ce-și va ucide fiica în ceasul ce o va afla curvind cu cineva, nu se va certa ca un ucigător”; „Cel ce-și va ucide soția în vremea când o va găsi curvind cu altul, nu se va certa ca un ucigător”.

În aceste două cazuri făptuitorul nu răspundea în genere pentru omor. Nu era specificat dacă făptuitorul trebuia sau nu să se afle sub imperiul unei emoții puternice. Contau doar circumstanțele obiective în care era săvârșită fapta. În epoca, în care noțiunea de discriminare nu era de conceput, nu puteau exista prevederi care ar fi absolvit-o de răspundere pe femeia care-și omora soțul în momentul în care acesta întreținea un act sexual cu o altă femeie.

În perioada aflării actualului teritoriu al Republicii Moldova în componența Imperiului Rus s-a aplicat *Codul de pedepse criminale și corecționale din 1845*. Titlul zece „Despre infracțiunile contra vieții, sănătății, libertății și demnității persoanelor particulare” al acestui cod conținea Capitolul unu „Despre omucidere”. În cadrul acestui capitol art. 1455 prevedea răspunderea pentru omorul „săvârșit, deși nu întâmplător, dar în timpul în care făptuitorul se afla sub influența furiei, mai ales dacă iritarea făptuitorului a fost provocată de acțiunile de violență sau de insulta gravă a celui ucis”.[251] Se poate vedea că nu numai acțiunile de violență sau insulta gravă din partea victimei puteau fi cauza furiei sau iritării făptuitorului. Cu toate că aceste două cauze erau evidențiate în textul legislativ, nu este clar care era efectul practic al acestei evidențieri. Fapta prevăzută de art. 1455 din Codul de pedepse criminale și corecționale din 1845

[249] *Carte românească de învățătură. Ediție critică*. București: Editura Academiei, 1961, p. 88. 428 p.
[250] Ibidem, p. 89.
[251] *Уложение о наказаниях уголовных и исправительных*. Санкт-Петербург: Издание Н.С. Таганцева, 1892, p. 570. 796 p.

era pedepsită fie cu privarea de toate drepturile civile și politice și cu exilarea la muncă grea pe o perioadă de 8-12 ani sau de 4-8 ani, fie cu privarea de toate drepturile și avantajele speciale, acordate personal sau corespunzător clasei sociale a făptuitorului, și cu exilarea în Siberia pentru stabilirea cu traiul.

Potrivit aceluiași articol, dacă victima omorului era soția, soțul, fiul, fiica sau orice altă rudă pe linie ascendentă sau descendentă, instanța de judecată putea aplica o pedeapsă mai severă prevăzută de art. 1451[252] din Codul de pedepse criminale și corecționale din 1845, sub formă de privare de toate drepturile civile și politice și de muncă grea pe viață. Deci, în cazul omorului săvârșit asupra unei rude sub influența furiei sau iritării, era la discreția instanței de judecată să aplice sau nu art. 1451 din Codul de pedepse criminale și corecționale din 1845 în locul art. 1455 din același cod.

Între anii 1856-1864 în județele Cahul, Bolgrad şi Izmail a fost aplicată *Condica criminalicească a Moldovei*. Titlul II al Cărții III „Pentru crime și vini, și pentru pedeapsa lor" din această legiuire se numește „Crime și vini împotriva particularilor". Capitolul I „Crime și vini împotriva persoanelor" al titlului dat conține Secțiunea III „Omucidere, răniri și lovituri fără voie, crime și vini vrednice de iertare ori de micșorarea pedepsei, și împrejurări în care nu se pot ierta, omucidere, răniri și lovituri care nu sunt nici crime, nici vini". § II „Crime și vini vrednice de iertare ori de micșorare a pedepsei, și împrejurări în care nu se pot ierta" al acestei secțiuni cuprinde art. 254 cu următorul conținut: „Omorul săvârșit de către bărbat asupra femeii, sau asupra bărbatului de către femeie, nu este vrednic de micșorarea pedepsei, dacă viața bărbatului ori a femeii care a săvârșit omorul nu s-a primejduit chiar în vremea când s-a săvârșit omorul. Cu toate acestea, la întâmplare de preacurvie omorul săvârșit de către bărbat asupra femeii, precum și asupra preacurvarului, în minutul în care îi va prinde, chiar în fapt în lăcașul bărbatului, este vrednic de iertare, iar nevasta la această întâmplare nu se va bucura de această apărare".[253]

Spre deosebire de normele corespondente din Pravila lui Vasile Lupu, art. 254 din Condica criminalicească a Moldovei se referă nu doar la ipoteza omorului care (probabil) este săvârșită sub imperiul unei emoții puternice, dar și la omorul săvârșit în condițiile depășirii limitelor legitimei apărări. Ca și în Pravila lui Vasile Lupu, în Condica criminalicească a Moldovei se stabilește un tratament sancționator atenuat doar pentru bărbatul a cărui soție comite fapta de adulter, nu și pentru femeia a cărei soț comite aceeași faptă. Spre deosebire de Pravila lui Vasile Lupu, Condica criminalicească a Moldovei, în art. 254, prevede o condiție suplimentară:

[252] Ibidem, p. 567.
[253] *Condica criminalicească și procedura ei*. București: Tipografia lui Iosef Kopainig, 1852, p. 82. 237 p.

adulterul să fie săvârșit în casa făptuitorului. În lipsa acestei condiții făptuitorul nu putea beneficia de un tratament sancționator atenuat.

În 1905 în Imperiul Rus a fost adoptat *Codul de pedepse*. În Capitolul douăzeci și doi „Despre lipsirea de viață" al acestuia, art. 458 prevedea: „Cel vinovat de omorul, conceput și săvârșit sub influența unei emoții puternice, se pedepsește cu muncă grea pe un termen de până la opt ani" (alin. 1); „Dacă această stare emoțională a fost provocată de violența ilegală asupra persoanei sau de insulta gravă din partea victimei, atunci cel vinovat se pedepsește cu detenție într-o casă corecțională sau în închisoare" (alin. 2).[254]

În comparație cu Codul de pedepse criminale și corecționale din 1845, Codul de pedepse din 1905 atribuie calitatea de circumstanță agravantă ipotezei când victima omorului aplică violența asupra făptuitorului sau îl insultă grav. În afară de aceasta, spre deosebire de Codul de pedepse criminale și corecționale din 1845, în Codul de pedepse din 1905 se vorbește nu pur și simplu despre violența aplicată de victima omorului, dar despre violența ilegală aplicată de aceasta. Mai important însă este că în Codul de pedepse din 1905 este menționată emoția puternică în prezența căreia apare și se realizează intenția de a comite omorul. S.V. Poznâșev afirma: „Redactorii Codului de pedepse au recunoscut absolut întemeiat că noțiunile „furie" și „iritare" sunt condiționale și relative. Uneori starea caracterizată prin aceste noțiuni este limitrofă cu starea de iresponsabilitate, iar alteori ea nu exclude deliberarea faptei, reprezentând fie o consecință a nedorinței de a stăpâni un impuls de pasiune, fie un rezultat al obiceiului de a avea o atitudine superficială și neglijentă față de interesele altora. Din această cauză termenii „furie" și „iritare" au fost înlocuiți prin locuțiunea „conceput și săvârșit sub influența unei emoții puternice".[255]

CPR din 1864 (supranumit Codul penal „Alexandru Ioan Cuza") a fost aplicat pe teritoriul Basarabiei în perioada 1918-1936. În Titlul IV „Crime și delicte contra particularilor", Capitolul I „Crime și delicte contra persoanelor", Secțiunea III „Omucidere, răniri și loviri fără voie. Crime și delicte scuzabile și cazurile în care nu pot fi scuzate, omucidere, răniri și loviri care nu sunt nici crime, nici delicte", § II „Crime și delicte scuzabile și cazuri când nu pot fi scuzate" al acestui cod conținea art. 253. Acest articol prevedea: „Omorul săvârșit de către bărbat asupra femeii sale, sau de către acesta asupra bărbatului său, nu este scuzabil, dacă viața soțului sau a soției care a comis omorul nu a fost pusă în pericol chiar în momentul când s-a comis omorul. În caz însă de adulter, omorul comis de către soț asupra soției sale sau asupra complicelui, sau de

[254] *Новое уголовное уложение, высочайше утвержденное 22 марта 1903 года.* Санкт-Петербург: Издательство В.П. Анисимова, 1903, p. 174. 250 p.
[255] Познышев С.В. *Особенная часть русского уголовного права*. Москва. Университетская типография, 1905, p. 16-17. 407 p.

către soție asupra soțului său sau asupra complicei, în momentul surprinderei în flagrant delict în casa conjugală, este scuzabil".[256]

Concepția pusă la baza acestei reglementări nu se deosebește esențial de cea pusă la baza art. 254 din Condica criminalicească a Moldovei. A evoluat în oarecare măsură numai terminologia folosită în textul legislativ. În comparație cu prevederile similare din Codul de pedepse criminale și corecționale din 1845 și din Codul de pedepse din 1905, prevederile CPR din 1864 stabilesc un tratament sancționator mult mai blând. Astfel conform art. 254 CPR din 1864, „când fapta scuzei va fi dovedită, pedeapsa se va reduce la închisoare de la șase luni până la doi ani".

În timp ce în Basarabia era aplicat CPR din 1864, în Transnistria era aplicat *Codul penal al R.S.S. Ucrainene din 1922*. Capitolul V „Infracțiuni contra vieții, sănătății, libertății și demnității persoanei" al părții speciale al codului dat conținea art. 144. Potrivit acestui articol, „omorul intenționat, săvârșit sub influența unei emoții puternice, provocate de violența ilegală sau de insulta gravă din partea victimei, se pedepsește cu privațiunea de libertate pe un termen de până la trei ani".[257]

Acest articol are ca prototip alin. 2 art. 458 al Codului de pedepse din 1905. Prin aceasta s-a renunțat la concepția conform căreia prezența unei emoții puternice era suficientă pentru atenuarea răspunderii pentru omor. În art. 144 din Codul penal al R.S.S. Ucrainene din 1922 contează prezența nu doar a unei emoții puternice, dar și a celor două cauze ale apariției emoției puternice: violența ilegală sau insulta gravă din partea victimei. Alte cauze ale apariției emoției puternice nu erau luate în considerare la aplicarea art. 144 din Codul penal al R.S.S. Ucrainene din 1922. „În afară de aceasta, tratamentul sancționator stabilit de acest articol a devenit comparabil cu cel prevăzut de art. 254 al CPR din 1864. În art. 144 din Codul penal al R.S.S. Ucrainene din 1922 s-a renunțat la pedepsele excesiv de severe stabilite de normele corespondente aplicate în Imperiul Rus".[258]

În 1927 a fost adoptat un alt *Cod penal al R.S.S. Ucrainene*. Situată în Titlul VI „Infracțiuni contra vieții, sănătății, libertății și demnității persoanei" al părții speciale al acestui cod, dispoziția art. 140[259] a reprodus fidel dispoziția art. 144 din Codul penal al R.S.S. Ucrainene din 1922. Diferențe prezintă doar sancțiunea art. 140 al Codului penal al R.S.S. Ucrainene din

[256] Hamangiu C. *Codul general al României. Vol. I. Codurile*. Bucureşti: Editura Librăriei Leon Alcalay, 1903, p. 1058. 1323 p.
[257] *Кримінальний Кодекс УРСР із змінами та доповненнями станом на 01.06.1924 р*. Харків: Юридичне видавництво Наркоммюста УРСР, 1924, p. 42. 104 p.
[258] Berdilo R. Analiza istorică a prevederilor care reglementează răspunderea pentru omorul săvârșit în stare de afect. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2019, Вып. 1, ч. 1, p. 85-93.
[259] *Кримінальний кодекс УРСР 1927 р. (в редакції 1949 р.)*. Київ: Держполітвидав, 1950, p. 46. 168 p.

1927 – privațiunea de libertate pe un termen de până la cinci ani sau munca corecțională pe un termen de până la un an.

Pe teritoriul Basarabiei între 1936-1944 și pe teritoriul Transnistriei între 1941-1944 a fost aplicat *CPR din 1936* (supranumit Codul penal „Carol al II-lea").[260] În Cartea II „Crime și delicte în special", Titlul XIII „Crime și delicte contra persoanelor", Capitolul I „Crimele și delictele contra vieții și integrității corporale", Secțiunea I „Omorul" conținea art. 463. Conform acestui articol, „acela care ucide un om, comite crima de omor și se pedepsește cu munci silnice de la 10 la 25 ani și degradare civică de la 3 la 8 ani". În Codul penal „Carol al II-lea" nu a existat un corespondent direct al art. 253 din Codul penal „Alexandru Ioan Cuza". În Codul penal român din 1936 în cadrul reglementărilor cu privire la omor nu s-a mai făcut o diferențiere în funcție de prezența sau lipsa unei emoții puternice care putea afecta făptuitorul în timpul comiterii omorului.

În pofida acestui fapt Codul penal „Carol al II-lea" a prevăzut posibilitatea luării în considerare la stabilirea pedepsei a unei astfel de emoții. În Cartea I „Dispoziţiuni generale" a codului dat, Titlul VII „Cauzele care apără de răspundere penală sau o micșorează", Capitolul II „Cauzele care apără de răspundere sau o micșorează", Secțiunea XIII „Provocarea" conținea art. 155. Acest articol prevede: „Scuza provocării există: 1. când crima sau delictul au fost provocate prin lovire sau violență, asupra persoanei infractorului, sau asupra altei persoane; 2. când crima sau delictul au fost provocate prin injurii orale, grave adresate de victimă autorului, în împrejurări de natură să determine acestuia o puternică tulburare sau emoțiune; 3. când omorul, vătămarea sănătății sau integrității corporale, ori lovirea, au fost săvârșite de unul dintre soți asupra celuilalt sau asupra complicelui în momentul surprinderii lor în adulter. Scuza nu este admisibilă când provocarea provine: 1. din partea părinților sau a altei persoane căreia autorul îi datora respect și recunoștință ca și părinților; 2. din partea unui alienat, cunoscut ca atare, unui copil sau unei persoane, care prin infirmitatea sa inspiră milă sau nevoie de ocrotire; 3. în caz de omor, savârșit de soț, asupra soției sale, sau de către aceasta asupra soțului său". Din art. 156 CPR din 1936 rezultă că provocarea era considerată o cauză care micșorează pedeapsa. Este interesant că cele trei cazuri în care provocarea nu era considerată scuzabilă, menționate în articolul dat, amintesc în oarecare măsură de ipoteza omorului săvârșit sub influența furiei sau iritării asupra unei rude, prevăzută de Codul de pedepse criminale și corecționale din 1845.

Codul penal al R.S.S. Ucrainene din 1927 a fost aplicat pe teritoriul actual al Republicii Moldova până în 1961. În acest an a fost adoptat *Codul penal al R.S.S. Moldovenești* (devenit

[260] *Monitorul Oficial al României*, 1936, nr. 65.

ulterior *Codul penal al Republicii Moldova*).[261] Capitolul al doilea „Infracţiuni contra vieţii, sănătăţii, libertăţii şi demnităţii persoanei" al părții speciale a codului dat conține art. 90 „Omorul săvârşit în stare de afect". Conform acestui articol, „omorul premeditat săvârşit în stare de afect survenit în mod subit sau în urma actelor de violenţă, sau a insultei grave din partea victimei, sau în urma altor acţiuni ilegale ale victimei, dacă aceste acţiuni au provocat sau ar fi putut provoca urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui, se pedepseşte cu privaţiune de libertate până la cinci ani sau cu amendă în mărime de până la o sută de salarii minime".

În cadrul CP RM din 1961 a fost folosită pentru prima dată noțiunea „stare de afect". S-a renunțat la conceptul mai larg de „emoție puternică". De asemenea s-a specificat că starea de afect trebuie să survină în mod subit. Lista de cauze ale apariției stării de afect a fost suplimentată cu „alte acţiuni ilegale ale victimei". Sintagma „dacă aceste acţiuni au provocat sau ar fi putut provoca urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui" a avut rolul de limitare a sferei de aplicare a art. 90 CP RM din 1961. Acest articol nu putea fi aplicat dacă acţiunile ilegale ale victimei nu provocau sau nu ar fi putut provoca urmări grave pentru făptuitor sau rudele lui. Folosirea termenului „premeditat" în art. 90 CP RM din 1961 nu corespunde esenței juridice a omorului săvârşit în stare de afect. Nu poate fi premeditată intenția de a comite un astfel de omor din moment ce starea de afect trebuie să survină în mod subit. Este interesant că termenul „premeditat" cu sensul de „intenționat" era folosit doar în unele articole din CP RM din 1961 (art. 88-92, 127, 140^1, 140^4, 155^4 etc.), în timp ce în alte articole din acest cod era folosit termenul „intenționat" (art. 83, 95-97, 101^1, 107^1, 133^1 etc.). Nu este clară cauza acestei diferențe de traducere din limba rusă a termenului „умышленный". În toate articolele sus-amintite ale variantei în limba rusă a CP RM din 1961 a fost folosit exclusiv termenul „умышленный".

Stabilirea amenzii ca pedeapsă alternativă trebuie considerată un minus al art. 90 CP RM din 1961. Aplicarea amenzii pentru o infracțiune ca omorul nu poate să corespundă nici gradului de pericol social al unei asemenea fapte, nici scopului pedepsei. Cauza stabilirii amenzii ca pedeapsă pentru omorul săvârșit în stare de afect o constituie Legea nr. 205 din 25.11.1998 pentru modificarea Codului penal, Codului de procedură penală, Codului cu privire la contravenţiile administrative, Codului de executare a sancţiunilor de drept penal şi Codului muncii.[262] Prin această lege s-a renunțat la conceptul de muncă corecțională, deși legislația încă nu cunoștea conceptul de muncă neremunerată în folosul comunității. Ca urmare s-a găsit de cuviință ca acest gol să fie suplinit prin stabilirea ca pedeapsă în articolele din partea specială a CP RM din 1961 a amenzii în locul muncii corecționale.

[261] *Вештиле Совєтулуй Супрем ал РССМ*, 1961, nr. 10.
[262] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 7.

Printre plusurile art. 90 CP RM din 1961 evidențiem lipsa în acest articol a locuțiunii „alte acte imorale ale victimei". Spre deosebire de art. 146 CP RM, art. 90 CP RM din 1961 nu conținea o expresie atât de ambiguă.

Expresia dată apare pentru prima oară în *proiectul actualului Cod penal,* în art. 141 „Omorul săvârșit în stare de afect".[263] În acest articol se vorbește despre „omorul intenționat săvârșit în stare de afect survenit în mod subit în urma actelor de violență sau a insultei grave din partea victimei, sau în urma altor acțiuni ilegale ori amorale ale victimei, dacă aceste acțiuni au provocat sau ar fi putut provoca urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui". În sancțiunea art. 141 din proiectul actualului Cod penal era stabilită pedeapsa de închisoare de până la cinci ani.

S. Brînza și Gh. Ulianovschi au criticat just folosirea termenului „amorale" în articolul sus-menționat. Acești autori au afirmat că „termenul „amorale" din expresia „acțiuni ilegale ori amorale ale victimei" trebuie substituit cu „imorale". Această înlocuire este dictată de incompatibilitatea termenului „amorale" cu sensul general al frazei, deoarece „amoral" înseamnă ceva care nu are noțiunea moralității, indiferent față de morală[264], pe când „imoral" – care este contrar moralei, care calcă principiile ei, care nu are nici un principiu moral[265]".[266] La adoptarea *actualului Cod penal* această observație a fost luată în considerare, dovadă fiind conținutul art. 146 CP RM: „Omorul săvârşit în stare de afect, provocată de acte de violenţă sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei, dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui, se pedepseşte cu închisoare de până la 5 ani".

Prin Legea nr. 277/2008, cuvintele „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui" au fost excluse din art. 146 CP RM. În Nota informativă la proiectul legii date se argumentează: „La articolul 146 „Omorul în stare de afect" cuvintele „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui" se exclud. În redacţia actuală, acest articol pare a fi foarte dificil de aplicat în practică şi poate duce la anumite probleme eventuale. Ţinem să menţionăm că pentru aplicarea acestui articol se cere un comportament foarte grav din partea victimei, ceea ce în majoritatea cazurilor este greu de stabilit, la fel ca şi producerea sau posibilitatea producerii unor „urmări grave pentru cel vinovat

[263] *Codul penal al Republicii Moldova. Proiect*. Chişinău: Garuda-Art, 1999, p. 71. 175 p.
[264] *Dicționarul explicativ al limbii române* / Sub red. lui I. Coteanu, L. Seche, M. Seche. București: Univers enciclopedic, 1996, p. 36. 1192 p.
[265] Ibidem, p. 476.
[266] Brînza S., Ulianovschi Gh. Consideraţii vizând prevederile Capitolului II „Infracţiuni contra vieţii şi sănătăţii persoanei" din Proiectul noului Cod penal al Republicii Moldova. În: *Revista Naţională de Drept*, 2001, nr. 11, p. 11-26.

sau rudele lui". Nici codurile penale ale Germaniei, Croaţiei, Armeniei, Lituaniei, Sloveniei, Federaţiei Ruse, Bielorusiei nu prevăd condiţia survenirii unor eventuale urmări grave".[267] Aceste argumente se întrepătrund cu ideile exprimate de S. Brînza și Gh. Ulianovschi vizavi de proiectul actualului Cod penal. Acești doi doctrinari afirmă: „Este necesar de a se exclude din art. 141 al Proiectului cuvintele „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui". În primul rând, aceasta ar avea drept efect lărgirea limitelor de aplicare a art. 141, iar, în al doilea rând, ar vorbi despre faptul că legislatorul acordă o mai mare însemnătate anume stării de afect a făptuitorului, indiferent de gravitatea urmărilor survenite în urma faptelor subiectului și anume de persoana care ar putea suferi din cauza acestora". [268]

Prin Legea nr. 211 din 29.05.2003 pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova, în dispoziţia art. 146 CP RM, după cuvintele „stare de afect" au fost introduse cuvintele „survenită în mod subit".[269] Această modificare cu caracter de concretizare a avut ca model dispoziția art. 90 CP RM din 1961. În acest fel legislatorul a dorit să sublinieze că intenția de a săvârși omorul în stare de afect este subită și se realizează în scurt timp după ce a apărut în conștiința făptuitorului.

2.4. Analiza de drept comparat a reglementărilor privind omorul săvârșit în stare de afect

Pentru a ne da seama dacă art. 146 CP RM funcționează la parametrii optimi, este utilă compararea acestui articol cu normele corespondente din legile penale străine. Cu alte cuvinte, este necesară studierea experienței altor legislatori care stabilesc răspunderea pentru omorul săvârșit în stare de afect. În context se potrivesc cuvintele lui E.A. Suvorova: „Analiza comparativă a legislației penale străine privind răspunderea pentru omorul, săvârșit în stare de afect, cu legislația națională similară ne oferă oportunitatea de a repera lacunele semnificative și unele prevederi pozitive care există în definirea acestui tip de omor. [...] Compararea legislației din diferite țări ne permite să evaluăm eficiența legislației din propria țară și să identificăm laturile slabe și puternice ale acesteia".[270] Având în față același obiectiv, vom pertracta în

[267] *Nota informativă la Proiectul Legii nr. 277 din 18.12.2008*. Disponibil: old.parlament.md/lawprocess/laws/december2008/277-XVI-18.12.2008/

[268] Brînza S., Ulianovschi Gh. Consideraţii vizând prevederile Capitolului II „Infracţiuni contra vieţii şi sănătăţii persoanei" din Proiectul noului Cod penal al Republicii Moldova. În: *Revista Naţională de Drept*, 2001, nr. 11, p. 11-26.

[269] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 116.

[270] Суворова Е.А. Особенности уголовной ответственности за убийство в состоянии аффекта в России и за рубежом. În: *Современные научные исследования и разработки*, 2016, № 5, p. 105-107.

continuare plusurile și minusurile componenței prevăzute la art. 146 CP RM, prin prisma dispozițiilor similare din legile penale ale altor state.

În acest plan, întâi de toate, ne vom referi la starea emoțională specifică a subiectului infracțiunii. În art. 146 CP RM, această stare este redată prin cuvintele „stare de afect". O astfel de sintagmă nu găsim în legile penale ale altor state. Cea mai apropiată ca sens este sintagma „tulburare emoțională puternică (afect)", utilizată în alin. 1 art. 122 din Codul penal al Republicii Azerbaidjan[271] (în continuare – CP RAz) și în art. 101 CP RK[272]. În alte legi penale străine se recurge la sintagmele: „starea de tulburare emoțională puternică sau de influențare a unei situații psihotraumatizante grave" (art. 113 din Codul penal al Confederației Elvețiene[273] (în continuare – CP CE)); „profundă suferință psihică" (art. 82 din Codul penal al Republicii Albania[274] (în continuare – CP RAl)); „starea de tulburare emoțională puternică și justificată de circumstanțele aferente" (lit. a) alin. 1) art. 81 din Codul penal al Republicii Argentina[275] (în continuare – CP RAr)); alin. 1) art. 113 din Codul penal al Republicii Costa Rica[276] (în continuare – CP RCC); „starea de puternică tulburare" (art. 118 din Codul penal al Republicii Bulgaria[277] (în continuare – CP RBu)); „perturbare emoţională extremă" (§ 115 CP RE[278]; art. 111 din Codul penal al Republicii Georgia[279] (în continuare – CP RG)); „agitație psihică extremă" (secț. 120 CP RL[280]); „stare de dezechilibru emoțional" (art. 130 din Codul penal al Republicii Lituania[281] (în continuare – CP RLi)); „emoție puternică" (art. 93 din Codul penal al Mongoliei[282] (în continuare – CPM)); „emoție puternică" (§ 4 art. 148 CP RP[283]); „starea de tulburare emoțională puternică" (art. 116 CPU[284]).

Descrierea stării emoționale specifice a subiectului infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, se deosebește cel mai mult de descrierea stării corespondente din legea penală israeliană: „starea în care, datorită unei tulburări psihice grave sau a unui defect al activității psihice, capacitatea făptuitorului a fost semnificativ limitată, dar nu într-o asemenea măsură încât să nu poată, în esență: (1) să înțeleagă semnificația faptei pe care o comite sau perfidia unei astfel de

[271] *Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi*. Disponibil: www.e-qanun.az/code/11
[272] *Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі*. Disponibil: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226
[273] *Code pénal suisse*. Disponibil: https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19370083/index.html
[274] *Kodi penal i Republikës së Shqipërisë*. Disponibil: www.hidaa.gov.al/ligje/kodi%20penal%20i%20rsh.pdf
[275] *Codigo Penal Argentino*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/codigopenalargentino.pdf
[276] *Codigo Penal de Costa Rica*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/cdigo_penal_13-2-13_cr_2.pdf
[277] *Codul penal al Republicii Bulgaria*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Bulgaria-RO.html
[278] *Codul penal al Republicii Estonia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Estonia-RO.html
[279] *Criminal Code of Georgia*. Disponibil: https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf
[280] *Codul penal al Republicii Letonia*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Letonia-RO.html
[281] *Codul penal al Republicii Lituania*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Lituania-RO.html
[282] *Эрүүгийн хууль*. Disponibil: http://www.parliament.mn/files/6046
[283] *Codul penal al Republicii Polone*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Polonia-RO.html
[284] *Кримінальний кодекс України*. Disponibil: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page4

fapte; sau (2) să se abțină de a săvârși o asemenea faptă" (alin. (א) art. 300 א din Codul penal al Statului Israel[285] (în continuare – CP SI)); „starea emoțională gravă" (alin. (ג) art. 300 א CP SI[286]).

Din art. 146 CP RM reiese că starea emoțională a subiectului infracțiunii trebuie să survină în mod subit. O abordare similară atestăm în: art. 232 din Codul penal al Canadei[287]; art. 82 CP RAl[288]; art. 105 CP RA[289]; alin. 1 art. 122 CP RAz[290]; § 115[291]; § 213 din Codul penal al Republicii Federale Germania[292] (în continuare – CP RFG); art. 111 CP RG[293]; art. 101 CP RK[294]; art. 131 din Codul penal al Republicii Kârgâze[295] (în continuare – CP RKâ); art. 120 CP RL[296]; art. 130 CP RLi[297]; art. 93 CPM[298]; art. 115 din Codul penal al Republicii Serbia[299] (în continuare – CP RS); art. 116 CPU[300]. Dimpotrivă, în alte legi penale străine nu este consemnat expres că starea emoțională a subiectului infracțiunii trebuie să survină în mod subit. Avem în vedere: lit. a) alin. 1) art. 81 CP RAr[301]; art. 118 CP RBu[302]; § 4 art. 148 CP RP[303].

În art. 146 CP RM, lista de fapte ale victimei, care pot provoca starea emoțională specifică a subiectului infracțiunii, include: actele de violenţă, insultele grave, alte acte ilegale sau imorale ale victimei. Pentru comparație, în alte legi penale străine, lista în cauză are următorul conținut: violența sau insulta gravă a victimei (art. 82 CP RAl[304]; § 115 CP RE[305]; art. 120 CP RL[306]; art. 93 CPM[307]); violența, insultele grave, calomnia sau altă acțiune a victimei ce contravine legii

[285] *Закон об уголовном праве Израиля*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2010, p. 168. 262 p.
[286] Ibidem, p. 168.
[287] *Criminal Code, RSC 1985, c C-46.* Disponibil: https://www.canlii.org/en/ca/laws/stat/rsc-1985-c-c-46/latest/rsc-1985-c-c-46.html
[288] *Kodi penal i Republikës së Shqipërisë*. Disponibil: www.hidaa.gov.al/ligje/kodi%20penal%20i%20rsh.pdf
[289] *Уголовный кодекс Республики Армения*. Disponibil: www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show
[290] *Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi*. Disponibil: www.e-qanun.az/code/11
[291] *Codul penal al Republicii Estonia. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Estonia-RO.html*
[292] *Codul penal al Republicii Federale Germania*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Germania-RO.html
[293] *Criminal Code of Georgia*. Disponibil: https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf
[294] *Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі*. Disponibil: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226
[295] *Эркин Тоо*, 2017, № 19-20.
[296] *Codul penal al Republicii Letonia*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Letonia-RO.html
[297] *Codul penal al Republicii Lituania*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Lituania-RO.html
[298] *Эрүүгийн хууль*. Disponibil: http://www.parliament.mn/files/6046
[299] *Кривични законик Србије*. Disponibil: http://www.uzda.gov.rs/filesystem/sitedocuments/zakoni/krivicni_zakonik.pdf
[300] *Кримінальний кодекс України*. Disponibil: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page4
[301] *Codigo Penal Argentino*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/codigopenalargentino.pdf
[302] *Codul penal al Republicii Bulgaria*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Bulgaria-RO.html
[303] *Codul penal al Republicii Polone*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Polonia-RO.html
[304] *Kodi penal i Republikës së Shqipërisë*. Disponibil: www.hidaa.gov.al/ligje/kodi%20penal%20i%20rsh.pdf
[305] *Codul penal al Republicii Estonia. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Estonia-RO.html*
[306] *Codul penal al Republicii Letonia*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Letonia-RO.html
[307] *Эрүүгийн хууль*. Disponibil: http://www.parliament.mn/files/6046

(art. 118 CP RBu[308]); violența, insulta gravă, alte acțiuni (inacțiuni) ilegale sau imorale ale victimei (alin. 1 art. 122 CP RAz[309]); art. 131 CP RKâ[310]); violența, molestarea, insulta gravă, alte acțiuni ori inacțiuni ilegale ori imorale, conduita ilegală sau imorală sistematică a victimei (art. 105 CP RA[311]); brutalizarea sau insultarea gravă a făptuitorului sau a unui membru al familiei lui (§ 213 CP RFG[312]); violența ilegală, insulta gravă sau o altă faptă imorală gravă a victimei față de făptuitor sau ruda lui apropiată (art. 111 CP RG[313]); violența, molestarea, insulta gravă, alte acțiuni (inacțiuni) ilegale sau imorale ale victimei (art. 101 CP RK[314]); comportamentului victimei, care este ilegal sau deosebit de ofensator pentru făptuitor sau pentru o persoană apropiată de acesta (art. 130 CP RLi[315]); umilirea brutală și prelungită a făptuitorului sau a membrului familiei acestuia (alin. (ג) art. 300 א CP SI[316]); atacul sau abuzul din partea victimei ori insulta gravă a victimei adresată făptuitorului (art. 115 CP RS[317]); atacul din partea victimei sau insulta gravă a acesteia adresată făptuitorului (art. 117 din Codul penal al Republicii Slovenia (în continuare – CP RSl[318])); violența ilegală, molestarea sistematică sau insulta gravă a victimei (art. 116 CPU[319]).

În legile penale ale unor state, nu doar faptele victimei, dar și anumite circumstanțe pot evolua ca factori care pot provoca starea emoțională specifică a subiectului infracțiunii: situația psihotraumatizantă prelungită care a apărut în legătură cu comportamentul sistematic ilegal sau imoral al victimei (alin. 1 art. 122 CP RAz[320]; art. 101 CP RK[321]); trauma psihologică condiționată de comportamentul repetat ilegal sau imoral al victimei (art. 111 CP RG[322]). Este de menționat că, în § 4 art. 148 CP RP[323], ca factor ce poate provoca starea emoțională specifică a subiectului infracțiunii, se menționează exclusiv împrejurările justificative (fără a se concretiza care sunt acestea).

---

[308] *Codul penal al Republicii Bulgaria*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Bulgaria-RO.html
[309] *Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi*. Disponibil: www.e-qanun.az/code/11
[310] *Эркин Тоо*, 2017, № 19-20.
[311] *Уголовный кодекс Республики Армения*. Disponibil: www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show
[312] *Codul penal al Republicii Federale Germania*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Germania-RO.html
[313] *Criminal Code of Georgia*. Disponibil: https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf
[314] *Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі*. Disponibil: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226
[315] *Codul penal al Republicii Lituania*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Lituania-RO.html
[316] *Закон об уголовном праве Израиля*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2010, p. 168. 262 p.
[317] *Кривични законик Србије*. Disponibil: http://www.uzda.gov.rs/filesystem/sitedocuments/zakoni/krivicni_zakonik.pdf
[318] *Codul penal al Republicii Slovenia*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Slovenia-RO.html
[319] *Кримінальний кодекс України*. Disponibil: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page4
[320] *Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi*. Disponibil: www.e-qanun.az/code/11
[321] *Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі*. Disponibil: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226
[322] *Criminal Code of Georgia*. Disponibil: https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf
[323] *Codul penal al Republicii Polone*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Polonia-RO.html

În art. 146 CP RM lipsește specificarea că faptele victimei nu trebuie să fie săvârșite din vina făptuitorului. Cu toate acestea, o astfel de condiție rezultă implicit din art. 146 CP RM. Pentru comparație, în unele legi penale străine, se consemnează expres că faptele victimei nu trebuie să fie săvârșite din vina făptuitorului: § 213 CP RFG[324]; art. 115 CP RS[325]; art. 117 CP RSl[326]. Cu alte cuvinte, în aceste legi se accentuează că lanțul cauzal nu trebuie să arate astfel: acțiunea sau inacțiunea făptuitorului → fapta victimei → omorul săvârșit în stare de afect. Lanțul cauzal trebuie să arate doar astfel: fapta victimei → omorul săvârșit în stare de afect.

În art. 146 CP RM nu se specifică cine anume este „ținta" faptelor victimei. Din contra, în legile penale ale unor state, în dispoziția incriminatoare, în calitate de „țintă" a faptelor victimei este menționat făptuitorul și alte persoane: membrul familiei făptuitorului (§ 213 CP RFG[327]); ruda apropiată a făptuitorului (art. 111 CP RG[328]); persoana apropiată făptuitorului (art. 130 CP RLi[329]); membrul familiei făptuitorului (alin. (ג) art. 300 א CP SI[330]).

În unele legi penale străine, în dispoziția incriminatoare este specificat rezultatul pe care îl produce sau poate să-l producă săvârșirea faptei victimei: „[...] urmare a căreia persoana vinovată sau rudele acesteia ar fi suferit sau ar fi putut suferi consecinţe grave" (art. 118 CP RBu[331]); „[...] au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru făptuitor sau pentru persoanele apropiate acestuia" (art. 93 CPM[332]). Astfel de sintagme amintesc despre sintagma care a fost utilizată în art. 90 CP RM din 1961 („dacă aceste acţiuni au provocat sau ar fi putut provoca urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui"), precum și în art. 146 CP RM până la intrarea în vigoare a Legii nr. 277/2008 („dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui"). În varianta în vigoare a art. 146 CP RM, lipsește o asemenea sintagmă, ceea ce înseamnă că articolul în cauză se aplică, indiferent de gravitatea urmărilor produse sau care ar fi putut să se producă în rezultatul săvârșirii de către victimă a faptei care a provocat starea de afect a făptuitorului. În opinia lui S. Brînza, „este salutabilă eliminarea, din art. 146 şi art. 156 CP RM, a sintagmei „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui". Or, nu era clar care criterii erau puse la baza

[324] *Codul penal al Republicii Federale Germania*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Germania-RO.html
[325] *Кривични законик Србије*. Disponibil: http://www.uzda.gov.rs/filesystem/sitedocuments/zakoni/krivicni_zakonik.pdf
[326] *Codul penal al Republicii Slovenia*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Slovenia-RO.html
[327] *Codul penal al Republicii Federale Germania*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Germania-RO.html
[328] *Criminal Code of Georgia*. Disponibil: https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf
[329] *Codul penal al Republicii Lituania*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Lituania-RO.html
[330] *Закон об уголовном праве Израиля*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2010, p. 168. 262 p.
[331] *Codul penal al Republicii Bulgaria*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Bulgaria-RO.html
[332] Эрүүгийн хууль. Disponibil: http://www.parliament.mn/files/6046

determinării gravităţii urmărilor pentru făptuitor sau rudele lui: ar trebui oare noţiunea „urmări grave" să se refere doar la prejudiciul fizic sau şi la prejudiciul material şi cel moral? Era oare necesar, la stabilirea faptului dacă urmările sunt sau nu grave, să se ia în consideraţie şi opinia făptuitorului şi/sau a rudelor acestuia?"[333] Ne raliem acestui punct de vedere.

Continuăm analiza noastră cu examinarea problemei diferențierii răspunderii penale pentru omorul săvârșit în stare de afect, în funcție de lipsa sau prezența unor circumstanțe agravante. În art. 146 CP RM nu este menționată nicio circumstanță agravantă. S. Brînza consideră că, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, nu se justifică agravarea răspunderii penale: „Stabilirea unei circumstanţe agravante în cadrul unei componenţe de infracţiuni, care presupune prezenţa unei circumstanţe atenuante, va însemna nu altceva decât anularea efectelor acelei circumstanţe atenuante. [...] Nu trebuie alterat principiul fixat la lit. a) art. 117 CP RM, în conformitate cu care, în cazul concurenţei dintre o componenţă de infracţiune cu circumstanţe atenuante şi alta cu circumstanţe agravante, calificarea se face în baza normei care include componenţa cu circumstanţe atenuante".[334]

În alte legi penale străine, lucrurile stau altfel. De exemplu, circumstanța săvârșirii infracțiuni asupra a două sau mai multor persoane este specificată în alin. 2 art. 122 CP RAz[335], în alin. 2 art. 111 CP RG[336], în alin. 2 art. 101 CP RK[337] şi în alin. 2 art. 131 CP RKâ[338]. În art. 118 CP RBu[339], ca circumstanțe agravante se consemnează săvârșirea infracțiunii: 1) asupra unui funcţionar, a unui reprezentant al societăţii civile, precum şi a unui cadru militar, inclusiv dintr-o ţară sau armată aliată ori prietenă, în timpul sau în legătură cu îndeplinirea serviciului sau atribuţiunilor sale, ori a unei persoane care beneficiază de protecţie internaţională; 2) de către un funcţionar, precum şi de către o persoană publică, de către un membru al forţei de poliţie în timpul sau în legătură cu îndeplinirea serviciului sau funcţiei sale; 3) asupra tatălui ori a mamei, precum şi a unui fiu născut sau a unei fiice născute; 4) asupra unei femei însărcinate, a unui minor sau a mai mult de o persoană; 5) asupra unei persoane lipsite de posibilitatea de a se apăra; 6) într-un mod sau cu mijloace periculoase pentru viaţa mai multor persoane, în mod deosebit de chinuitor pentru persoana ucisă ori cu o cruzime extremă. „În fine, în corespundere cu alin. 1)

[333] Brînza S. Unele implicaţii ale Legii nr. 277 din 18.12.2008 asupra calităţii interpretării şi aplicării legii penale. În: *Revista Naţională de Drept*, 2009, nr. 10-12, p. 25-26.
[334] Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 156 CP RM: reflecţii asupra calităţii legii penale şi asupra unor probleme de calificare. În: *Revista Naţională de Drept*, 2008, nr. 2, p. 2-8.
[335] *Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi*. Disponibil: www.e-qanun.az/code/11
[336] *Criminal Code of Georgia*. Disponibil: https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf
[337] *Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі*. Disponibil: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226
[338] *Эркин Тоо*, 2017, № 19-20.
[339] *Codul penal al Republicii Bulgaria*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Bulgaria-RO.html

art. 113 CP RCC[340], răspunderea se agravează dacă victima are una dintre următoarele calități: ruda în linie ascendentă, copilul sau soțul făptuitorului; fratele sau sora acestuia; concubinul făptuitorului, dacă aceștia au împreună un copil sau mai mulți și duc o viață comună pe parcursul a cel puțin doi ani până la săvârșirea infracțiunii".[341]

În cele ce urmează, vom analiza mai detaliat reglementările din legile penale ale unor state străine, care, în opinia noastră, prezintă un interes științific mai mare.

Astfel, în *Codul penal al Muntenegrului*[342] (în continuare – CPMu), în partea specială, în Titlul paisprezece „Infracțiuni contra vieții și integrității corporale", răspunderea pentru infracțiunea de omor este prevăzută de art. 143. Conform acestui articol, „persoana care ia viața unei alte persoane se pedepsește cu închisoare de la cinci la cincisprezece ani". În Codul penal al Republicii Moldova, prevederea similară se conține în alin. (1) art. 145. Omorul sub impulsul momentului *(„ubistvo na mah")* este incriminat în art. 145 CPMu. Potrivit articolului dat, „persoana care ia viața unei alte persoane sub impulsul momentului, după ce a fost adusă fără vina sa într-o stare de iritare puternică prin atac, abuz sau insulte grave din partea victimei, se pedepsește cu închisoare de la unu la opt ani".

Spre deosebire de art. 146 CP RM, art. 145 CPMu nu conține o mențiune expresă cu privire la starea de afect a făptuitorului. Cu toate acestea, sintagma „stare de iritare puternică", folosită de legislatorul muntenegrean, este apropiată de sintagma „stare de afect", utilizată de legislatorul moldovean. Dezavantajul sintagmei folosite de legislatorul muntenegrean constă în caracterul ei estimativ. Nu este clar când starea de iritare este puternică și când nu. În sensul dat sintagma „stare de iritare puternică" din art. 145 CPMu poate fi comparată cu sintagma „insulte grave" din art. 146 CP RM.

Expresia „sub impulsul momentului", utilizată de legislatorul muntenegrean, este asemănătoare cu expresia „survenită în mod subit", folosită de legislatorul moldovean. Este greu de apreciat care dintre aceste expresii redă mai nuanțat esența juridică a infracțiunii corespunzătoare. Pe de o parte, expresia „survenită în mod subit" arată că, la momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul trebuie să manifeste intenție subită (nu intenție premeditată) și afectizată. Pe de altă parte, expresia „sub impulsul momentului" denotă că omorul este săvârșit nu la rece, dar „în febra momentului", în „focul acțiunii", fără evaluarea chibzuită și calmă a plusurilor și minusurilor pe care le-ar presupune comiterea faptei.

---

[340] *Codigo Penal de Costa Rica*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/cdigo_penal_13-2-13_cr_2.pdf

[341] Berdilo R. Omorul săvârșit în stare de afect: studiu de drept comparat. În: *Modern scientific challenges and trends: a collection scientific works of the International scientific conference (20th August, 2018)*. Warsaw: Sp. z o. o. "iScience", 2018, p. 15-20.

[342] *Krivični Zakonik Crne Gore*. Disponibil: https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivicni-zakonik-crne-gore.html

Lista de acte provocatoare ale victimei diferă în dispozițiile comparate: atac, abuz sau insulte grave (în art. 145 CPMu); acte de violență, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale (art. 146 CP RM). Lista din art. 145 CPMu pare a fi mai restrânsă. Totodată, nu este clar dacă în acest articol se are în vedere doar atacul ilegal sau și atacul legal. Neclaritatea dată dezavantajează art. 145 CPMu față de art. 146 CP RM.

Lipsa vinei făptuitorului în aducerea sa în starea de iritare puternică, menționată drept condiție obligatorie în art. 145 CPMu, compensează parțial efectele acestei ambiguități. Cu alte cuvinte în articolul dat se accentuează că lanțul cauzal trebuie să arate doar astfel: fapta victimei → omorul în circumstanțe atenuante. În art. 146 CP RM lipsește specificarea că faptele victimei nu trebuie să fie săvârșite din vina făptuitorului. Prin aceasta se creează impresia că lanțul cauzal poate să arate astfel: acțiunea sau inacțiunea făptuitorului → fapta victimei → omorul săvârșit în stare de afect. În prezența unui asemenea lanț cauzal potențialitatea de atenuare a răspunderii penale este mai redusă. Ceea ce arată că art. 146 CP RM ar fi mai permisiv în comparație cu art. 145 CPMu.

Anumite asemănări cu art. 145 CPM le observăm în articolul similar din *Codul penal al Republicii Macedonia de Nord*[343] (în continuare – CP RMN). În partea specială, în Capitolul paisprezece „Infracțiuni contra vieții și integrității corporale", alin. (1) art. 123 prevede răspunderea pentru omorul simplu: „Oricine lipsește pe altul de viață va fi condamnat la cel puțin cinci ani de închisoare". Omorul sub impulsul momentului *(«убиство на миг»)* este prevăzut de art. 125 CP RMN. Conform articolului dat, „oricine provoacă moartea unei alte persoane, fiind adus împotriva voinței sale de către victimă într-o stare de iritare puternică prin atac sau prin insulte grave, ori ca urmare a violenței în familie, va fi condamnat la închisoare de la unu la cinci ani".

Sintagma „sub impulsul momentului" este folosită în denumirea art. 125 CP RMN, dar lipsește în dispoziția acestui articol. Prin aceasta art. 125 CP RMN se deosebește de art. 145 CPMu. Din această cauză nu este clar dacă infracțiunea prevăzută la art. 125 CP RMN poate fi săvârșită sau nu după consumarea stării de iritare puternică a făptuitorului.

Pedeapsa pentru infracțiunea prevăzută la art. 125 CP RMN este aproape aceeași ca și pedeapsa pentru infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM. Însă, componențele de infracțiuni prevăzute de art. 125 CP RMN și art. 146 CP RM diferă:

1) starea emoțională a făptuitorului: starea de iritare puternică (art. 125 CP RMN); starea de afect (art. 146 CP RM);

[343] *Кривичен законик*. Disponibil: https://bit.ly/2Ere7dq

2) lista actelor provocatoare ale victimei: atac, insulte grave sau violența în familie (art. 125 CP RMN); acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale (art. 146 CP RM);

3) caracterul provocării de către victimă a stării emoționale a făptuitorului: împotriva voinței făptuitorului (art. 125 CP RMN); indiferent de lipsa sau prezența voinței făptuitorului (art. 146 CP RM).

Referitor la ultima deosebire, nu este exclus ca, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, actele de violenţă, insultele grave, alte acte ilegale sau imorale ale victimei să fie săvârșite cu consimțământul făptuitorului. Ilegalitatea faptei poate presupune prezența consimțământului celui împotriva căruia se îndreaptă fapta, așa cum legalitatea faptei poate presupune lipsa consimțământului celui împotriva căruia se îndreaptă fapta. O astfel de concluzie rezultă, spre exemplu, din formularea folosită în alin. (1) art. 217^6 CP RM: „Introducerea ilegală [...] în organismul altei persoane, împotriva voinţei acesteia [...]".

Expresia „împotriva voinței făptuitorului" din art. 125 CP RMN este mai clară decât expresia „fără vina sa" din art. 145 CPMu. Cu toate acestea, nu ar fi oportună completarea art. 146 CP RM cu expresia „împotriva voinței făptuitorului". Caracterul subit al survenirii stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM anulează consimțământul prealabil al făptuitorului de săvârșire asupra lui a actelor de violenţă, a insultelor grave, a altor acte ilegale sau imorale ale victimei. Chiar dacă făptuitorul îi permite victimei să săvârșească asupra lui acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale, el nu poate prevedea dacă aceste acte îi vor provoca sau nu starea de afect. Deci, nu poate avea relevanță lipsa sau prezența voinței făptuitorului de săvârșire asupra lui a actelor de violenţă, a insultelor grave, a altor acte ilegale sau imorale ale victimei.

În *CP RCr*[344], în Titlul X „Infracțiuni contra vieții și integrității corporale", art. 110 prevede răspunderea pentru uciderea unei persoane. Potrivit articolului dat, „persoana care ucide o altă persoană se va pedepsi cu închisoarea de minimum cinci ani". Art. 112 CP RCr prevede răspunderea pentru omor. În cele trei alineate ale acestui articol sunt incriminate trei fapte diferite: omorul sub stăpânirea emoției puternice (alin. (1)); pruncucidere (alin. (2)); eutanasie (alin. (3)). Conform alin. (1) art. 112 CP RCr, „persoana care ucide o persoană când, datorită atacului, injuriilor grave sau abuzului de către aceasta, i-a fost provocată o stare îndelungată de suferinţă, iritabilitate pronunţată sau teamă, va fi pedepsită cu închisoarea de la unu la zece ani".

Componențele de infracțiuni prevăzute de alin. (1) art. 112 CP RCr și art. 146 CP RM se deosebesc prin următoarele:

[344] *Codul penal al Republicii Croaţia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Croatia-RO.html

1) starea emoțională a făptuitorului: stare îndelungată de suferinţă, iritabilitate pronunţată sau teamă (alin. (1) art. 112 CP RCr); starea de afect (art. 146 CP RM);

2) lista actelor provocatoare ale victimei: atac, injurii grave sau abuz (alin. (1) art. 112 CP RCr); acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale (art. 146 CP RM).

Prezintă interes nuanțarea de către legislatorul croat a tipurilor de stare emoțională a făptuitorului: starea fie de suferință îndelungată, fie de iritabilitate pronunţată sau teamă. Scopul acestui procedeu a constat în stabilirea cu mai multă precizie a limitelor de aplicare a alin. (1) art. 112 CP RCr. Scopul dat pare a fi greu de realizat, deoarece nu este clar cât de lungă trebuie să fie durata stării de suferință a făptuitorului, și cât de pronunțată trebuie să fie iritabilitatea acestuia. Folosirea unor astfel de formulări estimative nu este singurul neajuns al alin. (1) art. 112 CP RCr. Un alt dezavantaj presupune incertitudinea privind caracterul legal sau ilegal al atacului comis de victimă împotriva făptuitorului.

În *Codul penal al Republicii Finlanda*[345] (în continuare – CP RF), Capitolul 21 „Omuciderea și vătămarea corporală" conține Secțiunea 1 „Omorul". Alineatul (1) al secțiunii date prevede că „o persoană care ucide o altă persoană este condamnată pentru omor la închisoare pe durată fixă de minimum opt ani". Alin. (1) secț. 3 „Omorul cu circumstanţe atenuante" din același capitol are conținutul următor: „În cazul în care uciderea, având în vedere circumstanţele excepţionale ale infracţiunii, motivele făptuitorului sau alte circumstanţe conexe, atunci când este evaluată în ansamblu, este considerată săvârşită în circumstanţe atenuante, făptuitorul este condamnat, pentru omorul cu circumstanţe atenuante, la închisoare de la patru ani la zece ani".

Ultima dispoziție din legea penală finlandeză se aseamănă cu art. 146 CP RM, dacă ținem cont de prevederea alin. (2) secț. 6 „Temeiurile pentru reducerea pedepsei" al Capitolului 6 „Condamnarea" din CP RF: „Următoarele circumstanţe conduc la reducerea pedepsei: [...] empatia puternică sau o tentaţie excepţională şi bruscă care a condus la săvârşirea infracţiunii, contribuţia excepţional de mare a părţii vătămate sau o circumstanţă corespunzătoare, care a condus la diminuarea capacităţii infractorului de a se conforma legii".

Interpretarea tuturor acestor dispoziții arată că legea penală finlandeză oferă posibilități foarte largi de atenuare a răspunderii penale pentru omuciderea săvârșită în circumstanțe atenuante. Provocarea din partea victimei, starea emoțională a făptuitorului și orice alte circumstanțe, care demonstrează responsabilitatea penală redusă a făptuitorului, pot constitui temeiuri pentru reducerea pedepsei. Cu toate acestea, conform secț. 3 al Capitolului 6 din CP RF,

[345] *Codul penal al Republicii Finlanda.* Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Finlanda-RO.html

circumstanțele extraordinare ale infracțiunii, motivele infractorului sau alte aspecte legate de infracțiune pot fi considerate circumstanțe atenuante numai dacă sunt evaluate în ansamblu. Prin aceasta, se acordă prerogative discreționare prea mari celor care au competența să aplice legea penală. Fiindcă implică pericolul interpretării extensive defavorabile a legii penale, nu ar fi cazul ca abordarea dată să fie recepționată de legislatorul din Republica Moldova.

În *Codul penal al Ungariei*[346] (în continuare – CPUn), Capitolul XV „Infracţiuni împotriva vieţii, integrităţii corporale şi sănătăţii" cuprinde Secțiunea 160 „Omorul". În alin. (1) al secțiunii date se prevede: „Fapta persoanei care ucide o altă fiinţă umană constituie infracţiune şi se pedepseşte cu închisoare de la cinci la cincisprezece ani". Omorul provocat este incriminat în Secțiunea 161 CPUn. Potrivit acestei secțiuni, „fapta persoanei care săvârşeşte infracţiunea de omor în urma unor provocări sau în urma unui dezechilibru emoţional se pedepseşte cu închisoare între doi şi opt ani".

Se poate observa că provocarea din partea victimei și starea emoțională a făptuitorului reprezintă condiții alternative de atenuare a răspunderii penale. În art. 146 CP RM aceleași două condiții se completează una pe alta, deci au un caracter cumulativ.

Concepția, pusă la baza dispoziției din Secțiunea 161 CPUn este interesantă. Recepționarea ei de legislatorul moldovean ar fi totuși inutilă, dacă luăm în seamă ceea ce prevede lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM: „La stabilirea pedepsei se consideră circumstanţe atenuante: [...] ilegalitatea sau imoralitatea acţiunilor victimei, dacă ele au provocat infracţiunea". Spre deosebire de lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM, Secțiunea 161 CPUn privește provocarea din partea victimei ca pe o circumstanță atenuantă legală specială, nu ca pe o circumstanță atenuantă legală generală. Conform legii penale maghiare, legislatorul obligă instanța de judecată să ia în considerare la atenuarea răspunderii penale provocarea din partea victimei.

Și în articolul corespunzător din *CP RC*[347] provocarea din partea victimei și starea emoțională a făptuitorului reprezintă condiții alternative de atenuare a răspunderii penale.

În partea specială a codului dat, Capitolul I „Infracțiuni contra vieții și sănătății" conține Diviziunea I „Infracțiuni contra vieții". În această secțiune, alin. (1) secț. 140 „Omorul calificat" prevede: „Fapta persoanei care ucide cu intenţie o altă persoană se pedepseşte cu închisoarea de la zece la optsprezece ani". În același timp, art. 141 CP RC („Omorul") are conținutul următor: „(1) Fapta persoanei care ucide cu intenţie o altă persoană, aflată în stare de tulburare profundă cauzată de teamă, şoc, confuzie sau o altă stare mentală scuzabilă sau ca rezultat al unui comportament anterior condamnabil al persoanei vătămate, se pedepseşte cu închisoarea de la

[346] *Codul penal al Ungariei*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Ungaria-RO.html
[347] *Codul penal al Republicii Cehe*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Cehia-RO.html

trei la zece ani. (2) Făptuitorul va fi condamnat la pedeapsa cu închisoarea între cinci şi cincisprezece ani, în cazul în care comite fapta prevăzută de alin. (1) a) asupra a două sau mai multor persoane, b) asupra unei femei însărcinate, sau c) asupra unui minor care nu a împlinit cincisprezece ani".

Compararea alin. (1) art. 141 CP RC cu Secțiunea 161 CPUn ne permite să constatăm că prima dintre aceste norme este mai ambiguă și mai greu de aplicat. Dacă în Secțiunea 161 CPUn se folosește termenul „emoție", atunci în alin. (1) art. 141 CP RC se utilizează sintagma „puternica tulburare cauzată de frică, șoc, confuzie sau alt impuls psihic scuzabil". Este greu de înțeles când tulburarea este considerată puternică și când nu. La fel nu este clar în care condiții un impuls psihic (deosebit de frică, de șoc sau de confuzie) poate fi considerat scuzabil.

Dacă în Secțiunea 161 CPUn se folosește termenul „provocare", atunci în alin. (1) art. 141 CP RC se utilizează sintagma „comportamentul condamnabil anterior al persoanei vătămate". Cuvântul „condamnabil" poate fi interpretat în moduri diferite. Nu este clar dacă se are în vedere ilegalitatea actelor victimei, imoralitatea actelor victimei sau și una, și alta.

Nici alin. (2) art. 141 CP RC nu conține prevederi recepționabile de legislatorul din Republica Moldova. Susținem în continuare părerea lui S. Brînza care consideră că, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, nu se justifică agravarea răspunderii penale: „Stabilirea unei circumstanţe agravante în cadrul unei componenţe de infracţiuni, care presupune prezenţa unei circumstanţe atenuante, va însemna nu altceva decât anularea efectelor acelei circumstanţe atenuante. [...] Nu trebuie alterat principiul fixat la lit. a) art. 117 CP RM, în conformitate cu care, în cazul concurenţei dintre o componenţă de infracţiune cu circumstanţe atenuante şi alta cu circumstanţe agravante, calificarea se face în baza normei care include componenţa cu circumstanţe atenuante".[348]

Indiferent de numărul și caracteristicile circumstanțelor agravante prevăzute în alin. (2) art. 145 CP RM, trebuie aplicat art. 146 CP RM. Doar la stabilirea pedepsei prevăzute de sancțiunea art. 146 CP RM pot fi luate în considerare circumstanțele agravante prevăzute de art. 77 CP RM. Starea dată de lucruri trebuie să rămână neschimbată. Încercarea de a o schimba ar avea ca efect nu o diferențiere mai bună a răspunderii penale pentru omorul săvârșit în stare de afect, dar reducerea la zero a efectului atenuant al art. 146 CP RM.

Numărul și caracteristicile circumstanțelor agravante prevăzute în alin. (2) art. 145 CP RM nu este relevant, fiindcă infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM este săvârşită în stare de afect survenită în mod subit, iar această stare este provocată de actele ilegale sau imorale ale victimei.

[348] Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 156 CP RM: reflecţii asupra calităţii legii penale şi asupra unor probleme de calificare. În: *Revista Naţională de Drept*, 2008, nr. 2, p. 2-8.

Anume provocarea din partea victimei și starea emoțională a făptuitorului ocultează circumstanța săvârșirii omorului asupra a două sau mai multor persoane, asupra unei femei gravide, asupra unui minor etc. Dacă starea de afect a putut să apară în prezența unor asemenea circumstanțe, înseamnă că pertinența ei nu poate fi pusă la îndoială.

În afară de aceasta, pune în gardă selectivitatea legislatorului ceh. Nu este clar pe ce criterii au fost alese circumstanțele menționate în alin. (2) art. 141 CP RC, în timp ce alte circumstanțe agravante nu au fost menționate în această normă.

Pe lângă aceasta, dacă am admite posibilitatea prevederii unor circumstanțe agravante în art. 146 CP RM, atunci același procedeu ar trebui admis în art. 147 și 148 CP RM. Avem îndoieli mari că asemenea modificări legislative ar contribui la apărarea penală mai eficientă a vieții persoanei.

În *CP RAu*[349], în articolul corespunzător, exclusiv starea emoțională a făptuitorului este luată în calcul la atenuarea răspunderii penale.

Astfel, în partea specială a codului dat, Titlul I „Fapte penale contra integrităţii corporale şi vieţii" cuprinde § 75 „Omorul". Acest paragraf prevede că „uciderea unei persoane se pedepseşte cu închisoarea de la 10 la 20 de ani sau cu pedeapsa detenţiunii pe viaţă". Conform § 76 „Lovirile sau vătămările cauzatoare de moarte", „fapta persoanei aflată într-o stare emoţională violentă care ajunge să ucidă o persoană se pedepseşte cu închisoarea de la 5 la 10 ani".

Nu este clară limita dintre starea emoţională violentă și stare emoţională care nu este violentă. Însă acesta nu este minusul cel mai mare al § 76 CP RAu.

Autorul rus S.V. Rastoropov observă just că în § 76 CP RAu „nu se vorbește nimic despre cauzele stării emoţionale violente ale celui care săvârșește omorul".[350] Putem admite că nu doar actele ilegale sau imorale ale victimei, dar și actele legale sau morale ale victimei pot constitui cauza stării emoţionale violente menționate în § 76 CP RAu. Aceasta arată dezavantajul concepției puse la baza § 76 CP RAu, dar și a concepției puse la baza Secțiunii 161 CPUn. Provocarea din partea victimei și starea emoțională a făptuitorului nu ar trebui să reprezinte condițiile exclusive sau alternative de atenuare a răspunderii penale. Cumularea acestor două condiții are un potențial mai mare de justificare a atenuării răspunderii penale pentru omor.

[349] *Codul penal al Republicii Austria*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Austria-RO.html

[350] Расторопов С.В. Преступления против жизни по УК РФ и УК Австрии: сходства и различия. În: *Преступление. Наказание. Исправление. Вестник Вологодского института права и экономики ФСИН России*, 2015, № 4, p. 4-8.

Numai provocarea din partea victimei reprezintă temeiul de atenuare a răspunderii penale în articolul corespunzător din *Codul penal al Marelui Ducat de Luxemburg*[351] (în continuare – CP MDL). Din această cauză, articolul dat se aseamănă mai mult cu lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM, decât cu art. 146 CP RM.

În Cartea a II-a „Despre infracţiuni şi despre sancţiuni în particular", în Titlul VIII „Despre crime și delicte contra persoanelor", în Capitolul I „Despre uciderea voluntară și vătămarea corporală voluntară" se conține art. 393. Potrivit articolului dat, „uciderea săvârşită cu intenţia de a provoca moartea constituie omor. Se pedepseşte cu recluziunea pe viaţă". În același capitol, art. 411 CP MDL prevede: „Omorul, rănirile şi loviturile sunt scuzabile dacă au fost săvârşite imediat după o provocare prin exercitarea de violenţe grave asupra persoanelor". În fine, în alin. 1 art. 414 CP MDL se menționează că „atunci când faptul scuzabil a fost dovedit, dacă este vorba despre o crimă pedepsită cu recluziunea pe viaţă, pedeapsa va fi redusă la închisoare de la 1 an la 5 ani şi la amendă de la 500 euro la 5.000 euro".

Violențele grave reprezintă singurul act provocator al victimei, care este specificat în art. 411 CP MDL. Ca și sintagma „insultele grave" din art. 146 CP RM, sintagma „violențele grave" din art. 411 CP MDL suferă de defectul interpretabilității prea largi. Nu este clară limita care desparte violențele grave de cele negrave. Din această cauză art. 411 CP MDL conține premise pentru aplicarea lui abuzivă. Însă nu acesta este neajunsul principal al acestui articol din legislația luxemburgheză. Reiterăm ceea ce am afirmat mai sus: provocarea din partea victimei și starea emoțională a făptuitorului nu ar trebui să reprezinte condițiile exclusive sau alternative de atenuare a răspunderii penale. „Cumularea acestor două condiții are un potențial mai mare de justificare a atenuării răspunderii penale pentru omor".[352]

Nu considerăm suficientă provocarea din partea victimei pentru atenuarea răspunderii pentru omor. Făptuitorul provocat, dar care săvârșește infracțiunea „la rece", fără a fi afectat emoțional, nu ar trebui să beneficieze de tratamentul pe care îl are subiectul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

În altă ordine, de idei, vor fi examinate deosebirile și asemănările dintre ipoteza prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 și ipoteza prevăzută la art. 146 CP RM.

În CPR din 2009 nu există o normă asemănătoare cu art. 146 CP RM. În condițiile CPR din 2009 omorul săvârşit în stare de afect survenită în mod subit, provocată de acte de violenţă sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei, ar trebui calificat conform

[351] *Codul penal al Marelui Ducat de Luxemburg*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Luxemburg-RO.html

[352] Berdilo R. Analiza de drept comparat a infracțiunii prevăzute de art. 146 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Polish science journal*, 2019, Issue 11, Part 2, p. 94-101.

art. 188 ca omor sau conform art. 189 ca omor calificat. Circumstanța în care este săvârșit un astfel de omor ar putea conta doar la stabilirea pedepsei. Astfel la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 se prevede: „Următoarele împrejurări constituie circumstanțe atenuante legale: [...] săvârșirea infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau printr-o altă acțiune ilicită gravă”.[353] Dispoziția dată repetă aproape cuvânt cu cuvânt dispoziția de la lit. b) art. 73 CPR din 1968.[354]

În continuare se vor analiza deosebirile și asemănările dintre ipoteza prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 și ipoteza prevăzută la art. 146 CP RM. O astfel de analiză comparativă ar fi deosebit de utilă, pentru că ne-ar ajuta să înțelegem mai profund natura juridică a componenței de infracțiune prevăzute la art. 146 CP RM.

Astfel în primul rând, putem vorbi despre deosebirea legată de *regimul juridic* al ipotezelor comparate.

Infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM nu este o circumstanţă atenuantă a omorului. Cu această ocazie reiterăm că art. 146 CP RM prevede răspunderea pentru un omor săvârşit în prezenţa unei circumstanţe atenuante. Pe lângă omorul propriu-zis, art. 146 CP RM descrie circumstanța atenuantă a acestuia: săvârşirea omorului în stare de afect survenită în mod subit, provocată de acte de violenţă sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei.

La lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 este prevăzută o circumstanță atenuantă. Ca și circumstanța atenuantă din art. 146 CP RM, cea prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 este o circumstanță atenuantă legală, deci este obligatorie pentru instanța de judecată. Însă, circumstanța atenuantă din art. 146 CP RM este o circumstanță atenuantă legală specială, pe când cea prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 este o circumstanță atenuantă legală generală. Ca urmare circumstanța atenuantă din art. 146 CP RM poate fi atașată doar infracțiunii prevăzute de acest articol, precum și infracțiunii prevăzute la art. 156 CP RM. Circumstanța atenuantă prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 poate fi atașată mai multor infracțiuni care presupun prezența victimei, prevăzute de partea specială a CPR din 2009.

O altă deosebire dintre circumstanța atenuantă prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 și infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM ține de *efectul juridic* produs de reținerea uneia dintre cele două ipoteze comparate.

Efectul juridic al circumstanței atenuante prevăzute la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 este stabilit în art. 76 CPR din 2009 („Efectele circumstanțelor atenuante”): (1) În cazul în care

[353] *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr. 510.
[354] *Buletinul Oficial*, 1968, nr. 79-79 bis.

există circumstanțe atenuante, limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru infracțiunea săvârșită se reduc cu o treime. (2) Dacă pedeapsa prevăzută de lege este detențiunea pe viață, în cazul reținerii circumstanțelor atenuante se aplică pedeapsa închisorii de la 10 la 20 de ani. (3) Reducerea limitelor speciale ale pedepsei se face o singură dată, indiferent de numărul circumstanțelor atenuante reținute". Este ușor de văzut că circumstanța atenuantă prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 se ia în considerare la individualizarea pedepsei care se aplică pentru infracțiunea căreia i s-a atașat circumstanța dată. Circumstanța atenuantă prevăzută la art. 146 CP RM se ia în considerare la calificarea infracțiunii, nu la individualizarea pedepsei. Cu alte cuvinte, dacă se constată prezența circumstanței date, trebuie aplicat nu art. 145 CP RM, dar art. 146 CP RM. Circumstanța atenuantă prevăzută la art. 146 CP RM are ca efect nu reducerea pedepsei pentru infracțiunea prevăzută la art. 145 CP RM, dar aplicarea art. 146 CP RM în locul art. 145 CP RM.

După deosebirile legate de regimul juridic și efectul juridic, deosebirile și asemănările privind *conținutul juridic* al ipotezelor examinate va constitui obiectul analizei noastre.

După părerea lui V. Păvăleanu, pentru a se reține circumstanța atenuantă prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009, sunt necesare următoarele condiții: „existența unei activități de provocare din partea persoanei vătămate, care poate fi realizată prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau printr-o altă acțiune ilicită gravă"; „actul provocator al persoanei vătămate să determine o puternică tulburare sau emoție infractorului, o surescitare nervoasă care îi răpește acestuia posibilitatea de control asupra acțiunilor sale"; „infracțiunea să fie săvârșită sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinate de o provocare din partea persoanei vătămate"; „riposta trebuie îndreptată împotriva provocatorului, iar nu a altei persoane".[355]

Cu referire la aceeași circumstanță atenuantă F. Streteanu și R. Moroșanu vorbesc aparte despre condiţiile actului provocator şi condiţiile ripostei: „Condiţiile actului provocator: a) actul provocator să constea într-o violenţă, o atingere gravă a demnităţii persoanei sau o altă acţiune ilicită gravă; b) actul provocator poate fi comis cu orice formă de vinovăţie, dar trebuie să fie perceput ca fiind intenţionat de către persoana care ripostează [...]; c) actul provocator să determine o stare de puternică tulburare [...]; d) actul provocator să nu fi fost determinat de către cel care a comis fapta în stare de provocare. Condiţiile ripostei: a) trebuie să fie concomitentă sau

[355] Păvăleanu V. *Drept penal general: conform noului Cod penal*. București: Universul Juridic, 2012, p. 412-413. 503 p.

posterioară actului de provocare; b) să fie intenţionată; c) să fie determinată de actul provocator [...]; d) să se îndrepte împotriva provocatorului”.[356]

Gh. Alecu consideră că pentru existența circumstanței atenuante prevăzute la lit. b) art. 73 din CPR din 1968, se cer îndeplinite cele trei condiții: „să existe din partea persoanei vătămate un act provocator concretizat în violență fizică sau psihică; actul provocator să fi indus celui provocat o puternică tulburare și emoție sub stăpânirea căreia a ripostat; infracțiunea să se îndrepte împotriva provocatorului”[357].[358]

Când analizează circumstanța atenuantă de la lit. b) art. 73 din CPR din 1968, C. Bulai și B.N. Bulai menționează că pentru existența acesteia sunt necesare următoarele condiții: „a) infracțiunea să fi fost săvârșită sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, adică într-o stare de surescitare sau încordare nervoasă, de mânie sau indignare ce cuprinde întreaga ființă a făptuitorului ori de emoție puternică. [...] b) starea de tulburare sau emoție *(perturbatio animi)* să fi avut drept cauză o provocare din partea persoanei vătămate. [...] c) provocarea să fi fost produsă de victimă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau prin altă acțiune ilicită gravă. [...] d) riposta infractorului la acțiunea provocatoare a victimei trebuie să fie îndreptată împotriva acesteia, iar nu împotriva altei persoane”.[359]

Cu privire la aceeași circumstanță atenuantă, M.A. Hotca evidențiază următoarele condiții de realizare: „1. existența unei activități de provocare din partea victimei. [...] 2. activitatea de provocare să determine o puternică tulburare sau emoție persoanei provocatului. [...] 3. infractorul să fi fost săvârșit infracțiunea sub stăpânirea puternicei tulburări sau emoții. [...] 4. infracțiunea să se îndrepte împotriva provocatorului”.[360]

După părerea lui C. Mitrache, condițiile de existență a circumstanței atenuante de la lit. b) art. 73 din CPR din 1968 privesc: „1. existența unei anumite activități de provocare din partea persoanei vătămate. [...] 2. actul provocator al victimei să determine o puternică tulburare sau emoție infractorului. [...] 3. sub stăpânirea puternicei tulburări sau emoții infractorul să fi săvârșit infracțiunea. [...] 4. infracțiunea să se îndrepte împotriva provocatorului”.[361]

Referitor la circumstanța dată I. Molnar menționează următoarele condiții: „[...] este necesar ca făptuitorul, în momentul comiterii infracțiunii, să fie într-o stare subiectivă aparte formată pe un fond de tulburare sau emoție. [...] starea de tulburare sau emoție să fie determinată

[356] Streteanu F., Moroșanu R. *Instituții și infracțiuni în noul Cod penal*. București: INM, 2010, p. 174. 360 p.
[357] Alecu Gh. *Instituții de drept penal: partea generală și partea specială*. Constanța: Ovidius University Press, 2010, p. 251. 671 p.
[358] Idem, *Drept penal. Partea generală: curs universitar*. Constanța: Europolis, 2007, p. 493. 572 p.
[359] Bulai C., Bulai B.N. *Manual de drept penal: partea generală*. București: Universul Juridic, 2007, p. 397-398. 678 p.
[360] Hotca M.A. *Codul penal: comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007, p. 700-706. 1593 p.
[361] Mitrache C. *Drept penal român: partea generală*. București: Șansa, 1999, p. 293-294. 368 p.

de un act provocator al persoanei vătămate. [...] în principiu, pentru reținerea provocării este necesar ca infracțiunea comisă sub imperiul ei să fie îndreptată împotriva provocatorului”.[362]

A. Ungureanu consideră că pentru existența circumstanței atenuante de la lit. b) art. 73 din CPR din 1968 se cer întrunite următoarele condiții: „infracțiunea să fi fost săvârșită sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții [...]; starea de puternică tulburare sau emoție să fi avut drept cauză o provocare din partea persoanei vătămate prin infracțiune [...]; provocarea să fi fost săvârșită de victima infracțiunii printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau prin altă acțiune ilicită gravă [...]; riposta infractorului la acțiunea de provocare trebuie îndreptată împotriva autorului actului provocator, iar nu împotriva altei persoane”.[363]

O sinteză a punctelor de vedere elucidate mai sus, ne permite să evidențiem următoarele condiții pe care trebuie să le îndeplinească circumstanța atenuantă prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009:

1) condiţiile actului provocator:

a) să se exprime într-o acţiune ilicită gravă (violenţă, atingerea gravă a demnităţii persoanei etc.);

b) să fie comis cu orice formă de vinovăţie;

c) să inducă făptuitorului o stare de puternică tulburare sau emoție.

2) condiţiile ripostei:

a) să fie concomitentă sau ulterioară actului de provocare;

b) să fie determinată de actul provocator;

c) să fie săvârșită sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții;

d) să se îndrepte împotriva provocatorului.

Analiza condiţiilor actului provocator o vom începe cu examinarea condiției de la *lit. a) pct. 1*. Conform lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009, actul provocator se concretizează într-o acţiune ilicită gravă. C. Bulai și B.N. Bulai afirmă că „o astfel de acțiune poate avea un caracter penal (de exemplu, încercarea victimei de a avea relații homosexuale cu infractorul), dar poate fi și o faptă ilicită extrapenală (de exemplu, faptul de a avea relații intime cu soția infractorului)”.[364] Din acest punct de vedere expresia „acțiune ilicită” (lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009) nu se deosebește de expresia „acte ilegale” (art. 146 CP RM). Însă în art. 146 CP RM nu numai actele ilegale, dar și actele imorale se consideră acte provocatoare ale victimei. Prin aceasta, art. 146 CP RM cuprinde o sferă mai vastă decât lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009.

[362] Dobrinoiu V., Nistoreanu Gh., Pascu I. et al. *Drept penal: partea generală*. București: Europa Nova, 1999, p. 433-434. 576 p.
[363] Ungureanu A. *Drept penal român: partea generală*. București: Lumina Lex, 1995, p. 311. 463 p.
[364] Bulai C., Bulai B.N. *Manual de drept penal: partea generală*. București: Universul Juridic, 2007, p. 398. 678 p.

În accepțiunea lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 actul provocator presupune nu pur și simplu o acţiune ilicită, dar o acţiune ilicită gravă. Probabil, abordarea dată rezultă din tradiția juridică. I. Tanoviceanu menționa în 1925: „Când provocarea e atât de gravă încât pune în pericol viața provocatului, în acest caz ea constituie legitima apărare. Când provocarea e gravă, ea constituie o scuză, iar când nu e gravă, o simplă circumstanță atenuantă”.[365]

Când caracterizează gravitatea acțiunii ilicite date, M.A. Hotca afirmă că „ținând seama de datele și împrejurările cauzei, actele de provocare au din punct de vedere obiectiv o periculozitate substanțială. La aprecierea gravității activității de provocare se ține seama de locul săvârșirii actului provocator, existența sau nu în acest loc și a altor persoane, valoarea socială lezată, însușirile persoanei provocatului și ale provocatorului etc.”.[366] În art. 146 CP RM nu se cere ca actele ilegale sau imorale ale victimei să fie grave. Prin aceasta, art. 146 CP RM are o sferă mai largă decât lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009. Nu ar fi oportună completarea art. 146 CP RM pentru a restrânge sfera actelor ilegale sau imorale ale victimei doar la cele grave. Limita dintre ceea ce este grav și ceea ce nu este grav nu este stabilită în textul legii, de aceea trasarea subiectivă a unei astfel de limite în art. 146 CP RM ar avea repercusiuni negative, și anume – interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale.

Nu poate fi acceptată părerea lui M.A. Hotca că, în cazul circumstanței atenuante de la lit. b) art. 73 din CPR din 1968, „gravitatea activității de provocare nu este o cerință esențială a provocării”.[367] Odată ce legislatorul român a prevăzut această cerință în textul legii, ea a devenit o cerință esențială a provocării. Neluarea în seamă a cerinței date ar fi nelegală. Invocarea circumstanței atenuante prevăzute la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 în cazul săvârșirii infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă printr-o altă acțiune ilicită lipsită de gravitate, ar fi o încălcare a legii.

Condiţia actului provocator, prevăzută la *lit. b) pct. 1*, constă în faptul că actul provocator poate fi comis cu orice formă de vinovăţie. A. Ungureanu explică că actele provocatoare „pot fi săvârșite cu intenție sau din culpă, fiind indiferentă poziția psihică a provocatorului, ceea ce interesează fiind doar efectele actului de provocare asupra psihicului infractorului (determinarea unei stări de puternică tulburare sau emoție)”.[368]

[365] Tanoviceanu I. *Tratat de drept și procedură penală. Vol. II*. București: Curierul Judiciar, 1925, p. 243. 778 p.
[366] Hotca M.A. *Codul penal: comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007, p. 702. 1593 p.
[367] Ibidem, p. 702.
[368] Ungureanu A. *Drept penal român: partea generală*. București: Lumina Lex, 1995, p. 311. 463 p.

Aici nu există o deosebire față de art. 146 CP RM. În cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM la fel nu importă forma și tipul de vinovăție ce caracterizează actele ilegale sau imorale ale victimei. În lipsa unei concretizări din partea legislatorului, acestea pot fi oricare.

Condiţia actului provocator, menționată la *lit. c) pct. 1*, constă în faptul că actul provocator induce făptuitorului o stare de puternică tulburare sau emoție. F. Streteanu și R. Moroșanu afirmă că „aprecierea acestei condiţii se face *in concreto*, în fiecare caz instanţa apreciind dacă acea persoană a fost sau nu în stare de tulburare”.[369] L.-D. Hărătău menționează: „Legiuitorul, vorbind în cazul scuzei provocării de săvârşirea infracţiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoţii, admite că această instituţie va fi incidentă selectiv, adică nu pentru orice tulburare sau emoţie, ci numai atunci când se constată că acestea au fost puternice. Astfel că, dacă actul violent nu a fost de natură să provoace în psihicul persoanei o puternică tulburare sau emoţie, dispoziţiile art. 75 alin. (1) lit. a) nu vor fi incidente”.[370]

În încercarea de a explica ce înseamnă că starea de tulburare sau emoție a făptuitorului este puternică, I. Molnar afirmă: „Această stare de tulburare sau emoție trebuie să fie puternică, în sensul că influențează procesul de formare a vinovăției care însoțește reacția obiectivă a făptuitorului, atât în plan intelectiv dar mai cu seamă în plan volitiv, în sensul că acesta nu se mai poate stăpâni”.[371] În același context V. Păvăleanu și C. Mitrache vorbesc despre surescitarea nervoasă care îi răpește făptuitorului „posibilitatea de control asupra acțiunilor sale”[372].[373] Mai atent la detalii este M.A. Hotca care vorbește despre pierderea parţială a controlului activității: „Dacă procesul psihic ar fi afectat în totalitate nu ar mai fi vorba de provocare, ci de iresponsabilitate. În cazul provocării, procesul intelectiv-volițional nu este suprimat, ci numai afectat considerabil”.[374]

În art. 146 CP RM nu se cere ca starea de afect să fie puternică, în timp ce în dispoziția lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 se vorbește despre o puternică tulburare sau emoție. Apare întrebarea stabilirii limitei dintre ceea ce este puternic și ceea ce nu este puternic. Nu există nicio garanție că rezultatul acestui proces estimativ va corespunde principiului legalității.

Este de interes faptul că M.A. Hotca recunoaște: „Pentru a se reține scuza atenuantă a provocării, instanța de judecată trebuie să examineze nu împrejurarea dacă riposta infractorului este proporțională cu activitatea provocatoare, ci dacă actul provocator a produs sau nu în

[369] Streteanu F., Moroșanu R. *Instituții și infracțiuni în noul Cod penal*. București: INM, 2010, p. 174. 360 p.
[370] Hărătău L.-D. *Legitima apărare și provocarea în reglementarea noului Cod penal. Conexiuni în teorie și practica judiciară* / Rezumatul tezei de doctorat. București, 2015, p. 23. 49 p.
[371] Dobrinoiu V., Nistoreanu Gh., Pascu I. et al. *Drept penal: partea generală*. București: Europa Nova, 1999, p. 433-434. 576 p.
[372] Păvăleanu V. *Drept penal general: conform noului Cod penal*. București: Universul Juridic, 2012, p. 413. 503 p.
[373] Mitrache C. *Drept penal român: partea generală*. București: Șansa, 1999, p. 293. 368 p.
[374] Hotca M.A. *Codul penal: comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007, p. 703. 1593 p.

psihicul infractorului o tulburare”.[375] Prin aceasta autorul dat recunoaște că riposta făptuitorului poate fi disproporționată față de actul provocator. Dacă este așa, de ce ar trebui să conteze dacă la momentul săvârșirii infracțiunii tulburarea sau emoția făptuitorului este puternică sau nu? Ar trebui să conteze doar faptul că tulburarea sau emoția făptuitorului a fost determinată de actul provocator al victimei, și că făptuitorul a săvârșit infracțiunea sub stăpânirea unei tulburări sau emoții. Dacă nu ar fi existat actul provocator al victimei, nu ar fi apărut nici tulburarea sau emoția făptuitorului, și fie infracțiunea nu ar fi fost săvârșită sub stăpânirea unei tulburări sau emoții, fie infracțiunea nu ar fi fost săvârșită în genere. „Ca urmare, nu considerăm oportun ca art. 146 CP RM să fie modificat pentru a se preciza că starea de afect a făptuitorului trebuie să fie puternică”.[376]

Analiza condiţiilor ripostei o vom începe cu examinarea condiției de la *lit. a) pct. 2*. Condiția dată constă în aceea că riposta este concomitentă sau ulterioară actului de provocare.

În legătură cu circumstanța atenuantă de la lit. b) art. 73 din CPR din 1968, A.T. Moldovan menționează că „provocarea se reţine şi în cazul trecerii unei perioade de timp între actul provocator şi riposta acestuia cu condiţia ca răspunsul la provocare să fie dat ca urmare a tulburării sau emoţiei trăite de infractor în momentul când a luat cunoştinţă de actul provocator”.[377] I. Tanoviceanu afirmă: „Chiar când cel provocat caută mai târziu prilejul sau un motiv de a reacționa, încă subzistă scuza, dacă el se află în starea sufletească produsă de provocare”.[378]

Riposta poate fi chiar concomitentă actului de provocare atunci când actul de provocare presupune un parcurs, o durată, un *„iter criminis”*. De exemplu, ne putem referi la infracțiunea unică prelungită.

Și în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, omorul în stare de afect poate fi săvârșit concomitent sau ulterior actului ilegal sau imoral al victimei. Important este ca actul provocator al victimei consumat sau în proces de desfășurare să fi indus făptuitorului starea emoțională cu efect atenuant, stare în care acesta săvârșește infracțiunea. Deci, condiția de la lit. a) pct. 2 este caracteristică nu doar pentru circumstanța atenuantă de la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009, dar și pentru infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM.

---

[375] Ibidem, p. 702.
[376] Berdilo R. Deosebirile și asemănările dintre ipoteza prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 din Codul penal al României și ipoteza prevăzută la art. 146 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Modern scientific challenges and trends: a collection scientific works of the International scientific conference (20th February, 2019)*. Warsaw: Sp. z o. o. "iScience", 2019, p. 161-169.
[377] Moldovan A.T. *Drept penal. Partea generală*. Braşov: Lux Libris, 2009, p. 115. 414 p.
[378] Tanoviceanu I. *Tratat de drept și procedură penală. Vol. II*. București: Curierul Judiciar, 1925, p. 252. 778 p.

Condiţia prevăzută la *lit. b) pct. 2* presupune că riposta este determinată de actul provocator.

M.A. Hotca explică: „Scuza provocării nu poate exista dacă nu se stabilește un raport de condiționare între actul provocator și starea de tulburare puternică sau emoție a făptuitorului, în sensul că ea este determinată de actul provocator”.[379] Condiția analizată privește faptul că lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 nu poate fi aplicată dacă riposta este determinată nu de o acţiune ilicită gravă, dar fie de o inacțiune, fie de o acțiune ilicită care nu este gravă, fie de o acțiune sau inacțiune licită.

În cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM riposta făptuitorului poate fi determinată doar de actele ilegale sau imorale ale victimei. Ea nu poate fi determinată nici de inacțiunile ilegale sau imorale ale victimei, nici de acțiunile sau inacțiunile legale sau morale ale victimei. În astfel de cazuri trebuie aplicat art. 145 CP RM.

Condiţia prevăzută la *lit. c) pct. 2* constă în faptul că riposta este săvârșită sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții.

A. Ungureanu subliniază că „este indiferent cât timp a trecut de la săvârșirea actului provocator până la săvârșirea infracțiunii, esențială fiind menținerea stării de puternică tulburare sau emoție în momentul săvârșirii infracțiunii”.[380] C. Mitrache afirmă: „Starea de surescitare, de încordare nervoasă să existe la momentul săvârșirii infracțiunii, chiar dacă actul provocator a fost comis mai înainte de către persoana vătămată”.[381] I. Molnar menționează că „tulburarea sau emoția pot subzista și în ipoteza în care s-a scurs un anumit interval de timp de la momentul în care atacul provocator s-a manifestat”.[382]

În art. 146 CP RM se prevede că omorul este săvârşit în stare de afect. Adică la momentul săvârșirii faptei prejudiciabile, până la consumarea acesteia, făptuitorul trebuie să se afle în starea de afect. Dacă fapta prejudiciabilă este săvârșită după consumarea stării de afect, art. 146 CP RM nu poate fi aplicat. În acest caz trebuie aplicat art. 145 CP RM.

Ultima condiţie, pe care trebuie să o îndeplinească circumstanța atenuantă prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009, de la *lit. d) pct. 2*, constă în faptul că riposta se îndreaptă împotriva provocatorului.

C. Bulai și B.N. Bulai menționează că „dacă infractorul nu a avut certitudinea că victima este autorul actului provocator și a săvârșit fapta împotriva unei alte persoane, el nu beneficiază

[379] Hotca M.A. *Codul penal: comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007, p. 703. 1593 p.
[380] Ungureanu A. *Drept penal român: partea generală*. București: Lumina Lex, 1995, p. 311. 463 p.
[381] Mitrache C. *Drept penal român: partea generală*. București: Șansa, 1999, p. 293. 368 p.
[382] Dobrinoiu V., Nistoreanu Gh., Pascu I. et al. *Drept penal: partea generală*. București: Europa Nova, 1999, p. 433. 576 p.

de circumstanța atenuantă a provocării”.[383] A. Ungureanu afirmă că „nu există provocare atunci când infractorul a avut îndoieli cu privire la autorul actului provocator și a lovit o altă persoană”.[384]

Conform art. 146 CP RM victimă este cel care a provocat starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale. Nu poate fi victimă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM persoana care nu îndeplinește condițiile date. Despre eroarea privind calitatea specială a victimei infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, I. Arhiliuc și S. Brînza fac următoarea afirmație: „Atunci când făptuitorul consideră eronat că lipseşte de viaţă persoana care i-a provocat starea de afect prin actele sale de violenţă, insultele sale grave ori alte acte ilegale sau imorale ale sale, răspunderea se va aplica în baza art. 27 şi 146 CP RM”.[385] Această soluție corespunde art. 27 CP RM, fiindcă acţiunea sau inacţiunea intenționată a făptuitorului, îndreptată nemijlocit spre săvârşirea omorului în stare de afect, nu-şi produce efectul din cauze independente de voinţa făptuitorului. În cazul dat efectul, care a fost dorit de făptuitor dar nu s-a produs, constă în omorul celui care a provocat starea de afect prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale. Oricare alt efect mărturisește că intenția făptuitorului nu a fost realizată în totalitate, deci infracțiunea nu s-a consumat.

În cazul reprezentării greșite asupra circumstanței atenuante prevăzute la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009, nu putem vorbi despre tentativă de infracțiune. Despre eroarea cu privire la circumstanța atenuantă a infracțiunii nu se vorbește în art. 30 CPR din 2009 („Eroarea”). Pentru comparație în alin. (3) al articolului dat se reglementează soluția în cazul erorii cu privire la circumstanța agravantă a infracțiunii: „Nu constituie circumstanță agravantă sau element circumstanțial agravant starea, situația ori împrejurarea pe care infractorul nu a cunoscut-o în momentul săvârșirii infracțiunii”.

Circumstanța atenuantă prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 nu este un element obligatoriu al calificării, de aceea lipsa sau prezența ei nu poate influența asupra consumării infracțiunii. Din acest punct de vedere, circumstanța atenuantă prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 se deosebește de infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM.

[383] Bulai C., Bulai B.N. *Manual de drept penal: partea generală*. București: Universul Juridic, 2007, p. 398. 678 p.
[384] Ungureanu A. *Drept penal român: partea generală*. București: Lumina Lex, 1995, p. 312. 463 p.
[385] Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. et al. *Manualul judecătorului pentru cauze penale.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 469. 1192 p.

2.5. Concluzii la Capitolul 2

În rezultatul analizei abordărilor conceptuale și normative privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect, formulăm următoarele concluzii:

1) definiția noțiunii de omor este comună pentru toate infracțiunile săvârșite prin omor, prevăzute de partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. Indiferent de particularitățile ce caracterizează semnele constitutive ale acestor infracțiuni, „ingredientul" comun al acestor infracțiuni – omorul – rămâne neschimbat;

2) semnele constitutive ale noțiunii de omor pot fi desemnate prin următoarele sintagme / următorii termeni: 1) „lipsirea de viață"; 2) „ilegală"; 3) „intenționată"; 4) „a unei alte persoane";

3) omuciderea, nu omorul, este fapta care poate fi săvârșită cu intenție sau din imprudență;

4) odată ce omorul presupune lipsirea de viață, ar fi excesiv a indica persoană vie sau copilul născut viu ca victime ale omorului;

5) indiferent de motivele, calitățile sau deprinderile personale ale persoanei care săvârșește omorul în stare de afect, precum și de particularitățile circumstanței agravante care însoțește săvârșirea omorului în stare de afect, este obligatorie aplicarea art. 146 CP RM

6) prezența dispoziției lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM nu pune la îndoială oportunitatea incriminării *nomen juris* a omorului săvârșit în stare de afect;

7) dispoziția de la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM nu intră în conflict cu dispoziția art. 146 CP RM, chiar dacă este exclusă aplicarea concomitentă a acestor două dispoziții;

8) starea de afect propriu-zisă a fost specificată pentru prima oară abia în art. 90 CP RM din 1961. Cu toate acestea în reglementările precedente, care s-au aplicat de-a lungul istoriei pe teritoriul actual al Republicii Moldova, a fost luată în considerare, direct sau indirect, starea emoțională a făptuitorului condiționată de conduita provocatoare a victimei;

9) în textele incriminatoare din legiuirile, care s-au aplicat de-a lungul istoriei pe teritoriul actual al Republicii Moldova, au fost descrise în mod diferit: cauzele de apariție a stării emoționale a făptuitorului, condiționate de conduita provocatoare a victimei; împrejurările în care făptuitorul comite omorul fiind cuprins de starea emoțională dată; cercul de victime și de subiecți ai unui asemenea omor etc. Însă toate aceste prevederi normative au în comun următoarea trăsătură: stabilirea unui tratament sancționator mai atenuat în comparație cu cel prevăzut pentru un omor simplu sau agravat. Anume în aceasta își găsește exprimarea *ratio legis* și *mens legis* ale textelor incriminatoare respective;

10) niciuna din dispozițiile din legile penale ale altor state, similare cu art. 146 CP RM, pe care le-am supus analizei, nu este recepționabilă de către legislatorul din Republica Moldova. Cu

toate acestea, studiul pe care l-am efectuat și-a realizat scopul. În baza acestui studiu legislatorul din Republica Moldova poate înțelege mai bine care cale n-ar trebui urmată în cazul în care s-ar dori perfecționarea art. 146 CP RM. Acest articol necesită perfecționare, însă nu după modelele propuse de legislatorii din Muntenegru, Republica Macedonia de Nord, Republica Croația, Republica Finlanda, Ungaria, Republica Cehă, Republica Austria, Marele Ducat de Luxemburg etc.;

11) în cazul reprezentării greșite asupra circumstanței atenuante prevăzute la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009, nu putem vorbi despre tentativă de infracțiune. Despre eroarea cu privire la circumstanța atenuantă a infracțiunii nu se vorbește în art. 30 CPR din 2009 („Eroarea"). Pentru comparație în alin. (3) al articolului dat se reglementează soluția în cazul erorii cu privire la circumstanța agravantă a infracțiunii;

12) circumstanța atenuantă prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 nu este un element obligatoriu al calificării, de aceea lipsa sau prezența ei nu poate influența asupra consumării infracțiunii. Din acest punct de vedere, circumstanța atenuantă prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 CPR din 2009 se deosebește de infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM.

3. OBIECTUL INFRACȚIUNII DE OMOR SĂVÂRȘIT ÎN STARE DE AFECT

3.1. Obiectul juridic al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM

Stabilirea răspunderii pentru o infracțiune apare ca o garanție eficientă a ocrotirii valorilor și relațiilor sociale pe care aceasta o lezează. Apărarea juridico-penală a obiectului infracțiunii are scopul prevenirii și contracarării săvârșirii infracțiunii care îl lezează. Lezarea valorilor sociale și a relațiilor sociale aferente, a căror apărare o asigură legea penală, constituie indicatorul pericolului social al oricărei infracțiuni. Obiectul juridic al infracțiunii este ceea ce apără legea penală. Anume datorită acestui fapt, fapta socialmente periculoasă, îndreptată împotriva unui asemenea obiect, este considerată infracțiune.

Esența antisocială a oricărei infracțiuni este condiționată, cu precădere, de obiectul ei juridic. În funcție de ierarhizarea valorilor sociale care fac obiectul infracțiunii, V. Grosu distinge: obiectul juridic general; obiectul juridic generic; obiectul juridic special[386]. Această ierarhizare tripartită corespunde trinomului „legea penală – capitolul din cadrul părții speciale a legii penale – norma de incriminare din cadrul părții speciale a legii penale". Însă, realitatea juridică, caracterizată prin diversitate și complexitate, impune completarea ierarhizării valorilor sociale care fac obiectul infracțiunii cu alte două categorii: obiectul juridic suprageneric; obiectul juridic de subgrup. În doctrina penală este admisă completarea acestei ierarhizări. De exemplu, S. Brînza menționează: „Pentru a satisface toate rigorile trecerii de la general la particular, suntem nevoiţi să optăm pentru un număr de cinci termeni, deci pentru o împărţire pentapartită. Astfel, obiectul juridic generic (primul termen) priveşte ... infracţiunile cuprinse în Titlul VI din partea specială a Codului penal al României (se are în vedere CPR din 1968 – *n.a.*); obiectul juridic de subgrup (al doilea termen) care se referă la faptele infracţionale prevăzute în Capitolul IV „Infracţiuni privitoare la regimul stabilit pentru unele activităţi reglementate de lege" din titlul sus-nominalizat; obiectul juridic coordonator (al treilea termen) care corespunde tuturor infracţiunilor contra proprietăţii intelectuale; obiectul juridic de combinaţie (al patrulea termen) care vizează toate infracţiunile săvârşite în cadrul unui domeniu al proprietăţii intelectuale, supus reglementării printr-o lege specială; obiectul juridic special (al cincilea termen) apărat împotriva fiecărei infracţiuni contra proprietăţii intelectuale în parte"[387].

Având în vedere natura juridică a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, considerăm că valorile sociale și relațiile sociale aferente, apărate împotriva acestei infracțiuni, sunt

[386] Grama M., Botnaru S., Șavga A. et al. *Dreptul penal. Partea generală. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012, p. 178. 328 p.
[387] Brînza S. *Obiectul infracţiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 561. 675 p.

reprezentate de următoarele cinci categorii (următorii cinci termeni): relațiile sociale cu privire la întreaga ordine de drept – obiectul juridic general; relațiile sociale cu privire la persoană – obiectul juridic suprageneric; relațiile sociale cu privire la viața și sănătatea persoanei – obiectul juridic generic (de grup); relațiile sociale cu privire la viața persoanei – obiectul juridic de subgrup; relațiile sociale cu privire la viața persoanei care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale – obiectul juridic special.

În continuare, ipotezele enunțate mai sus vor fi susținute cu argumente.

Nu pot constitui obiectul apărării penale relațiile sociale care se află în afara sferei reglementării juridice. Dimpotrivă, relațiile sociale care intră în sfera reglementării juridice, trebuie apărate de legea penală, făcând parte dintr-un obiect general al apărării penale. O.S. Sotula consideră că „din momentul în care intră în vigoare legea penală, relațiile sociale devin obiect al apărării penale... Atât timp cât nu se comit infracțiuni, relațiile sociale există ca obiect al apărării penale. După săvârșirea unei infracțiuni, aceste relații apar în calitate de obiect juridic al infracțiunii”[388]. E.L. Strelțov[389] și E.A. Koreakina[390] au un punct de vedere similar.

Conform alin. (1) art. 2 CP RM, „legea penală apără, împotriva infracţiunilor, persoana, drepturile şi libertăţile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituţională, suveranitatea, independenţa şi integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea şi securitatea omenirii, precum şi întreaga ordine de drept”. Referitor la această normă penală, în pct. 115 al Hotărârii nr. 33 din 07.12.2017 privind excepţia de neconstituţionalitate a unor prevederi din articolele 327 alin. (1) și 361 alin. (2) lit. d) din Codul penal (abuzul de putere sau abuzul de serviciu) (sesizările nr. 80g/2017 și nr. 129g/2017), Curtea Constituțională a Republicii Moldova subliniază că „legea penală în ansamblu, prin întregul său conținut, are drept scop protejarea interesului public, care se particularizează prin identificarea unor valori juridice concret determinate”[391].

În alin. (1) art. 2 CP RM, valoarea socială, care reprezintă obiectul general al apărării penale, este desemnată generic prin sintagma „întreaga ordine de drept”. După intrarea Codului penal în vigoare la 12.06.2003, săvârșirea primei infracțiuni a reprezentat momentul transformării relațiilor sociale cu privire la întreaga ordine de drept din obiect general al apărării penale în *obiect juridic general al infracțiunii*. Din punctul de vedere al Curții Constituționale,

---

[388] Сотула О.С. *Кримінально-правова охорона життя людини в країнах романо-германської правової сім'ї: ретроспектива, компаративістика, моделювання*. Харків: Видавець Іванченко І.С., 2015, p. 101. 429 p.
[389] *Уголовное право Украины. Общая часть* / Отв. ред. Е.Л. Стрельцов. Харьков: Одиссей, 2009, p. 81. 544 p.
[390] Корякина Е.А. *Жизнь человека как объект уголовно-правовой охраны* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2011, p. 6. 22 p.
[391] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 27-32.

reprodus mai sus, rezultă că întreaga ordine de drept se particularizează prin identificarea unor valori juridice concret determinate.

În alin. (1) art. 2 CP RM, dintre valorile sociale, care derivă din întreaga ordine de drept, se remarcă persoana. În acest mod, legislatorul sugerează că infracțiunile aduc atingere acelor valori sociale apărate de legea penală, care fie aparțin persoanei, fie sunt legate de aceasta, în consecință suferind persoana.

În definirea noțiunii de persoană distingem câteva abordări. În contextul abordării filosofice, persoana este privită ca „subiect al activității morale”[392]; ca „semnificație socială a individului, aspect socio-etic și psihologic al acestuia”[393]. La limita dintre abordarea filosofică și cea socio-juridică plasăm opinia lui A.V. Lebedev: „Persoană este individul care ocupă un anumit loc într-o comunitate de oameni, care îndeplinește un anumit rol în această comunitate, care reprezintă un subiect al unei anumite activități, un titular al conștiinței și conștiinței de sine, care are o viziune asupra lumii, care a ajuns să înțeleagă funcțiile sale sociale, locul său în lume, drepturile și obligațiile sale, normele etice și estetice ale cunoașterii și implementarea lor în lumea exterioară”[394].

Abordarea psihologică, susținută de E.A. Klimov, presupune că „persoana trebuie privită ca un sistem de regulatori psihici care asigură orientarea și comportarea omului în integralitățile suprasituaționale ale mediului social, cum ar fi idealurile, moralitatea, adevărul și alte asemenea valori general umane”[395]. La limita dintre abordarea psihologică și cea socio-juridică se situează opinia lui A.P. Kozlov: „Persoană constituie ansamblul unor caracteristici psihofizice și a unor relații sociale”[396].

Pentru prezentul studiu, o relevanță mai mare prezintă abordarea socio-juridică. Unul dintre exponenții acesteia, R.R. Tuhbatullin consideră că persoana o formează „relațiile sociale care asigură funcționarea normală a individului ca fenomen socio-biologic”[397]. O părere apropiată este exprimată de către S.S. Lohanski: „În dreptul penal și în legislația penală, persoană este, în primul rând, omul, persoana fizică, adică o ființă biologică distinctă, un fenomen al naturii, care posedă, pe de o parte, caracteristici biologice (anatomice) (de exemplu, sex), iar, pe de altă parte, caracteristici sociologice, psihologice și spirituale, care exprimă

---

[392] *Словарь по этике* / Под ред. И.С. Кона. Москва: Политиздат, 1981, p. 157. 430 p.
[393] *Философия. Ч. 2: Основные проблемы философии* / Под. ред. В.И. Кириллова. Москва: Юристъ, 1997, p. 214. 320 p.
[394] Лебедев А.В. *Личность и ее свойства*. Санкт-Петербург: СПбГУНиПТ, 2001, p. 9-10. 212 p.
[395] Климов Е.А. *Основы психологии*. Москва: Юнити, 1997, p. 109-110. 295 p.
[396] Козлов А.П. *Понятие преступления*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004, p. 33. 817 p.
[397] Тухбатуллин Р.Р. *Умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта: общая характеристика и вопросы квалификации* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2005, p. 16. 22 p.

abilitatea sa de a avea o gândire abstractă profundă, de a articula cuvintele, de a învăța mai repede (în comparație cu alte ființe biologice), de a asimila realizările culturii, de a avea un înalt nivel de organizare socială”[398].

Aceste poziții diferă în anumite privințe de cele exprimate de alți autori. De exemplu, A.N. Krasikov menționează: „În cadrul dreptului, persoană poate fi considerat nu orice om, ci doar acela care, în momentul nașterii, obține drepturi și libertăți, și care este capabil să execute de sine stătător obligațiile stabilite de stat”[399]. E.V. Spektorski privește persoana ca pe „o ființă liberă și înzestrată cu voință”[400]. B.N. Cicerin este de părerea că „persoană este ființa rațională cu voință liberă și, drept urmare, care posedă drepturi”[401]. A.P. Kunițân consideră că „persoană este ființa liberă, titulară de drepturi și obligații”[402]. Din aceste puncte de vedere ar rezulta că persoană poate fi considerat doar individul care a parcurs întreg procesul socializării.

Cu toate că remarcă neajunsul acestei concepții, A.G. Babicev se exprimă într-un mod controversat: „Legea penală apără atât copilul nou-născut, cât și omul în etate, precum și orice alt om viu care încă nu a devenit persoană sau care a pierdut capacitatea de a se realiza ca persoană, de a fi subiectul unei activități conștiente volitive (de exemplu, cel caracterizat prin iresponsabilitate). Chiar și în acele cazuri când în rezultatul atingerii vieții a survenit boala psihică constantă și persistentă a victimei, omul încetând să mai fie o persoană, fapta trebuie calificată ca tentativă de omor”[403]. Bineînțeles, orice om viu care, în opinia lui A.G. Babicev, „încă nu a devenit persoană sau care a pierdut capacitatea de a se realiza ca persoană”, trebuie apărată de legea penală ca persoană. Suntem de acord cu S.V. Borodin, care menționează că o altfel de tratare a problemei „ar priva de apărarea legii penale adolescenții, persoanele aflate în stare de neputință, precum și persoanele care suferă de tulburări psihice”[404].

Luând în considerare neajunsurile și calitățile definițiilor noțiunii de persoană, formulate mai sus, propunem propria definiție a noțiunii date: persoană este ansamblul de caracteristici

---

[398] Лоханский С.С. Уголовно-правовая характеристика признаков понятия «личность». În: *Право: современные тенденции: материалы междунар. науч. конф. (г. Уфа, июль 2012 г.)*. Уфа: Лето, 2012, p. 124-129.
[399] Красиков А.Н. *Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России*. Саратов: Полиграфист, 1996, p. 5. 211 p.
[400] Спекторский Е.В. Христианство и правовая культура. În: *Русская философия права: философия веры нравственности. Антология*. Санкт-Петербург: Алетейя, 1997, p. 356. 398 p.
[401] Чичерин Б.Н. *Философия права*. Санкт-Петербург: Наука, 1998, p. 58. 655 p.
[402] Куницын А.П. О человеке и праве. În: *Русская философия права: философия веры нравственности. Антология*. Санкт-Петербург: Алетейя, 1997, p. 356. 398 p.
[403] Бабичев А.Г. Актуальные вопросы начала и окончания жизни по уголовному законодательству России. În: *Государство и право: теория и практика: материалы III Междунар. науч. конф. (г. Чита, июль 2014 г.)*. Чита: Молодой ученый, 2014, p. 58-61.
[404] Бородин С.В. *Преступления против жизни*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 11. 467 p.

sociale, biologice și psihologice ale unui individ, indiferent dacă acesta: a parcurs întreg procesul socializării; a devenit personalitate sau a pierdut capacitatea de a se realiza ca personalitate.

În opinia lui A. Borodac, obiectul juridic generic al infracțiunilor, prevăzute de Capitolul II al părții speciale a Codului penal, „este persoana ca o totalitate de relații sociale ale căror existență și desfășurare normală sunt determinate de ocrotirea celor mai importante valori ale fiecărui individ”[405]. Această părere corespunde nu legii penale în vigoare, ci CP RM 1961. În cadrul acestuia din urmă, infracțiunile contra persoanei erau prevăzute de normele Capitolului al doilea din partea specială, întitulat „Infracţiuni contra vieţii, sănătăţii, libertăţii şi demnităţii persoanei”. În condițiile legii penale în vigoare, este relevantă opinia lui S. Brînza și V. Stati: „Deja nu mai putem susţine, aşa cum s-a făcut sub legea penală anterioară, că obiectul juridic generic al acestui grup de infracţiuni îl constituie relaţiile sociale cu privire la persoană. Potrivit legii penale în vigoare, persoana („fiinţa umană considerată din momentul naşterii şi până la încetarea ei din viaţă”[406]) trebuie privită ca valoare socială fundamentală, reprezentând obiectul juridic suprageneric comun pentru toate infracţiunile prevăzute în Capitolele II, III, IV şi VII din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova”[407]. Așadar, ca *obiect juridic suprageneric*, persoana este reprezentată în normele Capitolelor II, III, IV şi VII din partea specială a Codului penal prin atributele sale specifice. Din denumirea Capitolului II din partea specială a CP RM este lesne de înțeles că viața și sănătatea persoanei se numără printre astfel de atribute. În consecință, nu relațiile sociale cu privire la persoană, dar relațiile sociale cu privire la viața și sănătatea persoanei formează *obiectul juridic generic* al grupului de infracțiuni prevăzute de art. 145-163 CP RM.

Observăm că legislatorul moldovean a decis să apere în cadrul unui singur capitol al legii penale atât relațiile sociale cu privire la viața persoanei, cât și relațiile sociale cu privire la sănătatea persoanei. R.I. Smirnov găsește explicație pentru această stare de lucruri: „Legătura de esență dintre sănătate și viață nu ne permite să ne gândim la apărarea lor separată. Sănătatea poate fi considerată o anumită caracteristică calitativă (relativă) a vieții. Doar împreună, cele două valori sociale determină însăși „prezența” unei persoane. [...] Apărarea vieții garantează faptul că o persoană are un nivel minim de sănătate”[408].

În legile penale ale altor țări, denumirile capitolelor, similare cu Capitolului II din partea specială a CP RM, denotă că obiectul juridic generic al infracțiunilor corespunzătoare este

[405] Idem, *Manual de drept penal. Partea specială*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, p. 44. 622 p.
[406] Popescu T. Definirea persoanei în Codul penal. În: *Revista de drept penal*, 1998, nr. 3, p. 41.
[407] Brînza S., Stati V. *Drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p. 124. 1062 p.
[408] Смирнов Р.Ю. Здоровье человека как объект уголовно-правовой охраны. În: *Вестник Ярославского Государственного Университета им. П.Г. Демидова. Серия гуманитарные науки*, 2010, № 3, p. 64-66.

cumva diferit de obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute de Capitolul II din partea specială a CP RM.

Astfel denumirea „Infracțiuni contra persoanei” o au: Capitolul 9 din partea specială a CP RE[409]; Capitolul 1 al părții speciale a CP RK[410]. Obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute de aceste capitole îl constituie relațiile sociale cu privire la persoană.

Capitolul XV din CPUn[411] are denumirea „Infracţiuni împotriva vieţii, integrităţii corporale şi sănătăţii”. Infracțiunile, prevăzute de acest capitol, au ca obiect juridic generic relațiile sociale cu privire la viața, integritatea corporală și sănătatea persoanei.

Denumirea „Infracțiuni contra vieții și integrității corporale a persoanei” este caracteristică pentru legile penale din spațiul ex-iugoslav: Capitolul treisprezece din partea specială a CP RS[412]; Titlul paisprezece din partea specială a CPMu[413]; Capitolul paisprezece al părții speciale a CP RMN[414]; Titlul X din partea specială a CP RCr[415]; Capitolul cincisprezece al părții speciale a CP RSl[416]. Obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute de aceste capitole (titluri) îl formează relațiile sociale cu privire la viața și integritatea corporală a persoanei.

Denumirea „Infracțiuni contra vieții persoanei” o au: Secțiunea XVI din partea specială a CP RFG[417]; Capitolul XVII al părții speciale a CP RLi[418]; Capitolul XIX din Titlul șapte al părții speciale a CP RG[419]; Capitolul 21 al Titlului VI din partea specială a CP RKâ[420]; Capitolul II al părții speciale CP RAl[421]; Capitolul I din Titlul I al Cărții a doua a CP RAr[422]. Infracțiunile, prevăzute de aceste capitole (titluri), au ca obiect juridic generic relațiile sociale cu privire la viața persoanei.

Comparativ mai multe legi penale conțin capitole (titluri; secțiuni) care au o denumire similară cu cea pe care o are Capitolul II din partea specială a CP RM. Se au în vedere: Titlul II al părții speciale a CPU[423]; Capitolul XIX al părții speciale a CP RP[424]; Capitolul I al părții

---

[409] *Codul penal al Republicii Estonia. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Estonia-RO.html*
[410] *Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі*. Disponibil: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226
[411] *Codul penal al Ungariei*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Ungaria-RO.html
[412] *Кривични законик Србије*. Disponibil: http://www.uzda.gov.rs/filesystem/sitedocuments/zakoni/krivicni_zakonik.pdf
[413] *Krivični Zakonik Crne Gore*. Disponibil: https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivicni-zakonik-crne-gore.html
[414] *Кривичен законик*. Disponibil: https://bit.ly/2Ere7dq
[415] *Codul penal al Republicii Croaţia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Croatia-RO.html
[416] *Codul penal al Republicii Slovenia*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Slovenia-RO.html
[417] *Codul penal al Republicii Federale Germania*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Germania-RO.html
[418] *Codul penal al Republicii Lituania*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Lituania-RO.html
[419] *Criminal Code of Georgia*. Disponibil: https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf
[420] *Эркин Тоо*, 2017, № 19-20.
[421] *Kodi penal i Republikës së Shqipërisë*. Disponibil: www.hidaa.gov.al/ligje/kodi%20penal%20i%20rsh.pdf
[422] *Codigo Penal Argentino*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/codigopenalargentino.pdf
[423] *Кримінальний кодекс України*. Disponibil: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page4

speciale a CP RC[425]; Titlul întâi al Cărții a doua a CP CE[426]; Titlul I al părții speciale a CP RAu[427]; Capitolul optsprezece din Titlul VIII al părții speciale a CP RAz[428]; Capitolul cincisprezece al părții speciale a CPM[429]. Obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute de aceste capitole (titluri; secțiuni) îl constituie relațiile sociale cu privire la viața și sănătatea persoanei.

Denumirile capitolelor (titlurilor; secțiunilor) din toate legile penale, specificate mai sus, sunt determinate de tradiția juridică și realitățile juridice din fiecare țară. În Republica Moldova, tranziția de la concepția unitară „Infracțiuni contra persoanei" la concepțiile divizionare „Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei", „Infracţiuni contra libertăţii, cinstei şi demnităţii persoanei", „Infracțiuni privind viața sexuală" și „Infracțiuni contra familiei și minorilor" a fost dictată, cel mai probabil, de raționamente de comoditate. Or, Capitolele II, III, IV şi VII din partea specială a CP RM numără împreună 44 de articole. În comparație cu varianta grupării lor în patru capitole, varianta grupării tuturor acestor articole într-un singur capitol ar fi mai puțin comodă pentru destinatarii legii penale. „În afară de aceasta, consecutivitatea, în care aceste capitole apar în partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, sugerează că vieții și sănătății persoanei li se acordă o importanță mai mare decât celorlalte atribute ce caracterizează persoana".[430]

Așa cum am afirmat mai sus, obiectul juridic generic al infracțiunilor, prevăzute de Capitolul II din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, îl constituie atât relațiile sociale cu privire la viața persoanei, cât și relațiile sociale cu privire la sănătatea persoanei. Mai întâi va fi analizată prima dintre componentele acestui obiect: relațiile sociale cu privire la viața persoanei.

La prima vedere, în cazul infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei, dreptul la viață este cel căruia i se aduce atingere.

După părerea lui N.M. Plisiuk, conținutul dreptului la viață îl constituie: 1) dreptul persoanei de a se naște; 2) dreptul persoanei de a cere de la alte subiecte ale raporturilor juridice garanții politice, economice și de alt gen ale respectării depline a dreptului la viață; 3) dreptul persoanei la autoapărare împotriva unor pericole reale pentru viață; 4) dreptul persoanei de a se adresa pentru a-i fi apărată viața către organele și organizațiile de stat, nestatale sau

[424] *Codul penal al Republicii Polone*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Polonia-RO.html
[425] *Codul penal al Republicii Cehe*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Cehia-RO.html
[426] *Code pénal suisse*. Disponibil: https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19370083/index.html
[427] *Codul penal al Republicii Austria*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Austria-RO.html
[428] *Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi*. Disponibil: www.e-qanun.az/code/11
[429] *Эрүүгийн хууль*. Disponibil: http://www.parliament.mn/files/6046
[430] Berdilo R. Obiectul juridic al infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: *Revista Științifică a USM „Studia Universitatis", Seria „Științe sociale"*, 2019, nr. 11, p. 119-130.

internaționale; 5) dreptul persoanei la protecție și la salvare de către angajații abilitați ai organelor de drept sau ai serviciilor de salvare, de către lucrătorii medicali sau de către alți lucrători; 6) dreptul persoanei la absența în legislație a oricăror temeiuri pentru a fi lipsită de viață; 7) dreptul persoanei de a dispune discreționar de propria viață"[431].

C. Năstase afirmă just că dreptul la viaţă „este un drept inerent omului, este fundamentul tuturor celorlalte drepturi aparţinând fiinţei umane"[432]. Această teză o confirmă prevederile unor acte internaționale ratificate de Republica Moldova: art. 3 al Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului[433]; art. 6 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile şi politice[434]; art. 2 al CEDO[435] etc. Caracterul fundamental al dreptului la viaţă derivă și din prevederile Constituției Republicii Moldova[436]. Conform alin. (1) art. 16 al Legii Fundamentale, „respectarea şi ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului". Totodată, în conformitate cu alin. (1) art. 24 al Constituției Republicii Moldova, „statul garantează fiecărui om dreptul la viaţă [...]".

Pornind de la aceste premise, anume dreptul la viață ar fi cel care reprezintă una dintre componentele obiectului juridic generic al infracțiunilor contra vieții persoanei. În doctrina penală, această opinie este împărtășită, spre exemplu, de S.V Tasakov[437], O.M. Krasikov[438] și N.G. Mikaelean[439]. De asemenea, M.A. Hotca afirmă că „obiectul juridic al infracțiunii de omor îl reprezintă relațiile sociale referitoare la dreptul omului la viață, ca drept absolut, indisponibil și opozabil *erga omnes*"[440]. V. Dobrinoiu vorbește despre „relațiile sociale referitoare la acordarea dreptului la viață al fiecărui om"[441], iar Gh. Diaconescu folosește formularea „relațiile sociale referitoare la dreptul fundamental al omului la viață"[442].[443] Opinii similare împărtășesc O.

---

[431] *Кримінальне право України* / За ред О.М. Омельчука. Київ: Наукова думка; Прецедент, 2004, p. 116-117. 297 p.
[432] Năstase C. Dreptul la viaţă şi la integritatea persoanei în concepţia şi practica europeană. În: *Pro Patria Lex*, 2011, vol. IX, nr. 2, p. 15-26.
[433] *Universal Declaration of Human Rights*. Disponibil: https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/
[434] *International Covenant on Civil and Political Rights*. Disponibil: https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx
[435] *Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
[436] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
[437] Тасаков С.В. *Ответственность за убийство при смягчающих обстоятельствах по уголовному праву России* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Самара, 2000, p. 16. 24 p.
[438] *Уголовное право России: в 2-х томах. Т.2. Общая часть* / Отв. ред. А.Н. Игнатов, Ю.А. Красиков. Москва: Норма Инфра-М, 1998, p. 143. 795 p.
[439] Микаелян Н.Г. Актуальные аспекты убийства по мотивам политической, идеологической, расовой, национальной или религиозной ненависти или вражды либо по мотивам ненависти или вражды в отношении какой-либо социальной группы. În: *Юридический вестник ДГУ*, 2012, № 4, p. 81-85.
[440] Hotca M.A. *Codul penal: comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007, p. 936. 1593 p.
[441] Nistoreanu Gh., Boroi A., Molnar I. et al. *Drept penal. Partea specială*. București: Europa Nova, 1999, p. 96. 733 p.
[442] Diaconescu Gh. *Infracțiunile în Codul penal roman*. București: Oscar Print, 1997, p. 151. 482 p.
[443] Diaconescu Gh., Duvac C. *Tratat de drept penal. Partea specială*. București: C.H. Beck, 2009, p. 79. 1158 p.

Loghin[444], M. Safta, G. Antoniu[445], T. Toader[446],[447] V. Cioclei[448], V. Păvăleanu[449] și Gh. Alecu[450]. În mod asemănător, V. Holban vorbește despre „relațiile sociale care se nasc, se dezvoltă în jurul dreptului persoanei la viață”[451].

Alți autori au puncte de vedere contrare. De exemplu, O.N. Vasiliuk susține că „viața persoanei este o valoare socială, spirituală și biologică independentă, care nu se confundă cu un drept subiectiv al acesteia”[452]. A.G. Babicev afirmă: „Tocmai viața persoanei, ca ceva dat de la naștere și care nu i-a fost încă luat prin moarte, și nu dreptul la viață, formează obiectul juridic special al omorului”[453].

După părerea lui I.H. Babadjanov, dreptul la viață are valențe formal-atributive; prin urmare, este necesar să se facă distincția între viață și dreptul la viață[454]. Un punct de vedere apropiat îl are O.S. Sotula: „În ceea ce privește dreptul la viață, acesta nu este viața însăși, ci o formă juridică, o facultate subiectivă cu caracteristici formal-atributive care sunt consacrate în Constituție, în actele juridice internaționale și naționale”[455].

Este util să-l citățm și pe S. Brînza: „Relaţiile sociale sunt primare, iar un drept subiectiv este derivat. De aceea, relaţiile sociale (iar nu dreptul subiectiv) constituie substanţa la care atentează infracţiunea. Dreptul subiectiv reprezintă unul din subelementele relației sociale. [...] În concluzie, dreptul subiectiv nu poate fi considerat obiect de apărare penală”[456]. De asemenea, L. Gîrla afirmă: „Dreptul la viață este elementul activ din conținutul relațiilor sociale care se formează, se dezvoltă și se desfășoară datorită și în jurul vieții ca valoare socială”[457].

---

[444] Loghin O., Toader T. *Drept penal român. Partea specială*. București: Șansa, 1999, p. 76. 662 p.
[445] Antoniu G., Brutaru V., Duvac C. et al. *Explicațiile noului Cod penal. Vol. III (Articolele 188-256)*. București: Universul Juridic, 2015, p. 32. 654 p.
[446] Toader T. *Drept penal. Partea specială*. București: Hamangiu, 2007, p. 31. 440 p.
[447] Idem, *Drept penal. Partea specială*. București: All Beck, 2002, p. 38. 555 p.
[448] Cioclei V. *Drept penal. Partea specială. Infracţiuni contra persoanei*. București: C.H. Beck, 2009, p. 4. 287 p.
[449] Păvăleanu V. *Drept penal special*. București: Universul Juridic, p. 9. 620 p.
[450] Alecu Gh. *Instituții de drept penal. Partea generală și partea specială*. Constanța: Ovidius University Press, 2010, p. 298. 671 p.
[451] Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. et al. *Codul penal comentat și adnotat*. Chișinău: Cartier, 2005, p. 210. 656 p.
[452] Василюк О.Н. Жизнь как объект уголовно-правовой охраны. În: *Актуальные проблемы науки XXI века: сб. ст. уч. II науч.-практ. семинара молодых ученых, Минск, 16 февраля 2012 г*. Минск, 2012, p. 12-16.
[453] Бабичев А.Г. Актуальные вопросы начала и окончания жизни по уголовному законодательству России. În: *Государство и право: теория и практика: материалы III Междунар. науч. конф. (г. Чита, июль 2014 г.)*. Чита: Молодой ученый, 2014, p. 58-61.
[454] Бабаджанов И.Х. *Жизнь и смерть человека как институционально-правовые категории (теоретико-аксиологический и частно-правовой анализ)* / Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Душанбе, 2014, p. 46. 388 p.
[455] Сотула О.С. *Кримінально-правова охорона життя людини у країнах романо-германської правової сім'ї (порівняльне теоретико-правове дослідження)* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків, 2016, p. 10. 34 p.
[456] Brînza S. *Obiectul infracţiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 69. 675 p.
[457] Gîrla L. *Aspecte teoretice și practice privind infracțiunea de pruncucidere*. Chișinău: CEP USM, 2006, p. 36. 216 p.

Așadar, recunoașterea dreptului la viață ca una dintre componentele obiectului juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei ar însemna echivalarea acestui obiect cu una dintre părțile sale. O asemenea confuzie ar implica o percepere distorsionată a obiectului juridic generic al acestor infracțiuni și, în consecință, ar influența negativ stabilirea esenței juridice a infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei.

Unii doctrinari consideră că viața omului este una dintre valorile sociale apărate împotriva infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei. Cu alte cuvinte, acești doctrinari sunt de părerea că obiectul juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei este reprezentat, printre altele, de viața omului privită exclusiv din perspectivă biologică. De exemplu, N.A. Nekliudov menționează că viața omului reprezintă „activitatea forțelor umane”[458]. În viziunea lui A.N. Krasikov, viața omului este „activitatea forțelor umane, care acoperă întreaga perioadă de existență psihofizică spontană, având un moment inițial și unul final”[459]. C. Alecu privește viața omului ca pe o „stare de fapt intervenită în urma producerii naşterii şi înainte de producerea morţii”[460]. R.S. Iujeka afirmă că „viața este un fenomen care presupune o combinație de caracteristici biologice generale fundamentale (metabolism, homeostazie, creștere, dezvoltare, reacția la factorii iritanți, reproducere, evoluție etc.), care caracterizează ființele vii, distingându-le de obiectele lipsite de viață”[461].

Pe de altă parte, S.V. Borodin arată că „viața persoanei este inseparabilă de relațiile sociale, deoarece obiectul omorului îl constituie nu numai viața persoanei sub aspect biologic, dar și acele relații sociale ale căror subiect este lipsit de viață”[462]. A.F. Istomin susține că obiectul juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei este reprezentat, printre altele, de „viața persoanei ca fenomen biologic, dar în același timp și ansamblul relațiilor sociale care alcătuiesc esența ei”[463]. A.M. Zaițeva privește viața persoanei sub două aspecte: 1) viață fizică, ca funcționare a organismului uman; 2) viață socială, ca un ansamblu de relații sociale în care o persoană apare ca reprezentant al diferitelor asociații sociale (familie, colectiv

[458] Неклюдов Н.А. *Руководство к особенной части русского уголовного права. Преступления и проступки против личности. Том 1*. Санкт-Петербург: Типография П.П. Меркульева, 1876, p. 263. 555 p.
[459] Красиков А.Н. *Ответственность за убийство по российскому уголовному праву*. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1999, p. 11. 124 p.
[460] Alecu C. Unele consideraţii privind moartea din perspectivă filozofică şi juridică. În: *Vector european*, 2014, nr. 2, p. 163-168.
[461] Южека Р.С. Життя та здоров'я як об'єкти кримінально-правового захисту. În: *Стан дотримання прав людини в умовах сучасноті: теоретичні та практичні аспекти: матеріали V Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Київ, 10 груд. 2014 р.).* Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014, p. 169-170.
[462] Бородин С.В. *Квалификация преступления против жизни*. Москва: Наука, 1977, p. 31. 240 p.
[463] Истомин А.Ф. С запасом прочности: о квалификации необходимой обороны. În: *Российская юстиция*, 1995, № 7, p. 42-47.

profesional, stat etc.)”[464]. După părerea lui G.B. Romanovski, „dreptul ar trebui să abordeze viața nu doar ca pe o formă de existență biologică, ci și ca pe o modalitate de autorealizare a unei anumite persoane”[465]. În fine, părerea lui L.A. Ostapenko constă în aceea că „viața este o condiție a existenței persoanei ca ființă socială și, prin urmare, condiția existenței tuturor relațiilor sale. Lipsirea persoanei de viață înseamnă dispariția ei ca ființă biologică și, în același timp, încetarea tuturor relațiilor sociale în care ea a fost prezentă”[466].

L.A. Ostapenko se contrazice, afirmând că „obiect juridic al omorului ar trebui considerată doar viața ca valoare esențială pentru persoană în general, și nu relațiile sociale sau elementele relațiilor sociale apărate prin lege. Or, nu se poate considera că viața persoanei, privită ca valoare naturală, inalienabilă și personală, se exprimă în relațiile obiective dintre persoane. Viața persoanei nu se referă la relațiile economice, biologice sau de alt gen și nu este reglementată în societate de diversele norme sociale (norme de drept, etice, cutumiare)”[467]. Pe poziții apropiate se declară E.V. Șkurnaia: „Viața nu reprezintă obiectul direct al reglementării juridice, ci numai obiectul raporturilor juridice, ale căror conținut îl formează drepturile subiective și obligațiile juridice ce asigură continuitatea vieții și calitățile relevante din punct de vedere juridic ale acesteia”[468].

Pe de altă parte, O.S. Sotula afirmă că „viața persoanei constituie obiectul reglementării juridice într-un domeniu foarte restrâns. Ea poate apărea doar ca obiect al apărării juridice, inclusiv prin mijloacele dreptului penal”[469]. În mod similar, N.V. Vitruk înțelege prin apărare juridică metoda de influențare coercitivă asupra persoanei obligate, aplicată în principal de victimă și de autoritățile competente în modul prevăzut de lege, pentru a restabili drepturile și ordinea încălcată și pentru a aplica pedeapsa pentru infracțiune”[470].

Analiza tuturor acestor puncte de vedere ne permite să concluzionăm că una dintre componentele obiectului juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei nu se

---

[464] Зайцева А.М. *Жизнь человека как объект конституционно-правового регулирования* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2009, p. 7. 237 p.
[465] Романовский Г.Б. *Гносеология права на жизнь*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 105. 370 p.
[466] Остапенко Л.А. *Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України)* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2003, p. 12. 14 p.
[467] Остапенко Л.А. *Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України):* автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2003, p. 12. 14 p.
[468] Шкурная Е.В. *Жизнь как объект права* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2010, p. 4. 150 p.
[469] Сотула О.С. *Кримінально-правова охорона життя людини у країнах романо-германської правової сім'ї (порівняльне теоретико-правове дослідження)* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків, 2016, p. 10. 34 p.
[470] Витрук Н.В. *Общая теория правового положения личности*. Москва: Норма, 2008, p. 37. 447 p.

exprimă în viața omului privită exclusiv din perspectivă biologică. O astfel de abordare ar fi potrivită în cazul unei ființe umane nenăscute, nu în cazul unei persoane. „Din aceste considerente, obiectul juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei trebuie privit ca un fascicol de relații care-i oferă persoanei posibilitatea să trăiască în cadrul societății, iar nu ca un ansamblu de caracteristici biologice”.[471]

În continuare, va fi analizată a doua componentă a obiectului juridic generic al infracțiunilor prevăzute de Capitolul II al părții speciale a Codului penal: relațiile sociale cu privire la sănătatea persoanei.

În încercarea de a defini noțiunea de sănătate, unii autori menționează doar aspectul fizic al sănătății. Astfel, L.I. Gurevici este de părerea că „sănătatea persoanei presupune funcționarea normală a întregului organism și, prin urmare, trebuie considerată din punct de vedere pur anatomic și patologic”[472]. E.V. Bezruciko și M.I. Galiukova afirmă că „sănătatea persoanei constituie o anumită stare fizică a organismului, care asigură integralitatea fizică și socială a unei persoane, îi asigură posibilitatea de a participa în volum deplin la relațiile sociale, de a se bucura de toate beneficiile vieții”[473].[474] După părerea lui A.A. Piontkovski, sănătatea persoanei constă în „integritatea corporală și funcționarea normală a organelor corpului uman”[475].

O abordare similară rezultă din pct. 2 al Regulamentului nr. 199 din 27.06.2003 a Ministerului Sănătății de apreciere medico-legală a gravităţii vătămării corporale: „Prin vătămare corporală se înţelege prejudiciul cauzat sănătăţii prin dereglarea integrităţii anatomice a organelor şi ţesuturilor sau a funcţiilor acestora, provocate de acţiunea diferiţilor agenţi externi: mecanici, fizici, chimici, biologici, psihici”[476]. Din această reglementare rezultă că sănătate a persoanei constituie integritatea anatomică și funcționarea organelor şi ţesuturilor umane.

Împotriva unei astfel de abordări obiectează I.S. Dombrovski: „Reducerea esenței cauzării vătămării sănătății la criteriul anatomic reprezintă un „atavism” din anii trecuți, care s-a păstrat în dreptul penal modern și care se datorează formulării folosite în actele normative anterioare –

[471] Berdilo R. Viața persoanei – valoare socială ocrotită de legea penală. În: *Conferință științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare” (7-8 noiembrie 2019). Științe juridice și economice. Rezumate ale comunicărilor*. Chișinău: CEP USM, 2020, p. 163-166.
[472] Гуревич Л.И. *Борьба с телесными повреждениями по советскому уголовному праву* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 1950, p. 7-8. 24 p.
[473] Безручко Е.В. Юридическое определение понятия «здоровье». În: *Философия права*, 2009, № 3, p. 90-93.
[474] Галюкова М.И. Здоровье человека как приоритетный объект уголовно-правовой охраны. În: *Современные наукоёмкие технологии*, 2005, № 1, p. 49-50.
[475] Пионтковский А.А., Меньшагин В.Д. *Курс советского уголовного права. Особенная часть. Том 1*. Москва: Госюриздат, 1955, p. 569. 743 p.
[476] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 170-172.

„vătămare corporală”[477]. În sistemul normativ moldovenesc, această formulare improprie este utilizată și în prezent.

Sănătatea persoanei se caracterizează nu doar sub aspect fizic, dar și sub aspectele psihic și social. Aceste aspecte sunt luate în considerare în definițiile unor autori. De exemplu, A.S. Nikiforov menționează că „sănătate a persoanei este starea generală normală a organismului uman în ansamblul său, exprimată în buna funcționare a acestuia”[478]. N.I. Zagorodnikov consideră că sănătate a persoanei este acea stare a organismului uman, când toate părțile, organele și sistemele sale funcționează normal”[479]. E.A. Bagun afirmă că „pentru necesitățile dreptului penal, noțiunea de sănătate poate fi definită ca stare calitativă prezentă a organismului uman înainte de comiterea unei infracțiuni împotriva persoanei, caracterizată printr-un anumit nivel de bunăstare fizică, psihică și socială, care-i permite să participe deplin la relațiile sociale și să se bucure de beneficiile vieții”[480].

Toate aceste definiții presupun un anumit neajuns. În opinia lui S. Brînza și V. Stati, „din perspectiva apărării juridico-penale, sănătatea persoanei nu trebuie înţeleasă în sens îngust, ca rezultat (bun sau rău) al funcţionării organismului omenesc. Ea trebuie percepută ca un *statu-quo* de felul său, ca o stare psihosomatică, oricare ar fi gradul de morbiditate, a unei persoane. De aceea, anomaliile, disfuncţionalităţile sau deficienţele de ordin fizic sau psihic nu influenţează în nici un fel asupra facultăţii persoanei de a beneficia, pe tot parcursul vieţii sale, de apărarea sănătăţii sale prin mijloacele dreptului penal”[481]. L.Gîrla și I.Tabarcea au o opinie apropiată[482]. Am menționat mai sus că viața persoanei este intim legată de sănătatea persoanei. Oricărei persoane, indiferent de starea sănătății sale, legea penală îi apără sănătatea până în ultimul moment al vieții. Oricare altă soluție ar fi discriminatorie, neîntemeiată și ilegală.

După examinarea obiectului juridic generic al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, vom vorbi despre *obiectul juridic de subgrup* al acestei infracțiuni. Acest obiect îl au infracțiunile contra vieții persoanei, care sunt prevăzute de art. 145-150 CP RM.

S.V. Borodin menționează că „obiectul juridic al infracțiunilor contra vieții persoanei este viața unei alte persoane. Obiectul dat este acea caracteristica comună care reunește toate tipurile

---

[477] Домбровский И.С. О содержании объекта причинения легкого вреда здоровью. În: *Вестник Калининградского филиала Санкт-Петербургского университета МВД России*, 2013, № 1, p. 91-95.
[478] Никифоров А.С. *Ответственность за телесные повреждения по советскому уголовному праву*. Москва: Госюриздат, 1959, p. 77. 128 p.
[479] Загородников Н.И. *Преступления против здоровья*. Москва: Юридическая литература, 1969, p. 16. 168 p.
[480] Багун Э.А. *Здоровье человека как объект побоев и истязания*. În: Труды Оренбургского института (филиала) Московской государственной юридической академии, 2013, № 18, p. 108-115.
[481] Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 148. 1328 p.
[482] Гырла Л.Г., Табарча Ю.М. *Уголовное право Республики Молдова. Часть особенная. Том 1*. Кишинэу: Cartdidact, 2010, p. 79. 712 p.

de omor într-un singur subgrup de infracțiuni care atentează la viața persoanei”[483]. Trebuie de precizat că, potrivit legii penale a Republicii Moldova, subgrupul infracțiunilor contra vieții persoanei reunește nu doar infracțiunile de omor (art. 145-148 CP RM), ci și lipsirea de viață din imprudență (art. 149 CP RM), precum și determinarea și înlesnirea sinuciderii (art. 150 CP RM).

Din punctul de vedere a lui V. Cioclei, „infracțiunile de omucidere au în comun obiectul lor juridic special”.[484] La rândul lor, Gh. Nistoreanu și A. Boroi vorbesc despre „relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare normală implică respectarea acelei valori sociale, care este viața omului”[485].[486] S. Brînza consideră că „obiectul juridic special al omorului săvârşit în stare de afect îl constituie relaţiile sociale cu privire la viaţa persoanei”.[487] A. Borodac exprimă părerea că obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM îl formează „relațiile sociale a căror existență și desfășurare normală sunt condiționate de ocrotirea vieții persoanei”[488]. Caracterizând același obiect, L. Gîrla și Iu. Tabarcea vorbesc despre „relațiile sociale care asigură securitatea vieții persoanei”.[489] O poziție asemănătoare o are C. Josanu.[490]

Este cunoscut că obiectul juridic special privește o singură infracțiune, nu un subgrup de infracțiuni. C. Bulai și B.N. Bulai afirmă că „prin obiect juridic specific sau individual se înțelege obiectul juridic propriu-zis al infracțiunii, specific fiecărei infracțiuni, constituit din relațiile sociale formate în jurul și datorită unei valori sociale specifice, subordonate uneia dintre valorile fundamentale, relații a căror formare, desfășurare sau dezvoltare nu ar fi posibilă fără apărarea acelei valori împotriva infracțiunii”[491].

De exemplu, în legătură cu obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art. 147 CP RM, S.Brînza și V. Stati menționează: „Obiectul juridic special al pruncuciderii îl formează relaţiile sociale cu privire la viaţa copilului nou-născut”[492]. Se poate observa că această descriere a obiectului juridic special se bazează pe caracterizarea calității speciale a victimei pruncuciderii. O astfel de concepție este în corespundere cu opinia lui S. Copețchi și I. Hadîrcă, care afirmă că

---

[483] Бородин С.В. *Ответственность за убийство: квалификация и наказание по российскому праву.* Москва: Юрист, 1994, p. 16. 216 p.
[484] Cioclei V. *Drept penal. Partea specială. Infracţiuni contra persoanei*. București: C.H. Beck, 2009, p. 4. 287 p.
[485] Boroi A. *Infracţiuni contra vieţii*. București: All Beck, 1999, p. 48-49. 249 p.
[486] Nistoreanu Gh., Boroi A. *Drept penal. Partea specială*. București: All Beck, 2002, p. 59. 580 p.
[487] Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 147 CP RM: aspecte teoretice şi practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale”*, 2014, nr. 3, p. 86-104.
[488] Barbăneagră A., Berliba V., Bîrgău M. et al. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu* / Sub red. lui A. Barbăneagră. Chișinău: Arc, 2005, p. 311. 836 p.
[489] Гырла Л.Г., Табарча Ю.М. *Уголовное право Республики Молдова. Часть особенная. Том 1*. Кишинэу: Cartdidact, 2010, p. 79. 712 p.
[490] Josanu C. Omorul săvârșit în stare de afect. În: *Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare” (28-29 septembrie 2016)*. Rezumate ale comunicărilor. Ştiinţe juridice. Vol. I. Chişinău: CEP USM, 2016, p. 131-136.
[491] Bulai C., Bulai B.N. *Manual de drept penal. Partea generală*. București: Universul Juridic, 2007, p. 200. 678 p.
[492] Brînza S., Stati V. Omorul pruncului de către mamă: răspundere şi pedeapsă penală (Partea I). În: *Avocatul poporului*, 2000, nr. 7-9, p. 31-41.

„obiectul protecției penale în conținutul unei infracțiuni [...] poate să reiasă din statutul special al victimei [...]”[493].

Victima infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM are, de asemenea, un statut special: persoana care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale. Prin urmare, *obiectul juridic special* al acestei infracțiuni îl formează relațiile sociale cu privire la viața persoanei care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale. Relațiile sociale cu privire la viața persoanei constituie obiectul juridic de subgrup al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Ca elemente structurale ale relațiilor sociale apărate de legea penală în calitate de obiect juridic al infracțiunii, S. Brînza specifică: 1) subiecte; 2) conţinut; 3) obiect[494]. Astfel, în cazul relațiilor sociale care formează obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, distingem: 1) făptuitorul și persoana care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale – subiectele relațiilor sociale apărate de art. 146 CP RM; 2) dreptul la viață al persoanei care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale, precum și obligația făptuitorului de a respecta acest drept – conținutul relațiilor sociale apărate de art. 146 CP RM; 3) viața persoanei care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale – obiectul relațiilor sociale apărate de art. 146 CP RM.

După cum se vede, subiectele relațiilor sociale apărate de art. 146 CP RM sunt: a) subiectul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; b) victima infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Conținutul relațiilor sociale apărate de art. 146 CP RM se exprimă în facultatea socială a victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, precum și în îndatorirea corelativă a subiectului acestei infracțiuni de a respecta o astfel de facultate socială. Facultatea socială a victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM este expres menționată în actele normative naționale și internaționale, și nu rezultă din textul acestora. Prin urmare, conținutul relațiilor sociale apărate de art. 146 CP RM îl constituie dreptul la viață, și nu interesul de a vieții. În sfârșit, obiectul relațiilor sociale apărate de art. 146 CP RM îl formează valoarea socială specifică în jurul și datorită căreia apar, se desfășoară sau se dezvoltă asemenea relații sociale.

S. Botnaru menționează: „Obiectul juridic principal și obiectul juridic secundar (adiacent), în literatura juridică de specialitate, constituie un obiect juridic complex, care este specific numai

[493] Copețchi S., Hadîrcă I. *Calificarea infracțiunilor*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 111. 352 p.
[494] Brînza S. Structura relațiilor sociale cu privire la patrimoniu apărate de legea penală. În: *Revista Națională de Drept*, 2004, nr. 12, p. 5-8.

infracțiunilor complexe”[495]. Necesitatea verificării posibilei existențe a obiectului juridic secundar (adiacent) al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM este dictată de doi factori: 1) conform lit. a) art. 117 CP RM, „concurenţa dintre două norme speciale are următoarele varietăţi: [...] dintre componenţa de infracţiune cu circumstanţe atenuante şi alta cu circumstanţe agravante – infracţiunea se califică în baza celei cu circumstanţe atenuante”; 2) în opinia lui D. Buliga, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 145 CP RM, obiectul juridic secundar „este format din relațiile sociale cu privire la îndeplinirea normală a obligațiilor de serviciu sau obștești ale persoanelor învestite cu o anumită autoritate sau responsabilitate, ca parte componentă a ordinii de drept instituite (lit. d) alin. (2) art. 145 CP RM), relațiile sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei sau relațiile sociale cu privire la securitatea publică sub forma neadmiterii luării de ostatici (lit. f) alin. (2) art. 145 CP RM), relațiile sociale cu privire la îndeplinirea normală a obligațiilor de serviciu de către reprezentanții autorității publice sau de către militari (în cazul celei de-a doua modalități normative a agravantei prevăzute la lit. h) alin. (2) art. 145 CP RM), relațiile sociale cu privire la exercitarea actului de justiție (în cazul primei modalități normative a agravantei prevăzute la lit. k) alin. (2) art. 145 CP RM care prevede omorul săvârșit cu scopul de a ascunde o altă infracțiune)”[496].

Din aceste considerente nu este clar dacă infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM are sau nu obiect juridic secundar în cazul concurenței dintre art. 146 CP RM și, de exemplu, lit. d) alin. (2) art. 145 CP RM. În opinia noastră, infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM nu poate avea obiect juridic secundar. Din lit. a) art. 117 CP RM rezultă că rezultatul concurenței dintre norma, care conține componenţa de infracţiune cu circumstanţe atenuante, şi norma, care conține componenţa de infracţiune cu circumstanţe agravante, constă în anularea aplicării normei care conține componenţa de infracţiune cu circumstanţe agravante. Aceasta înseamnă inclusiv anularea existenței obiectului juridic special al componenţei de infracţiune cu circumstanţe agravante. Săvârşirea infracţiunii asupra unei persoane, de exemplu, în legătură cu îndeplinirea de către ea a obligaţiilor de serviciu sau obşteşti, poate fi luată în considerare ca circumstanță agravantă la stabilirea pedepsei pentru infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM (după cum rezultă din lit. f) alin. (1) art. 77 CP RM). Însă, o astfel de circumstanță nu poate influența asupra calificării faptei conform art. 146 CP RM.

În concluzie, valorile și relațiile sociale aferente, menționate de D. Buliga în calitate de obiect juridic secundar (adiacent) al infracțiunii prevăzute la art. 145 CP RM, nu pot constitui

[495] Grama M., Botnaru S., Șavga A. et al. *Dreptul penal. Partea generală. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012, p. 157-158. 328 p.
[496] Buliga D. Viața persoanei ca valoare socială unică, principală sau secundară ocrotită de legea penală. În: *Revista Naţională de Drept*, 2016, nr. 9, p. 34-41.

obiectul juridic secundar (adiacent) al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Or, obiectul juridic secundar (adiacent) are un caracter obligatoriu în structura obiectului juridic special al unei infracțiuni complexe. Valorile și relațiile sociale aferente, menționate de D. Buliga în calitate de obiect juridic secundar (adiacent) al infracțiunii prevăzute la art. 145 CP RM, pot forma doar așa-numitul „obiect juridic facultativ" al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Prezența unui astfel de obiect este opțională, deci poate fi luată în considerare doar la individualizarea pedepsei.

3.2. Obiectul material al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM

În doctrina de specialitate este exprimată o opinie care îi poate deruta pe unii cititori: „Omorul se caracterizează prin existenţa unui obiect material care constă în viaţa unui om (în înţeles biologic), corpul unui om în viaţă, corpul unui om viu".[497] Părerea noastră este că nu viața unui om, dar corpul persoanei constituie obiectul material al infracțiunilor de omor, în general, și al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, în particular.

Obiectul material al infracțiunii reprezintă expresia corporală a valorii sociale și a relațiilor sociale cărora le este adusă atingere prin intermediul acestui obiect. Cu alte cuvinte, obiectul material al infracțiunii este acel substrat material asupra căruia se influențează nemijlocit prin săvârșirea infracțiuni. Anume de aceea obiectul material al infracțiunii mai este uneori numit „obiectul nemijlocit al infracțiunii".[498]

După părerea lui S. Brînza și V. Stati, corpul persoanei constituie „expresia corporală a vieţii sau sănătăţii persoanei, adică ansamblul de funcţii şi procese organice care asigură individului prezenţa biologică şi care, odată distruse, suprimă calitatea de fiinţă vie şi sănătoasă a persoanei".[499] Conținutul obiectului juridic special al infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, determină în mod firesc conținutul obiectului material al infracțiunii respective: expresia corporală a vieții acelei persoane care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale.

Săvârșirea infracțiunilor de omor, în general, și a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, în particular, presupune ipoteze variate. Datorită acestui fapt este necesar să stabilim dacă fiecare dintre aceste ipoteze presupune prezența obiectului material.

---

[497] Bodea R. Consideraţii teoretice privitoare la infracţiunea de omor în concepţia noului Cod penal. În: *Pro Lege*, 2014, nr. 3, p. 131-154.
[498] Oancea I. *Drept penal. Partea Generală*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 131-132. 576 p.
[499] Brînza S., Stati V. *Drept penal. Partea specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p. 126. 1062 p.

Caracterizând comiterea omorului pe calea acțiunii, S. Brînza și V. Stati menționează: „Acţiunea are un caracter fizico-mecanic, chimic, biologic, psihic sau de altă natură. Acţiunile fizico-mecanice se exprimă în: tăiere, înjunghiere, împuşcare, înecare, strivire, aruncare de la înălţime, strangulare, lovire (cu mâinile, cu picioarele, cu un corp contondent etc.), electrocutare, ardere, refrigerare etc. Acţiunile chimice constau în: otrăvire, administrarea unei supradoze de substanţe narcotice sau psihotrope, provocarea de arsuri prin folosire de acizi sau baze etc. Acţiunile biologice se exprimă în: inocularea de agenţi patogeni, transfuzia de sânge incompatibil etc. Acţiunile psihice constau în: a sugestiona victimei, pe calea hipnozei, dorinţa de sinucidere; a produce şocuri psihice sau stări emotive intense unei persoane care suferă de o boală gravă a inimii sau de anevrisme cerebrale, făptuitorul cunoscând aceasta; a constrânge psihic victima să se arunce de la înălţime sau dintr-un mijloc de transport aflat în mişcare, etc.”[500]

Apar anumite dubii privind prezența obiectului material al infracțiunii în cazurile când acțiunea prejudiciabilă nu presupune un contact fizic cu corpul victimei.

Totuși, S. Brînza asigură că influențarea asupra obiectului material al infracțiunii nu se reduce la contactul fizic cu acesta: „Facultatea unei entităţi oarecare de a evolua în calitate de obiect material al infracţiunii se realizează în cazul în care această entitate a fost supusă unei influenţări infracţionale, exprimate prin [...] schimbarea poziţiei de fapt sau prin altă manipulare [...] asupra ei din partea făptuitorului”.[501] Iu.V. Lazebnik are o opinie apropiată ca esență: „Legiuitorul consideră obiect material al infracțiunii numai substratul material al obiectului relației, supus influenței fizice (distrugere, deteriorare, răpire, fabricare, modificare etc.) în procesul de săvârșire a infracțiunii”.[502]

Ca urmare, dacă acțiunea prejudiciabilă, în care se concretizează infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, nu presupune o manipulare exercitată asupra corpului victimei (așa cum se atestă, spre exemplu, în cazul acțiunii cu caracter psihic), atunci acestei infracțiuni îi lipsește obiectul material.

Indirect, această teză este validată de către M. Angheluță care afirmă: „Dorind să suprime libertatea psihică, subiectul infracțiunii prevăzute la art. 155 CP RM influențează asupra victimei, deși nu asupra corpului acesteia. Subiectul urmăreşte ca victima să manifeste voința impusă de el, adică să fie el cel care deliberează şi hotărăște asupra realizării actelor fizice ale

[500] Ibidem, p. 135.
[501] Idem, *Obiectul infracţiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 142, 143. 675 p.
[502] Лазебник Ю.В. Объект и предмет как признаки объективной стороны состава преступления в уголовном праве. În: *Научные труды Белорусского государственного экономического университета. Вып. 13*. Минск: БГЭУ, 2020, p. 583-587.

victimei. În concluzie, infracțiunea prevăzută la art. 155 CP RM nu are un obiect material/imaterial. În cazul acestei infracțiuni se poate vorbi despre un obiect direct/obiect al influenţării nemijlocite, care este reprezentat de victimă".[503]

La o concluzie asemănătoare ajunge Gh. Pavliuc: „Infracțiunile prevăzute la alin. (1^1) și lit. a), c) alin. (2) art. 349 CP RM sunt cele care se exprimă în influenţarea nemijlocită a obiectului material al infracţiunii. În mod concret, obiectul material îl reprezintă, după caz: corpul victimei sau bunurile victimei a căror valoare nu atinge proporții mari (în cazul infracţiunii prevăzute la alin. (1^1) art. 349 CP RM); corpul victimei (în cazul infracţiunii prevăzute la lit. a) alin. (2) art. 349 CP RM); bunurile victimei a căror valoare se exprimă în proporții mari (în cazul infracţiunii prevăzute la lit. c) alin. (2) art. 349 CP RM)".[504] Prin aceasta, Gh. Pavliuc vrea să ne spună că corpul victimei nu apare ca obiect material în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 349 CP RM, când acțiunea prejudiciabilă presupune influențarea asupra psihicului victimei prin amenințarea cu moartea, cu vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii ori cu nimicirea bunurilor.

Dacă facem o comparație, observăm că, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, intenția făptuitorului este de a suprima viața victimei, nu libertatea psihică a acesteia. Totuși, dacă această acțiune presupune săvârșirea unei acțiuni cu caracter psihic, se influențează nu asupra corpului victimei, dar asupra psihicului acesteia. Adică, în ultimă instanță, se influențează asupra victimei însăși.

În continuare este necesar să aflăm dacă infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, are obiect material în ipoteza când este comisă pe calea inacțiunii.

În opinia unor doctrinari, această posibilitate există. Spre exemplu, N.D. Popa menționează că „inacţiunea presupune lezarea unei valori sociale exterioare normei, şi implicit a unui obiect material la infracţiunile de rezultat".[505] A.A. Muzâka și E.V. Lașciuk prezintă ca pildă infracțiunea de eschivare a părintelui de la întreținerea copilului: „Pericolul social al acestei infracțiuni constă în faptul că necesitățile copilului (ale victimei infracțiunii) sunt insuficient asigurate din cauza eschivării părintelui de la întreținerea copilului. În acest caz obiectul material

[503] Angheluță M. Obiectul material/imaterial al infracțiunii prevăzute la art. 155 din Codul penal: între posibilitate și realitate. În: *Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare". Rezumatele comunicărilor. Științe juridice și economice. Vol. I*. Chișinău: CEP USM, p. 30-33.
[504] Pavliuc Gh. Obiectul material şi victima în cazul infracţiunilor prevăzute la art. 349 din Codul penal. În: *Revista Naţională de Drept*, 2016, nr. 1, p. 36-47.
[505] Popa N.D. The "material object" – "immediate effect" correlation as part of the indictment rule. În: *Curentul Juridic*, 2007, vol. 30, p. 146-155.

al infracțiunii este reprezentat de mijloacele bănești pe care făptuitorul este obligat să le achite victimei. Infracțiunea este săvârșită anume în legătură cu aceste mijloace bănești”.[506]

De altă părere este S. Brînza: „Infracţiunea, comisă prin acţiune, apare, de regulă, în acele cazuri în care se atestă o influenţare asupra obiectului material. Cu privire la infracţiunile săvârşite prin acţiune, putem spune că nu există infracţiune fără acţiune şi nu există infracţiune, dacă acţiunea nu este îndreptată asupra obiectului material. În esenţă, acţiunea înseamnă influenţare determinată asupra ceva. [...] În dese cazuri, inacţiunea tocmai indică asupra faptului că făptuitorul nu a exercitat influenţarea determinată asupra entităţii materiale, deşi el era obligat legalmente să facă aceasta”.[507] Similar, A. Popenco se referă la cazul infracțiunilor de neglijență în serviciu, care sunt comise pe calea inacțiunii (și anume – a neîndeplinirii obligaţiilor de serviciu) sau a acțiunii (și anume – a îndeplinirii necorespunzătoare obligaţiilor de serviciu): „Infracţiunile de neglijenţă în serviciu posedă obiect material doar atunci când presupun exercitarea unei influenţe infracţionale asupra unei entităţi materiale şi nu au atunci când nu implică o atare influenţă”.[508]

Conchidem că, deoarece nu presupune o influențare infracțională asupra corpului victimei, infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, atunci când este săvârșită pe calea inacțiunii, nu are obiect material.[509]

Nu este clar dacă infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, are obiect material în cazul erorii asupra acestui obiect. Pentru a introduce claritate, vom apela la opiniile unor penaliști.

S. Brînza și V. Stati consideră că „cerinţa ca fapta subiectului să se îndrepte contra unui om viu ridică problema dacă poate fi sancţionată sau nu, de exemplu, fapta persoanei care, fără a-şi da seama că ţinta atacului său este o persoană care decedase cu puţin timp înainte, efectuează o împuşcătură ochită în capul acesteia. În cazul dat, cele săvârşite reprezintă tentativa de omor. Această soluţie de calificare îşi desprinde argumentele din necesitatea protejării eficiente şi oportune a ordinii de drept, precum şi din latura subiectivă a infracţiunii, din atitudinea deosebit de periculoasă a făptuitorului pentru societate. Numai din cauze independente de voinţa făptuitorului nu şi-a produs efectul acţiunea acestuia, îndreptată nemijlocit spre lipsirea de viaţă a

[506] Музика А.А., Лащук Є.В. *Предмет злочину: теоретичні основи пізнання*. Київ: Паливода А.В., 2011, p. 133. 192 p.
[507] Brînza S. Obiectul juridic al infracțiunii și obiectul material al infracțiunii: considerații preliminare. În: *Revista Națională de Drept*, 2003, nr. 9. p. 4-9.
[508] Popenco A. *Aspecte teoretice și practice ale infracțiunii de neglijență în serviciu* / Teză de doctor în drept. Chișinău, 2020, p. 67. 249 p.
[509] Berdilo R. Problemele identificării obiectului material al infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: Contribuţia tinerilor cercetători la dezvoltarea administraţiei publice: *Materiale ale Conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale, ediţia a 7-a, 26 februarie 2021*. Chişinău: S. n., 2021, p. 292-295.

victimei”.[510] De asemenea, F. Streteanu și D. Nițu afirmă că în exemplul expus mai sus „ar trebui să se rețină existența unei tentative pedepsibile”.[511] Argumentele lui F. Streteanu sunt: „Făptuitorul cunoaște faptul că urmează să comită o faptă prevăzută de legea penală, iar reprezentarea sa este conformă cu realitatea, astfel încât nu putem discuta despre o eroare inversă de drept. Cu privire la inexistența vieții la momentul săvârșirii actelor de executare, se arată că tocmai din acest motiv infracțiunea rămâne în forma tentativei, nefiind posibilă consumarea infracțiunii, fapt ce este asimilat cu aflarea obiectului în altă parte sau cu greșita executare a acțiunii (motive ce fac încadrarea faptei autorului ca o tentativă relativ improprie sau idonee, care poate atrage răspunderea penală)”.[512]

Pe de altă parte, după părerea lui V. Dobrinoiu, „este controversată problema dacă există tentativă sau fapt putativ când făptuitorul acționează cu intenția de omor asupra unui cadavru crezând că este o persoană în viață. Considerăm totuşi că victima trebuie să fie în viață pentru existența obiectului material al infracțiunii”.[513] M.-D. Bălan afirmă că în exemplul prezentat „corpul persoanei există în materialitatea sa, dar nu are calitatea cerută de legea penală, respectiv să fie o persoană în viață”.[514]

Polemica dintre doctrinarii precitați trebuie privită din unghiul art. 27 CP RM: „Se consideră tentativă de infracţiune acţiunea sau inacţiunea intenţionată îndreptată nemijlocit spre săvârşirea unei infracţiuni dacă, din cauze independente de voinţa făptuitorului, aceasta nu şi-a produs efectul”. De aceea considerăm că lipsa obiectului material al infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, nu este un motiv pentru a nu reține la calificare tentativa de omor săvârșit în stare de afect. Or, în această situație, acţiunea sau inacţiunea intenţionată a făptuitorului (care se află în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă sau de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei) este îndreptată nemijlocit spre lipsirea de viață a acestei victime. Din cauze independente de voinţa făptuitorului (moartea victimei nemijlocit înainte de acţiunea sau inacţiunea făptuitorului), eforturile acestuia nu-şi ating efectul. „Cadavrul (obiectul material real) nu corespunde parametrilor obiectului material aflat în reprezentarea

[510] Brînza S., Stati V. *Drept penal. Partea specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p. 134. 1062 p.
[511] Streteanu F., Nițu D. *Drept penal. Partea generală, vol. I*. București: Editura Universul Juridic, 2014, p. 487. 514 p.
[512] Streteanu F. *Tratat de drept penal. Partea generală, vol. I*. București: C.H. Beck, 2008, p. 640. 720 p.
[513] Pascu I., Dobrinoiu V., Hotca M.A. et al. *Noul Cod penal comentat. Vol. 2. Partea specială*. Bucureşti: Universul Juridic, 2012, p. 9. 1270 p.
[514] Bălan M-D. Fapta putativă. În: *Dreptul*, 2017, nr. 10, p. 105-118.

făptuitorului – corpul unei persoane în viață. În consecință, se impune calificarea faptei săvârșite ca tentativă de omor săvârșit în stare de afect”.[515]

Astfel, infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, nu are obiect material în cazul erorii asupra acestui obiect. Totodată, anume din cauza acestei erori, vorbim despre tentativa la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM. Generalizând, este necesar să stabilim dacă există obiect material în cazul tentativei la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM. Pornind de la definiția din art. 27 CP RM, se poate susține că obiectul material este prezent în acele cazuri de tentativă la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, când eroarea de fapt se referă nu la acest semn constitutiv al infracțiunii, dar la: obiectul juridic al infracțiunii; identitatea victimei; calitatea specială a victimei; numărul de victime; metoda de comitere a infracțiunii; urmările prejudiciabile; legătura cauzală etc.

3.3. Victima infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM

Din art. 15 CP RM aflăm că orice infracțiune are obiect, latură obiectivă, subiect și latură subiectivă. Fiecare dintre aceste patru elemente constitutive ale infracțiunii este, la rândul său, format din anumite semne care pot avea un caracter obligatoriu sau facultativ. Victima infracțiunii este unul dintre semnele constitutive ale infracțiunii. Mai precis, acest semn face parte din sistemul obiectului infracțiunii.

R. Popov menționează că „din perspectiva acţională (care este cea mai potrivită atunci când ne referim la o infracţiune), subiect este titularul acţiunii, adică cel care cunoaşte, gândeşte şi acţionează; obiectul este cel asupra căruia sunt îndreptate gândul sau acţiunea subiectului. Din această perspectivă, nu ar fi adecvat să considerăm subiect pe cineva asupra căruia sunt îndreptate gândul sau acţiunea unui alt subiect”.[516] Această opinie își găsește confirmarea în unele norme din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, din care rezultă că victima infracțiunii este persoana împotriva căreia se îndreaptă fapta subiectului infracțiunii: „dacă aceasta a cauzat daune în proporţii considerabile drepturilor şi intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice” (alin. (1) art. 327 și alin. (1) art. 328); „dacă aceasta a cauzat daune drepturilor şi intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice” (alin. (1^1) art. 328); „dacă aceasta a cauzat daune în proporţii mari intereselor publice sau drepturilor şi

[515] Berdilo R. Eroarea de fapt în cazul omorului săvârșit în stare de afect. În: *Modern Scientific Challenges and Trends: a collection scientific works of the International scientific conference (30th July, 2020)*. Warsaw: Sp. zo. o. “iScience”, 2020, p. 38-49.
[516] Popov R. *Subiectul infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din partea specială a Codului penal*. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 59. 315 p.

intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice" (alin. (1) art. 329); „dacă aceasta a cauzat daune în proporţii considerabile [...] drepturilor şi intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice" (alin. (1) art. 335); „dacă s-au cauzat daune în proporţii mari intereselor publice sau drepturilor şi intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice" (alin. (1) art. 352); „soldate cu daune în proporţii mari [...] drepturilor şi intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice" (lit. d) alin. (2) art. 361); „soldate cu daune în proporţii deosebit de mari [...] drepturilor şi intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice şi juridice" (lit. b) alin. (3) art. 362^1); „dacă acestea au cauzat victimei [...] daune în proporţii considerabile" (alin. (1) art. 370) etc. O concluzie similară rezultă din pct. 41 al Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 24 din 17.10.2019 privind controlul constituționalității unor prevederi din articolele 189 alin. (3) lit. f), 307 alin. (2) lit. c), 327 alin. (2) lit. c), 329 alin. (1) și alin. (2) lit. b) și din articolul 335 alin. (1^1) din Codul penal: „Noțiunea de „interes public" este abstractă și nu asigură identificarea *entității căreia îi sunt cauzate daunele, adică victima infracțiunii* (evid. ns.)".[517]

În rezultatul comiterii infracțiunii, victima este fie lipsită de posibilitatea de a participa la relațiile sociale ocrotite de legea penală, fie limitată în această posibilitate. Întrucât obiectul infracțiunii constituie un tot unitar, în ultimă instanță atingere li se aduce valorii și relațiilor sociale aferente, care formează acest obiect.

După ce am clarificat acest aspect, urmează să stabilim dacă victima infracțiunii este un semn constitutiv obligatoriu al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Punctul de vedere al lui N.A. Lopașenko este că „în cazul oricărei infracțiunii victima face parte din obiectul infracțiunii în calitate de subiect al relațiilor sociale apărate de legea penală. Nu există nicio infracțiune fără victima".[518] Opinia noastră este alta, și anume – nu oricare infracțiune presupune prezența victimei. În acest sens V. Stati menționează: „Datorită specificului unor infracţiuni, acestea nu presupun prezenţa unei victime. Este vorba despre infracţiunile specificate la art. 240-242, 243-244^1, 245^6, 248-250 CP RM. În cazul acestor infracţiuni, titular al valorilor sociale proteguite este statul. Acesta nu poate avea calitatea de victimă a infracţiunii".[519] Bineînțeles, victima poate lipsi nu doar în cazul infracțiunilor economice. Astfel de exemple avem aproape în toate capitolele din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova.

---

[517] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 338-343.
[518] Лопашенко Н.А. Несовершеннолетний как потерпевший и субъект в преступных посягательствах. În: *Правовая политика и правовая жизнь*, 2001, № 1, p. 134-137.
[519] Stati V. *Infracțiuni economice: Note de curs*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019, p. 20. 597 p.

Cert este că statul nu poate apărea ca victimă în cazul niciunei infracțiuni. De aceea, considerăm convingătoare argumentele prezentate de I. Selevestru: „Doar în conjunctura dreptului penal internațional, un stat poate evolua ca victimă a infracțiunii (de exemplu, ca victimă a agresiunii din partea unui alt stat). În contrast, în conjunctura dreptului penal național, în calitate de victimă poate apare o persoană juridică care reprezintă statul, nu statul însuși. Statul este cel care apără ordinea de drept împotriva infracțiunilor. Această concluzie reiese din alin. (1) art. 2 CP RM. Ar fi impropriu ca, din postura de victimă a infracțiunii, statul să-și exercite calitatea de apărător al ordinii de drept. Un stat, care evoluează în această postură, este un stat care se declară incapabil de a-și apăra cetățenii împotriva infracțiunilor. Este un stat ca și cum inexistent”.[520] Dacă statul ar fi victimă a unei infracțiuni săvârșite de o persoană fizică sau juridică, atunci statul nu ar avea pur și simplu capacitatea să execute față de cetățeni obligațiile prevăzute în textul Constituției Republicii Moldova[521]: „Respectarea şi ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului” (alin. (1) art. 16); „Cetăţenii Republicii Moldova beneficiază de protecţia statului atât în ţară, cât şi în străinătate” (alin. (1) art. 18); „Statul garantează fiecărui om dreptul la viaţă şi la integritate fizică şi psihică” (alin. (1) art. 24) etc.

În mod firesc nici statul, nici persoana juridică nu pot fi victime ale infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Doar o persoană fizică poate avea o asemenea calitate. Numai o persoană fizică poate fi lipsită de viață. Deoarece infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM aduce atingere vieții persoanei, este necesar ca persoana dată să fie deja născută și încă în viață.

Din alin. (2) art. 1 al Legii nr. 338 din 15.12.1994 privind drepturile copilului se desprinde că naşterea marchează începutul vieții unei persoane: „În conformitate cu prezenta lege, o persoană este considerată copil din momentul naşterii până la vârsta de 18 ani”.[522] Întrucât naşterea este un proces de durată, opinia lui L. Gîrla aduce mai multă claritate: „Viața copilului nou-născut se consideră începută din momentul declanșării naşterii fiziologice, fapt despre care ne mărturisește clar dispoziția art. 147 CP RM – „în timpul naşterii sau imediat după naştere”.”[523] O părere asemănătoare este exprimată de A. Plop: „Din moment ce fapta prevăzută la art. 147 CP RM nu poate fi săvârşită decât „în timpul naşterii” sau „imediat după naştere”, deducem că orice activitate infracţională realizată asupra produsului concepţiei anterior începerii

[520] Selevestru I. Victima infracțiunilor prevăzute la art. 191 CP RM. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale”*, 2015, nr. 3, p. 194-199.
[521] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
[522] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 13.
[523] Gîrla L. *Aspecte teoretice și practice privind infracțiunea de pruncucidere*. Chișinău: CEP USM, 2006, p. 59. 216 p.

expulzării acestuia urmează a fi apreciată drept provocare ilegală a avortului”.[524] Într-adevăr, viața copilului nou-născut nu poate începe mai devreme de momentul declanșării nașterii. Altfel, s-ar admite un paralelism dintre art. 145-148 CP RM, pe de o parte, și art. 159 CP RM, pe de altă parte. Un asemenea paralelism ar echivala cu concursul ideal dintre una din infracțiunile prevăzute la art. 145-148 CP RM și infracțiunea prevăzută la art. 159 CP RM, ceea ce este de neconceput.

Momentul final al vieții persoanei poate fi determinat în baza altor acte normative. Astfel, alin. (2) art. 34 al Legii nr. 411 din 28.03.1995 a ocrotirii sănătăţii prevede: „Aparatura medicală care menţine viaţa pacientului în caz extremal poate fi deconectată numai după constatarea morţii creierului”.[525] Noțiunea de moarte a creierului (moarte cerebrală) este definită în pct. A.7 al Anexei la Ordinul Ministerului Sănătății nr. 260 din 05.04.2011 cu privire la aprobarea Protocolului clinic standardizat „Moartea cerebrală”, „moartea cerebrală” este un termen folosit pentru definirea morţii fiinţei umane, determinată prin teste care demonstrează o încetare ireversibilă a funcţiilor clinice ale creierului, totodată fiind menţinute artificial (prin metode reanimatologice) funcţiile cardio-vasculare şi pulmonare”.[526]

Concluzia este că legea penală apără viața persoanei din momentul declanșării nașterii până în momentul morții cerebrale.

După ce am stabilit caracteristicile temporale ale victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, este cazul să determinăm alte caracteristici ale acestei victime.

Vorbind la general despre victima infracțiunii, Gh. Pavliuc menționează despre tentația de a se apela la definiția noțiunii de victimă din alin. (1) art. 58 CPP RM. Același autor aduce argumente în vederea substituirii în CPP RM a cuvântului „victimă” prin sintagma „persoană vătămată”. Gh. Pavliuc consideră că implementarea propunerii în cauză ar pune capăt practicii defectuoase de căutare a semnificației juridico-penale a noțiunii de victimă în alin. (1) art. 58 CPP RM”.[527]

Potrivit alin. (1) art. 58 CPP RM, „se consideră victimă orice persoană fizică sau juridică căreia, prin infracţiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale”. Această definiție seamănă cu cea din art. 1 al Declarației privind principiile de bază ale justiției pentru victimele infracțiunilor și ale abuzului de putere, adoptate prin rezoluția Adunării Generale a ONU nr.

[524] Plop A. *Răspunderea penală pentru provocarea ilegală a avortului* / Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015, p. 89. 173 p.
[525] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 34.
[526] *Ordinul Ministerului Sănătății nr. 260 din 05.04.2011 cu privire la aprobarea Protocolului clinic standardizat „Moartea cerebrală”*. Disponibil: https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/06/14054-PCS-MC-20final20semnat.pdf
[527] Pavliuc Gh. Victima în dreptul procesual penal și în dreptul penal. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2018, Вып. 3, ч. 8. p. 127-132.

40/34 din 29.11.1985: „Prin termenul „victime” se au în vedere persoanele care au suferit, individual sau colectiv, daune, inclusiv vătămări corporale, prejudicii morale, suferințe emoționale, prejudicii materiale sau o lezare considerabilă a drepturilor lor fundamentale în rezultatul unei acțiuni sau omisiuni care încalcă legile penale naționale ale statelor membre, inclusiv legile care interzic abuzul de putere penal”.[528] Din aceste definiții ar rezulta că nu se poate vorbi despre victimă în cazul unei infracțiuni formale sau al tentativei de infracțiune. Ceea ce este inacceptabil. Definițiile sus-menționate au relevanță procesual penală, însă nu concordă cu necesitățile dreptului penal. Nu tipul componenței de infracțiune – formală sau materială – este cel care condiționează dacă acea infracțiune are victimă sau nu. Conținutul obiectului juridic special este cel care condiționează dacă acea infracțiune are victimă sau nu. De aceea susținem argumentul prezentat de A.A. Gadjieva și D.G. Gadjieva: „Împreună cu alte semne constitutive ale obiectului infracțiunii, victima determină caracterul pericolului social al infracțiunii respective. Victima indică asupra cărei valori sociale este îndreptată infracțiunea și cui aparține această valoare. Raportul dintre victimă și obiectul infracțiunii are, prin urmare, un caracter integrativ”.[529]

Nu putem susține alte două puncte de vedere. Astfel M.V. Senatorov consideră că victima infracțiunii trebuie considerată semn facultativ al obiectului infracțiunii.[530] Pe de altă parte, V.A. Tuleakov este de părerea că victima infracțiunii trebuie să aibă rolul de element constitutiv distinct al infracțiunii.[531] În cazurile când victima infracțiunii reprezintă semnul constitutiv al cărui absență are ca efect lipsa componenței de infracțiune (așa cum este, de exemplu, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM), nu se poate afirma că victima infracțiunii este un semn facultativ al obiectului acestei infracțiuni. În replică la cele afirmate de V.A. Tuleakov, nu considerăm necesar ca victima infracțiunii să constituie un element constitutiv al infracțiunii. Din art. 15 CP RM rezultă că există patru elemente constitutive ale infracțiunii: obiectul infracțiunii; latura obiectivă a infracțiunii; subiectul infracțiunii; latura subiectivă a infracțiunii. Aceste patru elemente sunt suficiente. Victima infracțiunii este un semn ce caracterizează obiectul infracțiunii. Acest semn nu poate avea un caracter de sine stătător, deoarece victima infracțiunii este nu altceva decât unul dintre subiectele relațiilor sociale apărate împotriva acelei infracțiuni.

---

[528] *Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power*. Disponibil: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/40/34

[529] Гаджиева А.А., Гаджиева Д.Г. Потерпевший в системе объективных признаков состава преступления. În: *Пробелы в российском законодательстве*, 2010, № 1, p. 141-143.

[530] Сенаторов М.В. *Потерпілий від злочину у кримінальному праві*. Харків: Право, 2006, p. 130. 208 p.

[531] Туляков В.А. *Актуальные проблемы современной уголовно-правовой политики.* În: *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 жовтня 2012 р.* Харків: Право, 2012, p. 65-71.

„Dezintegrarea elementelor constitutive ale infracțiunii ar avea ca efect echivalarea semnelor constitutive ale infracțiunii cu elementele constitutive ale infracțiunii. Cu alte cuvinte, partea ar fi asimilată cu întregul, ceea ce ar fi inacceptabil”.[532]

Printre subiectele relațiilor sociale, apărate de art. 146 CP RM, se numără victima infracțiunii prevăzute de acest articol. Așa cum am afirmat în Subcapitolul 2.1 al tezei de față, „obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la viața persoanei care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale”. Rezultă că victima omorului săvârșit în stare de afect are calitatea specială de persoană care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale. Considerăm că anume o asemenea persoană participă la relațiile sociale protejate de art. 146 CP RM.

Părerea lui E.N. Ciucelov ar putea pune la îndoială această afirmație a noastră. Autorul dat menționează că „încercarea de a determina caracteristicile victimei omorului, săvârșit în stare de afect, întâmpină un șir de dificultăți. În special, nu este posibilă stabilirea unor trăsături care ar ajuta să distingem această victimă de victimele altor infracțiuni, cu excepția particularităților comportamentale. Însă, chiar și caracteristicile comportamentului victimei în contextul capacității lor de a induce starea de afect sunt, de asemenea, condiționale. Or, același comportament poate afecta diferite persoane în varii moduri: cineva pur și simplu se va supăra, altcineva nu va acorda atenție, iar al treilea va fi în stare de afect. Adică, de fiecare dată este necesar să se ia în calcul ambianța concretă de săvârșire a infracțiunii, precum și caracteristicile stării psihofiziologice a persoanei care a comis infracțiunea, ceea ce, în opinia noastră, complică extrem procesul de calificare a infracțiunii”.[533]

Conform alin. (1) art. 113 CP RM, „se consideră calificare a infracţiunii determinarea şi constatarea juridică a corespunderii exacte între semnele faptei prejudiciabile săvârşite şi semnele componenţei infracţiunii, prevăzute de norma penală”. Se are în vedere corespunderea între *toate* semnele faptei prejudiciabile săvârşite şi *toate* semnele componenţei infracţiunii, prevăzute de norma penală. În caz contrar, corespunderea nu va fi exactă, iar calificarea infracțiunii nu va fi corectă. Sub acest aspect, E.N. Ciucelov are dreptate sub un anumit aspect. Or, așa cum afirmă just A.V. Ilcenko, „spre deosebire de victima „simplă”, victimă specială este persoana care are trăsături inerente, asupra căreia a influențat nemijlocit făptuitorul. Aceste

[532] Berdilo R. Victima omorului săvârșit în stare de afect. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2021, nr. 1, p. 33-38.
[533] Чучелов Е.Н. Некоторые вопросы определения объекта преступления, предусмотренного ст. 113 УК РФ. În: *Пробелы в российском законодательстве, Юридический журнал*, 2015, № 5, p. 131-133.

trăsături de natură fizică sau socială ale victimei nu depind de circumstanțele specifice, de ambianța de săvârșire a infracțiunii sau de anumite persoane, adică sunt stabile”.[534]

Calitatea specială a victimei infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, nu are un caracter stabil. Prezența acestei calități depinde de potențialitatea actelor ilegale sau imorale ale victimei de a provoca starea de afect a făptuitorului. Astfel, dacă aceste acte vor provoca starea de afect a făptuitorului, atunci persoana, care le săvârșește, va avea calitatea de victimă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Din contra, dacă actele ilegale sau imorale nu vor provoca starea de afect a făptuitorului, atunci persoana, care le săvârșește, nu va avea calitatea de victimă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. În ultima situație, nu se exclude ca persoana în cauză să fie victimă a infracțiunii prevăzute la art. 145 CP RM. Anume prezența sau lipsa circumstanțelor agravante ori atenuante este ceea ce deosebește infracțiunea, prevăzută la art. 145 CP RM, de infracțiunile prevăzute la art. 146-148 CP RM.

Din art. 146 CP RM rezultă că nu doar starea de afect a făptuitorului influențează gradul de pericol social al infracțiunii. Comportamentul provocator al victimei are o influență, de asemenea, notabilă. În lipsa comportamentul provocator al victimei nici nu ar fi posibilă apariția stării de afect. Ca și starea de afect, comportamentul provocator al victimei este greu de prevăzut și restrânge semnificativ limitele răspunderii penale a făptuitorului. Or, în acest caz, așa cum menționează just Gh. Gladchi, „vinovăţia victimei ca şi cum absoarbe o parte din vinovăţia subiectului infracţiunii”.[535] Altfel nici nu poate fi, deoarece, după părerea lui A.A. Gadjieva și D.G. Gadjieva: „Victima, prin caracteristicile sale esențiale, determină semnificația intereselor protejate de legea penală și, la rândul său, influențează indirect asupra gravității infracțiunii comise”.[536] E.L. Sidorenko, la rândul său, remarcă: „În cazurile când „vinovăția victimei” constituie un element al situației infracționale, este admisibilă următoarea teză atât de importantă pentru diferențierea răspunderii și pentru individualizarea pedepsei: „Cu cât mai mult infracțiunea este condiționată de „vinovăția victimei”, cu atât mai redusă este libertatea de alegere a făptuitorului. Deci, cu atât mai redusă trebuie să fie atât vinovăția acestuia, cât și gradul de răspundere și de pedeapsă aplicată făptuitorului”.[537]

Suntem de acord cu aceste opinii, deoarece obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM nu poate fi format din relațiile sociale cu privire la viața persoanei care nu

---

[534] Ильченко А.В. *Институт «специального потерпевшего» в уголовном праве*. În: *Уголовное право в эволюционирующем обществе: проблемы и перспективы. Сб. науч. ст*. Курск: ЮЗГУ, 2011, p. 45-49.
[535] Gladchi Gh. Victima în dreptul penal. În: *Revista de ştiinţe penale. Anuar*, 2006, p. 81-89.
[536] Гаджиева А.А., Гаджиева Д.Г. Потерпевший в системе объективных признаков состава преступления. În: *Пробелы в российском законодательстве*, 2010, № 1, p. 141-143.
[537] Сидоренко Э.Л. *Виктимологическая провокация в уголовном праве России*. Ставрополь: Ставропольский государственный университет, 2005, p. 31. 126 p.

provoacă starea de afect a făptuitorului. Acest obiect nu poate fi constituit nici din relațiile sociale cu privire la viața persoanei care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte legale sau morale. Asemenea relații și valori sociale sunt apărate de art. 145 CP RM. Doar art. 146 CP RM apără relațiile sociale cu privire la viața persoanei care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale. Conținutul valorii și relațiilor sociale, apărate contra infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, fac ca vinovăţia victimei să reducă parțial vinovăţia făptuitorului.

În alt context, trebuie să fim de acord cu S. Brînza când acest autor afirmă: „Dacă am admite că în legea penală ar lipsi agravanta specificată la lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM, atunci oricare omor, săvârşit asupra a două sau mai multor persoane (în lipsa unor circumstanţe agravante care sunt prevăzute la lit. a)-f), h)-p) alin. (2) art. 145 CP RM), ar trebui de calificat în conformitate cu alin. (1) art. 145 CP RM [...] Tocmai de aceea, se aplică răspunderea în baza alineatului (1) al articolului corespunzător, în cazurile în care articolul în cauză nu conține agravanta „asupra a două sau mai multor persoane", atestându-se pluralitatea de victime, cuprinsă de intenția unică a făptuitorului. Ne referim la *omorul săvârşit în stare de afect (art. 146 CP RM)* (evid. ns.), pruncucidere (art. 147 CP RM), eutanasie (art. 148 CP RM) etc. Nu avem nici un temei să aplicăm regulile concursului de infracțiuni într-o asemenea ipoteză".[538]

Pe bună dreptate în cazul omorului în stare de afect care presupune o pluralitate de victime, trebuie aplicat art. 146 CP RM. În acest caz nu putem vorbi despre un concurs de infracțiuni în virtutea regulii de calificare de la lit. a) art. 117 CP RM. Totodată, este important de luat în considerare că, pentru aplicarea art. 146 CP RM, toate victimele trebuie să aibă calitatea specială care rezultă din acest articol. Chiar și în cazul pluralității de victime, victimă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM trebuie să fie cel care posedă o asemenea calitate specială. Din această cauză, nu putem susține părerea lui A.I. Kuntii[539] și O.V. Avramenko[540]. Acești doctrinari consideră că omorul săvârșit în stare de afect poate fi îndreptat împotriva „terților" care se aflau accidental la locul infracțiunii sau care au încercat să împiedice săvârșirea acesteia.

Suntem de părerea că, dacă făptuitorul manifestă intenție, în lipsa erorii cu privire la calitatea specială a victimei, omorul săvârșit în stare de afect, îndreptat împotriva „terților", nu poate fi calificat în baza art. 146 CP RM. E.L. Sidorenko menționează just că, în asemenea

[538] Brînza S. Omorul săvârşit asupra a două sau mai multor persoane (lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM): analiză de drept penal. În: *Revista Naţională de Drept*, 2010, nr. 11, p. 2-10.
[539] Кунтій А.І. *Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Львів, 2015, p. 11. 18 p.
[540] Авраменко О.В. *Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009, p. 113. 244 p.

cazuri, fapta se califică drept omor simplu.[541] Pentru aplicarea art. 146 CP RM, omorul trebuie să fie provocat de actele ilegale sau imorale ale victimei. Alte persoane decât victima infracțiunii nu pot provoca săvârșirea omorului prevăzut de art. 146 CP RM. Nu este suficient ca în momentul omorului făptuitorul să se afle în stare de afect. Dacă această stare i-a fost provocată făptuitorului nu de persoana pe care o lipsește de viață, fapta se va califica în baza art. 145 CP RM. În virtutea alin. (2) art. 76 CP RM, starea de afect a făptuitorului poate fi luată în considerare la atenuarea pedepsei prevăzute la art. 145 CP RM.

O altfel de soluție se impune dacă făptuitorul manifestă imprudență. Ca și oricare altă infracțiune de omor, cea prevăzută la art. 146 CP RM poate fi comisă doar cu intenție. Lipsirea de viață în stare de afect, săvârşită din imprudenţă, poate fi calificată doar în baza art. 149 CP RM. În acest caz, în temeiul lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM, provocarea infracţiunii de actele ilegale sau imorale ale victimei poate fi luată în considerare ca circumstanţă ce atenuează pedeapsa. De asemenea, în virtutea alin. (2) art. 76 CP RM, starea de afect a făptuitorului poate fi luată în considerare la atenuarea pedepsei prevăzute la art. 149 CP RM.

În alt context, victima infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, poate avea calitatea de membru al familiei subiectului acestei infracțiuni.

Este de interes opinia lui S. Brînza și V. Stati: „În situația concurenței dintre art. 146 CP RM și lit. c) alin. (3) art. 201^1 CP RM, urmează a fi aplicat numai art. 146 CP RM. În astfel de cazuri, se exclude aplicarea răspunderii în baza lit. c) alin. (3) art. 201^1 CP RM".[542] Ca urmare este întemeiată recalificarea într-o speță din practica judiciară a faptei de la lit. c) alin. (3) art. 201^1 CP RM la art. 146 CP RM.[543]

După intrarea în vigoare a Legii nr. 196 din 28.07.2016 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative[544] omorul săvârșit asupra unui membru de familie nu se mai califică în baza lit. c) alin. (3) art. 201^1 CP RM. Această faptă se califică în baza lit. e^1) alin. (2) art. 145 CP RM. Conform regulii de la lit. a) art. 117 CP RM, omorul asupra unui membru de familie, săvârșit în stare de afect, atrage răspundere conform art. 146 CP RM.

În alt context, infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM trebuie delimitată de omorul săvârșit cu depășirea limitelor legitimei apărări. Această necesitate este dictată de tangența dintre cele două fapte evidențiată de I.R. Atalikova: „Violența este cea mai răspândită cauză de

[541] Сидоренко Э.Л. *Виктимологическая провокация в уголовном праве России*. Ставрополь: Ставропольский государственный университет, 2005, p. 84. 126 p.
[542] Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 390. 1328 p.
[543] *Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți din 16.11.2011. Dosarul nr. 1a-447/2011*. Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=146&solr_document_3=2
[544] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 306-313.

săvârșire a omorului în stare de afect, iar în cazul infracțiunilor, legate de depășirea limitelor legitimei apărări, violența este o condiție obligatorie".[545] Dacă violența victimei constituie cauza săvârșirii omorului, este posibil ca starea de afect să se îmbine cu depășirea limitelor legitimei apărări.

În CP RM din 1961 răspunderea pentru omorul săvârşit în condiţiile depăşirii limitelor legitimei apărări era prevăzută într-un articol aparte. Este vorba despre art. 91, care prevedea: „Omorul, săvârşit în condiţiile depăşirii limitelor legitimei apărări, se pedepseşte cu privaţiune de libertate până la doi ani sau cu amendă în mărime de până la o sută de salarii minime".

În condițiile actualului Cod penal, omorul, săvârşit în condiţiile depăşirii limitelor legitimei apărări, nu se califică în baza unei norme aparte. Această faptă se califică drept omor simplu în baza art. 145 CP RM. Doar la individualizarea pedepsei se ia în considerare circumstanţa atenuantă menționată la lit. j) alin. (1) art. 76 CP RM. Conform acestei norme, la stabilirea pedepsei se consideră circumstanţă atenuantă săvârşirea infracţiunii cu depăşirea limitelor legitimei apărări.

Se aplică doar art. 146 CP RM, dacă omorul cu depășirea limitelor legitimei apărări este săvârşit în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave, de alte acte ilegale sau imorale ale victimei. Se aplică art. 145 CP RM, dacă omorul este săvârșit cu depășirea limitelor legitimei apărări, însă nu este săvârşit în stare de afect survenită în mod subit, provocată de acte de violenţă sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei.

În mod similar se procedează în cazul în care depășirea limitelor reţinerii infractorului se îmbină sau nu cu starea de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave, de alte acte ilegale sau imorale ale victimei.

Îmbinarea stării de afect cu depășirea limitelor legitimei apărări poate să fie nu concomitentă, dar consecutivă. În acest caz devine posibilă transformarea intenției.

K.V. Deadiun afirmă că „dacă unei persoane i se cauzează intenționat o vătămare a integrității corporale sau a sănătății cu depășirea limitelor legitimei apărări, după care deja în stare de afect i se cauzează intenționat moartea, cele comise trebuie calificate doar în baza art. 107 CP FR (corespunde cu art. 146 CP RM – *n.a.*), adică în corespundere cu rezultatul final".[546] Această amplificare a urmărilor prejudiciabile este posibilă în condițiile când intenția unică a făptuitorului suferă o transformare: din intenția inițială de a cauza o vătămare a integrității

[545] Аталикова И.Р. Отграничение убийства, совершенного в состоянии аффекта, от смежных составов. În: *Наука через призму времени*, 2018, № 1, p. 126-128.
[546] Дядюн К.В. *Состояние аффекта и превышение пределов необходимой обороны: вопросы соотношения и разграничения составов*. În: *Адвокат*, 2013, № 9, p. 21-24.

corporale sau a sănătății cu depășirea limitelor legitimei apărări se transformă în intenția supravenită de a cauza moartea în stare de afect.

Același autor vorbește despre o altă soluție de calificare în cazul în care depășirea limitelor legitimei apărări și starea de afect se raportează consecutiv la victime diferite: „Dacă prejudiciu fizic suferă două persoane: una – în cazul depășirii de către făptuitor a limitelor legitimei apărări, alta – în timpul când făptuitorul deja se află în stare de afect, calificarea trebuie făcută potrivit regulilor concursului de infracțiuni”.[547]

Suntem de acord cu această soluție de calificare. Ea se explică prin calitățile diferite ale victimelor infracțiunilor comise: persoana, în privința căreia se admite excesul de apărare, este victima omorului săvârșit cu depășirea limitelor legitimei apărări; persoana, care a provocat starea de afect prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale, este victima omorului săvârșit în stare de afect. Făptuitorul beneficiază de efectul atenuant al stării de afect doar în cazul lipsirii de viață a celei de-a doua victime. În cazul lipsirii de viață a primei victime intenția a fost simplă, nu afectizată. Cu alte cuvinte diferența relevantă dintre victimele omorului condiționează diferența intențiilor infracționale. De aceea calificarea omorului celor două persoane trebuie făcută conform art. 145 și 146 CP RM. Nu ar fi corect să se aplice numai art. 145 CP RM sau numai art. 146 CP RM.

Conform lit. b) art. 117 CP RM, una din varietățile concurenței dintre două norme speciale este concurența dintre două componenţe de infracţiuni cu circumstanţe atenuante. În acest caz infracţiunea se califică în baza normei penale care prevede pedeapsa mai blândă. Din această prevedere ar rezulta posibilitatea concurenței dintre art. 146 CP RM, pe de o parte, și art. 147 sau art. 148 CP RM, pe de altă parte.

Analiza art. 147 CP RM demonstrează imposibilitatea concurenței dintre art. 146 și 147 CP RM. Cauza o reprezintă calitatea specială a victimei infracțiunii de pruncucidere. Un copil nou-născut nu-i poate provoca făptuitorului starea de afect prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale. Această incompatibilitate face ca victima infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM să nu poată cumula calitatea de nou-născut.

Posibilitatea concurenței dintre art. 146 și 148 CP RM nu se exclude. O persoană, care suferă de o maladie incurabilă sau care are suferinţe fizice cu caracterul insuportabil, poate să-i provoace făptuitorului starea de afect prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale. Regula stabilită de lit. b) art. 117 CP RM arată că lipsirea de viaţă a persoanei în legătură cu o maladie incurabilă sau cu caracterul insuportabil al suferinţelor fizice, dacă a

[547] Ibidem.

existat dorința victimei sau, în cazul minorilor, a rudelor acestora, și dacă victima i-a provocat făptuitorului starea de afect prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale, trebuie calificată în baza art. 146 CP RM. În acest caz nu trebuie aplicat art. 148 CP RM.

Deci, concurența dintre art. 146 și 148 CP RM exclude concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute de aceste articole. Totodată, această concurență de norme demonstrează că aceeași persoană poate cumula calitățile speciale ale victimelor infracțiunilor prevăzute la art. 146 și 148 CP RM.

3.4. Concluzii la Capitolul 3

În rezultatul analizei obiectului juridic, a obiectului material și a victimei infracțiunii prevăzute la 146 CP RM, pot fi formulate următoarele concluzii:

1) valorile sociale și relațiile sociale aferente, apărate împotriva infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, sunt reprezentate de următoarele cinci categorii (următorii cinci termeni): relațiile sociale cu privire la întreaga ordine de drept – obiectul juridic general; relațiile sociale cu privire la persoană – obiectul juridic suprageneric; relațiile sociale cu privire la viața și sănătatea persoanei – obiectul juridic generic (de grup); relațiile sociale cu privire la viața persoanei – obiectul juridic de subgrup; relațiile sociale cu privire la viața persoanei care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale – obiectul juridic special;

2) în contextul obiectului juridic suprageneric al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, persoana trebuie privită ca un ansamblu de caracteristici sociale, biologice și psihologice ale unui individ, indiferent dacă acesta: a parcurs întreg procesul socializării; a devenit personalitate sau a pierdut capacitatea de a se realiza ca personalitate;

3) recunoașterea dreptului la viață ca una dintre componentele obiectului juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei ar însemna echivalarea acestui obiect cu una dintre părțile sale;

4) viața persoanei este intim legată de sănătatea persoanei. Oricărei persoane, indiferent de starea sănătății sale, legea penală îi apără sănătatea până în ultimul moment al vieții. Oricare altă soluție ar fi discriminatorie, neîntemeiată și ilegală;

5) subiectele relațiilor sociale apărate de art. 146 CP RM sunt: a) subiectul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM; b) victima infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM;

6) conținutul relațiilor sociale apărate de art. 146 CP RM se exprimă în facultatea socială a victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, precum și în îndatorirea corelativă a subiectului acestei infracțiuni de a respecta o astfel de facultate socială;

7) facultatea socială a victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM este expres menționată în actele normative naționale și internaționale, și nu rezultă din textul acestora. Prin urmare, conținutul relațiilor sociale apărate de art. 146 CP RM îl constituie dreptul la viață, și nu interesul de a vieți;

8) obiectul relațiilor sociale apărate de art. 146 CP RM îl formează valoarea socială specifică în jurul și datorită căreia apar, se desfășoară sau se dezvoltă asemenea relații sociale. Infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM nu poate avea obiect juridic secundar. În schimb, ea poate avea un așa-numit „obiect juridic facultativ”;

9) conținutul obiectului juridic special al infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, determină în mod firesc conținutul obiectului material al infracțiunii respective: expresia corporală a vieții acelei persoane care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale;

10) dacă acțiunea prejudiciabilă, în care se concretizează infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, nu presupune o manipulare exercitată asupra corpului victimei (așa cum se atestă, spre exemplu, în cazul acțiunii cu caracter psihic), atunci acestei infracțiuni îi lipsește obiectul material;

11) deoarece nu presupune o influențare infracțională asupra corpului victimei, infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, atunci când este săvârșită pe calea inacțiunii, nu are obiect material;

12) obiectul material este prezent în acele cazuri de tentativă la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, când eroarea de fapt se referă nu la acest semn constitutiv al infracțiunii, dar la: obiectul juridic al infracțiunii; identitatea victimei; calitatea specială a victimei; numărul de victime; metoda de comitere a infracțiunii; urmările prejudiciabile; legătura cauzală etc.;

13) în cazurile când victima infracțiunii reprezintă semnul constitutiv al cărui absență are ca efect lipsa componenței de infracțiune (așa cum este, de exemplu, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM), nu se poate afirma că victima infracțiunii este un semn facultativ al obiectului acestei infracțiuni;

14) victima infracțiunii este un semn ce caracterizează obiectul infracțiunii. Acest semn nu poate avea un caracter de sine stătător, deoarece victima infracțiunii este nu altceva decât unul dintre subiectele relațiilor sociale apărate împotriva acelei infracțiuni;

15) victima omorului săvârșit în stare de afect are calitatea specială de persoană care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale;

16) calitatea specială a victimei infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, nu are un caracter stabil. Prezența acestei calități depinde de potențialitatea actelor ilegale sau imorale ale victimei de a provoca starea de afect a făptuitorului;

17) chiar și în cazul pluralității de victime, victimă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM trebuie să fie cel care posedă calitatea de persoană ce provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale;

18) dacă starea de afect i-a fost provocată făptuitorului nu de persoana pe care o lipsește de viață, fapta se va califica în baza art. 145 CP RM. În virtutea alin. (2) art. 76 CP RM, starea de afect a făptuitorului poate fi luată în considerare la atenuarea pedepsei prevăzute la art. 145 CP RM.

4. LATURA OBIECTIVĂ A INFRACȚIUNII DE OMOR SĂVÂRȘIT ÎN STARE DE AFECT

4.1. Fapta prejudiciabilă din cadrul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM

Latura obiectivă a infracțiunii este unul dintre cele patru elemente constitutive ale infracțiunii, în baza cărora este determinat gradul prejudiciabil al infracțiunii. Aceasta rezultă din art. 15 CP RM. Totodată, din alin. (1) art. 52 CP RM rezultă că, în lipsa laturii obiective a infracțiunii, nu există componenţa infracţiunii. Așadar, prezența laturii obiective a infracțiunii este obligatorie în vederea stabilirii temeiului răspunderii penale. Dacă lipsește acest element constitutiv al infracțiunii, atunci nu se poate vorbi despre lezarea obiectului infracțiunii. Nu este relevant să vorbim nici despre atitudinea psihică a făptuitorului față de ceea ce nu există. În astfel de condiții nici făptuitorul nu poate fi numit subiect al infracțiunii.

A.F. Parfionov menționează: „Etapa inițială în evoluția unei atingeri asupra obiectului apărat de legea penală o constituie acțiunea sau inacțiunea prejudiciabilă. În cazul infracțiunilor cu componență materială, ca semn obligatoriu apar și urmările prejudiciabile. Procesul de evoluție în săvârșirea unei infracțiuni de la fapta prejudiciabilă până la producerea urmărilor prejudiciabile formează raportul de cauzalitate între acea faptă și rezultatul infracțional, raport care este un semn obligatoriu al laturii obiective a infracțiunilor cu componență materială. Timpul, locul, metoda, mijlocul, instrumentul, ambianța (circumstanță) sunt semne secundare ale laturii obiective a infracțiunii”.[548] Altfel spus, latura obiectivă a infracțiunii reprezintă acel element constitutiv al infracțiunii, ce caracterizează aspectul exterior al atingerii aduse valorilor și relațiilor sociale, ce constituie obiectul evaluării subiective de către subiectul infracțiunii, cu condiția că atingerea dată este comisă într-un anumit loc și timp, că ea presupune aplicarea unei metode, a unui mijloc sau instrument, și că această atingere implică o anumită ambianță (circumstanță).

În legătură cu infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, S. Brînza afirmă: „Latura obiectivă a infracţiunii analizate are, practic, aceeaşi configuraţie ca şi latura obiectivă a omorului intenţionat (art. 145 CP RM)”.[549] Din analiza art. 146 CP RM se poate vedea că omorul săvârșit în stare de afect este o infracțiune cu componență materială. Structura laturii obiective a acestei infracțiuni este: 1) fapta prejudiciabilă, și anume acţiunea sau inacţiunea de lipsire ilegală de

[548] Парфенов А.Ф. *Общее учение об объективной стороне преступления* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2004, p. 4. 24 p.
[549] Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 147 CP RM: aspecte teoretice şi practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale”*, 2014, nr. 3, p. 86-104.

viaţă a unei alte persoane; 2) urmările prejudiciabile exprimate în moartea cerebrală a victimei; 3) legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă şi urmările prejudiciabile. În afară de aceste trei semne constitutive, apare și al patrulea, care nu este caracteristic pentru celelalte infracțiuni săvârșite prin omor. Prezența acestui semn specific al laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM rezultă din sintagma „stare de afect [...], provocată de acte de violenţă sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei". Deci, cel de-al patrulea semn constitutiv al laturii obiective a omorului săvârșit în stare de afect este reprezentat de circumstanțele săvârșirii infracțiunii, care constau în provocarea stării de afect de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei.

Cele patru semne constitutive, menționate mai sus, sunt necesare și suficiente pentru a caracteriza latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Având un caracter obligatoriu, aceste semne constitutive condiționează pericolul social al faptei incriminate în art. 146 CP RM. Astfel, semnele date sunt imperiosamente luate în considerare la calificarea unei fapte în baza art. 146 CP RM.

Potrivit alin. (1) art. 14 CP RM, „infracţiunea este o faptă (acţiune sau inacţiune) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârşită cu vinovăţie şi pasibilă de pedeapsă penală". Fapta subiectului este un semn indispensabil al oricărei infracțiuni, deoarece orice infracțiune constituie o faptă.

În opinia lui A.N. Popov, L.A. Zimireva și P.V. Fedâșina, „fapta prejudiciabilă, ca semn constitutiv al laturii obiective a infracțiunii, constituie un act ilegal și socialmente periculos de conduită umană".[550] Din alin. (1) art. 14 CP RM rezultă că fapta prejudiciabilă, ca semn constitutiv al laturii obiective a infracțiunii, presupune două forme alternative: acțiunea și inacțiunea.

În continuare vor fi analizate acțiunea și inacțiunea ca forme ale faptei prejudiciabile prevăzute de art. 146 CP RM.

Teoreticienii dreptului penal propun definiții asemănătoare ale noțiunilor „acțiune" și „inacțiune", care desemnează formele de exprimare a faptei prejudiciabile. P.P. Fomin menționează: „În sensul dreptului penal, acțiunea este un act de comportament volitiv și conștient al subiectului, care își găsește expresia în comiterea unei atentări socialmente periculoase, descrise în legea penală. [...] Inacțiunea este un comportament pasiv, al cărui vector antisocial se exprimă în aceea că, în anumite cazuri, o persoană trebuie să acționeze, însă nu o

[550] Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федышина П.В. *Объективная сторона состава преступления* / Под общ. ред. А.Н. Попова. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, p. 10. 64 p.

face”.[551] A.B. Baumștein și E.I. Cesnokova afirmă: „Acțiunea prejudiciabilă se caracterizează printr-un comportament activ, volitiv și conștient, care vatămă sau amenință obiectul apărat de legea penală. [...] Inacțiunea prejudiciabilă este un comportament pasiv socialmente periculos, care constă în aceea că persoana nu comite acțiunea pe care ar fi trebuit și ar fi putut să o comită în virtutea îndatoririlor sale”.[552] Nu în ultimul rând, A.F. Parfionov exprimă următorul punct de vedere: „Acțiunea trebuie înțeleasă drept comportament activ al unei persoane, constând în influențarea asupra mediului prin mișcările corpului său. Inacțiunea trebuie înțeleasă ca neîndeplinire de către persoană a obligațiilor impuse acesteia de lege să acționeze într-un anumit mod (dacă persoana a avut posibilitatea să acționeze). Cu alte cuvinte, acțiunea trebuie privită ca fenomen care există în realitatea obiectivă, iar inacțiunea trebuie privită drept concept juridic consacrat în norma dreptului penal”.[553]

Astfel, acțiunea prejudiciabilă presupune o conduită activă, volitivă și conștientă a făptuitorului, prin care se aduce atingere obiectului apărării penale. Inacțiunea prejudiciabilă presupune că făptuitorul nu acționează în pofida obligației de acționa, prin aceasta fiind adusă atingere obiectului apărării penale.

S. Brînza consideră că, de cele mai dese ori, omorul săvârşit în stare de afect se comite prin acţiune.[554] Mai categoric este V.I. Tkacenko. Acest autor este de părerea că „acțiunea este singura formă de exprimare a infracțiunii de omor, iar această acțiune trebuie să fie direct legată de lezarea integrității anatomice a corpului uman, să presupună o influențare fizică asupra organelor umane, adică implice un prejudiciu fizic”.[555] În mod asemănător, A.V. Bailov afirmă că, în cazul omorului săvârșit în stare de afect, fapta prejudiciabilă constă exclusiv într-o acțiune cu caracter fizic.[556]

În context este necesar de menționat că, în general, o acțiune prejudiciabilă poate avea nu doar un caracter fizic. A.B. Baumștein și E.I. Cesnokova deosebesc trei tipuri de acțiune prejudiciabilă: „Acțiunea cu caracter fizic presupune depunerea de către făptuitor a unor eforturi

---

[551] Фомин П.П. Предмет и признаки объективной стороны состава преступления: проблемы взаимосвязи и разграничения. În: *Вестник Луганской академии внутренних дел имени Э.А. Дидоренко*, 2018, № 1, p. 146-156.

[552] Баумштейн А.Б., Чеснокова Е.И. Основополагающие признаки объективной стороны в понятии состава преступления. În: *Новый юридический журнал*, 2013, № 2, p. 133-137.

[553] Парфенов А.Ф. *Общее учение об объективной стороне преступления* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2004, p. 5. 24 p.

[554] Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 147 CP RM: aspecte teoretice şi practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale”*, 2014, nr. 3, p. 86-104.

[555] Ткаченко В.И. *Квалификация преступлений против жизни и здоровья по советскому уголовному праву*. Москва: ВЮЗИ, 1977, p. 8. 100 p.

[556] Байлов А.В. *Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання*: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків, 2004, p. 10. 20 p.

fizice; acțiunea cu caracter psihic se exprimă în cuvinte sau în gesturi, care presupun exercitarea unei anumite influențe asupra psihicului altor persoane, în scopul de a le sili să săvârșească o acțiune dorită de făptuitor sau să se abțină de la o acțiune nedorită de acesta; acțiunea cu caracter mijlocit se comite prin utilizarea de către făptuitor a altor persoane care nu sunt supuse răspunderii penale din cauza vârstei sau a iresponsabilității".[557]

Doar acțiuni cu caracter fizic învederează exemplele din practica judiciară în care a fost aplicat art. 146 CP RM: aplicarea unei lovituri cu cuțitul de bucătărie în gâtul victimei[558]; aplicarea a șase lovituri cu cuțitul de bucătărie în gâtul victimei[559]; aplicarea unei lovituri cu cuțitul de bucătărie în abdomenul victimei[560]; aplicarea unei lovituri cu cuțitul de bucătărie în cutia toracică a victimei[561]; aplicarea unei lovituri cu cuțitul de bucătărie în pieptul victimei[562]; aplicarea cu cuțitul de bucătărie a unei lovituri în pieptul victimei și a unei lovituri în brațul victimei[563]; aplicarea unei lovituri cu cuțitul de bucătărie în spatele victimei[564]; aplicarea unei lovituri cu cuțitul de bucătărie în capul victimei[565]; aplicarea mai multor lovituri cu cuțitul de bucătărie în diferite părți ale corpului victimei[566]; aplicarea a șase lovituri cu cuțitul de bucătărie

---

[557] Баумштейн А.Б., Чеснокова Е.И. Основополагающие признаки объективной стороны в понятии состава преступления. În: *Новый юридический журнал*, 2013, № 2, p. 133-137.
[558] *Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Bălţi din 12.09.2012. Dosarul nr. 1a-361/2012*. Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/35ae5aae-9cbf-e211-9226-005056a5fb1a
[559] *Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Bălţi din 20.01.2010. Dosarul nr. 1a-75/2011*. Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/91c8e12c-a395-e011-812b-00215ae003e7; *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 05.10.2010. Dosarul nr. 1ra-765/2010*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
[560] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 02.09.2008. Dosarul nr. 1ra-886/2008*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php; *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 24.03.2009. Dosarul nr. 1ra-237/2009*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php; *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 03.05.2011. Dosarul nr. 1ra-243/2011*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php; *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 03.04.2012. Dosarul nr. 1ra-285/2012*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php; *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 18.05.2010. Dosarul nr. 1ra-510/2010*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
[561] *Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, din 08.10.2019. Dosarul nr. 1-2873/2019*. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/43524114-4ec8-4e3f-9559-5021132d03d7; *Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Chişinău din 26.02.2010. Dosarul nr. 1a-2046/2019*. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/558bb54b-a96d-4959-8cc4-09ab2c718c38; *Decizia Colegiului penal al CSJ din 17.02.2010. Dosarul nr. 1ra-273/2010*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php; *Decizia Colegiului penal al CSJ din 10.05.2017. Dosarul nr. 1ra-653/2017*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=8787
[562] *Decizia Colegiului penal al CSJ din 11.05.2011. Dosarul nr. 1ra-414/2011*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
[563] *Decizia Colegiului penal al CSJ din 19.10.2011. Dosarul nr. 1ra-704/2011*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
[564] *Decizia Colegiului penal al CSJ din 18.07.2007. Dosarul nr. 1ra-804/2007*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php; *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 07.04.2009. Dosarul nr. 1ra-325/2009*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
[565] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 28.04.2009. Dosarul nr. 1ra-435/2009*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
[566] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 29.06.2010. Dosarul nr. 1re-812/2010*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php; *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 07.03.2006.*

în diferite părți ale corpului victimei[567]; aplicarea victimei a unor lovituri cu o bâtă de lemn[568]; aplicarea multiplelor lovituri cu pumnii în capul victimei, urmată de strangularea victimei[569]; aplicarea multiplelor lovituri cu mâinile şi picioarele în diferite părți ale corpului victimei[570]; strangularea victimei cu ajutorul unui laț din ață de capron[571]; strangularea victimei cu o funie[572]; strangularea victimei cu mâinile[573]; efectuarea unei împușcături dintr-o armă de vânătoare[574]; efectuarea unei împușcături dintr-un pistol.[575]

În exemplele prezentate mai sus, acțiunea prejudiciabilă se exprimă, în esență, în: aplicarea de lovituri cu cuțitul de bucătărie sau cu o bâtă; aplicarea de lovituri cu mâinile sau cu picioarele; strangulare; efectuarea unei împușcături dintr-o armă de foc.

Totuși, faptul că, în practica de aplicare a art. 146 CP RM nu am atestat decât exemple de acțiuni cu caracter fizic, nu înseamnă că fapta prejudiciabilă prevăzută de acest articol nu s-ar putea exprima în acțiuni de alt caracter. În opinia lui S.V. Borodin și V.B. Malinin, este posibil ca omorul să fie săvârșit „pe calea influențării psihice asupra persoanei, mai ales a unei persoane

---

Dosarul nr. 1ra-152/2006. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php; *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 15.01.2013. Dosarul nr. 1ra-61/2012*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php; *Decizia Colegiului penal al CSJ din 20.06.2012. Dosarul nr. 1ra-637/2012*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

[567] *Decizia Colegiului penal al CSJ din 07.12.2005. Dosarul nr. 1ra-783/2005*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

[568] *Decizia Colegiului penal al CSJ din 18.05.2005. Dosarul nr. 1ra-314/2005*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

[569] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 20.04.2010. Dosarul nr. 1ra-365/2010*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

[570] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 24.05.2016. Dosarul nr. 1ra-517/2016*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=6746; *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 09.12.2008. Dosarul nr. 1ra-1230/2008*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

[571] *Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Bălți din 27.07.2011. Dosarul nr. 1a-278/2011*. Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5d04e186-60c2-e011-91d4-00215ae003e7

[572] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 15.07.2014. Dosarul nr. 1ra-874/2014*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2730

[573] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 24.07.2012. Dosarul nr. 1ra-505/2012*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

[574] *Decizia Colegiului judiciar al Curţii de Apel Cahul din 10.06.2014. Dosarul nr. 05-1a-275-05032014*. Disponibil: https://cach.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/0267513d-4b03-e411-8956-005056a5fb1a; *Decizia Colegiului judiciar al Curţii de Apel Cahul din 27.03.2013*. Dosarul nr. 05-1r-1215-28122012. Disponibil: https://cach.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/ab48f1c0-68ae-e211-9566-00215ae0d4e7; *Decizia Colegiului penal al CSJ din 13.09.2006. Dosarul nr. 1re-171/2006*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php; *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 05.06.2012. Dosarul nr. 1ra-478/2012*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php; *Decizia Colegiului penal al CSJ din 22.10.2013. Dosarul nr. 1ra-772/2013*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=732; *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 04.06.2013. Dosarul nr. 1ra-418/2013*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=317; *Decizia Colegiului penal al CSJ din 29.12.2014. Dosarul nr. 4-1re-119/2014*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=617

[575] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 14.10.2008. Dosarul nr. 1ra-965/2008*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php; *Decizia Colegiului penal al CSJ din 14.11.2012. Dosarul nr. 1ra-1223/2012*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

care suferă de o afecțiune psihică sau de o maladie cardiacă".[576] Referitor la omor, V. Bujor și V. Guțuleac menționează: „Acțiunea […] poate consta în influențarea fizică directă asupra corpului victimei (aplicarea de lovituri în organele vitale, strangulare, otrăvire, înecare etc.), în influențarea indirectă asupra corpului victimei prin folosirea unor factori externi (acțiunea temperaturilor ridicate sau scăzute, a curentului electric, a substanțelor toxice, a explozibililor, a materialelor radioactive etc.), în influențarea psihică asupra victimei (provocarea temerii, comunicarea de informații care provoacă atacul de cord, diverse amenințări) sau în inducerea unei persoane, care nu conștientizează caracterul și semnificația acțiunilor sale, a dorinței de a se lipsi de viață".[577] Dacă S.V. Borodin, V.B. Malinin, V. Bujor și V. Guțuleac se referă la infracțiunile săvârșite prin omor în general, atunci S. Brînza se raportează concret la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM: „Acţiunea are un caracter fizico-mecanic, chimic, biologic, psihic sau de altă natură (tăiere, înjunghiere, împuşcare, înecare, strivire, aruncare de la înălţime, strangulare, lovire (cu mâinile, cu picioarele, cu un corp contondent etc.), electrocutare, ardere, refrigerare, otrăvire, administrarea unei supradoze de substanţe narcotice sau psihotrope, provocarea de arsuri prin folosire de acizi sau baze, inocularea de agenţi patogeni, transfuzia de sânge incompatibil, constrângerea psihică a victimei să se arunce de la înălţime sau dintr-un mijloc de transport aflat în mişcare etc.)".[578] Astfel, oricare acțiune de lipsire ilegală de viață a unei alte persoane, posibilă în condițiile aflării făptuitorului în stare de afect, poate exprima conținutul faptei prejudiciabile prevăzute de art. 146 CP RM. Important este ca o astfel de acțiune să demonstreze spontaneitate și să nu presupună crearea prealabilă de condiții pentru lipsirea ilegală de viață a victimei.

Mai sus am menționat că V.I. Tkacenko[579] și A.V. Bailov[580] neagă posibilitatea evoluării inacțiunii ca formă a faptei prejudiciabile în cazul omorului săvârșit în stare de afect. O serie de alți autori au viziuni apropiate. Astfel, N.E. Alionkin exprimă opinia: „Cauzarea morții poate fi realizată atât prin acțiune, cât și prin inacțiune. Dintre toate infracțiunile care implică prezența unei circumstanțe atenuante, doar pruncuciderea poate fi săvârșită prin inacțiune. Omorul în stare

[576] Бородин С.В., Малинин В.Б. *Убийство – общая характеристика*. Санкт-Петербург: МИЭП при МПА ЕврАзЭС, 2013, p. 49. 196 p.
[577] Бужор В., Гуцуляк В. Умышленное убийство (ст. 145 УК РМ): комментарий. În: *Закон и жизнь*, 2011, № 3, p. 8-19.
[578] Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 147 CP RM: aspecte teoretice şi practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale"*, 2014, nr. 3, p. 86-104.
[579] Ткаченко В.И. *Квалификация преступлений против жизни и здоровья по советскому уголовному праву*. Москва: ВЮЗИ, 1977, p. 8. 100 p.
[580] Байлов А.В. *Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання*: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків, 2004, p. 10. 20 p.

de afect [...] poate fi comis numai pe calea acțiunii”.[581] A.A. Ciugunov menționează că omorul în stare de afect poate fi săvârșit exclusiv prin acțiune. Aceasta se explică prin specificul stării psihologice a făptuitorului. Or, defularea are loc anume pe calea acțiunii”.[582] O.S. Parnițâna afirmă: „Afectul trebuie să presupună o descărcare, care se exprimă în comiterea unor acțiuni ilegale îndreptate asupra sursei de apariție a afectului, adică asupra victimei”.[583] O argumentare similară este enunțată de I.A. Alexandrenko: „Specificul infracțiunii, prevăzute la art 107 CP FR (adică al omorului săvârșit în stare de afect – *n.a.*), constă în aceea că un astfel de omor ar trebui privit întotdeauna ca o reacție la comportamentul corespunzător al victimei. În acest sens, se poate concluziona că o asemenea infracțiune poate fi comisă doar prin acțiune”.[584]

Un alt grup de autori exprimă puncte de vedere contrare. Astfel, M.A. Baturina menționează: „Toate tipurile de omor, inclusiv omorul „simplu”, omorul săvârșit cu circumstanțe atenuante și omorul săvârșit cu circumstanțe agravante, pot fi comise atât prin acțiune, cât și prin inacțiune”.[585] După părerea lui L.A. Zimireva, „pentru infracțiunile contra vieții este caracteristic faptul că urmările prejudiciabile pot fi legate cauzal atât de o acțiune (forma activă a faptei prejudiciabile), cât și de o inacțiune (forma pasivă a faptei prejudiciabile)”.[586]

A.N. Popov schițează un exemplu în care omorul în stare de afect este comis pe calea inacțiunii: „Este lesne de imaginat situaţia, când, în calitate de reacţie la comportamentul ilegal al victimei, la făptuitor apare starea de afect, iar el nu execută acţiunea pe care trebuia s-o execute. De exemplu, electricianul, care se află în apropiere de terminalul de comandă al reţelelor electrice, recepționează de la brigadierul care lucrează pe linie indicaţia să debranșeze reţeaua de la curent, cu precizarea că acea indicaţie a îmbrăcat o formă vexatorie. În loc să execute ce i s-a solicitat, electricianul, aflat sub influența stării de afect, abandonează locul de muncă, fără a debransa reţeaua de la curent, manifestând în acest mod indiferenţă faţă de urmările posibile ale faptei sale. În următorul moment, brigadierul atinge linia de contact şi își

---

[581] Алёнкин Н.Е. *Система привилегированных составов убийства в уголовном праве России: проблемы совершенствования* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2017, p. 39. 217 p.

[582] Чугунов А.А. *Ответственность за убийство, совершенное в состоянии аффекта* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008, p. 16. 25 p.

[583] Парницына О.С. Проблемы объективной стороны преступлений, предусмотренных ст. 107, 113 УК РФ. În: *Приоритетные научные направления: от теории к практике*, 2015, № 17, p. 218-224.

[584] Александренко Ю.А. Проблема назначения справедливого наказания за убийство, совершенное в состоянии аффекта. În: *Молодой ученый*, 2019, № 18, p. 210-212.

[585] Батурина М.А. Проблемы квалификации простого убийства. În: *Аллея Науки*, 2017, № 16, Том 4, p. 802-805.

[586] Зимирева Л.А. *Причинная связь в преступлениях против жизни* / Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Москва, 2016, p. 100. 228 p.

pierde viaţa”.[587] Analizând acest exemplu, S. Brînza relevă: „Într-adevăr, nu există nicio piedică în calea calificării celor comise ca omor săvârşit în stare de afect, chiar dacă fapta prejudiciabilă s-a exprimat în inacţiune. Infracţiunea prevăzută la art. 146 CP RM se comite prin inacţiune atunci când există obligaţia legală, contractuală sau naturală de a împiedica producerea morţii victimei. Evaluând posibilitatea săvârşirii de către făptuitor a unor acţiuni prin care s-ar împiedica ori s-ar înlătura desfăşurarea unor procese de natură să provoace moartea victimei, trebuie să se reiasă din calităţile fizice şi psihice ce-i sunt caracteristice, din starea în care aceasta se găsea la momentul săvârşirii infracţiunii, din nivelul calificării şi cunoştinţelor pe care le are făptuitorul, precum şi din ansamblul tuturor împrejurărilor exterioare în care s-a manifestat conduita făptuitorului”.[588]

De altă părere este O.S. Parnițâna: „Există puncte de vedere, conform cărora infracțiunile de acest gen (adică omorul săvârșit în stare de afect – *n.a.*) pot fi comise nu doar prin acțiune, ci și prin inacțiune. În calitate de exemplu, promotorii acestor puncte de vedere prezintă situația în care o persoană, care în virtutea obligațiilor trebuia să îndeplinească o anumită acțiune, nu a îndeplinit-o din cauza stării de afect provocate de actele ilegale sau imorale ale victimei, ceea ce a cauzat decesul victimei. În opinia noastră, în practică astfel de situații sunt extrem de rare și pot constitui temeiul aplicării art. 125 CP FR (care prevede răspunderea pentru lăsarea în primejdie – n.a.)”.[589] În exemplul prezentat de A.N. Popov, criticat de O.S. Parnițâna, victima infracțiunii nu îndeplinește condițiile pentru a fi considerată victimă a infracțiunii de lăsare în primejdie. În afară de aceasta, din considerentele, pe care le invocă O.S. Parnițâna, nu rezultă clar de ce fapta nu poate fi calificată ca omor, săvârșit în stare de afect, în situația în care o persoană, care în virtutea obligațiilor trebuia să îndeplinească o anumită acțiune, nu a îndeplinit-o din cauza stării de afect provocate de actele ilegale sau imorale ale victimei, ceea ce a cauzat decesul acesteia.

Faptul, că art. 163 CP RM (în care este incriminată fapta de lăsare în primejdie) este aplicabil în cazul neexecutării unei obligații, nu exclude posibilitatea aplicării art. 146 CP RM în cazul neexecutării unei obligații. Sferele de aplicare a celor două articole nu se suprapun. Aceasta rezultă din argumentele prezentate de unii autori. Atunci când analizează latura obiectivă a infracțiunii de lăsare în primejdie, N.A. Babii afirmă: „Inacțiunea, prin care se creează un pericol, constă în neîndeplinirea de către făptuitor a obligației de a săvârși o acțiune, obligație a cărei executare ar împiedica apariția sau producerea unui pericol pentru viața unei alte

[587] Попов А.Н. *Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p. 79-80. 465 p.
[588] Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 147 CP RM: aspecte teoretice şi practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale”*, 2014, nr. 3, p. 86-104.
[589] Парницына О.С. Проблемы объективной стороны преступлений, предусмотренных ст. 107, 113 УК РФ. În: *Приоритетные научные направления: от теории к практике*, 2015, № 17, p. 218-224.

persoane. Acțiunea, care trebuie săvârșită, reprezintă condiția obligatorie pentru menținerea vieții victimei, care nu este în măsură să întreprindă măsuri de autosalvare din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinței sale (de exemplu, hrănirea unui copil, administrarea de medicamente necesare unui bolnav etc.)".[590] Mai clară este ideea enunțată de L.A. Zimireva: „Trebuie de avut în vedere că, dacă lăsarea în primejdie a dus, de exemplu, la moartea victimei, atunci, în funcție de forma de vinovăție, fapta poate fi calificată ca lipsire de viață din imprudență sau chiar ca omor. În acest caz infracțiunea comisă nu poate fi calificată exclusiv conform art. 125 CP FR. Altfel s-ar acționa contrar logicii, regulilor de calificare a infracțiunilor și practicii judiciare prevalente".[591]

Trebuie de precizat că opinia lui L.A. Zimireva este acceptabilă în esență, însă nu corespunde conținutului legii penale a Republicii Moldova. Lăsarea în primejdie, care a provocat din imprudenţă decesul victimei, trebuie calificată nu în baza alin. (1) art. 163 CP RM și art. 149 CP RM, dar conform lit. b) alin. (2) art. 163 CP RM. În art. 125 CP FR lipsește un alineat similar cu alin. (2) art. 163 CP RM.

Mai importantă este însă altă idee a lui L.A. Zimireva, și anume: dacă făptuitorul manifestă intenție față de decesul victimei, atunci lăsarea victimei fără ajutor trebuie calificată ca omor. Făcând delimitarea infracțiunii prevăzute la art. 163 CP RM de infracțiunile prevăzute la art. 145 și 147 CP RM, V. Stati relevă: „Dacă făptuitorul doreşte sau admite în mod conştient producerea morţii victimei, cele săvârşite nu pot fi calificate conform art. 163 CP RM. Răspunderea penală urmează a fi aplicată potrivit art. 145 sau, după caz, art. 147 CP RM. Aşa cum moartea se deosebeşte de pericolul morţii, omorul intenţionat sau pruncuciderea se deosebesc de lăsarea în primejdie. În ipoteza infracţiunii prevăzute la art. 163 CP RM, făptuitorul doreşte producerea pericolului morţii. Cât priveşte atitudinea psihică faţă de moartea victimei, în ipoteza prevăzută la lit. b) alin. (2) art. 163 CP RM, făptuitorul fie consideră în mod uşuratic că moartea va putea fi evitată (când el îşi dă seama de caracterul prejudiciabil al inacţiunii sale şi prevede producerea morţii), fie nu prevede posibilitatea producerii morţii, deşi trebuia şi putea să o prevadă".[592] De asemenea, S. Brînza și V. Stati afirmă: „În contextul analizei intenţiei de a săvârşi pruncuciderea, este oportună examinarea problemei privind delimitarea acestei fapte infracţionale de lăsarea în primejdie (art. 163 CP RM). Criteriul de delimitare este următorul: în cazul lăsării în primejdie, făptuitoarea doreşte ca cineva să-i poarte de grijă copilului ei nou-născut; în situaţia

[590] Андрушко П.А., Арямнов А.А., Бабий Н.А. и др. *Преступления против личности в уголовном праве Беларуси, России и Украины* / Отв. ред. А.И. Чучаев. Москва: Проспект, 2014, p. 21. 680 p.
[591] Зимирева Л.А. *Причинная связь в преступлениях против жизни* / Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Москва, 2016, p. 103. 228 p.
[592] Stati V. Infracţiunea de lăsare în primejdie: problemele conexiunii cu alte fapte infracţionale. În: *Revista Naţională de Drept*, 2007, nr. 9, p. 19-24.

pruncuciderii, ea doreşte sau admite moartea victimei. Orientarea intenţiei este apreciată în funcţie de timpul şi locul abandonării nou-născutului, de starea ei fizică la momentul abandonării lui, de probabilitatea salvării lui, de faptul cât de repede după abandonare copilul va putea fi descoperit etc. De exemplu, lăsarea nou-născutului în pădure sau în câmp, departe de locurile animate şi căile de circulaţie, vorbeşte clar despre prezenţa intenţiei de pruncucidere. În contrast, lăsarea nou-născutului într-un cărucior, în timpul verii, la uşa maternităţii, mărturiseşte cel mai probabil despre intenţia de a comite fapta de lăsare în primejdie".[593]

Interpretarea prin analogie ne obligă să deducem următoarele: se califică în baza art. 146 CP RM lipsirea ilegală intenționată de viață, pe calea inacțiunii, săvârşită în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei care se află într-o stare periculoasă pentru viaţă şi este lipsită de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinţei, dacă făptuitorul ştia despre primejdie şi a avut posibilitatea de a acorda ajutor victimei fie că el însuşi a pus-o într-o situaţie periculoasă pentru viaţă. Se califică în baza alin. (1) art. 163 CP RM lăsarea, cu bună-ştiinţă, fără ajutor, săvârşită în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei care se află într-o stare periculoasă pentru viaţă şi este lipsită de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinţei, dacă cel vinovat ştia despre primejdie şi a avut posibilitatea de a acorda ajutor părţii vătămate fie că el însuşi a pus-o într-o situaţie periculoasă pentru viaţă. Aplicarea alin. (1) art. 163 CP RM nu exclude luarea în considerare la stabilirea pedepsei a circumstanței atenuante specificate la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM („ilegalitatea sau imoralitatea acţiunilor victimei, dacă ele au provocat infracţiunea").

Parafrazând cele menționate mai sus de S. Brînza și V. Stati, ajungem la concluzia că criteriul de delimitare dintre infracțiunile prevăzute la art. 146 și 163 CP RM este următorul: în situaţia omorului săvârşit în stare de afect, făptuitorul doreşte sau admite moartea victimei; în cazul lăsării în primejdie, făptuitorul dorește producerea pericolului morții. În ultimul caz, față de moartea victimei făptuitorul poate manifesta exclusiv imprudență.

În alt context, cei, care neagă posibilitatea comiterii prin inacțiune a omorului săvârșit în stare de afect, invocă necesitatea aplicării răspunderii pentru neacordarea de ajutor unui bolnav. Ca urmare, trebuie să vorbim despre delimitarea infracțiunilor prevăzute la art. 146 și 162 CP RM.

[593] Brînza S., Stati V. *Drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p. 218. 1062 p.

Este parțial întemeiat punctul de vedere al lui N.A. Babii: „Răspunderea pentru inacțiunea-neingerință, chiar și în cazul decesului victimei, este posibilă doar în baza art. 159 CP RB, pentru neacordarea de ajutor unui bolnav”.[594] Menționăm că neacordarea de ajutor unui bolnav, care a provocat din imprudenţă decesul victimei, se califică în baza lit. b) alin. (2) art. 162 CP RM. În acest sens, opinia lui N.A. Babii este întemeiată. Dacă însă făptuitorul manifestă intenție față de decesul victimei, art. 162 CP RM nu poate fi aplicat. Din acest punct de vedere, opinia lui N.A. Babii nu este întemeiată.

Suntem de acord cu A.I. Kulkin care arată: „Doar stabilirea corectă a atitudinii psihice a făptuitorului față de fapta de neacordare de ajutor unui bolnav și față de urmările prejudiciabile sub formă de [...] moarte a victimei permite calificarea infracțiunii fie în baza art. 124 CP FR (adică drept neacordare de ajutor unui bolnav – *n.a.*) (dacă făptuitorul a manifestat imprudență), fie în baza [...] art. 105 CP FR (adică drept omor – *n.a.*) (dacă făptuitorul a manifestat intenție)”.[595] La rândul său, N.V. Șcetinina evocă: „Dacă se stabilește că făptuitorul, refuzând să acorde ajutor unui bolnav, dorește să provoace [...] moartea victimei sau admite în mod conștient producerea unei asemenea urmări, atunci fapta trebuie calificată [...] în baza art. 105 [...] CP FR, fără a imputa art. 124 CP FR”.[596] Referitor la omorul săvârșit prin inacțiune, P. Konstantinov prezintă un exemplu în care „moartea agonizantă a victimei se produce din cauza inacțiunii unui medic care era obligat să-i acorde ajutor”.[597]

În concluzie, se califică în baza art. 146 CP RM lipsirea ilegală intenționată de viață, pe calea inacțiunii, săvârşită în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale unui bolnav de către o persoană care, în virtutea legii sau a regulilor speciale, era obligată să-i acorde ajutorul. Se califică în baza alin. (1) art. 162 CP RM neacordarea de ajutor, fără motive întemeiate, săvârşită în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale unui bolnav de către o persoană care, în virtutea legii sau a regulilor speciale, era obligată să-i acorde ajutorul. „Aplicarea alin. (1) art. 162 CP RM nu exclude luarea în

[594] Андрушко П.А., Арямнов А.А., Бабий Н.А. и др. *Преступления против личности в уголовном праве Беларуси, России и Украины* / Отв. ред. А.И. Чучаев. Москва: Проспект, 2014, p. 20. 680 p.
[595] Кулькин А.И. К вопросу об уголовной ответственности за неоказание помощи больному. În: *Вестник Московского университета МВД России*, 2014, № 2, p. 82-86.
[596] Щетинина Н.В. Неоказание помощи больному: уголовно-правовая характеристика и вопросы квалификации. În: *Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России*, 2019, № 1, p. 143-149.
[597] Константинов П. Влияние жестокости преступного поведения на квалификацию убийства. În: *Законность*, 2001, № 9, p. 7-10.

considerare la stabilirea pedepsei a circumstanței atenuante specificate la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM („ilegalitatea sau imoralitatea acţiunilor victimei, dacă ele au provocat infracţiunea")".[598]

Criteriul de delimitare dintre infracțiunile prevăzute la art. 146 și 162 CP RM nu se deosebește esențial de criteriul de delimitare dintre infracțiunile prevăzute la art. 146 și 163 CP RM: în situaţia omorului săvârşit în stare de afect, făptuitorul doreşte sau admite moartea victimei; în cazul neacordării de ajutor unui bolnav, făptuitorul dorește producerea pericolului morții. În ultimul caz, față de moartea victimei făptuitorul poate manifesta exclusiv imprudență.

În altă ordine de idei, așa cum s-a putut vedea mai sus, argumentele lui A.A. Ciugunov[599], O.S. Parnițâna[600] și I.A. Alexandrenko[601], care exclud posibilitatea comiterii prin inacțiune a omorului în stare de afect, constau în aceea că defularea, descărcarea subiectului, care se află într-o asemenea stare, se poate realiza doar printr-un comportament activ, care implică mișcări ale corpului făptuitorului. Păreri apropiate au alți teoreticieni. Astfel, K.A. Sapojnikova consideră că „nota aparte a laturii obiective a omorului săvârșit în stare de afect este că acesta poate fi comis doar prin acțiune. Acest specific se datorează faptului că afectului, care apare și evoluează fulminant, întotdeauna îi este necesară o descărcare. Această descărcare se exprimă într-o acțiune. Starea de repaus se exclude în orice manifestări de afect"[602] E.I. Marinina menționează: „Starea de repaus și starea de afect se află la poluri opuse. Astfel, este imposibil în principiu să comiți prin inacțiune un omor în stare afect. Or, făptuitorului îi va lipsi acea stare a psihicului care îi permite omorului să fie afectizat".[603] În viziunea lui V.O. Potapova, „teoretic, este posibil a săvârși prin inacțiune un omor în stare de afect. Însă, sub aspect practic, este foarte dificil a comite pe această cale omorul în stare de afect. Or, va fi extrem de dificil să fie probată prezența la făptuitor a stării de afect fiziologic".[604]

Considerăm că acești autori admit o confuzie. Astfel, S. Brînza și I. Serbinov remarcă: „Când vorbim despre inacțiunea prejudiciabilă, ne interesează conotațiile juridice ale conduitei

---

[598] Berdilo R. Acțiunea și inacțiunea ca forme ale faptei prejudiciabile prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: *Revista Ştiinţifică a USM „Studia Universitatis", Seria „Ştiinţe sociale"*, 2020, nr. 8, p. 266-277.

[599] Чугунов А.А. *Ответственность за убийство, совершенное в состоянии аффекта* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008, p. 16. 25 p.

[600] Парницына О.С. Проблемы объективной стороны преступлений, предусмотренных ст. 107, 113 УК РФ. În: *Приоритетные научные направления: от теории к практике*, 2015, № 17, p. 218-224.

[601] Александренко Ю.А. Проблема назначения справедливого наказания за убийство, совершенное в состоянии аффекта. În: *Молодой ученый*, 2019, № 18, p. 210-212.

[602] Сапожникова К.А. Проблемы квалификации и разграничения убийства, совершенного в состоянии аффекта. În: *Отечественная юриспруденция*, 2017, Т. 1, № 5, p. 85-87.

[603] Маринина Е.Ю. Особенности объективной стороны убийства, совершенного в состоянии аффекта. În: *Актуальные проблемы юридической науки и практики. Сборник научных статей по материалам международной научно-практической конференции*, 2017, Том 2, p. 73-78.

[604] Потапова В.О. Особенности объективной стороны убийства, совершенного в состоянии аффекта. În: *Современная юриспруденция: актуальные вопросы, достижения и инновации. Сборник статей XX Международной научно-практической конференции*, 2019, p. 180-184.

făptuitorului, nu cele fizice”.[605] A.B. Baumștein și E.I. Cesnokova menționează: „Comportamentul pasiv al făptuitorului este o caracteristică socială. Sub aspect fizic, făptuitorul se poate comporta destul de activ, însă, dacă, în același timp, nu a îndeplinit o anumită obligație, trebuie să vorbim despre inacțiunea prejudiciabilă”.[606] A.A. Ter-Akopov afirmă: „Esența socială a inacțiunii se exprimă în aceea că ea poate apărea doar în sfera socială. Inacțiunea nu poate fi concepută în afara relațiilor sociale. În sistemul relațiilor sociale contează comportamentul socialmente agreabil, care presupune abținerea de la săvârșirea unor acțiuni socialmente nocive și comiterea unor acțiuni utile societății”.[607] După părerea lui P.P. Fomin, „inacțiunea și acțiunea posedă aceeași semnificație psihofiziologică și socio-psihologică. Inacțiunea este o categorie normativă care exprimă atitudinea subiectului față de o acțiune obligatorie, socialmente utilă, și care posedă proprietăți informaționale. Prezența anumitor calități și exprimarea anumitor relații reprezintă indicatori de activitate. Astfel, inacțiunea prejudiciabilă poate fi considerată formă activă, și nu pasivă, a comportamentului antisocial”.[608]

Întrucât vorbim despre inacțiunea prejudiciabilă, importă semnificația socială a acesteia. O inacțiune este prejudiciabilă, deoarece făptuitorul, în calitate de participant la o relație socială, nu-și îndeplinește obligația de a comite o acțiune de natură să asigure buna desfășurare a acelei relații sociale. A fi pasiv socialmente nu înseamnă neapărat a fi pasiv sub aspect fizic. Poți fi în stare de repaus fizic, dar, în același timp, foarte activ sub aspect social. Sau viceversa, poți fi foarte activ sub aspect fizic, dar, în același timp, inactiv sub aspect social. Când vorbim despre inacțiunea prejudiciabilă, avem în vedere inactivitatea sub aspect social. O asemenea inactivitate nu exclude activitatea sub aspect fizic, deci este posibilă în cazul în care omorul în stare de afect este săvârșit prin inacțiune.

Un alt argument în susținerea faptului, că infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM poate fi comisă pe calea inacțiunii, rezultă din regula prevăzută la lit. a) art. 117 CP RM. Conform acesteia, în cazul concurenţei dintre norma privind componenţa de infracţiune cu circumstanţe atenuante şi norma privind componenţa de infracţiune cu circumstanţe agravante, calificarea faptei se face în baza primei dintre aceste norme. Am evidențiat această regulă, fiindcă, nu de rare ori, omorul în stare de afect este comis cu deosebită cruzime. În asemenea cazuri, efectul

[605] Brînza S., Serbinov I. Fapta prejudiciabilă în cazul infracțiunilor de neglijență în serviciu (art. 329 CP RM). În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale”*, 2017, nr. 8, p. 57-69.
[606] Баумштейн А.Б., Чеснокова Е.И. Основополагающие признаки объективной стороны в понятии состава преступления. În: *Новый юридический журнал*, 2013, № 2, p. 133-137.
[607] Тер-Акопов А.А. *Бездействие как форма преступного поведения*. Москва: Юридическая литература, 1980, p. 13. 152 p.
[608] Фомин П.П. Предмет и признаки объективной стороны состава преступления: проблемы взаимосвязи и разграничения. În: *Вестник Луганской академии внутренних дел имени Э.А. Дидоренко*, 2018, № 1, p. 146-156.

cruzimii deosebite (care este o circumstanță agravantă prevăzută la lit. j) alin. (2) art. 145 CP RM) este anulat datorită regulii prevăzute de lit. a) art. 117 CP RM.

Referitor la omorul săvârșit cu cruzime deosebită, S. Brînza menționează: „În cele mai frecvente cazuri, metoda aleasă de făptuitor este cea care demonstrează cruzimea deosebită manifestată la săvârșirea omorului. Printre aceste metode se numără: [...] privarea de mâncare, apă, somn, de confort termic sau fonic, de alte necesităţi vitale, etc."[609] S.S. Arnautova relevă: „Omorul cu deosebită cruzime poate fi comis fie prin acțiune, fie prin inacțiune. În ultimul caz, făptuitorului îi aferează obligația de a preveni producerea rezultatului infracțional".[610] Similar, A.A. Miulkaki și G.A. Osokin consideră că omorul cu deosebită cruzime este săvârșit prin inacțiune atunci când „făptuitorului îi revenea obligația de a preîntâmpina producerea unor urmări prejudiciabile".[611]

Astfel, dacă făptuitorul, care se află în stare de afect, nu execută în raport cu victima obligația de a o menține în viață și, prin aceasta, îi cauzează suferințe inutile și deosebite, se aplică art. 146 CP RM. Important este ca, în acest caz, dacă suferințele victimei sunt de lungă durată, intenția de a omorî să apară și să se realizeze pe parcursul aflării făptuitorului în stare de afect. Cu alte cuvinte, este important ca intenția afectizată de a omorî să se realizeze la acea etapă a agoniei victimei, când aceasta mai poate fi salvată, când degradarea vieții victimei nu a dobândit încă un caracter ireversibil. Doar prezența acestei condiții face posibil ca art. 146 CP RM să fie aplicat în cazul omorului săvârșit prin inacțiune, cu deosebită cruzime, în stare de afect.

În context, trebuie de menționat că, atunci când este inactiv sub aspect social, făptuitorul profită de prezența anumitor factori care acționează în detrimentul victimei. N.A. Babii afirmă: „Acțiunea, pe care trebuie să o întreprindă făptuitorul, este condiționată de natura pericolului iminent (foame, frig, boală etc.) care amenință victima".[612] A.N. Popov, L.A. Zimireva și P.V. Fedâșina menționează: „Inacțiunea se caracterizează prin aceea că făptuitorul nu execută obligațiile care îi revin. Prin aceasta el catalizează activarea unor forțe care aduc atingere

[609] Brînza S. Răspunderea penală pentru omorul săvârșit cu deosebită cruzime, precum și din motive sadice (lit. j) alin. (2) art. 145 CP RM) (Partea I). În: *Revista Națională de Drept*, 2013, nr. 9, p. 2-8.
[610] Арнаутова С.С. Объективная сторона убийства, совершенного с особой жестокостью. În: *Научный аспект*, 2012, № 3, p. 8-12.
[611] Мюлькали А.А., Осокин Г.А. Особенности объективной стороны убийства, совершенного с особой жестокостью. În: *Актуальные вопросы образования и науки*, 2019, № 1, p. 17-20.
[612] Андрушко П.А., Арямнов А.А., Бабий Н.А. и др. *Преступления против личности в уголовном праве Беларуси, России и Украины* / Отв. ред. А.И. Чучаев. Москва: Проспект, 2014, p. 20. 680 p.

obiectului apărat de legea penală”.[613] Făptuitorul putea și trebuia să prevină sau să oprească acțiunea acestor factori, însă nu o face, devenind pasibil de răspundere penală.

Referitor la condiția „putea și trebuia”, pe care inacțiunea o îndeplinește în cazul omorului, S.A. Boiarov arată: „Inacțiunea se exprimă în omisiunea de a-i oferi victimei resursele necesare pentru menținerea în viață a organismului acesteia, care, în lipsa acestor resurse, moare. Inacțiunea este condiționată de: 1) lipsa acțiunii subiectului de lipsire a victimei de viață; 2) incapacitatea victimei de a menține funcțiile vitale importante ale organismului său; 3) obligația subiectului de a asigura menținerea acestor funcții și capacitatea lui de a executa efectiv obligația dată”.[614] I.O. Gruntov exprimă viziunea: „Răspunderea pentru omorul săvârșit prin inacțiune o pot purta doar persoanele obligate să întreprindă acțiuni care ar fi putut preveni producerea urmărilor prejudiciabile, și care au avut posibilitatea să comită astfel de acțiuni”.[615] După părerea lui D.G. Kamalova, „infracțiunile comise sub formă de inacțiune se caracterizează prin două criterii: criteriul obiectiv – nesăvârșirea acțiunii de către persoana obligată să o săvârșească; criteriul subiectiv – prezența la acea persoană a capacității de a săvârși o asemenea acțiune”.[616] N.A. Babii observă: „Omorul prin inacțiune se exprimă în neluarea de către persoana obligată a unor măsuri de a menține în viață victima care nu este aptă să se salveze. Răspunderea pentru omorul prin inacțiune poate fi aplicată numai dacă sunt prezente două condiții obligatorii: 1) condiția obiectivă – făptuitorul trebuia să acționeze într-un anumit mod; 2) condiția subiectivă – făptuitorul putea să acționeze după cum era necesar”.[617]

Astfel, inacțiunea prejudiciabilă există doar atunci când făptuitorul are obligația și putința de a acționa într-o anumită manieră. Dacă nu există o astfel de obligație / putință, atunci lipsește inacțiunea prejudiciabilă.

Despre putința de a acționa I.F. Kilcițki și M.M. Kilcițki menționează: „Atunci când evaluăm capacitatea unei persoane de a acționa într-un anumit mod, trebuie să ținem cont de calitățile sale fizice și psihice, de starea ei în momentul săvârșirii infracțiunii, de nivelul ei de cunoștințe, de abilitățile ei, de calificarea ei profesională și de alte circumstanțe în care persoana

---

[613] Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федышина П.В. *Объективная сторона состава преступления* / Под общ. ред. А.Н. Попова. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, p. 10. 64 p.

[614] Бояров С.А. *Теория и практика «простого» убийства* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2003, p. 16. 30 p.

[615] Ахраменка Н.Ф., Бабий Н.А., Барков А.В. et al. *Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь* / Под общ. ред. А.В. Баркова, В.М. Хомича. Минск: ГИУСТ БГУ, 2007, p. 295. 1007 p.

[616] Камалова Д.Г. Возможно ли покушение путем бездействия? În: *Российский следователь*, 2016, № 18, p. 43-46.

[617] Андрушко П.А., Арямнов А.А., Бабий Н.А. и др. *Преступления против личности в уголовном праве Беларуси, России и Украины* / Отв. ред. А.И. Чучаев. Москва: Проспект, 2014, p. 20. 680 p.

dată a acționat”.[618] A.N. Popov, L.A. Zimireva și P.V. Fedâșina evocă: „Evaluarea capacității unei persoane de a acționa trebuie să se bazeze pe toate circumstanțele relevante, precum și pe aptitudinile subiective ale acesteia. Este necesar să se stabilească dacă această persoană, având vârsta, experiența, cunoștințele, starea de sănătate corespunzătoare etc., poate îndeplini obligația pe care o are în acea situație sau nu”.[619] După părerea lui A.G. Babicev, „la baza evaluării capacității unei persoane de a acționa într-un anumit mod este pus criteriul subiectiv: putea și dorea oare această persoană, ținând cont de cunoștințele, calificarea, experiența, starea de sănătate pe care le avea în acea situație concretă, să îndeplinească acțiunea care i se cerea?”[620]

Deoarece analiza noastră este consacrată omorului săvârșit în stare de afect, este necesar să acordăm atenție primordială stării de afect, ca circumstanță ce caracterizează făptuitorul. Cu alte cuvinte, în cazul în care există indicii că omorul în stare de afect a fost săvârșit prin inacțiune, în primul rând trebuie să se stabilească dacă starea de afect i-a lăsat făptuitorului posibilitatea de a săvârși acțiunea pe care trebuia să o comită în acea situație. Dacă starea de afect l-a privat pe făptuitor de această posibilitate, el nu va putea răspunde conform art. 146 CP RM. Dacă starea de afect nu l-a privat pe făptuitor de posibilitatea de a săvârși acțiunea pe care trebuia să o comită în acea situație, este necesar să se analizeze vârsta, cunoștințele, calificarea, experiența, starea de sănătate etc., pe care făptuitorul le avea în acea situație concretă. Nu este exclus ca una dintre aceste circumstanțe, ce caracterizează făptuitorul, să-l fi privat de posibilitatea de a săvârși acțiunea pe care trebuia să o comită în acea situație.

Pentru a reține la calificare omorul în stare de afect săvârșit prin inacțiune, prezența obligației făptuitorului de a acționa într-o anumită manieră este la fel de importantă ca prezența putinței făptuitorului de a acționa într-o anumită manieră. În context, S.V. Borodin și V.B. Malinin arată: „Principalul criteriu de distingere a inacțiunii prejudiciabile de lipsa faptei prejudiciabile îl reprezintă criteriul obligației făptuitorului de a acționa într-un anumit mod”.[621]

În încercarea de a stabili sursa obligației făptuitorului de a acționa într-un anumit mod, A.M. Lazarev menționează: „Inacțiunea își dezvăluie esența nu prin ceea ce este subiectiv (gânduri, stare periculoasă), ci prin relații sociale, cu caracter obiectiv, a căror desfășurare inacțiunea o

---

[618] Кильчицкий И.Ф., Кильчицкий М.М. Бездействие как форма преступного поведения. Особенности бездействия в некоторых преступлениях со специальным субъектом. În: *Право в Вооруженных силах*, 2012, № 5, p. 11-18.

[619] Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федышина П.В. *Объективная сторона состава преступления* / Под общ. ред. А.Н. Попова. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, p. 10. 64 p.

[620] Бабичев А.Г. *Преступления против жизни: теоретико-прикладные проблемы и доктринальная модель уголовного закона* / Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Казань, 2019, p. 87. 452 p.

[621] Бородин С.В., Малинин В.Б. *Убийство – общая характеристика*. Санкт-Петербург: МИЭП при МПА ЕврАзЭС, 2013, p. 25. 196 p.

perturbă".[622] D.G. Kamalova afirmă: „Obligația de a comite o acțiune socialmente utilă poate avea sediul în normele juridice sau în alte norme sociale".[623] În opinia lui P.P. Fomin, „obligația de a acționa poate rezulta din prevederile actelor normative. O astfel de obligație poate fi condiționată de activitatea de serviciu sau de activitatea profesională a făptuitorului".[624] Astfel, după părerea acestor autori, obligația făptuitorului de a acționa într-o anumită manieră poate rezulta dintr-un contract, din raporturile de muncă, din comportamentul prealabil al făptuitorului sau din alte circumstanțe de fapt.

O asemenea abordare nu este suficient de edificativă. Accentul trebuie pus pe sursa concretă a obligației făptuitorului de a acționa într-o anumită manieră, nu pe împrejurările în care apare această obligație. Vorbind despre o asemenea sursă concretă, V.B. Malinin evocă: „În cazul inacțiunii, temeiul obligației de a acționa poate fi legea și numai legea. [...] Caracterul normativ al inacțiunii îl confirmă într-un mod cert faptul că inacțiunea este de neconceput fără obligația de a acționa, iar aceasta din urmă este asumată numai prin lege".[625] În context, V. Stati vine cu o precizare importantă: „Actul normativ care nu este adoptat de Parlament în temeiul art. 72 din Constituție [...] se consideră lege numai în cazul în care este adoptat, aprobat sau emis în limitele şi potrivit normelor unei legi".[626] Cu alte cuvinte, un act normativ subordonat legii, poate reprezenta sursa de obligație a făptuitorului de a acționa, cu condiția că acest act normativ dezvoltă o lege, fără a crea reglementări de sine stătătoare.

A.A. Boiko relevă: „Caracterul de referință („de blanchetă"), privită drept caracteristică a unor dispoziții penale, își dovedește pertinența mai ales în cazul reglementării răspunderii penale pentru inacțiune. Or, tiparele de comportament activ, cerute făptuitorului, sunt situate în afara legii penale".[627] Așadar, în cazul omorului în stare de afect comis prin inacțiune, obligația făptuitorului de a menține viața victimei este stabilită de un act normativ extrapenal, care fie constituie lege, fie dezvoltă o lege, fără a crea reglementări de sine stătătoare. Cât privește răspunderea pentru neexecutarea acestei obligații, temeiul juridic al ei constă, așa cum rezultă

---

[622] Лазарев А.М. Сущность бездействия и его уголовно-правовое значение. În: *Труды 17-го международного научно-промышленного форума «Великие реки-2015» (19-22 мая 2015 г.), Секция XIII «Правовые основы борьбы с преступностью и обеспечение безопасности судоходства на внутренних водных путях»*, Вып. 5, p. 134-142.

[623] Камалова Д.Г. Возможно ли покушение путем бездействия? În: *Российский следователь*, 2016, № 18, p. 43-46.

[624] Фомин П.П. Предмет и признаки объективной стороны состава преступления: проблемы взаимосвязи и разграничения. În: *Вестник Луганской академии внутренних дел имени Э.А. Дидоренко*, 2018, № 1, p. 146-156.

[625] *Энциклопедия уголовного права. Т. 4. Состав преступления*. Санкт-Петербург: Издание профессора Малинина, 2005, p. 269. 797 p.

[626] Stati V. Hotărârile Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 22/2017 și nr. 33/2017: efectele preconizate asupra legii penale. În: *Актуальные научные исследования в современном мире. Сборник научных трудов*. Переяслав-Хмельницкий, 2018, Вып. 2, ч. 7, p. 43-50.

[627] Бойко А.И. *Преступное бездействие*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 99. 318 p.

din alin. (1) art. 51 CP RM, în totalitatea elementelor constitutive prevăzute de norma penală, și anume de art. 146 CP RM. Dispozițiile extrapenale pot doar contribui la interpretarea art. 146 CP RM, însă nu pot stabili temeiul juridic al răspunderii penale pentru neexecutarea de către făptuitor a obligației de a menține victima în viață.

4.2. Urmările prejudiciabile din cadrul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM

În dependență de structura laturii obiective, deosebim, în principal, infracțiuni formale și infracțiuni materiale.

T. Pop caracterizează aceste două tipuri de infracțiuni: „Prin infracţiuni materiale înţelegem pe acelea la care acţiunea sau omisiunea produce un efect material, un rezultat extern, vizibil, în timp ce prin infracţiuni formale înţelegem pe acelea la care nu se produce un efect material. La infracţiunile materiale, rezultatul este material, adică atinge atât obiectul juridic, cât şi pe cel material, pe când la infracţiunile formale rezultatul este imaginar sau juridic pentru că atinge numai obiectul juridic. Infracţiunea materială este consumată dacă s-a produs rezultatul material; infracţiunea formală se consumă prin săvârşirea acţiunii sau omisiunii delictuoase”.[628] M.-K. Guiu menționează: „Sunt considerate infracțiuni de leziune (de rezultat) numai infracțiunile condiționate de apariția unui rezultat material (concret, distinct de acțiune) – fiindcă numai în aceste infracțiuni se poate demonstra științific, prin intermediul unei expertize *ex post*, existența raportului de cauzalitate între acțiunea ilicită și rezultat. [...] Toate celelalte infracțiuni, atât cele necondiționate de producerea vreunui rezultat, cât și cele condiționate de producerea unui rezultat nematerial, sunt considerate infracțiuni de pericol (formale), în care raportul de cauzalitate nu trebuie dovedit (se prezumă), având în vedere că rezultatul lor naturalistic (starea de pericol sau alt rezultat nematerial) este inerent acțiunii ilicite”.[629] De asemenea, C. Sima afirmă: „Infracţiunile formale, spre deosebire de infracţiunile materiale, constau într-o conduită incriminată indiferent de rezultatul eventual. Chiar dacă comportamentul tinde să producă în mod normal un prejudiciu, infracţiunea este considerată consumată indiferent de producerea acestuia”.[630]

Analiza acestor opinii arată că urmările prejudiciabile au un caracter obligatoriu în cazul infracțiunilor materiale. Tocmai urmările prejudiciabile constituie semnul constitutiv care, de cele mai dese ori, determină gradul și caracterul pericolului social al infracțiunilor materiale.

[628] Pop T. *Drept penal comparat, partea generala, vol. II*. Cluj: Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”, 1923, p. 228. 913 p.
[629] Guiu M.-K. Clasificarea infracțiunilor în raport cu rezultatul lor. În: *Dreptul*, 2017, nr. 12, p. 137-149.
[630] Sima C. Infracţiunile de pericol şi infracţiunile de rezultat. În: *Pro Lege*, 2008, nr. 2, p. 18-21.

Infracțiunile materiale sunt, de regulă, de o gravitate mai mare în comparație cu infracțiunile formale.

După părerea lui I. Ciobanu și N. Nedelcu, „răspunderea penală survine în baza art. 145 şi 146 CP RM, componenţa cărora este materială, iar, fiind formulate ca formale, se schimbă însăşi noţiunea de omor”.[631] Într-adevăr, în art. 146 CP RM nu sunt descrise expres urmările prejudiciabile ale omorului săvârșit în stare de afect. Însă, aceasta nu înseamnă că infracțiunea dată este o infracțiune formală. M.-K. Guiu vorbește despre „așa-numitele „infracțiuni cu rezultat comprimat” (omorul, uciderea din culpă etc.), în care *verbum regens* descrie atât acțiunea, cât și rezultatul ei material (moartea, distrugerea)”.[632] La rândul său, R. Cojocaru menționează: „Utilizarea unei exprimări eliptice la descrierea componenţei omorului se explică prin faptul că legiuitorul nu a considerat că este necesar a descrie mai amplu conţinutul acestei incriminări. La baza unei asemenea tehnici legislative stă însuşirea obiectivă a termenului de „omor” de a comprima în el descrierea elementului material (acţiunea sau inacţiunea susceptibilă de a provoca moartea victimei), urmarea prejudiciabilă (moartea victimei) şi legătura de cauzalitate dintre acţiunea sau inacţiunea de suprimare a vieţii şi urmarea prejudiciabilă survenită”.[633] Aceste puncte de vedere sunt valabile în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, deoarece articolul dat prevede răspunderea pentru o infracțiune săvârșită prin omor. „Folosind în art. 146 CP RM termenul „omor”, legiuitorul a descris implicit atât fapta prejudiciabilă, cât și urmările prejudiciabile, precum și legătura cauzală dintre acestea”.[634]

Ca urmare, pune în gardă părerea lui I.V. Alioșina: „Semne facultative ale laturii obiective a infracțiunii sunt urmările prejudiciabile, legătura de cauzalitate, metoda, instrumentele și mijloacele de săvârșire a infracțiunii, timpul, locul și ambianța săvârșirii infracțiunii”.[635] O astfel de opinie este potrivită pentru a caracteriza doar infracțiunile formale.

În general, caracterul obligatoriu sau facultativ al urmărilor prejudiciabile depinde de structura laturii obiective a unei sau altei infracțiuni. Aceasta rezultă din alin. (1) art. 52 CP RM: „Se consideră componenţă a infracţiunii totalitatea semnelor obiective şi subiective, stabilite de legea penală, ce califică o faptă prejudiciabilă drept infracţiune concretă”. Semnele, stabilite de

---

[631] Ciobanu I., Nedelcu N. Fundamentarea caracterului cauzator al inacţiunii în baza aplicării teoriei deosebirii categoriei cauzalităţii, a construcţiei teoretice a legăturii cauzale şi a mecanismului cauzării empirice. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2015, nr. 8, p. 90-94.

[632] Guiu M.-K. Clasificarea infracțiunilor în raport cu rezultatul lor. În: *Dreptul*, 2017, nr. 12, p. 137-149.

[633] Cojocaru R. Unele contribuţii la clarificarea conceptului de omor. În: *Anale ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare” a MAIRM: ştiinţe juridice*, 2006, nr. VI, p. 210-214.

[634] Berdilo R. Urmările prejudiciabile în cazul omorului săvârșit în stare de afect. În: *Polish science journal*, 2019, Issue 3, Part 4, p. 139-146.

[635] Алёшина И.В., Баглай Ю.В., Багун Э.А. и др. *Уголовное право России. Общая часть* / Отв. ред. А.И. Плотников. Оренбург: Университет, 2016, p. 92. 442 p.

legea penală, ce califică o faptă prejudiciabilă drept infracţiune concretă, pot avea doar un caracter obligatoriu. Ca urmare, în cazul oricărei infracțiuni materiale (inclusiv, al omorului săvârșit în stare de afect), au un caracter obligatoriu nu doar fapta prejudiciabilă, dar și urmările prejudiciabile, precum și legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă şi urmările prejudiciabile.

În Codul penal al Republicii Moldova (de exemplu, în art. 17-20) este utilizată noțiunea „urmări prejudiciabile", însă lipsește definiția acestei noțiuni.

Încercând a defini noțiunea „urmări prejudiciabile", unii doctrinari fac legătura dintre această noțiune și noțiunea de obiect juridic al infracțiunii. De pildă, I.A. Anisimova consideră că „atingerea infracțională presupune acea modificare negativă a relațiilor sociale ocrotite de legea penală, care se aduce cu vinovăție printr-o faptă (acțiune sau inacțiune) penală a subiectului și care este legată cauzal de această faptă. Noțiunea de atingere infracțională este o noțiune de bază ce reflectă toate modificările penale ale obiectului juridic apărat de legea penală".[636] V.D. Filimonov are o părere similară: „Atunci când făptuitorul pune față în față interesele sale și interesele sociale, are loc modificarea negativă a unor relații sociale sau încetarea lor. În unele cazuri are loc apariția unor relații antisociale. Echitatea, ce caracterizează relațiile sociale cărora li se aduce atingere, este încălcată în toate aceste cazuri. De exemplu, lipsirea unei persoane de viață duce la desființarea relațiilor sociale, a căror parte integrantă este viața acelei persoane".[637]

După părerea noastră, noțiunea de urmări prejudiciabile derivă din noțiunea de atingere infracțională, fără a se identifica cu aceasta. Referitor la infracțiunile materiale, V.B. Malinin menționează just: „Urmările prejudiciabile fac parte din latura obiectivă a infracțiunii, în timp ce atingerea infracțională caracterizează un alt element al infracțiunii, și anume – obiectul infracțiunii. Ar trebui să se rețină că atingere infracțională constituie modificarea negativă a relațiilor sociale, a cărei temei real este reprezentat de fapta prejudiciabilă și de urmările prejudiciabile. Prin urmare, noțiunile „atingere infracțională" și „urmări prejudiciabile" nu sunt echivalente. Urmările prejudiciabile indică momentul de consumare a infracțiunii și, în același timp, evoluează ca o formă obiectivă de exprimare a atingerii infracționale".[638]

Oricare infracțiune, indiferent dacă este materială sau formală, presupune o atingere infracțională. Aceasta se datorează faptului că nu există infracțiuni fără obiect juridic. Atingerea infracțională sau, altfel spus, atingerea adusă obiectului juridic al infracțiunii presupune

[636] Анисимова И.А. *Уголовно-правовое значение преступного вреда* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Томск, 2008, p. 6. 26 p.
[637] Филимонов В.Д. Объект преступления и последствие преступления. În: *Уголовное право*, 2010, № 3, p. 67-72.
[638] *Энциклопедия уголовного права. Т. 4. Состав преступления*. Санкт-Петербург: Издание профессора Малинина, 2005, p. 302. 797 p.

modificarea negativă a valorii sociale și a relațiilor sociale aferente acesteia, care sunt ocrotite de legea penală. Cât privește urmările prejudiciabile, acestea constituie exteriorizarea atingerii infracționale, presupunând modificări ce afectează nu obiectul juridic al infracțiunii (care are un conținut abstract), dar obiectul material și / sau victima infracțiunii (care fac parte din lumea înconjurătoare, din realitatea obiectivă). De la general la particular, în cazul omorului săvârșit în stare de afect, atingerea infracțională presupune că victima este privată de posibilitatea de a participa la toate fără excepție relațiile sociale. În cazul aceleiași infracțiuni, urmările prejudiciabile presupune că victima își încetează existența, adică moare.

I.A. Anisimova deosebește: urmările prejudiciabile cu caracter fizic; urmările prejudiciabile cu caracter patrimonial; urmările prejudiciabile cu caracter nepatrimonial.[639] În mod evident, moartea persoanei se raportează la urmările prejudiciabile cu caracter fizic.

Codul penal al Republicii Moldova nu conține definiția noțiunii „moarte" („deces"). Definind această noțiune, N. Sfetcu afirmă că „moartea este încetarea tuturor funcţiilor biologice care susţin un organism viu. Fenomenele care aduc de obicei la moarte includ îmbătrânirea biologică (senectutea), ruinarea fizică, malnutriţia, boli, sinucideri, crime, şi accidente sau traumatisme care duc la vătămări fatale".[640] O astfel de definiție este prea generală și, de aceea, nu poate satisface exigențele investigației de față.

În Subcapitolul 3.3 al prezentei teze am prezentat argumente normative că „moartea creierului (moartea cerebrală; moartea biologică) reprezintă momentul final al vieții persoanei". Caracterizând acest moment, Gh. Baciu menționează: „Moartea biologică se caracterizează prin încetarea proceselor metabolice celulare, condiţionând modificări ireversibile ale organelor vitale. La această etapă acţiunile de reanimare nu sunt eficiente".[641] Opinia lui M.I. Kovaliov este: „Dacă creierul uman este lăsat fără aport de oxigen mai mult de 10 secunde, efectul va consta în pierderea cunoștinței. Fără oxigen, creierul poate rezista aproximativ 4-5 minute, după care începe procesul ireversibil de moarte a celulelor creierului, care durează aproximativ 8-10 minute. La expirarea acestui timp nu este posibilă restabilirea conștiinței, sunt perturbate funcțiile inimii și autonomia respirației, reflexul durerii încetează să mai funcționeze și apare moartea biologică".[642] Vorbind despre moartea biologică, N. Sfetcu consideră că „semnele de deces sau indicii clare că o fiinţă nu mai este în viaţă sunt: încetarea respiraţiei; stop cardiac (fără puls); *pallor mortis*, paloare care se întâmplă la 15-120 minute după moarte; *livor mortis*, o

[639] Анисимова И.А. *Уголовно-правовое значение преступного вреда* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Томск, 2008, p. 7. 26 p.
[640] *Sfetcu N. Moartea în societate și cultură*. Disponibil: https://philarchive.org/archive/SFEMNS
[641] Baciu Gh. *Curs de medicină legală (pentru facultăţile de drept)*. Chișinău: [S.n.], 2013, p. 29. 302 p.
[642] Ковалев М.И. *Правовые проблемы защиты жизни, здоровья и генетического достоинства человека*. Екатеринбург: УГЮА, 1996, p. 14. 70 p.

acumulare de sânge în zona inferioară a corpului; *algor mortis,* reducerea temperaturii corpului, după moarte; aceasta este, în general, în scădere constantă până se ajunge la temperatura ambiantă; *rigor mortis*, membrele cadavrului deveni rigide şi sunt dificil de mişcat; descompunerea, reducerea în forme mai simple ale materiei, însoţită de un miros puternic, neplăcut".[643] Aceste argumente doctrinare vin în susținerea argumentelor normative, conform cărora moartea creierului constituie momentul final al vieții persoanei.

Gh. Mateuț afirmă: „Omorul este o infracţiune instantanee sau momentană, deoarece se consumă în momentul în care s-a instalat moartea biologică în organismul victimei, dar poate îmbrăca şi forma infracţiunii progresive, atunci când rezultatul letal survine după o perioadă de timp, ca urmare a evoluţiei stării de sănătate a victimei, afectată în urma agresiunii".[644] Indiferent dacă este instantanee sau progresivă, infracțiunea de omor în general și infracțiunea de omor săvârșit în stare de afect în particular se consumă odată cu moartea biologică a victimei. Însă, trebuie să fim de acord cu o altă idee promovată de Gh. Mateuț, și anume – nu influențează asupra calificării lungimea intervalului de timp dintre săvârșirea faptei prejudiciabile împotriva vieții victimei și moartea biologică a victimei. S. Brînza menționează just: „Ca criteriu de delimitare între omor și infracțiunea prevăzută la alin. (4) art. 151 CP RM nu poate fi luată durata perioadei de la cauzarea plăgii până la momentul decesului victimei. Or, decesul care s-a produs imediat după cauzarea plăgii, fără a fi luate în considerare celelalte circumstanţe, obiective şi subiective, nu este o condiţie suficientă pentru a exclude orice incertitudine în ce priveşte prezenţa la făptuitor a intenţiei de a lipsi de viaţă victima. Durata perioadei de la cauzarea plăgii până la momentul decesului victimei, indiferent dacă este scurtă sau lungă, nu exclude vinovăția persoanei de a săvârși omorul sau infracțiunea prevăzută la alin. (4) art. 151 CP RM. Cauzarea aceleiași plăgi poate duce la deces într-o oră, într-o săptămână sau într-o lună. O asemenea discrepanță se poate explica prin diferența de stare de sănătate a victimelor, prin gradul diferit de calificare a lucrătorilor medicali care au acordat ajutor victimelor etc. Astfel de circumstanțe nu pot fi cuprinse de conștiința făptuitorului, nu pot fi incluse în conținutul vinovăției sale și nu pot schimba forma acesteia".[645]

Deci, calificarea se face în baza art. 146 CP RM dacă intenția făptuitorului este de a omorî, indiferent cât de scurt sau cât de lung este intervalul de timp dintre acțiunea sau inacțiunea de lipsire ilegală de viață a victimei și moartea biologică a acesteia. După cum afirmă V. Cioclei,

---

[643] Sfetcu N. *Moartea în societate și cultură*. Disponibil: https://philarchive.org/archive/SFEMNS

[644] Basarab M., Pașca V., Mateuț Gh. et al. *Codul penal comentat. Vol. II. Partea specială*. București: Hamangiu, 2008, p. 69. 1145 p.

[645] Brînza S. Delimitarea omorului de vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii, care a provocat decesul victimei. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2019, Вып. 11, ч. 5, p. 73-81.

„în eventualitatea în care decesul se produce mai târziu în timp, până atunci putem vorbi despre o tentativă de omor. În momentul în care decesul se produce, tentativa este absorbită în forma consumată a infracţiunii de omor. Aşa se întâmplă, spre exemplu, atunci când se provoacă o leziune foarte gravă victimei, dar decesul acesteia se produce după o perioadă mai mare de timp”.[646]

În altă ordine de idei, I. Serbinov menționează că „neproducerea urmărilor prejudiciabile prevăzute la art. 329 CP RM semnifică nu neconsumarea infracțiunii, ci lipsa infracțiunii”.[647] În cazul omorului săvârșit în stare de afect, neproducerea urmărilor prejudiciabile nu poate presupune lipsa infracțiunii. Argumentul este prezentat în pct. 12 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 7 din 15.05.2017 cu privire la aplicarea legislaţiei referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu, precum şi neglijenţa în serviciu: „Datorită specificului atitudinii psihice a neglijenţei în serviciu, infracţiunea, prevăzută la art. 329 CP, nu poate fi susceptibilă de activităţi infracţionale neconsumate. De aceea, pregătirea şi tentativa, la art. 329 CP, se exclud, în principiu”.[648]

Altul este efectul neproducerii urmărilor prejudiciabile în cazul omorului. Astfel, Gh. Mateuț consideră că „dacă activitatea infracţională (acţiunea sau inacţiunea) nu este urmată de producerea morţii victimei, fapta va constitui una din formele tentativei la infracţiunea de omor”.[649] A. Ailoaiei are o părere similară: „Consecinţa sub forma morţii biologice constituie un semn obligatoriu al omorului intenţionat, dacă este vorba despre o infracţiune consumată. Dacă aceasta nu s-a produs din motive independente de voinţa făptuitorului se va analiza o tentativă de omor”.[650] Mai deplină este explicația pe care o conține pct. 4 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012: „Absenţa urmării prejudiciabile, adică a morţii cerebrale, demonstrează că omorul s-a întrerupt la *etapa de pregătire sau de tentativă* (evid. ns.).”[651] Această explicație corespunde prevederilor art. 25 CP RM: „Infracţiunea se consideră consumată *dacă fapta săvârşită întruneşte toate semnele constitutive ale componenţei de infracţiune* (evid. ns.)” (alin. (1)); „Se

---

[646] Cioclei V. *Drept penal. Partea specială. Infracţiuni contra persoanei*. Bucureşti: C.H. Beck, 2009, p. 25-26. 287 p.
[647] Serbinov I. Urmările prejudiciabile în cazul infracțiunilor de neglijență de serviciu (art. 329 CP RM). În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2017, nr. 8, p. 251-262.
[648] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 7 din 15.05.2017 cu privire la aplicarea legislaţiei referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu, precum şi neglijenţa în serviciu*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=216
[649] Basarab M., Pașca V., Mateuț Gh. et al. *Codul penal comentat. Vol. II. Partea specială*. București: Hamangiu, 2008, p. 69. 1145 p.
[650] Ailoaiei A. *Aspecte juridico-penale ale omorului la comandă*. Chișinău: UTM, 2008, p. 59. 101 p.
[651] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318

consideră infracţiune neconsumată pregătirea de infracţiune şi tentativa de infracţiune" (alin. (2)). Aşadar, în general, infracţiunea se consideră neconsumată dacă fapta săvârşită nu întruneşte toate semnele constitutive ale componenţei de infracţiune (de exemplu, dacă fapta săvârşită nu întruneşte urmările prejudiciabile). Dacă moartea biologică a victimei nu survine din cauze independente de voința făptuitorului, omorul se întrerupe la etapa de pregătire de infracţiune sau de tentativă de infracţiune.

Aceste reflecții se referă la omorul prevăzut la art. 145 CP RM. Însă, este cunoscut că nu toate infracțiunile au o etapă de pregătire și o etapă de tentativă. Scopul nostru este de a stabili în ce măsură reflecțiile, creionate mai sus, se referă la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM.

În primul rând, este necesar să aflăm dacă omorul, săvârșit în stare de afect, poate avea etapa de pregătire.

Unii autori resping această posibilitate. De exemplu, M.G. Frolov susține: „Infracțiunile, comise cu intenție spontană, se caracterizează prin absența etapei de pregătire".[652] E.V. Puleaeva menționează: „Trebuie considerată eronată practica recunoașterii unei posibile etape de pregătire în cazul infracțiunilor săvârșite în stare de afect".[653] Pe de altă parte, de exemplu, M.I. Galiukova admite implicit posibilitatea pregătirii de omorul săvârșit în stare de afect: „Pregătirea pentru o infracțiune săvârșită în stare de afect nu este întotdeauna posibilă datorită faptului că intenția apare și se realizează într-o perioadă scurtă de timp".[654] *Per a contario,* din cele afirmate de M.I. Galiukova ar rezulta că pregătirea pentru o infracțiune săvârșită în stare de afect este posibilă în cazul în care se înfăptuiește în perioada scurtă de timp în care intenția apare și se realizează.

Totuși, să nu uităm că starea de afect este de scurtă durată. Este greu de înțeles cum în cele câteva secunde sau minute, în care apare și se realizează intenția de a săvârși omorul în stare de afect, ar fi posibilă pregătirea în sensul art. 26 CP RM. Teoretic, s-ar putea admite că, în cele câteva secunde sau minute de aflare în starea de afect, făptuitorul reușește să înfăptuiască anumite acte preparatorii: adaptarea mijloacelor ori instrumentelor de comitere a infracțiunii; înlăturarea unor obstacole în calea săvârșirii infracțiunii; ascunderea unor urme ale infracțiunii, etc. Însă, contează nu doar aspectul temporal. Modificând conștiința și refractând voința făptuitorului, starea de afect face ca acesta să acționeze haotic și dezorganizat. În asemenea împrejurări, este dificil a se vorbi despre crearea de condiții pentru săvârșirea infracțiunii în

---

652 Фролов М.Г. *Предупреждение насильственных преступлений, совершаемых с внезапно возникшим умыслом* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2006, p. 9-10. 25 p.

653 Пуляева Е.В. *Аффект: Уголовно-правовая и криминологическая характеристика* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Тамбов, 2007, p. 10. 27 p.

654 Галюкова М.И. Причинение вреда здоровью в состоянии аффекта: проблемы квалификации. În: *Успехи современного естествознания*, 2005, № 3, p. 30-31.

sensul art. 26 CP RM. Orice pregătire de infracțiune implică intenție premeditată, iar aceasta contravine însăși naturii juridice a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. În context, este util să-l citățm pe B.V. Sidorov: „Formarea motivului și a intenției de a comite o infracțiune în stare de afect se desfășoară întotdeauna pe neașteptate și rapid, deși nu la fel de fulminant ca apariția afectului, însă neapărat după acțiunile ilegale sau imorale ale victimei și nemijlocit sub influența afectului apărut. Activitatea psihologică a făptuitorului (motivația, alegerea scopului comportamentului, luarea deciziei) în astfel de condiții nu poate fi în niciun caz „rezultatul gândirii reci" și nici o consecință a pregătirii".[655]

Cu toate acestea, există o nuanță care le scapă tuturor celor care exclud „fără drept de apel" posibilitatea pregătirii de omorul săvârșit în stare de afect. Astfel, S. Brînza și V. Stati susțin: „Este posibil ca făptuitorul să se pregătească de lipsirea de viaţă a celui care, într-un viitor, urmează să devină victima infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Or, nu se exclude existenţa unor relaţii de antipatie şi ostilitate între făptuitor şi victimă, care se raportează la o perioadă anterioară comiterii infracţiunii. Dar aceasta deloc nu înseamnă că făptuitorul se pregăteşte de săvârşirea infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM, întrucât nu poate programa că lipsirea de viaţă a acelei victime o va săvârşi aflându-se în stare de afect".[656] Așadar, în contextul supravenirii intenției, este posibil ca pregătirea de infracțiunea, prevăzută la art. 145 CP RM, să fie urmată de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. „În acest caz, luând în considerare deopotrivă regulile specificate la lit. a) art. 117 și art. 118 CP RM, se poate afirma că infracțiunea consumată, prevăzută la art. 146 CP RM, absoarbe pregătirea de infracțiunea prevăzută la art. 145 CP RM".[657]

În al doilea rând, este necesar să aflăm dacă omorul, săvârșit în stare de afect, poate avea etapa de tentativă.

E.V. Puleaeva[658], B.V. Sidorov[659] și V.I. Tkacenko[660] consideră că, datorită caracterului său subit, afectul exclude tentativa la omorul săvârșit în prezența acestei stări. Considerăm că un

---

[655] Сидоров Б.В. *Аффект. Его уголовно-правовое и криминологическое значение (социально-психологическое и правовое исследование)*. Казань: Издательство Казанского университета, 1978, p. 78. 160 p.
[656] Brînza S., Stati V. *Drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p. 211. 1062 p.
[657] Berdilo R. Pregătirea și tentativa în cazul omorului săvârșit în stare de afect. În: *Conferință științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare". Științe juridice și economice. Rezumate ale comunicărilor. Vol. I*. Chișinău: CEP USM, 2020, p. 140-143.
[658] Пуляева Е.В. *Аффект: Уголовно-правовая и криминологическая характеристика* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Тамбов, 2007, p. 10. 27 p.
[659] Сидоров Б.В. *Аффект. Его уголовно-правовое и криминологическое значение (социально-психологическое и правовое исследование)*. Казань: Издательство Казанского университета, 1978, p. 53. 160 p.
[660] Ткаченко В.И. Понятие и виды покушения на преступление. În: *Вопросы теории и практики применения уголовного закона. Межвузовский сборник*. Красноярск: Издательство Красноярского университета, 1990, p. 47-57.

asemenea argument s-ar potrivi etapei de pregătire de infracțiunea prevăzută la art. 145 CP RM, nu etapei de tentativă la această infracțiune.

Suntem de acord cu S. Brînza, V. Stati[661], A.V. Brâjak[662] și O.A. Șastiuk[663], care admit posibilitatea tentativei în cazul omorului săvârșit în stare de afect. A.I. Sitnikova chiar evidențiază un tip aparte al tentativei de infracțiune – „tentativa afectizată”.[664]

Posibilitatea existenței tentativei depinde nu de lipsa sau prezența stării de afect, ci de alți factori. De aceea, dacă moartea biologică a victimei nu survine din cauze independente de voința făptuitorului, omorul, săvârșit în stare de afect, se poate întrerupe la etapa de tentativă de infracţiune. Ca o parantează, menționăm că, în cazul tentativei la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, neproducerea efectului infracțiunii nu se reduce nici pe departe la neproducerea urmărilor prejudiciabile. În Secțiunea 5.1.4 a prezentei teze se va putea vedea că tentativa la această infracțiune presupune mai multe varietăți.

A. Ailoaiei este de părerea că „atentarea ilegală, care a determinat moartea clinică a persoanei, dar ultimul în final a rămas în viaţă, în condiţii concrete poate fi calificat ca pregătire sau tentativă de omor”.[665] Este lesne de observat că acest autor caracterizează procesul de executare a laturii obiective a omorului. Odată ce a început executarea laturii obiective, infracțiunea neconsumată poate să se exprime doar în tentativa de infracțiune. De aceea, este mai reușită explicația din pct. 3 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012: „Provocarea morţii clinice constituie tentativa la infracţiunea de omor intenţionat.”[666] Această explicație este valabilă în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

În literatura de specialitate sunt formulate definiții asemănătoare ale noțiunii de moarte clinică. Spre exemplu, Gh. Baciu afirmă: „Moartea clinică durează circa 5-8 minute după stoparea funcţiilor sistemelor nervos central, respirator şi cardiovascular. În această perioadă este posibilă reanimarea tuturor funcţiilor vitale, deoarece încă n-au survenit alterări ireversibile ale celulelor organismului. Hipotermia (acţiunea temperaturii scăzute) corpului poate prelungi cu

---

[661] Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 317. 1328 p.

[662] Брижак А.В. Проблемні питання кримінально-правової кваліфікації злочинів вчинених в стані афекту. În: *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*, 2015, Вип. 3, p. 177-190.

[663] Шастюк О.А. О некоторых вопросах влияния видов умысла на квалификацию преступлений. În: *Современные проблемы права, экономики и управления*, 2018, № 2, p. 129-137.

[664] Ситникова А.И. *Приготовление к преступлению и покушение на преступление*. Москва: Ось-89, 2006, p. 45. 159 p.

[665] Ailoaiei A. *Aspecte juridico-penale ale omorului la comandă*. Chişinău: UTM, 2008, p. 60. 101 p.

[666] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318

mult perioada morţii clinice”.[667] După părerea lui T.V. Dolgolenko, „în starea de moarte clinică încetează funcțiile vitale de natură potențial reversibilă ale organismului uman (circulația sângelui și respirația) pe fondul absenței indicatorilor de moarte cerebrală”.[668] De asemenea, M.I. Kovaliov menționează că „moartea clinică se caracterizează prin oprirea funcționării inimii care furnizează oxigen prin sânge către toate organele vitale. Cu toate acestea, medicina modernă nu consideră ireversibilă această stare: inima este capabilă să reziste la lipsa de oxigen (anoxie) timp de 1,5-2 ore, rinichii – 2-2,5 ore, plămânii – de la 30 de minute la 1 oră, ficatul – de la 15 la 30 de minute”.[669] Odată ce moartea clinică este reversibilă, se poate preveni instalarea morții biologice. Deci, spre deosebire de moartea biologică, moartea clinică nu poate reprezenta urmările prejudiciabile ale omorului săvârșit în stare de afect.

G.B. Romanovski afirmă: „În prezent știința a avansat până la aceea că, chiar și după moartea creierului, funcțiile externe ale organismului (respirație, ritm cardiac, metabolism) pot fi menținute pe termen nelimitat cu ajutorul unor medicamente și echipamente speciale”.[670] E.D. Kolocikov consideră că fapta, care duce la stoparea respirației, a bătăilor inimii și a metabolismului în cazul celui a cărui creier a decedat, nu poate fi calificată nici ca profanare a cadavrului, nici ca tentativă de omor.[671] Mai mult, autorul dat este de părerea că ipoteza analizată demonstrează necesitatea regândirii concepției cu privire la momentul de consumare a omorului: în loc de moarte a creierului acest moment ar trebui să fie reprezentat de încetarea tuturor funcțiilor vitale ale organismului.[672] Suntem de acord cu opinia lui E.D. Kolocikov cu privire la imposibilitatea existenței în acest caz a tentativei de omor în general și a tentativei la omorul săvârșit în stare de afect în particular. Însă, nu suntem de acord cu părerea acestui autor referitoare la imposibilitatea existenței într-un asemenea caz a profanării cadavrului.

Argumentul de rigoare este prezentat de E.A. Kapitonova, O.V. Romanovskaia și G.B. Romanovski: „Atunci când se constată moartea creierului, măsurile de resuscitare se efectuează, de fapt, asupra unui cadavru”.[673] În principiu, suntem de acord și cu A. Ailoaiei care

---

[667] Baciu Gh. *Curs de medicină legală (pentru facultăţile de drept)*. Chișinău: [S. n.], 2013, p. 29. 302 p.
[668] Долголенко Т.В. Понятие смерти в соответствии с законодательством РФ и его значение для ответственности за оставление в опасности по УК РФ. În: *Сибирский вестник специального образования*, 2013, № 4, p. 17-19.
[669] Ковалев М.И. *Правовые проблемы защиты жизни, здоровья и генетического достоинства человека.* Екатеринбург: УГЮА, 1996, p. 14. 70 p.
[670] Романовский Г.Б. Момент смерти как юридическая фикция. În: *Эксперт-криминалист*, 2006, № 1, p. 41-43.
[671] Колочков Е.Д. Критерии определения момента окончания уголовно-правовой охраны жизни человека. În: *Криминалистъ*, 2016, № 1, p. 110-113.
[672] Ibidem.
[673] Капитонова Е.А., Романовская О.В., Романовский Г.Б. *Правовое регулирование трансплантологии*. Москва: Проспект, 2016, p. 85. 144 p.

menționează că „diagnosticul de moarte cerebrală corespunde practic morţii organismului”.[674] Totuși, în contextul cercetării de față, mai important este faptul că diagnosticul de moarte cerebrală atestă din punct de vedere juridic moartea persoanei.

Argumente, care demonstrează că nu este necesară regândirea concepției cu privire la momentul de consumare a omorului, pot fi găsite în legislație. Astfel, Legea nr. 42 din 06.03.2008 privind transplantul de organe, ţesuturi şi celule umane prevede, printre altele: „Organele, ţesuturile şi celulele pot fi prelevate de la persoana decedată numai în cazul în care decesul a fost confirmat potrivit criteriilor stabilite de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale” (art. 10); „În cazul apariţiei unui potenţial donator este necesar de a confirma decesul acestuia până la iniţierea procedurii legale de donare. Decesul va fi confirmat prin una din următoarele proceduri: a) după un stop cardiorespirator, iresuscitabil şi ireversibil, la o persoană cu temperatura normală sau aproape normală, decesul se confirmă la un interval de minimum 5 minute după efectuarea tuturor măsurilor de reanimare, pe parcursul cărora toate testele demonstrează fără dubii că nu există circulaţie sangvină spre creier şi organele vitale; b) *la persoana cu schimbări ireversibile în centrele vitale ale creierului, decesul se confirmă prin teste (criterii) specifice, aprobate de Ministerul Sănătăţii, Muncii şi Protecţiei Sociale, în timp ce funcţia cardiorespiratorie este menţinută artificial* (evid. ns.)”.[675] De asemenea, trebuie să menționăm că Anexa nr. 1 la Standardul privind organizarea şi desfăşurarea activităţii de prelevare şi transplant de organe, ţesuturi şi celule umane, aprobat prin Ordinul Ministerului Sănătății al Republicii Moldova nr. 427 din 06.06.2017, se numește: „Cerere de autorizare a activităţii de prelevare de organe sau de ţesuturi în scopuri terapeutice de la *donator decedat la respiraţie dirijată* (evid. ns.) şi a ţesuturilor de la donator în stop cardiac şi respirator”.[676]

Așadar, menținerea artificială a funcţiei cardiorespiratorii în cazul celui, a cărui creier a decedat, demonstrează că ne găsim în fața unui cadavru, nu a unei persoane. În concluzie, fapta, care duce la stoparea respirației, a ritmului cardiac și a metabolismului în cazul celui a cărui creier a decedat, trebuie calificată în baza art. 222 CP RM. Bineînțeles, această soluție de calificare este posibilă numai dacă sunt îndeplinite toate condițiile stabilite în acest articol.

[674] Ailoaiei A. *Aspecte juridico-penale ale omorului la comandă*. Chișinău: UTM, 2008, p. 60. 101 p.
[675] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 81.
[676] *Standardul privind organizarea şi desfăşurarea activităţii de prelevare şi transplant de organe, ţesuturi şi celule umane*. Disponibil: https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/06/15458-Standard2C_Agentia_de_Transplant_06.04.201728129.pdf

4.3. Legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile din cadrul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM

În Codul penal al Republicii Moldova nu este definită noțiunea de legătură cauzală (legătură de cauzalitate; raport de cauzalitate).

Pentru comparație art. 40 CP RI stabilește: „Nimeni nu poate fi pedepsit pentru o faptă prevăzută de lege drept infracţiune dacă evenimentul dăunător sau periculos, de care depinde existenţa infracţiunii, nu este consecinţa acţiunii sau inacţiunii sale”.[677] În art. 8 CP RG se prevede, printre altele: „1. Dacă, conform articolului corespunzător din prezentul cod, o infracțiune se consideră consumată doar atunci când fapta a cauzat urmări prejudiciabile sau a creat pericolul real de cauzare a acestora, este necesar să se stabilească legătura cauzală dintre această faptă și urmările prejudiciabile sau pericolul de cauzare a acestora. 2. Există legătură cauzală atunci când fapta a constituit cauza necesară în raport cu urmările prejudiciabile sau cu pericolul real de cauzare a acestora, prevăzute de articolul corespunzător din prezentul cod, fără care astfel de urmări nu ar fi fost cauzate ori un astfel de pericol nu ar fi fost creat. [...].”[678] În alin. 1 § 2.03 din Codul penal model al Statelor Unite ale Americii (în continuare – CPM SUA) se menționează: „Conduita reprezintă cauza unui rezultat în cazurile când: a) este un factor antecedent fără care rezultatul nu s-ar fi produs și b) legătura dintre conduită și rezultat îndeplinește orice condiții suplimentare cu privire la legătura cauzală, stabilite de codul sau de legea care incriminează fapta respectivă”.[679]

Analiza acestor definiții legislative arată că prin „legătură cauzală” trebuie de înțeles acel semn constitutiv al laturii obiective a infracțiunii, care presupune că efectul (urmările prejudiciabile) nu s-ar fi produs în lipsa cauzei necesare și antecedente (fapta prejudiciabilă). Succesiunea temporală a semnelor constitutive sus-menționate ale laturii obiective a infracțiunii este: cauză → legătură cauzală → efect. Astfel, legătura cauzală îndeplinește funcția de nex, de joncțiune dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile. Făptuitorul nu poate purta răspundere pentru urmările prejudiciabile care s-au produs în virtutea unor împrejurări ce nu au legătură cu ceea ce a comis.

M.-K. Guiu afirmă că „raportul de cauzalitate trebuie să se dovedească numai în infracțiunile de leziune, condiționate de apariția unui rezultat material”.[680] De asemenea, D.-E. Gorun menționează: „Determinarea raportului de cauzalitate este diferită în cazul infracţiunilor

[677] *Codul penal al Republicii Italia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Italia-RO.html
[678] *Criminal Code of Georgia*. Disponibil: https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf
[679] *Model Penal Code*. Disponibil: https://archive.org/details/ModelPenalCode_ALI/page/n33/mode/2up
[680] Guiu M.-K. Clasificarea infracțiunilor în raport cu rezultatul lor. În: *Dreptul*, 2017, nr. 12, p. 137-149.

de rezultat faţă de infracţiunile de pericol. În cazul acestora din urmă, stabilirea legăturii cauzale nu este necesară [...], fiind prezumată de legiuitor tocmai prin incriminarea acelei fapte. Pentru infracţiunile de rezultat însă, legătura de cauzalitate va trebui întotdeauna să fie stabilită”.[681]

Infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, este o infracțiune materială. Nici în acest articol, nici în alte norme din partea specială a CP RM, care prevăd răspunderea pentru infracțiuni materiale, legătura cauzală nu este specificată expres. În art. 146 CP RM legătura cauzală se subînțelege din descrierea eliptică – „omor” – care se referă atât la fapta prejudiciabilă, cât și la urmările prejudiciabile, precum și la legătura cauzală dintre ele. Cu toate că legătura cauzală are un caracter obligatoriu în cazul infracțiunilor materiale prevăzute de partea specială a CP RM (inclusiv a omorului săvârșit în stare de afect), legea penală nu conține reguli de stabilire a acestui semn constitutiv al laturii obiective. Totodată, din pct. 3 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012 aflăm doar că „legătura de cauzalitate dintre acţiunea şi inacţiunea făptuitorului şi urmările prejudiciabile sub formă de moarte cerebrală a victimei trebuie să fie stabilită cu atenţie în fiecare caz în parte. De aceea, în toate cauzele care au ca obiect o infracţiune de omor se efectuează o expertiză medico-legală, care are ca scop tocmai stabilirea cauzelor decesului”.[682]

Din definițiile noțiunii de legătură cauzală, formulate în art. 40 CP RI, în art. 8 CP RG și în alin. 1 § 2.03 CPM SUA, rezultă că legătura cauzală îndeplinește două condiții: 1) antecedența cauzei în raport cu efectul; 2) caracterul necesar al legăturii dintre cauză și efect.

Referitor la *prima* dintre aceste condiții, I.V. Alioșina este de părerea că „procesul de cauzare este un proces care se desfășoară în spațiu și în timp. Acest proces presupune că, în timp, fapta prejudiciabilă trebuie să preceadă întotdeauna urmările prejudiciabile. [...] Dacă între fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile consecutivitatea a fost alta – mai întâi s-au produs urmările prejudiciabile, iar apoi a fost săvârșită fapta prejudiciabilă – este exclusă legătura cauzală dintre o asemenea faptă și astfel de urmări”.[683] L.A. Zimireva menționează: „În timp efectul întotdeauna urmează cauza. Urmările prejudiciabile nu se pot produce niciodată înainte de cauza acestora. În caz contrar ar trebui să vorbim despre așa-numita „asimetrie a timpului”. De aceea cauza trebuie căutată printre evenimentele premergătoare efectului. Urmările

[681] Gorun D.-E. Consideraţii privind legătura de cauzalitate ca element al răspunderii penale şI al răspunderii civile. În: *Revista de investigare a criminalităţii*, 2013, nr. 1, p. 34-37.
[682] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318
[683] Алёшина И.В., Баглай Ю.В., Багун Э.А. и др. *Уголовное право России. Общая часть* / Отв. ред. А.И. Плотников. Оренбург: Университет, 2016, p. 94. 442 p.

prejudiciabile, care s-au produs înainte de comiterea faptei prejudiciabile, nu pot fi considerate urmări ale acestei fapte".[684]

Rezultă că, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, fapta prejudiciabilă de lipsire ilegală de viață a unei alte persoane trebuie în toate cazurile să fie antecedentă față de moartea cerebrală a persoanei respective. Dacă moartea cerebrală a victimei survine înainte de săvârșirea faptei date, atunci lipsește legătura cauzală dintre acea faptă prejudiciabilă și urmările prejudiciabile. „Într-un asemenea caz moartea cerebrală a persoanei este legată cauzal fie de fapta unei alte persoane decât făptuitorul, fie de anumite fenomene, care preced atât acțiunea sau inacțiunea prejudiciabilă a făptuitorului, cât și urmările prejudiciabile".[685]

Referitor la cea de-*a doua* condiție îndeplinită de legătura cauzală – caracterul necesar al legăturii dintre cauză și efect – art. 41 CP RI prevede: „Concursul de cauze preexistente sau simultane sau supravenite, chiar dacă sunt independente de acţiunea sau inacţiunea vinovatului, nu exclude raportul de cauzalitate dintre acţiune sau inacţiune şi rezultatul produs. Cauzele supravenite exclud raportul de cauzalitate atunci când singure au fost suficiente să determine rezultatul. În acest caz, dacă acţiunea sau inacţiunea, comisă anterior, constituie în sine o infracţiune, se aplică pedeapsa stabilită pentru ea. Dispoziţiile anterioare se aplică şi atunci când cauza preexistentă sau simultană sau supravenită constă în fapta ilicită a altuia".[686]

S. Brînza afirmă: „Pentru calificarea faptei în baza art. 145 CP RM, nu are importanţă dacă aceasta a fost suficientă prin ea însăşi să producă moartea sau a condus la această urmare unită cu alte cauze: preexistente, concomitente sau survenite. [...] Este suficient să existe o legătură de cauzalitate *sine qua non*, adică să se constate că celelalte cauze, fără această faptă prejudiciabilă, nu ar fi provocat moartea".[687] De asemenea, I.V. Alioșina exprimă părerea: „Antecedența temporală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile nu este suficientă pentru a concluziona că între ele există o legătură cauzală, deoarece urmările date pot fi precedate de o altă faptă prejudiciabilă. [...] Pentru a se putea vorbi despre legătura cauzală dintre o faptă prejudiciabilă și urmările prejudiciabile, fapta dată trebuie să reprezinte cauza necesară, fără care urmările respective nu s-ar fi produs. [...] Necesitatea (obligativitatea) cauzei este stabilită prin metoda excluderii sau a simulării mentale. Aceasta înseamnă că trebuie să ne imaginăm mental

---

[684] Зимирева Л.А. *Причинная связь в преступлениях против жизни* / Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Москва, 2016, p. 29-30. 228 p.

[685] Berdilo R. Legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile din cadrul infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: *Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Infracţiunea – Răspunderea penală – Pedeapsa. Drept şi Criminologie", 25-26 martie 2021*. Chișinău: CEP USM, 2021, p. 259-269.

[686] *Codul penal al Republicii Italia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Italia-RO.html

[687] Brînza S. Infracțiunea de omor simplu în legea penală a Republicii Moldova. În: *Jurnalul de Studii Juridice*, 2010, număr special, p. 15-29.

ce s-ar fi întâmplat dacă fapta prejudiciabilă respectivă nu ar fi fost comisă”.[688] În termeni apropiați V.B. Malinin menționează: „Dacă, selectând mental fenomenul, care ne interesează (și anume – fapta umană), din ansamblul factorilor antecedenți, vom constata că urmările prejudiciabile nu s-ar fi produs ori s-ar fi produs într-un mod diferit sau într-un moment diferit, atunci ar trebui să se recunoască faptul că acel fenomen (acea faptă) constituie cauza acelor urmări prejudiciabile. Dacă însă se dovedește că urmările prejudiciabile s-ar fi produs în aceeași ordine, înseamnă că fapta nu este cauza acestor urmări și că nu există o legătură cauzală între ele”.[689] La fel, I. Pascu și A.S. Uzlău consideră că „fiecare element din antecedenţa cauzală trebuie cercetat pentru a şti în ce măsură a contribuit în mod necesar la producerea rezultatului. Pentru a stabili caracterul necesar al condiţiei, se impune identificarea tuturor cauzelor care se înscriu în antecedenţa rezultatului, apoi se izolează artificial şi temporar cele de natură mecanică, chimică, biologică, pentru a se reţine numai actele umane care vor fi cercetate, fiecare în parte, pentru a stabili contribuţia lor la producerea rezultatului”.[690]

Rezultă că, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, fapta prejudiciabilă de lipsire ilegală de viață a unei alte persoane trebuie să fie cauza necesară a morții cerebrale a persoanei respective. Dacă moartea cerebrală a victimei ar fi survenit chiar dacă fapta prejudiciabilă respectivă nu ar fi fost săvârșită, atunci fapta dată nu reprezintă cauza necesară a morții cerebrale a victimei. Într-un asemenea caz există o altă cauză necesară – o faptă a unei alte persoane decât făptuitorul sau un anumit fenomen – a producerii morții cerebrale a victimei.

Îi dăm dreptate lui G.-C. Ioan care afirmă: „Lipsa stipulării unor condiții exprese lasă o marjă largă de apreciere organelor judiciare. Acestora le revine sarcina de a trage, de la caz la caz, linia de demarcație între ce este și ce nu este relevant penal, între acțiunile, inacțiunile, evenimentele și împrejurările care se suprapun sau se succed în dezvoltarea cursului cauzal. Extinderea excesivă a cauzalității este injustă și contrară principiului anterior menționat. Restrângerea ei, dincolo de ceea ce este necesar, vatămă ideile de echitate și dreptate, în jurul cărora este construit procesului penal, afectând, în mod negativ și caracterul disuasiv al legii penale”.[691] În context trebuie să analizăm dacă legătura cauzală trebuie să aibă un caracter direct sau indirect. Legătura directă (nemijlocită) dintre cauză și efect este ipoteza cea mai frecvent atestată în cazul infracțiunilor săvârșite prin omor în general și al omorului săvârșit în stare de

[688] Алёшина И.В., Баглай Ю.В., Багун Э.А. и др. *Уголовное право России. Общая часть* / Отв. ред. А.И. Плотников. Оренбург: Университет, 2016, p. 94-95. 442 p.
[689] *Энциклопедия уголовного права. Т. 4. Состав преступления*. Санкт-Петербург: Издание профессора Малинина, 2005, p. 361-362. 797 p.
[690] Pascu I., Uzlău A.S. *Drept penal: partea generală*. București: Hamangiu, 2013, p. 145. 544 p.
[691] Ioan G.-C. Raportul de cauzalitate în cazul infracțiunilor de abuz și neglijență în serviciu (I). Teoria generală a raportului de cauzalitate. Trăsăturile infracțiunilor de serviciu. În: *Penalmente Relevant*, 2019, nr. 2, p. 54-78.

afect în special. Legătura cauzală are un caracter direct în cazul când între fapta de lipsire ilegală de viață a unei alte persoane și moartea cerebrală a victimei nu se interpun fie fapte ale altor persoane decât făptuitorul, fie anumite fenomene. Cu alte cuvinte, legătura cauzală este directă, dacă proximitatea este trăsătura ce caracterizează cauza în raport cu efectul (de exemplu, un foc de armă tras asupra victimei atrage după sine moartea cerebrală a acesteia).

În unele cazuri legătura cauzală are un caracter indirect. Despre astfel de cazuri vorbește S.D. Șapcenko și S.S. Iațenko: „În cazul omorului, legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile poate fi atât directă (nemijlocită), cât și mediată de alte circumstanțe. În special, această legătură poate fi mediată de influența anumitor fenomene naturale, a faptelor unor terți sau a comportamentului victimei”.[692] Printre tipurile de legătură cauzală care au o semnificație juridico-penală, M.I. Bajanov distinge „legătura cauzală necesară cu caracter indirect, ce presupune că subiectul aplică diverse mecanisme, dispozitive, alte mijloace de comitere a infracțiunii sau profită de comportamentul altor persoane sau a unor animale, pentru a cauza urmările prejudiciabile”.[693] Din aceste puncte de vedere nu rezultă clar dacă legătura cauzală indirectă are un caracter necesar în toate cazurile sau nu.

Putem tranșa dilema dată, dacă analizăm alte opinii din doctrină. Spre exemplu, M. Ștefănoaia afirmă că „fenomenele naturale, acţiunile animalelor, ale minorilor şi ale persoanelor cu deficienţe mentale nu pot fi considerate cauze ale urmărilor periculoase, cu excepţia situaţiilor în care acestea sunt manipulate/utilizate *în mod conştient* (evid. ns.) de către subiectul activ”.[694] K. Katerinciuk consideră că „legătura cauzală este indirectă atunci când derulează între fapta prejudiciabilă și fenomene care *nu depind de voința făptuitorului* (evid. ns.). Acțiunea acestor fenomene întrerupe lanțul cauzal relevant din punct de vedere juridic. În acest caz, răspunderea penală a făptuitorului este exclusă”.[695] Opinia lui M. Ștefănoaia este mai reușită decât cea a lui K. Katerinciuk. Legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile lipsește în genere, dacă factorii cauzali (de exemplu, mecanisme, forțe ale naturii, animale, persoane care nu sunt pasibile de răspundere penală, persoane care au acționat într-o stare de eroare scuzabilă, persoane care au executat ordinul sau dispoziția superiorului (cu excepția ordinului sau a dispoziţiei vădit ilegale) etc.), care sunt antecedenți în raport cu acele urmări prejudiciabile, au acționat în afara conștiinței și voinței făptuitorului. Nu se poate afirma, așa cum o face K. Katerinciuk, că în acest caz fapta prejudiciabilă ar fi legată cauzal de urmările prejudiciabile

---

[692] *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Том 1* / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. Київ: Алєрта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009, p. 218. 964 p.
[693] Бажанов М.И. *Уголовное право Украины. Общая часть*. Днепропетровск: Пороги, 1992, p. 40. 168 p.
[694] Ștefănoaia M. *Drept penal: partea generală. Vol. I*. Bucureşti: Universul Juridic, 2020, p. 298. 619 p.
[695] Катеринчук К. Проблеми причинного зв'язку в злочинах проти здоров'я особи. În: *Jurnalul juridic național: teorie şi practică*, 2017, nr. 3, p. 115-118.

produse. În acest caz, legătura cauzală lipsește, întrucât conștiința și voința făptuitorului nu influențează asupra acțiunii factorilor cauzali. Reieșind din art. 20 CP RM, într-o asemenea situație, trebuie să vorbim despre un caz fortuit.

În Subcapitolul 4.1 al tezei de față am afirmat că „infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, poate fi săvârșită nu doar prin acțiune, dar și prin inacțiune". Nu este clar care sunt condițiile în prezența cărora inacțiunea prejudiciabilă de lipsire ilegală de viață a unei alte persoane este legată cauzal de moartea cerebrală a victimei.

I. Ciobanu și N. Nedelcu afirmă doar: „Categoria de cauzalitate, ca una din categoriile fundamentale ale lumii înconjurătoare, este prezentă în componenţele cu inacţiune, exact aşa cum şi în componenţele cu acţiune în cadrul laturii obiective".[696] L.A. Zimireva are o părere similară.[697] Posibilitatea cauzării urmărilor prejudiciabile printr-o inacțiune prejudiciabilă este prevăzută, de asemenea, în alin. 3 art. 8 CP RG prevede: „Inacțiunea va fi considerată cauza necesară pentru urmările prejudiciabile sau pentru crearea pericolului real de cauzare a acestora, prevăzute de articolul corespunzător din prezentul cod, în cazul în care făptuitorul avea obligația legală specială de a acționa, făptuitorul a avut posibilitatea de a acționa, iar, în eventualitatea săvârșirii acțiunii obligatorii și posibile, urmările prejudiciabile ar fi fost prevenite".[698]

Din analiza opiniilor doctrinare și a prevederii legale sus-menționate rezultă că, pentru ca inacțiunea prejudiciabilă să reprezinte cauza producerii urmărilor prejudiciabile, legătura cauzală trebuie să îndeplinească trei condiții: 1) antecedența cauzei în raport cu efectul; 2) caracterul necesar al legăturii dintre cauză și efect; 3) făptuitorului îi incumbă obligația de a acționa, obligație pe care acesta nu o îndeplinește. Primele două condiții sunt valabile atât în cazul acțiunii prejudiciabile, cât și în cazul inacțiunii prejudiciabile. Ultima condiție este specifică doar pentru inacțiunea prejudiciabilă.

Inacțiunea prejudiciabilă întotdeauna presupune că făptuitorul refuză expres sau tacit să-și îndeplinească obligația legală. Dacă făptuitorului nu-i incumbă o astfel de obligație, atunci lipsește legătura cauzală dintre inacțiunea prejudiciabilă a acestuia și urmările prejudiciabile produse. Totodată, spre deosebire de o acțiune prejudiciabilă care este autosuficientă pentru a produce urmări prejudiciabile, în cazul inacțiunii prejudiciabile urmările date sunt cauzate de factori extrinseci. Inacțiunea prejudiciabilă creează condițiile necesare pentru ca factorii respectivi să cauzeze urmările prejudiciabile. Operarea factorilor extrinseci cauzali ar putea fi

---

[696] Ciobanu I., Nedelcu N. Fundamentarea caracterului cauzator al inacţiunii în baza aplicării teoriei deosebirii categoriei cauzalităţii, a construcţiei teoretice a legăturii cauzale şi a mecanismului cauzării empirice. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2015, nr. 8, p. 90-94.

[697] Зимирева Л.А. *Причинная связь в преступлениях против жизни* / Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Москва, 2016, p. 100. 228 p.

[698] *Criminal Code of Georgia*. Disponibil: https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf

împiedicată numai dacă făptuitorul ar interveni și ar săvârși acțiunea pe care este obligat să o comită în conformitate cu legea. Făptuitorul însă alege să nu comită o astfel de acțiune, devenind pasibil de răspundere penală. Bineînțeles, pentru a fi în prezența legăturii cauzale, făptuitorul trebuie – volitiv și conștient – să creeze prin inacțiunea sa prejudiciabilă condițiile pentru producerea urmărilor prejudiciabile. Dacă operarea factorilor extrinseci cauzali nu depinde de conștiința și voința făptuitorului, va lipsi legătura cauzală dintre inacțiunea lui prejudiciabilă și urmările prejudiciabile produse.

Stabilirea legăturii cauzale poate fi mai dificilă în cazul în care omorul în stare de afect este săvârșit în participație. O astfel de situație este posibilă atunci când omorul este săvârșit fie de două sau mai multe persoane care se află în stare de afect, survenită în mod subit, ce le este provocată de acte de violenţă, de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei, fie de o singură persoană care se află în stare de afect, survenită în mod subit, ce îi este provocată de acte de violenţă, de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei, în timp ce alte persoane își aduc contribuția la săvârșirea unui astfel de omor prin organizare, instigare sau complicitate.

În cazul participației la infracțiunile săvârșite prin omor în general și la omorul săvârșit în stare de afect în particular, legătura cauzală are o semnificație cardinală în vederea stabilirii temeiului și limitelor răspunderii coautorilor, ale organizatorilor, ale instigatorilor și ale complicilor. Pentru a stabili temeiul și limitele acestei răspunderi, prezintă interes părerile unor doctrinari. C. Bulai și B.N. Bulai menționează că „în cazul unei pluralități de contribuții umane cu legătură de cauzalitate (participație penală sau pluralitate de contribuții independente), concomitente ori succesive), trebuie să se facă distincție între contribuții esențiale sau cauzal necesare, fără de care rezultatul nu s-ar fi produs sub nicio formă, și contribuții înlesnitoare sau operativ necesare, fără de care rezultatul s-ar fi putut produce, însă nu în modul și în măsura în care s-a produs. În cazul participației, contribuțiile esențiale aparțin autorilor, iar contribuțiile înlesnitoare aparțin instigatorilor și complicilor”.[699] După părerea lui N. Giurgiu, „în cazul în care actul de condiționare intervine pe lângă fapta determinantă a autorului, răspunderea penală a agentului care a creat condiții *sine qua non* nu se va putea ridica mai sus de nivelul răspunderii penale a unui complice. Desigur, cu totul alta va fi soluția pentru cazul în care, prin actul comis, făptuitorul nu urmărește în mod direct rezultatul, ci creează o condiție hotărâtoare, indispensabilă, pentru că o altă acțiune conjugată să devină aptă în a-l produce (ca de pildă: în cazul persoanei care imobilizând victima creează posibilitatea autorului să o ucidă). În ipoteza

[699] Bulai C., Bulai B.N. *Manual de drept penal: partea generală*. București: Universul Juridic, 2007, p. 185. 678 p.

analizată, condiția dată, inoperantă prin ea însăși de a crea posibilitatea reală a faptei, capătă o legătură atât de strânsă cu rezultatul prin intermediul faptei condiționate, încât apare drept o cerință indispensabilă a acesteia și deci ca parte integrantă a unei adevărate coacțiuni. Răspunderea penală în asemenea cazuri nu poate fi decât aceea a coautorului, chiar dacă numai unul din cei doi coautori realizează acțiunea tipică, prevăzută de legea penală pentru existența infracțiunii de omor".[700] De asemenea, I. Ionescu afirmă: „În doctrina penală română s-a făcut deosebirea între coautorii care au o contribuţie creatoare (săvârşesc acţiunea tipică din norma de incriminare) şi cei care au o contribuţie combativă (de paralizare a opunerii victimei, de înlăturare a obstacolelor din calea autorului care realizează contribuţia creatoare). S-ar putea susţine şi teza contrară. Oricât de numeroase argumente s-ar aduce în favoarea asimilării contribuţiei combative cu cea creatoare, cu greu ar putea fi înlăturată constatarea că, totuşi, cel care desfăşoară sub orice formă o contribuţie combativă (de înlăturare a obstacolelor) nu săvârşeşte nemijlocit infracţiunea, ci prin altul, adică prin acela care desfăşoară contribuţia creatoare".[701]

Ideea este preluată și dezvoltată de S. Brînza: „Fiecare dintre cei care au aplicat loviturile au voit să participe la săvârşirea faptei de omor în mod direct, material, deci să execute latura obiectivă a acestei infracţiuni. Iată de ce, trebuie să răspundă în calitate de coautori. Prin fiecare lovitură pe care o aplicau, ei doreau, implicit, ca una din ele să devină lovitură mortală".[702] Ipoteza analizată este explicată nuanțat în pct. 5.8 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012: „Nu există coautorat în cazul în care fiecare făptuitor acţionează independent şi în momente diferite, lovind, din răzbunare, mortal, victima. Simpla prezenţă fizică a unei persoane alături de făptuitor, la locul şi în momentul săvârşirii de către acesta a omorului nu constituie coautorat, dar ar putea constitui complicitate la infracţiunea de omor sub formă de sprijin moral acordat agresorilor. Complice moral se consideră şi cel care dă sfaturi autorului cum să lipsească victima de viaţă ori cel care strigă către autori, în timp ce aceştia lovesc victima cu parii, că victima „trebuie omorâtă". Pe de altă parte, în cazul în care două sau mai multe persoane, acţionând cu intenţia de a omorî persoana, aplică fiecare numeroase lovituri victimei şi chiar dacă numai una din aceste lovituri s-a dovedit a fi mortală, toate aceste persoane trebuie considerate coautori la infracţiunea de omor. Dar nu pentru că este imposibil a stabili cine din ele a aplicat lovitura mortală, ci pentru că coautorul voieşte să participe la săvârşirea faptei în mod direct, material, pe

[700] Giurgiu N. Aspecte privind legătura cauzală în dreptul penal. În*: Analele Ştiinţifice ale Universităţii Alexandru Ioan Cuza din Iaşi, seria Ştiinţe Juridice*, 1994, nr. 1, p. 81-92.
[701] Antoniu G., Mitrache C., Stănoiu R. et al. *Noul Cod penal comentat* / Sub red. lui G. Antoniu. București: C.H. Beck, 2006, p. 420. 600 p.
[702] Brînza S. Omorul săvârşit de două sau mai multe persoane (lit. i) alin. (2) art. 145 CP RM): aspecte teoretice şi practice (Partea II). În: *Revista Naţională de Drept*, 2012, nr. 5, p. 2-9.

când complicele participă indirect, secundar, voieşte să participe ajutând pe altul. Prin fiecare lovitură pe care coautorii o aplică, ei doresc, implicit, ca una dintre ele să devină lovitură mortală".[703]

Rezultă că, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, acțiunea sau inacțiunea fiecăruia dintre participanți reprezintă condiția necesară pentru săvârșirea acțiunii sau inacțiunii de către un alt participant. Doar în acest fel acțiunea sau inacțiunea fiecăruia dintre participanți poate constitui cauza necesară a producerii morții cerebrale a victimei. Răspunderea participanților la omorul săvârșit în stare de afect este limitată la urmările prejudiciabile cauzate de acțiunile sau inacțiunile lor intercondiționate. Moartea cerebrală a victimei nu poate fi legată cauzal de acțiunea sau inacțiunea unuia dintre participanți, care nu condiționează necesarmente comiterea acțiunii sau inacțiunii de către un alt participant. Într-un asemenea caz putem vorbi despre o pluralitate de contribuții independente, nu despre participație la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM.

Pentru a fi considerat coautor al infracțiunii date, participantul trebuie să aducă o contribuție necesară şi suficientă, în lipsa căreia acțiunea sau inacțiunea altui participant nu ar putea cauza moartea cerebrală a victimei. Fiecare dintre contribuțiile participanților – creatoare sau combative – alcătuiesc cauza comună necesară a producerii morții cerebrale a victimei. În cazul în care contribuția participantului este necesară, însă insuficientă, acesta ar putea răspunde ca organizator, instigator sau complice la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM.

Vorbind despre inacțiunea participantului la omor în calitate de contribuție la săvârșirea acestuia, V.M. Babenko menționează: „Pentru a califica inacțiunea drept participație la omor, aceasta trebuie: să fie cunoscută în prealabil de către alți participanți la omor; să contribuie la comiterea acțiunii sau inacțiunii de către autor sau un alt participant; să fie condiționată de necesitățile obiective ale infracțiunii respective; să fie legată cauzal de acțiunile sau inacțiunile altor participanți. În consecință, în cazul participației la omor, inacțiunea nu apare în „formă pură", ci se comite întotdeauna după o anumită înțelegere (promisiune), adică după o acțiune".[704] Analiza pe care am efectuat-o în prezenta secțiune demonstrează că această listă de condiții trebuie completată cu alte patru: 1) inacțiunea participantului să fie antecedentă în raport cu moartea cerebrală a victimei; 2) inacțiunea participantului să reprezinte condiția necesară pentru săvârșirea acțiunii sau inacțiunii de către un alt participant; 3) inacțiunea participantului să

[703] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318

[704] Бабенко В.М. Окремі питання об'єктивної сторони умисного вбивства, вчиненого у співучасті. În: *Право і суспільство*, 2012, № 6, p. 153-156.

constituie cauza necesară a producerii morții cerebrale a victimei; 4) făptuitorului să-i revină obligația de a acționa, obligație pe care acesta nu o îndeplinește.

4.4. Circumstanţele săvârşirii infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM

Din art. 146 CP RM rezultă că circumstanțele săvârșirii infracțiunii constituie un semn constitutiv obligatoriu al laturii obiective a omorului săvârșit în stare de afect. Aceste circumstanțe presupun că starea de afect a făptuitorului are la origine anumite cauze, fiind provocată, după caz, de: 1) actele de violenţă ale victimei; 2) insultele grave ale victimei; 3) alte acte ilegale ale victimei; 4) alte acte imorale ale victimei.

În context, este util să-l citățm pe A.A. Ciugunov: „În calitate de element constructiv al acestei componențe de infracțiuni (se are în vedere omorul săvârşit în stare de afect – *n.a.*), afectul este legat nemijlocit de o anumită conduită negativă a victimei”.[705] Chiar dacă victima are un comportament provocator, aceasta nu poate reprezenta un temei pentru a nu i se apăra viața prin mijloace penale. În această privință, L.-D. Hărătău afirmă: „În situații de conflict, chiar atunci când acestea ar fi provocate sau însoțite de comportări ilicite, nimănui nu îi este îngăduit să-și facă singur dreptate, să recurgă la acte sau procedee incompatibile cu ordinea de drept pentru a-și apăra interesele legitime, împotriva persoanelor cu care s-ar afla în conflict”.[706]

În viziunea lui E.L. Sidorenko, omorul în stare de afect este săvârșit în legătură cu anumite acte ale victimei, nu în legătură cu conduita acesteia.[707] În mod similar, B.V. Sidorov este de părerea că comportamentul nelegitim al victimei nu generează apariția stării de afect a făptuitorului, ci doar creează posibilitatea reală de apariție a acestei stări. Starea de afect a făptuitorului este generată de actele nelegitime ale victimei.[708] Într-adevăr, nu ansamblul de manifestări ale activității victimei, dar numai anumite manifestări ale activității acesteia prezintă relevanță în conjunctura infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. În dispoziția acestui articol se arată că starea de afect a subiectului infracțiunii este provocată, după caz, de: 1) actele de violenţă ale victimei; 2) insultele grave ale victimei; 3) alte acte ilegale ale victimei; 4) alte acte imorale ale victimei.

---

[705] Чугунов А.А. *Ответственность за убийство, совершенное в состоянии аффекта* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008, p. 16. 25 p.

[706] Hărătău L.-D. *Legitima apărare şi provocarea în reglementarea noului Cod penal. Conexiuni în teorie şi practica judiciară* / Rezumatul tezei de doctorat. Bucureşti, 2015, p. 7. 49 p.

[707] Сидоренко Э.Л. *Отрицательное поведение потерпевшего и уголовный закон*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 148. 310 p.

[708] Сидоров Б.В. *Аффект. Его уголовно-правовое и криминологическое значение (социально-психологическое и правовое исследование)*. Казань: КГУ, 1978, p. 59. 160 p.

Înainte de a ne referi concret la fiecare dintre aceste cauze ale apariției stării de afect a făptuitorului, vom întreprinde o examinare *in globo* a lor.

Din dispoziția art. 146 CP RM nu reiese clar la care dintre cele patru elemente constitutive ale infracțiunii urmează să fie raportate actele ilegale sau imorale ale victimei. De asemenea, nu este clar care este rolul juridic al unor asemenea acte în contextul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

În context, nu poate fi acceptat următorul punct de vedere exprimat de A.N. Popov: temeiul atenuării răspunderii în cazul omorului, săvârșit în stare de afect, îl reprezintă acea conduită a victimei care provoacă starea de afect a făptuitorului.[709] Considerăm că nu doar aceasta este temeiul de atenuare a răspunderii penale. Dacă ar fi doar aceasta, atunci ar opera nu art. 146 CP RM, dar lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM: „ilegalitatea sau imoralitatea acţiunilor victimei, dacă ele au provocat infracţiunea".

În opinia lui E.L. Sidorenko, „comportamentul victimei nu poate constitui cauza suficientă a săvârșirii infracțiunilor comise în stare de afect. În astfel de situații, atestăm un ansamblu de cauze de natură obiectivă (victimologică) și subiectivă (etico-psihologică)".[710] Cu această ocazie accentuăm că obiectul analizei din secțiunea de față a prezentei teze nu-l reprezintă nici temeiul de atenuare a răspunderii penale în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, nici cauza săvârșirii acestei infracțiuni. Obiectul prezentului studiu îl constituie acele acte ale victimei care provoacă starea de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Acest articol stabilește răspunderea nu pentru omorul săvârșit în rezultatul provocării victimei, dar pentru omorul săvârșit în starea de afect survenită în rezultatul comiterii de către victimă a unor acte provocatoare ilegale sau imorale.

După V.M. Burdin, de exemplu, termenul „violență" este utilizat de legislator, de regulă, pentru a desemna metoda de săvârșire a infracțiunii. Însă, în cazul omorului săvârșit în stare de afect, violența este aplicată de către victimă și, de aceea, se află în afara cadrului acestei infracțiuni.[711] Firește, în art. 146 CP RM este descrisă nu infracțiunea comisă de victimă, dar infracțiunea săvârșită de subiect. Totuși, descrierea acestei infracțiuni se referă și la actele comise de victimă. În lipsa acestor acte, calificarea nu s-ar putea face în baza art. 146 CP RM.

---

[709] Попов А.Н. *Преступление, совершенное в состоянии аффекта (ст. 107, 113 УК РФ)*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2004, p. 19. 132 p.

[710] Сидоренко Э.Л. *Отрицательное поведение потерпевшего и уголовный закон*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 148. 310 p.

[711] Бурдін В.М. Про поняття «протизаконне насильство», «тяжка образа» та «систематичне знущання» в складах злочинів, передбачених в ст. 116 та ст. 123 КК України. În: *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 2006, Вип. 42, p. 283-293.

Drept urmare, considerăm că actele, comise de victimă, fac parte din elementele constitutive ale infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

G.V. Nazarenko propune să numim actele provocatoare ale victimei „sursă a stării de afect".[712] V.I. Gladkih, V.S. Kurceev[713] și S.M. Kocioi[714] consideră că denumirea potrivită pentru asemenea acte este „temeiul apariției stării de afect".

Însă, din aceste puncte de vedere nu rezultă la care dintre cele patru elemente constitutive ale infracțiunii urmează să fie raportate actele provocatoare ale victimei. Starea de afect a făptuitorului se raportează la latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Cu toate acestea, actele provocatoare ale victimei nu pot fi raportate la același element constitutiv al infracțiunii. „Constituind o expresie a realității obiective, asemenea acte doar prefigurează conținutul laturii subiective a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM".[715]

Din această perspectivă, suscită interes poziția exprimată de L.L. Kruglikov: în cazul omorului săvârșit în stare de afect, atenuarea răspunderii penale își are cauza în: a) starea de afect a făptuitorului, sub al cărei imperiu acesta comite infracțiunea; b) actele ilegale sau imorale ale victimei care provoacă starea de afect a făptuitorului. Prima dintre aceste cauze se raportează la latura subiectivă a infracțiunii, iar cea de-a doua cauză se raportează la latura obiectivă și obiectul infracțiunii (victima infracțiunii).[716] În opinia lui S.V. Borodin, la latura obiectivă a omorului săvârșit în stare de afect se raportează fapta de lipsire a victimei de viață; această faptă trebuie să se afle în legătură cauzală atât cu acțiunea sau inacțiunea prealabilă a victimei, cât și cu starea de afect a făptuitorului.[717]

Punctele de vedere ale acestor doi autori par să se contrazică. Comparându-le, ne întrebăm dacă actele provocatoare ale victimei fac sau nu fac parte din latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Implicit, din opinia lui S.V. Borodin rezultă că actele provocatoare ale victimei se raportează nu la latura obiectivă a omorului săvârșit în stare de afect, dar la situația premisă care se referă la această infracțiune. De exemplu, A. Boroi, M. Gorunescu și M. Popescu susțin că

---

[712] Назаренко Г.В. *Уголовно-релевантные психические состояния лиц, совершивших преступления и общественно-опасные деяния*. Москва: Ось-89, 2001, p. 87. 237 p.

[713] Гладких В.И., Курчеев В.С. *Уголовное право России. Общая и Особенная части* / Под общ. ред. В. И. Гладких. Новосибирск: Новосибирский государственный университет, 2015, p. 178. 614 p.

[714] Кочои С.М. *Уголовное право. Общая и Особенная части*. Москва: Контракт, Волтерс Клувер, 2009, p. 149. 447 p.

[715] Berdilo R. Cauzele apariției stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Modern scientific challenges and trends: a collection scientific works of the International scientific conference (20th June, 2018)*. Warsaw: Sp. z o. o. "iScience", 2018, p. 36-45.

[716] *Уголовное право России. Часть Особенная* / Под ред. Л.Л. Кругликова. Москва: Волтерс Клувер, 2005, p. 43-44. 880 p.

[717] *Уголовное право России. Особенная часть* / Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.В. Лунеева, А.В. Наумова. Москва: Юристъ, 2005, p. 53-54. 543 p.

situația premisă constituie „condiția prealabilă necesară pentru existența infracțiunii, reflectând preexistența unei realități pe care trebuie să se grefeze săvârșirea faptei și care face parte din conținutul juridic al unor infracțiuni [...]. În lipsa situației premisă, în cazul infracțiunilor condiționate de o astfel de situație nu există infracțiune”.[718]

În conformitate cu art. 15 CP RM, „gradul prejudiciabil al infracţiunii se determină conform semnelor ce caracterizează elementele infracţiunii: obiectul, latura obiectivă, subiectul şi latura subiectivă”. Actele provocatoare ale victimei nu pot să nu fie luate în considerare la determinarea gradului prejudiciabil al infracţiunii. Drept urmare, ele trebuie raportate la unul dintre elementele (constitutive ale) infracţiunii.

De altfel, D. Bărcănescu recunoaște: „[...] conținutul generic mai cuprinde, la unele infracțiuni, așa-numita „situație premisă”, precum și eventualele condiții legate de factorii sau termenii infracțiunii, care, cu excepția majorității condițiilor referitoare la subiecți, sunt incluse tot în conținutul constitutiv, sub formă de cerințe esențiale atașate actului de conduită, denumit și „element material””.[719] A.I. Korobeev se exprimă mai concret: ambianța (situația) provocatoare, creată de comportamentul victimei, reprezintă semnul obligatoriu al laturii obiective a omorului săvârșit în stare de afect.[720]

Ne raliem punctului de vedere a lui L.L. Kruglikov, evocat mai sus, potrivit căruia actele provocatoare ale victimei se raportează la latura obiectivă a omorului săvârșit în stare de afect.

În viziunea lui E.A. Rudko, în cazul omorului săvârșit în stare de afect, actele provocatoare ale victimei constituie ambianța de săvârșire a acestei infracțiuni.[721] I.V. Graciova consideră că actele provocatoare ale victimei reprezintă „circumstanțele care pot determina apariția stării de afect”.[722]

Referindu-se la latura obiectivă a infracțiunii, A. Șavga susține că „împrejurările săvârșirii faptei reprezintă situația, circumstanțele, condițiile în care a fost comisă infracțiunea, de pildă, omorul săvârșit în stare de afect [...]”.[723] Caracterizând latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, S. Brînza caracterizează circumstanţele săvârşirii infracţiunii: „Starea de afect

---

[718] Boroi A., Gorunescu M., Popescu M. *Dicționar de drept penal*. București: ALL Beck, 2004, p. 375-376. 424 p.
[719] Bărcănescu D. *Conținutul infracțiunii și principiul legalității*. București: ALL Beck, 2005, p. 38. 168 p.
[720] *Уголовное право Российской Федерации. Общая и Особенная части* / Под ред. А.И. Чучаева. Москва: Инфра-М: Контракт, 2013, p. 176. 704 p.
[721] Рудко Е.А. Определение содержания и возможности разграничения оснований, провоцирующих аффект при убийстве в состоянии аффекта (издевательство и тяжкое оскорбление). În: *Проблемы современной юридической науки и практики. Сборник статей студентов, аспирантов и молодых ученых. Т. 2*. Красноярск: ИПК СФУ, 2011, p. 218-225.
[722] *Уголовное право. Особенная часть* / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рарога, А.И. Чучаева. Москва: Контракт, ИНФРА-М, 2009, p. 55. 800 p.
[723] Grama M., Botnaru S., Șavga A. et al. *Dreptul penal: partea generală. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012, p. 204. 328 p.

este provocată de acte de violenţă sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei [...]. Drept cauze ale apariţiei stării de afect legislatorul numeşte următoarele acte ilegale sau imorale ale victimei: a) acte de violenţă; b) insulte grave; c) alte acte ilegale; d) alte acte imorale".[724] O poziție similară o exprimă L. Gîrla și I. Tabarcea.[725]

Având în vedere cele menționate mai sus, considerăm că actele de violență, insultele grave, alte acte ilegale sau imorale ale victimei constituie cauzele apariției stării de afect a făptuitorului, privite în contextul circumstanțelor săvârșirii infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, ca semn al laturii obiective a acestei infracțiuni.

Nu se exclude ca starea de afect a subiectului infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, să fie provocată nu de o singură cauză, dar de câteva.

O astfel de ipoteză o atestăm în următoarea speță: G.L. a fost condamnată în baza art. 146 CP RM. În fapt, la 21.02.2010, aproximativ la ora 18.00, aceasta se afla la domiciliul său din satul Leuşeni, raionul Hânceşti. În timpul unui conflict iniţiat de către tatăl său, G.P., acesta a aplicat violenţă asupra lui G.L. și a insultat-o grav. Fiind într-o stare emotivă apărută subit, G.L. l-a lovit pe G.P. cu cuţitul în abdomen. În rezultat G.P. a decedat.[726]

În contextul unei infracțiuni concrete, cauzele apariției stării de afect a subiectului infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, sunt, de asemenea, concrete. De aceea, nu este admisibilă descrierea lor într-o manieră generalizatoare, ca în următoarea speță: S.I. a fost condamnat conform art. 146 CP RM. În fapt, la 21.03.2010, aproximativ la ora 16.00, acesta se afla în gospodăria ginerelui său, B.Gh., din satul Hiliuți, raionul Râșcani. Aflându-se în stare de afect fiziologic survenită în mod subit – provocată de acte de violență, insulte grave, acte ilegale și imorale ale lui B.Gh. – S.I. l-a doborât pe acesta la pământ și l-a strangulat cu o funie din capron. În rezultat, B.Gh. a decedat.[727] De fiecare dată, trebuie să se stabilească care anume act ilegal sau imoral al victimei reprezintă cauza apariției stării de afect a celui care a săvârșit infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM.

Cu atât mai mult, nu este acceptabilă lipsa descrierii în spețele din practica judiciară a cauzelor apariției stării de afect a făptuitorului.

Prezentăm un astfel de exemplu: A.I. a fost condamnat în baza art. 90 CP RM din 1961, pentru omorul săvârșit în stare de afect. În fapt, la 29.09.1986, aceasta se afla în preajma unui lac

[724] Brînză S. Infracțiunile prevăzute la art. 146 și la art. 147 CP RM: aspecte teoretice și practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale"*, 2014, nr.3, p. 86-104.
[725] Гырла Л., Табарча Ю. *Уголовное право: Часть особенная. Том 1*. Кишинэу: Картдидакт, 2010, p. 209-210. 712 p.
[726] *Decizia Colegiului penal al CSJ din 03.04.2012. Dosarul nr. 1ra-285/2012.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
[727] *Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Bălți din 27.07.2011. Dosarul nr. 1a-278/2011*. Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5d04e186-60c2-e011-91d4-00215ae003e7

din satul Tohatin (care la acel moment făcea parte din raionul Criuleni). După consumarea băuturilor spirtoase, aflându-se în stare de afect, A.I. a comis omorul lui B.D.[728] Actele ilegale sau imorale ale victimei, care provoacă starea de afect a făptuitorului, nu sunt suficiente pentru a fi atenuată răspunderea acestuia. Pentru aplicarea art. 146 CP RM, mai este necesar ca făptuitorul să comită infracțiunea sub imperiul stării de afect.

În această privință, art. 146 CP RM se deosebește de articolele corespondente din legile penale ale altor state, în care starea de afect a făptuitorului este suficientă pentru a fi atenuată răspunderea pentru omor. Astfel, actele ilegale sau imorale ale victimei, care provoacă starea de afect a făptuitorului, nu sunt nominalizate în: lit. a) alin. 1) art. 81 CP RAr[729]; § 1 art. 121 din Codul penal al Republicii Federative a Braziliei[730] (în continuare – CP RFB); alin. 1) art. 113 CP RCC[731]; art. 109 din Codul penal al Republicii Peru[732], etc.

Este de menționat că reglementări similare s-au aplicat în trecut pe actualul teritoriu al Republicii Moldova. *In concreto*, alin. 1 art. 458 din Codul penal al Imperiului rus din 1903[733], stabilea răspunderea pentru „omorul săvârșit în stare de afect, indiferent de condițiile în care a fost comis acest omor". Potrivit aceleiași norme, răspunderea era mai atenuată în ipoteza în care starea de afect a făptuitorului era provocată de „violența ilegală sau de insulta gravă din partea victimei". Cu alte cuvinte, starea de afect a făptuitorului era considerată cauza suficientă a atenuării răspunderii pentru omor.

În doctrina penală sovietică s-au purtat discuții privitoare la starea de afect a făptuitorului în calitate de cauză suficientă a atenuării răspunderii pentru omor.

De exemplu, M.D. Șargorodski menționa: „Provocarea din partea victimei nu poate avea un caracter obligatoriu. [...] În starea de afect, făptuitorul nu poate să răspundă în totalitate pentru faptele sale intenționate. Doar starea în care se află acesta trebuie să constituie temeiul pentru a-i atenua răspunderea".[734] Pe de altă parte, A.A. Jijilenko susținea: „Doar prezența afectului nu este destulă pentru a considera că omorul este săvârșit în circumstanțe atenuante; mai este necesară prezența provocării, adică a unor fapte agresive din partea victimei. O asemenea provocare

---

[728] *Определение Судебной коллегии по уголовным делам Верховного суда МССР от 24.12.1987 г. Дело № 2д-203*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/
[729] *Codigo Penal Argentino*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/codigopenalargentino.pdf
[730] *Codigo Penal Brasil*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/codigo-penal-brasil.pdf
[731] *Codigo Penal de Costa Rica*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/cdigo_penal_13-2-13_cr_2.pdf
[732] *Codigo Penal Peru*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/codigo-penal-peruano.pdf
[733] *Уголовное уложение 22 марта 1903 г.: с мотивами, извлечениями из объяснительной записки редакционной комиссии, представления Министерства юстиции в Государственном Совете и журналов особого совещания, особого присутствия департаментов и общего собрания Государственного Совета*. Санкт-Петербург: Издание Н. С. Таганцева, 1904, p. 616. 1127 p.
[734] Шаргородский М.Д. *Преступления против жизни и здоровья*. Москва: ЮИ МЮ, 1947, p. 214. 511 p.

trebuie să se exprime fie în violență, fie în insulta gravă din partea victimei".[735] Până la urmă, concepția, pe care a promovat-o A.A. Jijilenko, a fost cea pusă la baza incriminărilor cu privire la omorul săvârșit în stare de afect din legislația penală sovietică și, mai târziu, cea post-sovietică.

Pentru ca analiza pe care o efectuăm să fie completă, considerăm necesară examinarea elementelor constitutive ale actelor ilegale sau imorale ale victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Referitor la obiectul actelor ilegale sau imorale ale victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, se poate afirma că:

1) actele de violenţă ale victimei aduc atingere relațiilor sociale cu privire la integritatea corporală, sănătatea sau viața persoanei;

2) insultele grave ale victimei aduc atingere relațiilor sociale cu privire la onoarea și demnitatea persoanei;

3) alte acte ilegale ale victimei aduc atingere relațiilor sociale cu privire la alte valori sociale apărate în cadrul ordinii de drept (altele decât cele apărate împotriva actelor de violență și a insultelor grave ale victimei);

4) alte acte imorale ale victimei aduc atingere relațiilor sociale cu privire la valorile sociale morale (respect, sinceritate, modestie, compasiune, dăruire, echitate, corectitudine etc.).

În contextul examinării obiectului actelor ilegale sau imorale ale victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, este oportun să se vorbească și despre victima acestor acte (care este și subiectul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM). Or, tocmai victima actelor ilegale sau imorale participă la relațiile sociale ce reprezintă obiectul actelor ilegale sau imorale ale victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

În acest context, nu putem face abstracție de opinia contradictorie exprimată de E.A. Kvitko: „Prezența stării de afect nu poate fi tăgăduită atunci când actele provocatoare ale victimei sunt îndreptate împotriva subiectului omorului săvârșit în stare de afect. [...] Trebuie să recunoaștem că actele ilegale sau imorale ale victimei, care provoacă starea de afect a subiectului omorului săvârșit în stare de afect, pot fi îndreptate nu doar asupra acestui subiect și a persoanelor de a căror soartă este interesat subiectul omorului săvârșit în stare de afect, dar și asupra persoanelor care sunt străine pentru subiectul în cauză".[736] Astfel, E.A. Kvitko este adeptul atât al abordării *stricto sensu* (victimă a actelor ilegale sau imorale ale victimei poate fi

[735] Жижиленко А.А. *Преступления против личности*. Москва: ГИЗ, 1927, p. 25-26. 140 p.
[736] Квитко Е.А. *Аффект и его уголовно-правовое значение* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2005, p. 9. 20 p.

doar subiectul omorului săvârșit în stare de afect), cât și al abordării *largo sensu* (victimă a actelor ilegale sau imorale ale victimei poate fi nu doar subiectul omorului săvârșit în stare de afect, ci și oricare altă persoană).

La intersecția dintre aceste două abordări s-ar situa abordarea *medio sensu,* care este promovată în legile penale ale unor state.

De exemplu, conform § 213 CP RFG[737], răspunderea i se aplică „dacă o persoană ucide o altă persoană pe fondul faptului că a fost adusă, fără vina sa, într-o stare de tulburare de către victimă, deoarece victima a brutalizat-o, pe ea sau pe un membru al familiei sale sau i-a adresat o insultă gravă, sau există alte circumstanţe atenuante". În mod similar, în art. 130 CP RLi[738] se prevede răspunderea „persoanei care ucide altă persoană într-o stare bruscă de dezechilibru emoţional, datorită comportamentului victimei, care este ilegal sau deosebit de ofensator pentru ea sau pentru o persoană apropiată de ea".

În viziunea lui A.N. Popov, infracțiunea trebuie calificată ca omor săvârșit în stare de afect, indiferent împotriva cui au fost îndreptate actele ilegale sau imorale ale victimei: împotriva făptuitorului, a persoanelor apropiate acestuia sau a altor persoane. Important este ca astfel de acte să provoace starea de afect a făptuitorului.[739] Sprijinim acest punct de vedere. Odată ce în art. 146 CP RM nu se specifică împotriva cui sunt îndreptate actele ilegale sau imorale ale victimei infracțiunii prevăzute la acest articol, deducem că astfel de acte pot fi îndreptate împotriva oricui. Contează ca, așa cum cere dispoziția art. 146 CP RM, asemenea acte să declanșeze apariția stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

În continuare va fi analizată latura obiectivă a actelor ilegale sau imorale ale victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Aceasta constă în fapta exprimată în acțiune. Modalitățile normative ale acestei fapte sunt: 1) actele de violenţă ale victimei; 2) insultele grave ale victimei; 3) alte acte ilegale ale victimei; 4) alte acte imorale ale victimei.

Listele unor astfel de modalități normative diferă de la țară la țară. De exemplu, în art. 82 CP RAl[740] sunt nominalizate doar violența și insulta gravă a victimei. În art. 118 CP RBu[741] se specifică violența, insultele grave, calomnia sau altă acțiune a victimei ce contravine legii. În art.

---

[737] *Codul penal al Republicii Federale Germania*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Germania-RO.html

[738] *Codul penal al Republicii Lituania*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Lituania-RO.html

[739] Попов А.Н. *Преступление, совершенное в состоянии аффекта (ст. 107, 113 УК РФ)*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2004, p. 32. 132 p.

[740] *Kodi penal i Republikës së Shqipërisë*. Disponibil: www.hidaa.gov.al/ligje/kodi%20penal%20i%20rsh.pdf

[741] *Codul penal al Republicii Bulgaria*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Bulgaria-RO.html

105 CP RA[742] sunt menționate violența, molestarea, insulta gravă, alte acțiuni ori inacțiuni ilegale ori imorale ale victimei, conduita ilegală sau imorală sistematică a victimei.

La prima vedere lista de acte ale victimei din art. 146 CP RM nu s-ar deosebi principial de lista de acte ale victimei din art. 105 CP RA. În realitate, deosebire există: după V. Dobrinoiu, „actul este o mișcare materială, o operație materială care intră în compunerea acțiunii [...]”.[743] Astfel, în contextul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, doar acțiunile ilegale sau imorale ale victimei pot provoca starea de afect a făptuitorului.

Făcând abstracție de cele prevăzute în art. 146 CP RM, se poate susține că o inacțiune provocatoare a victimei poate declanșa starea de afect. În sprijinul acestei idei, A.A. Ciugunov consideră că o astfel de inacțiune se atestă atunci când victima omorului, săvârșit în stare de afect, nu îndeplinește solicitările legale ale făptuitorului (omite pe parcursul unei perioade îndelungate să-i achite salariul, nu acordă ajutor unui bolnav, lasă în primejdie o persoană aflată în stare de neputință etc.).[744] Având în vedere o astfel de posibilitate, recomandăm ca în art. 146 CP RM – după cuvântul „alte” și înainte de cuvântul „ilegale” – termenul „acte” să fie substituit prin sintagma „acțiunile sau inacțiunile”.

Referitor la latura subiectivă a actelor ilegale sau imorale ale victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, nu are importanță forma și tipul de vinovăție ce caracterizează actele ilegale sau imorale ale victimei. În lipsa unei concretizări din partea legislatorului, acestea pot fi oricare. De asemenea, pot fi oricare motivele, scopurile și emoțiile ce domină victima infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

În continuare, ne vom referi la subiectul (autorul) actelor de violență ilegale sau imorale, care provoacă starea de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Altfel spus, ne vom referi la victima acestei infracțiuni.

În general, nu este relevantă nici vârsta, nici responsabilitatea subiectului (autorului) actelor de violență ilegale sau imorale, care provoacă starea de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Totuși, în legătură cu vârsta trebuie făcută o anumită precizare: prezumtiv, minorul de vârstă fragedă nu poate săvârși nici acte ilegale, nici acte imorale. Din această cauză, nu poate fi concepută concurența dintre art. 146 și 147 CP RM, privită prin prisma lit. b) art. 117 CP RM. Or, victima infracțiunii de pruncucidere (art. 147 CP RM) este copilul nou-născut.

---

[742] *Уголовный кодекс Республики Армения*. Disponibil: www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show

[743] Nistoreanu Gh., Dobrinoiu V., Pascu I. et al. *Drept penal. Partea generală*. București: Europa Nova, 1999, p. 155. 576 p.

[744] Чугунов А.А. *Ответственность за убийство, совершенное в состоянии аффекта* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008, p. 18. 25 p.

În altă ordine de idei, din art. 146 CP RM rezultă că *actele de violenţă* ale victimei se numără printre cauzele apariţiei stării de afect a făptuitorului. Datorită conciziei sale, sintagma „acte de violenţă", utilizată în art. 146 CP RM, nu poate să nu genereze întrebări legate de: 1) forma conduitei – activă sau pasivă – a victimei care recurge la actele de violență; 2) caracterul – fizic sau psihic – al unei astfel de violențe; 3) atitudinea psihică a victimei față de actele sale de violență; 4) (i)legalitatea unor asemenea acte, etc. În cele ce urmează, ne propunem să găsim răspunsurile la aceste întrebări.

Poate oare violența să fie comisă pe calea inacțiunii?

Unii autori răspund afirmativ la această întrebare. Astfel, A. Tighineanu menționează: „[...] violenţa poate fi şi o inacţiune. De exemplu, neacordarea ajutorului necesar unui bolnav care este lăsat să moară în chinuri groaznice sau neluarea măsurilor de rigoare din partea statului în cazul în care poporul sau un grup social a devenit victimă a unei epidemii sau a unui atac chimic şi sunt lăsaţi să sufere fizic sau psihic. Această manifestare pasivă a medicului sau a statului reprezintă o faptă însoţită de violenţă, întrucât ei erau obligaţi să acţioneze".[745] A.G. Bezverhov exprimă o opinie asemănătoare: „Nu este exclus ca violența în accepțiune juridico-penală să se concretizeze într-o inacțiune ilegală. Spre exemplu, se are în vedere: omisiunea de a pune la dispoziția persoanei produse alimentare sau apă; lăsarea persoanei într-o încăpere friguroasă; altă inacțiune contrară legii, care-i cauzează unei alte persoane suferințe sau dureri fizice".[746] Nu în ultimul rând, I.I. Gunea arată: „[...] violența se poate exprima nu doar sub formă de influențare asupra unei persoane, [...] dar și sub formă de inacțiune. Restrângerea violenței la forma activă de conduită, adică la acțiune, constituie efectul echivalării celor două specii relativ independente ale violenței: aplicarea propriei forțe *și* folosirea forței străine. Cât privește aplicarea propriei forțe, aceasta presupune o acțiune. Astfel, întâi de toate, forța este produsă, după care i se imprimă o anumită direcție. Dacă însă fapta se comite pe calea folosirii forței produse de o altă sursă, direcționarea unei astfel de forțe în vederea cauzării urmărilor prejudiciabile se poate face și prin inacțiune. De exemplu, în cazul când persoana, care suferă de o boală incurabilă și care nu se poate deplasa și îngriji de sine stătător, este silită să transmită bunuri sau drepturile asupra acestora, fiind privată de hrană, vom fi în prezența unei dobândiri violentale a bunurilor străine pe calea inacțiunii".[747]

---

[745] Tighineanu A. Noţiunea şi semnele violenţei criminale. În: *Dreptul naţional în contextul proceselor integraţioniste europene: materialele Conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale (22 decembrie 2006)*. Chișinău: IRIM, 2006, p. 527-530.

[746] Безверхов А.Г. Насилие и его виды в уголовном праве России: вопросы методологии, теории и практики. În: *Вестник СамГУ*, 2014, № 11/1, p. 94-110.

[747] Гуня І.І. Види насильства в кримінальному праві. În: *Форум права*, 2014, № 2, p. 99-103.

Considerăm că autorii precitați admit o confuzie de noțiuni. Astfel, A. Tighineanu și A.G. Bezverhov confundă violența cu cauzarea de prejudicii fizice. Așa cum se va putea vedea *infra*, nu este obligatoriu ca violența să aibă ca rezultat producerea de prejudicii fizice. În afară de aceasta, cauza prejudiciilor fizice poate consta nu doar în violență, dar și în fapte de altă natură (de exemplu, în faptele prevăzute la art. 149, 157, 162, 163 sau altele din Codul penal).

La rândul său, I.I. Gunea confundă violența cu profitarea de starea de neputință a persoanei, secundată de agravarea acestei neputințe. În context, pot fi făcute paralele cu situația relatată de S. Brînza și V. Stati: „În [...] art. 201^1 CP RM, noțiunea de violență este utilizată în înțelesul cel mai larg posibil. O asemenea accepțiune a noțiunii de violență este cu mult mai amplă decât cea a noțiunii de violență utilizate în art. 146, 156, 158, 167, 168, 179, 193, 208, 209 sau altele din Codul penal. În acest plan, este nelipsit de interes punctul de vedere aparținând lui R.E. Tokarciuk: atribuirea unei singure denumiri – „violență" – tuturor variațiilor de agresivitate ale conduitei umane împiedică prevenirea exercitării unor forme de sine stătătoare ale constrângerii asupra persoanei, precum și limitează perceperea esenței juridice adevărate a acestor variații de agresivitate. Diversificarea variațiilor în cauză necesită efectuarea unor studii doctrinare aparte care să nu fie restrânse la discuțiile asupra apartenenței lor la conceptul de violență, umflat artificial.[748] Drept urmare, [...] propunem ca sintagma „relele tratamente" și nu termenul „violență" să desemneze generic modalitățile faptice de realizare a infracțiunii specificate la art. 201^1 CP RM".[749]

Ad litteram, „violență" înseamnă faptul de a întrebuința forța brutală.[750] Aceasta implică o „intervenție activă"[751], „o activitate prin care corpul unei persoane iese din pasivitate"[752], ceea ce se pretează sintagmei „*acte* (evid. ns.) de violență". După A. Ungureanu, „acțiunea poate consta în unul sau mai multe acte materiale [...]".[753] La rândul său, V. Dobrinoiu susține: „Actul este o mișcare materială, o operație materială care intră în compunerea acțiunii [...]".[754] Astfel, folosind în art. 146 CP RM sintagma „acte de violență", legislatorul sugerează că actele în cauză pot apărea doar în conjunctura unei acțiuni. Această stare de lucruri rezultă și din faptul că, în

[748] Токарчук Р.Е. Этапы развития категории «насилие» в отечественном уголовном праве. În: *Подходы к решению проблем законотворчества и правоприменения: сборник научных трудов адъюнктов и соискателей*. Омск: ОмА МВД России, 2007, Вып. 14, p. 27-36.
[749] Brînza S., Stati V. Răspunderea penală pentru infracțiunea de violența în familie (art. 201^1 CP RM). În: *Revista Naţională de Drept*, 2011, nr. 10-11, p. 3-11.
[750] Coteanu I., Seche L., Seche M. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic, 1998, p. 1163. 1192 p.
[751] Alecu Gh. *Instituții de drept penal: partea generală și partea specială*. Constanța: Ovidius University Press, 2010, p. 48. 671 p.
[752] Hotca M.A. *Codul penal: comentarii și explicații.* București: C.H. Beck, 2007, p. 232. 1593 p.
[753] Ungureanu A. *Drept penal român. Partea generală.* București: Lumina Lex, 1995, p. 79. 462 p.
[754] Nistoreanu Gh., Dobrinoiu V., Pascu I. et al. *Drept penal. Partea generală*. București: Europa Nova, 1999, p. 155. 576 p.

varianta în limba rusă a art. 146 CP RM, dispoziția are următorul conținut: „Убийство, совершенное в состоянии наступившего внезапно аффекта, вызванного насильственными действиями или тяжким оскорблением либо иными противозаконными или аморальными *действиями* (evid. ns.) потерпевшего [...]”.

O altă întrebare, legată de interpretarea art. 146 CP RM, este: care influențare – fizică sau psihică – asupra persoanei intră sub incidența noțiunii „acte de violență” din art. 146 CP RM?

Unii autori – și anume: T.V. Sâsoeva[755], L.A. Ostapenko[756], A.A. Ciugunov[757] și R.R. Tuhbatullin[758] – consideră că noțiunea în cauză desemnează atât violența fizică, cât și cea psihică. Alți autori – și anume: N.I. Zagorodnikov[759], V.I. Tkacenko[760], T. Tkacenko[761] și R.D. Șarapov[762] – restrâng înțelesul acestei noțiuni doar la violența fizică.

I.P. Danilcenko explică: noțiunea „violența psihică”, larg utilizată în științele socio-umaniste, este rar folosită în jurisprudență. Cel mai adesea, în jurisprudență, această noțiune este substituită prin alta – „amenințarea cu violență”.[763] Totuși, în art. 146 CP RM, legislatorul nu recurge la noțiunea „amenințarea cu violență”. Legislatorul folosește sintagma „acte de violență”, fără a preciza caracterul – fizic sau psihic – al unei astfel de violențe. Drept urmare, suntem de acord cu S. Brînza care afirmă: „În aceste condiţii, optăm pentru interpretarea restrictivă a noţiunii „acte de violenţă”, în sensul de „violenţă fizică”. Aceasta întrucât în alte norme penale sensul noţiunii de violenţă este tocmai acesta (de exemplu, în dispoziţia de la alin. (2) art. 179, lit. e) alin. (2) art. 187, art. 188, 189, alin. (3) art. 192[1], art. 193 şi altele din Codul penal)” [20]. În realitate, lista unor astfel de norme este mult mai mare, incluzând și lit. a) alin. (1) art. 137, lit. a) alin. (1) și lit. f) alin. (2) art. 165, art. 167, lit. a) alin. (3) art. 180[1], lit. b) alin. (2) art. 192[1], lit. a) alin. (3) art. 208, lit. b) alin. (2) art. 209, lit. e) alin. (2) și lit. b) alin. (3) art.

---

[755] Сысоева Т.В. *Убийство, совершенное в состоянии аффекта: уголовно-правовые и виктимологические аспекты* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2000, p. 14-15. 24 p.

[756] Остапенко Л.А. *Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України)* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2003, p. 4. 14 p.

[757] Чугунов А.А. *Ответственность за убийство, совершенное в состоянии аффекта* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008, p. 17. 25 p.

[758] Тухбатуллин Р.Р. *Умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта: общая характеристика и вопросы квалификации* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2005, p. 7. 22 p.

[759] Загородников Н.И. *Преступления против здоровья*. Москва. Юридическая литература, 1969, p. 85-86. 168 p.

[760] Ткаченко В.И. *Ответственность за умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта*. Москва: РИО ВЮЗИ, 1979, p. 16. 52 p.

[761] Ткаченко Т. Уголовно-правовое значение аффекта. În: *Законность*, 1995, № 10, p. 5-9.

[762] Шарапов Р.Д. *Физическое насилие в уголовном праве*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p. 24. 298 p.

[763] Данільченко І.Р. Визначення насильства у кримінальному праві. În: *Актуальні проблеми держави і права*. Вип. 32, 2007, p. 155-160.

217^4, lit. b) alin. (2) art. 275, alin. (1) art. 287, lit. a) alin. (1) art. 289^3 și alin. (4) art. 295 CP RM. În toate aceste norme, alături de noțiunea „violență" se utilizează noțiunea „amenințarea cu violența".

Doar într-o singură normă din partea specială a Codului penal se utilizează noțiunea de violența fizică, ca noțiune complementară cu noțiunea de violență psihică. Ne referim la lit. a) alin. (2) art. 206 („violenţă fizică şi/sau psihică") CP RM. Însă, în art. 146 CP RM nu se folosește o astfel de sintagmă. Luând aceasta în considerare, interpretăm că legislatorul ne sugerează următoarele: art. 146 CP RM, noțiunea „acte de violență" are înțelesul exclusiv de violență fizică.

Extrapolând, conchidem că în toate celelalte norme penale, în care apare noțiunea „violență" (cu excepția lit. a) alin. (2) art. 206 CP RM), se are în vedere exclusiv violența fizică. O asemenea concluzie rezultă din alin. (2) art. 3 CP RM.

Cât privește violența psihică ilegală, aceasta intră sub incidența noțiunii „alte acte ilegale" din art. 146 CP RM. De exemplu, exemple de violență psihică ilegală constituie infracțiunile prevăzute la alin. (5) art. 142, art. 155, lit. d) alin. (2) art. 189, art. 272, alin. (7) art. 295, alin. (3) art. 295^1, alin. (4) sau (5) art. 295^2, alin. (1) art. 349, lit. c) alin. (2) art. 349, art. 367 ori altele din Codul penal.

În altă privință, S. Brînza opinează: „După gradul de intensitate, actele de violenţă pot evolua de la violența nepericuloasă pentru viaţa sau sănătatea persoanei până la omorul intenţionat.[764] Dezvoltând această idee, considerăm că sub incidența noțiunii „acte de violență" din art. 146 CP RM intră următoarele forme de violență: 1) cauzarea intenționată a leziunilor corporale (care nu implică un prejudiciu adus sănătății) *sau* violența îndreptată spre cauzarea unor astfel de urmări; 2) vătămarea intenționată ușoară, medie sau gravă a integrității corporale sau a sănătății *ori* violența îndreptată spre cauzarea unor asemenea urmări; 3) cauzarea intenționată a morții victimei *sau* violența îndreptată spre cauzarea unei astfel de urmări.

În art. 189 CP RM sunt menționate aparte amenințarea cu violența (alineatul (1)) și amenințarea cu moartea (a se citi – cu omorul) (litera d) alineatul (2)). Din aceste două dispoziții ale art. 189 CP RM ar reieși că omorul nu constituie o formă a violenței. Totuși, această concluzie este infirmată de alte prevederi ale Codului penal (art. 155, 272, 280, 349, 352 și 367). În aceste prevederi, noțiunea „amenințarea cu moartea" este folosită de rând cu noțiunea „amenințarea cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății". Astfel, se poate deduce că, în prevederile comparate, legislatorul doar diferențiază altfel formele de violență care

[764] Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 147 CP RM: aspecte teoretice şi practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale"*, 2014, nr. 3, p. 86-104.

constituie obiectul amenințării. În pofida acestor diferențe inerente, omorul trebuie considerat forma cea mai gravă a violenței. De aceea, în normele penale, în care se recurge la sintagma „amenințarea cu violență" sau la termenul „amenințare (art. 137, 167, 173, 175^1, 179, 180^1, 188, alin. (3) art. 192^1, 193, 206, 208, 209, lit. b) alin. (3) art. 217^4, 245^9, 247, 275, 287, 289^3, 295 și 309 CP RM), se are în vedere, *inter alia*, amenințarea cu omor.

După cum se poate observa, mai sus, am prezentat într-o manieră alternativă cele trei forme de violență: violența soldată cu urmări prejudiciabile *sau* violența propriu-zisă. Explicația unei astfel de abordări rezultă, de exemplu, din pct. 6 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 23 din 28.06.2004 cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor: „Prin violenţă periculoasă pentru viaţa sau sănătatea persoanei [...] se are în vedere violenţa care s-a soldat cu vătămare medie sau uşoară a integrităţii corporale sau a sănătăţii *ori care, deşi nu a cauzat aceste urmări, comportă la momentul aplicării sale, datorită metodei de operare, un pericol real pentru viaţă şi sănătate* (evid. ns.). Sub incidenţa noţiunii „violenţa periculoasă pentru viaţă şi sănătate" nimeresc şi cazurile: de compresiune a gâtului cu mâinile sau cu ajutorul unui şnur; de ţinere îndelungată a capului victimei sub apă; de îmbrăcare pe capul victimei a unei pungi de polietilenă; de aruncare a victimei de la înălţime ori dintr-un mijloc de transport etc. Deşi asemenea acţiuni violente pot să nu provoace nici moartea victimei, nici vătămarea medie sau uşoară a integrităţii corporale sau a sănătăţii acesteia, totuşi, datorită caracterului lor, ele creează un pericol real pentru viaţă şi sănătate".[765]

Nu poate fi trecută cu vederea nici opinia exprimată de A.G. Bezverhov: „Violența se poate exprima fie în (1) săvârșirea doar a acțiunii care nu s-a soldat cu urmări prejudiciabile sub forma unui prejudiciu fizic, fie în (2) săvârșirea acțiunii prin care, intenționat, sănătății i se aduce un prejudiciu sau se cauzează moartea unei alte persoane".[766] Această opinie este preferabilă în comparație cu punctul de vedere a lui I.S. Kolesnikov: „Noțiunea de vătămare a integrității corporale sau a sănătății diferă de noțiunea de violență, deoarece violența întotdeauna reprezintă o acțiune, iar vătămarea integrității corporale sau a sănătății constituie o urmare prejudiciabilă. În acest fel, acțiunea trebuie privită în calitate de categorie aparte a noțiunii de violență. În genere, pare a fi discutabilă necesitatea specificării urmărilor prejudiciabile în definiția noțiunii de violență. Or, într-o asemenea definiție nu poate fi prezentat întregul spectru al urmărilor prejudiciabile produse în rezultatul aplicării violenței. Astfel de urmări pot presupune fie afectarea doar a tegumentelor unei persoane, fie lezarea integrității anatomice a organelor de

[765] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 23 din 28.06.2004 cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=310
[766] Безверхов А.Г. Насилие и его виды в уголовном праве России: вопросы методологии, теории и практики. În: *Вестник СамГУ*, 2014, № 11/1, p. 94-110.

importanță vitală care a dus la decesul persoanei”.[767] Atât infracțiunile prevăzute la art. 151 și 152 CP RM, cât și fapta prevăzută la art. 78 din Codul contravențional constituie exemple de violență. Sintagma „vătămarea integrității corporale (sau a sănătății)”, utilizată în denumirea acestor trei articole, apare în două accepțiuni: 1) urmarea prejudiciabilă (accepțiunea *stricto sensu*); 2) acțiunea prejudiciabilă, urmarea prejudiciabilă și legătura de cauzalitate dintre acțiunea prejudiciabilă și urmarea prejudiciabilă (accepțiunea *lato sensu*). I.S. Kolesnikov a avut în vedere doar accepțiunea *stricto sensu*, pe când A.G. Bezverhov s-a referit implicit la ambele accepțiuni consemnate mai sus.

Din perspectiva celor menționate *supra*, pune în gardă următorul enunț dintr-o speță: „[...] loviturile cu palma (care conform raportului de expertiză medico-legală, nici măcar n-au provocat leziuni corporale) în adresa inculpatei nu puteau avea urmări grave pentru aceasta şi n-au putut s-o aducă în starea de afect”.[768] Totuși, acest enunț trebuie privit prin prisma dispoziției art. 146 CP RM dinaintea intrării în vigoare a Legii nr. 277/2008. Or, înainte de acest moment, în art. 146 CP RM se utiliza sintagma „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui”. Această sintagmă a fost exclusă prin legea în cauză. Așa cum menționează S. Brînza și V. Stati, potrivit legii penale în vigoare, „pentru calificarea faptei conform art. 146 CP RM nu are importanţă dacă actele ilegale sau imorale ale victimei au sau pot avea urmări grave pentru făptuitor sau pentru persoanele apropiate lui. O astfel de împrejurare poate fi luată în considerare numai la individualizarea pedepsei pentru omorul săvârşit în stare de afect”.[769] Mai mult, conform variantei în vigoare a art. 146 CP RM, calificarea faptei conform acestui articol nu depinde nici de prezența sau lipsa urmărilor grave ale actelor ilegale sau imorale ale victimei pentru făptuitor ori pentru persoanele apropiate lui, nici de gravitatea unor astfel de urmări. Din această cauză, considerăm lipsită de temei următoarea remarcă dintr-o speță: „[...] acţiunile de molestare ale părţii vătămate nu au atins un grad sporit, or inculpatului nu i-au fost cauzate vătămări corporale ce ar denota insistenţa primului de a-şi duce la final scopul său [...]”.[770] Or, spre deosebire de speța precedentă, în aceasta din urmă a fost aplicat art. 146 CP RM în varianta de după intrarea în vigoare a Legii nr. 277 din 2008.

---

[767] Колесников И.С. Уголовно-правовое понятие насилия. În: *Ползуновский вестник*, 2006, № 3, p. 114-118.
[768] *Decizia Colegiului penal al CSJ din 03.05.2011. Dosarul nr. 1ra-243/2011*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
[769] Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 308, 309. 1328 p.
[770] *Decizia Colegiului penal al CSJ din 10.05.2017. Dosarul nr. 1ra-653/2017*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=8787

În contextul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, actele de violenţă ale victimei pot fi particularizate nu doar în funcție de gradul de intensitate. De asemenea, violența, pe care o aplică victima, poate fi: 1) autonomă *sau* 2) parte a unui întreg.

Sub acest aspect, C. Reghini susține just: „În noţiunea de violenţă sunt cuprinse și infracţiunile complexe în al căror conţinut este inclusă aceasta (viol, tâlhărie)”.[771] O poziție similară o exprimă V.K. Grișciuk și M.I. Melnik: „Noțiunea de violență [...] își găsește expresia în [...] privațiunea ilegală de libertate, viol, acțiunile violente cu caracter sexual etc.”.[772]

De exemplu, în următoarea speță, violența reprezintă o parte a răpirii unei persoane în sensul art. 164 CP RM: M. S. a fost condamnat în baza art. 146 CP RM. La 19.06.2012 acesta se afla în propria gospodărie din satul Sipoteni, raionul Călăraşi. Din cauza unor relaţii ostile ale acestuia cu G.G. şi I.G., făptuitorii în cauză au intrat fără permisiune în curtea lui M.S. Apoi cei doi făptuitori l-au bătut pe M.S. şi au încercat să-1 închidă în portbagajul maşinii cu care au venit pentru a-1 transporta într-o direcţie necunoscută. Însă, M.S. a scăpat din mâinile agresorilor, a luat puşca din casă şi aflându-se în stare de afect fiziologic, a tras un foc în direcţia lui G.G. Drept urmare, acesta a decedat pe loc.[773]

În cele ce urmează, ne vom pronunța asupra atitudinii psihice a victimei față de actele sale de violență.

În opinia lui C. Reghini, „violenţa ca act provocator poate [...] să îmbrace forma vătămării corporale din culpă”.[774] De asemenea, A. V. Naumov afirmă: de regulă, infracțiunile violentale se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție. Totuși, este posibil ca infracțiunile în cauză să fie comise din imprudență (de exemplu, lipsirea de viață din imprudență în rezultatul unei acțiuni intenționate (spre exemplu, al unei vătămări a integrității corporale sau a sănătății).[775]

În opoziție, După N.V. Ivanțova, „caracteristica subiectivă a violenței constă în caracterul intenționat al acesteia. [...] Dorința de a cauza un prejudiciu fizic [...] sau admiterea conștientă a

[771] Reghini C. Aspecte teoretice şi practice ale intenţiei repentine. În: *Teorii şi practici ale guvernării democratice: Sesiune de comunicări ştiinţifice (23-24 octombrie 2010).* Chișinău: Elena-V.I., 2011, p. 375-396.
[772] Бойко А.М., Брич Л.П., Грищук В.К. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2010, p. 282. 1288 p.
[773] *Decizia Colegiului penal al CSJ din 22.10.2013. Dosarul nr. 1ra-772/2013.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=732
[774] Reghini C. Aspecte teoretice şi practice ale intenţiei repentine. În: *Teorii şi practici ale guvernării democratice: Sesiune de comunicări ştiinţifice (23-24 octombrie 2010).* Chișinău: Elena-V.I., 2011, p. 375-396.
[775] Бородин С.В., Кригер Г.Л., Кудрявцев С.В. и др. *Насильственная преступность* / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. Москва: Спарк, 1997, p. 62. 139 p.

acestuia [...] exclud imprudența în cazurile de violență”.[776] De asemenea, L. Nakonecinaia afirmă: „[...] infracțiunile violentale pot fi comise doar cu intenție”.[777] Nu în ultimul rând, S. Brînza și V. Stati susțin: „[...] violența poate presupune manifestarea doar a intenției în raport cu prejudiciile pe care le implică. Manifestarea imprudenței față de aceste prejudicii nu este compatibilă cu esența juridică a violenței. Prejudiciile cauzate victimei, față de care făptuitorul manifestă imprudență, depășesc limitele violenței”.[778] Această poziție este asemănătoare cu cea enunțată în pct. 9 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012: „Pentru a deosebi omorul intenţionat de lipsirea de viaţă din imprudenţă (art. 149 CP RM) urmează să se atragă atenţia asupra faptului că omorul dă expresie unei conduite violente, reprezentând o formă de manifestare a făptuitorului care a luat hotărârea de a suprima viaţa unei persoane şi se foloseşte de mijloacele apte să realizeze acest scop, pe când în cazul lipsirii de viaţă din imprudenţă nu avem un act de violenţă, ci o conduită greşită a făptuitorului într-o situaţie periculoasă, susceptibilă să producă, în anumite împrejurări, consecinţe sub formă de moarte cerebrală a victimei”.[779]

Cu riscul de a ne repeta, consemnăm că, literalmente, „violență” înseamnă faptul de a întrebuința forța brutală.[780] Prin excelență, întrebuințarea forței brutale poate presupune doar intenția. De aceea, în cazul violenței, persoana, care o aplică, fie îşi dă seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sale și dorește săvârșirea acestei acțiuni, fie îşi dă seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sale, prevede urmările ei prejudiciabile, dorește sau admite, în mod conştient, survenirea acestor urmări. Este de neconceput ca, în cazul violenței, persoana, care o aplică, fie să-şi dea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sale, să prevadă urmările prejudiciabile și să considere în mod uşuratic că ele vor putea fi evitate, fie să nu-şi dea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sale, să nu prevadă posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deşi trebuia şi putea să le prevadă.

În altă ordine de idei, necesită analiză problema (i)legalității actelor de violență ale victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

---

[776] Иванцова Н.В. Уголовно наказуемое насилие и признаки, его характеризующие. În: *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия Право. Вып. 1*. Нижний Новгород: ННГУ, 2003, p. 123-128.

[777] Наконечная Л. Проблемы квалификации насильственных преступлений. În: *Legea şi Viaţa*, 2013, nr. 12/4, p. 68-72.

[778] Brînza S., Stati V. Articolul 201[1] „Violența în familie” din Codul penal suferă de grave carențe tehnico-legislative (Partea a II-a). În: *Revista Naţională de Drept*, 2013, nr. 8, p. 10-14.

[779] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP RM)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318

[780] Coteanu I., Seche L., Seche M. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic, 1998, p. 1163. 1192 p.

Din dispoziția acestui articol, rezultă că sintagma „alte acte ilegale” se află într-un raport de tipul „întreg-parte” față de sintagma „acte de violență”. Altfel spus, actele de violență ale victimei, care provoacă starea de afect a făptuitorului, trebuie să aibă un caracter ilegal.

Nu ne putem ralia părerilor exprimate de A.V. Bailov[781] și L.V. Serdiuk.[782] Conform acestora, în accepțiune juridică, violența poate fi doar ilegală. În virtutea acestui fapt, ar fi de prisos specificarea ilegalității violenței în dispoziția articolului dedicat omorului săvârșit în stare de afect. Or, noțiunea de violență din acest articol deja presupune o astfel de caracteristică. De asemenea, nu recomandăm legislatorului autohton implementarea modelului reglementar consacrat în: art. 82 CP RAl[783]; § 115 CP RE[784]; art. 120 CP RL[785]; art. 93 CPM[786]; art. 115 CP RS[787]; art. 117 CP RSl[788], etc. În aceste articole (care corespund cu art. 146 CP RM) lipsește specificarea cu privire la ilegalitatea actelor de violență ale victimei. În cazul în care în art. 146 CP RM termenul „violență” s-ar referi la acțiunea făptuitorului, nu am avea nicio obiecție. Însă, în acest articol, termenul „violență” se referă la acțiunea victimei.

Este posibil ca actele de violență legale ale victimei să provoace starea de afect a făptuitorului. Însă, într-un astfel de caz, art. 146 CP RM nu va putea fi aplicat. Legitima apărare a victimei sau alte cauze, care înlătură caracterul penal al faptei, exclud aplicarea acestui articol. Acest punct de vedere este susținut de către S. Brînza[789], V. Bujor și V. Guțuleac[790], A.S. Hakimov[791] și F.M. Abubakirov.[792] Dacă actele de violență ale victimei implică oricare dintre cauzele enumerate în Capitolul III al părții generale a Codului penal, făptuitorul urmează să răspundă în baza art. 145 CP RM.

V.I. Tkacenko este de părerea că, în contextul omorului săvârșit în stare de afect, actele de violență ale victimei trebuie să fie nu pur și simplu ilegale. Este necesar ca ele să se caracterizeze

---

781 Байлов А.В. *Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків, 2004, p. 6. 20 p.

782 Сердюк Л.В. *Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование* / Под ред. С.П. Щербы. Москва: Юрлитинформ, 2002, p. 13. 384 p.

783 *Kodi penal i Republikës së Shqipërisë*. Disponibil: www.hidaa.gov.al/ligje/kodi%20penal%20i%20rsh.pdf

784 *Codul penal al Republicii Estonia*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Estonia-RO.html

785 *Krimināllikums*. Disponibil: https://likumi.lv/doc.php?id=88966

786 *Эрүүгийн хууль*. Disponibil: http://www.parliament.mn/files/6046

787 *Кривични законик Србије*. Disponibil: http://www.uzda.gov.rs/filesystem/sitedocuments/zakoni/krivicni_zakonik.pdf

788 *Codul penal al Republicii Slovenia*. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Slovenia-RO.html

789 Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 147 CP RM: aspecte teoretice şi practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale”*, 2014, nr. 3, p. 86-104.

790 Бужор В., Гуцуляк В. Другие преступления против жизни (ст. 146-150 УК РМ). Комментарий. În: *Закон и жизнь*, 2011, № 4, p. 8-15.

791 Хакимов А.С. Привилегированные виды убийства. În: *Вестник Северо-Казахстанского государственного университета им. М. Козыбаева*, 2015, № 3, p. 142-151.

792 Абубакиров Ф.М. Квалификация убийств: теория и практика применения уголовного законодательства. În: *Ученые заметки ТОГУ*, 2014, Том 5, № 4, p. 516-521.

prin ilegalitate penală.[793] Obiectând, apelăm și de această dată la argumentul pe care l-am invocat *supra*: în cazul în care în art. 146 CP RM sintagma „acte de violență" s-ar referi la acțiunea făptuitorului, nu am avea nicio obiecție. Însă, în acest articol, sintagma „acte de violență" se referă la acțiunea victimei. În consecință, nu este justificată restrângerea ilegalității actelor de violență ale victimei infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, la ilegalitatea penală. Sub acest aspect, sprijinim opinia exprimată de I.A. Krasikov: „Starea de afect trebuie să fie provocată de actele ilegale ale victimei. La actele ilegale se raportează actele considerate ilegale de oricare ramură a dreptului (dreptul civil, dreptul muncii, dreptul administrativ etc.)[794]. A.N. Popov are o poziție similară.[795]

În concluzie, sub incidența sintagmei „acte de violență" din art. 146 CP RM intră nu doar violența concretizată în una dintre infracțiunile prevăzute la art. 145-148, 151, 152 sau altele din Codul penal. Sub incidența acestei sintagme intră și violența concretizată, de exemplu, în una dintre faptele prevăzute la art. 78 sau 78[1] din Codul contravențional.

Din perspectiva ilegalității actelor de violență ale victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, nu poate fi trecută cu vederea examinarea posibilității comiterii omorului în stare de afect în timpul unei altercații (încăierări).

Din punctul de vederea a lui A. Mariț și D. Georgian, „actul provocator săvârșit de victimă trebuie să nu fi fost precedat de o agresiune sau de o provocare din partea infractorului. Infracţiunea provocată trebuie să fi fost săvârșită asupra provocatorului".[796] Această aserțiune este valabilă în ipoteza stabilită la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM: „ilegalitatea sau imoralitatea acţiunilor victimei, dacă ele au provocat infracţiunea". Însă, această aserțiune nu exclude posibilitatea comiterii omorului în stare de afect în timpul unei altercații (încăierări), chiar dacă altercația este provocată de către subiectul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Faptul că acesta provoacă altercația, nu înseamnă că victima infracțiunii analizate nu ar putea provoca starea de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

---

[793] Ткаченко В.И. *Ответственность за умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта*. Москва: РИО ВЮЗИ, 1979, p. 10. 52 p.

[794] Дьяков С.В., Жевлаков Э.Н., Здравомыслов Б.В. и др. *Уголовное право. Особенная часть* / Под ред. Б.В. Здравомыслова. Москва: Юридическая литература, 1995, p. 87. 543 p.

[795] Попов А.Н. *Преступление, совершенное в состоянии аффекта (ст. 107, 113 УК РФ)*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2004, p. 28-29. 132 p.

[796] Mariț A., Georgian D. Provocarea la intenţia repentină sau afectivă. În: *Administraţia statului Republica Moldova la 20 de ani de independenţă: materiale ale sesiunii de comunicări ştiinţifice (29-30 octombrie 2011)*. Chișinău: Elena-V.I., 2012, p. 543-551.

Din aceste considerente, nu putem agrea părerea exprimată de A.N. Popov: dacă omorul este săvârșit în timpul unei altercații, nu vom fi în prezența omorului săvârșit în stare de afect.[797] O asemenea abordare este simplistă. Faptul, că omorul în stare de afect este săvârșit în timpul unei altercații, nu poate constitui de felul său un temei pentru a nu se aplica art. 146 CP RM. În cazul în care sunt întrunite toate condițiile stabilite de acest articol, omorul în stare de afect, săvârșit în timpul unei altercații, trebuie calificat în baza art. 146 CP RM. O astfel de soluție a fost reținută în următoarea speță: S.Gh. a fost condamnat în baza art. 90 CP RM din 1961, pentru omorul săvârşit în stare de afect. În fapt, la 21.01.2001, aproximativ la ora 00.30, acesta se afla în incinta unei băi de pe str. Miron Costin, com. Grătieşti, mun. Chişinău. În aceste circumstanțe, S.Gh. a iniţiat un conflict cu A.P., care ulterior a degenerat într-o bătaie. Aflându-se în starea de afect fiziologic, S.Gh. a tras un foc din pistolul pe care-l poseda în direcţia lui A.P. Glonţul a nimerit în capul lui A.P., survenind decesul acestuia.[798]

În opinia lui V.I. Tkacenko, dacă în timpul altercației la una dintre persoanele încăierate apare starea de afect, sub a cărei influență aceasta comite omorul unuia dintre rivali, fapta urmează a fi calificată ca omor săvârșit în stare de afect.[799] La fel, V.V. Stașis menționează: starea de afect fiziologic poate apărea și în timpul unei altercații, fiind provocată de violența unuia dintre participanții la acea altercație. Comiterea omorului în timpul unei altercații nu poate de una singură să reprezinte împrejurarea care exclude posibilitatea calificării faptei ca omor săvârșit în stare de afect.[800] Fiind de acord cu aceste considerente, nu putem accepta argumentele prezentate în următoarea speță: în cazul lui S.C., starea de afect nu a apărut subit şi nici nu putea apărea, deoarece acesta și victima C.N. erau în conflict. Astfel, S.C. ştia despre comportamentul agresiv al lui C.N. şi se putea aştepta la orice acţiuni, inclusiv violente, atunci când acesta s-a apropiat de poartă şi l-a strigat să se apropie, înjurându-l. S.C., care putea să evite derularea conflictului, l-a acceptat, participând activ, prin aplicarea loviturilor cu coada de sapă, ca reacție la loviturile aplicate de victimă. În rezultat, a fost săvârșit un omor intenţionat (art. 145 CP RM) într-o încăierare reciprocă.[801]

---

[797] Попов А.Н. *Преступление, совершенное в состоянии аффекта (ст. 107, 113 УК РФ)*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2004, p. 33, 34. 132 p.

[798] *Decizia Colegiului penal al CSJ din 14.11.2012. Dosarul nr. 1ra-1223/2012*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

[799] Ткаченко В.И. *Ответственность за умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта*. Москва: РИО ВЮЗИ, 1979, p. 18. 52 p.

[800] Баулін Ю.В., Борисов В.І., Гавриш С.Б. та ін. *Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар* / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003, p. 391. 1196 p.

[801] *Opinia separată a judecătorului Constantin Gurschi (expusă în temeiul alin. (3) art. 340 din Codul de procedură penală pe cauza penală în privinţa lui Stici Constantin)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

Generaliter, dacă actele de violență *ale unuia* dintre cei care iau parte la altercație sunt *ilegale*, aceste acte provocând starea de afect al celuilalt participant (al celorlalți participanți) la altercație, atunci cel (cei) din urmă va (vor) răspunde în baza art. 146 CP RM. De asemenea, dacă actele de violență *ale ambilor* participanți (*ale tuturor* participanților) la altercație sunt *ilegale*, aceste acte provocând starea de afect al acelui participant la altercație care comite omorul, atunci cel din urmă va răspunde în baza art. 146 CP RM. Dacă însă actele de violență *ale ambilor* participanți (*ale tuturor* participanților) la altercație sunt *ilegale,* dar aceste acte nu-i provoacă starea de afect acelui participant la altercație care comite omorul, atunci cel din urmă va răspunde în baza art. 145 CP RM. „De asemenea, dacă actele de violență ale *unuia* dintre cei care iau parte la altercație sunt *legale,* aceste acte provocând starea de afect al celuilalt participant (al celorlalți participanți) la altercație, atunci cel (cei) din urmă va (vor) răspunde în baza art. 145 CP RM”.[802]

Continuând firul logic, nu putem împărtăși poziția exprimată de V.K. Grișciuk și M.I. Melnik: „Ilegalitatea actelor victimei este cea care constituie cauza apariției la făptuitor a stării emoțional-psihologice specifice care, la rândul său, generează reacția acestuia sub forma lipsirii de viață a victimei”.[803] În opinia noastră, ilegalitatea actelor de violență ale victimei reprezintă o condiție obligatorie în vederea aplicării art. 146 CP RM. Însă, nu ilegalitatea actelor de violență ale victimei este cea care provoacă starea de afect a făptuitorului. Așa cum reiese din dispoziția art. 146 CP RM, starea de afect a făptuitorului o provoacă actele de violență ilegale ale victimei. Ilegalitatea reprezintă o caracteristică indispensabilă a actelor de violență ale victimei, nu însă o cauză a provocării stării de afect a făptuitorului.

În același timp, ilegalitatea actelor de violență ale victimei, privită drept condiție obligatorie pentru aplicarea art. 146 CP RM, comportă relevanță în ipoteza erorii de fapt. Or, de prezența acestei condiții depinde existența infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. După A. Boroi, M. Gorunescu și M. Popescu, eroare de fapt este „necunoașterea sau cunoașterea incompletă sau greșită a unei stări, situații sau împrejurări de care depinde caracterul penal al faptei”.[804] Drept urmare, fapta urmează a fi calificată conform art. 27 și 146 CP RM în cazul în care este îndreptată nemijlocit spre săvârşirea omorului în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă ilegale ale victimei, dacă, din cauze independente de voinţa făptuitorului, actele de violenţă ale victimei sunt legale. Aşadar, în cazul în care făptuitorul

[802] Berdilo R. Actele de violență ale victimei în contextul infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: *Revista Științifică a USM „Studia Universitatis”, Seria „Științe sociale”*, 2018, nr. 8, p. 110-120.
[803] Бойко А.М., Брич Л.П., Грищук В.К. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2010, p. 282. 1288 p.
[804] Boroi A., Gorunescu M., Popescu M. *Dicționar de drept penal*. București: ALL Beck, 2004, p. 118. 424 p.

consideră eronat că actele de violență ale victimei sunt ilegale, deși în realitate ele sunt legale, vom fi în prezența tentativei la omorul săvârșit în stare de afect. Într-un asemenea caz, nu ar fi întemeiată aplicarea art. 145 CP RM. În consecință, pentru aplicarea art. 146 CP RM, actele de violență ale victimei trebuie să fie ilegale nu doar în plan subiectiv, dar și în plan obiectiv. Dacă aceste acte sunt ilegale doar în plan subiectiv, calificarea se face conform art. 27 și 146 CP RM.

Care trebuie să fie calificarea în cazul unei erori de fapt „inverse"? Ne referim la situația când fapta este îndreptată nemijlocit spre săvârşirea omorului în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă legale ale victimei, dacă, din cauze independente de voinţa făptuitorului, actele de violenţă ale victimei se dovedesc a fi ilegale. Privită prin prisma art. 27 CP RM, o astfel de faptă ar trebui calificată ca tentativă la infracțiunea prevăzută la art. 145 CP RM. Într-un asemenea caz, nu ar fi întemeiată aplicarea art. 146 CP RM. În caz contrar, s-ar admite incriminarea obiectivă, ignorându-se dispoziția art. 15 CP RM: „Gradul prejudiciabil al infracţiunii se determină conform semnelor ce caracterizează elementele infracţiunii: obiectul, latura obiectivă, subiectul şi latura subiectivă". Determinarea gradului prejudiciabil al infracțiunii nu poate fi făcută decât luându-se în considerare toate cele patru elemente constitutive ale infracțiunii. Ignorarea unuia dintre aceste elemente – a laturii subiective a infracțiunii – ar avea ca rezultat stabilirea inexactă și discreționară a gradului prejudiciabil al infracțiunii.

Nu putem încheia analiza problemei (i)legalității actelor de violență ale victimei infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, fără a supune atenției o inițiativă legislativă recentă care vizează art. 116 CPU[805] (articol care corespunde cu art. 146 CP RM). Conform art. 116 CPU, răspunderea se aplică pentru „omorul intenționat săvârșit în stare de tulburare emoțională puternică survenită în mod subit în rezultatul violenței ilegale, al maltratării sistematice sau al unei insulte grave din partea victimei". După cum putem remarca, în art. 116 CPU, la fel ca în art. 146 CP RM, violența ilegală a victimei se numără printre cauzele apariției stării emoționale specifice a făptuitorului.

La 12.07.2016 a fost publicat proiectul Legii Ucrainei cu privire la introducerea modificărilor în unele legi ale Ucrainei în legătură cu ratificarea Convenţiei Consiliului Europei privind prevenirea şi combaterea violenţei împotriva femeilor şi a violenţei domestice.[806] În acest proiect a fost propusă reformularea dispoziției art. 116 CPU, după cum urmează: „Omorul intenționat săvârșit în stare de tulburare emoțională puternică provocată fie de comportamentul

[805] *Кримінальний кодекс України*. Disponibil: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page4
[806] *Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»*. Disponibil: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648

victimei caracterizat prin cruzime sau care lezează onoarea și demnitatea persoanei, având un caracter sistematic, fie de tortura aplicată de victimă". Observăm că, în această dispoziție proiectată, violența ilegală a victimei nu este nominalizată expres printre cauzele apariției stării de tulburare emoțională puternică a făptuitorului. Sunt specificate doar anumite varietăți ale unei astfel de violențe. În afară de aceasta, în dispoziția proiectată a art. 116 CPU nu este specificat caracterul ilegal al conduitei victimei. În cazul torturii acest caracter se subînțelege. Ceea ce nu s-ar putea spune despre anumite manifestări ale comportamentului victimei caracterizat prin cruzime sau care lezează onoarea și demnitatea persoanei, având un caracter sistematic.

Ulterior, la 20.03.2017, a fost publicat proiectul Legii Ucrainei cu privire la introducerea modificărilor în Codul penal al Ucrainei și în Codul de procedură penal al Ucrainei în legătură cu realizarea prevederilor Convenţiei Consiliului Europei privind prevenirea şi combaterea violenţei împotriva femeilor şi a violenţei domestice.[807] Conform acestui proiect, dispoziția art. 116 CPU ar fi urmat să aibă următorul conținut: „Omorul intenționat săvârșit în stare de tulburare emoțională puternică condiționată de comportamentul victimei caracterizat prin cruzime sau care lezează onoarea și demnitatea persoanei, având un caracter sistematic". Renunțarea la menționarea în textul dispoziției a torturii aplicate de victimă a fost explicată în felul următor: „Tortura reprezintă o specie a comportamentului caracterizat prin cruzime. De aceea, dacă în text se specifică un asemenea comportament, devine inutil ca în același context să fie consemnată tortura".[808]

La 06.12.2017 a fost adoptată Legea Ucrainei cu privire la introducerea modificărilor în Codul penal al Ucrainei și în Codul de procedură penal al Ucrainei în legătură cu realizarea prevederilor Convenţiei Consiliului Europei privind prevenirea şi combaterea violenţei împotriva femeilor şi a violenţei domestice.[809] La 22.12.2017 legea în cauză a fost expediată spre promulgare Președintelui Ucrainei, iar la 09.01.2018 Președintele Ucrainei a restituit legea respectivă Radei Supreme a Ucrainei.[810]

---

[807] *Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству над жінками та домашнього насильства і боротьбу з цими явищами»*. Disponibil: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648

[808] *Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»*. Disponibil: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648

[809] *Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»*. Disponibil: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2227-viii

[810] *Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»*. Disponibil: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648

Considerăm că acest model reglementar eșuat nu ar trebui recepționat de legislatorul autohton. Aceasta întrucât modelul în cauză nu conține specificarea caracterului ilegal al violenței aplicate de către victimă. În esență, respectivul model promovează ideea susținută de E.V. Maslova: este necesar ca lista de cauze, care provoacă starea de afect a făptuitorului, să fie exclusă din articolul dedicat omorului săvârșit în stare de afect. Starea de afect nu este acauzală, iar simularea acesteia este imposibilă. Drept urmare, ar fi suficientă atestarea stării de afect a făptuitorului, fără a fi luate în calcul cauzele provocării acesteia.[811] Dacă s-ar opera excluderea propusă de E.V. Maslova, atunci s-ar admite aplicarea art. 146 CP RM în cazul când starea de afect a făptuitorului a fost provocată prin actele legale sau morale ale victimei. Ceea ce ar contraveni scopului legii penale. În acest sens, T.P. Budeakova afirmă just: însuși faptul aflării făptuitorului în momentul comiterii infracțiunii în stare de afect nu este un temei suficient pentru a-i atenua răspunderea. Or, afectul poate fi provocat, printre altele, de actele legale ale victimei.[812] Într-adevăr, care ar fi rațiunea atenuării răspunderii celui care săvârșește omorul persoanei care, de exemplu, a acționat în legitimă apărare?

Nu putem agrea nici propunerea lui O.S. Sotula de a completa articolul, în care este incriminat omorul săvârșit în stare de afect, cu sintagma „sau de alte acte ale victimei inacceptabile pentru făptuitor”. În opinia acestui autor, gradul de inacceptabilitate a actelor victimei ar urma să-l stabilească făptuitorul în funcție de viziunea asupra lumii, de principiile și valorile morale ale acestuia.[813] O abordare similară și-a găsit implementarea în § 1 art. 121 CP RFB.[814] În corespundere cu acest articol, răspunderea se aplică pentru omorul săvârșit sub imperiul emoțiilor provocate subit și *injust* de către victimă. O asemenea abordare s-ar baza pe stabilirea de către făptuitor (nu de către legislator) a limitelor aplicării articolului privitor la omorul săvârșit în stare de afect. Făptuitorul ar fi cel care va determina dacă conduita victimei este justă sau nu, acceptabilă sau inacceptabilă. Cu alte cuvinte, făptuitorul ar fi cel care va stabili dacă și în ce măsură va răspunde pentru cele săvârșite. Bineînțeles, nu putem spijini o astfel de delegare de către stat a funcției de înfăptuire a justiției.

A.N. Krasikov menționează, cu drept cuvânt: așa cum sunt descrise actualmente, cauzele, care provoacă starea de afect a subiectului omorului săvârșit într-o astfel de stare, sunt greu de

---

[811] Маслова Е.В. *Факультативные признаки субъективной стороны состава преступления: теоретико-прикладное исследование* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Нижний Новгород, 2017, p. 10, 27. 37 p.

[812] Будякова Т.П. Виктимологическое уточнение действующей редакции статьи 107 УК РФ. În: *Всероссийский криминологический журнал*, 2017, Т. 11, № 2, p. 380-387.

[813] Сотула О.С. *Кримінально-правова охорона життя людини у країнах романо-германської правової сім'ї (порівняльне теоретико-правове дослідження)* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Харків, 2016, p. 18-19. 34 p.

[814] *Codigo Penal Brasil*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/codigo-penal-brasil.pdf

deosebit.[815] Mai tranșant se exprimă S. Brînza: se prezintă ca superfluă utilizarea în art. 146 CP RM a noţiunii „acte de violenţă”. Actele de violenţă reprezintă nu altceva decât un exemplu de acte ilegale ale victimei. De aceea, ele nu merită a fi specificate în art. 146 CP RM, urmând a fi eliminată noţiunea, care le desemnează, din textul legii penale.[816] Pe poziții similare se situează V.M. Burdin: în articolul, dedicat omorului săvârșit în stare de afect, termenul „violență” ar putea fi înlocuit prin sintagma „conduita ilegală”, care ar urma să desemneze întreaga gamă de manifestări de conduită ilegală a făptuitorului.[817]

Ca urmare, considerăm că dispoziția art. 146 CP RM ar trebui să conțină mențiunea cu privire la actele victimei, ce provoacă starea de afect a făptuitorului, care au un caracter exclusiv ilegal. Totodată, ar trebui să se renunțe la exemplificarea unora dintre aceste acte în dispoziția art. 146 CP RM.

După examinarea actelor de violență în calitate de cauză a apariției stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, ne vom îndrepta atenția asupra *insultelor grave*, privite drept cauză a acestei infracțiuni.

Pentru aceasta este necesar să stabilim, întâi de toate, conținutul noțiunii de insultă (injurie; jignire).

În viziunea lui I. Gheorghiaș, „termenul „invectivă” se aplică întregii clase a expresiilor jignitoare, ofensatoare, proferate în variate situaţii. „Invectivă” este un termen generic pentru anumite modele de exprimare orală a descărcării emoţionale, pe care lingviştii nu le-au studiat în profunzime, considerându-le undeva la marginea proceselor de comunicare”.[818] La rândul său, N.D. Golev menționează: „Funcția invectivă a limbii constituie una dintre funcțiile ei firești, fiind strâns legată de posibilitatea (și necesitatea vitală) de utilizare creativă a vocabularului”.[819] În art. 146 CP RM, funcția invectivă a limbii își găsește realizarea în contextul provocării stării de afect a făptuitorului prin adresarea acestuia de către victimă a unor insulte grave.

În legislația Republicii Moldova nu găsim definiția noțiunii de insultă. În schimb, este definită noțiunea sinonimă de injurie. În conformitate cu art. 2 al Legii nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare, „injurie” înseamnă „exprimare verbală, scrisă sau nonverbală

---

[815] Красиков А.Н. *Ответственность за убийство по российскому уголовному праву*. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1999, p. 108. 124 p.
[816] Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 147 CP RM: aspecte teoretice şi practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale”*, 2014, nr. 3, p. 86-104.
[817] Бурдин В.М. *Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання*. Львів: ПАІС, 2006, p. 93-94. 200 p.
[818] Gheorgiaș I. *Structuri ale invectivei în româna actuală*. Disponibil: http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V3906/pdf
[819] Голев Н.Д. *Юридический аспект языка в лингвистическом освещении*. Disponibil: http://lingvotech.com/golev-99

care ofensează intenţionat persoana şi care contravine normelor de conduită general acceptate într-o societate democratică”.[820] De asemenea, în alin. (1) art. 69 din Codul contravențional, noțiunea de injurie este desemnată prin textul „vorbele sau faptele care înjosesc onoarea şi demnitatea persoanei”.[821] Făcând o comparație, menționăm că, în alin. 1 art. 47^3 din Codul cu privire la contravenţiile administrative, noțiunea de injurie era definită în felul următor: „înjosirea premeditată a onoarei şi demnităţii unei persoane prin acţiune, verbal sau în scris”.[822]

Astfel, pot fi punctate următoarele caracteristici ale noțiunii de injurie:

1) se exprimă într-o formă verbală, scrisă sau nonverbală;

2) ofensează persoana căreia îi este adresată injuria;

3) este comisă cu intenție;

4) contravine normelor de conduită general acceptate într-o societate democratică.

Vis-a-vis de *prima* dintre aceste caracteristici, exprimarea verbală a injuriei constă în rostirea, enunțarea, verbalizarea de către victima infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, a unor cuvinte perceptibile pentru subiectul infracțiunii în cauză. În acest caz, victima infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, este cea care vorbește, iar subiectul acestei infracțiuni este cel care ascultă.

La rândul său, exprimarea scrisă a injuriei presupune elaborarea și prezentarea de către victima infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, a unor semnale grafice perceptibile pentru subiectul infracțiunii în cauză. Spre deosebire de exprimarea verbală a injuriei (care implică expresia sonoră din oralitate), exprimarea scrisă a injuriei presupune expresia grafică a lexemului scris. După E. Mohorea, E. Ciobanu și V. Capcelea, „comunicarea scrisă este folosită atunci când nu este posibilă cea orală, când nu există alt mijloc de comunicare sau când comunicarea scrisă este mai avantajoasă în comparație cu celelalte mijloace de comunicare și, îndeosebi, întotdeauna este necesară existența unei forme scrise”.[823]

Cât privește exprimarea nonverbală a injuriei, aceasta presupune transmiterea (prin expresia sau mimica facială, privire, poziția sau mișcările corpului, comunicarea tactilă, ținută, aspectul general etc.) de către victima infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, a unor mesaje cu o anumită semnificație, perceptibile pentru subiectul infracțiunii în cauză.

---

[820] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 117-118.
[821] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 3-6.
[822] *Вештиле Советулуй Супрем ал РССМ*, 1985, nr. 47.
[823] Mohorea E., Ciobanu E., Capcelea V. *Introducere în ştiinţa comunicării*. Bălţi: Indigou Color, 2018, p. 111. 191 p.

Cea de-*a doua* caracteristică a noțiunii de injurie constă în ofensarea unei persoane. Din perspectiva art. 146 CP RM, starea de ofensare îi este provocată subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Definind noțiunea de ofensare, O.A. Apunevici afirmă că aceasta se exprimă în „starea emoțională negativă, trăită ca nedreptate și neajutorare, care apare în rezultatul nepotrivirii dintre expectativă și comportamentul real al subiecților în cadrul unei interacțiuni, în situații cu semnificație personalizată".[824] N.I. Gusakov privește mai nuanțat conținutul noțiunii de ofensare: „Ofensarea este nu doar o reacție emoțională la o nedreptate, dar și o faptă, un proces. În oricare proces, al cărui subiect este o persoană, există un scop, o consecutivitate a etapelor și un rezultat. Dacă fapta celui ofensat (căci ofensarea, așa cum s-a menționat mai sus, nu este pur și simplu o emoție reactivă) ar fi privită ca o secvență de elemente, atunci am putea evidenția: 1) prezența unui scop (actele persoanei ofensate nu sunt spontane sau haotice, dar consecvente și logice, fiind subordonate unui scop); 2) prezența valorii sinelui pentru persoana ofensată (ideea respectului de sine); 3) prezența în tabloul existențial al persoanei ofensate a ideii de dreptate/nedreptate; 4) existența unei acțiuni injuste (ofensatoare, jignitoare); 5) conștientizarea faptului că acțiunea, îndreptată împotriva persoanei ofensate, este injustă (jignitoare)".[825] În contextul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, fapta celui ofensat se exprimă în omorul săvârșit în stare de afect.

Cea de-*a treia* caracteristică a noțiunii de injurie rezidă în caracterul intenționat al acțiunii de injurie. Aceasta înseamnă că victima infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, îşi dă seama de caracterul prejudiciabil al injuriei și dorește să o săvârșească.

Întrucât injuria constituie o acțiune cu componență formală, ea poate fi săvârșită doar cu intenție directă. În contextul analizat, considerăm relevante următoarele opinii: „Nu pot fi săvârșite cu intenție indirectă infracțiunile cu componențe formale"[826]; „Regula este că infracțiunile formale pot fi comise doar cu intenție directă".[827] *Ad similis*, aceste puncte de vedere pot fi reținute în cazul injuriei, chiar dacă această acțiune nu are un caracter infracțional.

În fine, cea de-*a patra* caracteristică a noțiunii de injurie presupune că injuria contravine normelor de conduită general acceptate într-o societate democratică.

---

[824] Апуневич О.А. *Коррекция обиды и обидчивости в подростковом возрасте*. În: Психологическая коррекция как фактор обеспечения безопасности развития личности. Череповец: ЧГУ, 2011, p. 44-95.
[825] Гусаков Н.Ю. *Обида: психогенез деструктивного поведения*. Йошкар-Ола: МарГУ, 2010, p. 28. 123 p.
[826] Grama M., Botnaru S., Şavga A. et al. *Dreptul penal: partea generală. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012, p. 240. 328 p.
[827] Copețchi S., Hadîrcă I. *Calificarea infracțiunilor: Note de curs*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 161. 350 p.

Libertatea de exprimare este vitală pentru existența unei societăți democratice. În acest sens, în parag. 2 art. 10 din CEDO, se prevede că exercitarea libertății de exprimare „poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare într-o societate democratică", inclusiv „pentru protecția moralei, a reputației sau a drepturilor altora".[828] În hotărârile CtEDO în cauzele Handyside împotriva Regatului Unit[829] și Erbakan împotriva Turciei[830], se subliniază că orice formalitate, condiție, restricție ori sancțiune aplicată trebuie să fie proporțională cu scopul legitim urmărit.

Prin Legea nr. 316 din 09.12.1994 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative[831], art. 118 „Injuria" a fost exclus din CP RM din 1961. Această dezincriminare a injuriei (și, implicit, stabilire a răspunderii contravenționale pentru fapta în cauză) exprimă proporționalitatea sancționării injuriei cu scopul legitim urmărit: protecția moralei, a reputației sau a drepturilor altora. „Or, injuria nu este o manifestare a libertății de exprimare. Ea reprezintă un exemplu de exercitare abuzivă a acestei libertăți. Prin urmare, este justificată sancționarea contravențională a injuriei".[832]

Din perspectiva art. 146 CP RM, scopul prevenirii infracțiunilor poate fi, de asemenea, inclus în lista de scopuri legitime urmărite prin sancționarea injuriei. Or, prin sancționarea acestei acțiuni, se contribuie, într-o măsură anumită, la prevenirea săvârșirii omorului în stare de afect.

După examinarea conținutului noțiunii de insultă, să ne axăm nemijlocit pe analiza insultelor grave, privite drept cauză a apariției stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

În doctrina penală autohtonă sunt exprimate diverse opinii referitoare la conținutul noțiunii „insulte grave" folosite în art. 146 CP RM.

Astfel, din punctul de vedere a lui A. Barbăneagră, „sintagma „insulte grave" înseamnă cuvinte sau fapte injurioase la adresa unei persoane cu scopul de a o jigni, ofensa şi a-i provoca suferinţe".[833] Considerăm că această definiție se referă, mai curând, la noțiunea de insulte. Or,

---

[828] *Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf

[829] *Case of Handyside v. The United Kingdom*. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57499

[830] *Affaire Erbakan c. Turquie*. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-76232

[831] Legea nr. 316 din 09.12.1994 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 9.

[832] Berdilo R. Conceptul de insultă în conjunctura infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Conferință științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare" (8-9 noiembrie 2018). Științe juridice. Rezumate ale comunicărilor*. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 267-270.

[833] Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu (Legea nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova*

din ea nu se poate deduce care sunt criteriile ce permit delimitarea unor insulte grave de insulte oarecare. Este important de reținut că nu oricare insulte pot provoca starea de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Un alt autor – A. Borodac – susține că „insulta gravă presupune cuvinte şi acţiuni ale victimei, care, din punct de vedere moral, se consideră deosebit de insultătoare şi care au provocat ucigaşului o stare de afect, ca rezultat al înjosirii cu adevărat grosolane a cinstei şi demnităţii vinovatului sau a rudelor lui”.[834] Un punct de vedere similar se exprimă într-o altă lucrare a lui A. Borodac: „Insulta gravă presupune cuvinte și acțiuni ale victimei, care, din punct de vedere moral, se consideră deosebit de grave și care au provocat ucigașului o stare de afect, ca rezultat al umilirii grosolane a onoarei și demnității vinovatului sau a rudelor acestuia”.[835] Așa cum putem vedea, A. Borodac enumeră caracteristicile ce permit deosebirea insultelor grave de insulte oarecare: cuvinte şi acţiuni deosebit de insultătoare ale victimei / cuvinte și acțiuni deosebit de grave ale victimei; înjosirea cu adevărat grosolană a cinstei şi demnităţii / umilirea grosolană a onoarei și demnității.

În aceeași cheie, L. Gîrla și I. Tabarcea relevă: „Prin insultă gravă, care poate provoca starea de afect, se înțelege lezarea gravă, cinică și profundă a onoarei și demnității persoanei, exprimată într-o formă indecentă. Chestiunea privind considerarea unei insulte ca fiind gravă constituie o problemă factologică, care trebuie soluționată în fiecare situație concretă, ținându-se seama de toate circumstanțele specifice ale cazului. De exemplu, este gravă insultarea sentimentelor legate de rudenie, de etnie sau de religie. La evaluarea gravității insultei, se iau în considerare și caracteristicile individuale ale făptuitorului (starea fizică și psihică, graviditatea etc.)”.[836]

În viziunea lui S. Brînza, „prin „insulte grave” se are în vedere o înjosire a cinstei şi demnităţii persoanei, exprimată într-o formă atât de obscenă, încât, din punctul de vedere al conştiinţei juridice, este considerată deosebit de jignitoare”.[837] Ulterior, această idee a fost dezvoltată. Astfel, S. Brînza afirmă: „Prin „insulte grave” se au în vedere cuvintele sau faptele injurioase (presupunând înjosirea cu intenţie sau din imprudenţă a onoarei şi demnităţii sub aspectul afectării sentimentelor naţionale, religioase, sexuale, de rudenie etc.), care depăşesc un anumit prag de gravitate. În general, insultele pot adopta forme dintre cele mai variate: cuvinte

nr. 72-74/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudenţa CEDO şi a instanţelor naţionale.). Chișinău: Sarmis, 2009, p. 312. 860 p.

[834] *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu* / Sub red. lui A. Barbăneagră. Chişinău: ARC, 2003, p. 312. 836 p.

[835] Borodac A. *Manual de drept penal: Partea specială*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. p. 65. 622 p.

[836] Гырла Л., Табарча Ю. *Уголовное право: Часть особенная. Том 1*. Кишинэу: Картдидакт, 2010, p. 110-111. 712 p.

[837] Brînza S. *Infracțiuni contra vieții, sănătății, libertății și demnității persoanei*. Chișinău: USM, 1999, p. 54. 234 p.

de ocară, care adoptă de obicei o formă licențioasă; gesturi cinice; scuipatul în faţă; pălmuirea; prezentarea indecentă a imaginii persoanei pe hârtie sau pe alt suport etc. Este estimativă catalogarea insultelor ca fiind grave. [...] Nici dintr-o prevedere normativă nu reiese ce înseamnă „insulte grave". Care este linia de demarcare dintre o insultă gravă şi o insultă lipsită de gravitate? Este clar că fiecare subiect al interpretării va înţelege în felul lui sensul noţiunii „insulte grave". Este imposibil a nu manifesta subiectivism atunci când trebuie rezolvată dilema „grav-lipsit de gravitate". Deci, există pericolul aplicării neuniforme a legii penale, precum şi al interpretării extensive defavorabile a legii penale. De aceea, pentru a nu fi nesocotită regula fixată la alin. (2) art. 3 CP RM, este necesară o interpretare cât mai restrictivă a acestei noţiuni".[838]

Cu alte cuvinte, S. Brînza sugerează că, atunci când nu este clar dacă insultele victimei sunt grave sau nu, este recomandabil ca art. 146 CP RM să nu fie aplicat. Din păcate, această sugestie nu întotdeauna este luată în considerare în practica judiciară.

Astfel, în unele spețe din practica judiciară este menționată sintagma „insultele grave", fără a se explica în ce anume s-au concretizat insultele grave ale victimei: V.Ţ. a fost condamnat conform art. 146 CP RM. La 22.09.2008, în jurul orei 13.00, acesta se afla într-un apartament de pe str. 1 Mai, mun. Bălţi. „În urma unor insulte grave şi acte imorale expuse pe neaşteptate de concubina sa, M.D., care i-au lezat demnitatea de bărbat şi amorul propriu, provocându-i o stare de excitaţie emoţională profundă şi un sentiment de disconfort fizic şi moral, însoţită de modificare spontană a activităţii psihice", V.Ţ. i-a aplicat lui M.D. șase lovituri cu cuţitul de bucătărie în gât. În rezultat, a survenit decesul lui M.D.[839]; G.G. a fost recunoscut vinovat în comiterea infracţiunii prevăzute de art. 146 CP RM. La 12.01.2004, aproximativ la ora 02.00, acesta se afla pe str. Valeri Cikalov din com. Iargara, raionul Leova. În aceste condiții, B.O., P.M., R.V. şi alte persoane, care nu au putut fi identificate, au aplicat violentă, au adresat insulte grave și au expus amenințări împotriva lui G.G. Acestuia din urmă i-a fost provocată starea de afect. Cu ajutorul unui cuțit, G.G. a aplicat lovituri lui B.O., P.M., R.V. În rezultat, B.O. a decedat, lui P.M. i-a fost cauzată o vătămare ușoară a integrității corporale sau a sănătății, iar lui R.V. i-a fost cauzată o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății[840]; G.L. a fost condamnată în baza art. 146 CP RM. La 21.02.2010, în jurul orei 18.00, aceasta se afla la

[838] Idem, Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 156 CP RM: reflecţii asupra calităţii legii penale şi asupra unor probleme de calificare. În: *Revista Naţională de Drept*, 2008, nr. 2, p. 2-8.
[839] *Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți din 20.01.2010. Dosarul nr. 1a-77/2010*. Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=146&solr_document_3=2
[840] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 29.06.2010. Dosarul nr. 1re-812/2010*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

domiciliul său din satul Leuşeni, raionul Hânceşti. În rezultatul unui conflict iniţiat de tatăl său, G.P., în timpul căruia acesta a aplicat violenţă asupra lui G.L. şi i-a adresat insulte grave, lui G.L. i-a fost provocată subit o stare emotivă. Drept urmare, G.L. l-a lovit pe G.P. cu cuţitul în abdomen, acesta din urmă decedând.[841]

În alte spețe din practica judiciară, se recurge la termeni ca „ceartă" sau „conflict" pentru a desemna cauza apariției stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Din analiza acestor spețe, nu este clar dacă cearta sau conflictul au presupus insulte grave ale victimei sau nu: C.I. a fost condamnat conform art. 146 CP RM. La 05.08.2007, aproximativ la ora 12.30, acesta se afla în domiciliul său din str. Mircești, mun. Chișinău. După un conflict cu soția sa, C.A., în rezultatul unei stări emoționale negative puternic accentuate, C.I. i-a aplicat lui C.A. o lovitură în spate cu cuțitul de bucătărie. În rezultat, C.A. a decedat[842]; V.N. a fost condamnat în baza art. 146 CP RM. La 20.09.2009, în jurul orei 08.40, acesta se găsea într-un apartament de pe str. Nicolae Costin, mun. Chişinău. Acest apartament îi aparţinea fostei sale soţii, V.A. Din motiv de gelozie şi din cauza unor relaţii tensionate generate de comportamentul lui V.A, între cei doi a apărut un conflict. Drept urmare, lui V.N. i-a fost provocată starea de afect. Aflându-se în această stare, V.N. a omorât-o prin strangulare pe V.A.[843]; V.B. a fost condamnată conform art. 146 CP RM. La 12.10.2013, aproximativ la ora 22.00, aceasta se afla în domiciliul său dintr-un sat din raionul Ştefan Vodă. În acel loc și în acel moment să găsea I.C. După o ceartă dintre V.B. şi I.C., cu ajutorul unui cuţit de bucătărie, V.B. i-a aplicat lui I.C. câteva lovituri în cutia toracică. În rezultat, I.C. a decedat.[844]

În cazul tuturor spețelor exemplificate mai sus, nu putem cunoaște nici în ce s-au exprimat insultele victimei, nici dacă aceste insulte au fost grave sau nu.

În context, prezintă interes opinia separată exprimată într-o speță: R.O. a fost condamnat în baza art. 146 CP RM. La 02.06.2007, aproximativ la ora 23.00, acesta se găsea în scara unui bloc de pe str. Nicolae Testemiţanu, mun. Chişinău. În aceste condiţii, aflându-se în starea de afect survenit în mod subit, provocată de insultele grave şi actele imorale ale victimei, R.O. a comis omorul lui F.I. În opinia judecătorilor S. Furdui şi I. Arhiliuc, nici instanţa de judecată, nici experţii n-au stabilit care anume insulte grave şi acte imorale au fost comise de către victima

[841] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 03.05.2011. Dosarul nr. 1ra-243/2011*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
[842] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 07.04.2009. Dosarul nr. 1ra-325/2009*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
[843] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 24.07.2012. Dosarul nr. 1ra-505/2012*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
[844] *Decizia Colegiului penal al CSJ din 10.05.2017. Dosarul nr. 1ra-653/2017*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=8787

F.I.[845] În consecință, apar anumite îndoieli legate de temeinicia condamnării lui R.O. conform art. 146 CP RM.

Într-o altă speță, insultele grave ale victimei M.A.S.I. (student originar din Yemen, care-și făcea studiile la Chișinău) se concretizează în expresia „maimuță neagră", adresată unui coleg originar din Etiopia. Acest aspect a contat în planul recalificării celor comise de M.Y. din omor săvârșit cu deosebită cruzime (pct. 6) art. 88 CP RM din 1961) în omor săvârșit în stare de afect (art. 90 CP RM din 1961).[846] Astfel, concretizarea conținutului insultelor adresate de către M.A.S.I. lui M.Y. a avut menirea să consolideze concluzia privind temeinicia aplicării art. 90 CP RM din 1961.

Suntem de acord cu I. Arhiliuc și S. Brînza care menționează: „Este estimativă catalogarea insultelor ca fiind grave. Această catalogare se face în funcţie de circumstanţele concrete ale cazului, care, privite cumulativ, pot ajuta la determinarea gravităţii insultelor. Printre aceste circumstanţe se numără: 1) nivelul de moralitate a mediului social de care aparţine subiectul omorului săvârşit în stare de afect (aparţine oare acesta de un mediu social degradat, marginal, demoralizat sau de un mediu social în care onoarea şi demnitatea persoanei sunt valori cultivate şi respectate); 2) particularităţile situaţionale şi de personalitate care caracterizează subiectul omorului săvârşit în stare de afect (caracterul şi temperamentul acestuia, aptitudinile lui de a soluţiona situaţii conflictuale sau critice, reacţia la anumiţi factori iritanţi, cunoaşterea expresiilor de argou etc.); 3) statutul social al subiectului omorului săvârşit în stare de afect; 4) ambianţa în care au fost proferate insultele (în public, în mass-media, în prezenţa unor persoane apropiate subiectului omorului săvârşit în stare de afect) etc. Numai după analiza tuturor acestor circumstanţe se va putea răspunde la întrebarea dacă făptuitorul a perceput ca fiind grave insultele proferate în adresa lui".[847]

„În concluzie, insultele grave ale victimei, privite drept cauze ale apariției stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, pot fi reținute la calificare doar în cazul în care sunt întrunite următoarele două condiții:

1) circumstanţele concrete ale cazului denotă că actul ilegal al victimei, prin care a fost provocată starea de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, se exprimă în insulte;

---

[845] *Opinia separată a judecătorilor Sergiu Furdui şi Ion Arhiliuc din 16.12.2011. Dosarul nr. 1ra-880/2011.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

[846] *Приговор Судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда МССР от 27 июля 1984 г. Дело № 2-149/1984*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

[847] Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. et al. *Manualul judecătorului pentru cauze penale.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 471. 1192 p.

2) circumstanţele concrete ale cazului demonstrează că insultele respective sunt grave”.[848]

În lipsa celei de-a doua condiții, lipsește temeiul aplicării art. 146 CP RM.

În continuare vor fi examinate ultimele două cauze ale apariției stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM: *alte acte ilegale ale victimei; alte acte imorale ale victimei*.

Atât altele ilegale, cât și actele imorale sunt exemple de încălcări ale unor norme sociale. Normele de drept și normele etice sunt tipuri de norme sociale. A.S. Morozov expune părerea că „normele sociale se numără printre regulatorii cei mai însemnați ai relațiilor sociale, care acționează asupra persoanei în mod concordant și complex, datorită cărui fapt astfel de norme dobândesc caracteristici comune”.[849] Prezența unor caracteristici comune ale normelor de drept și ale normelor etice i-a determinat pe unii autori să distingă noțiuni care se referă atât la încălcarea normelor de drept, cât și la încălcarea normelor etice. Este vorba despre două noțiuni cu același conținut – „conduita asocială” și „conduita antisocială”.

Când analizează prima din aceste noțiuni, A.I. Lojkina menționează: „Conduita asocială este acea conduită care cauzează un prejudiciu real anumitor membri ai societății, societății în ansamblu sau unei anumite persoane, și care este însoțită de dezadaptare socială. [...] Noțiunea „conduita asocială” este apropiată de noțiunea „conduita infracțională”, însă ultima din aceste noțiuni este mai îngustă și nu înglobează toate formele de conduită asocială. [...] Cel mai aproape de noțiunea „conduita asocială” se află noțiunea „conduita nenormativă” („conduita deviantă”) care presupune devierea de la o normă socială. [...] În același timp devierile pot avea conotații pozitive sau negative. În acest mod, noțiunea „conduita asocială” poate fi considerată o specie negativă a noțiunii „conduita deviantă””.[850] Când examinează noțiunea „conduita antisocială”, A.E. Șalaghin afirmă că prin aceasta se înțelege „conduita social-periculoasă și inadmisibilă a persoanei, care aduce prejudicii atât unor persoane aparte, cât și întregii societăți. La o asemenea conduită se referă: vagabondajul, cerșetoria, marginalizarea și lumpenizarea populației, răspândirea viziunilor și învățăturilor extremiste și religioase radicale”.[851]

---

[848] Berdilo R. Noțiunea „insulte grave” în contextul infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2018, Вып. 6, ч. 2, p. 45-50.

[849] Морозов А.С. Правомерное поведение как особый вид социального поведения человека. În: *Вестник Кемеровского государственного университета*, 2014, Том 1, № 4, p. 271-274.

[850] Ложкина А.И. Типологизация и классификация асоциальных явлений современного общества. În: *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*, 2013, № 4, Ч. 2, p. 108-113.

[851] Шалагин А.Е. Предупреждение социально-негативных явлений, представляющих угрозу здоровью населения и общественной нравственности. În: *Вестник экономики, права и социологии*, 2015, № 2, p. 166-169.

În Legea Federației Ruse nr. 182-ФЗ din 23.06.2016 cu privire la bazele sistemului de profilaxie a delictelor în Federația Rusă" este definită noțiunea de conduită antisocială. Conform pct. 6) art. 2 al legii date, „conduită antisocială" constituie acțiunile persoanei fizice care nu atrag răspunderea contravențională sau penală, și care încalcă normele general recunoscute de conduită și de etică, drepturile și interesele legitime ale altor persoane".[852]

Această definiție este mai îngustă decât cea propusă de A.E. Șalaghin, generând confuzii de ordin semantic. Definiția legală sus-menționată este criticată întemeiat de A.D. Șcerbakov: „Apare o întrebare pe deplin justificată: ce ar trebui să includă sfera noțiunii „conduita antisocială"? Formularea „normele general recunoscute de conduită și de etică" este atât de neconcretizată, încât ar putea să se refere la adulter, la plimbarea topless pe stradă, la declamarea publică a poeziilor etc. O noțiune atât de largă trebuie dacă nu să fie exclusă din lege, atunci măcar să fie explicată și concretizată corespunzător într-o hotărâre a Plenului Judecătoriei Supreme a Federației Ruse".[853]

Această opinie a lui A.D. Șcerbakov nu poate fi trecută cu vederea. Ea scoate în evidență problema conținutului noțiunilor care derivă din noțiunea „conduita antisocială".

În doctrina juridică sunt definite noțiunile „actele ilegale ale victimei" și „actele imorale ale victimei" sau noțiunile apropiate acestora.

De exemplu, L. Brînza definește noțiunile date în felul următor: „Comportamentul ilegal al victimei presupune săvârşirea de către ea a oricărui act delictuos, prevăzut de lege sau de un alt act normativ (penal, administrativ, financiar, vamal, fiscal etc.). Comportamentul imoral al victimei se poate manifesta prin ofensa cinică adusă unei femei, rudelor şi apropiaților vinovatului, insulta sentimentelor de patriotism, a mândriei naționale sau părinteşti, luarea în derâdere a defectelor fizice ale vinovatului, reproşul cinic de infidelitate conjugală şi prin alte acțiuni cu caracter ofensator şi de batjocură".[854] După părerea lui I. Arhiliuc și S. Brînza, „prin „alte acte ilegale" se înţelege faptele (acţiunile sau inacţiunile) interzise de normele de drept (inclusiv de normele penale), altele decât actele de violenţă şi insultele grave, săvârşite cu intenţie sau din imprudenţă, pe calea acţiunii sau a inacţiunii (de exemplu, samavolnicia, profanarea mormintelor, distrugerea sau deteriorarea bunurilor, furtul, pungăşia, contaminarea cu maladia SIDA, lăsarea în primejdie, neacordarea de ajutor unui bolnav, ameninţarea cu violenţă, calomnia, practicarea prostituţiei, încălcarea termenelor de plată a salariilor, refuzul achitării

[852] *Российская газета*, Федеральный выпуск № 7007, 28 июня 2016 г.
[853] Щербаков А.Д. Федеральный закон от 23 июня 2016 г. № 182-ФЗ «Об основах системы профилактики правонарушений в Российской Федерации»: критическая заметка. În: *Социально-экономические явления и процессы*, 2016, Том 11, № 11, p. 170-174.
[854] Brînza L. Legitima apărare și scuza provocării în lumina reglementărilor juridico-penale din România și din Republica Moldova. În: *Revista Naţională de Drept*, 2015, nr. 12, p. 10-15.

unei datorii băneşti, plagiatul, abandonul de familie, adulterul etc.). Prin „alte acte imorale" se înţelege faptele (acţiunile sau inacţiunile) care contravin normelor morale dominante la moment în societate (de exemplu, trădarea, infidelitatea, înşelarea, lipsa de scrupule, abjurarea, sacrilegiul, încălcarea unui jurământ etc.)".[855] A. Barbăneagră afirmă că „sintagma „alte acte ilegale" exprimă sensul de orice alte acţiuni nepermise de lege, care au provocat starea de afect a făptuitorului. Prin sintagma „acte imorale" se înţeleg acţiunile întreprinse de victimă în raport cu făptuitorul, acţiuni contrare moralei societăţii şi care încalcă principiile şi normele de convieţuire socială".[856]

Alți autori definesc numai noțiunea de acte imorale: „Actele imorale se exprimă în acțiunile care încalcă normele etice și contravin reprezentărilor general acceptate despre conduita rezonabilă și decentă. Acte imorale se consideră atât acțiunile ilegale (de exemplu, furtul, violența, insulta, huliganismul), cât și acțiunile care sunt doar blamate de societate (de exemplu, consumul excesiv de băuturi alcoolice, vulgaritatea în raport cu alții, comportamentul nedemn în viața de zi cu zi) (K.I. Kotlearevskaia[857]); „Act imoral este un astfel de act care contravine normelor, cutumelor și tradițiilor etice care s-au încetățenit într-o societate sau alta (într-un stat sau altul). Din rândul unor asemenea acte fac parte: atitudinea indiferentă a anumitor persoane (grupuri) față de sănătatea și aspectul lor exterior, contactele sexuale promiscui cu persoane necunoscute, lipsa de respect față de femei, minori, persoanele în vârstă etc. (A.E. Șalaghin[858]); „Acte imorale sunt: tendința de a minți; proferarea de obscenități; calomniere; vorbirea de rău; neascultare; încălcarea disciplinei; lipsa de responsabilitate; eschivarea de la activitățile social utile; atitudinea care reflectă dorința de a obține câștiguri etc. (Z.K. Davletbaeva[859]).

Observăm că noțiunea „alte acte ilegale ale victimei" are un conținut precis care este circumstanțiat de actul normativ al cărui norme sunt încălcate. Despre noțiunea „alte acte imorale ale victimei" nu se poate vorbi la fel.

În unele cazuri normele etice îmbracă o haină juridică, cumulând calitatea de norme de drept. Astfel de norme alcătuiesc codurile etice (de deontologie). La asemenea coduri se referă,

---

[855] Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. et al. *Manualul judecătorului pentru cauze penale.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 471. 1192 p.

[856] Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu (Legea nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudenţa CEDO şi a instanţelor naţionale.)*. Chișinău: Sarmis, 2009, p. 295. 860 p.

[857] Котляревская К.Ю. *Увольнение за аморальный проступок*. Disponibil: https://bit.ly/2RjQhaC

[858] Шалагин А.Е. Предупреждение социально-негативных явлений, представляющих угрозу здоровью населения и общественной нравственности. În: *Вестник экономики, права и социологии*, 2015, № 2, p. 166-169.

[859] Давлетбаева З.К. Асоциальное поведение учащихся: виды и содержание. În: *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*, 2012, Том 14, № 2-1, p. 137-145.

de exemplu, prevederea de la lit. f) art. 4 al Codului muncii. Potrivit acesteia, „raporturile de muncă şi alte raporturi legate nemijlocit de acestea sunt reglementate de [...] actele normative la nivel de unitate”.[860] Prin prisma acestei reglementări, nu poate rămâne fără atenție viziunea lui M.V. Maximciuk și N.V. Novikova: „Trebuie deosebit actul imoral de încălcarea de către salariat a eticii corporative, de afaceri sau profesionale. Regulile de etică corporativă, de afaceri sau profesională se stabilesc în actele normative ale unei unități și privesc numai salariații unității date. Etica, instituită în cadrul unei unități, nu poate pretinde la statutul de etică socială [...]. Adesea etica corporativă, de afaceri sau profesională se referă la ținuta exterioară a salariaților, la regulile de interacțiune și la alte asemenea chestiuni, ceea ce nu poate fi considerat act imoral, fiindcă salariatul nu a încălcat norme etice general recunoscute”.[861] Cu toate acestea, este posibil ca subiectul și victima infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM să fie părți ale raportului reglementat de normele de etică corporativă, de afaceri sau profesională. Însă, în acest caz determinantă va fi nu atât încălcarea unei norme etice, cât încălcarea unei norme de drept.

Norme de drept cu o pronunțată încărcătură etică pot fi identificate și în alte acte normative. De exemplu, în CP RM astfel de norme sunt: art. 209 „Atragerea minorilor la consumul ilegal de substanțe stupefiante, psihotrope și/sau de alte substanțe cu efecte similare”; art. 222 „Profanarea mormintelor şi a monumentelor”; art. 222[1] „Cruzimea faţă de animale” etc. În Codul contravențional este vorba despre: art. 88 „Aducerea minorului la starea de ebrietate produsă de alcool sau de alte substanţe; art. 89 „Practicarea prostituţiei”; art. 90 „Producerea, comercializarea, difuzarea sau păstrarea produselor pornografice”; art. 91 „Consumul băuturilor alcoolice în locuri în care acesta este interzis şi comercializarea băuturilor alcoolice către minori”; art. 355 „Consumul de băuturi alcoolice în locuri publice şi apariţia în astfel de locuri în stare de ebrietate produsă de alcool” etc. Toate aceste încălcări ale normelor etice au obținut statutul de acte ilegale în cadrul legislației penale sau al celei contravenționale. În contextul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM trebuie de menționat că nu are o importanță principială dacă un act ilegal este o faptă „*malum prohibitum*, adică o faptă care este pedepsită doar pentru că este interzisă de lege, deși nu este imorală în mod necesar, nu una *malum in se,* adică o faptă imorală în mod inerent, cum ar fi omorul, incendierea premeditată sau violul”.[862]

---

[860] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2003, nr. 159-162.

[861] Максимчук М.В., Новикова Н.В. Особенности расторжения трудового договора по инициативе работодателя в связи с совершением работником, выполняющим воспитательные функции, аморального проступка, несовместимого с продолжением данной работы. În: *Вестник Пермского государственного гуманитарно-педагогического университета. Серия № 1. Психологические и педагогические науки*, 2017, № 2-2, p. 116-120.

[862] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2018, nr. 210-223.

Este posibil ca unele acte imorale să obțină statutul de acte ilegale. La fel este posibil ca unele acte să piardă statutul de acte ilegale, păstrând doar statutul de acte imorale. Când se referă la astfel de transformări, A.I. Lojkina menționează că „s-a modificat atitudinea societății față de astfel de fenomene asociale ca vagabondajul, cerşetoria, parazitismul, subculturile, care în trecutul recent au fost sancționate din punct de vedere contravențional sau penal, iar în prezent nu sunt sancționate”.[863] V.V. Pella afirmă că „homosexualitatea şi zoofilia erau pedepsite în trecut numai dacă produceau scandal public. Astfel, nu era pedepsită imoralitatea faptelor, ci elementele secundare care o fac să fie considerată ca un ultraj contra pudorii şi a bunelor moravuri”.[864] Ultimul punct de vedere este controversat. În prezent, ca și în trecut, homosexualitatea şi zoofilia atrag răspunderea juridică (conform art. 174, 175, 222[1], 287 CP RM, art. 157 sau 354 din Codul contravențional) dacă aduc atingere unor valori sociale ocrotite de legea penală sau de legea contravențională. Dacă însă astfel de valori sociale nu sunt atinse, în prezent lipsește temeiul aplicării răspunderii juridice pentru homosexualitate şi zoofilie.[865]

Sunt rezerve și față de opinia lui Z.K. Davletbaeva: „Conduita imorală face parte din formele de conduită conforme legalității, cu toate că se cunoaște că o asemenea conduită este nu doar condamnată de morala socială, dar și sancționată din punct de vedere juridic”.[866] Nu oricare act imoral este sancționat juridic. De exemplu, în lipsa atingerii unor valori sociale ocrotite printr-o lege, nu pot fi sancționate juridic astfel de acte imorale ca: vulgaritatea în raport cu alții; consumul excesiv de băuturi alcoolice; comportamentul nedemn în viața de zi cu zi; atitudinea indiferentă a anumitor persoane (grupuri) față de sănătatea și aspectul lor exterior; contactele sexuale promiscui cu persoane necunoscute etc. S.V. Hmelevski menționează întemeiat că „o lege poate fi considerată justă sau injustă, însă a califica moralitatea ca legitimă sau nelegitimă (iar astfel de cazuri s-au înregistrat nu o singură dată în istoria civilizației noastre) este neproductiv și lipsit de sens”.[867]

Diferența dintre actele imorale și actele ilegale este determinată de diferența dintre drept și morală. S.V. Hmelevski consideră că dreptul și morala se deosebesc, în special, „prin sferele de aplicare. Normele de drept sunt îndreptate mai ales spre reglementarea relațiilor sociale de

---

[863] Ложкина А.И. Типологизация и классификация асоциальных явлений современного общества. În: *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*, 2013, № 4, Ч.2, p.108-113.
[864] Pella V.V. *Delictele îngăduite*. Bucureşti: Institutul de Arte Grafice Göbl-Rasidescu, 1919, p. 126. 520 p.
[865] Berdilo R. Alte acte ilegale sau imorale ale victimei: cauze ale apariției stării emoționale a subiectului omorului săvârșit în stare de afect. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2019, Вып. 1, ч. 1, p. 77-84.
[866] Давлетбаева З.К. Асоциальное поведение учащихся: виды и содержание. În: *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*, 2012, Том 14, № 2-1, p. 137-145.
[867] Хмелевский С.В. Мораль и право: некоторые базовые аспекты взаимосвязи и взаимовлияния. În: *Бизнес в законе. Экономико-юридический журнал*, 2012, № 2, p. 191-198.

maximă importanță pentru societate, care, din punctul de vedere a elitei politice, necesită influențare și control public. Moralitatea pătrunde practic în toate sferele activității umane, care sunt acoperite sau nu de o astfel de influențare și control".[868] Cu alte cuvinte răspunderea morală se aplică în subsidiar cu răspunderea juridică sau atunci când răspunderea juridică nu poate fi aplicată.

A. Rîșniță menționează: „Dar cine poate stabili ce este moral şi ce este imoral? Nu ştim... dar nici nu ne interesează".[869] În contextul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM acest aspect trebuie să ne intereseze. În opinia prezentată mai sus a lui M.V. Maximciuk și N.V. Novikova, acești doi autori vorbesc despre „norme etice general recunoscute".[870] Dacă ar exista norme etice general recunoscute, atunci nu s-ar mai săvârși acte imorale. Actele imorale se comit anume din cauza nerecunoașterii unor norme etice de către anumiți membri ai societății.

Acreditarea ideii date ne obligă să luăm în calcul părerile unor doctrinari. De exemplu, I. Tanoviceanu afirmă: „Există, desigur, fapte maliţioase, care merită dispreţul public, însă este posibil ca acestea să nu merite să li se aplice rigoarea legii penale, generându-se astfel dihotomia între imoralitate delictuoasă şi nedelictuoasă. Dacă nu s-ar separa aceste două genuri de fapte „rele" (prin incriminarea celor delictuoase), justiţia ar deveni arbitrară şi tiranică, fiindcă aprecierile omeneşti diferă de la individ la individ".[871] Prin prisma acestei opinii, este criticabilă viziunea expusă de C. Sima: „*Nullum crimen sine lege scripta* instituie regula că norma penală nu poate avea decât o sursă scrisă și nu una cutumiară. Dreptul cutumiar este, de regulă, definit ca un ansamblu de norme nescrise rezultat al unor practici îndelungate a căror aplicabilitate a devenit obligatorie în timp. În dreptul penal material cutuma poate prezenta interes în ceea ce privește interpretarea textelor. Astfel, interpretarea expresiei „agresiune sexuală alta decât violul" folosită în art. 111-2 din Codul penal francez sau a noțiunii de „bune moravuri" folosită de art. 375 din Codul penal român (se are în vedere CPR din 2009 – *n.a.*) face necesară apelarea la uzanțele publice".[872]

Nu poate exista o interpretare general recunoscută a noțiunilor de genul „agresiune sexuală alta decât violul" și „bune moravuri". Apelarea la uzanțele publice ar însemna apelarea la norme

---

[868] Ibidem.
[869] Rîșniță A. Teoria obiectului juridic în dreptul penal – între exigență și derizoriu. În: *Studia Universitatis Babes-Bolyai. Iurisprudentia,* 2014, nr. 2, p. 129-170.
[870] Максимчук М.В., Новикова Н.В. Особенности расторжения трудового договора по инициативе работодателя в связи с совершением работником, выполняющим воспитательные функции, аморального проступка, несовместимого с продолжением данной работы. În: *Вестник Пермского государственного гуманитарно-педагогического университета. Серия № 1. Психологические и педагогические науки*, 2017, № 2-2, p. 116-120.
[871] Tanoviceanu I. *Curs de drept penal. Vol. I*. București: Atelierele Grafice Socec & Co, 1912, p. 525. 796 p.
[872] Sima C. *Principiul legalității – fundamentul dreptului penal modern*. Disponibil: http://revistaprolege.ro/principiul-legalitatii-fundamentul-dreptului-penal-modern/

etice recunoscute de către o parte a societății și respinse sau neacceptate de către o altă parte a societății. K.I. Kotlearevskaia menționează just că „nu este posibilă stabilirea în legislație a unei liste limitative de acte imorale, întrucât este foarte greu să fie echivalate pozițiile etice ale unor categorii variate de populație”.[873] R.I. Timoșenko afirmă: „Abordările referitor la interpretarea normelor etice depind de diferiți factori. Din numărul acestora fac parte religia, studiile, educația, tradițiile, convingerile personale ale individului și alți factori, de aceea este puțin probabilă abordarea unică (general umană) a listei de criterii cu ajutorul cărora ar fi stabilită imoralitatea”.[874] G.F. Șerșenevici menționează: „Este extrem de nestatornică concepția privind ceea ce este moral și ceea ce este imoral. Această variabilitate a atitudinilor sociale se explică prin faptul că regulile comportamentului moral sunt stabilite de societate, iar evaluarea socială depinde de totalitatea condițiilor în care se desfășoară viața societății. Dacă se schimbă aceste condiții, se schimbă și evaluarea socială”.[875] După părerea lui A.S. Morozov „valorile morale diferă la majoritatea covârșitoare a membrilor societății, în funcție de nivelul lor de educație, de conștiință juridică, de cultură juridică etc. Ceea ce corespunde reprezentărilor morale ale unei persoane, poate fi adesea imoral pentru altă persoană”.[876]

Victima, făptuitorul, persoana care efectuează urmărirea penală, apărătorul și judecătorul pot avea idei complet diferite despre imoralitate în general și despre imoralitatea unui anumit act, în special. În context este importantă opinia exprimată de A.S. Morozov: „Conduita legitimă se bazează pe respectarea obligatorie numai a unui singur tip de norme sociale – a normelor de drept. Conduita unei persoane poate să corespundă cerințelor altor regulatori social (norme etice, norme religioase etc.) sau să contravină în mod direct acestor cerințe, rămânând legitimă”.[877] A.V. Averin este de părerea că „viața socială este atât de multiaspectuală, complexă și cu multiple fațete, încât adesea apar situații de viață când conflictul iscat nu poate fi aplanat atât conform legii, cât și conform normelor etice”.[878]

Conținutul precis al noțiunii „alte acte ilegale ale victimei” și conținutul imprecis al noțiunii „alte acte imorale ale victimei” ne determină să fim de acord cu S. Brînza care menționează că „în [...] art. 146 „Omorul săvârşit în stare de afect” din Codul penal, se conţin

[873] Котляревская К.Ю. *Увольнение за аморальный проступок*. Disponibil: https://bit.ly/2RjQhaC
[874] Тимошенко Р.И. *Аморальный проступок как основание расторжения трудового договора*. Disponibil: отрасли-права.рф/article/15835
[875] Шершеневич Г.Ф. О праве и государстве. În: *Юридический консультант*, 2004, № 3, p. 38-47.
[876] Морозов А.С. Правомерное поведение как особый вид социального поведения человека. În: *Вестник Кемеровского государственного университета*, 2014, Том 1, № 4, p. 271-274.
[877] Ibidem.
[878] Аверин А.В. *Правоприменительная деятельность суда и формирование научно-правового сознания судей: Проблемы теории и практики* / Под ред. М.И. Байтина. Саратов: Издательство ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», 2003, p. 39. 308 p.

expresii interpretabile, extrem de subiective prin natura lor şi greu de definit: [...] „acte imorale ale victimei"; [...]. Este clar că fiecare subiect al interpretării va înţelege în felul lui sensul acestor expresii. Este imposibil a nu manifesta subiectivism atunci când trebuie rezolvată dilema „moral – imoral" [...]. Deci, există pericolul aplicării neuniforme a legii penale, precum şi a interpretării extensive defavorabile a legii penale".[879]

Cele menționate mai sus consolidează punctul nostru de vedere, conform căruia, în dispoziția art. 146 CP RM, cuvintele „acte de violenţă sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale" să fie substituite prin cuvintele „actele ilegale".

4.5. Concluzii la Capitolul 4

Ca rezultat al analizei laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, formulăm următoarele concluzii:

1) oricare acțiune de lipsire ilegală de viață a unei alte persoane, posibilă în condițiile aflării făptuitorului în stare de afect, poate exprima conținutul faptei prejudiciabile prevăzute de art. 146 CP RM. Important este ca o astfel de acțiune să demonstreze spontaneitate și să nu presupună crearea prealabilă de condiții pentru lipsirea ilegală de viață a victimei;

2) infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM poate fi comisă pe calea inacțiunii. În cazul omorului în stare de afect comis prin inacțiune, obligația făptuitorului de a menține viața victimei este stabilită de un act normativ extrapenal, care fie constituie lege, fie dezvoltă o lege, fără a crea reglementări de sine stătătoare;

3) criteriul de delimitare dintre infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM și infracțiunile prevăzute la art. 162 sau 163 CP RM este următorul: în situaţia omorului săvârșit în stare de afect, făptuitorul doreşte sau admite moartea victimei; în cazul neacordării de ajutor unui bolnav sau al lăsării în primejdie, făptuitorul dorește producerea pericolului morții. În cazul infracțiunilor prevăzute la art. 162 sau 163 CP RM, față de moartea victimei făptuitorul poate manifesta exclusiv imprudență;

4) noțiunea de urmări prejudiciabile derivă din noțiunea de atingere infracțională, fără a se identifica cu aceasta;

---

[879] Brînza S. Evaluarea critică a prevederilor părţii speciale a Codului penal, care permit dubla interpretare şi aplicarea lor inadecvată: obiectiv al europenizării dreptului penal al Republicii Moldova. În: *Conferinţa internaţională ştiinţifico-practică cu genericul „Probleme actuale ale legislaţiei naţionale în contextul procesului integraţionist european" consacrată memoriei ilustrului jurist, savant şi pedagog Constantin Florea (Chişinău, 15 decembrie 2007)*. Chișinău: USEM, 2008, p. 28-30.

5) în cazul omorului săvârșit în stare de afect, atingerea infracțională presupune că victima este privată de posibilitatea de a participa la toate fără excepție relațiile sociale. În cazul aceleiași infracțiuni, urmările prejudiciabile presupune că victima își încetează existența, adică moare;

6) calificarea se face în baza art. 146 CP RM dacă intenția făptuitorului este de a omorî, indiferent cât de scurt sau cât de lung este intervalul de timp dintre acțiunea sau inacțiunea de lipsire ilegală de viață a victimei și moartea biologică a acesteia;

7) în contextul supravenirii intenției, este posibil ca pregătirea de infracțiunea, prevăzută la art. 145 CP RM, să fie urmată de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. În acest caz, se poate afirma că infracțiunea consumată, prevăzută la art. 146 CP RM, absoarbe pregătirea de infracțiunea prevăzută la art. 145 CP RM;

8) omorul, săvârșit în stare de afect, poate avea etapa de tentativă;

9) spre deosebire de moartea biologică, moartea clinică nu poate reprezenta urmările prejudiciabile ale omorului săvârșit în stare de afect;

10) menținerea artificială a funcţiei cardiorespiratorii în cazul celui, a cărui creier a decedat, demonstrează că ne găsim în fața unui cadavru, nu a unei persoane;

11) fapta, care duce la stoparea respirației, a ritmului cardiac și a metabolismului în cazul celui a cărui creier a decedat, trebuie calificată în baza art. 222 CP RM;

12) în general, legătura cauzală trebuie să îndeplinească două condiții: 1) antecedența cauzei în raport cu efectul; 2) caracterul necesar al legăturii dintre cauză și efect;

13) în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, fapta prejudiciabilă de lipsire ilegală de viață a unei alte persoane trebuie să fie cauza necesară a morții cerebrale a persoanei respective. Dacă moartea cerebrală a victimei ar fi survenit chiar dacă fapta prejudiciabilă respectivă nu ar fi fost săvârșită, atunci fapta dată nu reprezintă cauza necesară a morții cerebrale a victimei. Într-un asemenea caz există o altă cauză necesară – o faptă a unei alte persoane decât făptuitorul sau un anumit fenomen – a producerii morții cerebrale a victimei;

14) legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile lipsește în genere, dacă factorii cauzali, care sunt antecedenți în raport cu acele urmări prejudiciabile, au acționat în afara conștiinței și voinței făptuitorului. Reieșind din art. 20 CP RM, într-o asemenea situație, trebuie să vorbim despre un caz fortuit;

15) pentru ca inacțiunea prejudiciabilă să reprezinte cauza producerii urmărilor prejudiciabile, legătura cauzală trebuie să îndeplinească trei condiții: 1) antecedența cauzei în raport cu efectul; 2) caracterul necesar al legăturii dintre cauză și efect; 3) făptuitorului îi incumbă obligația de a acționa, obligație pe care acesta nu o îndeplinește;

16) pentru a fi considerat coautor al infracțiunii date, participantul trebuie să aducă o contribuție necesară și suficientă, în lipsa căreia acțiunea sau inacțiunea altui participant nu ar putea cauza moartea cerebrală a victimei. Fiecare dintre contribuțiile participanților – creatoare sau combative – alcătuiesc cauza comună necesară a producerii morții cerebrale a victimei. În cazul în care contribuția participantului este necesară, însă insuficientă, acesta ar putea răspunde ca organizator, instigator sau complice la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM;

17) actele ilegale sau imorale ale victimei, care provoacă starea de afect a făptuitorului, nu sunt suficiente pentru a fi atenuată răspunderea acestuia. Pentru aplicarea art. 146 CP RM, mai este necesar ca făptuitorul să comită infracțiunea sub imperiul stării de afect;

18) actele de violență, insultele grave, alte acte ilegale sau imorale ale victimei constituie cauzele apariției stării de afect a făptuitorului, privite în contextul circumstanțelor săvârșirii infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM;

19) starea de afect a făptuitorului se raportează la latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Cu toate acestea, actele provocatoare ale victimei nu pot fi raportate la același element constitutiv al infracțiunii. Constituind o expresie a realității obiective, asemenea acte doar prefigurează conținutul laturii subiective a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

20) odată ce în art. 146 CP RM nu se specifică împotriva cui sunt îndreptate actele ilegale sau imorale ale victimei infracțiunii prevăzute la acest articol, deducem că astfel de acte pot fi îndreptate împotriva oricui;

21) în contextul unei infracțiuni concrete, cauzele apariției stării de afect a subiectului infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, sunt, de asemenea, concrete. De aceea, nu este admisibilă descrierea lor într-o manieră generalizatoare. De fiecare dată, trebuie să se stabilească care anume act ilegal sau imoral al victimei reprezintă cauza apariției stării de afect a celui care a săvârșit infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM. Cu atât mai mult, nu este acceptabilă lipsa descrierii în spețele din practica judiciară a cauzelor apariției stării de afect a făptuitorului;

22) folosind în art. 146 CP RM sintagma „acte de violență”, legislatorul sugerează că actele în cauză pot apărea doar în conjunctura unei acțiuni;

23) pentru a califica fapta conform acestui articol, nu are importanță gradul de intensitate a actelor de violenţă ale victimei. De asemenea, violența, pe care o aplică victima, poate fi: 1) autonomă *sau* 2) parte a unui întreg. În cazul violenței, în general, și al actelor de violență ale victimei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, în particular, atitudinea psihică se poate exprima doar în intenție. Actele de violență ale victimei infracțiunii în cauză trebuie să aibă un caracter ilegal;

24) dacă actele de violență ale victimei implică oricare dintre cauzele enumerate în Capitolul III al părții generale a Codului penal, făptuitorul urmează să răspundă în baza art. 145 CP RM. Sub incidența sintagmei „acte de violență” din art. 146 CP RM intră nu doar violența concretizată în una dintre infracțiunile prevăzute la art. 145-148, 151, 152 sau altele din Codul penal;

25) ilegalitatea actelor de violență ale victimei reprezintă o condiție obligatorie în vederea aplicării art. 146 CP RM, nu însă o cauză a provocării stării de afect a făptuitorului;

26) fapta urmează a fi calificată conform art. 27 și 146 CP RM în cazul în care este îndreptată nemijlocit spre săvârşirea omorului în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă ilegale ale victimei, dacă, din cauze independente de voinţa făptuitorului, actele de violenţă ale victimei sunt legale. În cazul în care fapta este îndreptată nemijlocit spre săvârşirea omorului în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă legale ale victimei, dacă, din cauze independente de voinţa făptuitorului, actele de violenţă ale victimei sunt ilegale, calificarea urmează a fi făcută în baza art. 27 și 145 CP RM;

27) nu recomandăm legislatorului autohton implementarea modelului reglementar consacrat în: art. 82 CP RAl; § 115 CP RE; art. 130 CP RLi; art. 93 CPM; art. 115 CP RS; art. 128 CP RSl, etc. În aceste articole (care corespund cu art. 146 CP RM) lipsește specificarea cu privire la ilegalitatea actelor de violență ale victimei. În cazul în care în art. 146 CP RM termenul „violență” s-ar referi la acțiunea făptuitorului, nu am avea nicio obiecție. Însă, în acest articol, termenul „violență” se referă la acțiunea victimei;

28) pot fi punctate următoarele caracteristici ale noțiunii de injurie (insultă): 1) se exprimă într-o formă verbală, scrisă sau nonverbală; 2) ofensează persoana căreia îi este adresată injuria; 3) este comisă cu intenție; 4) contravine normelor de conduită general acceptate într-o societate democratică;

29) insultele grave ale victimei, privite drept cauze ale apariției stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, pot fi reținute la calificare doar în cazul în care sunt întrunite următoarele două condiții: 1) circumstanţele concrete ale cazului denotă că actul ilegal al victimei, prin care a fost provocată starea de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, se exprimă în insulte; 2) circumstanţele concrete ale cazului demonstrează că insultele respective sunt grave. În lipsa celei de-a doua condiții, lipsește temeiul aplicării art. 146 CP RM;

30) în art. 146 CP RM, noțiunea „alte acte ilegale ale victimei” are un conținut precis care este circumstanțiat de actul normativ al cărui norme sunt încălcate. Despre noțiunea „alte acte imorale ale victimei” nu se poate vorbi la fel.

5. ELEMENTELE SUBIECTIVE ALE INFRACȚIUNII DE OMOR SĂVÂRȘIT ÎN STARE DE AFECT

5.1. Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM

5.1.1. Vinovăția în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM

În general, latura subiectivă a infracțiunii include: 1) vinovăția; 2) motivul infracțiunii; 3) scopul infracțiunii; 4) emoțiile exprimate de subiectul infracțiunii. Doar primul dintre aceste semne constitutive ale laturii subiective are un caracter obligatoriu în cazul tuturor infracțiunilor. În funcție de specificul infracțiunilor, celelalte semne constitutive ale laturii subiective pot avea un caracter obligatoriu sau facultativ.

În Codul penal al Republicii Moldova noțiunea „vinovăție" apare în două ipostaze: 1) trăsătură esențială a infracțiunii; 2) semn constitutiv obligatoriu al laturii subiective a infracțiunii. Cu toate că aceste ipostaze sunt dependente una de cealaltă, în prezenta secțiune a tezei de față vom analiza doar cea de-a doua ipostază a noțiunii de vinovăție.

A. Șavga definește noțiunea de vinovăţie ca „atitudinea psihică (conştientă şi volitivă) a persoanei faţă de fapta prejudiciabilă săvârşită şi urmările prejudiciabile ale acesteia, ce se manifestă sub formă de intenţie sau de imprudenţă".[880]

Din conţinutul normelor de la art. 17 şi 18 CP RM aflăm că există două forme de vinovăţie: intenţia şi imprudenţa. În Subcapitolul 2.1 al prezentei teze am ajuns la concluzia că „intenția este singura formă posibilă de vinovăție în cazul infracțiunilor de omor în general și al omorului săvârșit în stare de afect în particular". În art. 17 CP RM nu sunt specificate expres tipurile de intenție. Din analiza articolului dat se desprinde că tipuri ale intenției sunt: intenţia directă şi intenţia indirectă. Interpretând art. 17 CP RM, se poate menționa că infracţiunea este săvârşită cu intenţie directă dacă persoana care a comis-o îşi dădea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile (factorul intelectiv) și a dorit survenirea acestor urmări (factorul volitiv). Respectiv, infracţiunea este săvârşită cu intenţie indirectă dacă persoana care a comis-o îşi dădea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile (factorul intelectiv) și a admis, în mod conştient, survenirea acestor urmări (factorul volitiv). Observăm că factorul intelectiv al intenției directe nu diferă de factorul intelectiv al intenției indirecte. Totodată, factorul volitiv este diferit în cazul celor două tipuri de intenție.

---

[880] Grama M., Botnaru S., Șavga A. et al. *Drept penal. Partea generală. Vol. I.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2012, p. 235. 328 p.

Este necesar să stabilim tipul intenției în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Unii autori vorbesc despre imposibilitatea manifestării intenției directe de către cel care comite omorul săvârșit în stare de afect. De exemplu, V.M. Burdin arată: „Notele distinctive ale afectului denotă că faptele săvârșite într-o astfel de stare se caracterizează prin imprevizibilitate impulsivă pentru făptuitor. În legătură cu faptele comise în starea de afect, este foarte probabil să vorbim despre intenția indirectă. Or, acționând impulsiv, făptuitorul urmărește să-i cauzeze victimei orice rău și nu poate dori survenirea urmărilor prejudiciabile concrete ale faptei sale”.[881] Un punct de vedere apropiat este exprimat de V.O. Navroțki: „Săvârșind o infracțiune în starea de afect, făptuitorul încearcă să se răfuiască cu cel care a recurs la acțiuni ilegale sau imorale. În acest caz sfera conștiinței este redusă, iar capacitatea de a controla comportamentul este restrânsă. Drept urmare, cel, care săvârșește o infracțiune în stare de afect, nu poate prevedea cu exactitate consecințele comportamentului său și nu dorește producerea unor anumite urmări prejudiciabile”.[882] V.N. Tkacenko afirmă că „intenția afectizată este o specie a intenției indirecte, deoarece apare brusc, împiedicând făptuitorul să-și controleze acțiunile și să le regleze intensitatea”.[883] De asemenea, A.N. Popov este de părerea că „în cazul persoanei care săvârșește infracțiunea în stare de afect, intenția este îndreptată spre cauzarea unui rău victimei. Aceasta înseamnă că, în raport cu urmările prejudiciabile, intenția făptuitorului poate fi doar indirectă”.[884]

Din contra, alți autori consideră că intenția directă este unicul tip de intenție posibil în cazul omorului săvârșit în stare de afect. Astfel, M.I. Dubinina menționează că „în prezența stării de afect, infracțiunea este săvârșită numai cu intenție directă – determinată sau nedeterminată. Analiza infracțiunilor săvârșite în stare de afect arată că făptuitorul prevede (la modul general) producerea urmărilor prejudiciabile, exprimate în cauzarea prejudiciului fizic victimei, și dorește ca acestea să se producă, deoarece urmările date constituie scopul faptei sale. Astfel de indicii sunt caracteristice numai intenției directe”.[885] B.V. Harazișvili[886] are o părere similară.

Examinarea dispoziției art. 146 CP RM denotă că limitările referitoare la tipul de intenție, pe care insistă autorii sus-menționați, nu-și au temeiul. De aceea suntem de acord cu acei autori

---

[881] Бурдін В.М. *Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання*. Львів: ПАІС, 2006, p. 136. 200 p.

[882] Навроцький В.О. *Основи кримінально-правової кваліфікації*. Київ: Юрінком Інтер, 2010, p. 175-176. 512 p.

[883] Ткаченко В.Н. Квалификация убийства и причинение тяжких последствий, совершенных в состоянии сильного душевного волнения. În: *Вопросы криминалистики*, 1967, № 12, p. 79-88.

[884] Попов А.Н. *Преступление, совершенное в состоянии аффекта (ст. 107, 113 УК РФ)*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2004, p. 46. 132 p.

[885] Дубинина М.И. *Уголовная ответственность за преступления, совершенные в состоянии сильного душевного волнения* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 1998, p. 15. 16 p.

[886] Харазишвили Б.В. *Вопросы мотива поведения преступника в советском праве* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Тбилиси, 1964, p. 10. 21 p.

care consideră că omorul în stare de afect poate fi comis cu intenție directă sau indirectă: Iu.A. Gorlova[887]; B.V. Sidorov[888]; E.A. Sarkisova[889]; T.V. Sâsoeva[890]; A.A. Hasanov[891]; S.Iu. Korabliova[892]; R.R. Tuhbatullin.[893]

S. Copețchi și I. Hadîrcă afirmă că „unele infracţiuni pot fi comise atât cu intenţie directă, cât şi cu intenţie indirectă. Altele pot fi comise doar cu intenţie directă. Nu există infracţiuni care pot fi săvârşite doar cu intenţie indirectă".[894] Împărtășim această părere și subliniem că stabilirea tipului de intenție se bazează pe două reguli obligatorii: 1) infracţiunile formale pot fi comise doar cu intenţie directă. În cazul infracțiunilor materiale intenția poate fi directă sau indirectă; 2) se comit cu intenţie directă infracţiunile materiale al căror scop constituie semnul constitutiv obligatoriu al laturii subiective. În art. 146 CP RM este descrisă o infracțiune materială, fără a fi însă prevăzut un scop special. Aplicând metoda excluderii, conchidem că infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, poate fi săvârșită fie cu intenție directă, fie cu intenție indirectă.

Ca urmare, interpretarea sistematică a art. 17 și 146 CP RM ne permite să constatăm: subiectul, care se află în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei, îşi dă seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale de lipsire ilegală de viață a victimei, prevede producerea morții cerebrale a acesteia, și dorește sau admite, în mod conştient, survenirea acestor urmări.

În cazul săvârșirii unei infracțiuni concrete prevăzute la art. 146 CP RM, tipul intenției depinde nu de lipsa sau de prezența stării de afect, ci de alți factori: caracteristicile mijlocului sau instrumentului de comitere a infracțiunii; numărul și intensitatea loviturilor aplicate de către făptuitor; localizarea pe corpul victimei a loviturilor aplicate, etc. În context G. Antoniu afirmă: „Prezumţia care se desprinde numai din natura instrumentelor folosite, din locul unde a fost aplicată lovitura şi din intensitatea acesteia (operând împreună) conferă o univocitate condiţionată actelor de executare (valabilă în măsura în care nu se face dovada contrară sau dacă

---

[887] Горлова Ю.А. Субъективные признаки убийства, совершенного в состоянии аффекта. În: *Academy,* 2017, № 11, p. 61-63.
[888] Сидоров Б.В. *Аффект. Его уголовно-правовое и криминологическое значение*. Москва: Норма, 2002, p. 78-79. 100 p.
[889] Саркисова Э.А. *Уголовное право. Общая часть*. Минск: Академия МВД, 2014, p. 194. 559 p.
[890] Сысоева Т.В. *Убийство, совершенное в состоянии аффекта (ст. 107 УК РФ).* Тюмень: ТГУ, 2003, p. 44-45. 61 p.
[891] Хасанов А.А. *Аффектированный умысел в уголовном праве*. În: Наука XXI века, 2016, №12. Disponibil: https://nauka21veka.ru/articles/yuridicheskie-nauki/affektirovannyy-umysel-v-ugolovnom-prave-1481483100/
[892] Кораблева С.Ю. *Понятие аффектированного умысла в условиях законодательной терминологической двойственности*. Disponibil: http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/3116-2012-06-16-07-17-17
[893] Тухбатуллин Р.Р. Субъект и субъективная сторона преступлений против жизни и здоровья, совершенных в состоянии аффекта. În: *Российский следователь*, 2005, № 8, p. 26-29.
[894] Copeţchi S., Hadîrcă I. Calificarea infracțiunilor după latura subiectivă. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale"*, 2015, nr. 11, p. 61-68.

aceasta nu este întărită şi de alte împrejurări care să o consolideze). Înlăturarea prezumţiei de mai sus ar putea fi făcută pe baza datelor rezultate din analiza relaţiilor anterioare dintre inculpat şi victimă (de exemplu, dacă au existat relaţii de strânsă prietenie, de sprijin reciproc, ori erau iminente relaţiile de înrudire etc.), din comportarea inculpatului în momentul săvârşirii faptei şi ulterior (manifestări de regret, convingătoare, încercări de sinucidere, atitudine sinceră în faţa autorităţilor, oferirea unor explicaţii plauzibile a desfăşurării faptelor etc.)".[895]

Prin forma de vinovăție și tipul de intenție, infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, se aseamănă cu celelalte infracțiuni săvârșite prin omor. Cu toate acestea, intenția de comitere a omorului în stare de afect se caracterizează prin anumite particularități. Unii autori scot la iveală aceste particularități. Spre exemplu, I. Hadîrcă menționează că „intenţia spontană poate determina calificarea infracţiunii potrivit unei norme care incriminează fapta săvârşită în stare de afect; or, această din urmă stare poate apărea doar pe neaşteptate. Lucrul dat rezultă, inclusiv, din norma de la art. 146 CP RM, potrivit căreia starea de afect care a determinat săvârşirea omorului trebuie să fi survenit în mod subit".[896] O.V. Prijbilo, atunci când caracterizează infracțiunile impulsive, afirmă: „Principala lor trăsătură este efemeritatea activității infracționale, caracterizată printr-un scurt proces de motivație, precum și printr-o viteză rapidă de luare a deciziilor și de executare a acestora".[897] De asemenea, A. Mariț și D. Georgian sunt de părerea că „în ceea ce privește intenţia spontană, această forma a intenţiei se caracterizează prin două elemente principale: hotărârea este luată într-o stare de tulburare sau emoţie și ea este pusă imediat în executare. Spre exemplu, inculpatul este lovit cu pumnul de către victimă, cauzându-i-se astfel o stare de tulburare, iar acesta ripostează aplicându-i agresorului o lovitură de cuţit".[898]

Din aceste păreri rezultă că, în cazul omorului săvârșit în stare de afect, este exclus ca procesul de motivație să fie de lungă durată, iar viteza de luare a deciziilor și de executare a acestora să fie lentă. Această concluzie este confirmată de C. Reghini: „Intenţia premeditată și intenţia spontană se exclud *de plano*, fiind de neconceput existenţa simultană în psihicul unui infractor, a două atitudini diametral opuse cu privire la aceeași faptă și la urmarea inerentă

---

[895] Antoniu G. *Tentativa (doctrină, jurisprudenţă, drept comparat)*. Bucureşti: Editura Societăţii Tempus, 1996, p. 116. 315 p.

[896] Hadîrcă I. Tipurile nenormative ale intenţiei şi importanţa lor la calificare. În: *Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare" (28-29 septembrie 2016). Rezumate ale comunicărilor. Ştiinţe juridice, vol. I*. Chişinău: CEP USM, 2016, p. 120-124.

[897] Прижбило О.В. *Імпульсивна злочинність: кримінологічні проблеми вивчення та запобігання* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Одеса, 2018, p. 8. 21 p.

[898] Mariț A., Georgian D. Provocarea la intenţia repentină sau afectivă. În: *Administraţia statului Republica Moldova la 20 de ani de independenţă. Materiale ale sesiunii de comunic. șt. (29-30 octombrie 2011)*. Chișinău: Institutul de Științe Administrative din Republica Moldova, 2012, p. 543-551.

acesteia”.[899] S. Brînza și V. Stati menționează că „cea mai vădită mostră de absurditate o atestăm în art. 90 CP RM din 1961. În acest articol găsim următoarea formulare: „Omorul premeditat săvârşit în stare de afect survenit în mod subit [...]”.[900] Așadar, aceeași intenție infracțională nu poate fi atât spontană, cât și premeditată. Ca tipuri nenormative de intenție, intenția spontană și intenția premeditată se exclud reciproc.

Aceste două tipuri de intenție se deosebesc prin momentul de formare a intenției. Referitor la intenţia spontană și cea premeditată, A. Șavga afirmă că prima „se caracterizează prin faptul că apare brusc, iar trecerea la săvârșirea faptei are loc imediat după luarea hotărârii infracţionale (de exemplu, făptuitorul reacţionează imediat la lovirea sa de către o altă persoană căreia îi vatămă integritatea corporală). Celei de-a doua îi este caracteristică existenţa unui interval de timp între luarea hotărârii infracţionale și punerea ei în executare, interval în care făptuitorul a meditat asupra modului și mijloacelor de săvârșire a faptei”.[901] M. Ștefănoaia delimitează „intenţia spontană (când făptuitorul săvârşeşte fapta imediat după ce ia decizia de a o săvârşi) şi intenţia premeditată (când făptuitorul săvârşeşte fapta după un anumit interval din momentul luării deciziei de a o săvârşi, perioadă în care meditează asupra modului şi mijloacelor de săvârşire a infracţiunii, fie săvârşeşte careva acte de pregătire)”.[902] A.M. Markova menționează: „Se consideră că spontană este acea intenție care apare într-o anumită situație de viață și care se realizează imediat sau după o perioadă scurtă de timp. [...] Premeditată este acea intenție care se realizează într-o perioadă de timp mai mult sau mai puțin lungă după apariția acesteia”.[903] De asemenea, V.V. Litvinenko și L.A. Șcerbici afirmă: „Intenția premeditată se caracterizează prin aceea că se realizează într-o perioadă mai mult sau mai puțin semnificativă de timp după apariția acesteia. În multe cazuri, intenția premeditată mărturisește despre perseverență și, uneori, despre complexitatea procedeului de atingere a obiectivului infracțional. Prin urmare, în cazul intenției premeditate, crește considerabil pericolul social al infracțiunii și periculozitatea socială a făptuitorului. În această perioadă de timp, făptuitorul meditează asupra detaliilor infracțiunii, alege participanții, întocmește un plan, conturează metoda de săvârșire a infracțiunii etc. Intenția spontană se caracterizează prin aceea că apare brusc și se realizează imediat sau după o scurtă

[899] Reghini C. Aspecte teoretice şi practice ale intenţiei repentine. În: *Teorii şi practici ale guvernării democratice. Sesiune de comunicări ştiinţifice (23-24 octombrie, 2010)*. Chișinău: Elena-V.I., 2011, p. 375-396.
[900] Brînza S., Stati V. Previzibilitatea dispoziției de la lit. a) alin. (2) art. 145 din Codul penal al Republicii Moldova: aspecte legislative, jurisprudențiale, doctrinaire. În: *Актуальные научные исследования в современном*, 2020, Вып. 4, ч. 7, p. 88-107.
[901] Grama M., Botnaru S., Șavga A. et al. *Drept penal. Partea generală*. Chișinău: Cartier, 2005, p. 207-208. 624 p.
[902] Ștefănoaia M. *Drept penal: partea generală. Vol. I*. Bucureşti: Universul Juridic, 2020, p. 309. 619 p.
[903] Маркова А.М. Классификация видов умысла по моменту возникновения. În: *Правовое обеспечение инновационного развития общества и государства: материалы междунар. науч. конф. студентов, магистрантов и аспирантов (Минск, 29-30 окт. 2010 г.)*. Минск: БГУ, 2011, p. 232-233.

perioadă de timp. Cel, care comite infracțiunea cu intenție spontană nu se caracterizează, de regulă, prin tendințe infracționale persistente. De obicei, intenția spontană apare în circumstanțe favorabile săvârșirii infracțiunii".[904]

Intenția spontană poate caracteriza oricare dintre infracțiunile prevăzute la art. 145-148 CP RM. Expresia „survenită în mod subit" din art. 146 CP RM arată că, la momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul trebuie să manifeste nu pur și simplu o intenție subită. Este necesar ca această intenție să fie, de asemenea, afectizată.

În doctrină găsim definiții ale noțiunii de intenție afectizată. Spre exemplu, S. Mîțu consideră că „spre deosebire de intenţia spontană simplă, intenţia din afect apare în mod subit sub imperiul unor tulburări sau al altor stări de provocare ca reacţie imediată la aceste provocări. Această modalitate a intenţiei spontane constituie un semn ce caracterizează latura subiectivă a unor componenţe de infracţiuni, cum sunt omorul săvârşit în stare de afect (art. 146 CP al RM) [...]".[905] A.A. Hasanov menționează că intenția afectizată „reprezintă o varietate a intenției directe sau a intenției indirecte, care ia în considerare starea emoțională specifică ce apare în rezultatul actelor ilegale sau imorale ale victimei".[906] S.Iu. Korabliova este de părerea că „intenția afectizată este o varietate a intenției directe sau a intenției indirecte, care apare într-o anumită stare emoțională".[907] V.V. Litvinenko și L.A. Șcerbici sunt de părerea că „intenția afectizată caracterizează nu atât momentul de apariție a intenției, cât mecanismul psihologic al apariției intenției de a comite o infracțiune. În infracțiunile comise cu intenție afectizată, atitudinea antisocială a făptuitorului este mai puțin pronunțată. Mai mult se evidențiază influența situației ca factor extern de săvârșire a infracțiunii".[908]

Concluzia este că intenția afectizată apare în momentul în care starea de afect a făptuitorului deja se declanșase și încă nu se epuizase. Infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, nu poate fi săvârșită înainte ca starea de afect să înceapă sau după ce starea de afect s-a epuizat. În asemenea cazuri, intenția nu va mai fi influențată de starea de afect, deci nu va mai fi o intenție afectizată. Astfel, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, caracteristicile intenției sunt esențial condiționate de starea de afect a făptuitorului. În lipsa stării de afect a

[904] Литвиненко В.В., Щербич Л.А. Виды умысла и их уголовно правовое значение. În: *XXXII Неделя науки СПбГПУ. Материалы межвузовской научно-технической конференции*, 2004, Ч. VIII, p. 146-148.
[905] Mîțu S. Vinovăţia sub formă de intenţie. În: *Vector European*, 2014, număr suplimentar, p. 107-110.
[906] Хасанов А.А. *Аффектированный умысел в уголовном праве*. În: Наука XXI века, 2016, №12. Disponibil: https://nauka21veka.ru/articles/yuridicheskie-nauki/affektirovannyy-umysel-v-ugolovnom-prave-1481483100/
[907] Кораблева С.Ю. *Понятие аффектированного умысла в условиях законодательной терминологической двойственности*. Disponibil: http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/3116-2012-06-16-07-17-17
[908] Литвиненко В.В., Щербич Л.А. Виды умысла и их уголовно правовое значение. În: *XXXII Неделя науки СПбГПУ. Материалы межвузовской научно-технической конференции*, 2004, Ч. VIII, p. 146-148.

făptuitorului, intenția nu va fi afectizată, iar infracțiunea nu va putea fi calificată în baza art. 146 CP RM.

Analiza vinovăției în cazul infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, continuă cu examinarea delimitării tentativei de omor săvârșit în stare de afect de vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii în stare de afect.

La ipoteza analizată se referă o speță: B.V. a fost condamnat în baza art. 156 CP RM. În fapt la 22.10.2005, aproximativ la ora 03.00, acesta se afla la domiciliul său din satul Pănăşeşti, raionul Străşeni. În timp ce dormea, B.V. a fost trezit de consăteanul G.I. Fiind în stare de ebrietate, ultimul a pătruns ilegal în casa lui B.V. şi se comporta agresiv. G.I. l-a lovit pe B.V. în faţă, a stricat un bec și s-a dezbrăcat. Având intenția de a o dezbrăca pe concubina lui B.V., G.I. a lovit-o şi pe ea, a înjurat-o și a amenințat-o. Ca reacție la acest comportament imoral şi ilegal al lui G.I., B.V. a luat o toporişcă şi l-a lovit de câteva ori pe G.I. în cap. Lui G.I. i-a fost cauzată vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății. Instanţa de fond a recalificat fapta lui B.V. de la art. 27, alin. (1) art. 145 CP RM la art. 156 CP RM, motivând că înjurăturile, loviturile, becul stricat, acţiunile îndreptate spre săvârşirea actului sexual urmează a fi considerate acte de violenţă şi insulte grave care au provocat starea de afect a lui B.V.[909] Totuși, instanța de fond nu a motivat de ce a decis să aplice art. 156 CP RM, și nu art. 27, art. 146 CP RM.

Despre delimitarea tentativei de omor săvârșit în stare de afect de vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii în stare de afect vorbește M.I. Galiukova: „Pentru a califica fapta ca tentativă de omor săvârșit în stare de afect este necesar să se stabilească că făptuitorul a acționat cu intenția de a lipsi victima de viață. Dacă nu poate fi probat că făptuitorul a acționat cu intenția îndreptată anume spre lipsirea de viață a victimei, fapta trebuie calificată în funcție de urmările prejudiciabile realmente survenite”.[910] Prin aceasta M.I. Galiukova sugerează că tentativa de omor săvârșit în stare de afect poate fi săvârșită numai cu intenție directă. Dacă făptuitorul se mulțumește cu orice urmare prejudiciabilă, acesta manifestă intenție indirectă. În acest caz, dacă se produce vătămarea gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății, iar fapta a fost comisă în stare de afect, se aplică art. 156 CP RM.

Este de interes și următoarea viziune a lui M.I. Galiukova: „Prezintă dificultate calificarea acelor cazuri când făptuitorul, după câteva acțiuni îndreptate spre lipsirea de viață a victimei, sistează activitatea infracțională și acordă ajutor victimei. În fiecare caz concret problema

[909] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 25.03.2008. Dosarul nr. 1ra-46/2008*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

[910] Галюкова М.И. Причинение вреда здоровью в состоянии аффекта: проблемы квалификации. În: *Успехи современного естествознания*, 2005, № 3, p. 30-31.

calificării trebuie rezolvată reieșind din stadiul de evoluare a activității infracționale. Dacă a avut loc o tentativă terminată, atunci fapta trebuie calificată ca tentativă de omor. În cazuri foarte rare, când făptuitorul încă mai păstrează controlul asupra desfășurării activității infracționale, adică când între săvârșirea faptei îndreptate spre atingerea rezultatului infracțional și producerea acestui rezultat există un interval de timp în care făptuitorul preîntâmpină urmările prejudiciabile, este posibilă renunțarea benevolă la săvârșirea infracțiunii. În aceste cazuri făptuitorul este pasibil de răspundere pentru urmările prejudiciabile realmente survenite. În cazurile când renunțarea benevolă este imposibilă, toate acțiunile ulterioare pozitive ale făptuitorului pot fi luate în calcul la stabilirea pedepsei. Dacă tentativă de infracțiune este neterminată, renunțarea benevolă este posibilă. În acest caz va fi legală și întemeiată calificarea în funcție de urmările prejudiciabile realmente survenite”.[911]

Această părere corespunde cu prevederile alin. (1)-(3) art. 56 CP RM: „(1) Se consideră renunţare de bună voie la săvârşirea infracţiunii încetarea de către persoană a pregătirii infracţiunii sau încetarea acţiunilor (inacţiunilor) îndreptate nemijlocit spre săvârşirea infracţiunii, dacă persoana era conştientă de posibilitatea consumării infracţiunii. (2) Persoana nu poate fi supusă răspunderii penale pentru infracţiune dacă ea, benevol şi definitiv, a renunţat la ducerea până la capăt a acesteia. (3) Persoana care a renunţat de bună voie la ducerea infracţiunii până la capăt este supusă răspunderii penale numai în cazul în care fapta săvârşită conţine o altă infracţiune consumată”.

Spre deosebire de tentativa de infracțiune care presupune încetarea activității infracționale din cauze independente de voința făptuitorului, renunțarea benevolă la săvârșirea infracțiunii presupune încetarea activității infracționale din cauze ce depind de voința făptuitorului. Așa cum subliniază S. Brînza, în cazul renunțării benevole la săvârșirea infracțiunii făptuitorul este conştient de posibilitatea consumării infracţiunii, însă, din anumite motive, renunță la această posibilitate. În cazul dat conduita victimei sau alte cauze exterioare pot să reprezinte „un pretext, nu un factor de influență preponderentă în luarea de către făptuitor a deciziei de a înceta activitatea infracțională”.[912]

Analiza continuă cu examinarea delimitării omorului săvârșit în stare de afect de vătămarea intenționată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii în stare de afect, care a provocat din imprudență decesul victimei.

---

[911] Галюкова М.И. Причинение вреда здоровью в состоянии аффекта: проблемы квалификации. În: *Успехи современного естествознания*, 2005, № 3, p. 30-31.

[912] Brînza S. Aplicarea răspunderii pentru tentativa de viol: analiza practicii judiciare a Republicii Moldova. În: *Актуальные научные исследования в современном мире: XXXII Междунар. научн. конф., 26-27 декабря 2017 г., Переяслав-Хмельницкий. Сб. научных трудов*. Переяслав-Хмельницкий, 2017, Вып. 12, ч. 6, p. 51-60.

S. Brînza menţionează că „dacă vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii, săvârşită în stare de afect, a provocat decesul victimei, atunci decesul victimei nu se încadrează în limitele prevăzute de art. 156 CP RM. Decesul victimei se ia în considerare la individualizarea pedepsei, nu şi la calificarea infracţiunii. Astfel în baza prevederilor de la lit. a) art. 117 CP RM, concurenţa dintre alin. (4) art. 151 CP RM şi art. 156 CP RM este soluţionată de asemenea în favoarea art. 156 CP RM".[913] Deci, vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii, săvârşită în stare de afect, care a provocat decesul victimei din imprudență, se califică în baza art. 156 CP RM.

Deosebirea dintre omorul săvârșit în stare de afect și vătămarea intenționată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii în stare de afect, care a provocat decesul victimei, se referă, în principal, la forma de vinovăție față de moartea produsă de faptele comparate. Dacă omorul săvârșit în stare de afect presupune intenția directă sau indirectă, atunci vătămarea intenționată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii în stare de afect, care a provocat decesul victimei, presupune neglijență sau încredere exagerată față de moartea victimei. „Stabilirea formei de vinovăție față de moartea victimei se face în urma examinării tuturor circumstanțelor relevante".[914]

A.V. Brâjak vorbește despre circumstanțele următoare: metoda și mijlocul de săvârșire a infracțiunii, numărul, caracterul și localizarea rănilor și a altor leziuni pe corpul victimei, relația dintre făptuitor și victimă etc.[915] K.A. Sapojnikova propune o listă asemănătoare de circumstanțe: localizarea leziunilor corporale, mijlocul de săvârșire a infracțiunii, forța de aplicare a loviturii, multitudinea (numărul) loviturilor aplicate, țintirea loviturilor aplicate, raporturile dintre făptuitor și victimă până la comiterea infracțiunii, comportamentul făptuitorului după săvârșirea infracțiunii etc.[916]

Cel mai probabil, va trebui aplicat art. 146 CP RM dacă: leziunile corporale au fost localizate în zona organelor vitale; mijlocul de săvârșire a infracțiunii a avut destinația lipsiri de viață a victimei; intensitatea aplicării loviturilor a fost sporită; numărul loviturilor aplicate a fost mare; loviturile aplicate au fost țintite în organele vitale; raporturile dintre făptuitor și victimă

---

[913] Brînza S., Ulianovschi X., Stati V. et al. *Drept penal. Partea specială. Vol. II.* Chișinău: Cartier, 2005, p. 111. 804 p.

[914] Berdilo R. Delimitarea omorului săvârșit în stare de afect de infracțiunile conexe. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2019, Вып. 1, ч. 1, p. 94-102.

[915] Брижак А.В. Проблемні питання кримінально-правової кваліфікації злочинів вчинених в стані афекту. În: *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*, 2015, Вип. 3, p. 177-190.

[916] Сапожникова К.А. Проблемы отграничения умышленного причинения тяжкого вреда здоровью, повлекшего по неосторожности смерть потерпевшего от убийства. În: *Отечественная юриспруденция*, 2017, № 5, p. 87-89.

până la comiterea infracțiunii s-au caracterizat prin ostilitate și conflictualitate; comportamentul făptuitorului după săvârșirea infracțiunii s-a caracterizat prin cinism și dispreț. Din contra, cel mai probabil, va trebui aplicat art. 156 CP RM dacă: leziunile corporale nu au fost localizate în zona organelor vitale; mijlocul de săvârșire a infracțiunii a avut destinația exclusivă de vătămare a integrității corporale sau a sănătății victimei; intensitatea aplicării loviturilor a fost redusă; numărul loviturilor aplicate a fost mic; loviturile aplicate nu au fost țintite în organele vitale; raporturile dintre făptuitor și victimă până la comiterea infracțiunii s-au caracterizat prin simpatie și întrajutorare; comportamentul făptuitorului după săvârșirea infracțiunii s-a caracterizat prin căință sinceră.

Toate dubiile legate de circumstanțele, care ajută la stabilirea formei de vinovăție față de moartea victimei, trebuie interpretate în favoarea făptuitorului. În acest caz se consideră că făptuitorul a manifestat imprudență față de moartea victimei, iar calificarea trebuie făcută potrivit art. 156 CP RM.

În încheierea analizei vinovăției în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, este necesar să discutăm despre delimitarea omorului săvârșit în stare de afect de lipsirea de viață din imprudență săvârșită în stare de afect.

S. Brînza afirmă că „vătămarea gravă ori medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii în stare de afect, săvârşită din imprudenţă, trebuie calificată conform art. 157 CP RM. Reieşind din prevederea de la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM, în astfel de cazuri provocarea infracţiunii de actele ilegale sau imorale ale victimei poate fi luată în considerare ca circumstanţă care ar atenua pedeapsa”.[917] Făcând analogie, putem spune că lipsirea de viață din imprudenţă, săvârşită în stare de afect, trebuie calificată conform art. 149 CP RM. Reieşind din prevederile de la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM, în astfel de cazuri provocarea infracţiunii de actele ilegale sau imorale ale victimei poate fi luată în considerare ca circumstanţă care atenuează pedeapsa.

Criteriul de diferențiere a celor două infracțiuni se exprimă în forma de vinovăție pe care făptuitorul o manifestă față de moartea victimei. Aprioric, orice infracțiune de omor, inclusiv infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, poate fi săvârșită doar cu intenție. În contextul dat este de interes speța în care s-a efectuat recalificarea faptei de la art. 146 CP RM la alin. (1) art. 149 CP RM. În motivarea deciziei pronunțate în cazul acestei spețe se arată: „C.T. n-a avut intenţia directă de a omorî victima. Ea doar s-a apărat de aceasta. Este evident că C.T. nu a ţintit în organele vitale ale victimei (cap, piept, inimă), ci lovitura a fost haotică atunci când I.V. se afla deasupra ei trăgând-o de păr. Conform raportului de expertiză medico-legală în privinţa lui C.T.,

[917] Brînza S., Ulianovschi X., Stati V. et al. *Drept penal. Partea specială. Vol. II.* Chișinău: Cartier, 2005, p. 112. 804 p.

pe coapsa ei stângă a fost depistată o echimoză care a fost cauzată prin acţiunea traumatică a unui obiect dur contondent, posibil, în timpul şi circumstanţele indicate”.[918]

Despre circumstanțele, care ajută la stabilirea formei de vinovăție față de moartea victimei, am vorbit anterior. În speța dată, probabil, s-a ajuns la concluzia că probele administrate nu sunt destule pentru a confirma că făptuitorul a manifestat intenție față de moartea victimei. În aceste condiții este întemeiată recalificarea faptei de la art. 146 CP RM la alin. (1) art. 149 CP RM.

5.1.2. Motivul și scopul în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM

O infracțiune, ca și oricare alt tip de comportament uman, presupune întotdeauna un proces psihologic complex. Pentru înțelegerea corectă a acestui proces, este important să fie analizate motivul și scopul comportamentului respectiv.

În art. 146 CP RM nu sunt specificate motivul și scopul infracțiunii. Prin aceasta, infracțiunea, prevăzută de acest articol, se deosebește de infracțiunile prevăzute la lit. b), j)-l) și n) alin. (2) art. 145, lit. e), g), i) și l) alin. (2) art. 151, lit. f), h) și j) alin. (2) art. 152, lit. f) alin. (2) art. 164 etc. din Codul penal. Cu toate acestea, nu putem fi de acord cu M.Iu. Karasiova[919], P.S. Daghel și D.P. Kotov[920] care sunt de părerea că, în cazul omorului săvârșit în stare de afect, motivul și scopul lipsesc. În cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, lipsesc motivul și scopul special, care influențează asupra calificării. Aceasta nu înseamnă că lipsesc în genere motivul și scopul infracțiunii. În cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, acestea trebuie luate în considerare la individualizarea pedepsei. Necesitatea stabilirii motivului și scopului în cazul oricărei infracțiuni rezultă din alin. (2) art. 281 și pct. 1) alin. (1) art. 394 CPP RM.

Mai întâi va fi analizat *motivul* infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

În CP RM nu este definită noțiunea „motivul infracțiunii”. În doctrina penală pot fi găsite definițiile acestor noțiuni. Astfel, C. Bulai înțelege prin „motiv (mobil) al infracţiunii” „imboldul interior, adică acea necesitate, dorinţă, pasiune, emoţie, acel sentiment care determină persoana să săvârşească infracţiunea şi îi dirijează voinţa în momentul săvârşirii ei. De aceea motivul este denumit și cauza internă a actului de conduită”.[921] După părerea lui A. Bucur, „este numit mobil acel impuls psihic care determină o persoană să acționeze, acea cauză internă a actului de

[918] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 15.01.2013. Dosarul nr. 1ra-61/2012*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

[919] Карасёва М.Ю. Мотив и цель как факультативный признак субъективной стороны преступления. În: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*, 2016, № 10-1, p. 158-161.

[920] Дагель П.С., Котов Д.П. *Субъективная сторона преступления и ее установление*. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1974, p. 180. 243 p.

[921] Bulai C. *Manual de drept penal. Partea generală*. București: ALL, 1997, p. 192. 647 p.

voință”.[922] T.V. Kruglova consideră că „motiv al comportamentului infracțional constituie imboldul interior, care se exprimă în năzuința subiectului de a atinge rezultatul dorit (scopul) prin săvârșirea unei fapte socialmente periculoase”.[923] L.L. Kruglikov menționează că „motivul apare ca forța motrice, ca sursa intrinsecă de comitere a faptei infracționale”.[924] A.I. Rarog afirmă că „motiv este imboldul interior condiționat de anumite necesități și interese, care determină hotărârea făptuitorului de a comite infracțiunea și de care acesta este ghidat atunci când săvârșește infracțiunea”.[925] Părerea lui I.Ia. Kozacenko este că „motiv al infracțiunii îl reprezintă imboldul interior condiționată de anumite nevoi și interese, care determină făptuitorul să ia decizia de a săvârși infracțiunea”.[926]

Aceste definiții nu diferă în esență. Analiza lor ne arată că motiv al infracțiunii este imboldul lăuntric ce are la bază anumite interese și/sau necesități pe care făptuitorul intenționează să le satisfacă pe calea săvârșirii infracțiunii. Motivul apare înainte de săvârșirea infracțiunii, dând origine voinței făptuitorului de a săvârși infracțiunea și ghidându-l în vederea comiterii infracțiunii.

Referitor la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, S. Brînza afirmă: „Motivele infracţiunii pot fi diferite, exprimându-se de cele mai multe ori în răzbunare sau gelozie”.[927] O părere similară are M.Iu. Karasiova.[928]

Având o părere apropiată, S.A. Eloian consideră că „răzbunarea este motivul dominant al infracțiunilor săvârșite în stare de afect. Se are în vedere răzbunarea pentru răul provocat”.[929] Precizarea din ultima propoziție este inutilă și chiar tautologică, deoarece, așa cum menționează S. Brînza, la baza răzbunării „se află supărarea și nemulţumirea de faptele altei persoane, însoţite de năzuinţa de a primi satisfacţie pentru prejudiciile pricinuite”.[930] Răzbunarea este, prin definiție, un rău cauzat pentru un alt rău.

---

[922] Bucur A. Influența mobilului și a scopului asupra vinovăției penale. În: *Caiete de drept penal*, 2006, nr. 2, p. 82-93.

[923] Круглова Т.В. *Ревность как мотив совершения преступления и ее уголовно-правовое и криминологическое значение* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003, p. 7. 29 p.

[924] Кругликов Л.Л. *Уголовное право России. Часть Общая*. Москва: Проспект, 2014, p. 216. 612 p.

[925] Рарог А.И. *Уголовное право России. Части Общая и Особенная*. Москва: Проспект, 2013, p. 92. 495 p.

[926] Козаченко И.Я. *Уголовное право. Общая часть*. Москва: Норма, 2008, p. 294. 720 p.

[927] Brînza S., Ulianovschi X., Stati V. et al. *Drept penal. Partea specială. Vol. II.* Chișinău: Cartier, 2005, p. 74. 804 p.

[928] Карасёва М.Ю. Мотив и цель как факультативный признак субъективной стороны преступления. În: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*, 2016, № 10-1, p. 158-161.

[929] Элоян С.А. *Проблемы квалификации преступлений, совершаемых в состоянии аффекта*. Disponibil: http://rae/forum 2011/22/1599 russian-scientists.ru›communication/forum

[930] Brînza S., Ulianovschi X., Stati V. et al. *Drept penal. Partea specială. Vol. II.* Chișinău: Cartier, 2005, p. 55. 804 p.

Despre un alt motiv al omorului săvârșit în stare de afect – gelozia – ne vorbesc alți autori. T.V. Kruglova afirmă că „gelozia ca motiv al infracțiunii se exprimă în năzuința unei persoane de a păstra în continuare o valoare semnificativă pe calea săvârșirii unei fapte ilegale. Gelozia se manifestă și este percepută de oameni în moduri diferite, dând naștere la diverse stări emoționale, adesea însoțite de aplicarea unor procedee violente care conduc spre urmări cu caracter penal. Deși sentimentul de gelozie în unele cazuri poate juca rolul unui anumit stimulent pentru comiterea de fapte socialmente utile, totuși, acest motiv este, prin conținutul său social, josnic și imoral. Gelozia constituie o manifestare de egoism, de posesivitate transferată asupra celor apropiați”.[931] A. Nuță caracterizează astfel motivul de gelozie: „Un ansamblu de trăiri emoționale, gânduri și acțiuni care apar și se dezvoltă când o relație semnificativă este percepută ca fiind amenințată de un rival. Pentru a fi gelos trebuie să ai pe cineva (ceva), în sensul de a avea sentimentul ca acel ceva (cineva) îți aparține”.[932]

T.V. Kruglova pune la îndoială că motivul de gelozie ar fi prezent în cazul omorului în stare de afect, săvârșit asupra soțului, soției, concubinului sau concubinei, surprinși în timpul unui adulter. Autoarea dată consideră că, pentru ca gelozia să reprezinte motivul unei asemenea infracțiuni, victima trebuie să provoace starea de afect a făptuitorului prin insulte grave.[933] În primul rând, adulterul constituie un act ilegal și imoral în același timp. Aceasta rezultă din alin. (2) art. 18 din Codul familiei al Republicii Moldova, conform căruia „soţii îşi datorează reciproc sprijin moral şi fidelitate conjugală”.[934] Din acest punct de vedere, adulterul nu poate fi restrâns doar la noțiunea „insulte grave” din art. 146 CP RM. În al doilea rând, nu este clar de ce, în opinia lui T.V. Kruglova, gelozia nu poate fi motiv în situația pe care o descrie. Nu este exclus ca acest motiv să fie secundat de alte motive. Însă, într-un fel sau altul, gelozia este prezentă în cazul omorului în stare de afect, săvârșit asupra soțului, soției, concubinului sau concubinei, surprinși în timpul unui adulter. Or, așa cum menționează S. Brînza, „gelozia reprezintă neîncrederea pasionată, îndoiala chinuitoare în ce privește fidelitatea, dragostea, devotamentul deplin al cuiva. Victimă a omorului din gelozie poate fi nu numai persoana care a generat nemijlocit acest sentiment, dar și o altă persoană, apropiată primei”.[935]

---

[931] Круглова Т.В. *Ревность как мотив совершения преступления и ее уголовно-правовое и криминологическое значение* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003, p. 7. 29 p.

[932] Nuță A. *Despre iubirea nonposesivă și exuberantă*. București: Editura SPER, 2005, p. 34. 96 p.

[933] Круглова Т.В. *Ревность как мотив совершения преступления и ее уголовно-правовое и криминологическое значение* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003, p. 8. 29 p.

[934] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr. 47-48.

[935] Brînza S., Ulianovschi X., Stati V. et al. *Drept penal. Partea specială. Vol. II.* Chișinău: Cartier, 2005, p. 55. 804 p.

Considerăm neîntemeiat a restrânge motivele infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, la răzbunare și la gelozie. Nu poate fi lăsată fără atenție afirmația lui K.V. Deadiun: „Săvârșirea unei infracțiuni în stare de afect nu întotdeauna presupune motivul răzbunării, al geloziei etc. Adesea, o astfel de infracțiune poate fi condiționată de motive de protecție împotriva maltratării și a bătăilor sistematice din partea victimei”.[936] În context, A.N. Popov consideră că în cazul omorului săvârșit în stare de afect „motivele posibile se exprimă în răzbunarea sau în gelozie. Însă, la fel de posibil într-un asemenea caz este motivul răsplatei pentru răul provocat. Motivul dat nu presupune reprimarea sau răzbunarea asociată cu o evaluare negativă, ci un comportament pozitiv, deși reprobabil într-un anumit sens, care este menit să limiteze răspândirea răului. Acest comportament este pozitiv, pentru că reprezintă o reacție la un rău. Răsplata pentru răul provocat este un comportament reprobabil, întrucât constituie o reacție fie tardivă, fie inadecvată”.[937] Dincolo de aprecierile cu caracter moral (și, drept urmare, subiectiv) ale lui A.N. Popov, contează că pot exista motive ale omorului săvârșit în stare de afect, care nu se încadrează în tiparul răzbunării și al geloziei.

În Subcapitolul 3.3 al prezentei teze am argumentat posibilitatea concurenței dintre art. 146 și 148 CP RM. În virtutea regulii de la lit. b) art. 117 CP RM, în acest caz nu trebuie aplicat art. 148 CP RM. Ca urmare, motivul de compătimire poate sta la baza infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

De asemenea, motivul de compătimire poate fi prezent în cazurile în care se exclude concurența dintre art. 146 și 148 CP RM. Se au în vedere cazurile când starea de afect a făptuitorului este provocată prin acte de violenţă, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale fie de către o persoană care nu suferă de o maladie incurabilă sau care nu are suferinţe fizice cu caracterul insuportabil, fie de către o persoană care suferă de o maladie incurabilă sau care are suferinţe fizice cu caracterul insuportabil, însă în lipsa dorinţei victimei sau, în cazul minorilor, a rudelor acestora. Într-un asemenea caz, deoarece lipsește temeiul aplicării art. 148 CP RM, urmează să fie aplicat art. 146 CP RM.

Cu siguranță, răzbunarea, gelozia, compătimirea etc. în cazul omorului, săvârșit în stare de afect, prezintă o nuanță care le deosebește de răzbunarea, gelozia, compătimirea etc. în cazul celorlalte infracțiuni săvârșite prin omor. Starea de afect și factorii situaționali nu pot să nu lase o amprentă asupra genezei infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Despre aceasta ne vorbește I.

---

[936] Дядюн К.В. Состояние аффекта и превышение пределов необходимой обороны: вопросы соотношения и разграничения составов. În: *Адвокат*, 2013, № 9, p. 21-24.

[937] Попов А.Н. *Преступление, совершенное в состоянии аффекта (ст. 107, 113 УК РФ)*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2004, p. 94. 132 p.

Mircea: „Stările emoționale ale subiectului, într-o strânsă legătură reciprocă cu alte procese psihice din conștiința sa, determină formarea motivelor care îl impulsionează la săvârșirea unor anumite infracțiuni în vederea atingerii unor scopuri dinainte fixate, prin care se realizează și satisfacerea cerințelor individuale”.[938] De asemenea, N.S. Jdanov menționează că „în cazul infracțiunilor săvârșite în stare de afect, motivul se distinge prin caracteristici precum efemeritate, instabilitate, situaționalitate. El reprezintă reacția făptuitorului la un pretext provocator, apariția lui fiind bruscă”.[939] După părerea lui E.V. Maslova, „motiv al infracțiunii este fundamentul infracțiunii, condiționat de starea emoțională a făptuitorului”.[940] Astfel, emoțiile, manifestate de făptuitor, influențează în mod inerent conținutul motivului infracțiunii. Întrucât starea de afect este indispensabilă în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, motivele acestei infracțiuni sunt în toate cazurile marcate de o asemenea stare.

Starea de lucruri, descrisă mai sus, i-a determinat pe unii autori să afirme că, în cazul omorului săvârșit în stare de afect, motivele se identifică cu emoțiile manifestate de făptuitor. Spre exemplu, S.A. Tararuhin consideră că „în prezența afectului, furia constituie un motiv remarcabil ce dă naștere aspirației de a provoca rău victimei”.[941] De asemenea, A.G. Babicev menționează că „motiv al omorului săvârșit în stare de afect este sentimentul mixt complex, un anumit ansamblu de sentimente și trăiri emoționale care acționează într-o singură direcție, ca și cum „fuzionând” într-un „flux” unitar, care sunt evaluate de către subiect ca un întreg, determinându-l în cele din urmă să aleagă varianta infracțională de comportament”.[942] O confuzie similară este admisă de K.K. Stankevici: „Omorul din gelozie și omorul din motive de ostilitate personală se deosebesc de omorul săvârșit în stare de afect prin faptul că, spre deosebire de primele două motive, afectul nu se dezvoltă treptat, ci apare brusc”.[943]

Nu este admisibilă confundarea stării de afect cu motivul omorului săvârșit în stare de afect. V.Ia. Marceak propune o abordare îngustă: „Fiind o formă subiectivă de reflectare a necesităților, emoțiile preced activitatea de satisfacere a acestora, activând-o și direcționând-

---

[938] Mircea I. *Vinovăția în dreptul penal român*. București: Lumina Lex, 1998, p. 89. 192 p.
[939] Жданов Н.С. Субъективные признаки убийства, совершенного в состоянии аффекта. În: *Молодой ученый*, 2018, № 17, p. 233-236.
[940] Маслова Е.В. *Факультативные признаки субъективной стороны состава преступления: теоретико-прикладное исследование* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Нижний Новгород, 2017. p. 19. 37 p.
[941] Тарарухин С.А. *Квалификация преступлений в следственной и судебной практике*. Киев: Юринком, 1995, p. 167-168. 208 p.
[942] Бабичев А.Г. *Преступления против жизни: теоретико-прикладные проблемы и доктринальная модель уголовного закона* / Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Казань, 2019, p. 273. 452 p.
[943] Станкевич К.К. Мотивы и цели убийств, совершенных без квалифицирующих и привилегированных обстоятельств. În: *Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки*, 2016, № 1-2, p. 259-265.

o".[944] Astfel, ar reieși că emoțiile pot fi doar antecedente în raport cu motivul infracțiunii. Din următoarele puncte de vedere se poate forma concluzia că emoțiile pot nu doar să preceadă motivul infracțiunii, dar și să-l însoțească. Astfel, L.I. Șehovțova afirmă: „Există o legătură strânsă între starea emoțională a făptuitorului și motivul infracțiunii. În primul rând, procesul de motivare a unei infracțiuni, ca și a oricărui alt act, este întotdeauna colorat emoțional într-o măsură sau alta. În al doilea rând, procesul de luare a deciziei de comitere a unei infracțiuni, precum și de punere în aplicare a acesteia, se realizează, de obicei, pe un fundal emoțional intens. Această caracteristică se manifestă cel mai clar la comiterea infracțiunilor impulsive, în cazul cărora gândirea rațională este puternic comprimată sau absentă cu totul".[945] Așadar, emoțiile fie contribuie la constituirea motivului infracțiunii, fie reprezintă un fundal pentru motivul infracțiunii, fie reprezintă un fundal pentru săvârșirea infracțiunii însăși.

Cu toate acestea, emoțiile manifestate de făptuitor, nu se identifică cu motivul infracțiunii. Din acest punct de vedere, suntem de acord cu S.A. Eloian, care afirmă: „Supărarea nu poate fi considerată motiv al omorului, deoarece este un sentiment, o emoție. Emoțiile precum bucuria, frica, supărarea, furia etc., determină starea emoțională a subiectului și, ca atare, constituie „fundalul" motivației. Având un puternic impact asupra procesului de motivație, aceste emoții „de fundal" nu reprezintă motive, deoarece nu reflectă interesele subiectului. Omorul în stare de afect este săvârșit nu din furie, ci din răzbunare ce apare pe fundalul furiei".[946] Așadar, motivul apare sub imperiul stării de afect. Din această cauză nu ar fi corect să se afirme că, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, anumite emoții apar sub imperiul altor emoții. În cazul acestei infracțiuni, starea de afect are capacitatea de a „ajusta" motivul omorului la interesele și necesitățile de moment ale subiectului, fără a se identifica cu motivul dat.

Unii autori vorbesc despre motive conștientizate și motive neconștientizate ale infracțiunii. Este necesar să stabilim dacă această diferențiere se referă la motivele omorului săvârșit în stare de afect.

Spre exemplu, D.V. Vaseaev consideră că „motiv al infracțiunii este imboldul conștientizat sau neconștientizat de a comite o infracțiune, care constituie pentru făptuitor sursa interioară de săvârșire a infracțiunii. Motivul neconștientizat al infracțiunii poate prezenta relevanță, de exemplu, ca circumstanță ce caracterizează personalitatea făptuitorului. Un astfel de motiv poate fi luat în calcul la stabilirea pedepsei, însă nu poate fi luat în considerare la aplicarea răspunderii

---

[944] Марчак В.Я. Емоційні стани і процеси як підстава обмеженої осудності. În: *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, 2009, Вип. 21, p. 231-240.
[945] Шеховцова Л.І. *Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2007, p. 9. 21 p.
[946] Элоян С.А. *Проблемы квалификации преступлений, совершаемых в состоянии аффекта*. Disponibil: http://rae/forum 2011/22/1599 russian-scientists.ru›communication/forum

penale”.[947] Din acest punct de vedere controversat este greu de înțeles ce are în vedere D.V. Veaseaev prin „motiv neconștientizat al infracțiunii”. Mai clară este părerea lui T.V. Kruglova: „Ca regulă generală, motivul infracțiunii este un imbold conștientizat. Totuși, așa cum arată practica judiciară, motivul săvârșirii infracțiunii nu întotdeauna este conștientizat de către făptuitori. Acest lucru este valabil mai ales pentru infracțiunile comise din gelozie. Conștientizării unui asemenea imbold i se pot opune diverși factori: reacții afective; starea psihologică a făptuitorului și o serie de alte circumstanțe”.[948] Din acest punct de vedere rezultă că starea de afect poate fi fundalul în prezența căruia motivul de a comite omorul, săvârșit în stare de afect, poate să nu fie conștientizat de către făptuitor.

O altă părere a lui D.V. Vaseaev reduce din certitudinea acestei constatări. Autorul dat subliniază necesitatea operării cu noțiunea „motiv afectizat”, prin care înțelege „necesitatea incomplet conștientizată, care, sub influența unei „explozii” emoționale, determină la săvârșirea unei fapte anumite”.[949] Așa cum am stabilit anterior, motivul infracțiunii poate avea la bază o necesitate, însă nu se identifică cu aceasta. Dincolo de incoerența ce rezultă din această precizare, ideea lui D.V. Vaseaev pare să fie acceptabilă. În cazul omorului, săvârșit în stare de afect, conștiința făptuitorului este parțial afectată. Nu se poate afirma că făptuitorul ar fi ghidat de un motiv pe care nu-l conștientizează deloc. Un motiv neconștientizat vorbește despre iresponsabilitatea făptuitorului, caz în care lipsește componența de infracțiune. Se poate însă de afirmat că, în cazul omorului, săvârșit în stare de afect, făptuitorul este ghidat de un motiv pe care îl conștientizează parțial. Această ipoteză este confirmată de S.V. Borodin: „Motivul infracțiunii în cauză (adică al omorului săvârșit în stare de afect – *n.a.*) este situațional, instabil, tranzitoriu. În astfel de cazuri, el apare brusc și generează imediat intenția de a săvârși infracțiunea. Motivul dat are un impact semnificativ asupra dinamicii și realizării intenției infracționale. Deși motivul nu condiționează calificarea faptei ca omor săvârșit în stare de afect, stabilirea acestuia este adesea necesară pentru a răspunde la întrebarea dacă făptuitorul s-a aflat în stare de afect sau nu”.[950] Rezultă că, reducând sfera de conștiință a făptuitorului, starea de afect îngustează baza motivațională a infracțiunii analizate. Din cauza motivului parțial

---

[947] Васяев Д.В. *Уголовная ответственность за убийство с учетом его мотива и цели: проблемы правотворчества и правоприменения* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Самара, 2014, p. 8. 20 p.

[948] Круглова Т.В. *Ревность как мотив совершения преступления и ее уголовно-правовое и криминологическое значение* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003, p. 7. 29 p.

[949] Васяев Д.В. *Уголовная ответственность за убийство с учетом его мотива и цели: проблемы правотворчества и правоприменения* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Самара, 2014, p. 10. 20 p.

[950] Бородин С.В. *Преступления против жизни*. Москва: Юристъ, 1999, p. 182. 356 p.

conștientizat, subiectul infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, este limitat în anumite privințe în ceea ce privește alegerea variantei de comportament.

D.V. Vaseaev menționează, de asemenea, că „dacă infracțiunea are la bază un motiv conștientizat (răzbunare, interes personal, ură față de un anumit grup social etc.), ea nu poate fi calificată conform art. 107 CP FR (care corespunde cu art. 146 CP RM – *n.a.*). Cu alte cuvinte, prezența unui motiv neafectizat exclude starea de afect, ca și viceversa”.[951] Includerea motivului de răzbunare în această listă pune în gardă. Desigur, în lipsa stării de afect, răzbunarea nu poate constitui motivul omorului săvârșit în stare de afect. Însă, nu se poate afirma că orice răzbunare mărturisește despre lipsa stării de afect. Considerăm că nu lipsa unui anumit motiv, dar lipsa stării de afect exclude aplicarea art. 146 CP RM. Nu poate exista o listă de motive conștientizate, o listă de motive neconștientizate și o listă de motive parțial conștientizate. „Practic, oricare dintre motive poate face parte din oricare dintre aceste trei liste. Aceasta depinde nu de caracteristicile motivului infracțiunii, dar de starea psihică a făptuitorului, mai precis de funcționarea deplină sau parțială ori nefuncționarea conștiinței acestuia”.[952]

La fel, pune în gardă părerea lui A.G. Mustafzade. Acesta distinge: motivele josnice ca fiind acelea care stau la baza omorului agravat; motivele socialmente scuzabile ca fiind acelea care stau la baza omorului simplu; motivele socialmente neutre ca fiind acelea care stau la baza infracțiunilor de omor săvârșite în prezența unor circumstanțe atenuante.[953] Terminologia, folosită de acest autor, ridică semne de întrebare și nu face decât să îngreuneze perceperea esenței juridice a motivelor omorului în general și ale omorului săvârșit în stare de afect în particular. Însă, nu aceasta este problema principală generată de punctul de vedere exprimat de A.G. Mustafzade. Ca motive ale omorului simplu acest autor numește: răzbunarea; ura; gelozia etc.[954] Însă, astfel de motive pot fi prezente nu doar în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 145 CP RM, dar și în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Ceea ce demonstrează că, indiferent de motivele care-l ghidează pe făptuitor, dacă este prezentă starea de afect, devine obligatorie aplicarea art. 146 CP RM. Chiar în prezența unora dintre motivele prevăzute la alin. (2) art. 145 CP RM (de exemplu, a motivelor sadice), dacă este prezentă starea de afect, trebuie aplicat art. 146 CP RM. Această obligație rezultă din lit. a) art. 117 CP RM.

---

[951] Васяев Д.В. *Уголовная ответственность за убийство с учетом его мотива и цели: проблемы правотворчества и правоприменения* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Самара, 2014, p. 10. 20 p.

[952] Berdilo R. Motivul și scopul în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: *Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Infracţiunea – Răspunderea penală – Pedeapsa. Drept şi Criminologie”, 25-26 martie 2021*. Chișinău: CEP USM. 2021, p. 270-280.

[953] Мустафазаде А.Г. *Квалификация убийства по мотиву и цели* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2004, p. 8. 30 p.

[954] Ibidem, p. 10.

Unele motive, prevăzute la alin. (2) art. 145 CP RM (de exemplu, interesul material), sunt mai dificil (dacă nu chiar imposibil) de perceput ca motive ale infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Cauza acestei imposibilități o constituie nu faptul că interesul material ar fi, după clasificarea propusă de A.G. Mustafzade, un motiv josnic. Pur și simplu, este puțin probabil ca interesul material să poată apărea în intervalul scurt de timp în care făptuitorul se află în stare de afect. De asemenea, este puțin probabil ca interesul material să apară pe fundalul stării de afect care este o reacție la actele ilegale sau imorale ale victimei. Astfel, unele motive, datorită specificului lor, demonstrează o compatibilitate redusă sau o incompatibilitate deplină cu starea de afect.

În continuare va fi analizat *scopul* infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Nici noțiunea „scopul infracțiunii" nu este definită în legea penală a Republicii Moldova. Definițiile doctrinare ale acestei noțiuni nu se deosebesc principial. Spre exemplu, C. Bulai înțelege prin „scop al infracţiunii" „obiectivul propus și reprezentat de făptuitor ca rezultat al acţiunii sau inacţiunii sale, adică finalitatea urmărită prin săvârșirea faptei penale".[955] A. Bucur menționează: „Se numește scop infracțional acel proces psihic care constă în urmărirea realizării unor consecințe ale acțiunii sau, altfel spus, obiectivul propus și reprezentat de făptuitor ca rezultat al acțiunii sau inacțiunii sale".[956] După părerea lui E.V. Maslova, „scop al infracțiunii este modelul mental al rezultatului viitor, condiționat de motivul infracțiunii, spre realizarea căruia tinde făptuitorul".[957] A.G. Mustafzade afirmă că „scop al infracțiunii este modelul ideal (mental) al rezultatului dorit, pe care făptuitorul încearcă să-l transpună prin săvârșirea infracțiunii".[958] De asemenea, N.P. Pecinikov înțelege prin „scop al infracțiunii" „reprezentarea rezultatului dorit, a cărui realizare o dorește persoana care săvârșește infracțiunea".[959] Din toate aceste puncte de vedere rezultă că scop al infracțiunii constituie proiecția din conștiința făptuitorului (la baza căreia se află motivul infracțiunii), a rezultatului pe care făptuitorul își propune să-l obțină prin săvârșirea infracțiunii.

Orice infracțiune intenționată presupune prezența unui scop care, la rândul său, este condiționat de un anumit motiv. Motivul determină comportamentul făptuitorului nu de unul singur, ci doar în legătură cu un anumit scop. Niciun scop nu apare în lipsa unui motiv. Formarea

---

[955] Bulai C. *Manual de drept penal. Partea generală*. București: ALL, 1997, p. 193. 647 p.
[956] Bucur A. Influența mobilului și a scopului asupra vinovăției penale. În: *Caiete de drept penal*, 2006, nr. 2, p. 82-93.
[957] Маслова Е.В. *Факультативные признаки субъективной стороны состава преступления: теоретико-прикладное исследование* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Нижний Новгород, 2017. p. 19. 37 p.
[958] Мустафазаде А.Г. *Квалификация убийства по мотиву и цели* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2004, p. 12. 30 p.
[959] Печников Н.П. *Мотив и цели, их значение в уголовном праве России*. Тамбов: ТГТУ, 2009, p. 12. 64 p.

motivului presupune fixarea unui scop. Motivul determină ce scop urmărește să realizeze făptuitorul prin comiterea infracțiunii. Motivul este acea forță motrice care determină făptuitorul să-și realizeze scopul.

Legătura emoțiilor cu scopul infracțiunii rezultă din reflecțiile lui S.L. Rubinștein: „Persoana este o ființă conștientă care își stabilește scopuri concrete. În această privință, caracterul pozitiv sau negativ al emoției este determinat de relația dintre scop și rezultatul faptei”.[960] În alți termeni, preconizata realizare a scopului infracțiunii este ceea ce i-ar aduce făptuitorului emoții pozitive. Dimpotrivă, emoțiile negative sunt generate de expectativa făptuitorului că va eșua în a-și realiza scopul.

T.V. Kondrașova este de părerea că omorul, săvârșit în stare de afect, este săvârșit cu un anumit scop: „Din cauza intempestivității și a intensității afectului, făptuitorul poate să nu fie pe deplin conștient de ceea ce comite, să nu înțeleagă pe deplin ce rău dorește să provoace victimei. Totuși, despre faptul că el își dă seama de pericolul social al faptei sale mărturisesc acțiunile sale înainte de săvârșirea infracțiunii (făptuitorul apucă o sticlă, o piatră, un cuțit, un topor sau un pistol). Prin urmare, el nu poate să nu prevadă producerea urmărilor prejudiciabile și să nu dorească producerea acestora. El poate doar să nu aibă o reprezentare clară asupra gradului de gravitate a urmărilor care se vor produce”.[961] Făcând o paralelă cu cele menționate mai sus, se poate afirma că, având la bază un motiv parțial conștientizat, infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, este, naturalmente, săvârșită cu un scop parțial conștientizat.

Alți autori vorbesc fie despre un scop neconștientizat al omorului săvârșit în stare de afect, fie despre lipsa în genere a scopului acestei infracțiuni. Spre exemplu, T. Tkacenko afirmă că „persoana, care se află în stare de afect, nu conștientizează clar caracterul faptei sale. Odată ce nu este sigură de ceea ce comite, persoana dată nu este sigură în privința rezultatului pe care dorește să-l obțină. Desigur, rezultatul vag preconizat nu poate fi dorit. Aceasta demonstrează absența scopului infracțiunii”.[962] După părerea lui V. Vladimirov, „în cazul săvârșirii omorului în stare de afect, făptuitorul nu are un scop prestabilit: să comită un omor sau să cauzeze vătămarea gravă a sănătății victimei”.[963] După cum se vede, acești autori fie echivalează starea de afect cu iresponsabilitatea celui care comite omorul în stare de afect, fie nu admit posibilitatea manifestării intenției directe de către acesta.

---

[960] Рубинштейн С.Л. *Основы общей психологии*. Санкт-Петербург: Питер, 2002, p. 520. 720 p.
[961] Кондрашова Т.В. *Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, половой свободы и половой неприкосновенности*. Екатеринбург: УрЮИ МВД России, 2000, p. 158. 197 p.
[962] Ткаченко Т. Преступление совершено в состоянии аффекта. În: *Российская юстиция*, 1996, № 11, p. 52-53.
[963] Владимиров В. Сильное душевное волнение как обстоятельство, смягчающее ответственность. În: *Советская юстиция*, 1957, № 8, p. 22-26.

A.N. Popov menționează că, după caz, scopul poate fi prezent sau absent în cazul omorului săvârșit în stare de afect. Acest scop poate fi unul determinat (de a lipsi victima de viață) sau nedeterminat (de a o pedepsi, a o bate, a-i cauza un prejudiciu fizic).[964] Despre caracterul determinat sau nedeterminat al scopului omorului, săvârșit în stare de afect, vorbește, de asemenea, A.V. Bailov. Potrivit acestuia „scopul determinat se poate exprima în dorința făptuitorului de a pune capăt comportamentului ilegal al victimei provocând moartea acesteia, pe când scopul nedeterminat se poate exprima în dorința făptuitorului de a-i cauza victimei orice prejudiciu fizic".[965]

În ce ne privește, nu considerăm posibilă prezența unui scop nedeterminat al infracțiunii. În cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, în prezența intenției indirecte, este mai potrivit să vorbim despre o pluralitate de scopuri infracționale (de exemplu, de a o lipsi de viață, de a-i cauza vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății, de a-i cauza vătămarea medie a integrității corporale sau a sănătății etc.). Realizarea oricăruia dintre aceste scopuri ar satisface interesele și necesitățile făptuitorului. În cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, în prezența intenției directe, scopul poate fi unul singur – lipsirea de viață a victimei. Oricare alt scop nu ar satisface interesele și necesitățile făptuitorului.

Infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, presupune prezența scopului în toate cazurile. Scopul acestei infracțiuni se deosebește de scopul infracțiunii, prevăzute la art. 145 CP RM, prin aceea că este parțial conștientizat și influențat de starea de afect. În celelalte privințe considerăm că nu există diferențe între scopurile celor două infracțiuni.

5.1.3. Starea emoțională a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM

În opinia lui A. Șavga, „latura subiectivă a componenței infracțiunii constituie partea interioară a infracțiunii, care determină atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta prejudiciabilă săvârșită și față de urmările acesteia, sub raportul conștiinței, voinței și

[964] Попов А.Н. *Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p. 168. 465 p.

[965] Байлов А.В. Мета посягань на життя та здоров'я особи, вчинених в стані сильного душевного хвилювання. În: *Вісник Кримінологічної асоціації України; Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції, присвяченої 20-річчю заснування кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ (12 травня 2012 року), Том 1*. Харків: Золота миля, 2012, p. 43-47.

emoțiilor”.[966] Din această opinie, care este susținută de S. Copețchi și I. Hadîrcă,[967] rezultă că emoțiile fac parte din latura subiectivă a infracțiunii.

În aceeași ordine de idei, S.A. Manoilova menționează: „Latura subiectivă a infracțiunii – ca fenomen social și juridic – reprezintă un fascicul de semne interdependente, care nu se reduce la vinovăție și care reflectă nu numai atitudinea psihică a făptuitorului față de faptă prejudiciabilă, ci și starea psihică a acestuia în timpul pregătirii și săvârșirii faptei respective”.[968] După părerea lui O.V. Avramenko, „deoarece infracțiunea este un act conștient și volitiv de comportament uman, este necesar ca în el să fie prezente toate componentele – intelective, volitive și emoționale. Latura subiectivă constituie sistemul tuturor acestor componente, care sunt interconectate și intercondiționate”.[969] Un punct de vedere mai nuanțat este exprimat de către E.V. Maslova: într-o infracțiune intenționată, întotdeauna atestăm prezența următoarelor semne ale laturii subiective: vinovăție; starea emoțională a unei persoane în timpul săvârșirii infracțiunii; motivul infracțiunii; scopul infracțiunii. Latura subiectivă a unei infracțiuni comise din imprudență poate fi redusă (din punct de vedere psihologic) doar la vinovăție[970].

Așadar, emoțiile constituie partea integrantă a oricărei infracțiuni săvârșite cu intenție. Alături de vinovăție, motiv și scop, emoțiile trebuie incluse în structura laturii subiective a unei asemenea infracțiuni. Nu ar fi corect ca emoțiile să fie abordate în afara cadrului laturii subiective a unei infracțiuni săvârșite cu intenție. De aceea, este importantă stabilirea rolului emoțiilor în procesul de săvârșire a unei infracțiuni intenționate. Doar în acest mod poate fi asigurată calificarea precisă a faptei săvârșite cu intenție, precum și individualizarea adecvată a pedepsei stabilite pentru această faptă.

Semnificația stabilirii rolului emoțiilor în procesul de săvârșire a unei infracțiuni intenționate este reliefată de S.N. Antonova: „La calificarea unei infracțiuni este necesar nu doar să determinăm circumstanțele de fapt care au precedat săvârșirea infracțiunii, ci și să acordăm atenție factorilor emoționali. Stabilirea acestor factori poate ajuta la o mai bună înțelegere a caracteristicilor comportamentului socialmente periculos, a orientării faptei săvârșite și a

---

[966] Grama M., Botnaru S., Șavga A. et al. *Drept penal. Partea generală. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012, p. 232. 328 p.; Grama M., Botnaru S., Șavga A. et al. *Drept penal. Partea generală*. Chișinău: Cartier, 2005, p. 199. 624 p.

[967] Copețchi S., Hadîrcă I. *Calificarea infracțiunilor*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 151. 352 p.

[968] Манойлова С.А. *Эмоции в уголовном праве* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2005, p. 10. 24 p.

[969] Авраменко О.В. Види емоційних станів людини та їх кримінально-правове значення. În: *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2005, Вип. 31, p. 128-136.

[970] Маслова Е.В. *Факультативные признаки субъективной стороны состава преступления: теоретико-прикладное исследование* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Нижний Новгород, 2017, p. 9. 37 p.

conținutului laturii subiective".[971] N.A. Cernova afirmă: „A cunoaște care este „mecanismul" comportamentului infracțional, care este rolul emoțiilor în cadrul acestuia, care sunt caracteristicile emoționale ale făptuitorului, cum aceste caracteristici sunt legate de motivele infracțiunii – este important nu doar pentru fundamentarea stabilirii unor interdicții penale în procesul de creare a legii penale, ci și pentru activitatea de aplicare a legii penale [...]".[972] E.V. Maslova susține: „Semnificația stării emoționale a făptuitorului în timpul săvârșirii infracțiunii [...] este determinată de faptul că, în orice caz, această stare apare ca o caracteristică cheie în evaluarea proceselor psihice care se desfășoară în conștiința subiectului în timpul pregătirii și comiterii unei fapte prejudiciabile. Înțelegerea esenței stării emoționale a făptuitorului în procesul de comitere a infracțiunii permite stabilirea obiectivă a caracteristicilor intenției infracționale și a punerii în executare a acesteia"[973].

După ce ne-am convins de rolul pe care-l au emoțiile în procesul de săvârșire a unei infracțiuni intenționate, este timpul să evidențiem trăsăturile emoțiilor. În textul legii penale lipsește definiția noțiunii de emoții. De aceea, vom prezenta definițiile acestei noțiuni, propuse de doctrinari. Astfel, N. Ciumac menționează. „Emoţia este forma psihică care include lumea înconjurătoare în anumite retrăiri de secundă ale persoanei, manifestând starea ei subiectivă faţă de cele întâmplate".[974] Din cauza neclarității acestei definiții, o vom ignora și vom acorda atenție unor definiții cu o valoare explicativă mai pronunțată. După părerea lui S. Botnaru, „emoţiile reprezintă reflectarea psihică sub formă de trăire subiectivă directă a sensului vital al anumitor fenomene şi situaţii".[975] La rândul său, A.V. Lebedev propune următoarea definiție: „Emoțiile sunt cea mai simplă formă de reflectare psihică asupra relațiilor obiective, în care se află obiectele, fenomenele și evenimentele care alcătuiesc realitatea ce înconjoară o persoană, acestea fiind interconectate cu necesitățile, scopurile, motivele și rezultatele activității sale vitale".[976] A.I. Piatkovska exprimă următoarea părere: „Emoțiile sunt reacțiile unei persoane la influențarea factorilor iritanți interni și externi, care au o pronunțată natură subiectivă și care cuprind toate

---

[971] Антонова С.Н. Эмоции: психологический и уголовно-правовой аспекты. În: *Наука и инновации в современных условиях: сборник статей Международной научно-практической конференции (20 января 2017 г., г. Казань), Ч. 3*. Уфа: Аэтерна, 2017, p. 105-109.

[972] Чернова Н.А. *Эмоции, связанные с преступлением: понятие, виды, проблемы учета по уголовным делам* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Самара, 2017, p. 4. 19 p.

[973] Маслова Е.В. *Факультативные признаки субъективной стороны состава преступления: теоретико-прикладное исследование* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Нижний Новгород, 2017, p. 3. 37 p.

[974] Ciumac N. Emoțiile sau starea emoțională a subiectului ca semn facultativ al laturii subiective. În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr. 12, p. 43-47.

[975] Botnaru S. Însemnătatea elementului emotiv în structura tripartită a vinovăției în dreptul penal substanțial. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale"*, 2013, nr. 8, p. 79-89.

[976] Лебедев А.В. *Личность и ее свойства*. Санкт-Петербург: СПбГУНиПТ, 2001, p. 47. 212 p.

tipurile de senzații și de trăiri”.[977] L.I. Șehovțova afirmă: „Emoția este o clasă aparte de procese și stări psihice care îndeplinesc funcția de reglare a activității subiectului, prin determinarea semnificației factorilor externi și interni pentru activitatea vitală a acestuia”.[978] Nu în ultimul rând, N.A. Cernova menționează: „În sensul dreptului penal, emoțiile trebuie privite ca trăiri subiective care reflectă starea actuală a necesităților unei persoane și care constituie un regulator specific al comportamentului uman, direcționându-l spre satisfacerea necesităților de moment pe calea săvârșirii infracțiunii”.[979]

Făcând o sinteză a acestor puncte de vedere și adaptându-le necesităților dreptului penal, putem conchide că emoțiile se caracterizează prin următoarele trăsături: 1) constituie o trăire subiectivă a făptuitorului; 2) reflectă semnificația unor factori externi și interni pentru satisfacerea necesităților făptuitorului; 3) influențează asupra conduitei făptuitorului în sensul inhibării sau stimulării acesteia.

De noțiunea de emoție este strâns legată noțiunea de stare emoțională. Astfel, de exemplu, E. Pronski arată: „În dreptul penal, în contextul responsabilității, stare emoțională este starea psiho-emoțională specifică care apare subit ca o reacție la violența ilegală, la molestarea sistematică sau la insultarea gravă din partea victimei”.[980] Nu este greu de observat că acest autor identifică noțiunea „starea emoțională a subiectului infracțiunii” cu noțiunea „starea de afect a subiectului infracțiunii”. Această identificare nu este întemeiată, întrucât între cele două noțiuni există o relație de tip „întreg-parte”. Ca urmare, considerăm mai potrivită opinia lui L.I. Șehovțova, care prin „stare emoțională a subiectului infracțiunii” înțelege „starea psihologică specifică a făptuitorului, care comportă relevanță juridică, care influențează asupra voinței și conștiinței făptuitorului, care are legătură cu elementele constitutive ale infracțiunii (în primul rând, cu latura subiectivă) și care condiționează astfel particularitățile calificării faptei prevăzute de articolul corespunzător din partea specială a Codului penal, precum și ale individualizării pedepsei”.[981]

---

[977] П’ятковська А.І. Емоційний стан та його вплив на кримінальну відповідальність. În: *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (19 трав. 2016 р., м. Харків)*. Харків: ХНУВС, 2016, p. 164-165.

[978] Шеховцова Л.І. *Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2007, p. 9. 21 p.

[979] Чернова Н.А. *Эмоции, связанные с преступлением: понятие, виды, проблемы учета по уголовным делам* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Самара, 2017, p. 9. 19 p.

[980] Пронський Е. Емоційний стан та емоції: місце серед ознак елементів складу злочину, роль та юридичне значення в кримінальному праві. În: *Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 19-20 травня 2016 р.)*. Суми: СумДУ, 2016, p. 325-328.

[981] Шеховцова Л.І. *Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2007, p. 9. 21 p.

Încercând să identifice legătura dintre emoții și starea emoțională a subiectului infracțiunii, același autor menționează: „Din structura stării emoționale a făptuitorului fac parte: 1) emoțiile, ca bază sau ca modul principal al stării emoționale a făptuitorului; 2) circumstanțele în legătură cu care apar emoțiile. Legislatorul specifică astfel de circumstanțe care au o semnificație juridico-penală: violență ilegală, molestare sistematică sau insultare gravă din partea victimei; 3) reacția făptuitorului (defularea emoțională) la circumstanțele care au determinat apariția la el a acestei stări”.[982]

În legătură cu această poziție, în primul rând, se impune o precizare: cauzele apariției stării de afect a făptuitorului, menționate de L.I. Șehovțova la pct. 2), fac parte din latura obiectivă a infracțiunii. Actele de violență, insultele grave, alte acte ilegale sau imorale ale victimei constituie cauzele apariției stării de afect a făptuitorului, privite în contextul circumstanțelor săvârșirii infracțiunilor prevăzute la art. 146 și 156 CP RM. Actele ilegale sau imorale ale victimei sunt raportate la latura obiectivă a acestor infracțiuni. Deoarece țin de realitatea obiectivă, ele nu pot fi incluse în conținutul stării emoționale a făptuitorului, în particular, și în conținutul laturii subiective a infracțiunii, în general. În plus, cauzele apariției stării de afect a făptuitorului, menționate de L.I. Șehovțova la pct. 2) nu caracterizează infracțiunea prevăzută la art. 147 CP RM. În opinia lui I. Arhiliuc și S. Brînza, „semnul obligatoriu al laturii subiective a infracțiunii de pruncucidere este starea emoţională specială în care făptuitoarea se află la momentul comiterii infracțiunii. Pentru existenţa stării emoţionale în cauză, este necesară îndeplinirea cumulativă a următoarelor condiţii: 1) această stare să se exprime într-o tulburare fizică sau psihică; 2) starea dată să fie cauzată de naştere; 3) starea respectivă să aibă ca efect diminuarea discernământului”.[983] Așadar, starea emoțională a făptuitorului are relevanță nu doar în cazul calificării infracțiunilor prevăzute la art. 146 și 156 CP RM, ci și în cazul calificării infracțiunii prevăzute la art. 147 CP RM.

În al doilea rând, considerăm că L.I. Șehovțova nu a stabilit corect legătura dintre emoții și starea emoțională a subiectului infracțiunii. Noțiunile „emoții” și „stare emoțională” fac parte din sisteme de referință diferite. Așa cum am remarcat mai sus, emoțiile reprezintă o formă de reflectare a realității, care arată atitudinea unei persoane față de realitate. La rândul său, starea emoțională este starea unei persoane care trăiește o emoție. Noțiunea „stare emoțională” are o conotație temporală, sugerând o durată scurtă sau lungă. Starea emoțională exprimă emoțiile persoanei la un anumit moment. „Noțiunea „emoții” este lipsită de o astfel de conotație. În plus,

[982] Ibidem, p. 9.
[983] Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. et al. *Manualul judecătorului pentru cauze penale.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 474. 1192 p.

noțiunea „stare emoțională” caracterizează o persoană, în general, și un făptuitor, în special. Noțiunea „emoții” caracterizează nu atât persoana, cât mai ales psihicul acesteia”.[984]

În altă ordine de idei, clasificând emoțiile după momentul manifestării lor, A.I. Rarog arată: „Emoțiile constau în trăirile psihice înainte de săvârșirea infracțiunii, în procesul săvârșirii acesteia sau chiar după săvârșirea infracțiunii”.[985] O.A. Pahorenko are un punct de vedere care prezintă anumite diferențe: „Dreptul penal ia în considerare doar acele emoții care însoțesc procesul de pregătire și de săvârșire a unei fapte infracționale. Oricare ar fi forma de manifestare a emoțiilor după comiterea infracțiunii, ele nu pot face parte din latura subiectivă a infracțiunii”.[986] În legătură cu ultimul punct de vedere, trebuie de precizat că emoțiile, care apar după consumarea infracțiunii, nu influențează asupra calificării celor săvârșite. Însă, nu se poate afirma că ele nu au nicio relevanță juridico-penală. Așa cum se va putea vedea mai jos, emoțiile, care apar după consumarea infracțiunii, pot fi luate în considerare la individualizarea pedepsei. În această privință, prezintă interes opinia lui N.A. Cernova: „Emoțiile, care exprimă atitudinea făptuitorului față de infracțiunea deja comisă, pot ajuta practicianul să înțeleagă particularitățile acestei atitudini, și anume – prin prisma reacției emoționale a făptuitorului să distingă forța motrice a activității acestuia. [...] Stabilirea emoțiilor este necesară [...] într-o măsură mai mare pentru stabilirea corectă a pedepsei penale sau pentru aplicarea altor măsuri cu caracter penal, mai ales dacă emoțiile sunt strâns legate de motivul infracțiunii”.[987]

Clasificând emoțiile din perspectiva impactului acestora asupra elementelor constitutive ale infracțiunii, N.A. Cernova distinge: 1) emoțiile de bază; 2) emoțiile caracterizate prin complexitate mai pronunțată.[988] La primul dintre aceste tipuri se referă: stresul, frustrarea și afectul (adică, așa-numitele „emoții conflictuale”); pasiunile (care pot dezorganiza comportamentul conștient-volitiv al persoanei); stările de anxietate și de frică. Emoțiile de bază se disting printr-o reacție psihofiziologică pronunțată a persoanei la iritanții externi. Astfel de emoții au un impact puternic asupra activității umane, a psihicului persoanei și a capacității acesteia de a evalua în mod adecvat situația și de a lua o decizie. Emoțiile de bază trebuie luate

---

[984] Berdilo R. Emoțiile ca semn al laturii subiective a infracțiunii. În: *Modern Scientific Challenges and Trends: a collection scientific works of the International scientific conference (30th July, 2020)*. Warsaw: Sp. zo. o. “iScience”, 2020, p. 50-60.

[985] *Энциклопедия уголовного права. Т. 4. Состав преступления*. Санкт-Петербург: Издание профессора Малинина, 2005, p. 637. 797 p.

[986] Пахоренко О.А. Мотив, цель и эмоции в умышленных преступлениях. În: *Материалы VII Международной студенческой научной конференции «Студенческий научный форум»*. Disponibil: scienceforum.ru/2015/article/2015015977

[987] Чернова Н.А. *Эмоции, связанные с преступлением: понятие, виды, проблемы учета по уголовным делам* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Самара, 2017, p. 35, 43. 19 p.

[988] Ibidem, p. 9.

în considerare la stabilirea motivelor infracțiunii și a stărilor de responsabilitate, de iresponsabilitate sau de responsabilitate redusă.[989] La emoțiile, caracterizate prin complexitate mai pronunțată, sunt raportate sentimentele (suferință, compasiune, gelozie, invidie, ură). Acestea joacă un anumit rol în formarea motivului infracțiunii sau evoluează ca motiv emoțional al infracțiunii.[990] Observăm că emoțiile de bază au un impact preponderent asupra vinovăției făptuitorului, în timp ce emoțiile, caracterizate prin complexitate mai pronunțată, infuențează mai cu seamă motivul infracțiunii și, indirect, scopul infracțiunii.

În context, este necesar să elucidăm legătura emoțiilor cu vinovăția. Amintim că legătura emoțiilor cu motivul și scopul infracțiunii a fost analizată în Secțiunea 5.1.2 a prezentei teze.

La legătura emoțiilor cu vinovăția se referă I.A. Petin: „În cazul stresului emoțional și, în plus, în condiții de criză de timp și de lipsă de informații, o persoană poate lua o decizie de natură ilegală, pe care într-o stare normală nu ar fi luat-o. Emoțiile negative, care însoțesc adesea comportamentul infracțional, reduc semnificativ capacitățile intelectuale și predictive ale subiectului, ceea ce înseamnă că elementul intelectiv al psihicului este strâns legat de cel emoțional. Într-adevăr, starea de tensiune care apare în situații de conflict poate avea un impact mare asupra comportamentului uman”.[991] De asemenea, S.V. Dubovicenko menționează: „Emoțiile au un impact semnificativ asupra desfășurării proceselor intelective și volitive. Promovarea consecventă a principiului aplicării răspunderii pentru fapta comisă cu vinovăție necesită luarea în considerare a tuturor aspectelor psihologice cele mai importante, care au un impact asupra formării și caracterului atitudinii psihice a făptuitorului față de acțiunea sau inacțiunea săvârșită și față de urmările acesteia”.[992]

Așadar, emoțiile influențează asupra factorului intelectiv și a celui volitiv ale psihicului făptuitorului. În cele mai frecvente cazuri, acestea dezorganizează voința și fac mai dificilă evaluarea realității. În rezultat, făptuitorul ia cu mai multă ușurință decizia de a săvârși o infracțiune.

În continuare este necesar să stabilim statutul emoțiilor în cadrul laturii subiective a infracțiunii.

S.A. Manoilova încearcă să determine acest statut: „Emoțiile, indiferent dacă sunt un semn obligatoriu al unei componențe de infracțiune sau nu, în orice caz apar ca unul dintre semnele definitorii în evaluarea stării psihice a făptuitorului în timpul pregătirii și comiterii unei

[989] Ibidem, p. 9.
[990] Ibidem, p. 9.
[991] Петин И.А. *Механизм преступного насилия*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004, p. 178. 343 p.
[992] Дубовиченко С.В. *Интеллектуальные моменты умышленной вины* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Тольятти, 2007, p. 57. 232 p.

infracțiuni”.[993] Din această afirmație nu rezultă cu claritate poziția lui S.A. Manoilova în privința statutului emoțiilor în cadrul laturii subiective a infracțiunii. Același lucru se poate susține despre opinia lui N.A. Cernova: „Emoțiile, mai ales cele sub formă de afect, servesc drept criteriu de evaluare a caracterului pericolului social al unor infracțiuni (art. 107 și 113 CP FR (care sunt corespondente cu art. 146 și 156 CP RM – *n.a.*)). Alte emoții și stări emoționale, care nu sunt fixate în cadrul componențelor de infracțiuni, sunt evaluate ca indicatori ai gradului de pericol social al unei infracțiuni”.[994] Din această opinie nu deslușim clar dacă alte emoții decât afectul au sau nu vreo semnificație în planul calificării unei infracțiuni.

Or, conform art. 15 CP RM, „gradul prejudiciabil al infracţiunii se determină conform semnelor ce caracterizează elementele infracţiunii: obiectul, latura obiectivă, subiectul şi latura subiectivă”. În același timp, potrivit alin. (1) art. 14 CP RM, „infracţiunea este o faptă (acţiune sau inacţiune) prejudiciabilă, *prevăzută de legea penală* (evid. ns.), săvârşită cu vinovăţie şi pasibilă de pedeapsă penală”. Dacă o anumită stare emoțională nu este prevăzută de legea penală, ea nu face parte din componența de infracțiune corespunzătoare. Această constatare o confirmă și alte norme din CP RM: „Temeiul real al răspunderii penale îl constituie fapta prejudiciabilă săvârşită, iar componenţa infracţiunii, stipulată în legea penală, reprezintă temeiul juridic al răspunderii penale” (alin. (1) art. 51); „Se consideră componenţă a infracţiunii totalitatea semnelor obiective şi subiective, stabilite de legea penală, ce califică o faptă prejudiciabilă drept infracţiune concretă” (alin. (1) art. 52); „Componenţa infracţiunii reprezintă baza juridică pentru calificarea infracţiunii potrivit unui articol concret din prezentul cod” (alin. (2) art. 52).

Privită din perspectiva acestor norme, opinia lui N. Ciumac conține o contradicție logică: „Pentru a califica o faptă drept infracţiune, este necesar ca ea să întrunească toate semnele componenţei de infracţiune, atât cele principale, cât şi cele facultative”.[995] *Ad litteram*, „facultativ” înseamnă: neobligatoriu; opțional; lăsat la alegere. Sub acest aspect, este de-a dreptul paradoxal punctul de vedere al lui L.I. Șehovțova: „Pe de o parte, motivele, scopul și starea emoțională sunt semne de sine stătătoare ale laturii subiective a infracțiunii, care nu sunt incluse în conținutul vinovăției, dar, pe de altă parte, *ele ar trebui raportate la semnele facultative ale infracţiunii* (evid. ns.). Or, *stabilirea lor este necesară la calificarea unor*

[993] Манойлова С.А. *Эмоции в уголовном праве* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2005, p. 4. 24 p.
[994] Чернова Н.А. *Эмоции, связанные с преступлением: понятие, виды, проблемы учета по уголовным делам* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Самара, 2017, p. 9. 19 p.
[995] Ciumac N. Emoțiile sau starea emoțională a subiectului ca semn facultativ al laturii subiective. În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr. 12, p. 43-47.

infracțiuni prevăzute de partea specială a Codului penal (evid. ns.), ca garanție a stabilirii exacte a vinovăției, în special a gradului său, a motivelor sale, a evaluării pericolului social al faptei comise și a periculozității făptuitorului".[996] Dacă stabilirea emoțiilor este necesară la calificarea unor infracțiuni prevăzute de partea specială a Codului penal, cum este posibil ca astfel de emoții să reprezinte semnele facultative (neobligatorii) ale laturii subiective a acelor infracțiuni?

În context, prezintă interes argumentul prezentat de S. Brînza: „Dacă obiectul juridic secundar al infracţiunii are un caracter alternativ, atunci conţinutul corespunzător de infracţiune va fi prezent în cazul în care cel puţin una dintre valorile sociale cu caracter alternativ va „secunda" obiectul juridic principal al infracţiunii. Celelalte valori sociale, cărora nu li s-a adus prin infracţiune nici o atingere, vor avea în această situaţie un caracter facultativ, neobligatoriu. Deşi nu este exclusă nici situaţia când, prin infracţiune, se aduce atingere tuturor acelor valori sociale (şi, implicit, relaţiilor sociale aferente) care împreună alcătuiesc obiectul juridic secundar al infracţiunii".[997] Parafrazând, dacă un semn constitutiv al infracțiunii are un caracter facultativ, acesta nu este relevant pentru calificare. Doar semnele constitutive cu caracter obligatoriu pot avea o astfel de relevanță. În cazul infracțiunilor prevăzute la art. 146, 147 și 156 CP RM, starea emoțională a subiectului infracțiunii constituie semnul constitutiv obligatoriu secundar (nu facultativ) al laturii subiective. În lipsa acestui semn, fapta nu poate fi calificată conform art. 146, 147 sau 156 CP RM. În cazul celorlalte infracțiuni prevăzute în partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, starea emoțională a subiectului infracțiunii nu constituie semnul constitutiv obligatoriu al laturii subiective. În asemenea cazuri, starea emoțională a subiectului infracțiunii poate fi luată în considerare doar la individualizarea pedepsei.

De exemplu, starea emoțională a subiectului infracțiunii poate presupune săvârşirea infracţiunii ca urmare a unui concurs de împrejurări grele de ordin personal sau familial. Această circumstanță, prevăzută la lit. c) alin. (1) art. 76 CP RM, reprezintă un temei de atenuare a pedepsei penale. Conform alin. (2) art. 76 CP RM, „instanţa de judecată poate considera drept circumstanţe atenuante şi alte circumstanţe, neprevăzute la alin. (1)". Căința sinceră, era prevăzută ca circumstanță atenuantă, luată în considerare la individualizarea pedepsei, la pct. 8) art. 37 CP RM din 1961. Legea penală în vigoare nu mai prevede expres o asemenea circumstanță atenuantă. Totuși, implicit, ea apare în prevederea de la lit. f) alin. (1) art. 76 CP RM: „La stabilirea pedepsei se consideră circumstanţe atenuante: [...] autodenunţarea, contribuirea activă la descoperirea infracţiunii sau la identificarea infractorilor ori recunoaşterea

[996] Шеховцова Л.І. *Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2007, p. 9. 21 p.
[997] Brînza S. *Obiectul infracţiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 132. 675 p.

vinovăţiei". Reiterăm cele menționate anterior: emoțiile, care apar după consumarea infracțiunii, nu influențează asupra calificării celor săvârșite; însă, nu se poate afirma că ele nu au nicio relevanță juridico-penală; emoțiile, care apar după consumarea infracțiunii, pot fi luate în considerare la individualizarea pedepsei. Un exemplu de astfel de emoții sunt cele care stau la baza căinței sincere.

Mai sus am menționat că noțiunea „starea emoțională a subiectului infracțiunii" și noțiunea „starea de afect a subiectului infracțiunii" se află într-o relație de tip „întreg-parte". Trecând de la general la particular, vom analiza starea emoțională a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

În dispoziția articolului dat, această stare este descrisă prin cuvintele „stare de afect". Așa cum am menționat în Subcapitolul 2.2 al prezentei teze, „în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM, atenuarea răspunderii penale este determinată de factori ca: a) infracțiunea este săvârșită atunci când făptuitorul se află în stare de afect; b) starea dată este provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei; c) starea de afect a făptuitorului survine în mod subit; d) săvârșirea omorului în stare de afect este precedată de actele ilegale sau imorale provocatoare ale victimei. În mod firesc, starea de afect caracterizează într-o măsură mai mare sau mai mică fiecare din acești patru factori".

Stabilirea conținutului noțiunii „stare de afect" este necesară nu doar din acest considerent. Or, variate stări emoționale pot constitui fundalul pentru comiterea infracțiunilor de omor. Este important să cunoaștem care dintre asemenea stări cad sub incidența noțiunii „starea de afect", astfel încât să apară temeiul aplicării art. 146 CP RM. *Per a contrario*, în prezența unei stări emoționale care nu îndeplinește condițiile pentru a fi considerată stare de afect, omorul va trebui calificat conform art. 145 CP RM.

Noțiunea de stare de afect este utilizată în psihologie și în psihiatrie. Totuși, în contextul tezei de față, ne interesează accepțiunea juridico-penală a noțiunii de afect.

Definițiile noțiunii de afect, care sunt formulate în doctrina dreptului penal, se aseamănă în anumite privințe. Mai precis, anumite semne ale noțiunii date se regăsesc în toate definițiile respective. Spre exemplu, B.V. Sidorov menționează că „stare de afect constituie starea emoțională extrem de intensă, care apare rapid, decurge fulminant și are o scurtă durată, ceea ce limitează semnificativ percepția integrală a mediului și înțelegerea corectă de către subiect a semnificației obiective a lucrurilor".[998] După părerea lui O.V. Avramenko, „prin „stare de afect" trebuie înțeleasă tulburarea (care nu este o afecțiune psihică) de scurtă durată a activității psihice

[998] Сидоров Б.В. *Аффект. Его уголовно-правовое и криминалистическое значение. Социально-психологическое и правовое исследование*. Казань: КГУ, 1978, p. 49. 160 p.

a făptuitorului, prezentă în momentul săvârșirii infracțiunii, care apare brusc sub influența factorilor externi și care se exprimă în emoții caracterizate printr-o intensitate deosebit de mare, ce perturbă semnificativ activitatea psihică, ducând la aceea că făptuitorul nu este capabil să conștientizeze și să dirijeze în deplină măsură ceea ce săvârșește".[999] De asemenea, B.A. Spasennikov și S.B. Spasennikov propun următoarea definiție: „În știința dreptului penal, prin „stare de afect" trebuie de înțeles starea excepțional de intensă a psihicului, care apare ca o reacție la o influențare psihotraumatizantă, care decurge rapid (scară de timp – secunde, minute) și restrânge semnificativ, modificând, însă nu întrerupând, atât fluxul de procese emoționale, volitive și intelective, cât și funcția constructiv-productivă a memoriei, manifestată în: concentrarea atenției asupra trăirilor personale relevante; dezorganizarea temporară a conștiinței, ceea ce presupune afectarea integrității și a adecvării de percepere a realității și a locului făptuitorului în ea; reflectarea indirectă asupra esenței fenomenelor, caracterizată printr-o limitare a posibilității de stabilire de către făptuitor a scopurilor propriei activități și a capacității lui de a alege o opțiune de comportament acceptabilă din punct de vedere social; predominarea laturii emoțional-senzuale a psihicului asupra laturii conținutal-semantice a psihicului; realizarea de acțiuni impulsive; epuizarea post-afectivă psihică (până la somn) și fizică (până la imobilitate)".[1000]

Observăm că toți acești autori specifică următoarele posibile semne ale noțiunii de stare de afect: durata scurtă a stării de afect; caracterul subit al apariției acestei stări; intensitatea excepțională a stării de afect; afectarea parțială a conștiinței și a voinței celui care se află într-o asemenea stare; provocarea stării de afect prin actele ilegale sau imorale ale victimei.

Practic, aceleași semne sunt menționate în definiția oficială a noțiunii „stare de afect", care este formulată în pct. 6 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012: „În contextul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP al RM, prin „stare de afect" se înţelege starea psihică ce se caracterizează printr-o emoţie intensă, de scurtă durată (de la câteva secunde până la câteva minute), legată de activitatea instinctivă şi de reflexele necondiţionate. Este o stare care nu depăşeşte limitele normalităţii, fiind însoţită de modificări spontane (dar nu şi psihotice) ale activităţii psihice, în mod special observându-se îngustarea conştiinţei."[1001] Suntem de acord în mare parte cu această definiție și cu definițiile formulate de B.V. Sidorov, O.V. Avramenko, B.A. Spasennikov și S.B.

---

[999] Авраменко О.В. Види емоційних станів людини та їх кримінально-правове значення. În: *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2005, Вип. 31, p. 128-136.

[1000] Спасенников Б.А., Спасенников С.Б. *Психические расстройства и их уголовно-правовое значение*. Москва: Юрлитинформ, 2011, p. 119-120. 272 p.

[1001] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM).* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318

Spasennikov. Cu toate acestea, considerăm că accepțiunea juridico-penală a noțiunii de stare de afect trebuie să fie ajustată la dispozițiile art. 146 și 156 CP RM. O definiție abstractă a noțiunii „stare de afect", detașată contextual de dispozițiile date, nu ar putea caracteriza starea emoțională a subiectului infracțiunilor prevăzute la art. 146 și 156 CP RM.

Luând în calcul acest aspect, lansăm ipoteza că prin „stare de afect" ar trebui să se înțeleagă starea emoțională de scurtă durată, survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei, caracterizată prin intensitate excepțională și prin afectarea parțială a conștiinței și a voinței făptuitorului.

O parte a acestei definiții – „provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei" – a fost analizată în Subcapitolul 4.4 al tezei de față. În continuare vor fi examinate celelalte posibile semne ale noțiunii „stare de afect": durata scurtă a stării de afect; caracterul subit al apariției acestei stări; intensitatea excepțională a stării de afect; afectarea parțială a conștiinței și a voinței celui care se află într-o asemenea stare.

Însă, înainte de aceasta este necesar să discutăm despre tipurile stării de afect. În funcție de conținutul trăirilor emoționale, putem vorbi despre: afectul bucuriei; afectul temerii; afectul dezgustului; afectul furiei; afectul supărării; afectul amărăciunii etc. Din această enumerare nu rezultă clar care sunt tipurile stării de afect.

L.S. Reznik[1002] și E.V. Iurceak[1003] clasifică afectele în afecte stenice (bucurie, furie etc.) și afecte astenice (temere, amărăciune etc.).[1004] Aceeași clasificare, dar într-o modalitate mai clară, este prezentată de O.D. Sitkovskaia: „Afectele sunt divizate în cele astenice și cele stenice. Afectele astenice (temere, tristețe, îndurerare etc.) se caracterizează printr-o letargie, relaxare generală, chiar printr-o „stupoare" completă. În cazul afectelor stenice (bucurie, furie etc.), în organism apar, de asemenea, modificări vegetative și biochimice semnificative. Însă, spre deosebire de afectele astenice, cresc tonusul muscular, frecvența respirației, activitatea cardiacă, fluxul sangvin, tensiunea arterială, nivelul de adrenalină din sânge, capacitatea fizică a persoanei etc. Aceasta este o reacție de apărare a organismului, când are loc mobilizarea resurselor energetice, care ajută la depășirea efectelor unor factori iritanți puternici".[1005]

Orice stare de afect corespunde condițiilor descrise de O.D. Sitkovskaia, însă nu oricare stare de afect cade sub incidența art. 146 CP RM. După părerea aceleiași autoare, doar afectul

---

[1002] Резник Л.С. Особенности аффекта в уголовном праве. În: *Уголовное право в эволюционирующем обществе: проблемы и перспективы. Сборник научных статей*. Курск: ЮЗГУ, 2018, p. 165-169.
[1003] Юрчак Е.В. *Вина как общеправовой институт* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2015, p. 159. 276 p.
[1004] Резник Л.С. Особенности аффекта в уголовном праве. În: *Уголовное право в эволюционирующем обществе: проблемы и перспективы. Сборник научных статей*. Курск: ЮЗГУ, 2018, p. 165-169.
[1005] Ситковская О.Д. *Аффект: криминально-психологическое исследование*. Москва: Юрлитинформ, 2001, p. 13-14. 240 p.

furiei ar fi relevant în contextul infracțiunilor săvârșite în stare de afect.[1006] Considerăm că o asemenea interpretare este prea îngustă. Mai potrivită este opinia lui L.S. Reznik: „În practica juridică cele mai des întâlnite sunt afectul furiei și afectul temerii. Afectul furiei este un reflex defensiv caracteristic comportamentului agresiv. Un număr semnificativ de infracțiuni prevăzute la art. 107 și 113 CP FR (care corespund cu art. 146 și 156 CP RM – *n.a.*), sunt comise sub influența afectului furiei. Afectul temerii capătă semnificație juridică atunci când se depășesc limitele legitimei apărări. Afectul dat este generat de un pericol real sau imaginar pentru valorile sociale importante pentru făptuitor, fiind asociat cu reflexul defensiv".[1007] V.I. Tkacenko are o părere similară.[1008] Asemenea păreri sunt întemeiate, întrucât în Subcapitolul 3.3 al prezentei teze am menționat că „se aplică doar art. 146 CP RM, dacă omorul cu depășirea limitelor legitimei apărări este săvârşit în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave, de alte acte ilegale sau imorale ale victimei".

În alt context, în funcție de modul de formare, în doctrina penală se face distincție între afectul clasic și afectul cumulativ. Vorbind despre primul dintre aceste tipuri, D.V. Komarova afirmă: „Este o reacție emoțională rapidă și violentă, de natură explozivă, însoțită de modificări puternice, dar nu psihotice [...] în activitatea psihică. [...] Principalele caracteristici ale primei etape a afectului clasic, care apar de obicei la făptuitor ca reacție la actele ilegale sau imorale ale victimei, sunt senzația de exasperare a acestuia în legătură cu situația creată, precum și spontaneitatea izbucnirii afective. Etapa izbucnirii afective se caracterizează prin două trăsături principale: afectarea parțială a conștiinței și perturbarea activității (reducerea controlului asupra activității)".[1009] Referitor la afectul cumulativ, G. Hacikean menționează: „Diferența principală față de afectul clasic constă în aceea că prima etapă este de obicei extinsă în timp (de la câteva zile până la câteva luni sau chiar ani), timp în care se dezvoltă o situație psihotraumatizantă mai mult sau mai puțin îndelungată, care condiționează acumularea de stres emoțional la făptuitor".[1010]

Observăm că afectul clasic, spre deosebire de afectul cumulativ, corespunde condițiilor descrise în art. 146 și 156 CP RM. Ca urmare, provoacă circumspecție opinia exprimată de M.

[1006] Idem, Вопросы судебно-психологической экспертизы состояния аффекта. În: *Вопросы судебно-психологической экспертизы*. Москва: ВИИПРМПП, 1978, p. 51-57. 91 p.
[1007] Резник Л.С. Особенности аффекта в уголовном праве. În: *Уголовное право в эволюционирующем обществе: проблемы и перспективы. Сборник научных статей*. Курск: ЮЗГУ, 2018, p. 165-169.
[1008] Ткаченко В.И. *Ответственность за умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта*. Москва: РИО ВЮЗИ, 1979, p. 32-33. 52 p.
[1009] Комарова Д.В. Понятие и виды аффекта. În: *Современные проблемы права, экономики и управления*, 2017, № 1, p. 80-84.
[1010] Хачикян Г. Аффект как эмоциональное состояние и его характерные особенности. În: *Кантех. Сборник научных статей*, 2004, № 2, p. 197-202.

Grama: „Din punctul de vedere al psihologilor, în art. 146 şi 156 CP este vorba despre două varietăţi ale afectului: afectul fiziologic, apărut ca răspuns la influenţa psihotraumatizantă acută (sporită) şi afectul acumulatoriu (cumulativ), ce apare ca reacţie la o situaţie psihotraumatizantă îndelungată. În ambele cazuri, legiuitorul specifică că afectul este provocat de comportamentul ilegal sau imoral al victimei, iar provocarea este unică – la afectul fiziologic, sau prelungită – la afectul acumulatoriu (cumulativ)".[1011] Din această opinie ar rezulta că situaţia psihotraumatizantă de durată s-ar afla printre cauzele apariției stării de afect a făptuitorului. Totuși, Arhiliuc și S. Brînza menționează: „Drept cauze ale apariţiei stării de afect legiuitorul numeşte următoarele acte ilegale sau imorale ale victimei: a) acte de violenţă; b) insulte grave; c) alte acte ilegale; d) alte acte imorale. *Această listă are un caracter exhaustiv* (evid. ns.). Nicio altă cauză (de exemplu, situaţia psihotraumatizantă de durată) nu poate fi privită drept cauză a apariţiei stării de afect în contextul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM".[1012]

Această opinie, exprimată în contextul dreptului penal al Republicii Moldova, diferă de punctul de vedere exprimat de O.V. Garas în contextul dreptului penal al Republicii Kazahstan: „Conținutul juridico-penal al afectului ne permite să distingem două tipuri ale acestei stări: a) afectul clasic, care apare ca reacție la o influențare psihotraumatizantă acută; b) afectul cumulativ, care apare ca o reacție la o situație psihotraumatizantă de durată".[1013] Așadar, situația psihotraumatizantă de durată este cauza afectului cumulativ, în timp ce influențarea psihotraumatizantă acută este cauza afectului clasic. Spre deosebire de art. 146 CP RM, alin. 1 art. 101 CP RK prevede în calitate de cauze ale stării de afect a făptuitorului nu doar actele ilegale sau imorale ale victimei (care pot fi caracterizate generic prin sintagma „influențare psihotraumatizantă acută", folosită de O.V. Garas), ci și „situația psihotraumatizantă de durată, care apare în rezultatul comportamentului ilegal sau imoral sistematic al victimei".[1014] Aceeași sintagmă este menționată în art. 141 CP RB[1015] și în alin. 1 art. 107 CP FR.[1016] Nu ar fi întemeiat să se afirme că art. 146 CP RM se aplică într-o ipoteză pe care nu o prevede. Situația psihotraumatizantă de durată nu poate îndeplini rolul de cauză a stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. O astfel de situație nu poate avea un asemenea rol,

[1011] Grama M. Starea de afect şi influenţa ei asupra răspunderii penale. În: *Conferinţa ştiinţifică „Integrare prin cercetare şi inovare" (9-10 noiembrie 2017). Rezumate ale comunicărilor. Ştiinţe juridice. Ştiinţe economice*. Chişinău: CEP USM, 2017, p. 54-57.
[1012] Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. et al. *Manualul judecătorului pentru cauze penale.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 470. 1192 p.
[1013] Гарась О.В. Отличительные особенности физиологического аффекта от патологического. În: *Гылым*, 2010, №4, p. 55-59.
[1014] *Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі*. Disponibil: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226
[1015] *Уголовный кодекс Республики Беларусь*. Disponibil: https://уголовный-кодекс.бел
[1016] *Уголовный кодекс Российской Федерации*. Disponibil: https://www.uk-rf.com

pentru că nu poate să reprezinte un act ilegal sau un act imoral al victimei. Așa cum rezultă din alin. 1 art. 101 CP RK, în art. 141 CP RB și alin. 1 art. 107 CP FR, situația psihotraumatizantă de durată poate avea la bază anumite acte ilegale sau imorale ale victimei, însă nu se echivalează cu acestea. În caz contrar, cauza ar fi echivalată cu efectul.

Ca urmare, suntem de acord cu opinia Colegiului penal lărgit al CSJ, care, în calitate de instanță de recurs, a conchis: „Prin raportul de expertiză psihologică din 06.05.2013, de fapt, nu au fost constatate în acţiunile inculpatului elementele stării de afect regăsite în dispoziţia art. 146 Cod penal, cum ar fi „survenită în mod subit, provocată de acte de violenţă sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei". Astfel, experţii au indicat că *afectul fiziologic a fost provocat de stresul suportat de inculpat pe parcursul a mai multor ani* (evid. ns.)".[1017]

În concluzie, afectul cumulativ nu reprezintă starea emoțională a subiectului infracțiunilor prevăzute la art. 146 și 156 CP RM. Această stare este reprezentată doar de afectul clasic.

În altă ordine de idei, în stare de afect se pot afla atât persoanele sănătoase psihic, cât și persoanele care suferă de anumite afecțiuni psihice. În legătură cu aceasta, este necesară distingerea afectului fiziologic de afectul patologic.

În doctrina dreptului penal, distincția dintre aceste două tipuri de afect de stabilește de către diferiți autori într-un mod similar. Spre exemplu, O.V. Avramenko menționează: „Afectul fiziologic diferă de afectul patologic în corespundere cu dihotomia: responsabil – iresponsabil".[1018] A.V. Petreanin, O.A. Petreanina și N.V. Letiolkin exprimă un punct de vedere mai desfășurat: „Afectul fiziologic și cel patologic formează două stări care sunt fundamental diferite una de cealaltă. Dacă prima dintre aceste stări presupune îngustarea conștiinței și implică cel puțin un anumit grad de conștientizare de către subiect a caracterului real și a pericolului social al faptei pe care o săvârșește, atunci cea de-a doua stare, în obscuritatea sumbră a conștiinței, neutralizează în egală măsură atât factorul intelectiv al responsabilității, cât și factorul volitiv al acesteia. Afectul patologic este literalmente recunoscut ca fiind o boală, o tulburare mentală temporară care exclude de principiu responsabilitatea".[1019] De asemenea, O.V. Niciporuk afirmă că „persoana, care se află în stare de afect fiziologic nu pierde complet controlul asupra sa și asupra comportamentului său. Conștiința unei astfel de persoane se îngustează într-o anumită măsură, această îngustare având o natură trecătoare. Afectul patologic

[1017] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 15.07.2014. Dosarul nr. 1ra-874/2014.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2730

[1018] Авраменко О.В. Види емоційних станів людини та їх кримінально-правове значення. În: *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2005, Вип. 31, p. 128-136.

[1019] Петрянин А.В., Петрянина О.А., Летёлкин Н.В. Значение классификации состояния аффекта для уголовного права России. În: *Уголовная ответственность и наказание. Сборник материалов Международной научно-практической конференции / Под ред. В.Ф. Лапшина*. Рязань: Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний, 2018, p. 166-173.

duce la epuizarea sistemului nervos și reprezintă o tulburare excepțională, deoarece presupune o stare crepusculară a conștiinței și o perturbare a reacțiilor psihofizice ale organismului. Raportarea afectului patologic la categoria de tulburări psihice de scurtă durată semnifică imposibilitatea de a-i aplica răspunderea penală persoanei care a comis o faptă socialmente periculoasă din cauza iresponsabilității sale”.[1020]

În conformitate cu art. 22 CP RM, „responsabilitatea este starea psihologică a persoanei care are capacitatea de a înţelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum şi capacitatea de a-şi manifesta voinţa şi a-şi dirija acţiunile”. Analiza opiniilor lui O.V. Avramenko, A.V. Petreanin, O.A. Petreanina, N.V. Letiolkin și O.V. Niciporuk ne arată că afectul fiziologic, chiar dacă reduce parțial câmpul de conștiință și de voință ale făptuitorului, nu anulează responsabilitatea acestuia și, în consecință, nu poate constitui un temei de constatare a lipsei componenței de infracțiune. Ca urmare, în art. 146 și 156 CP RM prin „stare de afect” se înțelege exclusiv afectul fiziologic. Această sintagmă nu se referă la afectul patologic.

Spre deosebire de afectul fiziologic, afectul patologic semnifică iresponsabilitatea făptuitorului pentru acțiunea sau inacțiunea pe care a săvârșit-o. În asemenea cazuri lipsește componența de infracțiune. Art. 23 CP RM prevede: „(1) Nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârşirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de iresponsabilitate, adică nu putea să-şi dea seama de acţiunile ori inacţiunile sale sau nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice cronice, a unei tulburări psihice temporare sau a altei stări patologice. Faţă de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanţei de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, prevăzute de prezentul cod. (2) Nu este pasibilă de pedeapsă persoana care, deşi a săvârşit infracţiunea în stare de responsabilitate, înainte de pronunţarea sentinţei de către instanţa de judecată s-a îmbolnăvit de o boală psihică care a lipsit-o de posibilitatea de a-şi da seama de acţiunile ori inacţiunile sale sau de a le dirija. Faţă de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanţei de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, iar după însănătoşire – ea poate fi supusă pedepsei”.

După părerea lui V. Grosu, „criteriul medical al iresponsabilităţii reprezintă, în art. 23 din CP al RM, enumerarea celor trei tipuri de dereglări psihice: 1) boală psihică cronică; 2) tulburare psihică temporară; 3) altă stare patologică. [...] Tulburările psihice temporare decurg, în comparaţie cu bolile din prima grupă, o perioadă mai puţin îndelungată și sunt curabile. În multe cazuri, aceste tulburări psihice apar pe neașteptate, în legătură cu o situaţie externă,

[1020] Ничипорук О.В. Разграничение физиологического и патологического аффекта. În: *Уголовная политика Республики Беларусь: состояние и пути совершенствования. Сборник материалов II Международной научно-практической конференции (Барановичи, 11-13 мая 2017 года)* / Под ред. М.В. Андрияшко. Барановичи: БарГУ, 2017, p. 126-129.

transformându-se într-o dereglare a conştiinţei. Aceste tulburări pot purta un caracter episodic, adică pot apărea la persoane care nu suferă de maladii psihice. Acestea sunt: *afectul patologic* (evid. ns.); starea de ebrietate patologică; psihozele alcoolice etc."[1021] Așadar, afectul patologic este considerat exemplu de tulburare psihică temporară în sensul art. 23 CP RM. Conform art. 99 CP RM, „persoanelor care au săvârşit fapte prevăzute de legea penală în stare de iresponsabilitate sau care au săvârşit asemenea fapte în stare de responsabilitate, de responsabilitate redusă, dar, până la pronunţarea sentinţei sau în timpul executării pedepsei, s-au îmbolnăvit de o boală psihică, din care cauză ele sunt incapabile să-şi dea seama de acţiunile lor sau să le dirijeze, instanţa de judecată poate să le aplice următoarele măsuri de constrângere cu caracter medical, care se înfăptuiesc de către instituţiile curative ale organelor de ocrotire a sănătăţii: a) internarea într-o instituţie psihiatrică cu supraveghere obişnuită; b) internarea într-o instituţie psihiatrică cu supraveghere riguroasă".

După analiza tipurilor stării de afect, este necesar să examinăm posibilele semne ale noțiunii „stare de afect".

Vorbind despre *primul* dintre aceste semne (și anume – durata scurtă a stării de afect), O.A. Cercen consideră că „termenul scurt, în care există starea de afect, este legat de particularitatea decurgerii trăirilor emoționale în prezența acestei stări. Fiind foarte intens, afectul durează literalmente câteva minute și se epuizează rapid. Cauza desfășurării rapide a afectului o constituie intensitatea mare a emoției trăite, astfel încât nicio persoană nu este capabilă să o suporte o lungă perioadă de timp".[1022] I.A. Dadaev are o părere similară, completând-o cu următoarea remarcă: „În pofida duratei destul de scurte a afectului, pot fi distinse trei etape de evoluare a acestuia: 1) debutul afectului; 2) izbucnirea afectivă, supraexcitarea, însoțită de manifestări de comportament pripite, energice, mașinale și slab controlate; 3) scăderea tensiunii nervoase, estomparea afectului".[1023] Aceleași trei etape sunt menționate de către E.V. Puleaeva.[1024]

Așadar, intervalul scurt de timp, în care evoluează starea de afect, presupune, la prima etapă, declanșarea acestei stări în rezultatul săvârșirii de către victimă a unui act ilegal sau imoral. Cea de-a doua etapă, care este și cea mai importantă, presupune că surescitarea

[1021] Grama M., Botnaru S., Șavga A. et al. *Drept penal. Partea generală*. Chișinău: Cartier, 2005, p. 181, 182. 624 p.
[1022] Черчен О.А. Генез понятия «аффект» в психологии, психиатрии, праве. În: *Царскосельские чтения*, 2014, т. III, № XVIII, p. 211-216.
[1023] Дадаев И.А. Психологическая характеристика аффекта и его влияние на правовую оценку причинения тяжкого и средней тяжести вреда здоровью в состоянии аффекта. În: *Евразийский научный журнал*, 2017, № 2, p. 138-139.
[1024] Пуляева Е.В. Проблемные аспекты в рамках уголовно-правового и криминологического анализа аффектированных преступлений (ст. 107, 113 УК РФ). În: *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки*, 2007, № 1, p. 68-72.

făptuitorului atinge punctul culminant. Ultima etapă presupune decompensarea psihică și fizică a făptuitorului, extenuat după ce organismul i-a fost suprasolicitat, astfel încât organismul revine la starea în care conștiința și voința făptuitorului nu mai sunt afectate.

Următorul posibil semn al noțiunii „stare de afect" este *caracterul subit al apariției stării de afect.*

În pct. 6 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012 se explică: „Omorul se consideră săvârşit în stare de afect numai dacă [...] starea de afect [...] [a] survenit în mod subit. Termenul „subit" înseamnă: 1) care se petrece într-un timp foarte scurt şi 2) pe neaşteptate."[1025] O.D. Sitkovskaia precizează: „Nu este posibil să se stabilească pentru toate cazurile un interval de timp concret între factorul declanșator al afectului și reacția la acesta. Soluționarea problemei privind caracterul subit al apariției stării de afect ar trebui să se facă pentru fiecare caz aparte, bazându-se pe un studiu cuprinzător al tuturor circumstanțelor disponibile".[1026]

Menționăm că apariția stării de afect este bruscă și neașteptată pentru făptuitorul însuși. Nu este de conceput ca momentul apariției stării de afect să fie stabilit dinainte de către făptuitor, de către victimă sau de către altcineva. Mai mult, nu întotdeauna un act ilegal sau imoral, chiar de o gravitate considerabilă, poate declanșa starea de afect a celui prejudiciat printr-un astfel de act. Un grup de autori menționează: „Erupția afectului poate fi suprimată printr-un efort de voință. Cu cât o persoană are mai multe calități volitive, cu atât este mai redus riscul ca ea să ajungă în starea de afect".[1027] Astfel, posibilitatea de apariție a stării de afect este influențată de particularitățile individuale ale fiecărui făptuitor. Această posibilitate poate fi controlată. Totodată, din moment ce erupe și cuprinde în totalitate făptuitorul, starea de afect nu mai poate fi controlată de către acesta.

În contextul analizei caracterului subit al apariției stării de afect, este necesară examinarea problemei așa-numitului „afect amânat".

După părerea lui T.N. Anufrieva și A.A. Hodusov, dacă, între circumstanțele care au declanșat starea de afect și omor intervalul de timp este de lungă durată, atunci nu poate fi aplicată răspunderea pentru omorul săvârșit în stare de afect. Într-un asemenea caz răspunderea trebuie aplicată pentru omorul simplu sau omorul agravat.[1028] T.P. Budeakova are un punct de

---

[1025] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM).* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318

[1026] Ситковская О.Д. *Аффект: криминально-психологическое исследование*. Москва: Юрлитинформ, 2001, p. 40. 240 p.

[1027] Белашева И.В., Суворова А.В., Польшакова И.Н. и др. *Психология экстремальных и чрезвычайных состояний*. Ставрополь: СКФУ, 2015, p. 78. 262 p.

[1028] Ануфриева Т.Н., Ходусов А.А. *Уголовно-правовая защита прав и свобод личности*. Москва: Международный юридический институт, 2011, p. 38. 216 p.

vedere similar.[1029] De asemenea, I.V. Sâs consideră că „distanța în timp între starea de afect și omorul săvârșit în această stare este posibilă, dacă în toată această perioadă se menține starea de afect a făptuitorului”.[1030]

Asemenea opinii nu pot fi susținute. În pct. 6 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012 se explică just: „Expresia „survenită în mod subit”, utilizată în dispoziţia art. 146 CP al RM, presupune că nu este obligatoriu să lipsească sau să fie foarte mică distanţa în timp între cauza de apariţie a stării de afect şi omorul săvârşit în stare de afect. Uneori, această distanţă în timp poate fi mai mare. Or, starea de afect poate surveni nu doar în urma perceperii nemijlocite a actelor ilegale sau imorale ale victimei. Ea poate surveni şi în urma reflectării asupra unor factori derivaţi vizând aceste acte ale victimei, reflectare care se prezintă în una din formele următoare: a) depanarea în memorie a amintirilor legate de actele ilegale sau imorale ale victimei; b) conştientizarea tardivă a rezultatelor actelor ilegale sau imorale ale victimei; c) aflarea tardivă a informaţiei despre actele ilegale sau imorale ale victimei.”[1031]

Această interpretare este întărită cu argumentele unor autori. De exemplu, O.A. Cercen afirmă că „emoțiile nu pot fi provocate printr-un efort de voință, printr-un ordin. Însă, a fost acumulat suficient material care arată că, atunci când o situație se repetă sau este reconstituită, poate apărea din nou o reacție emoțională”.[1032] De asemenea, O.D. Sitkovskaia menționează: „Contează decalajul de timp nu numai dintre actele ilegale sau imorale ale victimei și fapta de răspuns a făptuitorului, ci și dintre momentul apariției stării de afect și momentul comiterii infracțiunii”.[1033] De fapt, din dispoziția art. 146 CP RM nu rezultă că trebuie să lipsească sau să fie foarte scurt intervalul de timp dintre actele ilegale sau imorale ale victimei și omorul săvârșit în stare de afect. Legislatorul folosește sintagma „stare de afect survenită în mod subit”. Aceasta înseamnă că starea de afect se petrece într-un timp foarte scurt. Aceeași sintagmă arată că intenția de a comite omorul apare în timpul în care făptuitorul se află în stare de afect. Sintagma „omorul săvârşit în stare de afect” din dispoziția art. 146 CP RM demonstrează că intenția de a comite omorul se realizează, de asemenea, în timpul în care făptuitorul se află în stare de afect.

[1029] Будякова Т.П. Виктимологические аргументы в пользу легализации отложенного (отсроченного) аффекта. În: *Всероссийский криминологический журнал*, 2014, № 2, p. 16-22.

[1030] Сыс И.В. Внезапность возникновения аффекта при убийстве. În: *Актуальные вопросы современной правовой науки: материалы Междунар. науч. конф. студентов, магистрантов и аспирантов и секции «Юрид. науки» Респ. науч. конф. студентов и аспирантов вузов Респ. Беларусь «НИРС – 2011» (Минск, 4-5 ноября 2011 г.)*. Минск: БГУ, 2012, p. 156-157.

[1031] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318

[1032] Черчен О.А. Генез понятия «аффект» в психологии, психиатрии, праве. În: *Царскосельские чтения*, 2014, т. III, № XVIII, p. 211-216.

[1033] Ситковская О.Д. *Аффект: криминально-психологическое исследование*. Москва: Юрлитинформ, 2001, p. 40. 240 p.

În concluzie, durata scurtă a stării de afect condiționează decalajul de timp scurt dintre starea de afect și omorul săvârșit în această stare. Starea de afect poate reapărea după luni sau chiar ani de la comiterea de către victimă a actelor ilegale sau imorale. Art. 146 CP RM trebuie aplicat, dacă, în astfel de condiții, omorul a fost săvârșit în stare de afect. Acest articol nu poate fi aplicat dacă omorul a fost săvârșit înainte de apariția stării de afect sau după epuizarea acesteia.

Un alt posibil semn al noțiunii „stare de afect" îl constituie *afectarea parțială a conștiinței și voinței celui care se află în stare de afect*.

În legătură cu acest semn, A.A. Kașceeva menționează: „Afectul nu suprima complet voința făptuitorului. Fapta, săvârșită în stare de afect, își păstrează temelia conștient-volitivă, în pofida manifestării acesteia în exterior sub formă de acte impulsive și mașinale. Astfel, făptuitorul își păstrează capacitatea de a-și evalua acțiunea sau inacțiunea și de a-și da seama de pericolul social al acesteia".[1034] La fel, P.A. Kokorin afirmă că „în prezența stării de afect este perturbat mecanismul de alegere a variantei de comportament. Se modifică brusc comportamentul făptuitorului, se deformează atitudinile și pozițiile sale de viață, se dezorganizează capacitatea făptuitorului de a stabili interacțiuni între fenomene. În conștiința acestuia începe să domine o singură idee, adesea distorsionată. Această stare de lucruri se numește „îngustarea conștiinței"."[1035] Un punct de vedere similar este consfințit în art. 31 CP RB: „Răspunderea penală pentru fapta săvârșită în stare afect, cauzată de violență, de maltratare, de insultă gravă, de o altă acțiune imorală gravă ori ilegală a victimei sau de o situație psihotraumatizantă de durată, care a apărut în legătură cu comportamentul ilegal sau imoral sistematic al victimei, atunci când *făptuitorul nu a putut conștientiza pe deplin semnificația faptei sale ori nu a putut-o dirija în deplină măsură* (evid. ns.), se aplică doar în ipoteza cauzării cu intenție a morții sau a vătămării corporale grave ori mai puțin grave".[1036]

Într-o speță din practica judiciară, impactul stării de afect asupra psihicului făptuitorului este descris astfel: „Conştiinţa inculpatului a fost parţial afectată, el percepea ce comite, dar nu înţelegea pe deplin caracterul acţiunilor sale şi consecinţele propriului comportament, fiindu-i afectate puternic sfera emoţională şi voinţa, limitându-i-se capacitatea de decizie şi de comportament voluntar".[1037] Astfel, subiectul infracțiunilor, prevăzute la art. 146 și 156 CP RM,

---

[1034] Кащеева А.А. Аффект в уголовном праве: понятие, виды и признаки. În: *Контекст и рефлексия. Сборник статей по итогам проведения III студенческой научно-теоретической конференции кафедры философии и социально-гуманитарных знаний РГУТИС* / Под общ. ред. В.В. Кортунова, Н.А. Платоновой, И.Ю. Байковоǐ. Москва: РГУТИС, 2018, p. 61-64.

[1035] Кокорин П.А. Убийство, совершенное в состояние аффекта (случай из практики). În: *Сибирский юридический вестник*, 2005, № 3, p. 64-66.

[1036] *Уголовный кодекс Республики Беларусь*. Disponibil: https://уголовный-кодекс.бел

[1037] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 15.07.2014. Dosarul nr. 1ra-874/2014.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2730

păstrează capacitatea de a-și da seama de caracterul acțiunii sau inacțiunii sale și de a le dirija. Însă, această capacitate este într-o anumită măsură limitată datorită impactului exercitat de starea de afect asupra percepției, gândirii și voinței subiectului dat.

Ultimul semn posibil al noțiunii „stare de afect" este *intensitatea excepțională a stării de afect*.

Atunci când caracterizează acest semn, D.V. Komarova menționează: „Tulburarea, care apare la făptuitor, trebuie să fie pronunțată, intensă și să perturbe reglarea psihică normală a comportamentului. În același timp, dezorganizarea activității psihice nu trebuie să fie atât de profundă încât să excludă complet capacitatea făptuitorului de a fi conștient de acțiunea sau inacțiunea sa și de a o ghida".[1038] Un grup de autori consideră afect „doar acea reacție emoțională care este însoțită de perturbarea pronunțată a funcției de reglare conștientă a faptei săvârșite".[1039] Din aceste opinii rezultă că gradul de intensitate a stării emoționale a făptuitorului este stabilit în baza unor criterii subiective. De asemenea, din ele rezultă că intensitatea stării emoționale a făptuitorului este excepțională în cazul în care conștiința și voința acestuia este parțial afectată. Deci, semnul „intensitatea excepțională a stării de afect" derivă din semnul „afectarea parțială a conștiinței și voinței celui care se află în stare de afect." Mai relevant este să vorbim nu atât despre intensitatea excepțională a stării de afect, cât mai ales despre efectul acestei stări de a afecta parțial conștiința și voința făptuitorului. Argumentul lui V.A. Poleanskaia, pe care îl luăm în considerare, este: „Afect relevant din punct de vedere juridico-penal este starea emoțională de o asemenea profunzime, încât slăbește semnificativ capacitatea făptuitorului de a regla conștient și volitiv comportamentul său".[1040] Așadar, gradul de intensitate a stării de afect este direct proporțional cu gradul de afectare a conștiinței și voinței celui care se află în această stare. După cum menționează B.V. Sidorov și A.G. Babicev, expertul judiciar psiholog este cel în măsură să stabilească cât de mult este afectată conștiința și voința celui care, probabil, s-a aflat în stare de afect atunci când a comis infracțiunea.[1041]

Ca urmare, întrucât semnul „intensitatea excepțională a stării de afect" are un caracter estimativ și derivat, acesta nu trebuie menționat ca semn obligatoriu al noțiunii „stare de afect".

[1038] Комарова Д.В. Понятие и виды аффекта. În: *Современные проблемы права, экономики и управления*, 2017, № 1, p. 80-84.

[1039] Сафуанов Ф.С., Савина О.Ф., Морозова М.В., Исаева И.В. Критерии судебно-психологической экспертной оценки юридически релевантных эмоциональных состояний у обвиняемых: методические рекомендации. În: *Теория и практика судебной экспертизы*, 2016, № 3, p. 46-58.

[1040] Полянская В.А. Компетенция судебно-психологической экспертизы в оценке юридически значимого аффекта. În: *Сибирский юридический вестник*, 2008, № 1, p. 82-86.

[1041] Сидоров Б.В., Бабичев А.Г. *Убийство при смягчающих ответственность обстоятельствах (вопросы применения и совершенствования уголовного законодательства). Ч. 2*. Казань: Центр инновационных технологий, 2015, p. 222. 488 p.

Gradul de intensitate a stării de afect trebuie luat în considerare doar în planul individualizării pedepselor prevăzute la art. 146 și 156 CP RM.

În concluzie, în sensul art. 146 și 156 CP RM, prin „stare de afect" trebuie să se înțeleagă starea emoțională de scurtă durată, survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei, care determină afectarea parțială a conștiinței și a voinței făptuitorului.

Considerăm necesar ca noțiunea „stare de afect", utilizată în art. 146 și 156 CP RM, să fie definită în Codul penal. Propunem completarea Codului penal cu art. 23^2 ce ar avea următoarele denumire și dispoziție:

„Articolul 23^2. Răspunderea pentru infracțiunea săvârșită în stare de afect

(1) Prin „stare de afect" trebuie să se înțeleagă starea emoțională de scurtă durată, survenită în mod subit, provocată de acțiunile sau inacțiunile ilegale ale victimei, care determină afectarea parțială a conștiinței și a voinței făptuitorului.

(2) Se aplică art. 146 din prezentul cod dacă omorul este săvârșit în stare de afect. Se aplică art. 156 din prezentul cod dacă vătămarea gravă ori medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii este săvârșită în stare de afect. În cazul altor infracțiuni, starea de afect a făptuitorului se ia în considerare la individualizarea pedepsei.

(3) La stabilirea pedepsei pentru infracțiunile prevăzute la art. 146 și 156 din prezentul cod, instanţa de judecată ţine cont de gradul de afectare a conștiinței și a voinței făptuitorului".

Pentru ca ultima propoziție din alin. (2) art. 23^2 CP RM să aibă o continuitate logică, propunem ca alin. (1) art. 76 CP RM să fie completat cu litera g^1) ce ar avea următoarea dispoziție „starea de afect a făptuitorului, care îndeplinește condițiile prevăzute de alin. (1) art. 23^2 din prezentul cod". Amintim că, în Subcapitolul 2.2 al prezentei teze, am menționat că, „pentru prezența circumstanței atenuante prevăzute la lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM („ilegalitatea sau imoralitatea acţiunilor victimei, dacă ele au provocat infracţiunea"), nu este obligatoriu ca, în momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul să fie în stare de afect". Astfel, completarea alin. (1) art. 76 CP RM cu litera g^1) ar avea ca efect extinderea acțiunii alin. (1) art. 76 CP RM asupra cazurilor în care ilegalitatea sau imoralitatea acţiunilor victimei, dacă ele au provocat infracţiunea, este însoțită de starea de afect a făptuitorului provocat prin astfel de acțiuni ale victimei. Precizăm că, dacă alin. (1) art. 76 CP RM va fi completat cu litera g^1), atunci, în virtutea alin. (3) art. 76 CP RM, circumstanța atenuantă propusă de noi nu ar fi luată în considerare la stabilirea pedepsei pentru infracțiunile prevăzute la art. 146 și 156 CP RM.

În alt context, părerea noastră este că legislația trebuie completată astfel, încât să aibă un caracter obligatoriu efectuarea expertizei judiciare de stabilire a stării de afect a făptuitorului. Ca

imbold pentru o asemenea inițiativă legislativă servește alin. (1) art. 23^1 CP RM: „Persoana care a săvârşit o infracţiune ca urmare a unei tulburări psihice, *constatată prin expertiza medicală efectuată în modul stabilit* (evid. ns.), din cauza căreia nu-şi putea da seama pe deplin de caracterul şi legalitatea faptelor sale sau nu le putea dirija pe deplin este pasibilă de responsabilitate penală redusă".

T.F.-O. Ahmedov este împotriva stabilirii stării de afect a făptuitorului printr-o expertiză judiciară. După părerea acestui autor, „în procesul de urmărire penală, în legătură cu infracțiunea de omor săvârșită, în cazul efectuării expertizei judiciare psihologice, oricărui expert psiholog insuficient calificat sau lipsit de conștiințe, aflat sub presiune sau la solicitarea persoanelor interesate, nu-i va fi dificil să constate [...] că în momentul comiterii infracțiunii persoana expertizată se afla în stare de afect. La rândul său, instanța de judecată, având o astfel de concluzie, va obține o posibilitate neîntemeiat de largă pentru a califica fapta ca omor săvârșit în stare de afect [...], cu toate că această stare a lipsit în realitate".[1042] O asemenea afirmație poate fi făcută în legătură cu oricare expertiză judiciară, în special, și oricare activitate prevăzută de lege, în general. Faptul că o astfel de a activitate poate fi realizată contrar legii, nu înseamnă că ea nu trebuie realizată în genere. Prezumția este că oricare activitate, prevăzută de lege, va fi realizată în conformitate cu legea.

V.A. Poleanskaia consideră că „expertiza judiciară de stabilire a stării de afect include: a) analiza stării psihice a persoanei expertizate, precum și a influenței acestei stări asupra conștiinței și reglării activității persoanei expertizate; b) analiza caracteristicilor psihologice individuale ale persoanei expertizate, rezistența sa psihologică la conflict și la situațiile cu impact emoțional; c) analiza situației în care a fost comisă infracțiunea. Expertiza judiciară de stabilire a stării de afect nu include: a) stabilirea veridicității faptului săvârșirii de către persoana expertizată a acțiunii sau inacțiunii incriminate; b) calificarea juridică a acestei acțiuni sau inacțiuni; c) stabilirea vinovăției persoanei expertizate, precum și a formelor vinovăției acestei persoane (intenție sau imprudență); d) stabilirea veridicității faptului săvârșirii de către victimă a unor acte ilegale sau imorale; e) calificarea actelor săvârșite de victimă ca fiind ilegale sau imorale".[1043] Părerea lui V.A. Poleanskaia este întemeiată, dacă luăm în considerare alin. (2) art. 113 CP RM: „Calificarea oficială a infracţiunii se efectuează la toate etapele procedurii penale de către persoanele care efectuează urmărirea penală şi de către judecători".

[1042] Ахмедов Т.Ф.-О. Вопросы юридической квалификации убийства, совершенного в состоянии аффекта. În: *Ленинградский юридический журнал*, 2011, № 2, p. 216-221.
[1043] Полянская В.А. Компетенция судебно-психологической экспертизы в оценке юридически значимого аффекта. În: *Сибирский юридический вестник*, 2008, № 1, p. 82-86.

Efectuarea expertizei judiciare de stabilire a stării de afect a făptuitorului are drept obiectiv primordial prevenirea de erori judiciare în procesul de aplicare a art. 146 și 156 CP RM. Concluzia dată rezultă din afirmația lui A. Popa, conform căreia expertiza judiciară psihologică are scopul de a stabili, printre altele, „diagnosticul stărilor de tensiune psihică nepatologică (anxietate, fobie, stres, afect etc.), care au cauzat comiterea crimei”.[1044] Astfel, în Hotărârea Guvernului nr. 195 din 24.03.2017 privind aprobarea Nomenclatorului expertizelor judiciare se prevede: „[...] 22.02. Expertiza psihologică în procesul penal. Scop: acordarea asistenţei în probaţiunea bazată pe cunoştinţe de psihologie judiciară şi investigaţii cu conţinut psihologic. Probleme rezolvate: [...] stabilirea stării psihologice (afect, stres, frustrare, depresie etc.) a inculpatului, învinuitului etc. în momentul săvârşirii faptei incriminate. [...] 28.01. Expertiza psihiatrico-psihologică legală în condiţii de ambulatoriu/staţionar. Scop: evaluarea particularităţilor individual-psihologice şi a discernământului psihic ale persoanelor în cadrul examinării psihiatrico-psihologice complexe. Probleme rezolvate: [...] evaluarea reacţiilor şi stărilor afective, inclusiv a stării de afect a bănuitului, învinuitului şi soluţionarea chestiunilor referitoare la capacitatea deplină a expertizatului de a conştientiza sensul acţiunilor sale sau de a dirija cu ele. [...] 29.01. Expertiza clinico-psihologică în condiţii de ambulatoriu. Scop: evaluarea particularităţilor individual-psihologice a persoanelor în cadrul examinării psihologice. Probleme rezolvate: [...] evaluarea reacţiilor şi stărilor afective, inclusiv a stării de afect a bănuitului, învinuitului şi soluţionarea întrebărilor referitoare la capacitatea deplină a expertizatului de a conştientiza sensul acţiunilor sale sau de a dirija cu ele. [...].”[1045]

Aceste prevederi normative devin mai clare, dacă luăm în considerare părerea exprimată de A.N. Popov. Acest autor menționează că „afectul trebuie deosebit de supraexcitarea sau tensiunea emoțională, însoțită de modificări de voință și de conștiință ale făptuitorului. Prin „supraexcitare sau tensiune emoțională” trebuie de înțeles transformarea conștiinței și voinței care nu atinge nivelul pe care îl are starea de afect fiziologic”.[1046] Într-adevăr, doar un expert judiciar poate stabili deosebirea dintre starea de afect în sensul art. 146 și 156 CP RM și starea de supraexcitare sau tensiune emoțională care nu influențează asupra calificării faptei în baza unuia dintre aceste articole.

De asemenea, doar un expert judiciar poate stabili deosebirea dintre afectul fiziologic și afectul patologic. B.V. Sidorov și A.G. Babicev afirmă: „Luând în considerare atât

[1044] Popa A. Exigențe de ordin juridic, etic și psihologic privind dispunerea și efectuarea expertizelor judiciare în cauzele cu minori. În: *Jurnalul juridic național: teorie și practică*, 2020, octombrie, p. 49-56.
[1045] Hotărârea Guvernului nr. 195 din 24.03.2017 privind aprobarea Nomenclatorului expertizelor judiciare. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 109-118.
[1046] Попов А.Н. *Преступление против личности при смягчающих обстоятельствах*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p. 142. 465 p.

particularitățile desfășurării proceselor psihice, a procesului de motivare și a procesului de luare a deciziilor în starea de afect fiziologic, cât posibilitatea evoluării afectului spre o formă patologică, care nu restrânge, ci exclude cu totul responsabilitatea, precum și faptul că prezența afectului fiziologic atenuează în mod semnificativ răspunderea penală pentru omor, iar stabilirea afectului, a tipului și a formei acestuia necesită cunoștințe speciale, în această categorie de cauze penale este imperativ să se efectueze expertiza judiciară psihologică sau, în unele cazuri, chiar expertiza psihologico-psihiatrică complexă".[1047] O părere similară are I. Dolea: „Expertiza psihologică, deseori constă în constatarea stării de afect. Până în prezent, se duc dispute între specialişti dacă starea de afect este un domeniu al psihologiei sau al psihiatriei. În asemenea situaţii, recomandăm o expertiză complexă psihologico-psihiatrică care va avea o putere de convingere mai mare asupra judecătorului".[1048]

Într-o speță din practica judiciară, Colegiul lărgit al Curţii Supreme de Justiţie a considerat „insuficientă motivarea instanţei de apel, conform căreia starea de afect nu se constată printr-un raport de expertiză. O asemenea abordare contravine alin. (3) art. 101 CPP RM: „Nicio probă nu are o valoare dinainte stabilită pentru organul de urmărire penală sau instanţa de judecată"."[1049] Cu toate acestea, în pct. 6 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012 se menționează: „Pentru constatarea s-a aflat sau nu persoana în stare de afect, organul de urmărire penală ori instanţa de judecată, după caz, *poate să dispună* (evid. ns.) efectuarea expertizei psihologice."[1050] Din această explicație rezultă că expertiza judiciară de stabilire a stării de afect a făptuitorului nu are un caracter obligatoriu. Efectuarea unei asemenea expertize este la discreția organului de urmărire penală sau a instanţei de judecată.

Conform alin. (1) art. 143 CPP RM, „expertiza se dispune şi se efectuează, în mod obligatoriu, pentru constatarea: 1) cauzei morţii; 2) gradului de gravitate şi a caracterului vătămărilor integrităţii corporale; 3) stării psihice şi fizice a bănuitului, învinuitului, inculpatului – în cazurile în care apar îndoieli cu privire la starea de responsabilitate sau la capacitatea lor de a-şi apăra de sine stătător drepturile şi interesele legitime în procesul penal; 3^1) stării psihice şi fizice a persoanei în privinţa căreia se reclamă că s-au comis acte de tortură, tratamente inumane sau degradante; 4) vârstei bănuitului, învinuitului, inculpatului sau părţii vătămate – în cazurile

[1047] Сидоров Б.В., Бабичев А.Г. *Убийство при смягчающих ответственность обстоятельствах (вопросы применения и совершенствования уголовного законодательства). Ч. 2*. Казань: Центр инновационных технологий, 2015, p. 222. 488 p.
[1048] Dolea I. *Probleme în procesul penal: îndrumar pentru avocaţi*. Chișinău: S. n., 2016, p. 47. 55 p.
[1049] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 31.01.2017. Dosarul nr. 1ra-70/2017*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=8150
[1050] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318

în care această circumstanţă are importanţă pentru cauza penală, iar documentele ce confirmă vîrsta lipsesc sau prezintă dubiu; 5) stării psihice sau fizice a părţii vătămate, martorului dacă apar îndoieli în privinţa capacităţii lor de a percepe just împrejurările ce au importanţă pentru cauza penală şi de a face declaraţii despre ele, dacă aceste declaraţii ulterior vor fi puse, în mod exclusiv sau în principal, în baza hotărârii în cauza dată; 6) altor cazuri când prin alte probe nu poate fi stabilit adevărul în cauză". Se poate de presupus că stabilirea stării de afect a făptuitorului reprezintă obiectul prevederilor de la pct. 3) sau 6) alin. (1) art. 143 CPP RM. Totuși, aceste prevederi sunt atât de neclare, încât trebuie să constatăm încă o dată că efectuarea expertizei de stabilire a stării de afect a făptuitorului este la discreția organului de urmărire penală sau a instanţei de judecată.

În context, considerăm valoroase părerile autorilor care insistă asupra obligativității dispunerii și a efectuării expertizei de stabilire a stării de afect a făptuitorului. Spre exemplu, E.V. Puleaeva menționează: „Stabilirea stării de afect în fiecare caz individual constituie o chestiune deosebit de complexă, care necesită cunoștințe speciale în domeniul psihologiei și al psihofiziologiei. Prin urmare, stabilirea prezenței sau lipsei stării de afect trebuie să reprezinte competența unui expert judiciar psiholog".[1051] După părerea lui S. Brînza, în ipoteza constatării stării de afect, nefiind obligatorie efectuarea expertizei, măsurarea „din ochi" nu este cu putinţă. Aceasta deoarece nu există niciun act normativ în care s-ar defini noţiunea de afect şi care ar enumera notele caracteristice ale indicatorilor acestei stări. Şi atunci, este oare cazul să vorbim despre respectarea principiului legalităţii când însuşi organul de aplicare a legii penale percepe subiectiv înţelesul noţiunii „afect"?"[1052] De asemenea, S. Brînza și V. Stati consideră că „ar trebui să fie obligatorie dispunerea efectuării expertizei în vederea constatării stării de afect, astfel încât raportul expertului să producă în toate cazurile consecinţe juridice".[1053]

Ca urmare, propunem completarea alin. (1) art. 143 CPP RM cu punctul 3^2) ce ar avea următoarea dispoziție: „stării de afect a bănuitului, învinuitului, inculpatului – în cazurile în care conduita acestuia din timpul săvârșirii infracțiunii corespunde condițiilor stabilite în alin. (1) art. 23^2 din Codul penal". În favoarea acestei completări poate fi adus ca argument prevederea din subpct. 2) alin. (2) art. 96 din Codul de procedură penală: „În cadrul urmăririi penale şi judecării

[1051] Пуляева Е.В. Проблемные аспекты в рамках уголовно-правового и криминологического анализа аффектированных преступлений (ст. 107, 113 УК РФ). În: *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки*, 2007, № 1, p. 68-72.
[1052] Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 156 CP RM: reflecţii asupra calităţii legii penale şi asupra unor probleme de calificare. În: *Revista Naţională de Drept*, 2008, nr. 2, p. 2-8.
[1053] Brînza S., Stati V. Problemele aplicării în practică a art. 156 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Sharing the Results of Research towards Closer Global Cooperation among Scientists: Results of the 13th International Conference: Collection of Research Papers (April 24, 2018)*. Montreal: Accent Graphics Communications, 2018, p. 25-32.

cauzei penale trebuie să se dovedească: [...] circumstanţele prevăzute de lege care atenuează sau agravează răspunderea penală a făptuitorului". Astfel, legiuitorul sugerează implicit că starea de afect a bănuitului, învinuitului, inculpatului trebuie stabilită în mod obligatoriu în cazurile în care conduita acestuia din timpul săvârșirii infracțiunii corespunde noțiunii stării de afect.

5.1.4. Eroarea de fapt în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM

În opinia lui O.V. Us, „la calificarea infracțiunii, în caz de eroare a subiectului infracțiunii, este necesar să aflăm: 1) este oare subiectul pasibil de răspundere penală în cazul în care admite o eroare la săvârșirea unei fapte prejudiciabile; 2) dacă da, atunci cum trebuie calificată fapta comisă de subiect"[1054]. În același timp, O.F. Aitova și T.S. Kneazkova menționează: „În procesul de calificare a unei fapte săvârșite în prezența erorii de fapt, deoarece în legea penală nu sunt stabilite reguli pentru o astfel de calificare, este posibil ca cel, care aplică legea penală, să admită o eroare. Aceasta, la rândul său, poate cauza un prejudiciu grav atât drepturilor unei persoane concrete, cât și sistemului juridic penal în ansamblul său. Or, un asemenea rezultat negativ afectează justețea soluționării problemelor privind vinovăția sau nevinovăția unei persoane, echitatea pedepsei aplicate și alte aspecte de natură penală"[1055]. Ținând cont de semnificația instituției erorii de fapt pentru calificarea corectă a infracțiunii și pentru buna desfășurare a unui proces echitabil, ne propunem să examinăm în cele ce urmează eroarea de fapt admisă de subiectul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

În opinia lui S. Copețchi și I. Hadîrcă, eroare de fapt este „reprezentarea greșită a făptuitorului referitoare la împrejurările de fapt ce constituie semne obiective ale componenței de infracțiune și care determină caracterul infracțiunii și gradul de pericol social".[1056] Reieșind din această definiție, eroarea de fapt poate viza obiectul infracțiunii sau latura obiectivă a infracțiunii. În continuare, vom analiza particularitățile și efectele următoarelor tipuri ale erorii de fapt în conjunctura infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM:

1) eroarea cu privire la obiectul juridic al infracțiunii;

2) eroarea cu privire la obiectul material al infracțiunii;

3) eroarea cu privire la identitatea victimei;

4) eroarea cu privire la calitatea specială a victimei;

5) eroarea cu privire la numărul de victime;

[1054] Ус О.В. *Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації*. Харків: Право, 2018, p. 94. 368 p.
[1055] Аитова О.Ф., Князькова Т.С. Ошибка, ее виды и значение в уголовном праве. În: *Известия Академии управления: теория, стратегии, инновации*, 2015, № 1, p. 77-80.
[1056] Copețchi S., Hadîrcă I. *Calificarea infracțiunilor*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 178. 352 p.

6) eroarea cu privire la metoda de comitere a infracțiunii;

7) eroarea cu privire la urmările prejudiciabile;

8) eroarea cu privire la legătura cauzală.

În legătură cu primul dintre aceste tipuri, O.V. Us explică: „Eroarea cu privire la obiectul juridic al infracțiunii se exprimă în reprezentarea greșită a subiectului infracțiunii, referitoare la esența (natura) socială și juridică a relațiilor sociale cărora infracțiunea le aduce atingere efectivă sau potențială. În acest caz, subiectul infracțiunii își direcționează eforturile în scopul de a aduce atingere unor relații sociale, însă, de fapt, lezează alte relații sociale”[1057]. Altfel spus, suntem în prezența unei confuzii care afectează reprezentarea subiectului cu privire la conținutul obiectului juridic al infracțiunii pe care o săvârșește.

Gh. Fortuna sugerează situațiile în care am putea vorbi despre eroarea cu privire la obiectul juridic al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM: „În unele cazuri, este posibilă metamorfozarea erorii cu privire la identitatea victimei în eroarea cu privire la obiectul juridic al infracțiunii. În acest caz, trebuie respectate regulile de calificare a infracțiunii pentru eroarea de ultimul tip. De exemplu, este posibil ca făptuitorul să intenționeze să atace o persoană care beneficiază de protecţie internaţională, dar, din greșeală, să atace o victimă care seamănă la exterior cu persoana vizată. În acest exemplu, [...] fapta trebuie calificată [...] ca tentativă la infracțiunea preconizată, adică în baza art. 27 și alin. (3) art. 142 CP RM, reieșind din orientarea intenției”[1058]. Suntem de acord cu această soluție, care ia în calcul concurența dintre norma generală (art. 145 CP RM) și norma specială (alin. (3) art. 142 CP RM). Dacă însă luăm în considerare regula de calificare de la lit. a) art. 117 CP RM, datele problemei se schimbă. Astfel, dacă făptuitorul, aflat în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă sau de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale unei persoane care beneficiază de protecţie internaţională, omoară din greșeală o victimă care seamănă la exterior cu persoana vizată, răspunderea se va aplica în baza art. 146 CP RM. Această soluție de calificare este rezultatul aplicării regulii de calificare de la lit. a) art. 117 CP RM. Aceeași soluție – 146 CP RM – se impune în cazul în care eroare cu privire la identitatea victimei se suprapune concurenței dintre art. 146 CP RM, pe de o parte, și alte norme care prevăd cazuri speciale de omor (lit. a) art. 135, lit. a) alin. (2) art. 135^1, alin. (4) art. 137, alin. (5) art. 137^3, art. 342 CP RM), pe de altă parte.

[1057] Ус О.В. *Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації*. Харків: Право, 2018, p. 98. 368 p.

[1058] Фортуна Г. Алгоритм квалификации фактической ошибки в уголовном праве. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale”*, 2014, nr. 3, p. 244-258.

Astfel, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, eroarea cu privire la obiectul juridic nu este esențială. Efectul atenuant al acestui articol face imposibilă metamorfozarea erorii cu privire la identitatea victimei în eroarea cu privire la obiectul juridic al infracțiunii. Recunoaștem că soluția, pe care o propunem, nu ține cont de orientarea intenției făptuitorului. Însă, dacă am ține cont de această orientare, atunci ar fi ignorată starea emoțională a făptuitorului. Ceea ce ar echivala cu interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale.

Referitor la eroarea cu privire la obiectul material al infracțiunii, un alt tip erorii de fapt, V.N. Vinokurov menționează: „Nu este socialmente periculoasă fapta care nu afectează interesele persoanelor ce reprezintă elementul principal al relațiilor sociale. Astfel, absența subiectului relației sociale, adică a principalului element al acesteia, ne permite să vorbim despre lipsa relației sociale ca obiect juridic special al infracțiunii”[1059]. De altă părere sunt S. Brînza și V. Stati: „Cerinţa ca fapta subiectului să se îndrepte contra unui om viu ridică problema dacă poate fi sancţionată sau nu, de exemplu, fapta persoanei care, fără a-şi da seama că ţinta atacului său este o persoană care decedase cu puţin timp înainte, efectuează o împuşcătură ochită în capul acesteia. În cazul dat, cele săvârşite reprezintă tentativa de omor. Această soluţie de calificare îşi desprinde argumentele din necesitatea protejării eficiente şi oportune a ordinii de drept, precum şi din latura subiectivă a infracţiunii, din atitudinea deosebit de periculoasă a făptuitorului pentru societate. Numai din cauze independente de voinţa făptuitorului nu şi-a produs efectul acţiunea acestuia, îndreptată nemijlocit spre lipsirea de viaţă a victimei”[1060]. În mod similar, Gh. Fortuna susține: „Fapta, săvârșită asupra obiectului material care nu este cuprins de intenția făptuitorului, asupra unui obiect material nul sau asupra unui obiect material care, din cauze independente de voinţa făptuitorului, lipsea în momentul săvârșirii infracțiunii, se califică drept tentativă de infracțiune, reieșind din orientarea intenței”[1061].

Susținem pozițiile exprimate de S. Brînza, V. Stati și Gh. Fortuna. În cazul erorii cu privire la obiectul material al infracțiunii, fapta trebuie calificată drept tentativă la infracțiunea care era cuprinsă de intenția făptuitorului. Această concluzie decurge din art. 27 CP RM. Lipsa obiectului material al infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, nu este un motiv pentru a nu reține la calificare tentativa de omor săvârșit în stare de afect. Or, în această situație, acţiunea sau inacţiunea intenţionată a făptuitorului (care se află în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale

[1059] Винокуров В.Н. Вопросы квалификация преступления при фактической ошибке. În: *Современное право*, 2020, № 3, p. 112-117.
[1060] Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 157. 1328 p.
[1061] Фортуна Г. Алгоритм квалификации фактической ошибки в уголовном праве. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale”*, 2014, nr. 3, p. 244-258.

victimei) este îndreptată nemijlocit spre lipsirea de viață a acestei victime. Din cauze independente de voinţa făptuitorului (moartea victimei nemijlocit înainte de acţiunea sau inacţiunea făptuitorului), eforturile acestuia nu-şi ating efectul. Cadavrul (obiectul material real) nu corespunde parametrilor obiectului material aflat în reprezentarea făptuitorului – corpul unei persoane în viață. În consecință, se impune calificarea faptei săvârșite ca tentativă de omor săvârșit în stare de afect.

Următorul tip al erorii de fapt, relevabil în contextul studiului de față, este eroarea cu privire la identitatea victimei.

În doctrina penală este consacrat următorul punct de vedere privitor la acest tip al erorii de fapt: „Chiar dacă din eroare [făptuitorul] a omorât o altă persoană (*error in persona*) [...], infracţiunea de omor va exista, deoarece legea nu ocroteşte viaţa unei persoane concrete, ci viaţa oricui”[1062]. O poziție similară o au S. Brînza și V. Stati: „În cazul erorii asupra identităţii victimei *(error in personam)*, dacă prin săvârşirea omorului făptuitorul urmăreşte interesul material, calificarea trebuie să se facă conform lit. b) alin. (2) art. 145 CP RM. În cazul dat, nu putem reţine tentativa de infracţiune: nu se poate afirma că ceea ce a avut făptuitorul în reprezentarea lui subiectivă nu şi-a găsit confirmare în realitatea obiectivă. Agravanta „din interes material” există chiar dacă nu a fost deloc realizată satisfacerea interesului material. Deci, în cazul analizat, eroarea asupra identităţii victimei este o eroare neesenţială. Ea nu poate influenţa răspunderea făptuitorului”[1063]. O asemenea părere este aplicabilă în cazul omorului săvârșit din interes material, dar și în cazul altor infracțiuni. Or, viața oricărei persoane este apărată egal împotriva oricărei infracțiuni. Întrebarea este dacă o astfel de părere se aplică în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Caracterul neesențial al erorii cu privire la identitatea victimei rezultă din constatarea făcută de T.G. Cernenko: „Erorile de fapt cu privire la circumstanțele, care nu fac parte din semnele componenței de infracțiune, nu influențează calificarea infracțiunii”[1064]. Mai tranșantă este L.E. Spiridonova: „În cazul unui omor simplu, ca semn al componenței de infracțiune apare persoana privită ca individ. Calitățile, ce caracterizează persoana victimei (anumite caracteristici socio-demografice) dobândesc valențe constitutive (care au semnificație la calificarea infracțiunilor) numai în cazurile specificate de legislator (de exemplu, omorul săvârșit cu bună-ştiinţă asupra unei femei gravide, omorul copilului nou-născut săvârșit de către mama acestuia

[1062] Rătescu C., Ionescu-Dolj I., Periețeanu I.Gr. et al. *Codul penal adnotat. Vol. III. Partea Specială*. Bucureşti: Socec, 1937, p. 64. 701 p.
[1063] Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 179. 1328 p.
[1064] Черненко Т.Г. Фактическая ошибка в объекте и предмете посягательства. În: *Вестник Алтайской академии экономики и права*, 2014, № 3, p. 126-130.

etc.)”[1065]. De asemenea, Gh. Fortuna afirmă: „La erorile simple privind persoana se raportează erorile cu privire la identitatea victimei, admise la comiterea infracțiunilor în lipsa condițiilor care au ca efect constituirea în Codul penal al Republicii Moldova a *componenţelor de infracţiuni cu circumstanţe agravante sau cu circumstanţe atenuante* (evid. ns.). Astfel de erori nu pot avea un impact asupra calificării infracțiunii. La erorile complexe privind persoana se raportează erorile admise la săvârșirea infracțiunilor cu circumstanțe agravante sau cu circumstanțe atenuante”[1066].

Așadar, eroarea cu privire la identitatea victimei se transformă în eroarea cu privire la calitatea specială – agravantă sau atenuantă – a victimei în cazul când făptuitorul are o reprezentare greșită tocmai cu privire la o astfel de calitate specială. Eroarea cu privire la identitatea victimei este o eroare de fapt neesențială, în timp ce eroarea cu privire la calitatea specială a victimei este o eroare de fapt esențială.

În legătură cu eroarea cu privire la calitatea specială a victimei, pune în gardă următoarea opinie exprimată de L.E. Spiridonova[1067] și A.V. Starodubțeva[1068]: dacă făptuitorul consideră eronat că o persoană i-a provocat starea de afect, de exemplu, prin acte ilegale, atunci, ținând cont de starea deosebită a psihicului făptuitorului, condiționată de starea de afect, infracțiunea comisă ar trebui calificată ca omor săvârșit în stare de afect în formă consumată; se pare că o astfel de calificare ar corespunde în cea mai mare măsură principiului imputării subiective.

O părere diferită o exprimă S. Brînza și V. Stati: „În ipoteza erorii privind această calitate specială a victimei (se are în vedere calitatea specială a victimei, descrisă în art. 146 CP RM – *n.a.*), atunci când făptuitorul consideră eronat că lipseşte de viaţă persoana care i-a provocat starea de afect prin actele sale de violenţă, insultele sale grave ori alte acte ilegale sau imorale ale sale, răspunderea se va aplica în baza art. 27 şi 146 CP RM”[1069]. De asemenea, în pct. 6 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012 se explică: „Victima infracţiunii prevăzute la art. 146 CP al RM nu este o persoană oarecare, dar numai persoana care provoacă starea de afect a făptuitorului prin actele sale de violenţă, insultele sale grave ori alte acte ilegale sau imorale ale sale. De aceea, în ipoteza erorii privind această calitate specială a victimei, atunci când făptuitorul

[1065] Спиридонова Л.Э. Уголовно-правовое значение фактической ошибки в личности потерпевшего при квалификации преступлений против жизни. În: *Криминалист*, 2012, № 2, p. 58-66.
[1066] Фортуна Г. Алгоритм квалификации фактической ошибки в уголовном праве. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale”*, 2014, nr. 3, p. 244-258.
[1067] Спиридонова Л.Э. Уголовно-правовое значение фактической ошибки в личности потерпевшего при квалификации преступлений против жизни. În: *Криминалист*, 2012, № 2, p. 58-66.
[1068] Стародубцева А.В. Квалификация убийства в состоянии аффекта в условиях фактической ошибки. În: *Альманах молодого исследователя*, 2016, № 1, p. 74-76.
[1069] Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 306. 1328 p.

consideră eronat că lipseşte de viaţă persoana care i-a provocat starea de afect prin actele sale de violenţă, insultele sale grave ori alte acte ilegale sau imorale ale sale, răspunderea se va aplica în baza art. 27 şi art. 146 CP al RM, adică ca tentativă la omorul săvârşit în stare de afect."[1070]

Considerăm întemeiat punctul de vedere al lui S. Brînza și V. Stati, precum și poziția Plenului CSJ. În situația analizată, acţiunea sau inacţiunea intenţionată a făptuitorului (care se află în stare de afect survenită în mod subit) este îndreptată nemijlocit spre săvârşirea omorului persoanei care i-a provocat această stare prin acte de violenţă, insulte grave ori alte acte ilegale sau imorale. Din cauze independente de voinţa făptuitorului, această acţiune sau inacţiune nu-şi produce efectul. Or, este lipsită de viață o persoană care nu i-a provocat făptuitorului starea de afect prin acte de violenţă, insulte grave ori alte acte ilegale sau imorale. În consecință, infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, nu se consumă sub aspectul calității speciale a victimei omorâte. De aceea, trebuie să se aplice art. 27 și 146 CP RM.

Din cele menționate mai sus, reiese că, de regulă, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, nu este posibilă eroarea cu privire la identitatea victimei. Orice asemenea eroare este, în același timp, eroare cu privire la calitatea specială atenuantă a victimei. Excepție la această regulă, puțin probabilă, dar totuși verosimilă, presupune ipoteza când, de exemplu, două persoane îi provoacă făptuitorului starea de afect survenită în mod subit, prin acte de violenţă, insulte grave ori alte acte ilegale sau imorale. Ca reacție, făptuitorul decide să lipsească de viață doar una dintre aceste persoane. Din cauza confuziei legate de aspectul exterior, făptuitorul omoară cealaltă persoană, pe care nu intenționa să o lipsească de viață. În acest caz, ambele persoane posedă calitatea specială cerută de art. 146 CP RM. Totodată, întrucât viața ambelor acestor persoane este protejată în mod egal de art. 146 CP RM, acest articol se va aplica fără referire la art. 27 CP RM.

În altă privință, eroarea cu privire la identitatea victimei trebuie deosebită de așa-numita „deviere a actului de executare" *(aberratio ictus)*. F. Streteanu și D. Nițu afirmă: „*Aberratio ictus* desemnează situaţia de deviere a actului de executare când rezultatul se produce asupra altei persoane sau a altui obiect decât cel dorit de autor, dar de aceeaşi natură cu acesta"[1071].

A. Matache menționează: „Soluţia corectă din punct de vedere juridic în situaţia existenţei unui *aberratio ictus* este cea a concursului ideal de infracţiuni între o tentativă la fapta intenţionată cu privire la victima pe care autorul doreşte să o lezeze (dacă fapta este incriminată

[1070] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318

[1071] Streteanu F., Niţu D. *Drept penal. Partea generală, Vol. I*. București: Universul Juridic, București, 2014, p. 440-441. 450 p.

şi în formă tentată) şi o infracţiune consumată din culpă împotriva victimei efectiv lezată (dacă fapta este sancţionată de textul de incriminare şi atunci când este comisă din culpă). Prin urmare, devierea relevată de ipoteza *aberratio ictus* nu conturează o unitate de infracţiune, neputându-se concretiza într-un concept unitar de „infracţiune deviată”.[1072]” În contextul analizei infracțiunii prevăzute la lit. b) alin. (2) art. 145 CP RM, o poziție apropiată este exprimată de S. Brînza și V. Stati: „În ipoteza erorii asupra modului de săvârşire a infracţiunii *(aberratio ictus),* când făptuitorul îşi îndreaptă acţiunea asupra unei persoane pe care vrea s-o ucidă, dar, din cauza unei greşite manipulări a mijlocului folosit sau din alte cauze accidentale, rezultatul urmărit se produce asupra unei alte persoane [...], calificarea se face conform art. 27 şi lit. b) alin. (2) art. 145 CP RM (în raport cu victima aflată în reprezentarea făptuitorului, în legătură cu care se urmăreşte interesul material) şi art. 149 CP RM (în raport cu victima efectiv lipsită de viaţă)”[1073].

Așadar, ipoteza *aberratio ictus* presupune că în momentul săvârșirii infracțiunii, la locul săvârșirii infracțiunii este prezentă atât victima aflată în reprezentarea făptuitorului, cât și victima efectiv lipsită de viață. Pentru comparație, eroarea cu privire la identitatea victimei presupune prezența în momentul săvârșirii infracțiunii, la locul săvârșirii infracțiunii, a unei singure victime – cea efectiv lipsită de viață, confundată de către făptuitor cu victima aflată în reprezentarea făptuitorului.

Raportată la omorul săvârșit în stare de afect, ipoteza *aberratio ictus* presupune: acţiunea sau inacţiunea intenţionată a făptuitorului (care se află în stare de afect survenită în mod subit) este îndreptată nemijlocit spre săvârşirea omorului persoanei care i-a provocat această stare prin acte de violenţă, insulte grave ori alte acte ilegale sau imorale. Din cauze independente de voinţa făptuitorului, această acţiune sau inacţiune nu-şi produce efectul. Astfel, victima, aflată în reprezentarea făptuitorului, rămâne în viață. Totodată, este lipsită de viață o persoană care se găsește în apropiere de cea aflată în reprezentarea făptuitorului. În acest caz, infracțiunea prevăzută la art. 27 și art. 146 CP RM formează concurs ideal cu infracțiunea prevăzută la art. 149 CP RM. Bineînțeles, aplicarea art. 149 CP RM este posibilă numai dacă lipsirea de viață a victimei corespunzătoare îndeplinește condițiile cerute de art. 18 CP RM. Dacă aceste condiții lipsesc, lipsirea de viață se consideră săvârșită fără vinovăție (caz fortuit). În această situație se aplică exclusiv art. 27 şi 146 CP RM.

Un alt tip de eroare de fapt este eroarea cu privire la numărul de victime.

[1072] Matache A. Consecinţele ipotezelor particulare ale erorii de fapt: aberratio ictus, aberratio delicti, error in persona şi aberratio causae. În: *Penalmente Relevant,* 2017, nr. 1, p. 78-93.

[1073] Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 321. 1328 p.

În legătură cu acest tip de eroare de fapt, este de interes punctul de vedere al lui V.M. Burdin: „În cazul în care făptuitorul, care se află în starea de afect provocată de comportamentul ilegal sau imoral al mai multor victime, le omoară simultan, suntem în prezența unei singure infracțiuni. Într-adevăr, în acest caz, o singură intenție a făptuitorului cuprinde o singură faptă și o singură urmare prejudiciabilă – moartea mai multor persoane. În astfel de cazuri, calificarea faptei după regulile concursului de infracțiuni ar fi artificială și în esență incorectă”[1074].

Considerăm că, în ipoteza analizată, soluția de calificare trebuie să reprezinte rezultatul raportării regulii de calificare stabilite la lit. a) art. 117 CP RM asupra ipotezei prevăzute la lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM, în coroborare cu art. 27 CP RM. În consecință, este întemeiată aplicarea art. 146 CP RM, cu referire la art. 27 CP RM. Această soluție este valabilă în cazul în care făptuitorul manifestă intenție directă determinată (concretizată) cu privire la numărul de victime. În cazul în care intenția directă de a omorî este indeterminată (neconcretizată), calificarea se face în funcție de rezultatul real survenit. În acest caz, indiferent de numărul de persoane decedate, se aplică o singură dată art. 146 CP RM.

În alt context, în art. 146 CP RM nu este menționată o metodă anumită de comitere a infracțiunii. Sub acest aspect se poate afirma că acest articol prevede răspunderea pentru o infracțiune cu caracter deschis. Deși metoda de săvârșire a infracțiunii nu are un caracter obligatoriu în cazul omorului săvârșit în stare de afect, considerăm relevantă analiza erorii cu privire la metoda de comitere a infracțiunii.

După părerea lui L.E. Spiridonova, infracțiunea se califică drept omor săvârșit cu deosebită cruzime în formă consumată, dacă făptuitorul intenționa să aplice cruzime deosebită la comiterea omorului, însă, din cauze independente de voința făptuitorului, victima decedează în rezultatul primei lovituri aplicate, fără a suporta suferințe deosebite[1075]. Nu considerăm întemeiată această soluție de calificare. În reprezentarea făptuitorului, acţiunea sau inacţiunea lui intenţionată este îndreptată nemijlocit spre săvârşirea omorului cu deosebită cruzime. Din cauze independente de voinţa făptuitorului, acțiunea sau inacțiunea acestuia nu-şi produce efectul. La concret, victima nu suportă suferințe deosebite, deoarece decedează instantaneu, fără a-i fi cauzate suferințe intense. În consecință, ar fi întemeiată aplicarea art. 27 și lit. j) alin. (2) art. 145 CP RM.

Dacă, în aceleași circumstanțe, făptuitorul se află în stare de afect survenită în mod subit, provocate prin acte de violenţă, insulte grave ori alte acte ilegale sau imorale ale victimei, se va

[1074] Бурдін В.М. *Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання*. Львів: ПАІС, 2006, p. 164. 200 p.
[1075] Спиридонова Л.Э. *Уголовно-правовое значение фактической ошибки при квалификации преступлений против жизни* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2013. p. 11. 33 p.

aplica art. 146 CP RM, cu referire la art. 27 CP RM. Această soluție de calificare reprezintă rezultatul raportării regulii de calificare stabilite la lit. a) art. 117 CP RM asupra ipotezei prevăzute la lit. j) alin. (2) art. 145 CP RM, în coroborare cu art. 27 CP RM.

În continuare, este necesar să examinăm eroarea cu privire la urmările prejudiciabile.

În context, V.M. Garmanov și E.G. Iuzihanova afirmă: „Eroarea cu privire la gravitatea urmărilor prejudiciabile poate apărea dacă făptuitorul are o reprezentare greșită referitoare la gravitatea lor într-un anumit caz. Cu alte cuvinte, făptuitorul poate presupune că, în rezultatul acțiunii sau inacțiunii sale, vor surveni urmări prejudiciabile de o anumită gravitate. În realitate, urmările prejudiciabile real survenite se dovedesc a fi: a) mai puțin grave sau b) mai grave decât se aștepta. În cazul producerii unor urmări prejudiciabile mai puțin grave decât cele prevăzute și dorite de făptuitor, trebuie să se reiasă din orientarea intenției acestuia, iar fapta lui (în prezența intenției directe) trebuie evaluată conform regulilor privind tentativa de infracțiune”[1076]. Mai elaborat este punctul de vedere al lui D.Iu. Lukiancik: „Sunt posibile două variante. Prima dintre ele presupune că urmările prejudiciabile produse sunt mai grave decât cele prevăzute. Această eroare exclude intenția față de urmările prejudiciabile produse. Răspunderea se aplică pentru infracțiunea comisă din imprudență, dacă făptuitorul putea și trebuia să prevadă urmările prejudiciabile produse. Cea de-a doua variantă presupune că urmările prejudiciabile sunt de o gravitate mai redusă decât cea așteptată. În acest caz, fapta se califică drept tentativă de infracțiune, cu luarea în considerare a orientării intenției”[1077].

Parafrazând, putem afirma că, dacă făptuitorul (care se află în stare de afect survenită în mod subit), intenționează să omoare persoana care i-a provocat starea de afect prin acte de violenţă, insulte grave ori alte acte ilegale sau imorale, însă, din cauze independente de voinţa făptuitorului, se produce vătămarea gravă ori medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii victimei, calificarea se va face în baza art. 27 și 146 CP RM. Precizăm că această soluție este posibilă în cazul în care făptuitorul manifestă intenție directă determinată (concretizată) cu privire la gravitatea urmărilor prejudiciabile. În cazul în care intenția directă este indeterminată (neconcretizată), calificarea se face în funcție de rezultatul real survenit, în baza art. 146 sau 156 CP RM. Dacă însă făptuitorul (care se află în stare de afect survenită în mod subit), intenționează să cauzeze vătămarea gravă ori medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanei care i-a provocat starea de afect prin acte de violenţă, insulte grave ori alte acte ilegale sau imorale, însă,

[1076] Шатилович С.Н., Сабитов Р.А., Шарапов Р.Д. и др. *Научные основы квалификации преступлений*. Тюмень: Тюменский институт повышения квалификации сотрудников МВД России, 2015, p. 157-158. 362 p.
[1077] Лукьянчик Д.Ю. Ошибка в развитии причинной связи между совершаемым общественно опасным деянием и его последствиями. În: *Человек, психология, экономика, право, управление: проблемы и перспективы: материалы XIV междунар. науч. конф., Минск, 19 мая 2011 г*. Минск, 2011, p. 175.

din cauze independente de voinţa făptuitorului, victima decedează, calificarea se va face în baza art. 149 CP RM.

Încheiem analiza tipurilor de eroare de fapt cu examinarea erorii cu privire la legătura cauzală. După părerea lui D.Iu. Lukiancik, „în cazul erorii în dezvoltarea legăturii cauzale, făptuitorul înțelege corect caracterul acțiunii sau inacțiunii sale și al urmărilor prejudiciabile pe care dorește să le cauzeze, însă estimează în mod incorect verigile intermediare ale procesului care leagă fapta de urmările prejudiciabile prevăzute”[1078].

Sunt posibile două variante ale erorii cu privire la legătura cauzală. Prima dintre aceste variante se referă la eroarea de fapt neesențială. A. Matache caracterizează astfel varianta analizată: „Devierea cursului cauzal este neesenţială, caz în care eroarea nu produce niciun efect. Exemplul de şcoală oferit de doctrină pentru această ipoteză este acela în care A aruncă victima B de pe un pod, dorind ca aceasta să moară înecată, dar victima decedează zdrobindu-se în cădere de un pilon al podului. În acest caz, autorul va răspunde pentru o infracţiune de omor, eroarea sa fiind neesenţială[1079]. D.Iu. Lukiancik are următoarea părere: „Făptuitorul își dă seama de caracterul prejudiciabil al faptei sale și prevede urmările prejudiciabile ale acesteia, însă are o reprezentare greșită cu privire la legătura cauzală și la factorii care pot conduce la producerea urmărilor prejudiciabile. De exemplu, făptuitorul, care dorește să omoare o persoană, o aruncă dintr-un tren care circulă cu viteză mare, considerând că victima va muri din cauza impactului cu solul. Cu toate acestea, moartea victimei se produce nu din cauza căderii, ci din cauza atacului de cord. În acest caz, o eroare cu privire la dezvoltarea legăturii cauzale nu contează la calificarea infracțiunii comise. Făptuitorul va răspunde pentru omor”[1080]. Păreri similare exprimă O.V. Us[1081], V.M. Garmanov și E.G. Iuzihanova[1082].

Caracterul neesențial al primei variante de eroare cu privire la legătura cauzală se datorează faptului că urmările prejudiciabile aflate în reprezentarea făptuitorului nu se deosebesc, în esență, de urmările prejudiciabile care survin în realitate. Drept urmare, modificarea legăturii de cauzalitate nu poate influența asupra calificării faptei. Astfel, dacă făptuitorul (care se află în stare de afect survenită în mod subit), intenționează să arunce de pe acoperișul unui bloc

---

[1078] Лукьянчик Д.Ю. Ошибка в развитии причинной связи между совершаемым общественно опасным деянием и его последствиями. În: *Человек, психология, экономика, право, управление: проблемы и перспективы: материалы XIV междунар. науч. конф., Минск, 19 мая 2011 г*. Минск, 2011, p. 175.

[1079] Matache A. Consecințele ipotezelor particulare ale erorii de fapt: aberratio ictus, aberratio delicti, error in persona și aberratio causae. În: *Penalmente Relevant,* 2017, nr. 1, p. 78-93.

[1080] Лукьянчик Д.Ю. Ошибка в развитии причинной связи между совершаемым общественно опасным деянием и его последствиями. În: *Человек, психология, экономика, право, управление: проблемы и перспективы: материалы XIV междунар. науч. конф., Минск, 19 мая 2011 г*. Минск, 2011, p. 175.

[1081] Ус О.В. *Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації*. Харків: Право, 2018, p. 98. 368 p.

[1082] Шатилович С.Н., Сабитов Р.А., Шарапов Р.Д. и др. *Научные основы квалификации преступлений*. Тюмень: Тюменский институт повышения квалификации сотрудников МВД России, 2015, p. 157-158. 362 p.

persoana care i-a provocat starea de afect prin acte de violenţă, insulte grave ori alte acte ilegale sau imorale, iar victima decedează nu din cauza impactului cu solul, ci din cauza strangulării cu un cablu care i s-a înfășurat în jurul gâtului în timpul alunecării de pe acoperiș, calificarea se va face în baza art. 146 CP RM.

Eroarea de fapt neesențială, analizată mai sus, trebuie deosebită de așa-numita „deviere totală a cursului cauzal". Caracterizând această ipoteză, A. Matache menționează: „Agentul loveşte victima în mod repetat cu intenţia de a o ucide, iar ulterior, victima, transportată la spital, decedează ca urmare a unui incendiu izbucnit în unitatea medicală. În acest caz, suntem de acord cu soluţia exprimată în doctrină potrivit căreia agentul va răspunde doar pentru tentativă de omor, *dar nu în considerarea erorii (aberratio causae), ci datorită lipsei raportului de cauzalitate între acţiunea sa şi rezultat* (evid. ns.), ca urmare a intervenirii unui risc deviat"[1083]. Opinii asemănătoare exprimă L.E. Spiridonova[1084] și O.V. Us[1085]. Așadar, dacă, de exemplu, făptuitorul (care se află în stare de afect survenită în mod subit), îi administrează o supradoză de heroină persoanei care i-a provocat starea de afect prin acte de violenţă, insulte grave ori alte acte ilegale sau imorale, iar victima decedează, fiind strivită de zidul prăbușit al unei case aflate în stare avariată, calificarea se va face în baza art. 27 și 146 CP RM. În acest caz, nu putem vorbi despre eroare cu privire la legătura cauzală. Decesul victimei se datorează unor factori care nu se află sub controlul făptuitorului. Probabil, aceasta ar fi decedat dacă nu ar fi intervenit astfel de factori. Însă, această probabilitate nu este suficientă pentru a-i imputa făptuitorului săvârșirea omorului în stare de afect în formă consumată.

A doua variantă a erorii cu privire la legătura cauzală se referă la eroarea de fapt esențială.

A. Matache caracterizează această variantă în felul următor: „Agentul, convins că rezultatul s-a produs deja, săvârşeşte o a doua acţiune, care produce în fapt rezultatul dorit. Situaţia este tratată în doctrină sub denumirea de *dolus generalis*. Un exemplu avansat în acest sens este acela în care A îl strangulează pe B, pentru ca apoi, convins fiind că acesta a decedat, să îi arunce într-un râu corpul pentru a ascunde cadavrul. În realitate, B nu decedase în momentul aruncării trupului său în apă, dar moare înecat, neştiind să înoate. [...] În speţă, nu ne confruntăm cu o acţiune unitară şi animată de o intenţie generică de a ucide, ci cu două acţiuni diferite, în individualitatea lor. Ca atare, forma de vinovăţie cu care acţionează agentul trebuie raportată la fiecare dintre aceste acţiuni. Astfel, în privinţa primei acţiuni (aceea de strangulare), deşi este

[1083] Matache A. Consecinţele ipotezelor particulare ale erorii de fapt: aberratio ictus, aberratio delicti, error in persona şi aberratio causae. În: *Penalmente Relevant,* 2017, nr. 1, p. 78-93.
[1084] Спиридонова Л.Э. *Уголовно-правовое значение фактической ошибки при квалификации преступлений против жизни* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2013, p. 29. 33 p.
[1085] Ус О.В. *Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації*. Харків: Право, 2018, p. 98. 368 p.

comisă cu intenţia directă de a ucide, ea nu este cea care, in concreto, produce rezultatul, rămânând, prin urmare, la stadiul tentativei. Apoi, referindu-ne la cea de-a doua acţiune (aruncarea lui B în apă), deşi produce rezultatul tipic, ea nu mai este comisă cu intenţia de a suprima viaţa victimei, autorul având convingerea că victima nu mai era în viaţă. Prin urmare, săvârşirea acţiunii care produce decesul lui B îi poate fi imputată lui A doar cu titlu de culpă"[1086]. Despre un concurs similar de infracțiuni vorbesc V.M. Garmanov, E.G. Iuzihanova[1087] și L.E. Spiridonova[1088].

Într-adevăr, dacă făptuitorul (care se află în stare de afect survenită în mod subit), înjunghiază persoana care i-a provocat starea de afect prin acte de violenţă, insulte grave ori alte acte ilegale sau imorale, iar victima, pe care făptuitorul o considera decedată, își pierde viața ulterior din cauza incendierii acesteia, în vederea tăinuirii urmelor infracțiunii, vorbim despre concursul real al infracțiunii prevăzute la art. 27 și 146 CP RM și al infracțiunii prevăzute la art. 149 CP RM. După ce făptuitorul a depus toate eforturile pentru a lipsi victima de viață, din cauze independente de voința lui, aceasta rămâne în viață. Ulterior, făptuitorul manifestă o vinovăție distinctă. Această vinovăție îmbracă forma nu a intenției, dar a imprudenței. Considerând eronat că victima decedase (deși, în realitate aceasta era în viață), făptuitorul nu prevede posibilitatea survenirii decesului acesteia, deşi trebuia şi putea să prevadă această posibilitate.

Încheind analiza, ne exprimăm dezacordul cu T.I. Bezrukova: „În prezența erorii de fapt, fapta trebuie calificată ca infracțiune consumată, reieșind din orientarea intenției"[1089]. În cazul erorii de fapt esențiale, o astfel de soluție calificare este inadmisibilă. Or, tocmai din cauza unei astfel de erori, intenția făptuitorului se realizează parțial. Conform alin. (1) art. 25 CP RM, „infracţiunea se consideră consumată dacă fapta săvârşită întruneşte toate semnele constitutive ale componenţei de infracţiune". Îi vom cita pe S. Brînza și V. Stati: „Reieşind din principiul incriminării subiective, făptuitorului i se poate incrimina numai ceea ce este cuprins de intenţia lui, şi în limitele în care această intenţie este realizată"[1090]. Eroarea de fapt esențială, manifestată în cazul omorului săvârșit în stare de afect, impune aplicarea art. 27 și 146 CP RM. O asemenea

---

[1086] Matache A. Consecinţele ipotezelor particulare ale erorii de fapt: aberratio ictus, aberratio delicti, error in persona şi aberratio causae. În: *Penalmente Relevant,* 2017, nr. 1, p. 78-93.

[1087] Шатилович С.Н., Сабитов Р.А., Шарапов Р.Д. и др. *Научные основы квалификации преступлений.* Тюмень: Тюменский институт повышения квалификации сотрудников МВД России, 2015, p. 157-158. 362 p.

[1088] Спиридонова Л.Э. *Уголовно-правовое значение фактической ошибки при квалификации преступлений против жизни* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2013, p. 29. 33 p.

[1089] Безрукова Т.И. *Фактическая ошибка: вопросы классификации и квалификации* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2008, p. 9-10, 20-23. 26 p.

[1090] Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 274. 1328 p.

soluție de calificare este condiționată de neproducerea efectului dorit de făptuitor, și anume: în realitatea obiectivă lipsește semnul constitutiv al componenței de infracțiune aflat în reprezentarea greșită a făptuitorului (de exemplu, obiectul material al infracțiunii, calitatea specială a victimei, urmările prejudiciabile, legătura cauzală etc.). Lipsa oricăruia dintre aceste semne denotă neconsumarea infracțiunii sub formă de tentativă.

5.2. Subiectul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM

Subiectul infracțiunii este ultimul dintre elementele constitutive ale infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Dihotomia „subiect activ al infracțiunii – subiect pasiv al infracțiunii" aste relevantă din perspectiva discuțiilor științifice, însă este contrazisă de art. 21 CP RM. În Subcapitolul 3.3 al prezentei teze am argumentat de ce subiect al infracțiunii nu poate fi considerată victima infracțiunii. Victima infracțiunii este persoana împotriva căreia se îndreaptă fapta subiectului infracțiunii. Din art. 21 CP RM rezultă că subiect al infracțiunii poate fi doar cel care săvârșește infracțiunea. Susținem această concepție și nu considerăm că ea ar trebui revizuită.

Din art. 21 CP RM rezultă, de asemenea, că subiect al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM este persoana fizică responsabilă care, în momentul săvârşirii infracţiunii, a împlinit vârsta de 16 ani. Astfel, pentru a fi considerată subiect al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, persoana trebuie să îndeplinească următoarele condiții: 1) să fie o persoana fizică; 2) să aibă împlinită, în momentul săvârşirii infracţiunii, vârsta de 16 ani; 3) să fie responsabilă.

În conformitate cu legislația unor state, persoana juridică poate fi subiect al omorului. Despre aceasta ne vorbește A. Rîșniță.[1091] Conform Codului penal al Republicii Moldova, o astfel de posibilitate este exclusă. Din sancțiunile art. 145-148 CP RM nu rezultă că persoana juridică poate fi subiect al infracțiunilor săvârșite prin omor.

Așa cum am afirmat mai sus, subiectul infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, trebuie să aibă împlinită, în momentul săvârşirii infracţiunii, vârsta de 16 ani.

Într-o speță din practica judiciară, prima instanţă a recalificat acțiunea făptuitorului de la lit. a), e), j) alin. (2) art. 145 CP RM la art. 146 CP RM. Instanţa a conchis că, deoarece, în momentul săvârșirii infracțiunii făptuitorul avea vârsta de 15 ani, lipsește subiectul

[1091] Rîșniță A. Persoana juridică – subiect al infracțiunii de omor. În: *Caiete de drept penal*, 2013, nr. 1, 2013, p. 49-109.

infracţiuni.[1092] În acest mod, a fost luată în considerare explicația din pct. 6 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012: „Dacă în fapta persoanei, cu vârsta cuprinsă între 14 şi 16 ani, sunt prezente atât semnele omorului săvârşit în stare de afect, cât şi semnele infracţiunii prevăzute la art. 145 alin. (2) CP al RM, ţinând cont de prevederile art. 117 lit. a) CP al RM, nu vor exista temeiuri pentru a o trage la răspundere penală".[1093] Conform art. 21 CP RM, persoana care săvârșește infracțiunea prevăzută la art. 145 CP RM nu poate avea o vârstă mai mică de 14 ani, pe când persoana care săvârșește infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM nu poate avea o vârstă mai mică de 16 ani. Persoana care a împlinit 14 ani, dar nu a împlinit 16 ani, nu poate fi subiect al infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

Înainte de a analiza responsabilitatea drept condiție îndeplinită de subiectul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, este necesar să abordăm problema posibilității participației la infracțiunea dată. Conform alin. (6) art. 42 CP RM, „participanţii trebuie să întrunească semnele subiectului infracţiunii". De aceea, este întemeiat să abordăm problema dată anume în contextul analizei subiectului infracțiunii.

I.O. Gruntov admite posibilitatea participației la omorul săvârșit în stare de afect, dacă „persoanele, care iau parte la o astfel de faptă, își dau seama de circumstanțele ce caracterizează particularitățile stării psihice a autorului acestei infracțiuni".[1094] Din părerea dată nu rezultă clar dacă I.O. Gruntov admite posibilitatea coautoratului la omorul săvârșit în stare de afect, a participației secundare (adică a organizării, a instigării sau a complicității) la această infracțiune ori a participației în general la omorul săvârșit în stare de afect.

La rândul lor, O.N. Gorodnova[1095] și N. Ivanov[1096] afirmă că este posibilă participația, cu excepția coautoratului, la omorul săvârșit în stare de afect.

După părerea lui M.G. Frolov, este posibilă doar participația fără înțelegere prealabilă la omorul săvârșit în stare de afect. Argumentul lui M.G. Frolov constă în aceea că infracțiunea dată este săvârșită cu intenție spontană, ceea ce exclude încheierea înainte de comiterea

[1092] *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 15.07.2014. Dosarul nr. 1ra-874/2014.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2730
[1093] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM).* Disponibil: jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318
[1094] Грунтов И.О. Умышленное убийство при смягчающих обстоятельствах, характеризующих особое психическое состояние виновного. În: *Право Беларуси*, 2002, № 4, p. 56-60.
[1095] Городнова О.Н. Свобода воли и ее роль в уголовно-правовом соучастии. În: *Вестник Чувашского университета*, 2012, № 2, p. 191-197.
[1096] Иванов Н. Соучастие со специальным субъектом. În: *Российская юстиция*, 2001, № 3, p. 50-51.

infracțiuni a unui acord între participanții la aceasta.[1097] Prin aceasta, autorul respectiv lasă să se înțeleagă că nu se exclude participația cu înțelegere spontană, încheiată în procesul săvârșirii omorului în stare de afect.

S.F. Starostina menționează despre posibilitatea participației, cu excepția organizării, în cazul omorului săvârșit în stare de afect: „Etapa de pregătire de infracțiune este incompatibilă cu intenția afectizată, iar pregătirea este necesară pentru organizarea unei infracțiuni. Drept urmare, în infracțiunile comise în stare de afect, nu poate exista un organizator. Totodată, alți participanți – coautori, instigatori, complici – pot fi prezenți în cazul omorului săvârșit în stare de afect".[1098]

Îi dăm dreptate lui M.G. Frolov și S.F. Starostina că omorul, săvârșit în stare de afect, odată ce nu poate presupune etapa de pregătire, nu poate presupune nici participația care implică înțelegerea prealabilă dintre participanți. Această remarcă se referă nu doar la organizare, dar și la instigarea anterioară, precum și la complicitatea anterioară. Cât privește instigarea concomitentă și complicitatea concomitentă, care se desfășoară în paralel cu activitatea autorului infracțiunii, urmează să vedem mai jos dacă acesteia sunt posibile în cazul omorului săvârșit în stare de afect.

De fapt, chiar S.F. Starostina ne sugerează care trebuie să fie soluția într-un asemenea caz: „Afectul furiei este o stare individuală și de moment a subiectului care trăiește o emoție de furie. Prin urmare, în momentul săvârșirii infracțiunii, unul dintre participanți poate fi în stare de afect, în timp ce alt participant poate să nu fie în această stare. [...] În cazul infracțiunilor săvârșite în stare de afect, temeiul atenuării răspunderii penale este starea subiectivă a persoanei care a comis infracțiunea într-o stare de emoție intensă de furie, ceea ce reduce capacitatea ei de autocontrol. Bineînțeles, participantul, care nu se afla în stare de afect, nu poate conta pe atenuarea răspunderii penale".[1099]

Nu înțelegem de ce S.F. Starostina pune accentul pe afectul furiei. În Secțiunea 5.1.3 a prezentei teze am argumentat de ce „nu doar afectul furiei, dar și afectul temerii, poate forma starea de afect în sensul art. 146 CP RM". În celelalte privințe, S.F. Starostina are dreptate. Nu poți conta pe atenuarea răspunderii în conformitate cu art. 146 CP RM, dacă, în momentul săvârșirii infracțiunii nu te-ai aflat în stare de afect. *Per a contrario*, poți beneficia de atenuarea respectivă, dacă, în momentul săvârșirii infracțiunii te-ai aflat în stare de afect. Așadar, ambele aceste variante sunt posibile în cazul omorului săvârșit în stare de afect. Nu se poate afirma că, în

[1097] Фролов М.Г. *Предупреждение насильственных преступлений, совершаемых с внезапно возникшим умыслом* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2006, p. 10. 25 p.
[1098] Старостина С.Ф. Уголовно-правовое значение аффекта. În: *Вестник Астраханского государственного технического университета*, 2007, № 5, p. 208-213.
[1099] Ibidem.

cazul acestei infracțiuni, participația nu este posibilă în genere. Ea este posibilă, însă pentru aceasta, trebuie să fie prezente anumite condiții.

Omorul, săvârșit în stare de afect, nu este o infracțiune săvârșită *in persona propria*, așa cum este, de exemplu, infracțiunea de pruncucidere. Un copil nou-născut are o singură mamă biologică, nu două sau mai multe. De aceea, participația la pruncucidere nu este posibilă în genere. În cazul omorului săvârșit în stare de afect, victima poate comite acte ilegale sau imorale împotriva a două sau mai multor persoane. Este posibil ca doar unora dintre aceste persoane să-i fie provocată starea de afect.

Referitor la pruncucidere, S. Brînza și V. Stati menționează: „Contribuţia mamei victimei şi contribuţia celorlalte persoane trebuie disociate, constituind infracţiuni de sine stătătoare. În aceste condiţii, dacă lipsirea de viaţă a copilului nou-născut este săvârşită împreună cu alte persoane, atunci: a) mama acestuia va răspunde în calitate de autor al infracţiunii prevăzute la art. 147 CP RM; b) celelalte persoane vor răspunde ca autori ai infracţiunii prevăzute la [...] lit. e) alin. (2) art. 145 CP RM".[1100] În cazul omorului, săvârșit în stare de afect, situația este alta. Dacă lipsirea de viaţă a victimei este săvârşită împreună cu alte persoane, atunci, după caz: a) toate aceste persoane vor răspunde în baza art. 146 CP RM, dacă, fiind în stare de afect, au lipsit ilegal și intenționat victima de viață; b) o parte dintre aceste persoane (și anume – cele care, fiind în stare de afect, au executat latura obiectivă a infracțiunii) vor răspunde în baza art. 146 CP RM, în timp ce alte persoane (și anume – cele care, nefiind în stare de afect, au lipsit ilegal și intenționat victima de viață) vor răspunde în baza art. 145 CP RM.

În legătură cu pruncuciderea, S. Brînza și V. Stati menționează: „Dacă mama şi-a lipsit de viaţă copilul nou-născut, în rezultatul organizării, instigării sau complicităţii altor persoane, ea trebuie trasă la răspundere ca autor al infracţiunii de pruncucidere, pe când cei care au organizat săvârşirea infracţiunii de către ea, au instigat-o sau i-au fost complici trebuie traşi la răspundere potrivit [...] art. 42 și lit. e) alin. (2) art. 145 CP RM".[1101] În cazul omorului, săvârșit în stare de afect, soluția de calificare este alta. Dacă o persoană, fiind în stare de afect, a lipsit de viaţă o altă persoană în rezultatul instigării sau complicităţii unei terțe persoane, ea trebuie trasă la răspundere ca autor al infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Persoana terță, care a instigat-o sau i-a fost complice, trebuie trasă la răspundere, după caz, potrivit: a) alin. (4) sau (5) art. 42 și art. 146 CP RM, dacă, fiind în stare de afect, a contribuit la lipsirea ilegală și intenționată a victimei de viață; b) alin. (4) sau (5) art. 42 și art. 145 CP RM, dacă, nefiind în stare de afect, a contribuit la lipsirea ilegală și intenționată a victimei de viață. Amintim că organizarea,

[1100] Brînza S., Stati V. *Drept penal. Partea specială. Vol. I.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p. 221. 1062 p.
[1101] Ibidem, p. 221.

instigarea anterioară și complicitatea anterioară nu sunt posibile în cazul omorului săvârșit în stare de afect. În acest caz sunt posibile instigarea concomitentă și complicitatea concomitentă.

Privitor la pruncucidere, S. Brînza și V. Stati menționează: „Dacă mama copilului nou-născut a avut rolul de organizator, instigator sau complice la lipsirea de viaţă a acestui copil de către o altă persoană, ultima trebuie să răspundă ca autor al infracţiunii prevăzute la [...] lit. e) alin. (2) art. 145 CP RM (dacă nu are calitatea de membru al familiei victimei). Mama victimei trebuie trasă la răspundere conform art. 42 şi 147 CP RM”.[1102] În cazul omorului, săvârșit în stare de afect, situația este de altă natură. Dacă o persoană, fiind în stare de afect, a avut rolul de instigator sau complice la lipsirea ilegală și intenționată de viaţă a unei alte persoane de către o terță persoană, atunci ultima trebuie, după caz, să răspundă ca: a) autor al infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM, dacă, fiind în stare de afect, a lipsit ilegal și intenționat victima de viață; b) autor al infracțiunii prevăzute la art. 145 CP RM, dacă, nefiind în stare de afect, a lipsit ilegal și intenționat victima de viață. În ambele aceste cazuri, instigatorul sau complicele, care s-a aflat în stare de afect, trebuie tras la răspundere conform alin. (4) sau (5) art. 42 şi art. 146 CP RM.

După prezentarea mai sus a celor trei ipoteze, trebuie să facem o precizare. Faptul că două sau mai multe persoane se află în stare de afect, nu înseamnă în mod automat că acestea pot comite infracțiunea în participație. Conform art. 41 CP RM, „se consideră participaţie cooperarea cu intenţie a două sau mai multor persoane la săvârşirea unei infracţiuni intenţionate”. Fără cooperare, nu este posibilă participația. Starea de afect afectează parțial conștiința și voința făptuitorului. Gradul de afectare a acestora poate fi diferit. Important este ca afectarea să nu fie integrală, caz în care vorbim despre iresponsabilitatea făptuitorului. Cu toate că conștiința și voința făptuitorului sunt parțial afectate, făptuitorul poate să nu fie lipsit de capacitatea de a coopera la cel mai rudimentar nivel cu un alt făptuitor. Într-un asemenea caz, dacă făptuitorii în stare de afect cooperează la comiterea omorului, trebuie să vorbim despre participația lor la comiterea infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM.

S. Brânza vorbește despre așa-numitul „lot de făptuitori”: „Săvârșirea infracțiunii de omor de două sau mai multe persoane trebuie deosebită de ipoteza, când mai multe persoane săvârșesc infracțiuni independente de omor, chiar dacă ar exista o anumită conexitate (de exemplu, doi făptuitori efectuează focuri succesive de armă asupra aceleiași victime, fiecare acționând independent unul de altul). Deoarece lipsește voința și conștiința de a coopera la săvârșirea infracțiunii de omor, se poate vorbi despre așa-numitul „lot de făptuitori”. Într-o asemenea situație, fiecare dintre făptuitori urmează a răspunde în conformitate cu art. 145 CP RM , însă

[1102] Ibidem, p. 221-222.

fără invocarea dispoziției de la lit. i) alin. (2) al acestui articol. Aceasta se explică prin faptul că lipsește periculozitatea socială sporită a omorului, condiţionată de pluralitatea făptuitorilor. Acționând independent unul de altul, cei care alcătuiesc lotul de făptuitori nu dispun de potențialul coagulant care le-ar creea posibilităţi de a săvârşi şi a ascunde infracţiunea, precum și de a manifesta siguranţă şi îndrăzneală, care ar fi comparabile cu posibilitățile vizând săvârșirea infracțiunii prevăzute la lit. i) alin. (2) art. 145 CP RM".[1103]

În cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, este, de asemenea, posibil așa-numitul „lot de făptuitori". Într-un asemenea caz, nu vom vorbi despre cofăptuitori, ci despre făptuitori de sine stătători. Toți acești făptuitori vor răspunde în baza art. 146 CP RM.

Astfel, în concluzie, art. 146 CP RM se aplică indiferent dacă cei, care comit omorul în stare de afect, cooperează sau nu. Pluralitatea de făptuitori nu este reflectată la calificarea faptei în baza art. 146 CP RM. Aplicarea art. 146 CP RM poate însă presupune referirea la art. 42 CP RM. Este posibilă participația la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, cu condiția că, în momentul săvârșirii infracțiunii, participanții se află în stare de afect.

Mai trebuie de precizat că, în cazul omorului săvârșit în stare de afect, este posibilă doar participaţia simplă și participaţie complexă. Grupul criminal organizat și organizaţia (asociaţia) criminală nu pot fi concepute ca forme de participație în cazul omorului săvârșit în stare de afect, întrucât presupun: durata lungă a activității desfășurate; înțelegerea prealabilă dintre participanți; eforturi ce implică funcționarea în parametri deplini a conștiinței și a voinței.

În altă ordine de idei, despre responsabilitate și iresponsabilitate în contextul omorului, săvârșit în stare de afect, am scris în Secțiunea 5.1.3 a tezei de față, atunci când am delimitat afectul fiziologic de afectul patologic. Bineînțeles, iresponsabilitatea în sensul art. 23 CP RM nu se reduce nici pe departe la afectul patologic. Luând în considerare criteriul medical al iresponsabilității, aceasta se poate exprima într-o altă tulburare psihică temporară, într-o boală psihică cronică sau într-o altă stare patologică. În prezența oricărei stări patologice cu caracter psihic, dacă făptuitorul nu avea posibilitatea de a-şi da seama de acţiunile ori inacţiunile sale sau de a le dirija, nu poate fi aplicat art. 146 CP RM. În acest caz lipsește subiectul infracțiunii, deci lipsește temeiul aplicării art. 146 CP RM.

Un interes mai mare prezintă problema responsabilității reduse a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. În continuare va fi analizată această problemă.

În legile penale ale altor state găsim norme care se referă la responsabilitatea redusă a subiectului infracțiunii: alin. 2 art. 122-1 CP RFr: „Persoana care suferea, la momentul faptelor,

[1103] Brînza S. Omorul săvârşit de două sau mai multe persoane (lit. l) alin. (2) art. 145 CP RM): aspecte teoretice şi practice (Partea I). În: *Revista Naţională de Drept*, 2012, nr. 4, p. 2-7.

de o tulburare fizică sau neuropsihică ce i-a afectat discernământul sau controlul asupra acţiunilor rămâne pedepsibilă. Totuşi, jurisdicţia ţine cont de această circumstanţă atunci când stabileşte pedeapsa şi îi fixează regimul. Dacă se aplică o pedeapsă privativă de libertate, acesta se reduce cu o treime sau, în cazul unei crime pedepsite cu închisoare sau închisoare pe viaţă, se reduce la 30 ani. Instanţa poate hotărî totuşi, prin decizie special motivată în materie corecţională, neaplicarea acestei reduceri a pedepsei. În cazul în care, după consultarea medicului, instanţa consideră că natura tulburării o justifică, are grijă ca pedeapsa pronunţată să permită condamnatului să beneficieze de îngrijiri adaptate stării sale”[1104]; art. 89 CP RI: „Cel care în momentul în care a comis fapta avea, din cauza bolii, o stare mentală care să-i scadă puternic, fără a-l exclude, discernământul, este răspunzător de infracţiunea comisă; dar pedeapsa este micşorată”[1105]; art. 71-1 CP MDL: „Persoana care era afectată, în momentul comiterii faptelor, de tulburări mintale care i-au suprimat discernământul sau controlul asupra acţiunilor sale rămâne pasibilă de pedeapsă; cu toate acestea, instanţa ţine cont de această circumstanţă atunci când stabileşte pedeapsa”[1106]; alin. (3) secț. 4 a Capitolului 3 din CP RF: „În cazul în care făptuitorul nu este lipsit de responsabilitate din punct de vedere penal, în conformitate cu subsecţiunea 2, dar din cauza unei boli psihice, a unei deficienţe mintale, a unei tulburări mintale sau a unui tulburări de cunoştinţă, capacitatea sa de a înţelege natura factuală sau nelegalitatea actului sau capacitatea sa de a-şi controla comportamentul este în mod semnificativ afectată (diminuarea responsabilităţii), dispoziţiile capitolului 6, secţiunea 8 (3) şi art. 8 alin. (4) trebuie luate în considerare la stabilirea pedepsei”[1107]; art. 26 CP RCr: „Făptuitorul care, în timpul comiterii infracţiunii, a avut discernământul semnificativ scăzut din cauza situaţiei descrise la articolul 24 alineatul 2 al prezentului Cod penal poate fi pedepsit mai blând dacă reducerea semnificativă a discernământului nu a fost autoprovocată, conform articolului 25 al prezentului Cod penal”[1108], etc.

În mod similar, art. 23^1 CP RM stabilește condițiile în a căror prezență subiectul infracțiunii se află în stare de responsabilitate redusă, precum și efectele juridice ale acestei stări: „Persoana care a săvârşit o infracţiune ca urmare a unei tulburări psihice, constatată prin expertiza medicală efectuată în modul stabilit, din cauza căreia nu-şi putea da seama pe deplin de caracterul şi legalitatea faptelor sale sau nu le putea dirija pe deplin este pasibilă de

[1104] *Codul penal al Republicii Franceze*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Franta-RO.html
[1105] *Codul penal al Republicii Italia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Italia-RO.html
[1106] *Codul penal al Marelui Ducat de Luxemburg*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Luxemburg-RO.html
[1107] *Codul penal al Republicii Finlanda*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Finlanda-RO.html
[1108] *Codul penal al Republicii Croaţia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Croatia-RO.html

responsabilitate penală redusă" (alin. (1)); „Instanţa de judecată, la stabilirea pedepsei sau a măsurilor de siguranţă, ţine cont de tulburarea psihică existentă, care însă nu exclude răspunderea penală" (alin. (2)). Alin. (2) art. 23^1 CP RM, în partea în care ține de stabilirea pedepsei, trebuie coroborat cu dispoziția de la lit. d) alin. (1) art. 76 CP RM: „La stabilirea pedepsei se consideră circumstanţe atenuante: [...] săvârşirea faptei de o persoană cu responsabilitate redusă".

Totodată, alin. (3) art. 76 CP RM prevede: „La stabilirea pedepsei, instanţa de judecată nu consideră drept atenuantă circumstanţa care este prevăzută de lege ca element constitutiv al infracţiunii". În art. 146, 147 și 156 CP RM, printre temeiurile de atenuare a răspunderii penale, se numără starea emoțională specifică în care subiectul se află la momentul săvârșirii infracțiunii. Ca urmare a acestui fapt, apare întrebarea: la stabilirea pedepsei pentru infracțiunile prevăzute la art. 146, 147 sau 156 CP RM, instanţa de judecată poate reține circumstanţa atenuantă prevăzută la lit. d) alin. (1) art. 76 CP RM? Pentru a răspunde la această întrebare, este necesar să stabilim dacă starea emoțională specifică, în care subiectul se află la momentul săvârșirii infracțiunilor prevăzute la art. 146, 147 și 156 CP RM, este o stare de responsabilitatea redusă (în sensul art. 23^1 CP RM) sau nu?

Din alin. (1) art. 23^1 CP RM putem deduce conținutul criteriului medical și al criteriului juridic ale responsabilității reduse. Astfel, criteriul medical al acestei stări se exprimă în tulburarea psihică în al cărei rezultat subiectul săvârșește o infracțiune. Criteriul juridic al responsabilității reduse este caracterizat prin cuvintele: „din cauza căreia nu-şi putea da seama pe deplin de caracterul şi legalitatea faptelor sale sau nu le putea dirija pe deplin". Putem vedea că aspectul intelectiv al responsabilității reduse presupune că subiectul infracțiunii nu-şi poate da seama pe deplin de caracterul şi legalitatea acțiunii sau inacțiunii sale. La rândul său, aspectul volitiv al responsabilității reduse presupune că subiectul infracțiunii nu-și poate dirija pe deplin acțiunea sau inacțiunea. Conjuncția „sau" arată că aspectul intelectiv și cel volitiv au un caracter alternativ. Prezența oricăruia dintre aceste aspecte este suficientă pentru a atesta prezența criteriului juridic al responsabilității reduse. Astfel, alin. (1) art. 23^1 CP RM presupune trei ipoteze alternative: 1) subiectul a săvârşit o infracţiune ca urmare a unei tulburări psihice, constatată prin expertiza medicală efectuată în modul stabilit, din cauza căreia nu-şi putea da seama pe deplin de caracterul şi legalitatea acțiunii sau inacțiunii sale; 2) subiectul a săvârşit o infracţiune ca urmare a unei tulburări psihice, constatată prin expertiza medicală efectuată în modul stabilit, din cauza căreia nu putea dirija pe deplin acțiunea sau inacțiunea sa; 3) subiectul a săvârşit o infracţiune ca urmare a unei tulburări psihice, constatată prin expertiza medicală

efectuată în modul stabilit, din cauza căreia nu-şi putea da seama pe deplin de caracterul şi legalitatea acțiunii sau inacțiunii sale și nu o putea dirija pe deplin.

Vorbind despre diferența dintre noțiunea „responsabilitate redusă", pe de o parte, și noțiunile „responsabilitate" și „iresponsabilitate", pe de altă parte, A. Bolocan-Holban și M. Vidaicu menționează: „Spre deosebire de responsabilitate, care determină vinovăţia făptuitorului, şi iresponsabilitate, care exclude răspunderea penală a acestuia, responsabilitatea redusă apare ca o condiţie pentru determinarea proporţionalităţii pedepsei cu gradul de vinovăţie al persoanei la momentul comiterii faptei".[1109] Ținând cont de conținutul criteriului medical și al citeriului juridic ale responsabilității reduse, putem determina alte asemănări și deosebiri dintre noțiunea „responsabilitate redusă", pe de o parte, și noțiunile „responsabilitate" (art. 22 CP RM) și „iresponsabilitate" (art. 23 CP RM), pe de altă parte.

În ce privește asemănările dintre noțiunile „responsabilitate redusă" și „responsabilitate", din art. 23^1 CP RM rezultă că persoana, care a săvârșit infracțiunea în stare de responsabilitate redusă, este subiect al infracțiunii și este pasibil de răspundere penală și de pedeapsă. S. Botnaru afirmă just: „Stabilirea tulburării psihice de care a suferit persoana la momentul comiterii faptei infracţionale nu înlătură vinovăţia subiectului, precum şi răspunderea lui penală pentru cele comise".[1110]

Deosebirile dintre noțiunile „responsabilitate redusă" și „responsabilitate" sunt: 1) în cazul responsabilității reduse, subiectul săvârșește o infracţiune ca urmare a unei tulburări psihice. În cazul responsabilității, tulburarea psihică nu poate constitui cauza comiterii infracțiunii; 2) în cazul responsabilității reduse, subiectul nu-şi poate da seama pe deplin de caracterul şi legalitatea acțiunii ori inacțiunii sale ori nu o poate dirija pe deplin. În cazul responsabilității, subiectul își poate da seama pe deplin de caracterul şi legalitatea acțiunii ori inacțiunii sale și o poate dirija pe deplin; 3) în cazul responsabilității reduse, subiectului îi pot fi aplicate măsuri de siguranță, ţinând cont de tulburarea psihică existentă. În cazul responsabilității, subiectului nu i se aplică astfel de măsuri.

Asemănările dintre noțiunile „responsabilitate redusă" și „iresponsabilitate" sunt: 1) criteriul medical al celor două stări presupune că făptuitorul suferă de o morbiditate de natură psihică; 2) sub aspectul criteriului juridic, atât responsabilitatea redusă, cât și iresponsabilitatea presupun că făptuitorul nu-şi poate da seama de caracterul şi legalitatea acțiunii ori inacțiunii

[1109] Bolocan-Holban A., Vidaicu M. Analiza instituției responsabilității limitate prin prisma diferitelor sisteme de drept. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale"*, 2013, nr. 3, p. 154-158.
[1110] Botnaru S. Analiza instituției responsabilității limitate prin prisma diferitelor sisteme de drept. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Ştiinţe sociale"*. Chișinău: CEP USM, 2015, nr. 3, p. 82-87.

sale sau nu o poate dirija; 3) atât responsabilitatea redusă, cât și iresponsabilitatea presupun aplicarea de măsuri de siguranță. Deosebirile dintre aceste două noțiuni sunt: 1) în cazul responsabilității reduse, subiectului îi poate fi aplicată pedeapsa și/sau măsura de siguranță. În cazul iresponsabilității, se exclude aplicarea pedepsei; 2) în cazul responsabilității reduse, criteriul medical îl desemnează sintagma „tulburarea psihică". În cazul iresponsabilității, același criteriu este desemnat prin sintagma „boală psihică cronică, tulburare psihică temporară sau altă stare patologică"; 3) în cazul responsabilității reduse, subiectul nu-şi poate da seama pe deplin de caracterul şi legalitatea acțiunii ori inacțiunii sale sau nu o poate dirija pe deplin. În cazul responsabilității, subiectul nu-şi poate da seama deloc de caracterul şi legalitatea acțiunii ori inacțiunii sale și nu o poate dirija deloc.

V.M. Burdin[1111] și G.V. Nazarenko[1112] consideră că responsabilitatea redusă constituie un tip al responsabilității. Nu ne raliem acestei opinii. Din compararea, pe care am efectuat-o mai sus, se poate vedea că noțiunea „responsabilitate redusă", pe de o parte, și noțiunile „responsabilitate" și „iresponsabilitate", pe de altă parte, se aseamănă în anumite privințe, dar se deosebesc sub alte aspecte. Sintagmele „nu-şi putea da seama pe deplin" și „nu le putea dirija pe deplin" din alin. (1) art. 23^1 CP RM ar putea fi substituite prin sintagmele „îşi putea da seama parțial" și, respectiv, „le putea dirija parțial". În rezultatul acestei substituiri, sensul alin. (1) art. 23^1 CP RM nu s-ar schimba. Art. 23^1 CP RM ar putea la fel de bine să se numească „Iresponsabilitatea redusă". Din aceste considerente, responsabilitatea redusă nu este un tip nici al responsabilității în accepția art. 22 CP RM, nici al iresponsabilității în accepția art. 23 CP RM. Responsabilitatea redusă, ca și responsabilitatea și iresponsabilitatea, este un tip aparte de măsură a capacității persoanei de a-şi da seama de acţiunea sau inacţiunea sa ori de a o dirija.

Mai sus am menționat că, în cazul responsabilității reduse, criteriul medical îl desemnează sintagma „tulburarea psihică". Caracterul vag și interpretabil al acestei sintagme este criticat de către unii autori. De exemplu, S. Botnaru afirmă: „Lipsa unei definiții legislative a noțiunii „tulburare psihică" dă naștere la diferite interpretări ale acestei noțiuni care comportă relevanță nu doar în știința și practica medicală, ci și în jurisprudență. În consecință, o astfel de problemă, fiind indezirabilă pentru procesul de aplicare a legii, trebuie rezolvată cât mai curând posibil".[1113] În opinia lui S. Botnaru și Iu. Buravcenco, „problema principală a acestei instituţii (se are în

[1111] Бурдін В.М. Поняття обмеженої осудності: термінологічні аспекти та функціональне призначення. În: *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*, 2009, № 4, p. 161-172.
[1112] Назаренко Г.В. *Невменяемость: уголовно-релевантные психические состояния*. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2002, p. 142. 205 p.
[1113] Ботнару С. Обзор нормы об ограниченной вменяемости: парадоксы законодательной новеллы. În: *Revista Naţională de Drept*, 2014, nr. 6, p. 15-20.

vedere instituția responsabilității reduse – *n.a.*) rezidă în determinarea expresă a tulburărilor psihice care ar duce la o responsabilitate limitată a persoanei de a conştientiza acţiunile/inacţiunile sale sau de a le dirija. Mai mult ca atât, nu există nici un act normativ (regulament, ordin, instrucţiune) în vigoare, care ar prevedea bolile sau tulburările psihice cronice sau temporare ce ar condiţiona starea de iresponsabilitate. Din acest punct de vedere, la determinarea categoriilor de stare psihică a persoanei prezintă o deosebită importanţă expertizele psihiatrice care stabilesc dacă este sau nu persoana responsabilă. În viziunea noastră, această lacună ar prezenta o piedică în realizarea şi implementarea instituţiei date, motiv din care pledăm pentru adoptarea unui act normativ în acest sens".[1114].[1115] Din această din urmă opinie rezultă că expertul, bazându-se pe indicatori exclusiv medicali, în lipsa unor indicatori juridici, stabilește limitele de aplicare a art. 23^1 CP RM, precum și delimitează responsabilitatea redusă de iresponsabilitate.

În această ordine de idei, este util să aflăm părerea exprimată într-un alt context de către V. Stati: „Expertul este cel care conferă conținut conceptului de similaritate utilizat în alin. (6) art. 134^1 CP RM. În alți termeni, expertul este cel care stabilește limitele de aplicare a acestei norme penale. Calificarea oficială de către un expert a unei infracțiuni reprezintă nu altceva decât depășirea atribuțiilor de serviciu, intrând sub incidența art. 328 CP RM sau a art. 313 din Codul contravențional. În concluzie, stabilirea de către expert a cantității de analogi reprezintă un act de ilegalitate".[1116] În legătură cu aceasta, este necesar să propunem atenției unele crâmpeie din hotărârea CtEDO în cauza Dmitriyevskiy contra Federației Ruse: „[...] 13. În cadrul expertizei lingvistice din 18.02.2005, expertul lingvist T. a constatat că articolele în cauză nu conțin apeluri la desfășurarea de activități extremiste, ci vizează mai degrabă incitarea la ura rasială, națională și socială, însoțită de violență [...]. După această concluzie, autoritățile au decis că, în continuare, urmărirea penală va fi efectuată deja în baza alin. (2) art. 282 CP FR (instigare la ură sau la dușmănie, precum și lezarea demnității umane). [...] 113. În primul rând, întemeindu-și sentința de condamnare pe concluziile expertizelor menționate anterior, instanțele de judecată nu le-au evaluat, ci doar au confirmat concluziile expertului care le-a efectuat, care, în opinia lor, erau de încredere, având în vedere competența, abilitățile sale profesionale și experiența acumulată [...]. Astfel, concluzia juridică extrem de importantă cu privire la prezența semnelor constitutive ale

[1114] Idem, Responsabilitatea redusă în dreptul penal: concept şi problematică. În: *Conferinţa ştiinţifică „Integrare prin cercetare şi inovare" (26-28 septembrie 2013). Rezumate ale comunicărilor. Ştiinţe juridice. Ştiinţe economice*. Chișinău: CEP USM, 2013, p. 127-129.

[1115] Botnaru S., Buravcenco Iu. Conceptul responsabilităţii reduse în legislaţia Republicii Moldova şi a altor state. În: *Studia Universitatis, Seria „Ştiinţe sociale"*, 2009, nr. 8, p. 93-96.

[1116] Stati V. Inconsecvența Curții Constituționale cu privire la regimul juridic al analogilor substanţelor stupefiante sau psihotrope. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale"*, 2018, nr. 3, p. 3-20.

„discursului de ură” în acuzațiile contestate a fost de fapt făcută de expertul lingvist care a efectuat expertizele menționate mai sus [...]. Evaluarea, efectuată de către expert, a depășit clar cadrul problemelor de natură pur lingvistică, cum ar fi, de exemplu, determinarea sensului cuvintelor și al expresiilor specifice și, de fapt, a reprezentat calificarea juridică a acțiunilor reclamantului. Curtea (se are în vedere CtEDO – *n.a.*) consideră că această stare de lucruri este inacceptabilă și subliniază că toate problemele juridice ar trebui soluționate numai de instanțele de judecată. În acest sens, Curtea observă că Judecătoria Supremă [a Federației Ruse], prin hotărârea sa din 28.06.2011, a adoptat aceeași poziție. [...]”[1117].

Suntem de părerea că sintagma „tulburarea psihică” din art. 23^1 CP RM oferă prea multă libertate expertului care stabilește prezența sau lipsa acestei stări. Întrucât nu este clar prin ce această sintagmă se deosebește de sintagma „boală psihică cronică, tulburare psihică temporară sau altă stare patologică” din art. 23 CP RM, există pericolul stabilirii arbitrare a responsabilității reduse și a iresponsabilității. În afară de aceasta, nu este acceptabil ca un expert să soluționeze probleme juridice. V.Ia. Marceak are dreptate când susține: „Trebuie de subliniat că responsabilitatea redusă nu poate exista fără săvârșirea unei infracțiuni. Problema responsabilității făptuitorului și a gradului acesteia poate apărea numai în cazul comiterii unei infracțiuni. Responsabilitatea făptuitorului, ca și responsabilitatea redusă a acestuia, constituie probleme de ordin juridic, nu de ordin medical sau psihologic”.[1118] De asemenea, V. Cazacu, V. Furtună, Iu. Fulga și Gr. Garaz, care consideră că noțiunea „discernământ diminuat” din art. 147 CP RM este similară cu noțiunea „responsabilitate redusă” din art. 23^1 CP RM, menționează: „În procesul de elaborare a criteriilor conceptului de „discernământ diminuat” trebuie de eliminat orice aspect cu caracter arbitrar sau formal pentru a exclude erori de interpretare, deoarece ignorarea sau, în egală măsură, utilizarea abuzivă în practica judiciară ar duce la devalorizarea lui, cu atât mai mult în situaţia actuală, când criteriile metodologice nu sunt suficient diferenţiate şi nu sunt destul reliefate pentru al le transpune în beneficiul justiţiei într-un mod exhaustiv şi univoc [...]”.[1119] Nimeni nu neagă rolul psihologului în stabilirea stării de responsabilitate redusă. Însă, stabilirea acestei stări trebuie efectuată în ordinea prevăzută de lege. Nu expertul este cel în măsură să stabilească această ordine. Ca urmare, considerăm imperioasă prevederea, într-o

[1117] *Case of Dmitriyevskiy v. Russia*. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177214

[1118] Марчак В.Я. Кримінально-правове та психологічне значення і проблеми розмежування неосудності від осудності та обмеженої осудності. În: *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, 2008, Вип. 19, p. 205-212.

[1119] Cazacu V., Furtună V., Fulga Iu., Garaz Gr. Actualităţi în evaluarea gradului de discernământ psihic prin prisma modificării codului penal în Republica Moldova. În: *Analele ştiinţifice USMF „Nicolae Testemiţanu”, Psihiatrie, narcologie*, 2011, Vol. 3, p. 611-616.

normă de referință pentru art. 23[1] CP RM, a listei limitative de tulburări psihice care atestă starea de responsabilitate redusă.

Stabilirea unei astfel de liste nu ar fi dificilă, luând în considerare punctele de vedere exprimate de teoreticieni. Astfel, O.A. Râjova și I.A. Pamenkova menționează: „Criteriul medical al responsabilității reduse se atestă în cazul stabilirii unuia dintre următoarele tipuri de tulburări psihice: a) tulburare psihică cronică; b) tulburare psihică temporară; c) oligofrenie; d) alte stări morbide ale psihicului; e) diverse psihopatii".[1120] După părerea lui I.Ia. Kozacenko și B.A. Spasennikov, „la tulburările psihice, care nu exclud responsabilitatea, experții raportează: psihopatizarea post-traumatică sau de altă natură; tulburările de personalitate (psihopatiile); tulburările de stres post-traumatic (de exemplu, sindromul „afgan"); etapele primare ale encefalopatiei cerebrovasculare (vasculare); formele ușoare de declin intelectual; nevroze; sindroamele nevrotice somatogene etc."[1121] În opinia lui S.V. Dolgova, „știința psihiatrică și cea juridică au elaborat o clasificare a tulburărilor psihice, ceea ce face posibilă defalcarea din acestea a tulburărilor psihice care nu exclud responsabilitatea. Acestea includ tulburările funcționale sau organice ale psihicului. Devieri funcționale (structurale) ale psihicului se consideră: nevrozele; psihopatiile. Devieri organice ale psihicului se consideră: oligofrenia în grad de debilitare ușoară; consecințele bolilor organice ale sistemului nervos central; consecințele tardive ale traumatismelor craniocerebrale; modificările cronice ale psihicului în cazul epilepsiei; schizofrenia în perioada de debut și de remisie; alcoolism; narcomanie".[1122] De asemenea, D.V. Sirojidinov afirmă: „Din rândul tulburărilor psihice, care nu exclud responsabilitatea, fac parte tulburările psihice cronice: schizofrenie; epilepsie; psihoza maniaco-depresivă, dacă severitatea tulburării psihice nu atinge nivelul psihotic; oligofrenie (congenitală sau dobândită)".[1123]

Avantajul stabilirii normative a listei limitative de tulburări psihice, care atestă starea de responsabilitate redusă, ar consta în aceea că noțiunea de responsabilitate redusă (în accepția art. 23[1] CP RM) ar fi circumscrisă unui cadru clar, strict reglementat. În cazul examinării problemei

---

[1120] Рыжова О.А., Паменкова И.А. Невменяемость и ограниченная вменяемость: понятие, критерии, значение в российском уголовном праве. În: *Электронный научный журнал «Наука. Общество. Государство»*, 2016, Т. 4, № 1. Disponibil: http://esj.pnzgu.ru

[1121] Козаченко И.Я., Спасенников Б.А. Вопросы уголовной ответственности и наказания лиц, страдающих психическими расстройствами, не исключающими вменяемости. În: *Государство и право*, 2001, № 5, p. 69-74.

[1122] Долгова С.В. Особенности медицинского критерия ограниченной вменяемости. În: *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Гуманитарные и общественные науки*, 2012, № 9, p. 85-90.

[1123] Сирожидинов Д.В. *Ограниченная вменяемость: проблемы теории и практики* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 1998, p. 20. 28 p.

prezenței sau lipsei responsabilității reduse, o astfel de listă ar fi obligatorie atât pentru juriști, cât și pentru experți.

O altă chestiune nu mai puțin importantă, pe care trebuie să o analizăm, este coraportul dintre starea de responsabilitate redusă, pe de o parte, și starea de afect (menţionată în art. 146 CP RM) şi starea de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naştere (specificată în art. 147 CP RM), pe de altă parte.

În practica judiciară găsim spețe în care pot apărea îndoieli legate de stabilirea corectă a acestui coraport. De exemplu, în speța următoare, a fost constatată lipsa stării de afect și prezența responsabilității reduse: C.A. a fost condamnată în baza art. 146 CP RM. În fapt, la 20.10.2011, aproximativ la ora 22.30, aceasta se afla în casa de locuit a lui G.P. din satul Corjeuţi, raionul Briceni. În urma conflictului cu concubinul ei, M.V., care a lovit-o cu ceaunul peste mână, C.A., fiind foarte nervoasă, i-a aplicat acestuia o lovitură cu cuţitul de bucătărie în gât. În rezultat a survenit decesul lui M.V. Procurorul a declarat apel împotriva sentinței de condamnare a lui C.A., solicitând casarea ei cu rejudecarea cauzei şi cu pronunţarea unei noi hotărâri prin care C.A. să fie condamnată în baza alin. (1) art. 145 CP RM. În motivarea apelului, procurorul a menționat, printre altele, că, în cadrul expertizei psihiatrice staţionare, starea de afect nu a fost stabilită. Conform raportului de expertiză, starea, în care C.A. se afla la momentul comiterii infracțiunii, cade sub incidenţa art. 23^1 CP RM. Autorul apelului a fost de părerea că această concluzie poate servi doar pentru reținerea la stabilirea pedepsei a unei circumstanţe atenuante. Colegiul penal al Curții de Apel Bălți a susținut apelul procurorului, constatând că fapta, săvârșită de C.A. formează componența nu a infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, dar a infracţiunii prevăzute la alin. (1) art. 145 CP RM. Pentru a se ajunge la această concluzie, ca probă a servit inclusiv raportul de expertiză psihiatrică. Conform acestuia, la momentul săvârşirii infracțiunii, C.A. a acţionat din imbold impulsiv-situativ, fiind sub influenţa tulburărilor afective persistente, dar non-psihotice, a acţionat în condiţii de discernământ diminuat, având capacitatea de prevedere şi, îndeosebi, de deliberare limitată a acţiunilor sale. Ca urmare, starea, în care C.A. se afla la momentul comiterii infracțiunii, cade sub incidenţa art. 23^1 CP RM.[1124] Din această speță, la prima vedere, rezultă că afectul nu este o stare de responsabilitate redusă. Totuși, T.A. Kuli-Zade subliniază: „Afectul este doar una dintre tulburările psihice care provoacă reducerea considerabilă a responsabilității”.[1125] În speța de mai sus, nu a fost stabilită prezența la

[1124] *Decizia Curţii de Apel Bălţi din 12.09.2012. Dosarul nr. 1a-361/2012*. Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/35ae5aae-9cbf-e211-9226-005056a5fb1a

[1125] Кули-Заде Т.А. *Уголовная ответственность лиц с уменьшенной (ограниченной) вменяемостью* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2011, p. 12. 27 p.

făptuitoare a stării de afect. Drept urmare, pare a fi întemeiată calificarea de către Colegiul penal al Curții de Apel Bălți a acțiunii acesteia în baza alin. (1) art. 145 CP RM. Responsabilitatea redusă a făptuitoarei s-a exprimat nu în starea de afect, dar într-o altă formă, care nu este specificată în art. 146 CP RM. Astfel, conchidem că starea de responsabilitate redusă nu se rezumă nici pe departe la starea de afect.

În alt context, A. Bolocan-Holban și M. Vidaicu afirmă: „Formularea unor condiţii determinante pentru existenţa responsabilităţii reduse asigură respectarea principiului legalităţii şi evită interpretarea defavorabilă a legii penale, ceea ce nu exclude însă apariţia unor dificultăţi la aplicarea acestor prevederi în practica judiciară”.[1126] Din această perspectivă, propunem spre atenție următoarea speță, în care a fost constatată starea de responsabilitate redusă a făptuitorului: C.A. a fost condamnat în baza alin. (1) art. 145 CP RM. În fapt, la 02.05.2013, în jurul orei 14.00, acesta se afla în satul Ursoaia, raionul Căuşeni. În urma unui conflict iscat între el şi P.N., C.A. i-a aplicat trei lovituri cu cuţitul. În rezultat victima a decedat pe loc. Avocatul lui C.A. a declarat apel împotriva sentinței de condamnare, solicitând casarea acesteia, rejudecarea cauzei cu adoptarea unei noi hotărâri prin care fapta lui C.A. să fie recalificată de la alin. (1) art. 145 CP RM la art. 146 CP RM. Avocatul a indicat, printre altele, că expertiza psihiatrico-psihologică legală staţionară a stabilit, că C.A. are dereglări psihice grave care cad sub incidenţa art. 23^1 CP RM. Prin decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Chişinău, apelul în cauză a fost admis, a fost casată parţial sentinţa şi pronunţată o nouă hotărâre prin care C.A. a fost condamnat în baza alin. (1) art. 145 CP RM. Ca temei pentru o asemenea soluție a servit inclusiv concluzia psihologului: C.A. are un caracter revoltativ, manifestă tendinţă spre nesupunere, neacceptare şi conduită agresivă disimulată, are o personalitate imatură parţială, dar severă, cu lipsă de prognoză şi autocontrol, a acţionat din imbold impulsiv-situativ, fără premeditare şi luarea măsurilor de securizare, a acţionat în condiţii de discernământ diminuat, având capacitatea de prevedere şi de deliberare limitată a acţiunilor sale, și cade sub incidenţa art. 23^1 CP RM. *Soluţionarea chestiunii cu privire la prezenţa sau absenţa afectului fiziologic la momentul faptei în privinţa lui C.A., nu poate fi soluţionată, pe motivul lipsei psihologilor atestaţi.* Ulterior, Colegiul penal al CSJ, în calitate de instanță de recurs, a stabilit: cu referire la argumentul recurentului precum că ambele instanţe de judecată, neavând concluziile specialiştilor psihologi, bazându-se doar pe presupuneri, au emis hotărâri de condamnare în privinţa inculpatului, Colegiul penal îl respinge ca fiind neîntemeiat, deoarece instanţa de apel în motivarea soluţiei sale a invocat faptul că, potrivit raportului de expertiză psihiatrică, experţii au

[1126] Bolocan-Holban A., Vidaicu M. Analiza instituției responsabilității limitate prin prisma diferitelor sisteme de drept. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale”*, 2013, nr. 3, p. 154-158.

constatat că la momentul comiterii infracţiunii, C.A. *a acţionat în condiţii de discernământ diminuat*, având capacitatea limitată de prevedere şi de deliberare a acţiunilor sale, *adică era responsabil la comiterea omorului*.[1127]

Însă, ceea, ce am subliniat în argumentarea Colegiului penal al CSJ, se referă în egală măsură la starea de afect. Această stare presupune discernământ diminuat și responsabilitatea, deși redusă, a făptuitorului. Astfel, prin argumentele aduse, Colegiul penal al CSJ nu a infirmat deloc ipoteza că, în momentul comiterii infracțiuni, C.A. nu s-ar fi putut afla în stare de afect. Prezintă interes și constatarea făcută de Colegiul penal al Curţii de Apel Chişinău: soluţionarea chestiunii cu privire la prezenţa sau absenţa afectului fiziologic la momentul faptei în privinţa lui C.A., nu poate fi soluţionată, pe motivul lipsei psihologilor atestaţi. Rezultă, că din cauza lipsei psihologilor atestaţi, fapta se califică nu în baza art. 146 CP RM, dar în baza alin. (1) art. 145 CP RM. Or, imposibilitatea stabilirii prezenţei sau lipsei afectului fiziologic face ca, de fiecare dată, la calificare să fie aleasă soluția care este în defavoarea făptuitorului: nu art. 146 CP RM, dar alin. (1) sau (2) art. 145 CP RM. „Această stare de lucruri nu poate să nu îngrijoreze. Nu este clar de ce lipsa psihologilor atestaţi, care ar trebui să preocupe autoritățile abilitate ale statului, are ca efect interpretarea legii penale în defavoarea făptuitorului”.[1128]

În opinia lui G.V. Nazarenko, starea de afect nu presupune responsabilitate redusă: „Specificul unei astfel de stări psihice a persoanei constă în aceea că ea nu exclude și nu limitează responsabilitatea persoanei. Starea de afect doar exercită un impact semnificativ asupra capacității persoanei de a avea un comportament conștient-volitiv”.[1129] Nu este clar prin ce reducerea capacității persoanei de a avea un comportament conștient-volitiv se deosebește de incapacitatea persoanei de a-şi putea da seama pe deplin de caracterul şi legalitatea faptei sale ori de a o nu putea dirija pe deplin.

Un punct de vedere ezitant este exprimat de I.M. Muhaceva: „Afectul fiziologic și tulburarea psihica, care nu exclude responsabilitatea, au cauze diferite. Cauza afectului fiziologic este un iritant puternic, iar starea emoțională psihofiziologică apare ca o reacție la acest iritant. Cauzele responsabilității reduse sunt exclusiv anomaliile psihicului (de exemplu, psihopatiile, nevrozele, formele ușoare de oligofrenie), care sunt studiate de psihiatrie. [...] Prezența unei tulburări psihice care nu exclude responsabilitatea poate reprezenta un catalizator specific pentru

[1127] *Decizia Colegiului penal al CSJ din 18.03.2015. Dosarul nr. 329/2015*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=3943

[1128] Berdilo R. Responsabilitatea redusă și starea emoțională a subiectului infracțiunilor prevăzute la art.146, 147 și 156 din Codul penal. În: *Revista Științifică a USM „Studia Universitatis”, Seria „Științe sociale”,* 2021, nr. 3, p. 150-159.

[1129] Назаренко Г.В. *Невменяемость: уголовно-релевантные психические состояния*. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2002, p. 166. 205 p.

apariția afectului”.[1130] Astfel, I.M. Muhaceva sugerează că afectul fiziologic ar putea apărea pe fundalul stării de responsabilitate redusă. În aceste condiții, nu mai are atât de mare importanță deosebirea dintre cauzele responsabilității reduse și cauzele stării de afect fiziologic.

Mai numeroase sunt opiniile, conform cărora atât starea de afect (art. 146 și 156 CP RM), cât și starea de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naştere (art. 147 CP RM) sunt exemple de stare de responsabilitate redusă.

Astfel, S. Botnaru și Iu. Buravcenco afirmă: „Un exemplu specific de responsabilitate redusă este starea de afect, în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 – omorul săvârşit în stare de afect. Starea de afect este şi ea o stare psihologică instabilă care reduce din aptitudinea persoanei posibilitatea de a realiza caracterul prejudiciabil al faptei, mai ales conştientizarea sau dorinţa survenirii urmărilor. Specific este faptul că starea psihologică a persoanei poate fi considerată ca stare de afect doar în situaţia în care această stare este provocată nemijlocit de către victimă, rezultată din faptele imorale sau ilegale ale acesteia. Includerea expresă a responsabilităţii reduse este prezentă şi în componenţa de infracţiune prevăzută de art. 147 Cod penal, şi anume, pruncuciderea, care presupune o stare instabilă ce poate fi specifică doar unei femei „imediat după naştere” sau „în scurt timp după naştere”.”[1131] S. Botnaru mai menționează: „Cu toate că norma generală privind responsabilitatea redusă din Codul penal al Republicii Moldova a apărut relativ recent în urma modificărilor şi completărilor, operate prin Legea nr. 277/2008, de fapt, instituţia responsabilităţii reduse a fost recunoscută tacit de către legislator prin instituirea unor norme speciale în cadrul Capitolului II al Părţii Speciale a Codului penal (art. 146, 147 şi 156)”.[1132] După părerea lui S. Brînza, „atât starea de afect fiziologic (menţionată în art. 146 CP RM), cât şi starea de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naştere (specificată în art. 147 CP RM), atestă responsabilitatea redusă a făptuitorului”.[1133] La fel, S. Brînza și V. Stati afirmă: „În acord cu lit. d) alin. (1) art. 76 CP RM, săvârșirea omorului de o persoană cu responsabilitate redusă va fi considerată circumstanță atenuantă care va fi luată în considerație la individualizarea pedepsei stabilite la art. 145 CP RM. Totodată, răspunderea se va aplica în conformitate cu art. 146 CP RM în cazul în care omorul este săvârşit sub imperiul nu a unei stări de responsabilitate redusă oarecare, dar în stare de afect survenită în mod subit,

[1130] Мухачева И.М. Уголовно-правовая и психологическая характеристика аффекта. În: *Актуальные проблемы российского права*, 2016, № 7, p. 118-126.
[1131] Botnaru S., Buravcenco Iu. Conceptul responsabilităţii reduse în legislaţia Republicii Moldova şi a altor state. În: *Studia Universitatis, Seria „Ştiinţe sociale”*, 2009, nr. 8, p. 93-96.
[1132] Botnaru S. Responsabilitatea redusă în pruncucidere: implicaţii juridico-penale. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale”*, 2014, nr. 3, p. 138-141.
[1133] Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 147 CP RM: aspecte teoretice și practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale”*, 2014, nr. 3, p. 86-104.

provocată de acte de violenţă sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei”.[1134]

Păreri similare găsim nu doar în doctrina penală autohtonă. Astfel, V.A. Doev arată: „Afectul diminuează posibilitatea reflectării indirecte asupra esenței fenomenelor, precum și productivitatea memoriei, restrânge sfera conștiinței în ansamblu. La rândul său, modificarea calitativă a conștiinței, precum și deformarea percepției integrale a subiectului asupra situației și a locului său în aceasta complică semnificativ înțelegerea de către dânsul a semnificației obiective a obiectelor și a fenomenelor lumii înconjurătoare. [...] Afectul, acționând asupra psihicului uman, face imposibilă conștientizarea deplină a acțiunilor săvârșite în această stare, iar controlul asupra acestor acțiuni este limitat. Toate aceste caracteristici se raportează la responsabilitatea redusă. Prin urmare, persoana, care a comis un omor în stare de afect, are responsabilitate redusă”.[1135] În opinia lui V.Ia. Marceak: „Îngustarea conștiinței persoanei, care acționează în stare de afect, face ca ea să-și piardă semnificativ capacitatea de a conștientiza caracterul faptei săvârșite și de a o controla. Cu toate acestea, în cazul afectului fiziologic, persoana nu pierde capacitatea de a conștientiza în deplină măsură caracterul acestei fapte și de a o controla, în contrast cu afectul patologic, în cazul căruia există o pierdere completă capacităților date”.[1136] D.T. Papikean și N.A. Volkova menționează: „Particularitatea faptei, comise de o persoană aflată în stare de afect, se exprimă în aceea că fapta dată este direct legată de starea emoțională a persoanei respective. Se are în vedere starea emoțională excepțional de puternică, cu o evoluție impetuoasă și rapidă, care limitează semnificativ parcursul proceselor intelective și volitive, care deformează percepția holistică a lumii înconjurătoare și înțelegerea corectă a semnificației obiective a lucrurilor”.[1137]

Suntem de acord cu toate aceste argumente. Totuși, ele nu rezultă explicit din art. 23^1 CP RM. Este puțin probabil că starea de afect fiziologic poate fi considerată tulburare psihică. Cu toate acestea criteriul juridic al stării de afect fiziologic este similar cu criteriul juridic menționat în art. 23^1 CP RM: diminuarea capacității făptuitorului de a-şi da seama de caracterul şi legalitatea acțiunii sau acțiunii sale ori de a o dirija. În acest sens, în pct. 23 din Hotărârea Plenului Judecătoriei Supreme a Ucrainei nr. 2 din 07.02.2003 privind practica judiciară în

[1134] Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 167, 374. 1328 p.
[1135] Доев В.А. Проблемы отграничения аффекта от ограниченной вменяемости в уголовном праве России. În: *Вестник Краснодарского университета МВД России*, 2013, № 2, p. 27-28.
[1136] Марчак В.Я. Емоційні стани і процеси як підстава обмеженої осудності. În: *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, 2009, Вип. 21, p. 231-240.
[1137] Папикян Д.Т, Волкова Н.А. Проблема отграничения аффекта от ограниченной вменяемости в уголовном праве России. În: *Теория и практика современной науки*, 2016, № 12. Disponibil: https://www.modern-j.ru/domains_data/files/18/Papikyan-D.T.-%28osnovnoy-razdel%29.pdf

cauzele referitoare la infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei, se subliniază just: „Trebuie avut de în vedere că latura subiectivă a omorului sau a vătămării integrității corporale ori a sănătății, răspunderea pentru care este prevăzută la art. 116 și 123 CPU (care corespund cu art. 146 și 156 CP RM – *n.a.*), se caracterizează nu doar prin intenție, ci și printr-o astfel de stare emoțională a făptuitorului, *care reduce semnificativ capacitatea acestuia de a conştientiza acţiunile sale ori de a le dirija* (evid. ns.)".[1138] Această explicație este mai clară decât cea din pct. 6 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012: „În contextul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM, prin stare de afect se înţelege starea psihică ce se caracterizează printr-o emoţie intensă, de scurtă durată (de la câteva secunde până la câteva minute), legată de activitatea instinctivă şi de reflexele necondiţionate. Este o stare care nu depăşeşte limitele normalităţii, fiind însoţită de modificări spontane (dar nu şi psihotice) ale activităţii psihice, *în mod special observându-se îngustarea conştiinţei* (evid. ns.)".[1139]

Până la urmă, în cazul responsabilității reduse, contează nu atât dacă anume tulburarea psihică generează incapacitatea făptuitorului de a-și da seama pe deplin de caracterul şi legalitatea faptelor sale sau de a le dirija pe deplin. Primordial este criteriul juridic, nu criteriul medical. În cazul responsabilității reduse, contează mai mult că făptuitorul nu-și dă seama pe deplin de caracterul şi legalitatea acțiunii sau inacțiunii sale ori nu o dirijează pe deplin. Tocmai datorită criteriului juridic este posibilă delimitarea responsabilității reduse de iresponsabilitate.

Totodată, pentru a spori calitatea alin. (1) art. 23^1 CP RM, criteriul medical poate și trebuie să fie ajustat la criteriul juridic. În vederea efectuării acestei ajustări, propunem completarea dispoziției de la alin. (1) art. 23^1 CP RM: după cuvintele „unei tulburări psihice" să fie introduse cuvintele „sau a stării de afect ori a stării de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naştere".

5.3. Concluzii la Capitolul 5

Efectuând analiza elementelor subiective ale infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, putem formula următoarele concluzii:

1) în cazul infracțiunii prevăzute la 146 CP RM, subiectul, care se află în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale

[1138] *Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи*. Disponibil: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text

[1139] *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM)*. Disponibil: jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318

sau imorale ale victimei, îşi dă seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale de lipsire ilegală de viață a victimei, prevede producerea morții cerebrale a acesteia, și dorește sau admite, în mod conştient, survenirea acestor urmări;

2) expresia „survenită în mod subit" din art. 146 CP RM arată că, la momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul trebuie să manifeste nu pur și simplu o intenție subită. Este necesar ca această intenție să fie, de asemenea, afectizată;

3) tentativa de omor săvârșit în stare de afect poate fi săvârșită numai cu intenție directă. Dacă făptuitorul se mulțumește cu orice urmare prejudiciabilă, acesta manifestă intenție indirectă. În acest caz, dacă se produce vătămarea gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății, iar fapta a fost comisă în stare de afect, se aplică art. 156 CP RM;

4) dacă omorul săvârșit în stare de afect presupune intenția directă sau indirectă, atunci vătămarea intenționată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii în stare de afect, care a provocat decesul victimei, presupune neglijență sau încredere exagerată față de moartea victimei. Stabilirea formei de vinovăție față de moartea victimei se face în urma examinării tuturor circumstanțelor relevante;

5) în procesul de calificare a unei infracțiuni săvârșite în stare de afect, toate dubiile legate de circumstanțele, ce ajută la stabilirea formei de vinovăție față de moartea victimei, trebuie interpretate în favoarea făptuitorului. În acest caz se consideră că făptuitorul a manifestat imprudență față de moartea victimei, iar calificarea trebuie făcută potrivit art. 156 CP RM;

6) lipsirea de viață din imprudenţă, săvârşită în stare de afect, trebuie calificată conform art. 149 CP RM;

7) în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, lipsesc motivul și scopul special, care influențează asupra calificării. Aceasta nu înseamnă că lipsesc în genere motivul și scopul infracțiunii. În cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, acestea trebuie luate în considerare la individualizarea pedepsei;

8) pot exista motive ale omorului săvârșit în stare de afect, care nu se încadrează în tiparul răzbunării și al geloziei;

9) nu este admisibilă confundarea stării de afect cu motivul omorului săvârșit în stare de afect. În cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, starea de afect are capacitatea de a „ajusta" motivul omorului la interesele și necesitățile de moment ale subiectului, fără a se identifica cu motivul dat;

10) în cazul omorului, săvârșit în stare de afect, făptuitorul este ghidat de un motiv pe care îl conștientizează parțial. Din cauza motivului parțial conștientizat, subiectul infracțiunii,

prevăzute la art. 146 CP RM, este limitat în anumite privințe în ceea ce privește alegerea variantei de comportament;

11) nu poate exista o listă de motive conștientizate, o listă de motive neconștientizate și o listă de motive parțial conștientizate. Practic, oricare dintre motive poate face parte din oricare dintre aceste trei liste. Aceasta depinde nu de caracteristicile motivului infracțiunii, dar de starea psihică a făptuitorului, mai precis de funcționarea deplină sau parțială ori nefuncționarea conștiinței acestuia;

12) indiferent de motivele care-l ghidează pe făptuitor, dacă este prezentă starea de afect, devine obligatorie aplicarea art. 146 CP RM. Chiar în prezența unora dintre motivele prevăzute la alin. (2) art. 145 CP RM (de exemplu, a motivelor sadice), dacă este prezentă starea de afect, trebuie aplicat art. 146 CP RM;

13) unele motive (de exemplu, interesul material), datorită specificului lor, demonstrează o compatibilitate redusă sau o incompatibilitate deplină cu starea de afect;

14) infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, presupune prezența scopului în toate cazurile. Scopul acestei infracțiuni se deosebește de scopul infracțiunii, prevăzute la art. 145 CP RM, prin aceea că este parțial conștientizat și influențat de starea de afect;

15) emoțiile constituie partea integrantă a oricărei infracțiuni săvârșite cu intenție. Alături de vinovăție, motiv și scop, emoțiile trebuie incluse în structura laturii subiective a unei asemenea infracțiuni;

16) ca semn al laturii subiective a infracțiunii, emoțiile se caracterizează prin următoarele trăsături: a) constituie o trăire subiectivă a făptuitorului; b) reflectă semnificația unor factori externi și interni pentru satisfacerea necesităților făptuitorului; c) influențează asupra conduitei făptuitorului în sensul inhibării sau stimulării acesteia;

17) emoțiile influențează asupra factorului intelectiv și a celui volitiv ale psihicului făptuitorului. În cele mai frecvente cazuri, acestea dezorganizează voința și fac mai dificilă evaluarea realității. În rezultat, făptuitorul ia cu mai multă ușurință decizia de a săvârși o infracțiune;

18) afectul cumulativ nu reprezintă starea emoțională a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Această stare este reprezentată doar de afectul clasic;

19) în art. 146 CP RM prin „stare de afect” se înțelege exclusiv afectul fiziologic. Această sintagmă nu se referă la afectul patologic;

20) starea de afect poate reapărea după luni sau chiar ani de la comiterea de către victimă a actelor ilegale sau imorale. Art. 146 CP RM trebuie aplicat, dacă, în astfel de condiții, omorul a fost săvârșit în stare de afect;

21) subiectul infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, păstrează capacitatea de a-și da seama de caracterul acțiunii sau inacțiunii sale și de a le dirija. Însă, această capacitate este într-o anumită măsură limitată datorită impactului exercitat de starea de afect asupra percepției, gândirii și voinței subiectului dat;

22) eroarea de fapt esențială, manifestată în cazul omorului săvârșit în stare de afect, impune aplicarea art. 27 și 146 CP RM;

23) în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, eroarea cu privire la obiectul juridic nu este esențială. Efectul atenuant al acestui articol face imposibilă metamorfozarea erorii cu privire la identitatea victimei în eroarea cu privire la obiectul juridic al infracțiunii;

24) lipsa obiectului material al infracțiunii, prevăzute la art. 146 CP RM, nu este un motiv pentru a nu reține la calificare tentativa de omor săvârșit în stare de afect;

25) eroarea cu privire la identitatea victimei se transformă în eroarea cu privire la calitatea specială – agravantă sau atenuantă – a victimei în cazul când făptuitorul are o reprezentare greșită tocmai cu privire la o astfel de calitate specială. Eroarea cu privire la identitatea victimei este o eroare de fapt neesențială, în timp ce eroarea cu privire la calitatea specială a victimei este o eroare de fapt esențială;

26) raportată la omorul săvârșit în stare de afect, ipoteza *aberratio ictus* presupune că infracțiunea prevăzută la art. 27 și art. 146 CP RM formează concurs ideal cu infracțiunea prevăzută la art. 149 CP RM;

27) omorul, săvârșit în stare de afect, nu este o infracțiune săvârșită *in persona propria*, așa cum este, de exemplu, infracțiunea de pruncucidere. Nu se poate afirma că, în cazul omorului săvârșit în stare de afect, participația nu este posibilă în genere. Ea este posibilă, însă pentru aceasta, trebuie să fie prezente anumite condiții;

28) dacă lipsirea de viaţă a victimei este săvârșită împreună cu alte persoane, atunci, după caz: a) toate aceste persoane vor răspunde în baza art. 146 CP RM, dacă, fiind în stare de afect, au lipsit ilegal și intenționat victima de viață; b) o parte dintre aceste persoane (și anume – cele care, fiind în stare de afect, au executat latura obiectivă a infracțiunii) vor răspunde în baza art. 146 CP RM, în timp ce alte persoane (și anume – cele care, nefiind în stare de afect, au lipsit ilegal și intenționat victima de viață) vor răspunde în baza art. 145 CP RM:

29) dacă o persoană, fiind în stare de afect, a lipsit de viaţă o altă persoană în rezultatul instigării sau complicităţii unei terțe persoane, ea trebuie trasă la răspundere ca autor al infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM. Persoana terță, care a instigat-o sau i-a fost complice, trebuie trasă la răspundere, după caz, potrivit: a) alin. (4) sau (5) art. 42 și art. 146 CP RM, dacă, fiind în stare de afect, a contribuit la lipsirea ilegală și intenționată a victimei de viață; b) alin. (4)

sau (5) art. 42 și art. 145 CP RM, dacă, nefiind în stare de afect, a contribuit la lipsirea ilegală și intenționată a victimei de viață;

30) dacă o persoană, fiind în stare de afect, a avut rolul de instigator sau complice la lipsirea ilegală și intenționată de viaţă a unei alte persoane de către o terță persoană, atunci ultima trebuie, după caz, să răspundă ca: a) autor al infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM, dacă, fiind în stare de afect, a lipsit ilegal și intenționat victima de viață; b) autor al infracțiunii prevăzute la art. 145 CP RM, dacă, nefiind în stare de afect, a lipsit ilegal și intenționat victima de viață. În ambele aceste cazuri, instigatorul sau complicele, care s-a aflat în stare de afect, trebuie tras la răspundere conform alin. (4) sau (5) art. 42 şi art. 146 CP RM;

31) în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, este posibil așa-numitul „lot de făptuitori”. Într-un asemenea caz, nu vom vorbi despre cofăptuitori, ci despre făptuitori de sine stătători. Toți acești făptuitori vor răspunde în baza art. 146 CP RM;

32) responsabilitatea redusă, ca și responsabilitatea și iresponsabilitatea, este un tip aparte de măsură a capacității persoanei de a-şi da seama de acţiunea sau inacţiunea sa ori de a o dirija;

33) atât starea de afect (art. 146 și 156 CP RM), cât și starea de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naştere (art. 147 CP RM) constituie cazuri speciale de responsabilitate redusă.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Ca rezultat al studiului efectuat în prezenta teză, ajungem la următoarele ***concluzii generale***:

1) incriminarea *nomen juris* a omorului săvârșit în stare de afect a apărut din necesitatea de a diferenția această faptă atât față de omorul simplu sau agravat, cât și față de privarea de viață săvârșită de o persoană iresponsabilă. În Republica Moldova această diferențiere a fost făcută de legislator;

2) în cazul infracţiunii prevăzute la art. 146 CP RM, atenuarea răspunderii penale este determinată de factori ca: a) infracțiunea este săvârșită atunci când făptuitorul se află în stare de afect; b) starea dată este provocată de actele de violenţă, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei; c) starea de afect a făptuitorului survine în mod subit; d) săvârșirea omorului în stare de afect este precedată de actele ilegale sau imorale provocatoare ale victimei. În mod firesc, starea de afect caracterizează într-o măsură mai mare sau mai mică fiecare din acești patru factori;

3) conținutul valorii și relațiilor sociale, apărate contra infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, fac ca vinovăţia victimei să reducă parțial vinovăţia făptuitorului;

4) în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, fapta prejudiciabilă de lipsire ilegală de viață a unei alte persoane trebuie în toate cazurile să fie antecedentă față de moartea cerebrală a persoanei respective. Dacă moartea cerebrală a victimei survine înainte de săvârșirea faptei date, atunci lipsește legătura cauzală dintre acea faptă prejudiciabilă și urmările prejudiciabile. Într-un asemenea caz moartea cerebrală a persoanei este legată cauzal fie de fapta unei alte persoane decât făptuitorul, fie de anumite fenomene, care preced atât acțiunea sau inacțiunea prejudiciabilă a făptuitorului, cât și urmările prejudiciabile;

5) în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, acțiunea sau inacțiunea fiecăruia dintre participanți reprezintă condiția necesară pentru săvârșirea acțiunii sau inacțiunii de către un alt participant. Doar în acest fel acțiunea sau inacțiunea fiecăruia dintre participanți poate constitui cauza necesară a producerii morții cerebrale a victimei;

6) moartea cerebrală a victimei nu poate fi legată cauzal de acțiunea sau inacțiunea unuia dintre participanți, care nu condiționează necesarmente comiterea acțiunii sau inacțiunii de către un alt participant. Într-un asemenea caz putem vorbi despre o pluralitate de contribuții independente, nu despre participație la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM;

7) sub incidența noțiunii „acte de violență” din art. 146 CP RM intră următoarele forme de violență: a) cauzarea intenționată a leziunilor corporale (care nu implică un prejudiciu adus

sănătății) *sau* violența îndreptată spre cauzarea unor astfel de urmări; b) vătămarea intenționată ușoară, medie sau gravă a integrității corporale sau a sănătății *ori* violența îndreptată spre cauzarea unor asemenea urmări; c) cauzarea intenționată a morții victimei *sau* violența îndreptată spre cauzarea unei astfel de urmări;

8) dacă actele de violență ale unuia dintre cei care iau parte la altercație sunt ilegale, aceste acte provocând starea de afect al celuilalt participant (al celorlalți participanți) la altercație, atunci cel (cei) din urmă va (vor) răspunde în baza art. 146 CP RM. De asemenea, dacă actele de violență ale ambilor participanți (ale tuturor participanților) la altercație sunt ilegale, aceste acte provocând starea de afect al acelui participant la altercație care comite omorul, atunci cel din urmă va răspunde în baza art. 146 CP RM;

9) dacă actele de violență ale ambilor participanți (ale tuturor participanților) la altercație sunt ilegale, dar aceste acte nu-i provoacă starea de afect acelui participant la altercație care comite omorul, atunci cel din urmă va răspunde în baza art. 145 CP RM. De asemenea, dacă actele de violență ale unuia dintre cei care iau parte la altercație sunt legale, aceste acte provocând starea de afect al celuilalt participant (al celorlalți participanți) la altercație, atunci cel (cei) din urmă va (vor) răspunde în baza art. 145 CP RM;

10) infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, nu poate fi săvârșită înainte ca starea de afect să înceapă sau după ce starea de afect s-a epuizat. În asemenea cazuri, intenția nu va mai fi influențată de starea de afect, deci nu va mai fi o intenție afectizată. Astfel, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, caracteristicile intenției sunt esențial condiționate de starea de afect a făptuitorului. În lipsa stării de afect a făptuitorului, intenția nu va fi afectizată, iar infracțiunea nu va putea fi calificată în baza art. 146 CP RM;

11) emoțiile, manifestate de făptuitor, influențează în mod inerent conținutul motivului și al scopului infracțiunii. Întrucât starea de afect este indispensabilă în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 CP RM, motivul și scopul acestei infracțiuni sunt în toate cazurile marcate de o asemenea stare;

12) având la bază un motiv parțial conștientizat, infracțiunea, prevăzută la art. 146 CP RM, este, naturalmente, săvârșită cu un scop parțial conștientizat;

13) în sensul art. 146 și 156 CP RM, prin „stare de afect” trebuie să se înțeleagă starea emoțională de scurtă durată, survenită în mod subit, provocată de actele de violență, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei, care determină afectarea parțială a conștiinței și a voinței făptuitorului;

14) aplicarea art. 146 CP RM poate presupune referirea la art. 42 CP RM. Este posibilă participația la infracțiunea prevăzută la art. 146 CP RM, cu condiția că, în momentul săvârșirii infracțiunii, participanții se află în stare de afect.

Având ca fundament cele menționate *supra*, optăm pentru implementarea următoarelor ***recomandări:***

1) modificarea dispoziției art. 146 CP RM după cum urmează: *„Omorul săvârşit în stare de afect survenită în mod subit, provocată de acțiunile sau inacțiunile ilegale ale victimei”*;

2) completarea dispoziției de la alin. (1) art. 23^1 CP RM: după cuvintele „unei tulburări psihice” să fie introduse cuvintele *„sau a stării de afect ori a stării de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naştere”*;

3) completarea Codului penal cu art. 23^2 ce ar avea următoarele denumire și dispoziție:

„Articolul 23^2. Răspunderea pentru infracțiunea săvârşită în stare de afect.

(1) Prin „stare de afect” trebuie să se înțeleagă starea emoțională de scurtă durată, survenită în mod subit, provocată de acțiunile sau inacțiunile ilegale ale victimei, care determină afectarea parțială a conștiinței și a voinței făptuitorului.

(2) Se aplică art. 146 din prezentul cod dacă omorul este săvârşit în stare de afect. Se aplică art. 156 din prezentul cod dacă vătămarea gravă ori medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii este săvârşită în stare de afect. În cazul altor infracțiuni, starea de afect a făptuitorului se ia în considerare la individualizarea pedepsei.

(3) La stabilirea pedepsei pentru infracțiunile prevăzute la art. 146 și 156 din prezentul cod, instanţa de judecată ţine cont de gradul de afectate a conștiinței și a voinței făptuitorului”;

4) completarea alin. (1) art. 76 CP RM cu litera g^1) ce ar avea următoarea dispoziție: *„starea de afect a făptuitorului, care îndeplinește condițiile prevăzute de alin. (1) art. 23^2 din prezentul cod”*;

5) completarea alin. (1) art. 143 CPP RM cu punctul 3^2) ce ar avea următoarea dispoziție: *„stării de afect a bănuitului, învinuitului, inculpatului – în cazurile în care conduita acestuia din timpul săvârşirii infracțiunii corespunde condițiilor stabilite în alin. (1) art. 23^2 din Codul penal”*.

Avantajele acestor recomandări se evidențiază în următoarele domenii:

a) s-ar asigura într-o măsură mai mare respectarea principiului legalității incriminării omorului săvârșit în stare de afect;

b) s-ar preveni admiterea erorilor judiciare condiționate de interpretarea defectuoasă a prevederilor art. 146 CP RM;

c) s-ar contribui la soluționarea unor controverse din teoria dreptului penal cu privire la interpretarea art. 146 CP RM (de exemplu, a celei privind inacțiunea victimei prin care făptuitorului i se provoacă starea de afect);

d) impactul asupra economiei naţionale ar consta în reducerea costurilor legate de rejudecarea cauzelor ca urmare a recalificării de la art. 146 CP RM la art. 145 CP RM, ori viceversa.

Planul cercetării de perspectivă include următoarele repere:

1) stabilirea legăturii dintre omorul săvârșit în stare de afect și unele cauze care înlătură caracterul penal al faptei (de exemplu, legitima apărare și reținerea infractorului);

2) evaluarea eficacității pedepselor aplicate pentru comiterea omorului săvârșit în stare de afect;

3) elucidarea conotaţiilor criminologice, psihologice și psihofiziologice ale omorului săvârșit în stare de afect;

4) stabilirea particularităților investigării omorului săvârșit în stare de afect, precum și ale efectuării expertizei de stabilire a stării de afect;

5) elaborarea proiectului de modificare și completare a Hotărârii Plenului CSJ nr. 11/2012;

6) elaborarea proiectului de Ghid pentru procurori cu privire la răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect.

BIBLIOGRAFIE

A. Surse în limba română

1. Ailoaiei A. *Aspecte juridico-penale ale omorului la comandă*. Chişinău: UTM, 2008. 101 p.
2. Alecu C. *Drept penal. Partea generală: curs universitar*. Constanța: Europolis, 2007, p. 493. 572 p.
3. Alecu C. Unele consideraţii privind moartea din perspectivă filozofică şi juridică. În: *Vector european*, 2014, nr.2, p. 163-168.
4. Alecu Gh. *Instituții de drept penal. Partea generală și partea specială*. Constanța: Ovidius University Press, 2010. 671 p.
5. Angheluță M. Obiectul material/imaterial al infracțiunii prevăzute la art. 155 din Codul penal: între posibilitate și realitate. În: *Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare". Rezumatele comunicărilor. Științe juridice și economice. Vol. I*. Chișinău: CEP USM, p. 30-33.
6. Antoniu G. *Tentativa (doctrină, jurisprudenţă, drept comparat)*. Bucureşti: Editura Societăţii Tempus, 1996. 315 p.
7. Antoniu G., Brutaru V., Duvac C. et al. *Explicațiile noului Cod penal. Vol. III (Articolele 188-256)*. București: Universul Juridic, 2015. 654 p.
8. Antoniu G., Mitrache C., Stănoiu R. et al. *Noul Cod penal comentat* / Sub red. lui G. Antoniu. București: C.H. Beck, 2006. 600 p.
9. Baciu Gh. *Curs de medicină legală (pentru facultăţile de drept)*. Chișinău: [S.n.], 2013. 302 p.
10. Bălan M-D. Fapta putativă. În: *Dreptul*, 2017, nr. 10, p. 105-118.
11. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu (Legea nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudenţa CEDO şi a instanţelor naţionale.)*. Chișinău: Sarmis, 2009. 860 p.
12. Barbăneagră A., Berliba V., Bîrgău M. et al. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu* / Sub red. lui A. Barbăneagră. Chișinău: Arc, 2005. 836 p.
13. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. et al. *Codul penal comentat și adnotat*. Chișinău: Cartier, 2005. 656 p.
14. Bărcănescu D. *Conținutul infracțiunii și principiul legalității*. București: ALL Beck, 2005, p. 38. 168 p.
15. Basarab M., Pașca V., Mateuț Gh. et al. *Codul penal comentat. Vol. II. Partea specială*. București: Hamangiu, 2008. 1145 p.
16. Berdilo R. Acțiunea și inacțiunea ca forme ale faptei prejudiciabile prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: *Revista Științifică a USM „Studia Universitatis", Seria „Științe sociale"*, 2020, nr. 8, p. 266-277.
17. Berdilo R. Actele de violență ale victimei în contextul infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: *Revista Științifică a USM „Studia Universitatis", Seria „Științe sociale"*, 2018, nr. 8, p. 110-120.
18. Berdilo R. Alte acte ilegale sau imorale ale victimei: cauze ale apariției stării emoționale a subiectului omorului săvârșit în stare de afect. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2019, Вып. 1, ч. 1, p. 77-84.
19. Berdilo R. Analiza de drept comparat a infracțiunii prevăzute de art. 146 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Polish science journal*, 2019, Issue 11, Part 2, p. 94-101.
20. Berdilo R. Analiza istorică a prevederilor care reglementează răspunderea pentru omorul săvârșit în stare de afect. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2019, Вып. 1, ч. 1, p. 85-93.

21. Berdilo R. Analiza situației privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect în știința dreptului penal. În: *Revista Ştiinţifică a USM „Studia Universitatis”, Seria „Ştiinţe sociale”*, 2021, nr. 8, p. 154-167.
22. Berdilo R. Atenuarea răspunderii penale în cazul infracţiunii prevăzute de art. 146 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Polish science journal*, 2019, Issue 11, Part 2, p. 86-93.
23. Berdilo R. Cauzele apariției stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Modern scientific challenges and trends: a collection scientific works of the International scientific conference (20th June, 2018)*. Warsaw: Sp. z o. o. "iScience", 2018, p. 36-45.
24. Berdilo R. Conceptul de insultă în conjunctura infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Conferință științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare” (8-9 noiembrie 2018). Științe juridice. Rezumate ale comunicărilor*. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 267-270.
25. Berdilo R. Delimitarea omorului săvârșit în stare de afect de infracțiunile conexe. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2019, Вып. 1, ч. 1, p. 94-102.
26. Berdilo R. Deosebirile și asemănările dintre ipoteza prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 75 din Codul penal al României și ipoteza prevăzută la art. 146 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Modern scientific challenges and trends: a collection scientific works of the International scientific conference (20th February, 2019)*. Warsaw: Sp. z o. o. "iScience", 2019, p. 161-169.
27. Berdilo R. Emoțiile ca semn al laturii subiective a infracțiunii. În: *Modern Scientific Challenges and Trends: a collection scientific works of the International scientific conference (30th July, 2020)*. Warsaw: Sp. zo. o. "iScience", 2020, p. 50-60.
28. Berdilo R. Eroarea de fapt în cazul omorului săvârșit în stare de afect. În: *Modern Scientific Challenges and Trends: a collection scientific works of the International scientific conference (30th July, 2020)*. Warsaw: Sp. zo. o. "iScience", 2020, p. 38-49.
29. Berdilo R. Legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile din cadrul infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: *Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Infracţiunea – Răspunderea penală – Pedeapsa. Drept şi Criminologie”, 25-26 martie 2021*. Chişinău: CEP USM, 2021, p. 259-269.
30. Berdilo R. Motivul și scopul în cazul infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: *Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Infracţiunea – Răspunderea penală – Pedeapsa. Drept şi Criminologie”, 25-26 martie 2021*. Chişinău: CEP USM, 2021, p. 270-280.
31. Berdilo R. Noțiunea „insulte grave” în contextul infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2018, Вып. 6, ч. 2, p. 45-50.
32. Berdilo R. Noțiunea de omor în dreptul penal al Republicii Moldova. În: *Polish science journal*, 2019, Issue 3, Part 4, p. 131-138.
33. Berdilo R. Obiectul juridic al infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: *Revista Ştiinţifică a USM „Studia Universitatis”, Seria „Ştiinţe sociale”*, 2019, nr. 11, p. 119-130.
34. Berdilo R. Omorul săvârșit în stare de afect: studiu de drept comparat. În: *Modern scientific challenges and trends: a collection scientific works of the International scientific conference (20th August, 2018)*. Warsaw: Sp. z o. o. "iScience", 2018, p. 15-20.
35. Berdilo R. Pregătirea și tentativa în cazul omorului săvârșit în stare de afect. În: *Conferință științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”. Științe juridice și economice. Rezumate ale comunicărilor. Vol. I*. Chișinău: CEP USM, 2020, p. 140-143.
36. Berdilo R. Problemele identificării obiectului material al infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: Contribuţia tinerilor cercetători la dezvoltarea administraţiei publice:

Materiale ale Conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale, ediţia a 7-a, 26 februarie 2021. Chişinău: S. n., 2021, p. 292-295.
37. Berdilo R. Responsabilitatea redusă și starea emoțională a subiectului infracțiunilor prevăzute la art.146, 147 și 156 din Codul penal. În: *Revista Științifică a USM „Studia Universitatis", Seria „Științe sociale"*, 2021, nr. 3, p. 150-159.
38. Berdilo R. Urmările prejudiciabile în cazul omorului săvârșit în stare de afect. În: *Polish science journal*, 2019, Issue 3, Part 4, p. 139-146.
39. Berdilo R. Viața persoanei – valoare socială ocrotită de legea penală. În: *Conferință științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare" (7-8 noiembrie 2019). Științe juridice și economice. Rezumate ale comunicărilor*. Chișinău: CEP USM, 2020, p. 163-166.
40. Berdilo R. Victima omorului săvârșit în stare de afect. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2021, nr. 1, p. 33-38.
41. Bodea R. Consideraţii teoretice privitoare la infracţiunea de omor în concepţia noului Cod penal. În: *Pro Lege*, 2014, nr. 3, p. 131-154.
42. Bolocan-Holban A., Vidaicu M. Analiza instituţiei responsabilităţii limitate prin prisma diferitelor sisteme de drept. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale"*, 2013, nr. 3, p. 154-158.
43. Borodac A. *Manual de drept penal. Partea specială*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 622 p.
44. Boroi A. *Infracțiuni contra vieții*. București: All Beck, 1999. 249 p.
45. Boroi A., Gorunescu M., Popescu M. *Dicționar de drept penal*. București: ALL Beck, 2004. 424 p.
46. Botezatu I. Noțiuni generale referitor la conceptul infracțiunii de omor. În: *Rolul ştiinţei în reformarea sistemului juridic şi politico-administrativ, conferinţă ştiinţifică (14 decembrie 2018)*. Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu" din Cahul, 2019, p. 30-34.
47. Botnaru S. Analiza instituţiei responsabilităţii limitate prin prisma diferitelor sisteme de drept. În: *Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Ştiinţe sociale"*. Chişinău: CEP USM, 2015, nr. 3, p. 82-87.
48. Botnaru S. Însemnătatea elementului emotiv în structura tripartită a vinovăţiei în dreptul penal substanţial. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale"*, 2013, nr. 8, p. 79-89.
49. Botnaru S. Responsabilitatea redusă în dreptul penal: concept şi problematică. În: *Conferinţa ştiinţifică „Integrare prin cercetare şi inovare" (26-28 septembrie 2013). Rezumate ale comunicărilor. Ştiinţe juridice. Ştiinţe economice*. Chişinău: CEP USM, 2013, p. 127-129.
50. Botnaru S. Responsabilitatea redusă în pruncucidere: implicaţii juridico-penale. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale"*, 2014, nr. 3, p. 138-141.
51. Botnaru S., Buravcenco Iu. Conceptul responsabilităţii reduse în legislaţia Republicii Moldova şi a altor state. În: *Studia Universitatis, Seria „Ştiinţe sociale"*, 2009, nr. 8, p. 93-96.
52. Brînza L. Legitima apărare și scuza provocării în lumina reglementărilor juridico-penale din România și din Republica Moldova. În: *Revista Naţională de Drept*, 2015, nr. 12, p. 10-15.
53. Brînza S. Aplicarea răspunderii pentru tentativa de viol: analiza practicii judiciare a Republicii Moldova. În: *Актуальные научные исследования в современном мире: XXXII Междунар. научн. конф., 26-27 декабря 2017 г., Переяслав-Хмельницкий. Сб. научных трудов*. Переяслав-Хмельницкий, 2017, Вып. 12, ч. 6, p. 51-60.
54. Brînza S. Delimitarea omorului de vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii, care a provocat decesul victimei. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2019, Вып. 11, ч. 5, p. 73-81.

55. Brînza S. Evaluarea critică a prevederilor părţii speciale a Codului penal, care permit dubla interpretare şi aplicarea lor inadecvată: obiectiv al europenizării dreptului penal al Republicii Moldova. În: *Conferinţa internaţională ştiinţifico-practică cu genericul „Probleme actuale ale legislaţiei naţionale în contextul procesului integraţionist european" consacrată memoriei ilustrului jurist, savant şi pedagog Constantin Florea (Chişinău, 15 decembrie 2007)*. Chișinău: USEM, 2008, p. 28-30.
56. Brînza S. Infracțiunea de omor simplu în legea penală a Republicii Moldova. În: *Jurnalul de Studii Juridice*, 2010, număr special, p. 15-29.
57. Brînza S. *Infracțiuni contra vieții, sănătății, libertății și demnității persoanei*. Chișinău: USM, 1999. 234 p.
58. Brînză S. Infracțiunile prevăzute la art. 146 și la art. 147 CP RM: aspecte teoretice și practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale"*, 2014, nr. 3, p. 86-104.
59. Brînza S. Infracţiunile prevăzute la art. 146 şi la art. 156 CP RM: reflecţii asupra calităţii legii penale şi asupra unor probleme de calificare. În: *Revista Naţională de Drept*, 2008, nr. 2, p. 2-8.
60. Brînza S. *Obiectul infracţiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 675 p.
61. Brînza S. Obiectul juridic al infracțiunii și obiectul material al infracțiunii: considerații preliminare. În: *Revista Națională de Drept*, 2003, nr. 9. p. 4-9.
62. Brînza S. Omorul săvârşit asupra a două sau mai multor persoane (lit. g) alin. (2) art. 145 CP RM): analiză de drept penal. În: *Revista Naţională de Drept*, 2010, nr. 11, p. 2-10.
63. Brînza S. Omorul săvârşit de două sau mai multe persoane (lit. l) alin. (2) art. 145 CP RM): aspecte teoretice şi practice (Partea I). În: *Revista Națională de Drept*, 2012, nr. 4, p. 2-7.
64. Brînza S. Răspunderea penală pentru omorul săvârșit cu deosebită cruzime, precum și din motive sadice (lit. j) alin. (2) art. 145 CP RM) (Partea I). În: *Revista Națională de Drept*, 2013, nr. 9, p. 2-8.
65. Brînza S. Structura relațiilor sociale cu privire la patrimoniu apărate de legea penală. În: *Revista Națională de Drept*, 2004, nr. 12, p. 5-8.
66. Brînza S. Unele implicaţii ale Legii nr. 277 din 18.12.2008 asupra calităţii interpretării şi aplicării legii penale. În: *Revista Naţională de Drept*, 2009, nr. 10-12, p. 25-26.
67. Brînza S., Serbinov I. Fapta prejudiciabilă în cazul infracțiunilor de neglijență în serviciu (art. 329 CP RM). În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale"*, 2017, nr. 8, p. 57-69.
68. Brînza S., Stati V. Articolul 201^1 „Violența în familie" din Codul penal suferă de grave carențe tehnico-legislative (Partea I). În: *Revista Naţională de Drept*, 2013, nr. 7, p. 3-7.
69. Brînza S., Stati V. *Drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1062 p.
70. Brînza S., Stati V. Omorul pruncului de către mamă: răspundere şi pedeapsă penală (Partea I). În: *Avocatul poporului*, 2000, nr. 7-9, p. 31-41.
71. Brînza S., Stati V. Previzibilitatea dispoziției de la lit. a) alin. (2) art. 145 din Codul penal al Republicii Moldova: aspecte legislative, jurisprudențiale, doctrinare. În: *Актуальные научные исследования в современном*, 2020, Вып. 4, ч. 7, p. 88-107.
72. Brînza S., Stati V. Problemele aplicării în practică a art. 156 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Sharing the Results of Research towards Closer Global Cooperation among Scientists: Results of the 13th International Conference: Collection of Research Papers (April 24, 2018)*. Montreal: Accent Graphics Communications, 2018, p. 25-32.
73. Brînza S., Stati V. Răspunderea penală pentru infracțiunea de violența în familie (art. 201^1 CP RM). În: *Revista Naţională de Drept*, 2011, nr. 10-11, p. 3-11.
74. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p.

75. Brînza S., Ulianovschi Gh. Consideraţii vizând prevederile Capitolului II „Infracţiuni contra vieţii şi sănătăţii persoanei” din Proiectul noului Cod penal al Republicii Moldova. În: *Revista Naţională de Drept*, 2001, nr. 11, p. 11-26.
76. Brînza S., Ulianovschi X., Stati V. et al. *Drept penal. Partea specială. Vol. II.* Chișinău: Cartier, 2005. 804 p.
77. Bucur A. Influența mobilului și a scopului asupra vinovăției penale. În: *Caiete de drept penal*, 2006, nr. 2, p. 82-93.
78. Bulai C. *Manual de drept penal. Partea generală*. București: ALL, 1997. 647 p.
79. Bulai C., Bulai B.N. *Manual de drept penal. Partea generală*. București: Universul Juridic, 2007. 678 p.
80. Buliga D. Viața persoanei ca valoare socială unică, principală sau secundară ocrotită de legea penală. În: *Revista Națională de Drept*, 2016, nr. 9, p. 34-41.
81. *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF
82. *Carte românească de învățătură. Ediție critică*. București: Editura Academiei, 1961. 428 p.
83. Cazacu V., Furtună V., Fulga Iu., Garaz Gr. Actualităţi în evaluarea gradului de discernământ psihic prin prisma modificării codului penal în Republica Moldova. În: *Analele ştiinţifice USMF „Nicolae Testemiţanu”, Psihiatrie, narcologie*, 2011, Vol. 3, p. 611-616.
84. Ciobanu I., Nedelcu N. Fundamentarea caracterului cauzator al inacţiunii în baza aplicării teoriei deosebirii categoriei cauzalităţii, a construcţiei teoretice a legăturii cauzale şi a mecanismului cauzării empirice. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2015, nr. 8, p. 90-94.
85. Cioclei V. *Drept penal. Partea specială. Infracțiuni contra persoanei*. București: C.H. Beck, 2009. 287 p.
86. Ciumac N. Emoțiile sau starea emoțională a subiectului ca semn facultativ al laturii subiective. În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr. 12, p. 43-47.
87. Codul contravențional al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 3-6.
88. Codul cu privire la contravenţiile administrative al Republicii Moldova. În: *Вештиле Совету луй Супрем ал РССМ*, 1985, nr. 47.
89. Codul de executare al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr. 34-35.
90. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 104-110.
91. Codul familiei al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr. 47-48.
92. Codul muncii al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 159-162.
93. *Codul penal al Marelui Ducat de Luxemburg*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Luxemburg-RO.html
94. *Codul penal al Regatului Belgiei*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Belgia-RO.html
95. *Codul penal al Regatului Spaniei*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Spania-RO.html
96. *Codul penal al Regatului Ţărilor de Jos (Olanda)*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Olanda-RO.html
97. *Codul penal al Republicii Austria*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Austria-RO.html
98. *Codul penal al Republicii Cehe*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Cehia-RO.html

99. *Codul penal al Republicii Cipriote*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Cipru-RO.html
100. *Codul penal al Republicii Croaţia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Croatia-RO.html
101. *Codul penal al Republicii Estonia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Estonia-RO.html
102. *Codul penal al Republicii Finlanda*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Finlanda-RO.html
103. *Codul penal al Republicii Franceze*. Disponibil: codexpenal.just.ro/codex.html
104. *Codul penal al Republicii Italia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Italia-RO.html
105. *Codul penal al Republicii Letonia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Letonia-RO.html
106. Codul penal al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129.
107. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu* / Sub red. lui A. Barbăneagră. Chişinău: ARC, 2003, p. 312. 836 p.
108. *Codul penal al Republicii Moldova. Proiect*. Chișinău: Garuda-Art, 1999. 175 p.
109. *Codul penal al Republicii Polone*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Polonia-RO.html
110. *Codul penal al Republicii Portugheze*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Portugalia-RO.html
111. Codul penal al României din 17.03.1936. În: *Monitorul Oficial al României*, 1936, nr. 65.
112. Codul penal al României din 17.07.2009. În: *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr. 510.
113. Codul penal al României din 21.06.1968. În: *Buletinul Oficial*, 1968, nr. 79-79 bis.
114. Codul penal al României din 28.06.2004. În: *Monitorul Oficial al României*, 2004, nr. 575.
115. Codul penal Republicii Moldova din 24.04.1961. În: *Вештиле Совєтулуй Супрем ал РССМ*, 1961, nr. 10.
116. Cojocaru R. Unele contribuţii la clarificarea conceptului de omor. În: *Anale ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare" a MAIRM: ştiinţe juridice*, 2006, nr. VI, p. 210-214.
117. *Condica criminalicească și procedura ei*. București: Tipografia lui Iosef Kopainig, 1852. 237 p.
118. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
119. Constituția României. În: *Monitorul Oficial al României*, 1991, nr. 233.
120. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
121. Copețchi S., Hadîrcă I. *Calificarea infracțiunilor*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 352 p.
122. Copeţchi S., Hadîrcă I. Calificarea infracțiunilor după latura subiectivă. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale"*, 2015, nr. 11, p. 61-68.
123. Coteanu I., Seche L., Seche M. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic, 1998. 1192 p.
124. *Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți din 16.11.2011. Dosarul nr. 1a-447/2011*. Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=146&solr_document_3=2
125. *Decizia Colegiului judiciar al Curţii de Apel Cahul din 10.06.2014. Dosarul nr. 05-1a-275-05032014*. Disponibil:

https://cach.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/0267513d-4b03-e411-8956-005056a5fb1a
126. *Decizia Colegiului judiciar al Curţii de Apel Cahul din 27.03.2013. Dosarul nr. 05-1r-1215-28122012*. Disponibil: https://cach.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/ab48f1c0-68ae-e211-9566-00215ae0d4e7
127. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 03.04.2012. Dosarul nr. 1ra-285/2012*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
128. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 07.12.2005. Dosarul nr. 1ra-783/2005*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
129. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 10.05.2017. Dosarul nr. 1ra-653/2017*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=8787
130. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 11.05.2011. Dosarul nr. 1ra-414/2011*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
131. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 13.09.2006. Dosarul nr. 1re-171/2006*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
132. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 14.11.2012. Dosarul nr. 1ra-1223/2012*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
133. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 17.02.2010. Dosarul nr. 1ra-273/2010*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
134. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 18.03.2015. Dosarul nr. 329/2015*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=3943
135. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 18.05.2005. Dosarul nr. 1ra-314/2005*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
136. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 18.07.2007. Dosarul nr. 1ra-804/2007*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
137. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 19.10.2011. Dosarul nr. 1ra-704/2011*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
138. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 20.06.2012. Dosarul nr. 1ra-637/2012*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
139. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 22.10.2013. Dosarul nr. 1ra-772/2013*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=732
140. *Decizia Colegiului penal al CSJ din 29.12.2014. Dosarul nr. 4-1re-119/2014*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=617
141. *Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Bălţi din 20.01.2010. Dosarul nr. 1a-77/2010*. Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=146&solr_document_3=2
142. *Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Bălţi din 12.09.2012. Dosarul nr. 1a-361/2012*. Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/35ae5aae-9cbf-e211-9226-005056a5fb1a
143. *Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Bălţi din 20.01.2010. Dosarul nr. 1a-75/2011*. Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/91c8e12c-a395-e011-812b-00215ae003e7
144. *Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Bălţi din 27.07.2011. Dosarul nr. 1a-278/2011*. Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5d04e186-60c2-e011-91d4-00215ae003e7
145. Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Chișinău din 26.02.2010. Dosarul nr. 1a-2046/2019. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/558bb54b-a96d-4959-8cc4-09ab2c718c38

146. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 02.09.2008. Dosarul nr. 1ra-886/2008.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
147. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 03.05.2011. Dosarul nr. 1ra-243/2011.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
148. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 04.06.2013. Dosarul nr. 1ra-418/2013.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=317
149. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 05.06.2012. Dosarul nr. 1ra-478/2012.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
150. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 05.10.2010. Dosarul nr. 1ra-765/2010.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
151. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 07.03.2006. Dosarul nr. 1ra-152/2006.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
152. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 07.04.2009. Dosarul nr. 1ra-325/2009.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
153. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 07.04.2009. Dosarul nr. 1ra-325/2009.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
154. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 09.12.2008. Dosarul nr. 1ra-1230/2008.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
155. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 14.10.2008. Dosarul nr. 1ra-965/2008.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
156. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 15.01.2013. Dosarul nr. 1ra-61/2012.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
157. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 15.07.2014. Dosarul nr. 1ra-874/2014.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2730
158. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 18.05.2010. Dosarul nr. 1ra-510/2010.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
159. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 20.04.2010. Dosarul nr. 1ra-365/2010.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
160. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 24.03.2009. Dosarul nr. 1ra-237/2009.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
161. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 24.05.2016. Dosarul nr. 1ra-517/2016.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=6746
162. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 24.07.2012. Dosarul nr. 1ra-505/2012.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
163. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 25.03.2008. Dosarul nr. 1ra-46/2008.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
164. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 28.04.2009. Dosarul nr. 1ra-435/2009.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
165. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 29.06.2010. Dosarul nr. 1re-812/2010.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
166. *Decizia Colegiului penal lărgit al CSJ din 31.01.2017. Dosarul nr. 1ra-70/2017.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=8150
167. Decizia nr. 67 din 15.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 27g/2020 privind excepția de neconstituționalitate aunor prevederi din articolul 171 din Codul penal (alte urmări grave ale infracțiunii de viol). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr. 212-220.
168. Diaconescu Gh. *Infracțiunile în Codul penal roman*. București: Oscar Print, 1997. 482 p.
169. Diaconescu Gh., Duvac C. *Tratat de drept penal. Partea specială*. București: C.H. Beck, 2009. 1158 p.
170. *Dicționarul explicativ al limbii române* / Sub red. lui I. Coteanu, L. Seche, M. Seche. București: Univers enciclopedic, 1996. 1192 p.

171. Dobrinoiu V., Nistoreanu Gh., Pascu I. et al. *Drept penal: partea generală*. București: Europa Nova, 1999. 576 p.
172. Dolea I. *Probleme în procesul penal: îndrumar pentru avocaţi*. Chişinău: S. n., 2016. 55 p.
173. Dongoroz V., Fodor I., Kahane S. et al. *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea specială – vol. III*. București: Editura Academiei Române, All Beck, 2003. 648 p.
174. Galan D.-C. *Interpretarea sintagmei „alte acțiuni violente" în cadrul infracțiunii de violență în familie – art. 201[1] lit. a) din Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985/2002*. Disponibil: https://juridicemoldova.md/9255/interpretarea-sintagmei-alte-actiuni-violente-in-cadrul-infractiunii-de-violenta-in-familie-art-2011-lit-a-din-codul-penal-al-republicii-moldova-nr-985-2002.html
175. Gheorgiaș I. *Structuri ale invectivei în româna actuală*. Disponibil: http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V3906/pdf
176. Gîrla L. *Aspecte teoretice şi practice privind infracțiunea de pruncucidere*. Chișinău: CEP USM, 2006. 216 p.
177. Giurgiu N. Aspecte privind legătura cauzală în dreptul penal. În*: Analele Ştiinţifice ale Universităţii Alexandru Ioan Cuza din Iaşi, seria Ştiinţe Juridice*, 1994, nr. 1, p. 81-92.
178. Gladchi Gh. Victima în dreptul penal. În: *Revista de ştiinţe penale. Anuar*, 2006, p. 81-89.
179. Gorun D.-E. Consideraţii privind legătura de cauzalitate ca element al răspunderii penale şI al răspunderii civile. În: *Revista de investigare a criminalităţii*, 2013, nr. 1, p. 34-37.
180. Grama M. Starea de afect şi influenţa ei asupra răspunderii penale. În: *Conferinţa ştiinţifică „Integrare prin cercetare şi inovare" (9-10 noiembrie 2017). Rezumate ale comunicărilor. Ştiinţe juridice. Ştiinţe economice*. Chișinău: CEP USM, 2017, p. 54-57.
181. Grama M., Botnaru S., Șavga A. et al. *Drept penal. Partea generală. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 328 p.
182. Grama M., Botnaru S., Șavga A. et al. *Drept penal. Partea generală*. Chișinău: Cartier, 2005. 624 p.
183. Guiu M.-K. Clasificarea infracțiunilor în raport cu rezultatul lor. În: *Dreptul*, 2017, nr. 12, p. 137-149.
184. Gurev D. *Răspunderea penală pentru răpirea unei persoane*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2018. 341 p.
185. Hadîrcă I. Tipurile nenormative ale intenţiei şi importanţa lor la calificare. În: *Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare" (28-29 septembrie 2016). Rezumate ale comunicărilor. Ştiinţe juridice, vol. I*. Chişinău: CEP USM, 2016, p. 120-124.
186. Hamangiu C. *Codul general al României. Vol. I. Codurile*. Bucureşti: Editura Librăriei Leon Alcalay, 1903. 1323 p.
187. Hărătău L.-D. *Legitima apărare şi provocarea în reglementarea noului Cod penal. Conexiuni în teorie şi practica judiciară* / Rezumatul tezei de doctorat. Bucureşti, 2015. 49 p.
188. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 17 din 04.06.2018 pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi referitoare la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova și a articolului 4 alin. (2) din Codul jurisdicţiei constituţionale (Sesizarea nr. 9a/2018). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 210-223.
189. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 24 din 17.10.2019 privind controlul constituționalității unor prevederi din articolele 189 alin. (3) lit. f), 307 alin. (2) lit. c), 327 alin. (2) lit. c), 329 alin. (1) și alin. (2) lit. b) și din articolul 335 alin. (1^1) din Codul penal. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 338-343.
190. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 33 din 07.12.2017 privind excepţia de neconstituţionalitate a unor prevederi din articolele 327 alin. (1) și 361 alin. (2)

lit. d) din Codul penal (abuzul de putere sau abuzul de serviciu) (sesizările nr. 80g/2017 și nr. 129g/2017). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 27-32.
191. Hotărârea Guvernului nr. 195 din 24.03.2017 privind aprobarea Nomenclatorului expertizelor judiciare. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 109-118.
192. *Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art. 145-148 CP al RM)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318
193. *Hotărârea Plenului CSJ nr. 23 din 28.06.2004 cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=310
194. *Hotărârea Plenului CSJ nr. 7 din 15.05.2017 cu privire la aplicarea legislaţiei referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu, precum şi neglijenţa în serviciu*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=216
195. *Hotărârea Plenului Judecătoriei Supreme a Republicii Moldova nr. 9 din 15.11.1993 cu privire la practica judiciară în cauzele despre omorul premeditat*. În: Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). Chișinău: Tipografia Centrală, 2002, p. 304-312. 435 p.
196. Hotca M.A. *Codul penal: comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007. 1593 p.
197. *International Covenant on Civil and Political Rights*. Disponibil: https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx
198. Ioan G.-C. Raportul de cauzalitate în cazul infracțiunilor de abuz și neglijență în serviciu (I). Teoria generală a raportului de cauzalitate. Trăsăturile infracțiunilor de serviciu. În: *Penalmente Relevant*, 2019, nr. 2, p. 54-78.
199. Josanu C. Omorul săvârșit în stare de afect. În: *Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare" (28-29 septembrie 2016)*. Rezumate ale comunicărilor. Ştiinţe juridice. Vol. I. Chişinău: CEP USM, 2016, p. 131-136.
200. Legea nr. 1104 din 06.06.2002 cu privire la Centrul Naţional Anticorupţie. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 91-94.
201. Legea nr. 120 din 21.09.2017 cu privire la prevenirea şi combaterea terorismului. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 364-370.
202. Legea nr. 130 din 08.06.2012 privind regimul armelor şi al muniţiilor cu destinaţie civilă. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 222-227.
203. Legea nr. 134 din 13.06.2008 cu privire la Serviciul de Protecţie şi Pază de Stat. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 120-121.
204. Legea nr. 143 din 21.06.2012 privind controlul spaţiului aerian. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 155-159.
205. Legea nr. 147 din 14.07.2017 privind regimul armamentului şi muniţiilor convenţionale, al mijloacelor speciale şi dispozitivelor militare deţinute de Armata Naţională şi de forţele militare străine aflate legal pe teritoriul Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 277-288.
206. Legea nr. 162 din 22.07.2005 cu privire la statutul militarilor. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr. 129-130.
207. Legea nr. 170 din 19.07.2007 privind statutul ofiţerului de informaţii şi securitate. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr. 171-174.
208. Legea nr. 185 din 29.06.2006 pentru modificarea articolului 24 din Constituţia Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr. 126-130.
209. Legea nr. 192 din 20.12.2019 privind securitatea aeronautică. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 400-406.

210. Legea nr. 196 din 28.07.2016 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 306-313.
211. Legea nr. 205 din 25.11.1998 pentru modificarea Codului penal, Codului de procedură penală, Codului cu privire la contravenţiile administrative, Codului de executare a sancţiunilor de drept penal şi Codului muncii. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 7.
212. Legea nr. 211 din 29.05.2003 pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 116.
213. Legea nr. 212 din 24.06.2004 privind regimul stării de urgenţă, de asediu şi de război. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2004, nr. 132-137.
214. Legea nr. 215 din 04.11.2011 cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 76-80.
215. Legea nr. 218 din 19.10.2012 privind modul de aplicare a forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 254-262.
216. Legea nr. 219 din 08.11.2018 cu privire la Inspectoratul General de Carabinieri. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 462-466.
217. Legea nr. 272 din 29.07.2006 cu privire la ratificarea Protocolului nr. 13 la Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale privind abolirea pedepsei cu moartea în toate circumstanţele. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr. 126-130.
218. Legea nr. 277 din 18.12.2008 pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 41-44.
219. Legea nr. 283 din 04.07.2003 privind activitatea particulară de detectiv şi de pază. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 200-203.
220. Legea nr. 283 din 28.12.2011 cu privire la Poliţia de Frontieră. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 76-80.
221. Legea nr. 300 din 21.12.2017 cu privire la sistemul administraţiei penitenciare. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 48-57.
222. Legea nr. 316 din 09.12.1994 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 9.
223. Legea nr. 320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea Poliţiei şi statutul poliţistului. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 43-47.
224. Legea nr. 338 din 15.12.1994 privind drepturile copilului. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 13.
225. Legea nr. 345 din 25.07.2003 cu privire la apărarea naţională. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 200-203.
226. Legea nr. 402 din 02.12.2004 a Biroului de Curieri Speciali. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr. 1-4.
227. Legea nr. 411 din 28 martie 1995 a ocrotirii sănătăţii. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 34.
228. Legea nr. 42 din 06.03.2008 privind transplantul de organe, ţesuturi şi celule umane. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 81.
229. Legea nr. 448 din 13.11.2003 cu privire la statutul forţei militare străine în Republica Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2004, nr. 6-12.
230. Legea nr. 619 din 31.10.1995 privind organele securităţii statului. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr. 10-11.
231. Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 117-118.
232. Legea nr. 753 din 23.12.1999 privind Serviciul de Informaţii şi Securitate al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 156.

233. Loghin O., Toader T. *Drept penal român. Partea specială*. București: Șansa, 1999. 662 p.
234. Manea V. *Răspunderea penală pentru acţiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor*. Chișinău: CEP USM, 2010. 292 p.
235. Mariț A., Georgian D. Provocarea la intenţia repentină sau afectivă. În: *Administraţia statului Republica Moldova la 20 de ani de independenţă: materiale ale sesiunii de comunicări ştiinţifice (29-30 octombrie 2011)*. Chișinău: Elena-V.I., 2012, p. 543-551.
236. Matache A. Consecinţele ipotezelor particulare ale erorii de fapt: *aberratio ictus, aberratio delicti, error in persona* şi *aberratio causae*. În: *Penalmente Relevant*, 2017, nr. 1, p. 78-93.
237. Mircea I. *Vinovăţia în dreptul penal român*. București: Lumina Lex, 1998. 192 p.
238. Mitrache C. *Drept penal român: partea generală*. București: Șansa, 1999. 368 p.
239. Mîțu S. Vinovăţia sub formă de intenţie. În: *Vector European*, 2014, număr suplimentar, p. 107-110.
240. Mohorea E., Ciobanu E., Capcelea V. *Introducere în ştiinţa comunicării*. Bălţi: Indigou Color, 2018. 191 p.
241. Moldovan A.T. *Drept penal. Partea generală*. Braşov: Lux Libris, 2009. 414 p.
242. Năstase C. Dreptul la viaţă şi la integritatea persoanei în concepţia şi practica europeană. În: *Pro Patria Lex*, 2011, vol. IX, nr. 2, p. 15-26.
243. Negru B., Osmochescu N., Smochină A. et al. *Constituţia Republicii Moldova: comentariu*. Chișinău: Arc, 2012. 576 p.
244. Nistoreanu Gh., Boroi A. *Drept penal. Partea specială*. București: All Beck, 2002. 580 p.
245. Nistoreanu Gh., Boroi A., Molnar I. et al. *Drept penal. Partea specială*. București: Europa Nova, 1999. 733 p.
246. *Nota informativă la Proiectul Legii nr. 277 din 18.12.2008*. Disponibil: old.parlament.md/lawprocess/laws/december2008/277-XVI-18.12.2008/
247. Nour V. Delimitarea circumstanţelor atenuante de alte noţiuni de drept penal. În: *Analele ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare" a M.A.I. al Republicii Moldova: ştiinţe socio-umane*, 2007, nr. VII, p. 43-44.
248. Nour V., Crudu S. Acţiunile de provocare din partea victimei. În: *Probleme actuale de prevenire şi combatere a criminalităţii. Anuarul Ştiinţific*. Chişinău: Acad. „Ştefan cel Mare" a M.A.I. al Rep. Moldova, 2006, p. 117-121.
249. Nour V., Odagiu I. Provocarea din partea victimei ca circumstanţă atenuantă. În: *Analele ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare" a M.A.I. al Republicii Moldova*, 2003, nr. III, p. 217-222.
250. Nuță A. *Despre iubirea nonposesivă şi exuberantă*. București: Editura SPER, 2005. 96 p.
251. Oancea I. *Drept penal. Partea Generală*. București: Editura Didactică şi Pedagogică, 1971. 576 p.
252. *Opinia separată a judecătorilor Sergiu Furdui şi Ion Arhiliuc din 16.12.2011. Dosarul nr. 1ra-880/2011*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
253. *Opinia separată a judecătorului Constantin Gurschi (expusă în temeiul alin. (3) art. 340 din Codul de procedură penală pe cauza penală în privinţa lui Stici Constantin)*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
254. *Ordinul Ministerului Sănătăţii nr. 260 din 05.04.2011 cu privire la aprobarea Protocolului clinic standardizat „Moartea cerebrală"*. Disponibil: https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/06/14054-PCS-MC-20final20semnat.pdf
255. Pareniuc A. *Aspecte juridico-penale ale omorului la comandă* / Autoreferat al tezei de doctorat în drept. Chișinău, 2005. 32 p.
256. Pascu I., Dobrinoiu V., Hotca M.A. et al. *Noul Cod penal comentat. Vol. 2. Partea specială*. Bucureşti: Universul Juridic, 2012. 1270 p.
257. Pascu I., Uzlău A.S. *Drept penal: partea generală*. București: Hamangiu, 2013. 544 p.

258. Păvăleanu V. *Drept penal general: conform noului Cod penal*. București: Universul Juridic, 2012. 503 p.
259. Păvăleanu V. *Drept penal special*. București: Universul Juridic. 620 p.
260. Pavliuc Gh. Obiectul material şi victima în cazul infracţiunilor prevăzute la art. 349 din Codul penal. În: *Revista Naţională de Drept*, 2016, nr. 1, p. 36-47.
261. Pavliuc Gh. Victima în dreptul procesual penal și în dreptul penal. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2018, Вып. 3, ч. 8. p. 127-132.
262. Pella V.V. *Delictele îngăduite*. Bucureşti: Institutul de Arte Grafice Göbl-Rasidescu, 1919. 520 p.
263. Plop A. *Răspunderea penală pentru provocarea ilegală a avortului* / Teză de doctor în drept. Chişinău, 2015. 173 p.
264. Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. et al. *Manualul judecătorului pentru cauze penale.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
265. Pop T. *Drept penal comparat, partea generala, vol. II*. Cluj: Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul", 1923. 913 p.
266. Popa A. Exigențe de ordin juridic, etic și psihologic privind dispunerea și efectuarea expertizelor judiciare în cauzele cu minori. În: *Jurnalul juridic național: teorie și practică*, 2020, octombrie, p. 49-56.
267. Popa N.D. The "material object" – "immediate effect" correlation as part of the indictment rule. În: *Curentul Juridic*, 2007, vol. 30, p. 146-155.
268. Popenco A. *Aspecte teoretice și practice ale infracțiunii de neglijență în serviciu* / Teză de doctor în drept. Chișinău, 2020. 249 p.
269. Popescu D. *Circumstanţele atenuante şi agravante în dreptul penal al Republicii Moldova* / Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015. 170 p.
270. Popescu T. Definirea persoanei în Codul penal. În: *Revista de drept penal*, 1998, nr. 3, p. 41.
271. Popov R. *Subiectul infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din partea specială a Codului penal*. Chișinău: CEP USM, 2012. 315 p.
272. Rătescu C., Ionescu-Dolj I., Periețeanu I.Gr. et al. *Codul penal adnotat. Vol. III. Partea Specială*. Bucureşti: Socec, 1937. 701 p.
273. Reghini C. Aspecte teoretice şi practice ale intenţiei repentine. În: *Teorii şi practici ale guvernării democratice: Sesiune de comunicări ştiinţifice (23-24 octombrie 2010)*. Chișinău: Elena-V.I., 2011, p. 375-396.
274. *Regulamentul nr. 199 din 27.06.2003 a Ministerului Sănătății de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 170-172.
275. Rîșniță A. Persoana juridică – subiect al infracțiunii de omor. În: *Caiete de drept penal*, 2013, nr. 1, 2013, p. 49-109.
276. Rîșniță A. Teoria obiectului juridic în dreptul penal – între exigență și derizoriu. În: *Studia Universitatis Babes-Bolyai. Iurisprudentia*, 2014, nr. 2, p. 129-170.
277. Selevestru I. Victima infracțiunilor prevăzute la art. 191 CP RM. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale"*, 2015, nr. 3, p. 194-199.
278. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, din 08.10.2019. Dosarul nr. 1-2873/2019. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/43524114-4ec8-4e3f-9559-5021132d03d7
279. Serbinov I. Urmările prejudiciabile în cazul infracțiunilor de neglijență de serviciu (art. 329 CP RM). În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2017, nr. 8, p. 251-262.
280. *Sfetcu N. Moartea în societate și cultură*. Disponibil: https://philarchive.org/archive/SFEMNS

281. Sima C. Infracţiunile de pericol şi infracţiunile de rezultat. În: *Pro Lege*, 2008, nr. 2, p. 18-21.
282. Sima C. *Principiul legalității – fundamentul dreptului penal modern*. Disponibil: http://revistaprolege.ro/principiul-legalitatii-fundamentul-dreptului-penal-modern/
283. *Standardul privind organizarea şi desfăşurarea activităţii de prelevare şi transplant de organe, ţesuturi şi celule umane*. Disponibil: https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/06/15458-Standard2C_Agentia_de_Transplant_06.04.201728129.pdf
284. Stati V. Hotărârile Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 22/2017 și nr. 33/2017: efectele preconizate asupra legii penale. În: *Актуальные научные исследования в современном мире. Сборник научных трудов*. Переяслав-Хмельницкий, 2018, Вып. 2, ч. 7, p. 43-50.
285. Stati V. Inconsecvența Curții Constituționale cu privire la regimul juridic al analogilor substanţelor stupefiante sau psihotrope. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale”*, 2018, nr. 3, p. 3-20.
286. Stati V. *Infracţiuni economice: Note de curs*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2019. 597 p.
287. Stati V. Infracţiunea de lăsare în primejdie: problemele conexiunii cu alte fapte infracţionale. În: *Revista Naţională de Drept*, 2007, nr. 9, p. 19-24.
288. Stati V. Probleme actuale ale apărării penale a vieţii copilului nou-născut. În: *Revista Institutului Naţional al Justiţiei*, 2007, nr. 1-3, p. 81-86.
289. Streteanu F. *Tratat de drept penal. Partea generală, vol. I*. București: C.H. Beck, 2008. 720 p.
290. Streteanu F., Moroșanu R. *Instituţii şi infracţiuni în noul Cod penal*. București: INM, 2010. 360 p.
291. Streteanu F., Niţu D. *Drept penal. Partea generală, Vol. I*. București: Universul Juridic, Bucureşti, 2014. 450 p.
292. Tanoviceanu I. *Curs de drept penal. Vol. I*. București: Atelierele Grafice Socec & Co, 1912. 796 p.
293. Tanoviceanu I. *Tratat de drept și procedură penală. Vol. II*. București: Curierul Judiciar, 1925. 778 p.
294. Ștefănoaia M. *Drept penal: partea generală. Vol. I*. Bucureşti: Universul Juridic, 2020. 619 p.
295. Tighineanu A. Noţiunea şi semnele violenţei criminale. În: *Dreptul naţional în contextul proceselor integraţioniste europene: materialele Conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale (22 decembrie 2006)*. Chișinău: IRIM, 2006, p. 527-530.
296. Toader T. *Drept penal. Partea specială*. București: All Beck, 2002. 555 p.
297. Toader T. *Drept penal. Partea specială*. București: Hamangiu, 2007. 440 p.
298. Ungureanu A. *Drept penal român. Partea generală*. București: Lumina Lex, 1995. 462 p.

B. Surse în limba rusă

299. Абубакиров Ф.М. Квалификация убийств: теория и практика применения уголовного законодательства. În: *Ученые заметки ТОГУ*, 2014, Том 5, № 4, p. 516-521.
300. Абубакиров Ф.М., Джафаров А.Г. Достаточно ли признаков, характеризующих убийство по УК РФ? În: *Законность и правопорядок в современном обществе*, 2016, № 31, p. 115-119.
301. Аверин А.В. *Правоприменительная деятельность суда и формирование научно-правового сознания судей: Проблемы теории и практики* / Под ред. М.И. Байтина. Саратов: Издательство ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», 2003. 308 p.
302. Аитова О.Ф., Князькова Т.С. Ошибка, ее виды и значение в уголовном праве. În: *Известия Академии управления: теория, стратегии, инновации*, 2015, № 1, p. 77-80.

303. Алашеев М.М. Понятие и признаки убийства в уголовном законодательстве государств-участников Содружества Независимых Государств и Балтии. În: *Сборники конференций НИЦ Социосфера*, 2015, № 22, p. 320-322.
304. Александренко Ю.А. Проблема назначения справедливого наказания за убийство, совершенное в состоянии аффекта. În: *Молодой ученый*, 2019, № 18, p. 210-212.
305. Алёнкин Н.Е. *Система привилегированных составов убийства в уголовном праве России: проблемы совершенствования* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2017. 217 p.
306. Алёшина И.В., Баглай Ю.В., Багун Э.А. и др. *Уголовное право России. Общая часть* / Отв. ред. А.И. Плотников. Оренбург: Университет, 2016. 442 p.
307. Амирасланов А.С. Эволюция понятия убийства в уголовном праве России. În: *Актуальные мировые тренды развития социально-гуманитарного знания. Сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции*, 2017, p. 110-113.
308. Андрушко П.А., Арямнов А.А., Бабий Н.А. и др. *Преступления против личности в уголовном праве Беларуси, России и Украины* / Отв. ред. А.И. Чучаев. Москва: Проспект, 2014. 680 p.
309. Анисимова И.А. *Уголовно-правовое значение преступного вреда* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Томск, 2008. 26 p.
310. Антонова С.Н. Эмоции: психологический и уголовно-правовой аспекты. În: *Наука и инновации в современных условиях: сборник статей Международной научно-практической конференции (20 января 2017 г., г. Казань), Ч. 3*. Уфа: Аэтерна, 2017, p. 105-109.
311. Ануфриева Т.Н., Ходусов А.А. *Уголовно-правовая защита прав и свобод личности*. Москва: Международный юридический институт, 2011. 216 p.
312. Апуневич О.А. *Коррекция обиды и обидчивости в подростковом возрасте*. În: Психологическая коррекция как фактор обеспечения безопасности развития личности. Череповец: ЧГУ, 2011, p. 44-95.
313. Арнаутова С.С. Объективная сторона убийства, совершенного с особой жестокостью. În: *Научный аспект*, 2012, № 3, p. 8-12.
314. Аталикова И.Р. Отграничение убийства, совершенного в состоянии аффекта, от смежных составов. În: *Наука через призму времени*, 2018, № 1, p. 126-128.
315. Ахмедов Т.Ф.-О. Вопросы юридической квалификации убийства, совершенного в состоянии аффекта. În: *Ленинградский юридический журнал*, 2011, № 2, p. 216-221.
316. Ахраменка Н.Ф., Бабий Н.А., Барков А.В. et al. *Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь* / Под общ. ред. А.В. Баркова, В.М. Хомича. Минск: ГИУСТ БГУ, 2007. 1007 p.
317. Бабаджанов И.Х. *Жизнь и смерть человека как институционально-правовые категории (теоретико-аксиологический и частно-правовой анализ)* / Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Душанбе, 2014. 388 p.
318. Бабичев А.Г. Актуальные вопросы начала и окончания жизни по уголовному законодательству России. În: *Государство и право: теория и практика: материалы III Междунар. науч. конф. (г. Чита, июль 2014 г.)*. Чита: Молодой ученый, 2014, p. 58-61.
319. Бабичев А.Г. Понятие убийства в уголовном законодательстве России. În: *Вестник Могилевского института МВД*, 2020, № 1, p. 42-45.
320. Бабичев А.Г. *Преступления против жизни: теоретико-прикладные проблемы и доктринальная модель уголовного закона* / Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Казань, 2019. 452 p.

321. Бабичев А.Г. Становление уголовного законодательства об ответственности за убийство в состоянии аффекта. În: *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*, 2015, № 2, p. 151-154.
322. Бабичев А.Г., Сидоров Б.В. Понятие убийства и систематизация уголовного законодательства России об ответственности за убийство: инновационные проблемы совершенствования уголовного законодательства. În: *Вестник экономики, права и социологии*, 2012, № 3, p. 167-174.
323. Багомедов Г.Р. Понятие убийства и его виды. În: *Сборник научных статей студентов СКИ ВГУЮ (РПА Минюста России)*, 2019, Вып. 81, p. 177-181.
324. Багун Э.А. *Здоровье человека как объект побоев и истязания*. În: Труды Оренбургского института (филиала) Московской государственной юридической академии, 2013, № 18, p. 108-115.
325. Бажанов М.И. *Уголовное право Украины. Общая часть*. Днепропетровск: Пороги, 1992. 168 p.
326. Батурина М.А. Проблемы квалификации простого убийства. În: *Аллея Науки*, 2017, № 16, Том 4, p. 802-805.
327. Баумштейн А.Б., Чеснокова Е.И. Основополагающие признаки объективной стороны в понятии состава преступления. În: *Новый юридический журнал*, 2013, № 2, p. 133-137.
328. Безверхов А.Г. Насилие и его виды в уголовном праве России: вопросы методологии, теории и практики. În: *Вестник СамГУ*, 2014, № 11/1, p. 94-110.
329. Безрукова Т.И. *Фактическая ошибка: вопросы классификации и квалификации* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2008. 26 p.
330. Безручко Е.В. Юридическое определение понятия «здоровье». În: *Философия права*, 2009, № 3, p. 90-93.
331. Белашева И.В., Суворова А.В., Польшакова И.Н. и др. *Психология экстремальных и чрезвычайных состояний*. Ставрополь: СКФУ, 2015. 262 p.
332. Бойко А.И. *Преступное бездействие*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 318 p.
333. Бородин С.В. *Квалификация преступления против жизни*. Москва: Наука, 1977. 240 p.
334. Бородин С.В. *Ответственность за убийство: квалификация и наказание по российскому праву.* Москва: Юрист, 1994. 216 p.
335. Бородин С.В. *Преступления против жизни*. Москва: Юристъ, 1999. 356 p.
336. Бородин С.В. *Преступления против жизни*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 467 p.
337. Бородин С.В., Кригер Г.Л., Кудрявцев С.В. и др. *Насильственная преступность* / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. Москва: Спарк, 1997. 139 p.
338. Бородин С.В., Малинин В.Б. *Убийство – общая характеристика*. Санкт-Петербург: МИЭП при МПА ЕврАзЭС, 2013. 196 p.
339. Ботнару С. Обзор нормы об ограниченной вменяемости: парадоксы законодательной новеллы. În: *Revista Naţională de Drept*, 2014, nr. 6, p. 15-20.
340. Бояров С.А. *Теория и практика «простого» убийства* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2003. 30 p.
341. Будякова Т.П. Виктимологические аргументы в пользу легализации отложенного (отсроченного) аффекта. În: *Всероссийский криминологический журнал*, 2014, № 2, p. 16-22.
342. Будякова Т.П. Виктимологическое уточнение действующей редакции статьи 107 УК РФ. În: *Всероссийский криминологический журнал*, 2017, Т. 11, № 2, p. 380-387.

343. Бужор В., Гуцуляк В. Другие преступления против жизни (ст. 146-150 УК РМ). Комментарий. În: *Закон и жизнь*, 2011, № 4, p. 8-15.
344. Бужор В., Гуцуляк В. Умышленное убийство (ст. 145 УК РМ): комментарий. În: *Закон и жизнь*, 2011, № 3, p. 8-19.
345. Василюк О.Н. Жизнь как объект уголовно-правовой охраны. În: *Актуальные проблемы науки XXI века: сб. ст. уч. II науч.-практ. семинара молодых ученых, Минск, 16 февраля 2012 г*. Минск, 2012, p. 12-16.
346. Васяев Д.В. *Уголовная ответственность за убийство с учетом его мотива и цели: проблемы правотворчества и правоприменения* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Самара, 2014. 20 p.
347. Винокуров В.Н. Вопросы квалификация преступления при фактической ошибке. În: *Современное право*, 2020, № 3, p. 112-117.
348. Витрук Н.В. *Общая теория правового положения личности*. Москва: Норма, 2008. 447 p.
349. Владимиров В. Сильное душевное волнение как обстоятельство, смягчающее ответственность. În: *Советская юстиция*, 1957, № 8, p. 22-26.
350. Гаджиева А.А., Гаджиева Д.Г. Потерпевший в системе объективных признаков состава преступления. În: *Пробелы в российском законодательстве*, 2010, № 1, p. 141-143.
351. Галюкова М.И. Здоровье человека как приоритетный объект уголовно-правовой охраны. În: *Современные наукоёмкие технологии*, 2005, № 1, p. 49-50.
352. Галюкова М.И. Причинение вреда здоровью в состоянии аффекта: проблемы квалификации. În: *Успехи современного естествознания*, 2005, № 3, p. 30-31.
353. Гарась О.В. Отличительные особенности физиологического аффекта от патологического. În: *Ғылым*, 2010, №4, p. 55-59.
354. Гладких В.И., Курчеев В.С. *Уголовное право России. Общая и Особенная части* / Под общ. ред. В. И. Гладких. Новосибирск: Новосибирский государственный университет, 2015. 614 p.
355. Голев Н.Д. *Юридический аспект языка в лингвистическом освещении*. Disponibil: http://lingvotech.com/golev-99
356. Горлова Ю.А. Субъективные признаки убийства, совершенного в состоянии аффекта. În: *Academy*, 2017, № 11, p. 61-63.
357. Городнова О.Н. Свобода воли и ее роль в уголовно-правовом соучастии. În: *Вестник Чувашского университета*, 2012, № 2, p. 191-197.
358. Грунтов И.О. Умышленное убийство при смягчающих обстоятельствах, характеризующих особое психическое состояние виновного. În: *Право Беларуси*, 2002, № 4, p. 56-60.
359. Гуревич Л.И. *Борьба с телесными повреждениями по советскому уголовному праву* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 1950. 24 p.
360. Гусаков Н.Ю. *Обида: психогенез деструктивного поведения*. Йошкар-Ола: МарГУ, 2010. 123 p.
361. Гырла Л., Табарча Ю. *Уголовное право: Часть особенная. Том 1*. Кишинэу: Картдидакт, 2010. 712 p.
362. Давлетбаева З.К. Асоциальное поведение учащихся: виды и содержание. În: *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*, 2012, Том 14, № 2-1, p. 137-145.
363. Дагель П.С., Котов Д.П. *Субъективная сторона преступления и ее установление*. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1974. 243 p.

364. Дадаев И.А. Психологическая характеристика аффекта и его влияние на правовую оценку причинения тяжкого и средней тяжести вреда здоровью в состоянии аффекта. În: *Евразийский научный журнал*, 2017, № 2, p. 138-139.
365. Доев В.А. Проблемы отграничения аффекта от ограниченной вменяемости в уголовном праве России. În: *Вестник Краснодарского университета МВД России*, 2013, № 2, p. 27-28.
366. Долгова С.В. Особенности медицинского критерия ограниченной вменяемости. În: *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Гуманитарные и общественные науки*, 2012, № 9, p. 85-90.
367. Долголенко Т.В. Понятие смерти в соответствии с законодательством РФ и его значение для ответственности за оставление в опасности по УК РФ. În: *Сибирский вестник специального образования*, 2013, № 4, p. 17-19.
368. Домбровский И.С. О содержании объекта причинения легкого вреда здоровью. În: *Вестник Калининградского филиала Санкт-Петербургского университета МВД России*, 2013, № 1, p. 91-95.
369. Дубинина М.И. *Уголовная ответственность за преступления, совершенные в состоянии сильного душевного волнения* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 1998. 16 p.
370. Дубовиченко С.В. *Интеллектуальные моменты умышленной вины* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Тольятти, 2007. 232 p.
371. Дьяков С.В., Жевлаков Э.Н., Здравомыслов Б.В. и др. *Уголовное право. Особенная часть* / Под ред. Б.В. Здравомыслова. Москва: Юридическая литература, 1995. 543 p.
372. Дядюн К.В. Состояние аффекта и превышение пределов необходимой обороны: вопросы соотношения и разграничения составов. În: *Адвокат*, 2013, № 9, p. 21-24.
373. Жданов Н.С. Субъективные признаки убийства, совершенного в состоянии аффекта. În: *Молодой ученый*, 2018, № 17, p. 233-236.
374. Жижиленко А.А. *Преступления против личности*. Москва: ГИЗ, 1927. 140 p.
375. Загородников Н.И. *Преступления против здоровья*. Москва. Юридическая литература, 1969. 168 p.
376. Зайцева А.М. *Жизнь человека как объект конституционно-правового регулирования* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2009. 237 p.
377. *Закон об уголовном праве Израиля*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2010. 262 p.
378. Зимирева Л.А. *Причинная связь в преступлениях против жизни* / Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Москва, 2016. 228 p.
379. Иванов Н. Соучастие со специальным субъектом. În: *Российская юстиция*, 2001, № 3, p. 50-51.
380. Иванцова Н.В. Уголовно наказуемое насилие и признаки, его характеризующие. În: *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия Право. Вып. 1*. Нижний Новгород: ННГУ, 2003, p. 123-128.
381. Ивахов П.И. Понятие и виды умышленного убийства. În: *Актуальные вопросы уголовного права, процесса и криминалистики. Сборник научных трудов Калининградского государственного университета*, 1998, p. 21-29.
382. Ильченко А.В. *Институт «специального потерпевшего» в уголовном праве*. În: *Уголовное право в эволюционирующем обществе: проблемы и перспективы. Сб. науч. ст*. Курск: ЮЗГУ, 2011, p. 45-49.
383. Истомин А.Ф. С запасом прочности: о квалификации необходимой обороны. În: *Российская юстиция*, 1995, № 7, p. 42-47.

384. Камалова Д.Г. Возможно ли покушение путем бездействия? În: *Российский следователь*, 2016, № 18, p. 43-46.
385. Капитонова Е.А., Романовская О.В., Романовский Г.Б. *Правовое регулирование трансплантологии*. Москва: Проспект, 2016. 144 p.
386. Карасёва М.Ю. Мотив и цель как факультативный признак субъективной стороны преступления. În: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*, 2016, № 10-1, p. 158-161.
387. Кащеева А.А. Аффект в уголовном праве: понятие, виды и признаки. În: *Контекст и рефлексия. Сборник статей по итогам проведения III студенческой научно-теоретической конференции кафедры философии и социально-гуманитарных знаний РГУТИС* / Под общ. ред. В.В. Кортунова, Н.А. Платоновой, И.Ю. Байковоĭ. Москва: РГУТИС, 2018, p. 61-64.
388. Квитко Е.А. *Аффект и его уголовно-правовое значение* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2005. 20 p.
389. Кильчицкий И.Ф., Кильчицкий М.М. Бездействие как форма преступного поведения. Особенности бездействия в некоторых преступлениях со специальным субъектом. În: *Право в Вооруженных силах*, 2012, № 5, p. 11-18.
390. Климов Е.А. *Основы психологии*. Москва: Юнити, 1997. 295 p.
391. Ковалев М.И. *Правовые проблемы защиты жизни, здоровья и генетического достоинства человека*. Екатеринбург: УГЮА, 1996. 70 p.
392. Козаченко И.Я. *Уголовное право. Общая часть*. Москва: Норма, 2008. 720 p.
393. Козаченко И.Я., Спасенников Б.А. Вопросы уголовной ответственности и наказания лиц, страдающих психическими расстройствами, не исключающими вменяемости. În: *Государство и право*, 2001, № 5, p. 69-74.
394. Козлов А.П. *Понятие преступления*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 817 p.
395. Кокорин П.А. Убийство, совершенное в состояние аффекта (случай из практики). În: *Сибирский юридический вестник*, 2005, № 3, p. 64-66.
396. Колесников И.С. Уголовно-правовое понятие насилия. În: *Ползуновский вестник*, 2006, № 3, p. 114-118.
397. Колочков Е.Д. Критерии определения момента окончания уголовно-правовой охраны жизни человека. În: *Криминалистъ*, 2016, № 1, p. 110-113.
398. Комарова Д.В. Понятие и виды аффекта. În: *Современные проблемы права, экономики и управления*, 2017, № 1, p. 80-84.
399. Кондрашова Т.В. *Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, половой свободы и половой неприкосновенности*. Екатеринбург: УрЮИ МВД России, 2000. 197 p.
400. Константинов П. Влияние жестокости преступного поведения на квалификацию убийства. În: *Законность*, 2001, № 9, p. 7-10.
401. Кораблева С.Ю. *Понятие аффектированного умысла в условиях законодательной терминологической двойственности*. Disponibil: http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/3116-2012-06-16-07-17-17
402. Корякина Е.А. *Жизнь человека как объект уголовно-правовой охраны* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2011. 22 p.
403. Котляревская К.Ю. *Увольнение за аморальный проступок*. Disponibil: https://bit.ly/2RjQhaC
404. Кочои С.М. *Уголовное право. Общая и Особенная части*. Москва: Контракт, Волтерс Клувер, 2009. 447 p.

405. Красиков А.Н. *Ответственность за убийство по российскому уголовному праву*. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1999. 124 p.
406. Красиков А.Н. *Преступления против права человека на жизнь: в аспектах de lege lata и de lege ferenda*. Саратов: ИСУ, 1999. 220 p.
407. Красиков А.Н. *Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России*. Саратов: Полиграфист, 1996. 211 p.
408. Кригер Г.Л., Пионтковский А.А., Ромашкин П.С. *Курс советского уголовного права. Часть особенная. Т. 5.* Москва: Наука, 1971. 572 p.
409. Кругликов Л.Л. *Уголовное право России. Часть Общая*. Москва: Проспект, 2014. 612 p.
410. Круглова Т.В. *Ревность как мотив совершения преступления и ее уголовно-правовое и криминологическое значение* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003. 29 p.
411. Кузнецов В.И. Понятие убийства в российском уголовном праве. În: *Сибирский юридический вестник*, 2003, № 4, p. 41-46.
412. Кули-Заде Т.А. *Уголовная ответственность лиц с уменьшенной (ограниченной) вменяемостью* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2011. 27 p.
413. Кулькин А.И. К вопросу об уголовной ответственности за неоказание помощи больному. În: *Вестник Московского университета МВД России*, 2014, № 2, p. 82-86.
414. Куницын А.П. О человеке и праве. În: *Русская философия права: философия веры нравственности. Антология*. Санкт-Петербург: Алетейя, 1997. 398 p.
415. *Курс советского уголовного права. Часть особенная. Т. 3* / Отв. ред. Н.А. Беляев, М.Д. Шаргородский. Ленинград: ИЛУ, 1973. 836 p.
416. *Курс уголовного права. Особенная часть. Т. 3* / Под ред. Г.Н. Борзенкова. Москва: Зерцало, 2002. 470 p.
417. Лазарев А.М. Сущность бездействия и его уголовно-правовое значение. În: *Труды 17-го международного научно-промышленного форума «Великие реки-2015» (19-22 мая 2015 г.), Секция XIII «Правовые основы борьбы с преступностью и обеспечение безопасности судоходства на внутренних водных путях»*, Вып. 5, p. 134-142.
418. Лазебник Ю.В. Объект и предмет как признаки объективной стороны состава преступления в уголовном праве. În: *Научные труды Белорусского государственного экономического университета. Вып. 13*. Минск: БГЭУ, 2020, p. 583-587.
419. Лебедев А.В. *Личность и ее свойства*. Санкт-Петербург: СПбГУНиПТ, 2001. 212 p.
420. Литвиненко В.В., Щербич Л.А. Виды умысла и их уголовно правовое значение. În: *XXXII Неделя науки СПбГПУ. Материалы межвузовской научно-технической конференции*, 2004, Ч. VIII, p. 146-148.
421. Ложкина А.И. Типологизация и классификация асоциальных явлений современного общества. În: *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*, 2013, № 4, Ч. 2, p. 108-113.
422. Лопашенко Н.А. Несовершеннолетний как потерпевший и субъект в преступных посягательствах. În: *Правовая политика и правовая жизнь*, 2001, № 1, p. 134-137.
423. Лоханский С.С. Уголовно-правовая характеристика признаков понятия «личность». În: *Право: современные тенденции: материалы междунар. науч. конф. (г. Уфа, июль 2012 г.)*. Уфа: Лето, 2012, p. 124-129.
424. Лукьянчик Д.Ю. Ошибка в развитии причинной связи между совершаемым общественно опасным деянием и его последствиями. În: *Человек, психология, экономика, право, управление: проблемы и перспективы: материалы XIV междунар. науч. конф., Минск, 19 мая 2011 г*. Минск, 2011, p. 175.

425. Максимчук М.В., Новикова Н.В. Особенности расторжения трудового договора по инициативе работодателя в связи с совершением работником, выполняющим воспитательные функции, аморального проступка, несовместимого с продолжением данной работы. În: *Вестник Пермского государственного гуманитарно-педагогического университета. Серия № 1. Психологические и педагогические науки*, 2017, № 2-2, p. 116-120.
426. Манойлова С.А. *Эмоции в уголовном праве* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2005. 24 p.
427. Маринина Е.Ю. Особенности объективной стороны убийства, совершенного в состоянии аффекта. În: *Актуальные проблемы юридической науки и практики. Сборник научных статей по материалам международной научно-практической конференции*, 2017, Том 2, p. 73-78.
428. Маркова А.М. Классификация видов умысла по моменту возникновения. În: *Правовое обеспечение инновационного развития общества и государства: материалы междунар. науч. конф. студентов, магистрантов и аспирантов (Минск, 29-30 окт. 2010 г.)*. Минск: БГУ, 2011, p. 232-233.
429. Маслова Е.В. *Факультативные признаки субъективной стороны состава преступления: теоретико-прикладное исследование* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Нижний Новгород, 2017. 37 p.
430. Микаелян Н.Г. Актуальные аспекты убийства по мотивам политической, идеологической, расовой, национальной или религиозной ненависти или вражды либо по мотивам ненависти или вражды в отношении какой-либо социальной группы. În: *Юридический вестник ДГУ*, 2012, № 4, p. 81-85.
431. Морозов А.С. Правомерное поведение как особый вид социального поведения человека. În: *Вестник Кемеровского государственного университета*, 2014, Том 1, № 4, p. 271-274.
432. Мустафазаде А.Г. *Квалификация убийства по мотиву и цели* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2004. 30 p.
433. Мухачева И.М. Уголовно-правовая и психологическая характеристика аффекта. În: *Актуальные проблемы российского права*, 2016, № 7, p. 118-126.
434. Мюлькали А.А., Осокин Г.А. Особенности объективной стороны убийства, совершенного с особой жестокостью. În: *Актуальные вопросы образования и науки*, 2019, № 1, p. 17-20.
435. Назаренко Г.В. *Невменяемость: уголовно-релевантные психические состояния*. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2002. 205 p.
436. Назаренко Г.В. *Уголовно-релевантные психические состояния лиц, совершивших преступления и общественно-опасные деяния*. Москва: Ось-89, 2001. 237 p.
437. Наконечная Л. Проблемы квалификации насильственных преступлений. În: *Legea şi Viaţa*, 2013, nr. 12/4, p. 68-72.
438. Неклюдов Н.А. *Руководство к особенной части русского уголовного права. Преступления и проступки против личности. Том 1*. Санкт-Петербург: Типография П.П. Меркульева, 1876. 555 p.
439. Никифоров А.С. *Ответственность за телесные повреждения по советскому уголовному праву*. Москва: Госюриздат, 1959. 128 p.
440. Ничипорук О.В. Разграничение физиологического и патологического аффекта. În: *Уголовная политика Республики Беларусь: состояние и пути совершенствования. Сборник материалов II Международной научно-практической конференции (Барановичи, 11-13 мая 2017 года)* / Под ред. М.В. Андрияшко. Барановичи: БарГУ, 2017, p. 126-129.

441. *Новое уголовное уложение, высочайше утвержденное 22 марта 1903 года*. Санкт-Петербург: Издательство В.П. Анисимова, 1903. 250 p.
442. *Определение Судебной коллегии по уголовным делам Верховного суда МССР от 24.12.1987 г. Дело № 2д-203*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/
443. Папикян Д.Т, Волкова Н.А. Проблема отграничения аффекта от ограниченной вменяемости в уголовном праве России. În: *Теория и практика современной науки*, 2016, № 12. Disponibil: https://www.modern-j.ru/domains_data/files/18/Papikyan-D.T.-%28osnovnoy-razdel%29.pdf
444. Парницына О.С. Проблемы объективной стороны преступлений, предусмотренных ст. 107, 113 УК РФ. În: *Приоритетные научные направления: от теории к практике*, 2015, № 17, p. 218-224.
445. Парфенов А.Ф. *Общее учение об объективной стороне преступления* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2004. 24 p.
446. Пахоренко О.А. Мотив, цель и эмоции в умышленных преступлениях. În: *Материалы VII Международной студенческой научной конференции «Студенческий научный форум»*. Disponibil: scienceforum.ru/2015/article/2015015977
447. Петин И.А. *Механизм преступного насилия*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 343 p.
448. Петрянин А.В., Петрянина О.А., Летёлкин Н.В. Значение классификации состояния аффекта для уголовного права России. În: *Уголовная ответственность и наказание. Сборник материалов Международной научно-практической конференции / Под ред. В.Ф. Лапшина*. Рязань: Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний, 2018, p. 166-173.
449. Печников Н.П. *Мотив и цели, их значение в уголовном праве России*. Тамбов: ТГТУ, 2009. 64 p.
450. Пионтковский А.А., Меньшагин В.Д. *Курс советского уголовного права. Особенная часть. Том 1*. Москва: Госюриздат, 1955. 743 p.
451. Плаксина Т.А. *Уголовная ответственность за убийства. Ч. 1*. Барнаул: АГУ, 1998. 64 p.
452. Познышев С.В. *Особенная часть русского уголовного права*. Москва. Университетская типография, 1905. 407 p.
453. Полянская В.А. Компетенция судебно-психологической экспертизы в оценке юридически значимого аффекта. În: *Сибирский юридический вестник*, 2008, № 1, p. 82-86.
454. Попов А.Н. *Преступление против личности при смягчающих обстоятельствах*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 465 p.
455. Попов А.Н. *Преступление, совершенное в состоянии аффекта (ст. 107, 113 УК РФ)*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2004. 132 p.
456. Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федышина П.В. *Объективная сторона состава преступления* / Под общ. ред. А.Н. Попова. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015. 64 p.
457. Потапова В.О. Особенности объективной стороны убийства, совершенного в состоянии аффекта. În: *Современная юриспруденция: актуальные вопросы, достижения и инновации. Сборник статей XX Международной научно-практической конференции,* 2019, p. 180-184.

458. *Приговор Судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда МССР от 27 июля 1984 г. Дело № 2-149/1984*. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
459. Пуляева Е.В. *Аффект: Уголовно-правовая и криминологическая характеристика* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Тамбов, 2007. 27 p.
460. Пуляева Е.В. Проблемные аспекты в рамках уголовно-правового и криминологического анализа аффектированных преступлений (ст. 107, 113 УК РФ). În: *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки*, 2007, № 1, p. 68-72.
461. Рарог А.И. *Уголовное право России. Части Общая и Особенная*. Москва: Проспект, 2013. 495 p.
462. Расторопов С.В. Преступления против жизни по УК РФ и УК Австрии: сходства и различия. În: *Преступление. Наказание. Исправление. Вестник Вологодского института права и экономики ФСИН России*, 2015, № 4, p. 4-8.
463. Резник Л.С. Особенности аффекта в уголовном праве. În: *Уголовное право в эволюционирующем обществе: проблемы и перспективы. Сборник научных статей*. Курск: ЮЗГУ, 2018, p. 165-169.
464. Романовский Г.Б. *Гносеология права на жизнь*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 370 p.
465. Романовский Г.Б. Момент смерти как юридическая фикция. În: *Эксперт-криминалист*, 2006, № 1, p. 41-43.
466. Рубинштейн С.Л. *Основы общей психологии*. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 720 p.
467. Рудко Е.А. Определение содержания и возможности разграничения оснований, провоцирующих аффект при убийстве в состоянии аффекта (издевательство и тяжкое оскорбление). În: *Проблемы современной юридической науки и практики. Сборник статей студентов, аспирантов и молодых ученых. Т. 2*. Красноярск: ИПК СФУ, 2011, p. 218-225.
468. Рыжова О.А., Паменкова И.А. Невменяемость и ограниченная вменяемость: понятие, критерии, значение в российском уголовном праве. În: *Электронный научный журнал «Наука. Общество. Государство»*, 2016, Т. 4, № 1. Disponibil: http://esj.pnzgu.ru
469. Сапожникова К.А. Проблемы квалификации и разграничения убийства, совершенного в состоянии аффекта. În: *Отечественная юриспруденция*, 2017, Т. 1, № 5, p. 85-87.
470. Сапожникова К.А. Проблемы отграничения умышленного причинения тяжкого вреда здоровью, повлекшего по неосторожности смерть потерпевшего от убийства. În: *Отечественная юриспруденция*, 2017, № 5, p. 87-89.
471. Саркисова Э.А. *Уголовное право. Общая часть*. Минск: Академия МВД, 2014. 559 p.
472. Сафуанов Ф.С., Савина О.Ф., Морозова М.В., Исаева И.В. Критерии судебно-психологической экспертной оценки юридически релевантных эмоциональных состояний у обвиняемых: методические рекомендации. În: *Теория и практика судебной экспертизы*, 2016, № 3, p. 46-58.
473. Семенова Д.А. Провоцирующее поведение потерпевшего как повод совершения преступления. În: *Молодой ученый*, 2015, № 18, p. 381-382.
474. Сердюк Л.В. *Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование* / Под ред. С.П. Щербы. Москва: Юрлитинформ, 2002. 384 p.
475. Сидоренко Э.Л. *Виктимологическая провокация в уголовном праве России*. Ставрополь: Ставропольский государственный университет, 2005. 126 p.

476. Сидоренко Э.Л. *Отрицательное поведение потерпевшего и уголовный закон*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 310 p.
477. Сидоров Б.В. *Аффект. Его уголовно-правовое и криминологическое значение (социально-психологическое и правовое исследование)*. Казань: Издательство Казанского университета, 1978. 160 p.
478. Сидоров Б.В. *Аффект. Его уголовно-правовое и криминологическое значение*. Москва: Норма, 2002. 100 p.
479. Сидоров Б.В., Бабичев А.Г. *Убийство при смягчающих ответственность обстоятельствах (вопросы применения и совершенствования уголовного законодательства). Ч. 2*. Казань: Центр инновационных технологий, 2015. 488 p.
480. Сирожидинов Д.В. *Ограниченная вменяемость: проблемы теории и практики* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 1998. 28 p.
481. Ситковская О.Д. *Аффект: криминально-психологическое исследование*. Москва: Юрлитинформ, 2001. 240 p.
482. Ситковская О.Д. Вопросы судебно-психологической экспертизы состояния аффекта. În: *Вопросы судебно-психологической экспертизы*. Москва: ВИИПРМПП, 1978. 91 p.
483. Ситникова А.И. *Приготовление к преступлению и покушение на преступление*. Москва: Ось-89, 2006. 159 p.
484. *Словарь по этике* / Под ред. И.С. Кона. Москва: Политиздат, 1981. 430 p.
485. Смирнов Р.Ю. Здоровье человека как объект уголовно-правовой охраны. În: *Вестник Ярославского Государственного Университета им. П.Г. Демидова. Серия гуманитарные науки*, 2010, № 3, p. 64-66.
486. Спасенников Б.А., Спасенников С.Б. *Психические расстройства и их уголовно-правовое значение*. Москва: Юрлитинформ, 2011. 272 p.
487. Спекторский Е.В. Христианство и правовая культура. În: *Русская философия права: философия веры нравственности. Антология*. Санкт-Петербург: Алетейя, 1997. 398 p.
488. Спиридонова Л.Э. Уголовно-правовое значение фактической ошибки в личности потерпевшего при квалификации преступлений против жизни. În: *Криминалист*, 2012, № 2, p. 58-66.
489. Спиридонова Л.Э. *Уголовно-правовое значение фактической ошибки при квалификации преступлений против жизни* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2013. 33 p.
490. Станкевич К.К. Мотивы и цели убийств, совершенных без квалифицирующих и привилегированных обстоятельств. În: *Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки*, 2016, № 1-2, p. 259-265.
491. Стародубцева А.В. Квалификация убийства в состоянии аффекта в условиях фактической ошибки. În: *Альманах молодого исследователя*, 2016, № 1, p. 74-76.
492. Старостина С.Ф. Уголовно-правовое значение аффекта. În: *Вестник Астраханского государственного технического университета*, 2007, № 5, p. 208-213.
493. Суворова Е.А. Особенности уголовной ответственности за убийство в состоянии аффекта в России и за рубежом. În: *Современные научные исследования и разработки*, 2016, № 5, p. 105-107.
494. Сыс И.В. Внезапность возникновения аффекта при убийстве. În: *Актуальные вопросы современной правовой науки: материалы Междунар. науч. конф. студентов, магистрантов и аспирантов и секции «Юрид. науки» Респ. науч. конф. студентов и аспирантов вузов Респ. Беларусь «НИРС – 2011» (Минск, 4-5 ноября 2011 г.)*. Минск: БГУ, 2012, p. 156-157.

495. Сысоева Т.В. *Убийство, совершенное в состоянии аффекта (ст. 107 УК РФ).* Тюмень: ТГУ, 2003. 61 р.
496. Сысоева Т.В. *Убийство, совершенное в состоянии аффекта: уголовно-правовые и виктимологические аспекты* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2000. 24 р.
497. Тарарухин С.А. *Квалификация преступлений в следственной и судебной практике*. Киев: Юринком, 1995. 208 р.
498. Тасаков С.В. *Ответственность за убийство при смягчающих обстоятельствах по уголовному праву России* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Самара, 2000. 24 р.
499. Тер-Акопов А.А. *Бездействие как форма преступного поведения*. Москва: Юридическая литература, 1980. 152 р.
500. Тимошенко Р.И. *Аморальный проступок как основание расторжения трудового договора*. Disponibil: отрасли-права.рф/article/15835
501. Ткаченко В.И. *Квалификация преступлений против жизни и здоровья по советскому уголовному праву*. Москва: ВЮЗИ, 1977. 100 р.
502. Ткаченко В.И. *Ответственность за умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта*. Москва: РИО ВЮЗИ, 1979. 52 р.
503. Ткаченко В.И. Понятие и виды покушения на преступление. În: *Вопросы теории и практики применения уголовного закона. Межвузовский сборник*. Красноярск: Издательство Красноярского университета, 1990, p. 47-57.
504. Ткаченко В.Н. Квалификация убийства и причинение тяжких последствий, совершенных в состоянии сильного душевного волнения. În: *Вопросы криминалистики*, 1967, № 12, p. 79-88.
505. Ткаченко Т. Преступление совершено в состоянии аффекта. În: *Российская юстиция*, 1996, № 11, p. 52-53.
506. Ткаченко Т. Уголовно-правовое значение аффекта. În: *Законность*, 1995, № 10, p. 5-9.
507. Токарчук Р.Е. Этапы развития категории «насилие» в отечественном уголовном праве. În: *Подходы к решению проблем законотворчества и правоприменения: сборник научных трудов адъюнктов и соискателей*. Омск: ОмА МВД России, 2007, Вып. 14, p. 27-36.
508. Туляков В.А. *Актуальные проблемы современной уголовно-правовой политики*. În: *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 жовтня 2012 р*. Харків: Право, 2012, p. 65-71.
509. Тухбатуллин Р.Р. Субъект и субъективная сторона преступлений против жизни и здоровья, совершенных в состоянии аффекта. În: *Российский следователь*, 2005, № 8, p. 26-29.
510. Тухбатуллин Р.Р. *Умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта: общая характеристика и вопросы квалификации* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2005. 22 р.
511. *Уголовное право России. Особенная часть* / Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.В. Лунеева, А.В. Наумова. Москва: Юристъ, 2005. 543 р.
512. *Уголовное право России. Часть Особенная* / Под ред. Л.Л. Кругликова. Москва: Волтерс Клувер, 2005. 880 р.
513. *Уголовное право России: в 2-х томах. Т.2. Общая часть* / Отв. ред. А.Н. Игнатов, Ю.А. Красиков. Москва: Норма Инфра-М, 1998. 795 р.

514. *Уголовное право Российской Федерации. Общая и Особенная части* / Под ред. А.И. Чучаева. Москва: Инфра-М: Контракт, 2013. 704 p.
515. *Уголовное право Украины. Общая часть* / Отв. ред. Е.Л. Стрельцов. Харьков: Одиссей, 2009. 544 p.
516. *Уголовное право. Особенная часть* / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рарога, А.И. Чучаева. Москва: Контракт, ИНФРА-М, 2009. 800 p.
517. *Уголовное уложение 22 марта 1903 г.: с мотивами, извлечениями из объяснительной записки редакционной комиссии, представления Министерства юстиции в Государственном Совете и журналов особого совещания, особого присутствия департаментов и общего собрания Государственного Совета*. Санкт-Петербург: Издание Н.С. Таганцева, 1904. 1127 p.
518. Уголовный кодекс Кыргызской Республики. În: *Эркин Тоо*, 2017, № 19-20.
519. *Уголовный кодекс Республики Армения*. Disponibil: www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show
520. *Уголовный кодекс Республики Беларусь*. Disponibil: https://уголовный-кодекс.бел
521. *Уголовный кодекс Российской Федерации*. Disponibil: https://www.uk-rf.com
522. Уголовный Кодекс РСФСР редакции 1926 года. În: *Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства РСФСР. Отдел 1*, 1926, № 80.
523. *Уложение о наказаниях уголовных и исправительных*. Санкт-Петербург: Издание Н. С. Таганцева, 1892. 796 p.
524. Федеральный закон от 23 июня 2016 г. N 182-ФЗ «Об основах системы профилактики правонарушений в Российской Федерации». În: *Российская газета*, Федеральный выпуск № 7007, 28 июня 2016 г.
525. Филимонов В.Д. Объект преступления и последствие преступления. În: *Уголовное право*, 2010, № 3, p. 67-72.
526. *Философия. Ч. 2: Основные проблемы философии* / Под. ред. В.И. Кириллова. Москва: Юристъ, 1997. 320 p.
527. Фомин П.П. Предмет и признаки объективной стороны состава преступления: проблемы взаимосвязи и разграничения. În: *Вестник Луганской академии внутренних дел имени Э.А. Дидоренко*, 2018, № 1, p. 146-156.
528. Фортуна Г. Алгоритм квалификации фактической ошибки в уголовном праве. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Ştiinţe sociale”*, 2014, nr. 3, p. 244-258.
529. Фролов М.Г. *Предупреждение насильственных преступлений, совершаемых с внезапно возникшим умыслом* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2006. 25 p.
530. Хакимов А.С. Привилегированные виды убийства. În: *Вестник Северо-Казахстанского государственного университета им. М. Козыбаева*, 2015, № 3, p. 142-151.
531. Харазишвили Б.В. *Вопросы мотива поведения преступника в советском праве* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Тбилиси, 1964. 21 p.
532. Хасанов А.А. *Аффектированный умысел в уголовном праве*. În: Наука XXI века, 2016, №12. Disponibil: https://nauka21veka.ru/articles/yuridicheskie-nauki/affektirovannyy-umysel-v-ugolovnom-prave-1481483100/
533. Хачикян Г. Аффект как эмоциональное состояние и его характерные особенности. În: *Кантех. Сборник научных статей*, 2004, № 2, p. 197-202.
534. Хмелевский С.В. Мораль и право: некоторые базовые аспекты взаимосвязи и взаимовлияния. În: *Бизнес в законе. Экономико-юридический журнал*, 2012, № 2, p. 191-198.

535. Черепахин В.А. Провоцирующее поведение потерпевшего и его отличие от провокации преступления. În: *Актуальные проблемы экономики и права*, 2015, № 1, p. 272-277.
536. Черненко Т.Г. Фактическая ошибка в объекте и предмете посягательства. În: *Вестник Алтайской академии экономики и права*, 2014, № 3, p. 126-130.
537. Чернова Н.А. *Эмоции, связанные с преступлением: понятие, виды, проблемы учета по уголовным делам* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Самара, 2017. 19 p.
538. Черчен О.А. Генез понятия «аффект» в психологии, психиатрии, праве. În: *Царскосельские чтения*, 2014, т. III, № XVIII, p. 211-216.
539. Чичерин Б.Н. *Философия права*. Санкт-Петербург: Наука, 1998. 655 p.
540. Чугунов А.А. *Ответственность за убийство, совершенное в состоянии аффекта* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008. 25 p.
541. Чучелов Е.Н. Некоторые вопросы определения объекта преступления, предусмотренного ст. 113 УК РФ. În: *Пробелы в российском законодательстве, Юридический журнал*, 2015, № 5, p. 131-133.
542. Шалагин А.Е. Предупреждение социально-негативных явлений, представляющих угрозу здоровью населения и общественной нравственности. În: *Вестник экономики, права и социологии*, 2015, № 2, p. 166-169.
543. Шарапов Р.Д. *Физическое насилие в уголовном праве*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 298 p.
544. Шаргородский М.Д. *Преступления против жизни и здоровья*. Москва: ЮИ МЮ, 1947. 511 p.
545. Шастюк О.А. О некоторых вопросах влияния видов умысла на квалификацию преступлений. În: *Современные проблемы права, экономики и управления*, 2018, № 2, p. 129-137.
546. Шатилович С.Н., Сабитов Р.А., Шарапов Р.Д. и др. *Научные основы квалификации преступлений*. Тюмень: Тюменский институт повышения квалификации сотрудников МВД России, 2015. 362 p.
547. Шершеневич Г.Ф. О праве и государстве. În: *Юридический консультант*, 2004, № 3, p. 38-47.
548. Шкурная Е.В. *Жизнь как объект права* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2010. 150 p.
549. Щербаков А.Д. Федеральный закон от 23 июня 2016 г. № 182-ФЗ «Об основах системы профилактики правонарушений в Российской Федерации»: критическая заметка. În: *Социально-экономические явления и процессы*, 2016, Том 11, № 11, p. 170-174.
550. Щетинина Н.В. Неоказание помощи больному: уголовно-правовая характеристика и вопросы квалификации. În: *Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России*, 2019, № 1, p. 143-149.
551. Элоян С.А. *Проблемы квалификации преступлений, совершаемых в состоянии аффекта*. Disponibil: http://rae/forum 2011/22/1599 russian-scientists.ru›communication/forum
552. *Энциклопедия уголовного права. Т. 4. Состав преступления*. Санкт-Петербург: Издание профессора Малинина, 2005. 797 p.
553. Юрчак Е.В. *Вина как общеправовой институт* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2015. 276 p.

C. Surse în limba ucraineană

554. Авраменко О.В. Види емоційних станів людини та їх кримінально-правове значення. În: *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2005, Вип. 31, p. 128-136.
555. Авраменко О.В. *Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 244 p.
556. Бабенко В.М. Окремі питання об'єктивної сторони умисного вбивства, вчиненого у співучасті. În: *Право і суспільство*, 2012, № 6, p. 153-156.
557. Байлов А.В. *Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання*: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків, 2004. 20 p.
558. Байлов А.В. Мета посягань на життя та здоров'я особи, вчинених в стані сильного душевного хвилювання. În: *Вісник Кримінологічної асоціації України; Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції, присвяченої 20-річчю заснування кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ (12 травня 2012 року), Том 1*. Харків: Золота миля, 2012, p. 43-47.
559. Баулін Ю.В., Борисов В.І., Гавриш С.Б. та ін. *Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар* / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1196 p.
560. Бережний С.Д., Бережний К.С. Основні підходи до визначення поняття «вбивства» в теорії кримінального права та за чинним Кримінальним кодексом України. În: *Університетські наукові записки*, 2011, № 3, p. 246-254.
561. Бойко А.М., Брич Л.П., Грищук В.К. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2010. 1288 p.
562. Брижак А.В. Проблемні питання кримінально-правової кваліфікації злочинів вчинених в стані афекту. În: *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*, 2015, Вип. 3, p. 177-190.
563. Бурдин В.М. *Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання*. Львів: ПАІС, 2006. 200 p.
564. Бурдін В.М. Поняття обмеженої осудності: термінологічні аспекти та функціональне призначення. În: *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*, 2009, № 4, p. 161-172.
565. Бурдін В.М. Про поняття «протизаконне насильство», «тяжка образа» та «систематичне знущання» в складах злочинів, передбачених в ст. 116 та ст. 123 КК України. În: *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 2006, Вип. 42, p. 283-293.
566. *Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»*. Disponibil: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648
567. Гуня І.І. Види насильства в кримінальному праві. În: *Форум права*, 2014, № 2, p. 99-103.
568. Данільченко І.Р. Визначення насильства у кримінальному праві. În: *Актуальні проблеми держави і права*. Вип. 32, 2007, p. 155-160.
569. *Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»*. Disponibil: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2227-viii

570. Катеринчук К. Проблеми причинного зв'язку в злочинах проти здоров'я особи. În: *Jurnalul juridic naţional: teorie şi practică*, 2017, nr. 3, p. 115-118.
571. *Кримінальне право України* / За ред О.М. Омельчука. Київ: Наукова думка; Прецедент, 2004. 297 р.
572. *Кримінальний кодекс України*. Disponibil: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page4
573. *Кримінальний кодекс УРСР 1927 р. (в редакції 1949 р.)*. Київ: Держполітвидав, 1950. 168 р.
574. *Кримінальний Кодекс УРСР із змінами та доповненнями станом на 01.06.1924 р*. Харків: Юридичне видавництво Наркоммюста УРСР, 1924. 104 р.
575. Кунтій А.І. *Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Львів, 2015. 18 р.
576. Маковецька Н.Є. Поняття вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща. În: *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, № 1, 2009, p. 1-11.
577. Марчак В.Я. Емоційні стани і процеси як підстава обмеженої осудності. În: *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, 2009, Вип. 21, p. 231-240.
578. Марчак В.Я. Кримінально-правове та психологічне значення і проблеми розмежування неосудності від осудності та обмеженої осудності. În: *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, 2008, Вип. 19, p. 205-212.
579. Музика А.А., Лащук Є.В. *Предмет злочину: теоретичні основи пізнання*. Київ: Паливода А.В., 2011. 192 р.
580. Навроцький В.О. *Основи кримінально-правової кваліфікації*. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 512 р.
581. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Том 1* / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. Київ: Алєрта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. 964 р.
582. Остапенко Л.А. *Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України)* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2003. 14 р.
583. П'ятковська А.І. Емоційний стан та його вплив на кримінальну відповідальність. În: *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (19 трав. 2016 р., м. Харків)*. Харків: ХНУВС, 2016, p. 164-165.
584. *Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи*. Disponibil: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text
585. Прижбило О.В. *Імпульсивна злочинність: кримінологічні проблеми вивчення та запобігання* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Одеса, 2018. 21 р.
586. *Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»*. Disponibil: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648
587. Пронський Е. Емоційний стан та емоції: місце серед ознак елементів складу злочину, роль та юридичне значення в кримінальному праві. În: *Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та*

безпеки суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 19-20 травня 2016 р.). Суми: СумДУ, 2016, p. 325-328.
588. Сенаторов М.В. *Потерпілий від злочину у кримінальному праві*. Харків: Право, 2006. 208 р.
589. Сотула О.С. *Кримінально-правова охорона життя людини в країнах романо-германської правової сім'ї: ретроспектива, компаративістика, моделювання*. Харків: Видавець Іванченко І.С., 2015. 429 р.
590. Сотула О.С. Кримінально-правова охорона життя людини у країнах романо-германської правової сім'ї (порівняльне теоретико-правове дослідження) / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків, 2016. 34 р.
591. Ус О.В. *Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації*. Харків: Право, 2018. 368 р.
592. Шеховцова Л.І. *Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2007. 21 р.
593. Южека Р.С. Життя та здоров'я як об'єкти кримінально-правового захисту. În: Стан дотримання прав людини в умовах сучасноті: теоретичні та практичні аспекти: матеріали V Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Київ, 10 груд. 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014, p. 169-170.

D. Surse în limba engleză

594. *Case of Dmitriyevskiy v. Russia*. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177214
595. *Case of Finogenov and others v. Russia*. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108231
596. *Case of Handyside v. The United Kingdom*. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57499
597. *Case of Pisari V. the Republic of Moldova and Russia*. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153925
598. *Convention (I) for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field*. Disponibil: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/365?OpenDocument
599. *Convention (II) for the amelioration of the condition of wounded, sick and shipwrecked members of armed forces at sea*. Disponibil: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/370?OpenDocument
600. *Convention (III) relative to the treatment of prisoners of war*. Disponibil: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/375?OpenDocument
601. *Convention (IV) relative to the protection of civilian persons in time of war*. Disponibil: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/380
602. *Criminal Code Act*. Disponibil: www.commonlii.org/ng/legis/num_act/cca115/
603. *Criminal Code of Georgia*. Disponibil: https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf
604. *Criminal Code, RSC 1985, c C-46*. Disponibil: https://www.canlii.org/en/ca/laws/stat/rsc-1985-c-c-46/latest/rsc-1985-c-c-46.html
605. *Criminal Code*. Disponibil: https://home.gis.gov.gh/wp-content/uploads/2020/05/Criminal-Offences-Act-1960-Act-29.pdf
606. *Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power*. Disponibil: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/40/34

607. *Laws of Malaysia. Penal Code*. Disponibil: https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/61339/117909/F-833274986/MYS61339%202018.pdf
608. *Model Penal Code*. Disponibil: https://archive.org/details/ModelPenalCode_ALI/page/n33/mode/2up
609. *Pakistan Penal Code*. Disponibil: www.pakistani.org/pakistan/legislation/1860/actXLVof1860.html
610. *The Global Study on Homicide 2019. Executive Summary. Vienna: The United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2019. P. 1*. Disponibil: https://dataunodc.un.org/GSH_app
611. *The Indian Penal Code*. Disponibil: https://www.iitk.ac.in/wc/data/IPC_186045.pdf
612. *The Penal Code*. Disponibil: bdlaws.minlaw.gov.bd/act-11/section-3140.html
613. *The statutes of the Republic of Singapore. Penal Code*. Disponibil: https://sso.agc.gov.sg/Act/PC1871
614. *Universal Declaration of Human Rights*. Disponibil: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights
615. *Violence – a global public health problem*. Disponibil: https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/chap1.pdf

E. Surse în limba spaniolă

616. *Codigo Penal Argentino*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/codigopenalargentino.pdf
617. *Codigo Penal de Costa Rica*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/cdigo_penal_13-2-13_cr_2.pdf
618. *Codigo Penal Peru*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/codigo-penal-peruano.pdf

F. Surse în limba franceză

619. *Affaire Erbakan c. Turquie*. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-76232
620. *Code pénal suisse*. Disponibil: https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19370083/index.html

G. Surse în limba albaneză

621. *Kodi penal i Republikës së Shqipërisë*. Disponibil: www.hidaa.gov.al/ligje/kodi%20penal%20i%20rsh.pdf

H. Surse în limba azeră

622. *Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi*. Disponibil: www.e-qanun.az/code/11

I. Surse în limba kazahă

623. *Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі*. Disponibil: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226

J. Surse în limba macedoneană

624. *Кривичен законик*. Disponibil: https://bit.ly/2Ere7dq

K. Surse în limba mongolă

625. *Эрүүгийн хууль*. Disponibil: http://www.parliament.mn/files/6046

L. Surse în limba muntenegreană

626. *Krivični Zakonik Crne Gore*. Disponibil: https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivicni-zakonik-crne-gore.html

M. Surse în limba portugheză

627. *Codigo Penal Brasil*. Disponibil: https://iberred.org/sites/default/files/codigo-penal-brasil.pdf

N. Surse în limba sârbă

628. *Кривични законик Србије*. Disponibil: http://www.uzda.gov.rs/filesystem/sitedocuments/zakoni/ krivicni_zakonik.pdf

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, Berdilo Rodica, studentă-doctorandă a Școlii Doctorale de Științe Juridice de la Universitatea de Stat din Moldova, declar pe răspundere personală că teza de doctorat este elaborată doar de mine, pe baza efortului personal de cercetare şi redactare. În cadrul lucrării precizez sursa tuturor ideilor, datelor şi formulărilor care nu îmi aparțin, conform normelor de citare a surselor și a respectării legislației privind drepturile de autor. Declar că toate afirmaţiile din lucrare referitoare la datele şi informaţiile analizate, la metodele prin care acestea au fost obţinute şi la sursele din care le-am obţinut sunt adevărate.

Conştientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecinţele în conformitate cu legislaţia în vigoare.

Berdilo Rodica

15 mai 2021

CV-UL AUTORULUI

Numele şi prenumele: Berdilo Rodica

Cetățenia: Republica Moldova

Studii
2007-2012 – licență în drept, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
2012-2014 – master în drept, Facultatea de Drept, Universitatea de Studii Europene
2012-2012 – absolventă a cursurilor de formare inițială a mediatorilor, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă"
2013-2015 – absolventă a cursurilor de formare inițială a candidaților la funcția de judecător, Institutul Național al Justiției
2017-2021 – studii de doctorat, Școala Doctorală de Științe Juridice a Universității de Stat din Moldova, Specialitatea 554.01 – Drept penal și execuțional penal

Activitatea profesională
2005-2012 – grefier, Judecătoria Buiucani, mun. Chișinău
2012-2016 – asistent judiciar, Judecătoria Buiucani, mun. Chișinău
2016 – prezent – judecător, Judecătoria Chișinău

Domeniile de interes științific: dreptul penal

Participări la foruri științifice: Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare" din 9-10 noiembrie 2018 (Chișinău, Republica Moldova); Conferință științifică internațională „Studiile științifice actuale în lumea modernă", ediția a XLV-a, din 26-27 ianuarie 2019 (Pereiaslav-Hmelnițki, Ucraina); Conferința științifică internațională „Provocări și tendințe științifice moderne", ediția a XII-a, din 20 februarie 2019 (Varșovia, Polonia); Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare" din 9-10 noiembrie 2019 (Chișinău, Republica Moldova); Conferința științifică internațională „Provocări și tendințe științifice moderne", ediția a XXVI-a, din 30 iulie 2020 (Varșovia, Polonia); Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare" din 10-11 noiembrie 2020 (Chișinău, Republica Moldova); Conferința științifică internațională „Contribuția tinerilor cercetători la dezvoltarea administrației publice" din 26 februarie 2021 (Chișinău, Republica Moldova); Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Infracţiunea – Răspunderea penală – Pedeapsa. Drept și Criminologie" din 25-26 martie 2021 (Chișinău, Republica Moldova) etc.

Lucrări științifice publicate: 26 publicații științifice, dintre care 25 la tema tezei de doctorat

Cunoașterea limbilor străine
engleza – bine
rusa – bine
franceza – elementar

Date de contact
adresa: mun. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 162, b. 702
telefon: + 373 22 27 20 52
e-mail: rodicatext@gmail.com